

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ Π. ΧΑΡΑΜΗ

**ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ.
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑ-
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ.**

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2012

Ημερομηνία αίτησης της Αλεξάνδρας Χαραμή 10.11.1999

Ορισμός τριμελούς συμβουλευτικής Επιτροπής: Γ.Σ. του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων/ 22.11.2000

Επιβλέπων

Α. Μαραγκού, καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων

Μέλη

Κ. Γραβάνη, επίκ. καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων

Στ. Δρούγου, καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Θεσσαλονίκης

Ορισμός Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής: Γ.Σ.Ε.Σ. του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων /9.11.2011

Μέλη Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής

1. Α. Μαραγκού, ομότιμη καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων (επόπτης)

2. Στ. Δρούγου, καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Θεσσαλονίκης

3. Π. Βαλαβάνης, καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Αθηνών

4. Αικ. Λιάμπη, καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων

5. Ι. Πετρόχειλος, αναπλ. καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων

6. Β. Παππά, επίκ. καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων

7. Δ. Πλάντζος, επίκ. καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων

Ημερομηνία προφορικής εξέτασης: 10 Ιανουαρίου 2012 Βαθμός «Λίαν Καλώς»

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Ν.5343/32 αρθρ.202 παρ.2).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	24
I. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΩΝ ΘΗΒΑΪΚΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ	26
Iα. Τα θηβαϊκά νεκροταφεία	26
Iβ. Τα θηβαϊκά επιτύμβια μνημεία	29
II. Η ΠΡΟ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΤΗΣ : ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ - ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.	32
III. ΤΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ	48
• ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	48
Iστορικά δεδομένα	48
Τοπογραφικά στοιχεία	54
Ταφές διάσπαρτες εντός του περιβάλλοντος της Κάτω πόλεως	55
Το Βορειοδυτικό νεκροταφείο	56
Το Βορειοανατολικό νεκροταφείο	56
Τάφος «μακεδονικού» τύπου Β. των Θηβών	58
Το Νότιο νεκροταφείο	59
Περιφερειακά νεκροταφεία	59
Επιτύμβια μνημεία	60
• ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	60
Iστορικά δεδομένα	60
Τοπογραφικά στοιχεία	60
Ταφές διάσπαρτες στην Καδμεία	61
Το Βορειοανατολικό νεκροταφείο	62

IV. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	63
A. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΩΝ	65
Ανασκαφή ΟΣΕ	65
Ανασκαφή οικ. Αθ. Τσάλλα	125
Ανασκαφή οικ. α/φων Αικατερίνη	152
Ανασκαφή «Γέφυρα Μπασιάκου»	158
B. ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ	165
Κεραμοσκεπείς	165
Κιβωτιόσχημοι	166
Ταφικοί περίβολοι	169
Λακκοειδείς	169
Πυρές	170
Ταφικά αγγεία	170
Λίθινη λάρνακα	170
Γ. ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ	172
1. ΚΕΡΑΜΙΚΗ	172
2. ΕΙΔΩΛΙΑ	225
3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ-ΑΛΛΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ	228
Δ. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ-ΑΓΓΕΙΑ	
ΕΙΣΗΓΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΑ	233
1α. Η ελληνιστική κεραμική του Βορειοανατολικού νεκροταφείου	233
1β. Τα ελληνιστικά ειδώλια του Βορειοανατολικού νεκροταφείου	240
E. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ 4^Ο ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΝ	
2 ^Ο ΑΙ. Π.Χ. - ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ	242

V. Γ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ-ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ -	262
---	------------

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θέσεις θηβαϊκών λειψάνων νεκροταφείων και μεμονωμένων τάφων κατά περιοχή	273
--	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 1-2	290
----------------------	------------

1. Χρονολογική και τυπολογική κατάταξη 238 τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου από τις ανασκαφές ΟΣΕ, οικ. Τσάλλα, οικ. Αικατερίνη	
--	--

και «Γέφυρα Μπασιάκου».	290
2. Κτερίσματα κατά είδη και κατά τάφους	300
ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ	317
A. Τέλη του 4 ^{ου} αι. π.Χ.	317
B. Α΄ μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.	317
Γ. Β΄ μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.	319
Δ. Α΄ μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.	320
E. Β΄ μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.	322
ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ	323
1 α. Α΄ μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)	323
1 β. » (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)	324
1 γ. » (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)	325
1 δ. » (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)	325
2 α. Β΄ μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)	326
2 β. » (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)	326
2 γ. » (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)	327
2 δ. » (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)	327
3 α. Α΄ μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)	328
3 β. » (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)	329
3 γ. » (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)	330
3 δ. » (Τάφοι με τέσσερα έως οκτώ είδη αγγείων)	331
4 α. Β΄ μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)	333
4 β. » (Τάφοι με μεγάλο αριθμό μυροδοχείων)	333
4 γ. » (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)	334
4 δ. » (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)	334
4 ε. » (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)	335

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή βασίστηκε στη μελέτη αδημοσίευτου υλικού παλαιότερων και πρόσφατων ανασκαφών της Θ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο των Θηβών, στην οποία υπηρετώ από το 1993, και δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την παραχώρηση του δικαιώματος δημοσίευσής του από τους ανασκαφείς, στους οποίους οφείλω θερμές ευχαριστίες : τον προϊστάμενό μου Βασίλειο Αραβαντινό και τη συνάδελφό μου Έλενα Κουντούρη.

Το θέμα της εργασίας μου πρότεινε, σεβόμενη τα ενδιαφέροντά μου, η καθηγήτριά μου Λίλα Μαραγκού, η οποία παρακολουθούσε την πορεία της με ακούραστο ενδιαφέρον από την αρχή έως το τέλος. Χωρίς την καθοδήγηση και τις πολύτιμες υποδείξεις της δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωσή της. Την ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου.

Ευχαριστίες θερμές οφείλω επίσης στην καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Στέλλα Δρούγου και στην επίκουρο καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ντίνα Γραβάνη για τις χρήσιμες υποδείξεις τους και για τον χρόνο που μου αφιέρωσαν.

Η συντήρηση του μεγάλου σε όγκο υλικού έγινε από τους συντηρητές της Εφορείας Παναγιώτη Βαλμά, Σοφία Μιχαήλογλου, Γιάννα Μωραΐτη και Κική Καραγιώργη, τα σχέδια από τους σχεδιαστές Κώστα Μπαϊρακτάρη και Σωτήρη Καζακίδη και οι φωτογραφίες από τον Κώστα Ξενικάκη και σε ένα μικρό ποσοστό από εμένα. Τους ευχαριστώ όλους.

Τέλος ευχαριστώ τον άνδρα μου Γιώργο, χωρίς την συνεχή παρότρυνση και συμπαράσταση του οποίου, δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωση της εργασίας αυτής.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εκτός των καθιερωμένων συντομογραφιών που περιλαμβάνονται στην *Archäologische Bibliographie* και στο *AA* χρησιμοποιούνται επιπλέον οι ακόλουθες :

<i>ΕΕΒΜ</i>	<i>Επετηρίς της Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών</i>
<i>ΕλλΚερ Αιγαίου</i>	<i>Ελληνιστική κεραμική από το Αιγαίο, Μυτιλήνη 1994</i>
<i>ΕλλΚερ Θεσσαλίας</i>	<i>Ελληνιστική Κεραμική από τη Θεσσαλία, Αθήνα 2000</i>
<i>ΕλλΚερ Κρήτης</i>	<i>Ελληνιστική Κεραμική από την Κρήτη, Χανιά 1997.</i>
<i>ΕλλΚερ Μακεδονίας</i>	<i>Ελληνιστική Κεραμική από τη Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1991.</i>
<i>Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας</i>	<i>1^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Βόλος 27/2-2/3 2003.</i>
<i>Πόλη</i>	<i>Η Πόλη κάτω από την Πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του Μητροπολιτικού Σιδηροδρόμου των Αθηνών, Αθήνα 2003</i>
<i>Συμπόσιο για τη Θήβα</i>	<i>Διεθνές Συμπόσιο για τη Θήβα. Εκατό χρόνια αρχαιολογικού έργου στη Θήβα (1900-2000). Οι πρωτεργάτες των ερευνών και οι συνεχιστές τους. Θήβα, 16-17 Νοεμβρίου 2002.</i>
<i>ΣυνΕλλΚερ</i>	<i>Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική</i>
<i>Ακαμάτης 1993</i>	<i>Ι. Μ. Ακαμάτης, Πήλινες μήτρες αγγείων από την Πέλλα, Αθήνα 1993</i>

- Αλλαμανή-Τζαναβάρη 1990 Β. Αλλαμανή-Κ. Τζαναβάρη, Πήλινες πυξίδες από τη Βέροια. Χρονολογικές ενδείξεις, *Β' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1990, 151-159, πίν. 79-81.
- Αλλαμανή-Τζαναβάρη 1994 Β. Αλλαμανή-Κ. Τζαναβάρη, Σχήματα αγγείων της πρώιμης ελληνιστικής εποχής από ταφικά σύνολα της Βέροιας, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 90-113.
- Anderson-Stojanović 1987 V. R. Anderson-Stojanović, The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria, *AJA* 91, 1987, 105-122.
- Anderson-Stojanović 2004 V. R. Anderson-Stojanović, Dinner at the Isthmus : Hellenistic cooking ware from the Rachi Settlement at Isthmia, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004
- Ανδρειωμένου 1980 Α. Ανδρειωμένου, Πρωτογεωμετρικός αμφορέας εκ Τάχι Θηβών, *ΣΤΗΛΗ. Τόμος εις μνήμην Ν. Κοντολέοντος*, Αθήνα 1980, 292-294, πίν. 127-129.
- Ανδρειωμένου 1995 Α. Ανδρειωμένου, Έν αρχαϊκόν νεκροταφείον της ευρυτέρας περιοχής των Θηβών : Αγία Ελεούσα Πυρίου, *ΕΕΒΜ*, τ. Β', Αθήνα 1995, 139-244.
- Ανδρειωμένου 2002 Α. Ανδρειωμένου, Από τα νεκροταφεία των ιστορικών Θηβών : Τάχι , *Συμπόσιο για τη Θήβα*. (υπό δημοσίευση).
- Andreiomenou 1989 A. Andreiomenou, Böotien in der Zeit von 1050-800 v. Chr., *ΒΟΙΟΤΙΚΑ. Vorträge von 5. Internationalen Böotien-Kolloquium zu Ehren von Professor Dr. Siegfried Lauffer*, München 1989, 253-339.

- Andreiomenou 2001 A. Andreiomenou, Les nécropoles de Levadia et d' Akraiphia à l' époque hellénistique : une comparaison, *Actes du colloque international organisé à l' occasion du 60e anniversaire de P. Ducrey*, Bern 2001.
- Ανδρειωμένου 2007 A. Ανδρειωμένου, ΤΑΝΑΓΡΑ. Η ανασκαφή του νεκροταφείου (1976-1977, 1989). Αθήνα 2007.
- Ανδρέου, Ανδρέου 1997 I. Ανδρέου-Ηλ. Ανδρέου, Ελληνιστικά κεραμικά σύνολα από το δυτικό νεκροταφείο της Αμβρακίας, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 79-92.
- Ανδρέου, Ανδρέου 2000 I. Ανδρέου-Ηλ. Ανδρέου, Τα μικρογραφικά αγγεία ως ιδιαίτερη παραγωγή των ελληνιστικών εργαστηρίων της Αμβρακίας, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 301-310, πίν. 149-156.
- Αραβαντινός 2001 B. Αραβαντινός, Νέες έρευνες και ανακαλύψεις στη Βοιωτία των ιστορικών χρόνων, *Χ' Διεθνές Συνέδριο για την Αρχαία Βοιωτία*, 17-20 Οκτωβρίου 2001 (υπό δημοσίευση).
- Αραβαντινός 2003 B. Αραβαντινός, Η «άγνωστη» Θήβα των Ιστορικών χρόνων, *Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας*, Βόλος 2003 (υπό δημοσίευση).
- Αραβαντινός 2003 α B. Αραβαντινός, Από την άγνωστη Θήβα των ιστορικών χρόνων. *Διάλεξη για την Εταιρεία των Φίλων του Εθνικού Μουσείου*, Μάϊος 2003.
- Αραβαντινός 2003 β B. Αραβαντινός, *Αρχαιολογικές Έρευνες και Μεγάλα Δημόσια Έργα. Πρόγραμμα – Περιλήψεις*. (Αρχαιολογική Συνάντηση Εργασίας), Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2003, 40-44, 147-149.

- Αραβαντινός 2004 Β. Αραβαντινός, *Αρχαιολογικές Έρευνες στα Μεγάλα Δημόσια Έργα. Λεύκωμα Πινακίδων*, έκδ. ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004, 45.
- Aravantinos 2003 V. Aravantinos, Les fouilles des anciennes nécropoles dans la région de Thèbes en Béotie durant la dernière décennie (1993-2003), *De l' objet de collection à l' objet archéologique. Actes du Colloque organisé par le musée du Louvre à la Bibliothèque nationale de France le 22 novembre 2003*, Paris 2007, 59-65.
- Αραπογιάννη 1984 Ξ. Αραπογιάννη, Τάφοι από την αρχαία Άμβροσσο, *ΑΔ* 39, 1984 : Μελέτες, 77-118, πίν. 25-42.
- Blegen, Palmer, Young 1964 C. W. Blegen, H. Palmer, R. S. Young, *The North Cemetery, Corinth XIII*, Princeton 1964.
- Böhlau 1888 J. Böhlau, Böotischen Vasen, *JdI* 1888, 325-364.
- Bonanno- Aravantinos 2002 M. Bonanno- Aravantinos, Stele funerary di età ellenistica e romana da Tebe, *Συμπόσιο για τη Θήβα* (υπό δημοσίευση).
- Bonanno-Aravantinos 2003 α M. Bonanno-Aravantinos, Les terres cuites de la nécropole nord-est de Thèbes, *TANAGRA. Mythe et archéologie. Catalogue de l' exposition au Musée du Louvre (15 septembre 2003 – 5 janvier 2004) et au Musée des beaux-arts de Montréal (5 février -9 mai 2004)*, Paris 2003, 144-145, 188, 203, 212, 216, 227-228, αρ. 93, 136, 148, 151, 168, 169.

- Bonanno-Aravantinos 2003 β M. Bonanno-Aravantinos, *ΜΟΥΣΩΝ ΔΩΡΑ. Μουσικοί και χορευτικοί απόηχοι από την αρχαία Ελλάδα*. Κατάλογος της έκθεσης στα Musées royaux d' Art et d' Histoire – Musée du Cinquantenaire των Βρυξελλών (26 Φεβρουαρίου – 25 Μαΐου 2003), Αθήνα 2003, 243, 254-255, αρ. 122, 130.
- Bonanno-Aravantinos 2003 c M. Bonanno-Aravantinos, *Stele funerarie in poros di età ellenistica da tebe (Beozia)*. Nuovi acquisizioni, *ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΣ. Studi in Memoria di Mauro Cristofani, Prospettiva* (υπό δημοσίευση).
- Bonanno-Aravantinos 2004 M. Bonanno-Aravantinos, *Ancient Greece : MORTALS AND IMMORTALS*, July 2004-Beijing National Museum of China (catalogue of the exhibition), 186, 260-261
- Breccia 1912 E. Breccia, *La necropoli di Sciatbi. Catalogue générale des antiquités égyptiennes, Musée d' Alexandrie, Caire* 1912.
- Bruneau 1970 Ph. Bruneau, *Tombes d' Argos, BCH* 1970, 437-531
- Buck 1979 R. Buck, *A History of Boiotia*, Edmonton 1979.
- Burn, Higgins 2001 L. Burn-R. Higgins, *Catalogue of Greek Terracottas in the British Museum III*, London 2001
- Caskey 1911 L.D. Caskey, *Handbook of the Museum of Fine Arts*, Boston 1911.
- Γιαννικουρή 1994 A. Γιαννικουρή, *Υδρίες Hadra με λευκό βάθος από τη Ρόδο. Μία πρώτη προσέγγιση, Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 302-310, πίν. 233-245.

- Γιανικουρή, Πατσιαδά,
Φιλήμονος 1989
- Α. Γιανικουρή-Β. Πατσιαδά-Μ. Φιλήμονος,
Ταφικά σύνολα από τις νεκροπόλεις της αρχαίας
Ρόδου, *Α' ΣυνΕλλΚερ*, Ιωάννινα 1989, 56-94, πίν.
34-81.
- Γιανικουρή, Πατσιαδά,
Φιλήμονος 1990
- Α. Γιανικουρή-Β. Πατσιαδά-Μ. Φιλήμονος,
Χρονολογικά προβλήματα γραπτής κεραμικής από
τη Ρόδο, *Β' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1990, 172-184,
πίν. 87-102.
- Clairmont 1993
- Chr. Clairmont, *Classical Attic Tombstones*,
Kilchberg 1993.
- Cloché 1952
- P. Cloché, *Thèbes de Béotie*, Paris 1952.
- Courby 1922
- F. Courby, *Les vases grecs à reliefs*, Paris 1922.
- Γραβάνη 1994
- Κ. Γραβάνη, Ανάγλυφοι σκύφοι από το ιερό της
Δωδώνης, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 329-344.
- Γραβάνη 2000
- Κ. Γραβάνη, Ανάγλυφοι σκύφοι από την Κασσώπη.
Τα τοπικά εργαστήρια, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000,
477-489.
- Γραβάνη 2004
- Κ. Γραβάνη, Ερυθροβαφής κεραμική των
ελληνιστικών χρόνων από την Κασσώπη,
ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ, Αθήνα 2004, 569-584.
- Δακορώνια 1997
- Φ. Δακορώνια, Σύνολα κεραμικής από τάφους με
νομίσματα από την ανατολική Λοκρίδα,
Δ' ΣυνΕλλΚερ, Αθήνα 1997, 41-49, πίν. 25-32.
- Davidson 1952
- Gl. Davidson, *The Minor Objects, Corinth XII*,
Princeton 1952.

- Demand 1982 H.N. Demand, *Thebes in the Fifth century*, London 1982.
- De Ridder 1898 A. de Ridder, Amphores béotiennes à reliefs, *BCH* 22, 1898, 439-471.
- Δημακοπούλου 1975 Κ. Δημακοπούλου, Υπομικηναϊκός τάφος εις Θήβας, *AAA* VII, 1975, 86 κ.ε.
- Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1997 Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, «Κλειστό» σύνολο φεραϊκής κεραμικής ελληνιστικής εποχής από σωστική ανασκαφή στο οικόπεδο Θ. Ντόντου, στο Βελεστίνο, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, πίν. 52 α-β.
- Ducrey² 1999 P. Ducrey, *Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique des origines à la conquête de Rome*, Paris² 1999.
- Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998 Στ. Δρούγου-Γ. Τουράτσογλου, *Ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι Βέροιας*, Αθήνα² 1998.
- Edwards 1975 G. R. Edwards, *Corinthian Hellenistic Pottery*, *Corinth* VII, 3, Princeton 1975.
- Ζαούρη, Μέλλιου 2000 Α. Ζαούρη-Ε. Μέλλιου, Ελληνιστική κεραμική από τα νεκροταφεία της αρχαίας Λάρισας, *ΕλλΚερ Θεσσαλίας*, 82-110.
- Ζερβουδάκη 1997 Η. Ζερβουδάκη, Ραβδωτά αγγεία με έκτυπα εμβλήματα και μελανόγραφες υδρίες Hadra από τις συλλογές του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, *ΕλλΚερ Κρήτης*, 107-146.
- Fraser, Rönne 1957 P.M. Fraser-T. Rönne, *Boeotian and West Greek Tombstones*, Lund 1957.

- Fraser, Rönne 1971 P.M. Fraser- T. Rönne-Linders, Some more Boeotian and West Greek Tombstones, *Opuscula Atheniensa* X, 1971, 53-83
- Goldman 1950 H. Goldman (εκδ.), *The Hellenistic and Roman Periods, Excavations at Gözli Kule, Tarsus I*, Princeton 1950.
- Goldstream 1968 J.N. Goldstream, *Greek Geometric Pottery; a Survey of Local Styles and their Chronology*, London 1968
- Grace 1939 F.R. Grace, *Archaic Sculpture in Boeotia*, Cambridge 1939.
- Graepler 1997 D. Graepler, *Tonfiguren im Grab. Fundkontexte hellenistischer Terrakotten aus der Nekropole von Tarent*, München 1997
- Gullath 1982 Br. Gullath, *Untersuchungen zur Geschichte Boiotiens in der Zeit Alexanders und der Diadochen*, Frankfurt a. M.- Bern 1982.
- Hausmann 1959 U. Hausmann, *Hellenistische Reliefbecher aus attischen und böotischen Werkstätten*, Stuttgart 1959.
- Heimberg 1973 U. Heimberg, Boiotische Reliefs im Museum von Theben, Berlin 1973, *Antike Plastik* XII, 15-36, πίν. 2-5.
- Heimberg 1982 U. Heimberg, *Die Keramik des Kabirions*, *Kabirion* III, Berlin 1982.
- Higgins 1961 R. A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery*, London 1961

- Higgins 1967 R. A. Higgins, *Greek Terracottas*, London 1967.
- Higgins 1986 R. A. Higgins, *Tanagra and the Figurines*, Princeton 1986
- Hiller 1975 H. Hiller, Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Chr., *IstMitt Beih.* 12, 1975.
- Howland 1958 R. H. Howland, *Greek Lamps and their Survivals*, Agora IV, Princeton 1958.
- Θέμελης, Τουράτσογλου 1997 Π. Θέμελης-Γ. Τουράτσογλου, *Οι τάφοι του Δερβενίου*, Αθήνα 1997.
- Θρεψιάδης 1963 Ι. Θρεψιάδης, Επανεκθεσις του Μουσείου Θηβών, *ΑΕ* 1963, 5-26.
- Jeammet, Charami 2007 V. Jeammet-A. Charami, figurines de la tombe B158 de Thèbes: Tanagréennes ou Thébaines? BCH Supplement (υπό έκδοση)
- Jeffery 1967 L.H. Jeffery, Eight tombstones from Thebes, *ΑΔ* 22, 1967 : Μελέται, 1-5, πίν. 1-4.
- Johansen 1951 K.F. Johansen, *The Attik Grave-reliefs of the Classical Period*, Cop. 1951.
- Καλτσάς 1983 Ν. Καλτσάς, Από τα ελληνιστικά νεκροταφεία της Πύλου, *ΑΔ* 38, 1983 : Μελέτες, 1-77, πίν. 1- 40
- Καλτσάς 1998 Ν. Καλτσάς, *Άκανθος Ι. Η ανασκαφή στο νεκροταφείο κατά το 1979*, Αθήνα 1998.
- Καλτσάς 2001 Ν. Καλτσάς, *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Τα Γλυπτά*. Αθήνα 2001.

- Κάντζια 1994
 Χ. Κάντζια, Ένα κεραμικό εργαστήριο αμφορέων του πρώτου μισού του 4^{ου} αι. π.Χ. στην Κω, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 323-354, πίν. 251-267.
- Καραπάνου 2005
 Σ. Καραπάνου, Σύνολα κεραμικής από το στρώμα καταστροφής των οικιών της ελληνιστικής Φαρσάλου, *Ζ' ΣυνΕλλΚερ*, Αίγιο 4-9 Απριλίου 2005 (υπό έκδοση).
- Καραπάνου, Κατακούτα 2000
 Σ. Καραπάνου-Στ. Κατακούτα, Ταφικά αγγεία με επίθετους πλαστικούς κίονες από τη βορειοδυτική Θεσσαλία, *ΕλλΚερ Θεσσαλίας*, 157-167.
- Καρούζου 1967
 Σ. Καρούζου, *Εθνικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον. Συλλογή Γλυπτών*, Αθήνα 1967.
- Καρούζος 1934
 Χρ. Καρούζος, *Το Μουσείο της Θήβας*, Αθήνα 1934.
- Καστριώτης 1908
 Π. Καστριώτης, *Κατάλογος Γλυπτών του Εθνικού Μουσείου*, Αθήνα 1908.
- Κεραμόπουλλος 1917
 Α. Κεραμόπουλλος, Θηβαϊκά, *ΑΔ* 3, 1917.
- Κεραμόπουλλος 1920
 Α. Κεραμόπουλλος, Εικόνες πολεμιστών της εν Δηλῷ μάχης, *ΑΕ* 1920, 1-36, πίν. 1-3.
- Kleiner 1942
 G. Kleiner, *Tanagrafiguren. Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte*, Berlin 1942.
- Knigge 1976
 U. Knigge, *Kerameikos. Der Südhügel, Kerameikos IX*, Berlin 1976.

- Knoepfler 2001 D. Knoepfler, La réintégration de Thèbes dans le Koinon béotien après son relèvement par Cassandre, ou les surprises de la chronologie épigraphique, *Actes du colloque international organisé à l'occasion du 60e anniversaire de P. Ducrey*, Bern 2001.
- Κόλια 2004 Ε-Ι. Κόλια, Ταφικά σύνολα από τη Ναύπακτο, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 535-546.
- Körte 1878 G. Körte, Die antiken Sculpturen aus Böotien, *AM* 3, 1878, 301-422.
- Körte 1879 G. Körte, Bemerkungen zu den antiken Sculpturen aus Böotien, *AM* 4, 1879, 268-276.
- Kotitsa 1996 Z. Kotitsa, Hellenistische Tonpyxiden. Untersuchungen zweier hellenistischer Typen einer Keramikform, Mainz 1996
- Κουμανούδης 1966 Σ.Ν. Κουμανούδης, Επιγραφαί ανέκδοτοι και παρατηρήσεις εις εκδεδομένας, *ΑΔ* 21, 1966 (έκδ. 1967) : Μελέται, 145-146.
- Κουμανούδης 1970 : Σ.Ν. Κουμανούδης, Εκ του Μουσείου των Θηβών, *ΑΔ* 25, 1970 : Μελέται, 135-138, πίν. 40 α-β.
- Κουντούρη 2002 Έλ. Κουντούρη, Γεωμετρική Θήβα : τα δεδομένα από τις σύγχρονες έρευνες, *Συμπόσιο για τη Θήβα* (υπό έκδοση).
- Κουντούρη 2003 Έλ. Κουντούρη, Θηβαϊκά νεκροταφεία ιστορικών χρόνων : Μια πρώτη προσέγγιση, *ΕΕΒΜ*, τ. Δ', Αθήνα 2009, 665-710

- Kountouri, Charami, Vivliodetis 2007 E. Kountouri-A. Charami- V. Vivliodetis,
Coroplastic Art from Thebes, Boiotia.
Evidence from the study of Terracotta figurines
found in Graves, BCH Supplement (υπό έκδοση)
- Kunisch 1972 N. Kunisch, *Grabfunde aus dem Stadtgebiet von
Bergama. PF I*, Berlin 1972.
- Kurtz, Boardman 1994 D. N. Kurtz-J. Boardman, *Έθιμα ταφής στον αρχαίο
ελληνικό κόσμο*, Αθήνα 1994.
- Laumonier 1977 A. Laumonier, *La céramique hellénistique à reliefs:
I. Ateliers "ioniens", Délos XXXI*, Paris 1977.
- Leynaar-Plaisier 1979 P. Leynaar-Plaisier, *Les terres cuites grecques et
romaines, I et III*, Leiden 1979.
- Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994 Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *Λαξευτοί θαλαμωτοί τάφοι
της Πέλλας*, Αθήνα 1994.
- Lullies 1936 R. Lullies, Zur Frühen Boiotischen Plastik, *Jdl* 51,
1936, 137-153.
- Μαζωνάκη, Φαράκλας 1967 Ευ. Μαζωνάκη-Ν. Φαράκλας, Νέος «Μακεδονικός»
τάφος εν Θήβαις, *AE* 1967, 15-19.
- Μαλακασιώτη 2000 Ζ. Μαλακασιώτη, Ελληνιστική Άλος.
Νοτιοανατολικό νεκροταφείο : Ταφικά σύνολα,
ΕλλΚερ Θεσσαλίας, 147-155.
- Μαραγκού² 1995 Α. Μαραγκού, *Αρχαία Ελληνική Τέχνη. Συλλογή Ν.
ΙΙ. Γουλανδρή*, Αθήνα² 1995.
- Metzger 1969 I. R. Metzger, *Die hellenistische Keramik in
Eretria, Eretria II*, Bern 1969.

- Metzger 1994 I. R. Metzger, Ein hellenistisches Grabmonument in Eretria, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 71-79.
- Milojčić, Theocharis 1976 V. Milojčić-D. Theocharis, *Demetrias I*, Bonn 1976.
- Mollard-Besques 1963 S. Mollard-Besques, *Myrina*, II, Paris 1963.
- Mollard-Besques 1972 S. Mollard-Besques, *Epoques hellénistique et romaine. Grèce et Asie Mineure*, III, Paris 1972.
- Mollard-Besques 1986 S. Mollard-Besques, *Epoques hellénistique et romaine. Grèce et Asie Mineure*, IV, 1, Paris 1986.
- Möbius² 1968 H. Möbius, *Die Ornamente der griechischen Grabstelen klassischer und nachklassischer Zeit*, München² 1968.
- Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη 1994 Ε. Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη, Από την ελληνιστική κεραμική της αιτωλικής Καλλιπόλεως, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 46-55, πίν. 16-24.
- Μπούγια 2005 Π. Μπούγια, Κεραμικά κτερίσματα από την ελληνιστική νεκρόπολη του Ναρθακίου, *Ζ' ΣυνΕλλΚερ*, Αίγιο 4-9 2005 (υπό έκδοση).
- Παπαδάκη 2000 Α. Παπαδάκη, Παρατηρήσεις στην τοπογραφία των Αρχαίων Ποτνιών (Τάχι Θηβών), *ΕΕΒΜ*, τ. Γ', Αθήνα 2000, 357-369.
- Παπαδάκης 1914 Ν. Παπαδάκης, Πτυκτόν κάτοπτρον εκ Θηβών, *ΑΕ* 1914, 117-129.
- Παπακωνσταντίνου 1997 Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Ελληνιστική κεραμική από τη Λαμία, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 50-58, πίν. 33-46.

- Παπακωνσταντίνου 2000 α Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, «Μακεδονικού τύπου» αμφορείς από το νοτιοανατολικό νεκροταφείο της Λαμίας, *ΕλλΚερ Θεσσαλίας*, 193-203.
- Παπακωνσταντίνου 2000 β Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Εχίνος, *ΕλλΚερ Θεσσαλίας*, 204-213.
- Παπακώστα 2005 Λ. Παπακώστα, Το ελληνιστικό νεκροταφείο του συνοικισμού Αγ. Κυριακής Αιγίου, *Ζ' ΣυνΕλλΚερ*, Αίγιο 4-9 Απριλίου 2005 (υπό έκδοση).
- Παπαποστόλου 1977 Ι. Παπαποστόλου, Ελληνιστικοί τάφοι Πάτρας Ι, *ΑΔ* 32, 1977 : Μελέτες, 281-343, πίν. 95-118.
- Παπαποστόλου 1978 Ι. Παπαποστόλου, Ελληνιστικοί τάφοι Πάτρας ΙΙ, *ΑΔ* 33, 1978 : Μελέτες, 354-385, πίν. 106-120.
- Παπαποστόλου 1983 Ι. Παπαποστόλου, Κτερίσματα ταφής σε ρωμαϊκό μασσωλείο στην Πάτρα, *ΑΕ* 1983, 1-33.
- Παπαποστόλου 1990 Ι. Παπαποστόλου, Κοσμήματα Πατρών και Δύμης. Παρατηρήσεις σε τύπους κοσμημάτων του 4^{ου} αι. π.Χ. και της ελληνιστικής εποχής, *ΑΕ* 129, 1990, 83-140
- Παπασπυρίδη 1926 Σ. Παπασπυρίδη, Στήλη του Εθνικού Μουσείου, *ΑΔ* 10, 1926, 111-123.
- Παππά 1989 Β. Παππά, Ερυθροβαφής κεραμική από την Αμοργό, *Α' ΣυνΕλλΚερ*, Ιωάννινα 1989, 97-108.
- Παππά 1997 Β. Παππά, Εργαστήρια παραγωγής «μεγαρικών» σκύφων στην Αμοργό, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 352-358.

- Παπαχατζής 1981 Ν. Παπαχατζής, Παισανίου Ελλάδος Περιήγησις, Αθήνα 1981
- Πατσιαδά 1983 Β. Πατσιαδά, Κεραμική του τύπου της «Δυτικής Κλιτύος» από τη Ρόδο, *ΑΔ* 38, 1983 : Μελέτες, 105-210, πίν. 49-84.
- Pfuhl 1903 E. Pfuhl, Tanagraische Grabaltare, *AM* 28, 1903, 331-337.
- Pierobon-Benoit 1997 R. Pierobon-Benoit, Coppe ellenisiche a rilievo da Iasos : un bilancio, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 371-380.
- Πωλογιώργη 1995 Μ. Ι. Πωλογιώργη, Τάφοι Ωρωπού, *ΑΔ* 43, 1988 (έκδ. 1995) : Μελέτες, 114-138.
- Πωλογιώργη 1998 Μ. Ι. Πωλογιώργη, *Μνημεία του Δυτικού νεκροταφείου του Ωρωπού*, Αθήνα 1998.
- Ρήγιнос 1997 Γ. Ρήγιнос, Κεραμική από τη δυτική Ήπειρο. Τα ευρήματα ενός κιβωτιόσχημου τάφου από το Κεφαλοχώρι Φυλιατών Θεσπρωτίας, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 93-109.
- Richter 1961 G.M.A. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica*, London 1961.
- Robinson 1931 D. M. Robinson, *Mosaics, Vases and Lamps of Olynthus Found in 1928 and 1931*, Olynthus V, Baltimore 1931.
- Robinson 1941 D. M. Robinson, *Metal and Minor Miscellaneous Finds. An Original Contribution to Greek Life*, Olynthus X, Baltimore 1941.

- Robinson 1942 D. M. Robinson, *Necrolynthia, A Study in Greek Burial Customs and Anthropology, Olynthus XI*, Baltimore 1942.
- Robinson 1950 D.M. Robinson, *Vases Found in 1934 and 1938, Olynthus XIII*, Baltimore 1950.
- Rodenwaldt 1913 G. Rodenwaldt, Thespische Reliefs, *Jdl* 28, 1913, 309-339, πίν. 24-30.
- Roesch 1982 P. Roesch, *Etudes Béotiennes*, Paris 1982.
- Rotroff 1982 S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery : Athenian and Imported Moldmade Bowls, Agora XXII*, Princeton 1982.
- Rotroff 1991 S. I. Rotroff, Attic West Slope Vase Painting, *Hesperia* 60, 1991, 59-102, πίν. 14-46.
- Rotroff 1997 S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery : Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, Agora XXIX*, Princeton 1997.
- Ruckert 1976 A. Ruckert, Frühe Keramik Böotiens, *AntK Suppl.* 10, 1976.
- Σαμπετάι 2000 Β. Σαμπετάι, Παιδικές ταφές Ακραιφίας, *EEBM*, τ. Γ', Αθήνα 2000, 494-535.
- Σαμπετάι 2004 Β. Σαμπετάι, Μελαμβαφής και ύστερη ερυθρόμορφη κεραμική από νεκροταφείο της Βοιωτίας, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 461-472.
- Sabetai 2001 V. Sabetai, *CVA Greece. Thebes 1*, Athens 2001.
- Schäfer 1968 J. Schäfer, *Hellenistische Keramik aus Pergamon, PF II*, Berlin 1968.

- Scheibler 1976 I. Scheibler, *Griechische Lampen, Kerameikos XI*, Berlin 1976.
- Siebert 1978 G. Siebert, *Recherches sur les ateliers de bols à reliefs du Péloponnèse à l' époque hellénistique*, Paris 1978.
- Sinn 1979 U. Sinn, *Die homerische Becher. Hellenistische Reliefkeramik aus Makedonien, AM, Bh 7*, 1979.
- Sparkes, Talcott 1970 B. A. Sparkes and L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C.*, *Agora XII*, Princeton 1970.
- Schilardi 1977 D. Schilardi, *The Thespian Polyandrion (424 B.C.). The excavations and Finds from a Thespian State Burial*, Princeton 1977.
- Schild-Xenidou 1972 W. Schild-Xenidou, *Boiotische Grab und Weihreliefs Archaischer und Klassischer Zeit*, München 1972.
- Schild-Xenidou 2008 V. Schild-Xenidou, *Corpus der Boiotischen Grab- und Weihreliefs des 6. Bis 4. Jahrhunderts V. Chr.*, AM 20. Beiheft, Mainz 2008
- Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006 A. Schwedt- V. Aravantinos- A. Harami- V. Kilikoglou- H. Mommsen- M. Kylafi-N. Zacharias, *Neutron activationanalysis of Hellenistic Pottery from Boeotia , Greece*, *Journal of Archaeological Science* 33 (2006), p. 1065-1074.
- Σωτηριάδης 1914 Γ. Σωτηριάδης, *Περί της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών*, Αθήνα 1914.

- Symeonoglou 1985 S. Symeonoglou, *The Topography of Thebes from the Bronze Age to Modern Times*, Princeton 1985.
- Thompson 1934 H. Thompson, Two centuries of Hellenistic Pottery, *Hesperia* 3, 1934.
- Τσάκος 1977 Κ. Τσάκος, Ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι στη Σάμο, *ΑΔ* 32, 1977 : Μελέτες, 344-420, πίν. 119-141.
- Ure 1913 P. N. Ure, *Black Glaze Pottery from Rhitsona in Boeotia*, London 1913
- Φαράκλας 1988 Ν. Φαράκλας, *Θήβα. Μνημειακή τοπογραφία της αρχαίας πόλης. Οι οχυρώσεις*, Αθήνα 1988.
- Φαράκλας 1996 Ν. Φαράκλας, *Θηβαϊκά*, *ΑΕ* 135, 1996 (έκδ. 1998).
- Χαραμή 2000 Αλ. Χαραμή, Ελληνιστική κεραμική από τα νεκροταφεία της αρχαίας Τανάγρας στο Μουσείο Σχηματαρίου. Μια πρώτη προσέγγιση, *ΕΕΒΜ*, τ. Γ', Αθήνα 2000, 723-763.
- Χαραμή 2002 Αλ. Χαραμή, Ελληνιστική Θήβα : στοιχεία από τα νεκροταφεία της πόλης, *Συμπόσιο για τη Θήβα* (υπό δημοσίευση).
- Χαραμή 2005 Αλ. Χαραμή, Ελληνιστικά κεραμικά σύνολα από το νεκροταφείο της αρχαίας Τανάγρας, *Ζ' ΣυνΕλλΚερ*, Αίγιο, Απρίλιος 2005 (υπό δημοσίευση).
- Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004 Αλ. Χαραμή-Ελ. Βλαχογιάννη, Ελληνιστική κεραμική από το νεκροταφείο της Ακραιφίας στη Βοιωτία, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, 473-486, πίν. 215-230.
- Χατζηαγγελάκης 2004 Λ. Π. Χατζηαγγελάκης, Ανάγλυφοι σκύφοι από τη δυτική Θεσσαλία, Νομός Καρδίτσας, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 137-148.

- Ψάλτη 2004 Αθ. Ψάλτη, Ταφικά σύνολα ελληνιστικών χρόνων από την Ερέτρια, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 505-512.
- Ψάλτη 2005 Αθ. Ψάλτη, Κλειστό σύνολο ελληνιστικών χρόνων από ανασκαφή οικίας στην Ερέτρια, *Ζ' ΣυνΕλλΚερ*, Αίγιο 4-9 Απριλίου 2005 (υπό έκδοση).
- Ωνάσογλου 1994 Α. Ωνάσογλου, Νεκροταφείο των Οπουντίων Λοκρών στην Τριανταφυλλιά Λειβανατών. Οι ελληνιστικοί τάφοι, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, 56-70, πίν. 25-33.
- Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976 C. Vatin, P. Bruneau, C. Rolley, T. Hackens, *Tombes hellénistiques, objets de métal – monnaies, Médéon de Phocide V*, Paris 1976.
- Vollgraff 1902 W. Vollgraff, Deux stèles de Thèbes, *BCH* 1902, 554-570.
- Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982 E. Walter-Karydi, W. Felten, R. Smetana-Scherrer, *Ostgriechische Keramik, lakonische Keramik, attische schwarzfigurige Keramik, spätklassische und hellenistische Keramik, Alt-Ägina II, 1*, Mainz 1982.
- Wide 1899 S. Wide, Geometrische Vasen aus Griechenland, *Jdl* 14, 1899, 26-43 και 78-86.
- Winter 1903 F. Winter, *Die antiken Terrakotten, III : Die Typen der figürlichen Terrakotten i – ii*, Berlin 1903.
- Wintermeyer 1975 U. Wintermeyer, Die polychrome Reliefkeramik aus Centuripe, *Jdl* 90, 1975, 136-241.
- Wolters 1892 P. Wolters, Βοιωτικά Αρχαιότητες, *AE* 1892, 212-239.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα ευρήματα των θηβαϊκών νεκροταφείων, από την υπομυκηναϊκή περίοδο μέχρι και τον 1^ο αι. μ.Χ., σε συσχέτισμό με τα ιστορικά δεδομένα, παρέχουν σημαντικά στοιχεία για την πόλη, η οποία κατοικείτο χωρίς διακοπή, για την κοινωνική δομή των κατοίκων της, για την εξέλιξη και επίδραση της τέχνης της, για τη θέση της στη Βοιωτία και στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια, και για τις περιόδους ακμής και παρακμής της..

Η μακρά περίοδος από την καταστροφή της πόλεως των Θηβών από τον Μέγα Αλέξανδρο, το 335 π.Χ., έως και τη νέα καταστροφή της από τον Σύλλα το 86 π.Χ., είχε απασχολήσει ελάχιστα την επιστημονική έρευνα. Τα ευρήματα, ωστόσο, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα, είναι πολλά και προέρχονται κυρίως από την ανασκαφική έρευνα τμημάτων νεκροταφείων.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της μελέτης των ευρημάτων ελληνιστικών τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου των Θηβών, ανασυνθέτει αυτήν την ελάχιστα γνωστή, μέχρι σήμερα, περίοδο κατά τις διάφορες φάσεις της.

Η παρούσα εργασία, περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια :

Στο κεφάλαιο I παρουσιάζεται η ιστορία της έρευνας των θηβαϊκών νεκροταφείων κατά το προαναφερόμενο διάστημα, καθώς και των δημοσιευμένων επιτυμβίων μνημείων, από την αρχαϊκή περίοδο μέχρι και το α' μισό του 2ου αι. π.Χ.

Στο κεφάλαιο II παρουσιάζονται τα νεκροταφεία της προ-Αλεξάνδρειας πόλεως. Βάσει των ελαχίστων γνωστών από δημοσιεύσεις, μελέτες, ανακοινώσεις ή τηλεγραφικές αναφορές, ταφικών συνόλων και επιτυμβίων μνημείων, τα οποία εντοπίστηκαν παλαιότερα ή πρόσφατα, συνάγονται νέα σημαντικά συμπεράσματα για τη διάταξη και την έκταση των νεκροταφείων, τη συνεχή χρήση ή εγκατάλειψή τους και για την τοπογραφία και εξέλιξη των Θηβών.

Τα κεφάλαια III και IV αποτελούν τον κορμό της μελέτης.

Στο κεφάλαιο III επιχειρείται η ανασύνθεση των δεδομένων από τα νεκροταφεία της μετα-Αλεξάνδρειας πόλεως έως και τον 1^ο αι. μ.Χ. Παρουσιάζονται νέα σημαντικά στοιχεία για τη θέση, τη διάταξη και την έκταση των νεκροταφείων, τα είδη των τάφων, των κτερισμάτων, των επιτυμβίων και ταφικών μνημείων και την εικόνα της πόλεως, κατά τη διάρκεια των είκοσι χρόνων μετά την καταστροφή της από τον Μέγα Αλέξανδρο, αλλά και μετά από την περίοδο αυτή, όταν άρχισε η ανάκαμψή της.

Στο εκτεταμένο κεφάλαιο IV παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μελέτης αδημοσίευτου υλικού 238 ελληνιστικών τάφων, από δύο παλαιότερες και δύο πρόσφατες ανασκαφές στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο. Η χρονολόγηση των τάφων προκύπτει από τη

συνεξέταση της κεραμικής τους. Από αυτούς, παρουσιάζονται αναλυτικά 37. Κριτήρια για την επιλογή των τάφων αυτών αποτέλεσε η ασφαλώς χρονολογημένη κεραμική τους και η ποικιλία της. Σε χωριστές ενότητες εξετάζονται οι τύποι και των 238 των τάφων, καθώς και τα κτερίσματά τους κατά είδη. Στην ενότητα της κεραμικής συνεξετάζονται όλα τα είδη αγγείων που βρέθηκαν, συνολικά 38. Στην ενότητα της κοροπλαστικής παρουσιάζονται επιλεκτικά τα ειδώλια έξι μόνο τάφων. Τα νομίσματα και τα άλλα αντικείμενα αναφέρονται χωρίς να μελετώνται τυπολογικά. Στις δύο τελευταίες ενότητες του κεφαλαίου θίγονται γενικά θέματα : τα τοπικά εργαστήρια κεραμικής, οι επιδράσεις τους και οι σχέσεις τους με τα εργαστήρια άλλων περιοχών, τα εισηγμένα αγγεία και τα ταφικά έθιμα από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ.

Στο κεφάλαιο V εξετάζονται τα ιστορικά δεδομένα. Καταγράφονται τα στοιχεία από τη μελέτη των θηβαϊκών νεκροταφείων όλων των περιόδων και διαπιστώνεται η συνεχής και εξελικτική πορεία των Θηβών, η ενότητα των Θηβαίων και ο συντηρητισμός τους. Βάσει, ειδικότερα, των στοιχείων, που προκύπτουν από τη μελέτη του Βορειοανατολικού ελληνιστικού νεκροταφείου, συνάγονται πορίσματα για την εικόνα των ελληνιστικών νεκροταφείων της πόλεως στο σύνολό τους, για το μέγεθος και την κοινωνική δομή του πληθυσμού, την οικονομική του κατάσταση και τις αλλαγές σε κάθε φάση της ελληνιστικής περιόδου : πριν την εισβολή του Μακεδόνα στρατηλάτη, αμέσως μετά, κατά τη διάρκεια των είκοσι χρόνων ερημώσεως της πόλης και των χρόνων της ανοικοδόμησής της από τον Κάσσανδρο, κατά τις περιόδους της αυτονομίας της τον 3^ο αι. π.Χ., της ανάκαμψής της μέχρι τα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ. και της ρωμαϊκής κυριαρχίας, μετά την καταστροφή της από το Σύλλα και μέχρι τον 1^ο αι. μ.Χ.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται :

Ένα επίμετρο, δύο ευρετήρια και πίνακες.

Στο επίμετρο παρουσιάζονται συνοπτικά, ομαδοποιημένες σύμφωνα με την τοπογραφία των αρχαίων νεκροταφείων, με τη χρονολογική σειρά ευρέσεώς τους και με βιβλιογραφικές αναφορές, οι θέσεις, όπου έχουν αποκαλυφθεί τάφοι και ταφικά ευρήματα, είτε τυχαία, είτε κατόπιν ανασκαφικής έρευνας.

Το ευρετήριο 1 περιλαμβάνει τους 238 τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, οι οποίοι αναφέρονται ή παρουσιάζονται αναλυτικά στη μελέτη, σύμφωνα με τη χρονολογική και την τυπολογική τους κατάταξη, και το ευρετήριο 2 κατάλογο των κτερισμάτων τους κατά είδη και κατά τάφους.

Οι πίνακες Α έως και Δ περιλαμβάνουν τους τάφους και τα μικροαντικείμενά τους κατά χρονολογικές φάσεις, και οι πίνακες 1 έως και 4, επίσης κατά χρονολογικές φάσεις, τους τάφους και την κεραμική τους, ανάλογα με το πλήθος και την ποικιλία των ειδών αγγείων που περιέχουν.

Ι. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΩΝ ΘΗΒΑΪΚΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ια. Τα θηβαϊκά νεκροταφεία.

Στη Θήβα, πόλη που κατοικείται συνεχώς από την πρωτοελλαδική περίοδο έως σήμερα, οι ανασκαφικές έρευνες είχαν πάντα σωστικό χαρακτήρα. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πριν από την ανάληψη ανασκαφών από τους εντεταλμένους αρχαιολόγους του Ελληνικού κράτους, τα νεκροταφεία προϊστορικών και ιστορικών χρόνων της πόλης βρίσκονταν στο έλεος των λαθρανασκαφών¹ και τα ευρήματά τους –προϊόντα της παράνομης αυτής δραστηριότητας - πλούτισαν τις συλλογές ανά τον κόσμο².

Παρά τη μακρόχρονη έρευνα των θηβαϊκών νεκροταφείων, οι δημοσιεύσεις είναι ελάχιστες και αφορούν, κυρίως, σε μεμονωμένα ευρήματα, ενώ για τις ίδιες τις θέσεις, δίνονται ελάχιστα ακριβή στοιχεία.

Η πρώτη δημοσίευση έγινε το 1892 από τον P. Wolters και αφορούσε έναν τάφο αρχαϊκών χρόνων, ο οποίος είχε βρεθεί μαζί με πολλούς άλλους, συλημένους από λαθρανασκαφείς, στα Δ. των Θηβών στον παλαιό δρόμο προς τις Θεσπιές και τη Λιβαδειά. Στην ίδια δημοσίευση περιλαμβάνονταν και μεμονωμένα ευρήματα από τους συλημένους τάφους, τα οποία βρίσκονταν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών³. Αριθμό αγγείων γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων, από το ίδιο νεκροταφείο, δημοσίευσαν, κατά το διάστημα 1888-1899, οι J. Böhlau, A. de Ridder και S. Wide⁴.

Το 1914, ο Γ. Σωτηριάδης, στη μελέτη του για την τοπογραφία των αρχαίων Θηβών, αναφέρθηκε στο ίδιο συλημένο νεκροταφείο στα Δ. των Θηβών καθώς και στα ΒΑ. σημειώνοντας τις θέσεις τους σε τοπογραφικό χάρτη⁵.

Την ίδια χρονιά ο Ν. Παπαδάκης δημοσίευσε έναν πάρινο κιβωτιόσχημο τάφο πρώιμων ελληνιστικών χρόνων, τον οποίο ανασκάψε μαζί με πολλούς άλλους αδημοσίευτους στην τοποθεσία «Χωροβοεβόδα», στα ΒΑ. των Θηβών⁶.

¹ Για την σύληση θηβαϊκών νεκροταφείων προϊστορικών χρόνων –κυρίως θαλαμοειδών μυκηναϊκών τάφων- βλ. Α. Κεραμόπουλλος, Μυκηναϊκοί τάφοι εν Αιγίνη και εν Θήβαις, *ΑΕ* 1910, 210 και Ανασκαφαί τάφων εν Θήβαις, *ΠΑΕ* 1910, 152 (στον λόφο Κολωνάκι, Ν. της Καδμείας). Επίσης, Κεραμόπουλλος 1917, 80 (στον λόφο του Ισμηνίου, ΝΑ. της Καδμείας).

Για τις λαθρανασκαφές σε τμήματα νεκροταφείου ιστορικών χρόνων στα Δ. και στα ΒΑ. των Θηβών βλ. Böhlau 1888, 325 και Σωτηριάδης 1914, 36.

² Τα ευρήματα των συλημένων τάφων, στα Δ. των Θηβών, διοχετεύτηκαν στην τότε αγορά αρχαίων. Μέρος αυτών αγοράστηκε από την Αρχαιολογική Εταιρεία και αργότερα περιήλθε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών · τα περισσότερα αγοράστηκαν από τα Μουσεία του Βερολίνου, του Λούβρου, από το Βρετανικό Μουσείο και από ξένους συλλέκτες αρχαίων.

³ Wolters 1892.

⁴ Böhlau 1888, 325-364. De Ridder 1898, 439-471. Wide 1899, 26-43 και 78-86.

⁵ Σωτηριάδης 1914, 36.

⁶ Παπαδάκης 1914.

Το 1917, στο πλαίσιο της μελέτης του Α. Κεραμόπουλλου για την Τοπογραφία των αρχαίων Θηβών, ακολούθησε η αναλυτική δημοσίευση 20 τάφων κλασσικών και ελληνοιστικών χρόνων, οι οποίοι ανασκάφηκαν στον λόφο «Κολωνάκι», στα Ν. των Θηβών και 11 τάφων υπομυκηναϊκών και πρωτογεωμετρικών χρόνων, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν στις ΝΑ. παρυφές της Καδμείας, στη θέση των ελληνοιστικών Ηλεκτρών πυλών⁷.

Πενήντα χρόνια μετά, το 1967, ο Ν. Φαράκλας και η Ευ. Μαζωνάκη δημοσίευσαν έναν κτιστό τάφο «μακεδονικού» τύπου, ο οποίος αποκαλύφθηκε στην τοποθεσία «Καναπίτσα», στα Β. των Θηβών⁸.

Το 1975, η Κ. Δημακοπούλου παρουσίασε έναν υπομυκηναϊκό τάφο, ο οποίος ανασκάφηκε στην Καδμεία, στη θέση της «Οπλοθήκης» του μυκηναϊκού ανακτόρου⁹.

Ο Σ. Συμεώνογλου, στη μελέτη του για την Τοπογραφία των αρχαίων Θηβών, το 1985, περιέλαβε κεφάλαια σχετικά με τα νεκροταφεία ιστορικών χρόνων, τα οποία εντοπίστηκαν ή ανασκάφηκαν στην πόλη μέχρι το 1973¹⁰. Τις θέσεις τους αποτύπωσε σε σύγχρονους τοπογραφικούς χάρτες.

Το 1989, η Α. Ανδρειωμένου δημοσίευσε δύο πρωτογεωμετρικούς τάφους από την Καδμεία¹¹ και το 1995 τα αποτελέσματα της ανασκαφής τμήματος υστερογεωμετρικού, αρχαϊκού και κλασσικού νεκροταφείου, η οποία διενεργήθηκε στην περιοχή της «Αγίας Ελεούσας» Πυρίου, σε μεγάλη απόσταση ΒΔ. των Θηβών¹².

Στο πλαίσιο μελέτης για την Τοπογραφία των αρχαίων Ποτινίων, η Α. Παπαδάκη παρουσίασε, το 2000, στοιχεία από την ανασκαφή τμήματος νεκροταφείου μυκηναϊκών, υστερογεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων στη συνοικία «Τάχι», η οποία ταυτίζεται με τις αρχαίες Ποτινές και βρίσκεται σε απόσταση 3 χλμ. ΝΔ. των Θηβών¹³.

Στο πρώτο τεύχος του *CVA* για το Μουσείο Θηβών, η Β. Σαμπετάι δημοσίευσε, το 2001, μεταξύ άλλων, αγγεία, τα οποία προέρχονταν από ανασκαφή τάφων ιστορικών χρόνων στην περιοχή «Καναπίτσα» και στη συνοικία «Πυρί»¹⁴.

Για τη γνώση της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών, η οποία είναι απαραίτητη για τη μελέτη των νεκροταφείων της, υπάρχουν οι μονογραφίες του Σωτηριάδη, του Κεραμόπουλλου, του Συμεώνογλου¹⁵, του Φαράκλα¹⁶ και το άρθρο του L. Ziehen στη *RE*¹⁷.

⁷ Κεραμόπουλλος 1917, 210-252 και 25-32, εικ. 23-24.

⁸ Μαζωνάκη, Φαράκλας 1967.

⁹ Δημακοπούλου 1975.

¹⁰ Symeonoglou 1985, 84-98 και 146-147.

¹¹ Andreiomenou 1989.

¹² Ανδρειωμένου 1995.

¹³ Παπαδάκη 2000.

¹⁴ Sabetai 2001, 33, 44, 53-54, 55-56, 59, 62 και 89, εικ. 8, πίν. 21-22, 31, 45, 48, 52, 56 και 84-85.

¹⁵ Κεραμόπουλλος 1917. Σωτηριάδης 1914. Symeonoglou 1985.

¹⁶ Φαράκλας 1988 και 1996.

¹⁷ L. Ziehen, *RE* VA.2, 1934, s.v. Thebai (in Boiotien), στ. 1423 κ.ε.

Ο αρχαιολογικός οδηγός του Χρ. Καρούζου, το 1934, για το πρώτο Μουσείο της Θήβας¹⁸ είναι σημαντικός για την περιγραφή της βοιωτικής γης και για την επίδρασή της στη διαμόρφωση της ιδιοσυγκρασίας των αρχαίων Βοιωτών και στη δημιουργία της ιδιαίτερης τέχνης τους. Με αφορμή την παρουσίαση των εκθεμάτων, γίνονται τεχνοτροπικές αναλύσεις για τη βοιωτική κεραμική, την κοροπλαστική και κυρίως τη γλυπτική και την ανάγλυφη τέχνη.

Νεότερα στοιχεία για τα θηβαϊκά νεκροταφεία παρουσιάστηκαν σε μια σειρά πρόσφατων ανακοινώσεων σε συνέδρια και διαλέξεις, από το 2000 έως το 2004, του Β. Αραβαντινού, της Α. Ανδρειωμένου, της Έλ. Κουντούρη και της υπογράφουσας. Οι ανακοινώσεις, οι οποίες πρόκειται να δημοσιευτούν στα υπό έκδοση Πρακτικά των αντίστοιχων συνεδρίων, αφορούσαν στα εξής :

Οι ανακοινώσεις της Έλ. Κουντούρη, στη γενική καταγραφή των θηβαϊκών νεκροταφείων¹⁹ και στη συνοπτική παρουσίαση των πρωτογεωμετρικών και υστερογεωμετρικών²⁰, η ανακοίνωση της Α. Ανδρειωμένου, σε τμήμα νεκροταφείου πρωτογεωμετρικών έως και πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων, στη συνοικία «Τάχι» (αρχ. Ποτινιές), στα ΝΔ. των Θηβών²¹, οι ανακοινώσεις και διαλέξεις του Β. Αραβαντινού, σε προκαταρκτικές παρουσιάσεις των πρόσφατων ανασκαφών τμημάτων του Βορειοανατολικού και του Βορειοδυτικού νεκροταφείου²², και η ανακοίνωση της υπογράφουσας, σε τμήμα του Βορειοανατολικού ελληνοιστικού νεκροταφείου²³.

Ευρήματα των πρόσφατων ανασκαφών –ειδώλια, κυρίως, και αγγεία- έχουν δημοσιευτεί ευκαιριακά από την Μ. Bonanno-Αραβαντινού σε καταλόγους θεματικών εκθέσεων, οι οποίες έγιναν σε μουσεία του εξωτερικού²⁴. Βασική, τέλος, πηγή πληροφοριών για τα θηβαϊκά νεκροταφεία αποτελούν οι άλλοτε συνοπτικές κι άλλοτε αναλυτικές ανασκαφικές εκθέσεις των *Πρακτικών της Αρχαιολογικής Εταιρείας* και των *Χρονικών της Αρχαιολογικής Εφημερίδας* και, κυρίως, του *Αρχαιολογικού Δελτίου*²⁵.

Ιβ. Τα θηβαϊκά επιτύμβια μνημεία.

Τα επιτύμβια μνημεία, αποτελούν μεγάλο μέρος των ευρημάτων των θηβαϊκών νεκροταφείων, δεδομένου ότι ήταν σε χρήση από την αρχαϊκή μέχρι και την ύστερη

¹⁸ Καρούζος 1934.

¹⁹ Κουντούρη 2003.

²⁰ Κουντούρη 2002.

²¹ Ανδρειωμένου 2002.

²² Αραβαντινός 2001, 2003, 2003 α, 2003 β, 2004 και Aravantinos 2003.

²³ Χαράμη 2002. Υπεύθυνος της ανασκαφής ήταν ο Διευθυντής της Θ' ΕΠΚΑ Β. Αραβαντινός, τον οποίο ευχαριστώ θερμά για την παραχώρηση της μελέτης και δημοσίευσης της κεραμικής των ελληνοιστικών τάφων. Η ανακοίνωσή μου στο Διεθνές Συμπόσιο για τη Θήβα αφορούσε μέρος του υλικού αυτού.

²⁴ Bonanno-Aravantinos 2003, 2003 α, 2003 β και 2004.

²⁵ Βλ. Επίμετρο.

ελληνιστική περίοδο. Οι δημοσιεύσεις, που αναφέρονται αποκλειστικά στα θηβαϊκά επιτύμβια είναι ελάχιστες. Οι περισσότερες αφορούν γενικά στα βοιωτικά επιτύμβια.

Το 1878, ο G. Körte παρουσίασε, για πρώτη φορά, συγκεντρωμένα όλα τα γλυπτά και ανάγλυφα έργα, τα οποία είχαν βρεθεί μέχρι τότε στην Βοιωτία και φυλάσσονταν στην συλλογή της Αρχαιολογικής Εταιρείας, στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στην «Δημοτική Σχολή» της Θήβας και σε υπαίθριους χώρους στο Σχηματάρι, στις Θεσπιές και στη Χαιρώνεια²⁶. Σκοπός του καταλόγου ήταν η χρησιμοποίησή του για τη μελέτη της βοιωτικής γλυπτικής. Μεταξύ των αναγλύφων συγκαταλέγονται 27 επιτύμβια μνημεία, που χρονολογούνται από τους αρχαϊκούς έως και τους ρωμαϊκούς χρόνους και προέρχονται από τη Θήβα. Όλα βρέθηκαν σε β' χρήση (εντοιχισμένα σε σύγχρονα κτίσματα, όπως εκκλησίες, ιδιωτικές οικίες κ.ά.).

Το 1879, ο Körte συμπλήρωσε τις παρατηρήσεις του επί των βοιωτικών γλυπτών και αναγλύφων, οι οποίες αφορούσαν στο υλικό κατασκευής, στη θεματολογία των παραστάσεων, στην τεχνοτροπία και στις επιδράσεις από αντίστοιχα έργα μεγάλων εργαστηρίων, όπως του αττικού, των Κυκλάδων και του ιωνικού²⁷.

Το 1902, ο W. Vollgraff δημοσίευσε τρεις επιτύμβιες εγχάρακτες στήλες από μαύρο λίθο. Οι δύο εξ αυτών –του Μνάσωνος και του Ρύγχωνος- βρέθηκαν στη Θήβα και έφεραν παράσταση πολεμιστών σε ώρα μάχης. Η τρίτη –του Πανχάρους- βρέθηκε στο Ακραιφνιο και έφερε παράσταση καθημερινής ανδρικής μορφής²⁸.

Ο Α. Κεραμόπουλλος, το 1920, παρουσίασε τρεις ακόμη από τις επιτύμβιες εγχάρακτες στήλες από μαύρο λίθο²⁹ -του Σαυγένους και του Κοιράνου, πολεμιστών από την Τανάγρα και τμήμα τρίτης, από την συνοικία των Θηβών «Πυρί», με παράσταση γυναικείας ένθρονης μορφής. Εκτός των ανωτέρω, δημοσίευσε τρεις επιτύμβιες στήλες του 6^{ου} αι. π.Χ., με γραπτή διακόσμηση, και 44 των αρχών του 4^{ου} αι. π.Χ., από διάφορες θέσεις των θηβαϊκών νεκροταφείων, με συνδυασμό γραπτής παράστασης και εγχάραξης σε διακοσμητικά στοιχεία.

Στη μονογραφία του για τις επιστέμεις των επιτυμβίων στηλών κλασσικών και υστεροκλασσικών χρόνων, ο H. Möbius συμπεριέλαβε και επιτύμβια μνημεία από τη Θήβα, την Τανάγρα, τις Θεσπιές και τη Χαιρώνεια³⁰.

Το 1957, οι P.M. Fraser και T. Rönne συμπεριέλαβαν στην μονογραφία τους για τις επιτύμβιες στήλες της Βοιωτίας και της Δ. Ελλάδας, 89 επιτύμβιους θριγκούς ελληνιστικών χρόνων από τη Θήβα και 18 από την Τανάγρα³¹.

²⁶ Körte 1878.

²⁷ Körte 1879

²⁸ Vollgraff 1902.

²⁹ Κεραμόπουλλος 1920

³⁰ Möbius² 1968.

³¹ Fraser, Rönne 1957.

Σημαντική για τη γνώση των θηβαϊκών επιτύμβιων και της βοιωτικής τέχνης είναι και η δημοσίευση της ομιλίας του Ι. Θρεψιάδη, το 1962, για τα εγκαίνια του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών³².

Το 1966, ο Στ. Κουμανούδης παρουσίασε, μεταξύ άλλων ευρημάτων, έναν κορμό επιτύμβιου λέοντος των μέσων του 4^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος βρέθηκε στην τοποθεσία «Καναπίτσα», στα Β. των Θηβών³³.

Το 1967, η L.H. Jeffery δημοσίευσε οκτώ απλές επιτύμβιες στήλες από μαύρο ασβεστόλιθο, οι οποίες είχαν περισυλλεχθεί στα Α. του σιδηροδρομικού σταθμού, στην τοποθεσία «Γέφυρα Μπασιάκου» και χρονολογούνταν από τα μέσα του 5^{ου} έως τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ.³⁴.

Έντεκα επιτύμβιες στήλες κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, οι οποίες προέρχονταν από διάφορες θέσεις των Θηβών, δημοσίευσε, μεταξύ άλλων, ο Στ. Κουμανούδης, το 1970³⁵.

Οι P.M. Fraser και T. Rönne-Linders δημοσίευσαν συμπληρωματικά, το 1971, άλλους 15 επιτύμβιους θριγκούς από τη Θήβα³⁶.

Όλα τα επιτύμβια και αναθηματικά βοιωτικά ανάγλυφα αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, τα οποία είχαν βρεθεί μέχρι το 1972, συγκέντρωσε σε μονογραφία η Β. Schild-Xenidou³⁷, κατατάσσοντάς τα σε τρία βοιωτικά εργαστήρια γλυπτικής –το θεσπιακό, το θηβαϊκό και το ταναγραϊκό.

Η U. Heimberg περιέλαβε, το 1973, σε άρθρο της, πέντε επιτύμβιες στήλες από το Μουσείο Θηβών, εκ των οποίων δύο προέρχονταν από τη Θήβα³⁸.

Τέλος, η Μ. Bonanno-Αραβαντινού παρουσίασε, το 2002, τα πρώτα αποτελέσματα της μελέτης της για τα θηβαϊκά επιτύμβια μνημεία ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων³⁹, τα οποία περισυνελέγησαν από διάφορες θέσεις των Θηβών ή αποκαλύφθηκαν πρόσφατα, στην ανασκαφή ΟΣΕ, στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, εντοιχισμένα, ως υλικά σε δεύτερη χρήση, σε κιβωτιόσχημους τάφους.

Εκτός από τις παραπάνω δημοσιεύσεις, υπάρχουν και πολλές αναφορές εύρεσης θηβαϊκών επιτύμβιων μνημείων στα Χρονικά του *Αρχαιολογικού Δελτίου*⁴⁰.

³² Θρεψιάδης 1963. Η ομιλία αυτή, την οποία δεν πρόλαβε να εκφωνήσει, λόγω του αιφνιδίου θανάτου του, δημοσιεύτηκε μετά τα εγκαίνια του Μουσείου στην Αρχαιολογική Εφημερίδα.

³³ Κουμανούδης 1966.

³⁴ Jeffrey 1967.

³⁵ Κουμανούδης 1970.

³⁶ Fraser, Rönne 1971.

³⁷ Schild-Xenidou 1972. Η μονογραφία αυτή αναδημοσιεύτηκε πρόσφατα στο Beiheft 20 του AM με την προσθήκη των φωτογραφιών των αναφερομένων σ' αυτήν αναγλύφων: βλ. σχετικά Schild-Xenidou 2008.

³⁸ Heimberg 1973.

³⁹ Bonanno-Aravantinos 2002.

⁴⁰ Βλ. επίμετρο.

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, κατά τα πρώτα χρόνια των ερευνών, το ενδιαφέρον των ξένων αρχαιολόγων επικεντρωνόταν στα σημαντικότερα μεμονωμένα ευρήματα, τα οποία βρίσκονταν στα Μουσεία, και στα επιτύμβια μνημεία, ιδιαίτερα αυτών με ανάγλυφες παραστάσεις, ενώ των Ελλήνων αρχαιολόγων σε ανασκαφικά σύνολα. Μόνο τα τελευταία χρόνια, οι νεότεροι αρχαιολόγοι, έχουν στη διάθεσή τους περισσότερα ανασκαφικά στοιχεία από τις τελευταίες, μεγαλύτερης έκτασης, και πιο συστηματικές έρευνες. Η μελέτη των ανασκαφών και ο συσχετισμός της με ιστορικά στοιχεία είναι βέβαιο ότι θα εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για την πόλη των Θηβών και θα δώσει απαντήσεις σε πολλά ερωτήματα που αφορούν στην εξέλιξη και επίδραση της τέχνης της, στις σχέσεις με την υπόλοιπη Βοιωτία και την ελληνική επικράτεια, στις περιόδους ακμής και παρακμής της κ.ά.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, η ανασύνθεση των δεδομένων της μέχρι σήμερα έρευνας για τα θηβαϊκά νεκροταφεία και τα επιτύμβια μνημεία της προ-Αλεξάνδρειας πόλεως των Θηβών, αποβλέπει να δοθεί το έναυσμα για την εκπόνηση συστηματικών μελετών.

Π. Η ΠΡΟ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ ΤΗΣ : ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ – ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.

Η αρχαιολογική έρευνα και μελέτη των νεκροταφείων της πόλεως των Θηβών από την υπομυκηναϊκή περίοδο έως και την καταστροφή από τον Μέγα Αλέξανδρο, οδηγεί στη διαπίστωση της συνεχούς κατοίκησης και της εξελικτικής πορείας της, καθώς και στον συντηρητισμό των κατοίκων της.

Οι υπομυκηναϊκοί και πρωτογεωμετρικοί χρόνοι αποτελούν μεταβατική περίοδο, ιδιαίτερα σημαντική για την μετέπειτα πορεία της πόλεως. Κατά την περίοδο αυτή επιτεύχθηκε η συνύπαρξη των λίγων αυτοχθόνων κατοίκων, οι οποίοι δεν θέλησαν να εγκαταλείψουν την πόλη τους μετά τη μαζική φυγή, που προκάλεσε η έλευση των Βοιωτών⁴¹,

⁴¹ Από τα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτει ότι η μυκηναϊκή Καδμεία υπέστη περί τα μέσα του 13^{ου} αι. π.Χ. (ΥΕ ΠΒ1) σφοδρή καταστροφή, η οποία κατέληξε σε πυρκαϊά, πλήττοντας και το μυκηναϊκό τείχος. Ο οικισμός ξανακτίστηκε πάνω στο στρώμα καταστροφής, στο β' μισό του 13^{ου} αι. π.Χ., διατηρώντας την ίδια μορφή, και πριν το τέλος του αιώνα (ΥΕ Π Β2) καταστράφηκε ξανά. Η δεύτερη αυτή και τελική καταστροφή της Καδμείας συσχετίζεται με τη θρυλούμενη από την αρχαία παράδοση επιτυχή εκστρατεία των επιγόνων, η οποία έλαβε χώρα λίγο πριν την εκστρατεία κατά της Τροίας. Βλ. σχετικά Κ. Δημακοπούλου, Το Μυκηναϊκό ανάκτορο της Θήβας. Προβλήματα ταύτισης και χρονολόγησης, *ΕΕΒΜ*, τ. Α', Αθήνα 1988, 75-87. Χρ. Πιτερός, Τοπογραφικές παρατηρήσεις στην ακρόπολη της Καδμείας, *ό.π.*, 89-112 και Β. Αραβαντινός, Η μυκηναϊκή οχύρωση της Καδμείας, *ό.π.*, 113-136. Για την εγκατάσταση των Βοιωτών στην Καδμεία και τη συνύπαρξή τους με μικρή ομάδα των παλαιών κατοίκων που παρέμειναν μετά την καταστροφή βλ. Δημακοπούλου 1975, 86 κ.ε. Ανδρειωμένου 1980, 127-129. Andreiomenou 1989, 261-262.

Η φιλολογική παράδοση αποδίδει στην Καδμεία ακρόπολη επτάπυλο τείχος. Οι νεώτερες έρευνες επιβεβαίωσαν την ύπαρξή του, τουλάχιστον από τα μυκηναϊκά χρόνια. Για την πορεία του έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί διάφορες προτάσεις. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1917, 300 κ.ε. Symeonoglou 1985, 29 κ.ε. Φαράκλας 1988, 39 κ.ε. Χρ. Πιτερός, Τοπογραφικές παρατηρήσεις στην ακρόπολη της Καδμείας, *ΕΕΒΜ*, τ. Α', Αθήνα 1988, 89-112 και Β. Αραβαντινός, Η μυκηναϊκή οχύρωση της Καδμείας, *ό.π.*, 113-136. Χ. Πιτερός, *ΑΔ* 36, 1981 (έκδ. 1989) : Χρονικά, 190 (οικ. αφών Ματάλα). Φαράκλας 1996, 4-6. Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 52, 1997 (έκδ. 2002) : Χρονικά 353 κ.ε. (οικ. Αρχαιολογικού Μουσείου Θηβών).

Φαίνεται ότι η πορεία του τείχους, την οποία πρότεινε ο Κεραμόπουλλος, εξακολουθεί να είναι η πλησιέστερη προς την πραγματική. Οι πρόσφατες ανασκαφές (Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 52, 1997 (έκδ. 2002) : Χρονικά, , 353 κ.ε.) έδειξαν ότι υπήρχε μυκηναϊκό κυκλώπειο τείχος και στο Β. άκρο του λόφου του Μουσείου, στη θρυλούμενη από την παράδοση θέση των Βορραίων πυλών. Το μυκηναϊκό τείχος της Καδμείας καταστράφηκε προς το τέλος του 13^{ου} αι. π.Χ., στην προχωρημένη ΥΕ Π Β2 περίοδο. Από τις φιλολογικές πηγές, ωστόσο, συνάγεται η ύπαρξή του και κατά τα υστερότερα χρόνια. Κατά τον Φαράκλα, τα τείχη επισκευάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τους Βοιωτούς, οι οποίοι κατέλαβαν τη Θήβα τον 12^ο αι. π.Χ (Φαράκλας 1996, 4). Αν και εξακολουθεί να παραμένει ανοιχτό το πότε ακριβώς ξαναχτίστηκε το τείχος της Καδμείας, γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι το 479 π.Χ., όταν οι Έλληνες πολιορκήσαν την πόλη, ήδη υπήρχε (*Ηρόδοτος* 9, 86-88). Η τελευταία μαρτυρία για ύπαρξη οχυρώσεων αναφέρεται στο 288 π.Χ., όταν ο Δημήτριος απέσυρε την τελευταία ξένη φρουρά (*Πλούταρχος*, Δημήτριος, 46). Για τις ενδιάμεσες μαρτυρίες, που υποδηλώνουν την συνεχή -μέχρι τουλάχιστον το 288 π.Χ.- ύπαρξη τείχους στην Καδμεία βλ. Φαράκλας 1988, 21-24.

με τους νέους κατοίκους, τους Βοιωτούς, οι οποίοι ήρθαν να εγκατασταθούν σ' αυτήν μόνιμα. Η επιβίωση υπομυκηναϊκών στοιχείων στην πρωτογεωμετρική κεραμική είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του τοπικού εργαστηρίου, ενδεικτικό της σταδιακής συγχώνευσης των παλαιών στοιχείων, τα οποία ανήκαν στις παραδόσεις των αυτοχθόνων κατοίκων⁴² και των νέων στοιχείων, τα οποία έφεραν οι νεοεγκατασταθέντες Βοιωτοί.

Ο εντοπισμός τεσσάρων περιορισμένης έκτασης νεκροταφείων της υπομυκηναϊκής και πρωτογεωμετρικής περιόδου, εντός και εκτός του περιβάλλοντος της Καδμείας⁴³, οδηγεί στην υπόθεση ύπαρξης μικρών οικιστικών εγκαταστάσεων. Οι εγκαταστάσεις αυτές τοποθετούνται σε μικρή απόσταση από τα νεκροταφεία, στην Καδμεία⁴⁴ και στην περιοχή πέριξ αυτής⁴⁵. Από τη διάταξη των τάφων εντός της Καδμείας (εικ. 1) θεωρούμε πιθανότερο η περιοχή κατοίκησης να βρισκόταν στο ΝΔ. τμήμα της.

Η έλλειψη οικιστικών καταλοίπων αποδίδεται στον πρόχειρο και από ευτελή υλικά τρόπο κατασκευής των κτισμάτων, και στη συνεχή κατοίκηση της ακροπόλεως και κατά τις επόμενες περιόδους. Κατά την επικρατέστερη άποψη, οι εναπομείναντες στην Καδμεία κάτοικοι είχαν εγκατασταθεί σε μικρό τμήμα της ακροπόλεως και χρησιμοποιούσαν την υπόλοιπη έκταση για την ταφή των νεκρών τους⁴⁶.

⁴² Παράδειγμα αποτελούν τα αγγεία των πρωτογεωμετρικών τάφων των θέσεων 50 και 51 (επίμετρο, αρ. 3 (θέση 50) και 2 (θέση 51)). Το τοπικό εργαστήριο κεραμικής, το οποίο άρχισε να λειτουργεί στην υπομυκηναϊκή περίοδο, συνέχισε και κατά την πρωτογεωμετρική. Βλ. Andreiomenou 1989, 261. Η συνύπαρξη στην Καδμεία των παλαιών με τους νέους κατοίκους εξηγεί και το λόγο, για τον οποίο οι αλλαγές στην τοπική κεραμική των Θηβών συντελέστηκαν με πολύ αργότερους ρυθμούς απ' ό,τι σε άλλες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Βλ. σχετικά V. Desborough, *Greek Dark Ages*, London 1972, 133-158. Δημακοπούλου 1975, 89. Όταν στην Αττική και στην Αργολίδα εμφανίζεται ο πρωτογεωμετρικός ρυθμός, στη Βοιωτία διαπιστώνεται επιβίωση του υπομυκηναϊκού παράλληλα με την εμφάνιση του πρωτογεωμετρικού. Οι λιγστοί αυτοί αυτόχθονες κάτοικοι συνέβαλαν, πιθανότατα, και στη σταδιακή αναβίωση, διαμέσου των αιώνων, του θηβαϊκού κλέους. Βλ. σχετικά Symeonoglou 1985, 91.

⁴³ Νεκροταφεία έχουν εντοπιστεί στην Καδμεία (εικ. 1, θέσεις 49, 50, 51, 52, 53 και 57), και στα Δ. (εικ. 1, θέση 46) και ΝΔ. της Καδμείας (εικ. 1, θέση 56 : αρχαίες Ποτινιές). Για τις παραπάνω θέσεις βλ. Επίμετρο: αρ. 1(θέση 49), αρ. 3 (θέση 50), αρ. 2 (θέση 51), αρ. 5 (θέση 52), αρ. 6 (θέση 53), αρ. 4 (θέση 57) για την Καδμεία και αρ. 56 (θέση 56) για τις αρχαίες Ποτινιές με τις οποίες ταυτίζεται το σημερινό Τάχι Θηβών. Βλ. σχετικά Παπαδάκη 2000, όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία. Για την Καδμεία και τη Θήβα βλ. Φαράκλας 1988, 18. Το όνομα Καδμεία χαρακτηρίζει την ακρόπολη των Θηβών μέχρι την ύστερη αρχαιότητα (*Πανσανίας* IX, 5.2).

⁴⁴ Ο Συμεώνογλου (Symeonoglou 1985, 60-63, εικ. 2.13) τοποθετεί τη θέση της μικρής εγκατάστασης των παλαιών κατοίκων της Καδμείας, κατά την υπομυκηναϊκή και πρωτογεωμετρική περίοδο, στα Β. της ακροπόλεως και την ταυτίζει με τις «Υποθήβες», το «*ΕΥΚΤΙΜΕΝΟΝ ΠΤΟΛΙΕΘΡΟΝ*», το οποίο αναφέρεται στον κατάλογο της *Ιλιάδας* (B 505 κ.ε.). Ο Φαράκλας διαφωνεί με την ταύτιση αυτή (Φαράκλας 1988, 96 κ.ε.) και διατυπώνει την άποψη ότι με τον όρο «Υποθήβες» δηλώνονταν οι εκτός Καδμείας κώμες, οι οποίες ήταν και «υπό» τοπογραφικά και περισσότερες της μιας.

⁴⁵ Εκτός από το νεκροταφείο των αρχαίων Ποτινιών στα ΝΔ. των Θηβών, αποκαλύφθηκε και ένας κιβωτιόσχημος τάφος στα Δ. της Καδμείας, στη θέση 46 (εικ. 1), ο οποίος είναι βέβαιο ότι δεν ήταν μόνος, αλλά εντασσόταν σε νεκροταφείο κάποιας δεύτερης, εκτός Καδμείας, εγκατάστασης. Βλ. σχετικά Επίμετρο, αρ. 21. Στη συγκεκριμένη θέση δεν υπήρξε δυνατότητα επεκτάσεως της έρευνας στη γύρω περιοχή.

⁴⁶ Βλ. σχετικά Symeonoglou 1985, 60-63.

Ο τρόπος ταφής και στις δύο αυτές περιόδους είναι ίδιος. Οι τάφοι ήταν στην πλειονότητά τους κιβωτιόσχημοι, κατασκευασμένοι και καλυμμένοι με αργές πλάκες τιτανόλιθου, και περιείχαν, κατά κανόνα, από μία εκτάδην ταφή⁴⁷.

Τα κτερίσματα, αγγεία κυρίως, προϊόντα του τοπικού εργαστηρίου, τοποθετούνται μέσα στον τάφο, γύρω από τον νεκρό. Πολιτιστικές και εμπορικές σχέσεις με γειτονικές περιοχές μαρτυρούν τα κτερίσματα των πλουσιότερων τάφων, οι οποίοι περιείχαν αγγεία και κοσμήματα εισηγμένα από την Εύβοια και τη Θεσσαλία, κυρίως⁴⁸.

Η συνέχεια της χρήσης από τους εναπομείναντες κατοίκους της Καδμείας του μυκηναϊκού νεκροταφείου στον λόφο «Κολωνάκι», στη θέση 40⁴⁹, φανερώνει επίγνωση της καταγωγής τους, την οποία επεδίωκαν, πιθανότατα με τον τρόπο αυτό, να τονίσουν στους νέους κατοίκους. Στην καταγωγή τους από ένδοξους προγόνους, οι οποίοι συνδέονταν με πλούσιο μυθολογικό παρελθόν και με λατρείες σημαντικών θεών και ηρώων⁵⁰, μπορεί να αποδοθεί και η ισχυρή προσκόλλησή τους στις παραδόσεις.

Στην πρώιμη και μέση γεωμετρική περίοδο διαπιστώνεται από την αρχαιολογική έρευνα ότι δεν υπάρχει κατοίκηση στην Καδμεία και στην γύρω περιοχή. Μοναδική εξαίρεση, που όμως δεν επαρκεί για να αλλάξει τη γενική διαπίστωση, αποτελεί μία μοναδική ταφή σε αμφορέα της μέσης γεωμετρικής περιόδου, η οποία αποκαλύφθηκε στα ΒΔ. Των Θηβών, στην τοποθεσία «Καζί»⁵¹.

Τα αρχαιολογικά δεδομένα της ύστερης γεωμετρικής περιόδου παρέχουν αρκετά στοιχεία. Τα περισσότερα ευρήματα προέρχονται από νεκροταφεία και μαρτυρούν ότι η πόλη

⁴⁷ Επίμετρο, αρ. 2. Εξαίρεση αποτελεί ο πρωτογεωμετρικός τάφος της θέσεως 51, στον οποίο βρέθηκε, ανάμεσα στα σκέλη του νεκρού, δεύτερη πρωτογεωμετρική ταφή εντός αμφορέος-τεφροδόχου.

⁴⁸ Παράδειγμα τα αγγεία και η χάλκινη πόρπη του πρωτογεωμετρικού τάφου της θέσεως 52, τα οποία προέρχονται από το Λευκαντί και ο πρωτογεωμετρικός αμφορέυς-τεφροδόχος της θέσεως 56 στο Τάχι, ο οποίος προέρχεται από τη Θεσσαλία. Βλ. επίμετρο, αρ. 5 (θέση 52) και 56 (θέση 56). Για τις σχέσεις μεταξύ Βοιωτίας και Εύβοιας και μεταξύ Βοιωτίας και Θεσσαλίας βλ. V. Desborough, *The Greek Dark Ages*, 1972, 185. Andreiomenou 1989, 260.

⁴⁹ Επίμετρο, αρ. 47. Για το μυκηναϊκό νεκροταφείο του λόφου «Κολωνάκι» βλ. Κεραμόπουλλος 1917, 210-252. Symeonoglou 1985, 60-61.

⁵⁰ Η καταγωγή τους από τον μυθικό βασιλιά της Φοινίκης Κάδμο, από το γένος του οποίου γεννήθηκε ο Διόνυσος, η λατρεία του Διονύσου, της Δήμητρας και του Ηρακλή, ο οποίος γεννήθηκε στη Θήβα, αποτελούν μέρος μόνο του ένδοξου μυθολογικού παρελθόντος τους. Τα ανασκαφικά ευρήματα, παλαιότερα και πρόσφατα, φανερώνουν ότι η Θήβα ήταν ένα από τα μεγαλύτερα ανακτορικά κέντρα της μυκηναϊκής περιόδου. Βλ. Symeonoglou 1985, 64-83 και τελευταία V. Aravantinos, L. Godart, A. Sacconi, *Thèbes. Fouilles de la Cadmée. I. Les tablettes en linéaire B de la odos Pelopidou*, Rome 2001, 9-19, 317-318, 355-358.

⁵¹ BCH 94, 1970, 1034. Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 26 Β, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά 211-213 και 220, πίν. 184 α-γ, 185 β. Symeonoglou 1985, 265, θέση 87. Κουντούρη 2003, θέση 33.

των Θηβών αποτελούσε σημαντικό πολιτιστικό κέντρο, το σημαντικότερο της Βοιωτίας, με επιδράσεις από την Αττική, την Εύβοια, τις Κυκλάδες, την Κόρινθο και το Άργος⁵².

Η έλλειψη κατοίκησης οφείλεται, πιθανότατα, στη φθορά του χρόνου, καθώς θεωρείται βέβαιο ότι κατά την ύστερη γεωμετρική περίοδο η Καδμεία εκατοικείτο σε όλη της την έκταση, ενώ και τα ερειπωμένα τείχη της είναι πιθανό, τότε, να ανακατασκευάστηκαν εξαρχής⁵³.

Υστερογεωμετρικά νεκροταφεία αποκαλύφθηκαν εκτός Καδμείας, σε πέντε περιοχές, εκ των οποίων οι δύο ήταν περιφερειακές των Θηβών. Όπως προκύπτει από τη διάταξη και την έκτασή τους, οι κάτοικοι μετακινήθηκαν από τις μικρές εγκαταστάσεις πέριξ της Καδμείας στην Καδμεία. Στην αρχή ως χώρος ταφής χρησιμοποιήθηκε η περιοχή αμέσως εκτός αυτής, στα Β. (εικ. 2, θέσεις 23, 28 και 21)⁵⁴.

Η ραγδαία όμως ανάπτυξη της πόλεως επέβαλε την αναζήτηση και άλλων χώρων ταφής, σε μεγάλη σχετικά απόσταση, κατά μήκος των αρχαίων οδών, οι οποίες οδηγούσαν από τις πύλες της Καδμείας ΒΔ., προς τις Θεσπιές και τη Λιβαδειά⁵⁵ και προς την Ογχηστό,

⁵² Goldstream 1968, 198-211. J. Boardman, Early Euboean pottery and history, *BSA* 52, 1957, 1-29. P. Courbin, *La céramique de l' Argolide*, Paris 1966, 521-524. Εκτός από τα νεκροταφεία, σημαντικά αρχαιολογικά στοιχεία βρέθηκαν στο Ιερό του Ισμηνίου Απόλλωνος, ΝΑ. Της Καδμείας, όπου, κατά την ύστερη γεωμετρική περίοδο, χτίστηκε ο πρώτος ναός, από τον οποίο δεν σώζονται αρχιτεκτονικά λείψανα. Βλ. σχετικά Κεραμόπουλλος 1917, 66-79. Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεδονόγλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 232, εικ. 2.

⁵³ Φαράκλας 1996, 4.

⁵⁴ Στα Β. της Καδμείας, εντός του μεταγενέστερου περιβόλου της Κάτω πόλεως, βρέθηκαν διάσπαρτοι στις θέσεις 21, 23 και 28 τρεις υστερογεωμετρικοί παιδικοί εγχυτρισμοί, οι οποίοι διέφυγαν, πιθανότατα, της προσοχής, όταν έγινε «κάθαρση» του χώρου για να επεκταθεί η πόλη. Για τις θέσεις αυτές βλ. Επίμετρο αρ. 10, 14 και 24.

⁵⁵ Ο δρόμος προς τις Θεσπιές και τη Λιβαδειά χαρακτηρίστηκε από τον Ν. Φαράκλα ως μία από τις υφιστάμενες μέχρι σήμερα φυσικές διαδρομές, οι οποίες εξασφάλιζαν την επικοινωνία των Θηβών με άλλες περιοχές της Βοιωτίας. Τις διαδρομές αυτές, που διατηρήθηκαν από την αρχαιότητα έως σήμερα, είχε παρατηρήσει πρώτος ο Ε. Fabricius (*Theben. Eine Untersuchung über die Topographie und Geschichte der Hauptstadt Böotiens, mit einer Tafel*, Freiburg 1890) και αργότερα, ο Σωτηριάδης (Σωτηριάδης 1914, παρένθετος τοπογρ. πίνακας) και ο Κεραμόπουλλος (Κεραμόπουλλος 1917, 478 κ.ε.) τις τοποθέτησαν σε τοπογραφικό σχεδιάγραμμα. Ο Φαράκλας τις επαναπροσδιόρισε και τις αποτύπωσε σε σύγχρονους, πιο ακριβείς τοπογραφικούς χάρτες (Φαράκλας 1988, 185 κ.ε., εικ. 91-ειδικότερα για τον δρόμο προς Θεσπιές και Λιβαδειά βλ. και εικ. 88). Για τις θέσεις 22 και 44του ΒΔ. Νεκροταφείου βλ. Επίμετρο αρ. 25 και 30. Ένα ακόμη τμήμα νεκροταφείου ανασκάφηκε στην τοποθεσία «Καζί», στη θέση 33 (εικ. 2 και Επίμετρο αρ. 29), στον παλαιό δρόμο προς το Ακραιφνιο Αν και βρέθηκαν υστερογεωμετρικοί εγχυτρισμοί, το τμήμα αυτό δεν χρησιμοποιήθηκε πριν από την ύστερη αρχαϊκή περίοδο. Όπως προκύπτει από τα ανασκαφικά δεδομένα, οι υστερογεωμετρικές ταφές είχαν μεταφερθεί από άλλη θέση, όταν κατά την ύστερη αρχαϊκή περίοδο, άρχισε η χρήση της θέσεως 33. Για τη θέση αυτή βλ. Επίμετρο αρ. 29. Η αρχική θέση των ταφών θεωρείται ότι ήταν στην περιοχή αμέσως Β. της Καδμείας, όπου βρέθηκε μικρός αριθμός διάσπαρτων υστερογεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών εγχυτρισμών, οι οποίοι, προφανώς, είχαν διαφύγει της προσοχής, κατά την κάθαρση του χώρου (εικ. 2, θέσεις 23, 28, 21 και εικ. 3 θέσεις 8, 10 και 21. Για τις θέσεις αυτές βλ. Επίμετρο αρ. 14, 24, 10, 18 και 23 αντίστοιχα). Για το θέμα αυτό βλ. Φαράκλας 1988, 168 κ.ε. Κατά τον Φαράκλα οι παλαιές ταφές, οι οποίες μεταφέρθηκαν στο νεώτερο νεκροταφείο, στήθηκαν σε θέσεις που χρησιμοποιούσαν τα ίδια γένη. Ο παλαιός δρόμος προς προς Ακραιφνιο ταυτίστηκε από τον Κεραμόπουλλο με την «αρχαϊαν εις Ακραιφνιον λεωφόρον». Βλ. σχετικά Κεραμόπουλλος 1917, 418. Φαράκλας 1988, 189, εικ. 89. Κατά τον Φαράκλα πρόκειται για τη διαδρομή που οδηγούσε έξω από την πύλη 5 του περιβόλου της Κάτω πόλεως.

τη Λιβαδειά και τους Δελφούς⁵⁶ (εικ. 2, θέσεις 22 και 44), και ΒΑ., προς τη Χαλκίδα⁵⁷ (εικ. 2, θέσεις 1 και 2). Στα νεκροταφεία αυτά έχουν βρεθεί, μέχρι σήμερα, μόνον εγχυτρισμοί νηπίων και παιδιών.

Άμεσα εξαρτώμενοι από τη Θήβα, το ίδιο όμως αναπτυγμένοι, όπως προκύπτει από τα ταφικά ευρήματα, ήταν δύο δορυφορικοί οικισμοί, η ύπαρξη των οποίων συνάγεται από τον εντοπισμό των νεκροταφείων τους σε μεγάλη απόσταση από τη Θήβα⁵⁸ : στα ΝΔ., σε απόσταση 3 χλμ., οι αρχαίες Ποτνιές (σημ. συνοικία «Τάχι»), και στα ΒΔ., σε απόσταση 12 χλμ., στην περιοχή «Αγία Ελεούσα» Πυρίου, ένας δεύτερος οικισμός, ο οποίος δεν έχει ταυτιστεί.

Εκατέρωθεν της αρχαίας οδού Θηβών-Ποτνιών⁵⁹ εντοπίστηκε νεκροταφείο σε δύο θέσεις: η πρώτη (εικ. 2, θέση 56), η οποία ήταν σε χρήση από την πρωτογεωμετρική περίοδο, στα Β. και η δεύτερη στα Ν. της οδού (εικ. 2, θέση 45). Το νεκροταφείο του δεύτερου δορυφορικού οικισμού εντοπίστηκε στη θέση 60⁶⁰ (εικ. 7). Στα περιφερειακά νεκροταφεία διαπιστώθηκε μεγαλύτερη απ' ότι στα θηβαϊκά ποικιλία στον τρόπο ταφής (εκτός των εγχυτρισμών απαντούν επίσης λακκοειδείς και κιβωτιόσχημοι τάφοι) και μεγαλύτερος

⁵⁶ Πάνω στην αρχαία διαδρομή προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς, έχει κατασκευαστεί το τμήμα της παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς. Βλ. σχετικά Φαράκλας 1988, 189, εικ. 89 και 91 (δρόμος που οδηγεί έξω από την πύλη 4 του περιβόλου της Κάτω πόλεως). Η χρήση της διαδρομής αυτής από την αρχαιότητα αποδεικνύεται από το ότι η συνέχειά της προς τα Α. αγνοεί τον σύγχρονο κόμβο στο κέντρο της συνοικίας «Πυρί» και κατευθύνεται προς τα Α. και λίγο Ν., στο χώρο του Μουσείου.

⁵⁷ Ένα τμήμα του αρχαίου δρόμου προς τη Χαλκίδα εντόπισε ο Ν. Παπαδάκης στα Β. του σύγχρονου δρόμου, στην τοποθεσία «Χωροβοεβόδα», κατά την ανασκαφή τάφων (εικ. 5, θέση 17). Βλ. σχετ. Παπαδάκης 1914, 125. Για τη θέση 17 βλ. και Επίμετρο αρ. 32. Άλλο τμήμα της ίδιας αρχαίας οδού αποκάλυψε ο Αραβαντινός δυτικότερα, κατά την ανασκαφή μεγάλου τμήματος του Βορειοανατολικού νεκροταφείου (ανασκαφή ΟΣΕ, εικ. 5, θέση 2). Βλ. σχετ. Αραβαντινός 2003. Την αρχαία αυτή διαδρομή είχε αναγνωρίσει και ο Σωτηριάδης, με τη διαφορά ότι την ταύτισε με την αρχαία διαδρομή προς το Ακράϊφνιο, ενώ ο Κεραμόπουλλος και ο Φαράκλας με την αρχαία διαδρομή προς τον Γλίσαντα. Βλ. σχετ. Σωτηριάδης 1914, 36. Κεραμόπουλλος 1917, παρένθετος τοπογραφικός χάρτης. Φαράκλας 1988, 182 και 192, εικ. 90-91 (πρόκειται για τον δρόμο που οδηγεί έξω από την πύλη 9). Κατά τον Αραβαντινό η αρχαία αυτή οδός οδηγούσε από την πύλη των Προϊτίδων προς τη Χαλκίδα και διακλαδιζόταν προς τον Γλίσαντα, την Τανάγρα, το Δήλιον, τον Ωρωπό, την Αυλίδα, με σταθμούς στις ενδιάμεσες πόλεις Μυκαλησσό, Ελεώνα και Αρμα (βλ. επίμετρο, αρ. 43). Τον αρχαίο δρόμο προς τη Χαλκίδα τοποθετούσαν ο Κεραμόπουλλος και ο Φαράκλας νοτιότερα του σύγχρονου, στη θέση άλλης μιας φυσικής διαδρομής, η οποία υπάρχει από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Βλ. σχετ. Φαράκλας 1988, 192, εικ. 90-91 (πρόκειται για τον δρόμο που οδηγεί έξω από την πύλη 10). Για τις θέσεις 1 και 2 βλ. σχετικά Επίμετρο αρ. 42 και 43 αντίστοιχα.

⁵⁸ Περιφερειακά των Θηβών εντοπίστηκαν σε τρεις θέσεις δύο νεκροταφεία, τα οποία ανήκαν σε διαφορετικούς δορυφορικούς οικισμούς. Πρόκειται για τις θέσεις 45 και 56 (εικ. 2) στα ΝΔ., στη συνοικία «Τάχι» (αρχ. Ποτνιές), στα Ν. της σύγχρονης οδού Θηβών-Ταχίου, η οποία συμπίπτει με την αρχαία οδό Θηβών-Ποτνιών. Για την αρχαία οδό βλ. σχετικά Κεραμόπουλλος 1917, 433. Φαράκλας 1988, 189, εικ. 86 και 91 (πρόκειται για την αρχαία διαδρομή που οδηγεί έξω από την πύλη 1). Για τις θέσεις 56 και 45 βλ. Επίμετρο αρ. 56 και αρ. 58 αντίστοιχα. Η θέση 56 ήδη αναφέρθηκε ότι ήταν σε χρήση από την πρωτογεωμετρική περίοδο. Κατάλοιπα των περιφερειακών οικισμών στους οποίους ανήκαν τα περιφερειακά νεκροταφεία δεν έχουν εντοπιστεί. Βλ. σχετικά Αραβαντινός 2003. Κουντούρη 2003.

⁵⁹ Για τις αρχαίες Ποτνιές βλ. Παπαδάκη 2000, 364-365.

⁶⁰ Η θέση αυτή αποκαλύφθηκε σε απόσταση 12 χλμ. ΒΔ. Των Θηβών, στην περιοχή ης «Αγίας Ελεούσας» Πυρίου, στα Β. της νέας εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας. Για τη θέση 60 βλ. σχετικά Επίμετρο αρ. 57.

αριθμός τάφων, πλουσιότερα κτερισμένων (εκτός από αγγεία, οι τάφοι περιείχαν και χάλκινα κοσμήματα).

Οι εγχυτρισμοί –για νήπια και παιδιά, κατά κανόνα- γίνονταν σε αμφορείς, πίθους και κρατήρες και οι ενταφιασμοί –για ενηλίκους- μέσα σε λακκοειδείς τάφους, απλούς ή καλυμμένους με λίθινες πλάκες και σε κιβωτιόσχημους, κατασκευασμένους με ακατέργαστες πλάκες τιτανόλιθου. Οι εγχυτρισμοί ενηλίκων ήταν ελάχιστοι.

Πολλοί λακκοειδείς τάφοι, ενίοτε δε και εγχυτρισμοί, καλύπτονταν με λιθοσωρό⁶¹. Στο νεκροταφείο των αρχαίων Ποτνίων, διαπιστώθηκε η απόδοση τιμών σε προγονικούς, μυκηναϊκούς, τάφους με την εναπόθεση προσφορών μέσα σε αποθέτη⁶². Γύρω από έναν παιδικό εγχυτρισμό στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, βρέθηκαν ίχνη νεκρικών, πιθανώς, τελετουργιών⁶³.

Τα κτερίσματα, στην πλειονότητά τους αγγεία, αποδεικνύουν την ύπαρξη, κατά την ύστερη γεωμετρική περίοδο, θηβαϊκών εργαστηρίων κεραμικής⁶⁴ και κοροπλαστικής⁶⁵.

Καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια της αρχαϊκής περιόδου, η Θήβα αποτελούσε σημαντικό πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο και υπολογίσιμη στρατιωτική και πολιτική δύναμη⁶⁶. Διέθετε πολλά Ιερά, με σημαντικότερο αυτό του Ισμηνίου Απόλλωνος, το οποίο ασκούσε επιρροή και πέρα από τα όρια της Βοιωτίας⁶⁷.

Ως κυρίαρχη πόλη, είχε, αν όχι απόλυτο, τουλάχιστον μεγαλύτερο από τις υπόλοιπες βοιωτικές πόλεις, έλεγχο στο σημαντικό πανελληνίως και πλούσιο Ιερό του Πτώου Απόλλωνος⁶⁸. Η εκμετάλλευση της εύφορης γης της, της πρόσφερε πλούτο και ευημερία⁶⁹.

Λίγο πριν το 520 π.Χ., ιδρύθηκε η Βοιωτική Ομοσπονδία, η οποία δεν είχε μόνον θρησκευτικό αλλά και πολιτικό-στρατιωτικό χαρακτήρα και ελεγχόταν από τη Θήβα⁷⁰.

⁶¹ Κουντούρη 2002.

⁶² Παπαδάκη 2000, 363-364.

⁶³ Κουντούρη 2002.

⁶⁴ Για την θηβαϊκή υστερογεωμετρική κεραμική, που προέρχεται από τη λαθρανασκαφή του Βορειοδυτικού νεκροταφείου βλ. Böhlau 1888, 325-364. Wolters 1892, 213-240. Wide 1899, 26-43, 78-86. Για τη γεωμετρική βοιωτική κεραμική γενικά βλ. F. Canciani, *Böotische Vasen aus dem 8. und 7. Jahrhundert*, *JdI* 80, 1965, 18-75. Rurckert 1976. Goldstream 1968, 201, αρ. 4-15 και J.N. Goldstream, *Geometric Greece*, London 1977, 201-206.

⁶⁵ M. Holleaux, *Figurines béotiennes en terre cuite à décoration géométrique*, *Mon Piot* I, 1894, 21-42. Ruckert 1976, 112-114, πίν. 29,1-4. M. Szabò, *Archaic Terracottas of Boeotia*, Roma 1994, σελ. 15-18, εικ. 1 και 3. V. Jeammet, *Idoles-cloches de Béotie*, Paris 2003.

⁶⁶ Symeonoglou 1985, 104-113.

⁶⁷ Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι στο Ιερό του Ισμηνίου Απόλλωνος φυλάσσονταν η χρυσή ασπίδα και το δόρυ που είχε αφιερώσει ο βασιλιάς της Λυκίας Κροίσος (*Ηρόδοτος* 1.46, 49, 52).

⁶⁸ Εκτός από τον πλούτο, που προσέδιδε ένα τέτοιας εμβέλειας Ιερό, η συνήθεια της προσφοράς κούρων ως αναθημάτων έφερε στη Βοιωτία έναν μεγάλο αριθμό γλυπτών από την Αθήνα και τις Κυκλάδες –κυρίως Νάξο και Πάρο. Κοντά σ' αυτούς διδάχτηκαν και πολλοί Βοιωτοί γλύπτες, οι οποίοι κατόπιν δημιούργησαν τη δική τους «σχολή». Μεταξύ των επιγραφών που βρέθηκαν στο Ιερό υπάρχουν κάποιες που αναφέρουν ονόματα Θηβαίων καλλιτεχνών –όπως του γλύπτη Ονάσιμου- και Θηβαίων αναθετών –όπως του Επιχάρους. Βλ. σχετ. Ducat 1971, 402.

⁶⁹ Symeonoglou 1985, 114.

Το 520 π.Χ., οι Θεσσαλοί, αφού κυριάρχησαν στη Φωκίδα, αποπειράθηκαν να εισβάλουν και στη Βοιωτία. Οι συνασπισμένες βοιωτικές πόλεις, τους αντιμετώπισαν με επιτυχία στην Κερεσσό και τους απώθησαν. Η μεγάλη αυτή νίκη, η οποία οφείλονταν, κυρίως, στους Θηβαίους, είχε ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση και της Φωκίδας και την ισχυροποίηση των Θηβών⁷¹.

Ως αρχηγός της Βοιωτικής Ομοσπονδίας, η Θήβα είχε στόχο να συμπεριλάβει σ' αυτήν όλες τις Βοιωτικές πόλεις. Η Τανάγρα, οι Θεσπίες και η Κορώνεια ήταν από τα πρώτα μέλη της. Η αντίδραση των Πλαταιών στην προσάρτησή τους στην Ομοσπονδία τις ανάγκασε να προσφύγουν στη συμμαχία των Αθηναίων⁷². Αν και το γεγονός αυτό σκίασε τις μέχρι τότε φιλικές σχέσεις των Θηβών με την Αθήνα⁷³, δεν οδήγησε αμέσως σε ρήξη. Η αφορμή για τη σύγκρουση των δύο πόλεων δόθηκε το 506 π.Χ., όταν, κατόπιν παροτρύνσεως του Κλεομένου της Σπάρτης και με συμμάχους τους Χαλκιδείς, η Βοιωτική Ομοσπονδία οργάνωσε επίθεση κατά των Αθηναίων, η οποία κατέληξε σε μεγάλη ήττα των Θηβαίων⁷⁴.

Η ήττα αυτή έπληξε το κύρος τους και ανέκοψε την ανοδική πορεία τους. Η έντονη αντιπαλότητα, η οποία είχε δημιουργηθεί μεταξύ Αθηναίων και Θηβαίων, διήρκεσε μέχρι τη λήξη του Πελοποννησιακού πολέμου.

Η βαθμιαία αύξηση του πληθυσμού, κατά την ύστερη αρχαϊκή περίοδο, η οποία οφείλετο στην αύξηση της πολιτικής δύναμης της πόλεως μετά την ίδρυση της Βοιωτικής Ομοσπονδίας, δημιούργησε την ανάγκη επέκτασης της πόλεως περιμετρικά της Καδμείας.

Τα περισσότερα στοιχεία για την πόλη των Θηβών στην αρχαϊκή περίοδο προέρχονται από τις ανασκαφές των νεκροταφείων της. Η κατοίκηση και εκτός των ορίων της Καδμείας διαπιστώνεται από τη θέση τους⁷⁵.

Η χρήση του υστερογεωμετρικού και πρώιμου αρχαϊκού νεκροταφείου στα Β. της Καδμείας εγκαταλείφθηκε (εικ. 2, θέσεις 21, 8 και 10)⁷⁶ και έγινε κάθαρση του χώρου με τη μεταφορά των ταφών μακριά από την πόλη, στα ΒΔ., στη θέση 33 (εικ. 3), η οποία αποτελούσε τμήμα της νέας επιλεγείσας περιοχής, κατά μήκος του αρχαίου δρόμου προς το

⁷⁰ Buck 1979, 107.

⁷¹ Ο.π., 107-120.

⁷² Ο.π., 114.

⁷³ Η Θήβα είχε πολύ καλές σχέσεις με τους Πεισιστρατίδες. Βλ. Cloché 1952, 30-33. Buck 1979, 108.

⁷⁴ Cloché 1952, 33-35. Buck 1979, 116-117. Buck 1979, 128.

⁷⁵ Το μόνο εύρημα αρχαϊκών χρόνων στην Καδμεία είναι ένα θραύσμα επιγραφής στα ΝΑ., στη θέση των Ηλεκτρών πυλών. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1917, 24. Σημαντικά ευρήματα εκτός Καδμείας αποκαλύφθηκαν στα ΝΑ., στο Ιερό του Ισμηνίου Απόλλωνος, στα Ν., στον δρόμο προς Πλαταιές και Αθήνα, σε Ιερό κλασσικών χρόνων, το οποίο ήταν σε χρήση από την αρχαϊκή περίοδο, και στα ΒΑ., στη συνοικία «Πυρί», σε οικία κλασσικών χρόνων, η οποία ήταν επίσης σε χρήση από την αρχαϊκή περίοδο. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1917, 52-60, εικ. 51 και 263, εικ. 180 (για τα ευρήματα στο Ιερό του Ισμηνίου και για το Ιερό κλασσικών χρόνων, το οποίο ταυτίστηκε από τον Κεραμόπουλλο με το Ιερό της Δήμητρας και του Διονύσου). Για την οικία βλ. Ν. Φαράκλας, *ΑΙ* 23, 1968 (έκδ. 1969) : Χρονικά, 221 (οικ. Κ. Κουτουμάνου).

⁷⁶ Για τις θέσεις 21, 8 και 10 βλ. Επίμετρο αρ. 10, 18 και 23 αντίστοιχα.

Ακραιφνιο⁷⁷ (εικ. 3, θέσεις 30, 29 και 33)⁷⁸. Παράλληλα συνεχίστηκε η χρήση στο ίδιο Βορειοδυτικό νεκροταφείο των δύο υστερογεωμετρικών θέσεων (εικ. 3, θέσεις 44 και 22)⁷⁹, κατά μήκος των αρχαίων οδών προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς και προς τη Λιβαδειά και τις Θεσπιές, καθώς και η χρήση στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο των δύο συνεχόμενων υστερογεωμετρικών τμημάτων, τα οποία βρέθηκαν στις θέσεις 1 και 2 (εικ. 3)⁸⁰, κατά μήκος της αρχαίας οδού προς τη Χαλκίδα, ενώ δημιουργήθηκαν και νέες θέσεις, κατά μήκος της μιας εκ των δύο αρχαίων διαδρομών προς την Ανθηδώνα⁸¹ (εικ. 3, θέσεις 6 και 7)⁸², αλλά και σε μεγάλη απόσταση Α. της αρχαίας οδού προς τη Χαλκίδα (εικ. 3, θέση 3)⁸³.

Ο πληθυσμός του περιφερειακού οικισμού των αρχαίων Ποτνίων, όπως προκύπτει από τη συνέχιση της χρήσης μόνο του νεκροταφείου της θέσεως 56⁸⁴, στα Β. της αρχαίας οδού Θηβών-Ποτνίων, μειώθηκε. Επίσης, το νεκροταφείο του περιφερειακού οικισμού στην «Αγία Ελεούσα» Πυρίου, στα ΒΔ. των Θηβών, συνεχίστηκε να χρησιμοποιείται μόνο μέχρι το γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 7, θέση 60)⁸⁵, οπότε και εγκαταλείφθηκε προσωρινά. Η μείωση του πρώτου περιφερειακού οικισμού και η εγκατάλειψη του δεύτερου μπορούν να αποδοθούν σε μετακίνηση των κατοίκων τους προς τη Θήβα, η οποία πλέον αποτελούσε τον πυρήνα ανάπτυξης της περιοχής. Παράλληλα, όπως προκύπτει από τον εντοπισμό των νεκροταφείων τους, δημιουργήθηκαν δύο νέοι περιφερειακοί οικισμοί : στα ΝΑ. των Θηβών, στον δρόμο, που από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα οδηγεί στις Πλαταιές⁸⁶ (εικ. 3, θέση 48)⁸⁷, και στα ΒΔ. των Θηβών, στο 8^ο χλμ. της παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς, η οποία συμπίπτει με την αρχαία διαδρομή προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς, στην τοποθεσία «Μορεόκαμπος» (εικ. 8, θέση 61)⁸⁸.

⁷⁷ Ο παλαιός δρόμος προς Ακραιφνιο ταυτίστηκε από τον Κεραμόπουλλο με την «αρχαίαν εις Ακραιφνιον λεωφόρον». Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1917, 418. Φαράκλας 1988, 189, εικ. 89. Κατά τον Φαράκλα πρόκειται για τη διαδρομή που οδηγούσε έξω από την πύλη 5 του περιβόλου της Κάτω πόλεως.

⁷⁸ Για τις θέσεις 30, 29 και 33 του ΒΔ. νεκροταφείου βλ. Επίμετρο αρ. 28, 26 και 29 αντίστοιχα.

⁷⁹ Για τις θέσεις 44 και 22 βλ. Επίμετρο αρ. 30 και 25 αντίστοιχα.

⁸⁰ Για τις θέσεις 1 και 2 του ΒΑ. νεκροταφείου βλ. Επίμετρο αρ. 42 και 43 αντίστοιχα.

⁸¹ Φαράκλας 1988, 192, εικ. 90-91 (πρόκειται για τη διαδρομή που οδηγεί έξω από την πύλη 8). Η αρχαία αυτή διαδρομή συμπίπτει με την πορεία αγροτικού δρόμου, ο οποίος οδηγεί σήμερα προς τις εγκαταστάσεις του Βιολογικού Καθαρισμού Θηβών. Πάνω στην ίδια πορεία, μέσα στο ρέμα «Μοσχοπόδι», βρέθηκε το 2001, κατά την ανασκαφή ΟΣΕ, τμήμα του αρχαίου δρόμου. Βλ. σχετ. Αραβαντινός 2003.

⁸² Για τις θέσεις 6 και 7 του ΒΑ. νεκροταφείου βλ. Επίμετρο αρ. 33 και 7 αντίστοιχα.

⁸³ Για τη θέση 3 βλ. Επίμετρο αρ. 44.

⁸⁴ Βλ. Επίμετρο αρ. 56.

⁸⁵ Βλ. Επίμετρο αρ. 57.

⁸⁶ Για την οδό αυτή, που σήμερα αποτελεί την Α. περιφερειακή οδό των Θηβών προς τις Πλαταιές, τις Ερυθρές και την Αθήνα βλ. Φαράκλας 1988, 192, εικ. 86 και 91 (πρόκειται για τη διαδρομή που οδηγεί έξω από την πύλη 14 β). Η διαδρομή αυτή συμπίπτει από ένα σημείο κι έπειτα με την παλαιά εθνική οδό προς την Αθήνα.

⁸⁷ Για τη θέση 48 βλ. Επίμετρο αρ. 54.

⁸⁸ Για τη θέση 61 βλ. Επίμετρο αρ. 55.

Οι τάφοι της αρχαϊκής περιόδου ήταν διατεταγμένοι σε συστάδες⁸⁹. Κατά την πρώιμη αρχαϊκή περίοδο, συνηθέστεροι ήταν οι εγχυτρισμοί σε δύο αγγεία ενωμένα κατά το στόμιο για τους ενήλικες και σε ένα αγγείο για τα νήπια και οι λακκοειδείς τάφοι, καλυμμένοι με πέτρες⁹⁰. Ένα μικρό ποσοστό λακκοειδών τάφων φαίνεται πως είχαν χρησιμοποιηθεί ως οικογενειακοί⁹¹. Διαπιστώθηκε η χρήση μεγάλων επιτυμβίων αμφορέων ως ταφικών σημάτων⁹².

Τον 6^ο αι. π.Χ., οι εγχυτρισμοί σε δύο αγγεία («δίδυμοι» τάφοι), χρησιμοποιήθηκαν τόσο για τις ταφές ενηλίκων, όσο και για τις ταφές νηπίων, ενώ διαπιστώθηκε η χρήση πρωτογενών πυρών σε λακκοειδείς τάφους και η συνέχιση της χρήσης λακκοειδών απλών ή με αναβαθμούς, που υποδηλώνουν κάλυψη με λίθινες πλάκες⁹³.

Κατά τη συνήθεια της εποχής, γνωστή και από άλλα βοιωτικά νεκροταφεία - της Τανάγρας, του Ακραϊφνίου, του Άρματος και της Μυκαλησσού⁹⁴- τοποθετείται στους τάφους μεγάλος αριθμός κτερισμάτων, κοινών βοιωτικών αγγείων, κυρίως, και ειδωλίων. Αρκετά συχνή ήταν και η χρήση εισηγμένων αγγείων από την Κόρινθο και την Αττική, ενώ στις πλουσιότερες ταφές του Βορειοδυτικού νεκροταφείου βρέθηκαν χάλκινα κοσμήματα κορινθιακού εργαστηρίου⁹⁵.

Η τοποθέτηση επιτυβίων σημάτων στους σημαντικότερους, τουλάχιστον, νεκρούς, αποτελούσε συνήθη πρακτική⁹⁶. Πολλά από τα επιτύμβια μνημεία βρέθηκαν εντοιχισμένα σε

⁸⁹ Αραβαντινός 2003.

⁹⁰ Ανδρειωμένου 1995.

⁹¹ Wolters 1892.

⁹² De Ridder 1898.

⁹³ Ανδρειωμένου 1995.

⁹⁴ R. Higgins 1986, 39-49. Ανδρειωμένου 2007 (Τανάγρα). A. Andreiomenou, *La nécropole d' Akraiphia, Nécropoles et sociétés antiques, Actes du colloque international de Lille* (1991), Naples 1994 (Ακραϊφνιο). Αραβαντινός 2003 (Άρμα). Ure 1913 (Μυκαλησσός).

⁹⁵ Wolters 1892. Böhlau 1888.

⁹⁶ Από το σύνολο των θηβαϊκών επιτυμβίων, τα αρχαϊκά αποτελούν ένα μικρό μέρος. Βρέθηκαν κυρίως στο Βορειοδυτικό και το Βορειοανατολικό νεκροταφείο ή εντοιχισμένα σε β' χρήση σε παλαιά κτίσματα. Τα πιο συνήθη επιτύμβια ήταν οι απλές στήλες από πορώλιθο και από λευκό ή μαύρο ασβεστόλιθο, τοπικής προελεύσεως, με οριζόντια ή αετωματική απόληξη και με το όνομα του νεκρού χαραγμένο σε βοιωτικό αλφάβητο στο πάνω μέρος τους. Σε σπάνιες περιπτώσεις έφεραν στην πρόσοψη και γραπτή διακόσμηση. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1920, 27-28.

Οι στήλες με ανάγλυφη παράσταση ήταν σπάνιες. Τα τρία γνωστά μέχρι σήμερα παραδείγματα, είναι κατασκευασμένα από εισηγμένο πεντελικό μάρμαρο. Πρόκειται για τη στήλη του αθλητή του Μουσείου Καλών Τεχνών της Βοστώνης (αρ. 08.288), τη στήλη του οπλίτη στο Μουσείο Θηβών (αρ. 13) και τη στήλη του έφιππου πολεμιστή, επίσης στο Μουσείο Καλών Τεχνών της Βοστώνης (αρ. 99.339). Για τις στήλες αυτές βλ. D.L. Caskey, *An Archaic Greek Grave Stele in Boston*, *AJA* 15, 1911, 293-301, πίν. VII (Ο Caskey θεώρησε την στήλη αττικό έργο). Rodenwaldt 1913, 312. D.L. Caskey, *Catalogue of Greek and Roman Sculpture*, Cambridge 1925, 19, αρ.11. Παπασπυρίδη 1926, 120-121. Lullies 1936, 150 κ.ε., εικ. 13. Grace 1939, 63. Johansen 1951, 118, εικ. 58. Richter 1961, 22, αρ. 28, εικ. 81. M. Guarducci, *Epigraphical Appendix* σε Richter 1961, 156, αρ. 28, εικ. 199. Schild-Xenidou 1972, 3, αρ. 2 και 156-158. Schild-Xenidou 2008, αρ. 30, εικ. 10 (για την πρώτη στήλη). Παπασπυρίδη 1926, 120. Καρούζος 1934, 18-19, αρ.13. Richter 1961, 45, αρ. 68, εικ. 161. Schild-Xenidou 1972, 5-6, αρ. 5 και σελ. 159. Schild-Xenidou 2008, αρ. 5, εικ. 3. Demand 1982, 106 κ.ε. (για τη δεύτερη στήλη). Caskey 1911, 75. Παπασπυρίδη 1926, 120. C.C. Vermeule, *Greek, Etruscan and Roman Art. The Classical Collections of the Museum of Fine Arts*, Boston 1963, 85, εικ.

β' χρήση σε μεταγενέστερους κιβωτιόσχημους τάφους του Βορειοδυτικού και του Βορειοανατολικού νεκροταφείου⁹⁷.

Στο διάστημα των εξήντα χρόνων που ακολούθησε την ήττα του 506 π.Χ., η Θήβα γνώρισε μια από τις χειρότερες περιόδους στην ιστορία της⁹⁸.

Κατά την πρώτη περσική εκστρατεία, απομονωμένη λόγω της εχθρότητάς της με την Αθήνα, θεωρείται πιθανότερο ότι παρέμεινε ουδέτερη⁹⁹. Κατά την εκστρατεία του Ξέρξη, οι Θηβαίοι, αν και απέστειλαν στις Θερμοπύλες δύναμη 400 ανδρών, δήλωσαν υποτέλεια στους Πέρσες. Με την πτώση των Θερμοπυλών, ολόκληρη η κεντρική Ελλάδα υπέστη την καταστροφική μανία των περσικών στρατευμάτων. Μόνον η Θήβα έμεινε άθικτη επειδή είχε ταχθεί με το μέρος των Περσών.

Μετά τις νίκες των Ελλήνων κατά των Περσών στη Σαλαμίνα (480 π.Χ.) και στις Πλαταιές (479 π.Χ.), η Θήβα γνώρισε τη μεγάλη ταπείνωση, ως προπύργιο του Μηδισμού. Η Βοιωτική Ομοσπονδία δεν διαλύθηκε, η Θήβα, όμως, έχασε σ' αυτήν την αρχηγία της¹⁰⁰.

Είκοσι δύο χρόνια μετά, η αναζωπύρωση της έχθρας των Θηβαίων με τους Αθηναίους οδήγησε σε μάχη στην Τανάγρας (457 π.Χ.), κατά την οποία οι Θηβαίοι και οι

76. Schild-Xenidou 1972, 8-9, αρ. 8 και 161. Schild-Xenidou 2008, αρ. 10, εικ. 4. Demand 1982, 106 κ.ε. (για την τρίτη στήλη).

Η πρόσφατη αποκάλυψη δύο τμημάτων κούρων (κεφαλής και μηρού), τα οποία προέρχονταν από διαφορετικά αγάλματα και βρέθηκαν εντοιχισμένα σε δεύτερη χρήση στον κιβωτιόσχημο ελληνιστικό τάφο B84 της ανασκαφής ΟΣΕ στη θέση 2 (Επίμετρο αρ. 43) του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, αποδεικνύει την ύπαρξη και επιτύμβιων κούρων στη Θήβα. Σε αντίθεση με την Αττική, οι επιτύμβιοι κούροι και οι ανάγλυφες στήλες δεν αποτελούσαν συνήθη επιτύμβια σήματα στη Βοιωτία.

Η σπανιότητα των ανωτέρω επιτύμβιων σημάτων οδηγεί στην υπόθεση της κατασκευής τους, κατόπιν παραγγελίας, από τεχνίτες-λιθοξόους –Βοιωτούς ή ξένους, οι οποίοι δεν εργάζονταν σε συγκεκριμένο εργαστηριακό χώρο, αλλά μετακινούνταν, όπου τους καλούσαν, δουλεύοντας επιτόπου τα έργα τους. Σε αντίθεση με τις ανάγλυφες στήλες και τους επιτύμβιους κούρους, οι λιγοστές, αλλά χαρακτηριστικές, απλές θηβαϊκές επιτύμβιες στήλες της περιόδου αυτής, αποτελούν ισχυρή ένδειξη για την ύπαρξη τοπικών εργαστηρίων παραγωγής τους.

⁹⁷ Η επαναχρησιμοποίηση οικοδομικών υλικών χαρακτηρίζει διαχρονικά την πόλη των Θηβών και παρατηρείται και στα νεκροταφεία της. Οφείλεται κυρίως στην έλλειψη κατάλληλου υλικού και αποτελεί την κύρια αιτία για την απουσία αξιόλογων αρχιτεκτονικών καταλοίπων. Οι επανειλημμένες καταστροφές είναι πιθανό να περιελάμβαναν και την καταστροφή τάφων, όπως η περίπτωση της αλώσεως του 335 π.Χ. Η πτώση και ο διαμελισμός των δύο επιτύμβιων κούρων, τμήματα των οποίων βρέθηκαν εντοιχισμένα, μαζί με υλικό σε δεύτερη χρήση, στα τοιχώματα του T. B84, της ανασκαφής ΟΣΕ, δεν αποκλείεται να συνδέεται με τις καταστροφές που προκάλεσε ο ενωμένος ελληνικός στρατός κατά την εισβολή του στη θηβαϊκή υπαίθρο αμέσως μετά τη μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.). Βλ. σχετ. Αραβαντινός 2003.

⁹⁸ Κεραμόπουλλος 1917, 24 (τα ελάχιστα ευρήματα αρχαϊκών χρόνων στην Καδμεία είναι μάρτυρες της δεινής κατάστασης της πόλης κατά την περίοδο αυτή). Cloché 1952, 48. Buck 1979, 141-147. Demand 1982.

⁹⁹ Buck 1979, 128.

¹⁰⁰ Ο.π., 141-142. Την καταστροφή της υπαίθρου των Θηβών αμέσως μετά την μάχη των Πλαταιών, το 479 π.Χ., από την εισβολή του ενωμένου ελληνικού στρατού, μαρτυρούν, πιθανότατα, οι κατακεραματισμένες επιτύμβιες στήλες, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν πολύ αργότερα, κατά τους ύστερους ελληνιστικούς χρόνους, ως υλικό σε β' χρήση για την κάλυψη κιβωτιόσχημων τάφων.

υπόλοιποι Βοιωτοί νικήθηκαν, με αποτέλεσμα να παραμείνει όλη η Βοιωτία κάτω από την κυριαρχία της Αθήνας για μία δεκαετία¹⁰¹.

Στη μάχη στην Κορώνεια (446 π.Χ.) οι Αθηναίοι νικήθηκαν από τους Βοιωτούς και η Θήβα άρχισε να ανακτά τις δυνάμεις της. Ίδρυσε μια νέα μορφή ομοσπονδίας, το Βοιωτικόν Κοινόν, στο οποίο είχε και πάλι την πρώτη θέση¹⁰².

Σύμφωνα με γραπτές πηγές¹⁰³, λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, ήρθαν στη Θήβα κάτοικοι από ανοχύρωτες βοιωτικές πόλεις : των Ερυθρών, των Σκαφών, του Σκόλου, της Αυλίδος, του Σχοίνου, των Ποτνιών κ.ά. Το αποτέλεσμα ήταν να διπλασιαστεί ο πληθυσμός της. Η πληροφορία αυτή είναι σημαντική, διότι συσχετίζεται με την ίδρυση του περιβόλου της Κάτω πόλεως των Θηβών, η οποία πρέπει να είχε προηγηθεί της υποδοχής των νέων κατοίκων¹⁰⁴.

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404 π.Χ.) δεν είχε για την πόλη των Θηβών καταστροφικές συνέπειες. Στο διάστημα, που ακολούθησε (386 - 371 π.Χ.)¹⁰⁵, κατάφερε να αυξήσει τις δυνάμεις της και να δημιουργήσει τη λεγόμενη Θηβαϊκή ηγεμονία (371-362 π.Χ.), ενώνοντας κάτω από την κυριαρχία της όλες τις πόλεις-κράτη της ηπειρωτικής Ελλάδας¹⁰⁶.

Μέχρι τη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), η πόλη των Θηβών εξακολουθούσε να κυριαρχεί. Τρία χρόνια, όμως, μετά, η προσπάθειά της να εκδιώξει τη μακεδονική φρουρά

¹⁰¹ Ο.π. 144-150.

¹⁰² Ο. π. 150-162.

¹⁰³ Hellenica Oxyrhynchia, 12.3 από K. Müller, *Fragmenta historicorum graecorum*, Frankfurt 1975, repr. Of 1841-1938 eds. Buck 1979, 160. Symeonoglou 1985, 121 κ.ε. Φαράκλας 1988, 25 κ.ε.

¹⁰⁴ Κεραμόπουλλος 1917, 290. Φαράκλας 1988, 25-29. Ο Συμεώνογλου τοποθετεί την κατασκευή του περιβόλου της Κάτω πόλεως αργότερα, λίγο πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, όταν διπλασιάστηκε η Θήβα από την συνοίκηση κατοίκων των βοιωτικών Ερυθρών, Σκαφών, Σκόλου, Αυλίδος, Σχοίνου, Ποτνιών και άλλων. Βλ. σχετ. Symeonoglou 1985, 121 κ.ε. Hellenica Oxyrhynchia, 12.3 από K. Müller, *Fragmenta historicorum graecorum*, Frankfurt 1975, repr. of 1841-1938 eds., 12. 3.

Διαφορετικές είναι οι απόψεις των μελετητών για το αν χτίστηκε ο περίβολος ολόκληρος, από την αρχή (Symeonoglou 1985, 117 κ.ε.) ή ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις (Σωτηριάδης 1914, 29· Φαράκλας 1988, 25-29· Κεραμόπουλλος 1917, 295-298). Σύμφωνα με τον Σωτηριάδη και τον Φαράκλα, κατά την υστεροαρχαϊκή περίοδο χτίστηκε ο περίβολος στα Α. της πόλης, ενώ στα 457 π.Χ. άρχισε η κατασκευή της επέκτασης του περιβόλου προς τα Δ., η οποία πιθανότατα ολοκληρώθηκε μετά τη μάχη της Κορώνειας, το 447 π.Χ. Κατά τον Κεραμόπουλλο, το μεγαλύτερο μέρος του περιβόλου χτίστηκε από την αρχή και μόνο μια μικρή επέκταση στα Ν. έγινε το 457 π.Χ., την οποία, όμως, γρήγορα εξαναγκάστηκαν να κατεδαφίσουν οι ίδιοι οι Θηβαίοι. Ο περίβολος καταστράφηκε το 335 π.Χ. και άρχισε να ανοικοδομείται 21 χρόνια μετά, το 316 π.Χ. από τον Κάσσανδρο. Ο Κεραμόπουλλος και ο Συμεώνογλου υποστήριξαν ότι η καταστροφή αφορούσε και τα τείχη της Καδμείας, τα οποία ήταν και τα μόνα που ανοικοδομήθηκαν επί Κασσάνδρου. Η άποψη αυτή δεν βρίσκει σύμφωνους άλλους μελετητές και αναιρείται από τις έμμεσες αρχαιολογικές ενδείξεις (θέσεις νεκροταφείων, δημοσίων οικοδομημάτων και κατοικιών της ελληνιστικής περιόδου). Η καταστροφή του ανοικοδομημένου περιβόλου συντελέστηκε είτε το 146 π.Χ. από το Μόμμιο (*Livius*, Περιοχαι 52) είτε –το πιθανότερο– το 86 π.Χ. από τον Σύλλα.

¹⁰⁵ H. Hack, *The Rise of Thebes : a Study of Theban Politics and Diplomacy, 386-371 B.C.*, Yale University 1975 και *Thebes and the Spartan Hegemony, 386-382 B.C.*, *AJPh* 99, 1978, 210-227.

¹⁰⁶ J. Buckler, *The Theban Hegemony, 371-362 B.C.*, Cambridge 1980.

από την Καδμεία, προκάλεσε την στρατιωτική επέμβαση του Μεγάλου Αλεξάνδρου και την ολοκληρωτική καταστροφή της (335 π.Χ.)¹⁰⁷.

Ο Πausanίας, κατά την περιήγησή του στην πόλη των Θηβών τον 2^ο μ. Χ. αι., είδε και περιέγραψε πολλά ιερά και δημόσια οικοδομήματα, τα οποία είχαν ιδρυθεί κατά τους κλασσικούς χρόνους, και βρίσκονταν εντός των τειχών της Καδμείας αλλά και εντός του περιβόλου της Κάτω πόλεως¹⁰⁸. Τα οικιστικά κατάλοιπα¹⁰⁹ της κλασσικής περιόδου σώζονται, συνήθως, σε επίπεδο θεμελίωσης, με αποτέλεσμα να μην παρέχουν επαρκή στοιχεία για τη χρήση και τη λειτουργία τους και για την τοπογραφία των Θηβών. Ωστόσο, τα πλουσιότερα ευρήματα των κλασσικών νεκροταφείων είναι αρκετά για να αναπληρώσουν το κενό και να δώσουν σαφή εικόνα της ευημερίας της πόλεως, κατά το β' μισό του 5^{ου} και κατά το α' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.

Στην κλασσική περίοδο τα νεκροταφεία βρίσκονταν εκτός του περιβόλου της Κάτω πόλεως, κατά μήκος των οδών που οδηγούσαν από τις πύλες της οχύρωσης προς τις σημαντικότερες πόλεις της Βοιωτίας και των όμορων περιοχών.

Από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., η συνέχιση της χρήσης του Βορειοδυτικού νεκροταφείου, η επέκταση του Βορειοανατολικού, καθώς και η χρήση τριών νέων νεκροταφείων, ενός στα Β. και δύο στα Ν. της πόλεως, φανερώνουν ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, η οποία μπορεί να αποδοθεί στον συνοικισμό των Θηβών από κατοίκους ανοχύρωτων βοιωτικών πόλεων.

Το κυρίως νεκροταφείο ήταν το Βορειοανατολικό, κατά μήκος των αρχαίων οδών προς την Ανθηδόνα και προς τη Χαλκίδα (εικ. 4, θέσεις 47, 6, 1, 2 και 5)¹¹⁰, και κατά μήκος της σύγχρονης οδού προς τη Χαλκίδα (εικ. 4, θέσεις 3, 13, 14, 12 και 16)¹¹¹. Οι τάφοι διατάσσονταν εκατέρωθεν των οδών σε μεγάλη πυκνότητα και καταλάμβαναν μεγάλη έκταση τόσο κατά μήκος, όσο και κατά πλάτος¹¹².

Δεύτερο σε έκταση οργανωμένο νεκροταφείο ήταν το Βορειοδυτικό, κατά μήκος των αρχαίων οδών προς το Ακραιφνίο και προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς¹¹³ (εικ. 4, θέσεις 30, 32 και 44)¹¹⁴. Σ' αυτό η χρήση περιορίστηκε μόνο στις θέσεις 30 και 44.

¹⁰⁷ Cloché 1952, 197-200.

¹⁰⁸ Για τα Ιερά και δημόσια οικοδομήματα των Θηβών βλ. Παπαχατζής 1981, *Πausanίου Ελλάδαος Περιήγησις*, βιβλίο ΙΧ, 8.1-3,5, 10.2,6, 11.1-3,6-7 - 12.6, 16.1-2,5, 17.1, 23.1-2, 25.3-4. Κεραμόπουλλος 1917, Symeonoglou 1985, 122-141.

¹⁰⁹ Symeonoglou 1985, 145-146.

¹¹⁰ Βλ. Επίμετρο αρ. 31, 33, 42, 43 και 40 αντίστοιχα. Για την αρχαία οδό προς Ανθηδόνα βλ. σημ. 84 και για την αρχαία οδό προς Χαλκίδα σημ. 60.

¹¹¹ Βλ. Επίμετρο αρ. 44, 34, 36, 37 και 41 αντίστοιχα.

¹¹² Αραβαντινός 2002.

¹¹³ Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹¹⁴ Βλ. Επίμετρο αρ. 27, 28 και 30 αντίστοιχα.

Μία, τέλος, μικρότερη αλλά εξίσου σημαντική θέση νεκροταφείου, στην οποία είχε τοποθετηθεί δημόσιο σήμα, βρέθηκε στα Β. των Θηβών, στην τοποθεσία «Καναπίτσα», σε απόσταση 2 χλμ., κατά μήκος της δυτικότερης εκ των δύο αρχαίων διαδρομών προς την Ανθηδόνα¹¹⁵ (εικ. 4, θέση 19)¹¹⁶.

Στα Ν. της Καδμείας χρησιμοποιήθηκαν δύο νέα, μικρής έκτασης, νεκροταφεία : στη λοφοσειρά Κολωνακίου-Αγίας Άννας, κατά μήκος της οδού προς τις Ποτνιές¹¹⁷ (εικ. 4, θέσεις 40, 41 και 42)¹¹⁸ και στην σημερινή συνοικία «Παλαιά Σφαγεία», κατά μήκος της οδού προς τις Ερυθρές, τις Πλαταιές και την Αθήνα¹¹⁹ (εικ. 4, θέση 36)¹²⁰.

Η χρήση θαλαμοειδών μυκηναϊκών τάφων για την ταφική λατρεία τοπικών ηρώων (εικ. 4, θέση 55)¹²¹, εντός του περιβόλου, στον λόφο «Μικρό Καστέλι», στα Α. της Καδμείας, φανερώνει ότι, μετά από 8 περίπου αιώνες, η συνείδηση της ένδοξης καταγωγής διατηρείτο έντονη στους Θηβαίους¹²².

Στους περιφερειακούς οικισμούς των Θηβών, συνεχίστηκε η χρήση των τεσσάρων γνωστών και από τις προηγούμενες περιόδους νεκροταφείων : των Ποτνιών, στα ΝΔ. –μόνο στη θέση 56¹²³ (εικ. 4), στα Β. της οδού Θηβών-Ποτνιών-, του νεκροταφείου επί της οδού προς τις Ερυθρές, τις Πλαταιές και την Αθήνα¹²⁴, στα ΝΑ. (εικ. 4, θέση 48)¹²⁵, της «Αγίας Ελεούσας», στα ΒΔ. (εικ. 7, θέση 60)¹²⁶ –από τα μέσα του 5^{ου} μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.- και του «Μορεόκαμπου», στον δρόμο προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς¹²⁷, σε απόσταση 8 χλμ. από τη Θήβα (εικ. 8, θέση 61)¹²⁸.

Οι γνώσεις μας για τα νεκροταφεία της κλασσικής περιόδου προέρχονται κυρίως από τη θέση 40 (εικ. 4) του Νότιου νεκροταφείου¹²⁹ και από τη θέση 2 (εικ. 4) του Βορειοανατολικού νεκροταφείου¹³⁰. Αν και η τελευταία θέση δεν έχει ακόμη δημοσιευτεί,

¹¹⁵ Για τη διαδρομή αυτή βλ. Κεραμόπουλλος 1917, 399 κ.ε. Φαράκλας 1988, 192, εικ. 90 και 91 (πρόκειται για τη διαδρομή που ξεκινά από την πύλη 7).

¹¹⁶ Βλ. Επίμετρο αρ. 45. Το εύρημα, ένας επιτύμβιος λέων με χαραγμένο το όνομα ΑΣΤΙΑΣ, θεωρήθηκε από τον Σ. Κουμανούδη ότι αποτελούσε επιτύμβιο μνημείο επιφανούς άνδρος, ο οποίος σκοτώθηκε ηρωικά σε μάχη και έτυχε δημοσίας ταφής σε πολυάνδριο. Διατυπώθηκε επίσης η άποψη ότι το μνημείο αυτό όριζε την περιοχή του Δημοσίου Σήματος της πόλεως των Θηβών. Ο Αστίας ταυτίστηκε με πρόσωπο σημαντικό, το οποίο κατά την περίοδο ακμής της πόλης, δηλ. από το 379 έως το 338 π.Χ., είχε διατελέσει Βοιωτάρχης, υπεύθυνος κοπής νομισμάτων.

¹¹⁷ Βλ. παραπάνω σημ. 59.

¹¹⁸ Βλ. Επίμετρο αρ. 47, 51 και 49 αντίστοιχα.

¹¹⁹ Βλ. παραπάνω σημ. 86.

¹²⁰ Βλ. Επίμετρο αρ. 52.

¹²¹ Βλ. Επίμετρο αρ. 11.

¹²² Ο Πausανίας αναφέρει (ΙΧ, 16.7) ότι κοντά στις Προιτίδες υπήρχαν οι τάφοι των Νιοβιδών. Βλ. Παπαχατζής 1981, 107.

¹²³ Βλ. Επίμετρο αρ. 56.

¹²⁴ Βλ. παραπάνω σημ. 59.

¹²⁵ Βλ. Επίμετρο αρ. 54.

¹²⁶ Βλ. Επίμετρο αρ. 57.

¹²⁷ Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹²⁸ Βλ. Επίμετρο αρ. 55.

¹²⁹ Κεραμόπουλλος 1917, 210-252.

¹³⁰ Αραβαντινός 2003.

μια σειρά σχετικών ανακοινώσεων σε συνέδρια, έδωσε σημαντικά στοιχεία για την τυπολογία των τάφων, τα ταφικά έθιμα, τον πλούτο, την ποικιλία και την προέλευση των κτερισμάτων¹³¹.

Στα παραπάνω θηβαϊκά νεκροταφεία της κλασικής περιόδου απαντούν όλοι οι γνωστοί τύποι τάφων : στο Νότιο νεκροταφείο, λακκοειδείς λαξευμένοι στον φυσικό βράχο, κεραμοσκεπείς, πυρές και εγχυτρισμοί · στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, λακκοειδείς, κεραμοσκεπείς, πώρινοι κιβωτιόσχημοι, πυρές, εγχυτρισμοί και ταφές σε λάρνακες πήλινες ή πώρινες με αετωματικό κάλυμμα. Η κατασκευή μνημειακότερων τάφων, κιβωτιόσχημων, πολλοί από τους οποίους τοποθετούνται μέσα σε κτιστούς περιβόλους¹³², διαπιστώνεται από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ.

Το πλήθος, η ποικιλία και η πρωτοτυπία, σε ορισμένες περιπτώσεις, των επιτύμβιων μνημείων¹³³, η υψηλή ποιότητα της κοροπλαστικής παραγωγής¹³⁴ και η ποικιλία της

¹³¹ Αραβαντινός 2003 (ανασκαφή ΟΣΕ), 2003 β, 2004 και Aravantinos 2003. Κουντούρη 2003, θέση 2.

¹³² Αραβαντινός 2003.

¹³³ Επιτύμβια μνημεία κλασικών χρόνων έχουν περισυλλεγεί από πολλές θέσεις θηβαϊκών νεκροταφείων. Τα περισσότερα προέρχονται από το Βορειοανατολικό νεκροταφείο, ενώ μικρός αριθμός βρέθηκε στα Ν. της Καδμείας, στο νεκροταφείο του λόφου «Κολωνάκι», στη θέση 40 (εικ. 4), και στα ΒΔ. των Θηβών, στο περιφερειακό νεκροταφείο του «Μορεόκαμπου», στη θέση 61 (εικ.8). Στο νεκροταφείο Β. των Θηβών, στην τοποθεσία «Καναπίτσα», στη θέση 19 (εικ. 4), βρέθηκε ένας επιτύμβιος λέων, ως δημόσιο σήμα. Ανήκει σε σειρά μνημείων του 4^{ου} αι. π.Χ., τα οποία αποτελούσαν σήματα σε πολυάνδρια ή σε τάφους επιφανών ανδρών, πεσόντων σε μάχες, και συμβόλιζαν την ανδρεία και τον ηρωισμό τους. Βλ. σχετ. Ο. Broneer, *The lion monument at Amphipolis*, Cambridge 1941. Το πιο γνωστό παράδειγμα στη Βοιωτία είναι αυτό του κολοσσιαίου λέοντος της Χαϊρωνείας, ο οποίος στήθηκε στο πολυάνδριο των πεσόντων Θηβαίων κατά την ομώνυμη μάχη του 338 π.Χ. Ένας λέων είχε στηθεί και στο πολυάνδριο των Θεσπιέων, οι οποίοι σκοτώθηκαν στη μάχη του Δηλίου το 424 π.Χ.

Τα θηβαϊκά επιτύμβια της κλασικής περιόδου χαρακτηρίζονται από ποικιλία τύπων. Εκτός από τον τύπο της απλής, από μαύρο ασβεστόλιθο, ενεπίγραφης επιτύμβιας στήλης με οριζόντια ή αετωματική επίστεψη, ο οποίος εξελίχθηκε από την αρχαϊκή περίοδο, συνήθης ήταν και ο τύπος του επιτύμβιου κύβου από λευκό τοπικό ασβεστόλιθο. Βλ. σχετ. Pfuhl 1903, 331-337 και J.M. Fossey, *Tanagran Tombstones, Epigraphica Boeotica I*, Amsterdam 1991, 202, εικ. 8. Τα μνημεία αυτά έφεραν ενίοτε και ανάγλυφη παράσταση καθάρου, ενώ μικρός αριθμός απλών επιτύμβιων με αετωματική επίστεψη έφερε συνδυασμό εγγάρκτης διακοσμητικής ζώνης και γραπτής παράστασης. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1920, 28 κ.ε.

Οι επιτύμβιες στήλες με ανάγλυφες παραστάσεις αποτελούσαν, όπως και στην προηγούμενη περίοδο, εξαίρεση. Για τις σημαντικότερες θηβαϊκές επιτύμβιες επιτύμβιες στήλες με ανάγλυφες παραστάσεις βλ. σχετ.:

α) Στήλη της Αμφοτούς αρ. ΕΑΜ 739 στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών: Rodenwaldt 1913, 320, εικ. 4. Johansen 1951, 135, εικ. 68. Καρούζου 1967, 35, πίν. 19. Schild-Xenidou 1972, 10-11, αρ. 10 και 162-163. Καλτσάς 2001, 100, αρ.179.

β) Στήλη της Πολυξένας αρ. 1504, στο Μουσείο του Βερολίνου: Β. Bieber, *Griechische Kleidung*, Leipzig 1928, 34, πίν. 3,2. Β. Schweitzer, *Eine attische Tonpuppe*, *RM* 44, 1929, 23. G.M.A. Richter, *A Fragment of a Greek Stele from the Lansdowne Collection*, *Metz. Mus. St.*, 3, 1931, 148 και 153. V.H. Poulsen, *Der strenge Stil*, *Acta Arch.* 8, 1937, 72. K. Schefold, *Grabreliefs eines Dichters*, *AntK* 1, 1958, 72, σημ. 5. K. Blümel, *Die klassisch-griechischen Skulpturen*, Berlin 1966, 17, αρ. 6, εικ. 12. Schild-Xenidou 1972, 31, αρ. 32 και 171-172. Demand 1982, 106 κ.ε. Schild-Xenidou 2008, 274-275, αρ. 42, εικ. 15. Ο Blümel και η Ξενίδου τη χρονολογούν στο τελευταίο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. και την αποδίδουν σε Βοιωτό γλύπτη, ο οποίος επηρεάστηκε από αττικά πρότυπα, έδωσε, όμως, έντονα το στίγμα της δικής του τεχνοτροπίας. Ο Rodenwaldt την θεώρησε, εσφαλμένα, έργο του θεσπιακού εργαστηρίου και την χρονολόγησε στην στροφή του 5^{ου} προς τον 4^ο αι. π.Χ.

κεραμικής των τοπικών εργαστηρίων¹³⁵ αποτελούν ενδείξεις της μεγάλης ακμής των Θηβών από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Στα άλλα είδη κτερισμάτων συγκαταλέγονται πήλινα πλακίδια με ανάγλυφες παραστάσεις –βρέθηκαν κυρίως σε πυρές και αποτελούσαν, πιθανότατα, επιθέματα σε ξύλινες κλίνες-, σιδερένιες στλεγγίδες, καρφιά, χάλκινα κάτοπτρα, χάλκινες φιάλες, χάλκινα κοσμήματα (βελόνες και δακτυλίδια), όστρεα και κελύφη αυγών.

γ) Στήλη χωρίς αριθμό στο Μουσείο Θηβών. Άνω τμήμα καθήμενης προς τα αριστερά γυναικείας μορφής, η οποία φέρει στο κεφάλι πόλο. Körte 1878, 329, αρ. 25. Schild-Xenidou 1972, 27-28, αρ. 28.

δ) Στήλη αρ. 117 στο Μουσείο Θηβών. Ακέφαλη γυναικεία μορφή καθήμενη σε θρόνο. Körte 1878, 329, αρ. 26. Καρούζος 1934, 36. Schild-Xenidou 1972, 30, αρ. 30. Schild Xenidou 2008, αρ. 40, εικ. 14.

ε) Στήλη Μουσείου Θηβών (χωρίς αριθμό). Θραύσμα στήλης με παράσταση γυναικείας ιστάμενης μορφής σε μετωπική στάση. Φορά πέπλο με απόπτυγμα που αναδιπλώνεται πίσω και καλύπτει το κεφάλι. Θυμίζει την στήλη της Πολυξένας, αν και ποιοτικά είναι κατώτερη. Schild-Xenidou 1972, 32, αρ. 33. Schild-Xenidou 2008, αρ. 43, εικ. 15.

στ) Στήλη της Ερμοφάνειας Α1315 στο Μουσείο Βρυξελλών Α1315. Θυμίζει την αττική στήλη του Κλεομένου και της Αριστέας. Το συγκεκριμένο έργο αναφέρεται αορίστως ότι βρέθηκε στην Βοιωτία. Ο λόγος που συμπεριλαμβάνεται στη σειρά των θηβαϊκών έργων και όχι των θεσπιακών είναι το υλικό, το οποίο δεν είναι θεσπιακό μάρμαρο, και το γεγονός ότι έχουμε πρόωμη εμφάνιση πολυπρόσωπης παράστασης, οι οποίες δεν συνηθίζονται στο θεσπιακό εργαστήριο πριν από τον 4^ο αι. π.Χ. F. Cumont, *Catalogue des sculptures et inscriptions antiques des musées royaux du cinquanteaire*, 2. Aufl. Bruxelles 1913, 80, αρ.62. Schild-Xenidou 1972, 18-19. αρ. 18. Clairmont 1993, αρ. 2771. Schild-Xenidou 2008, αρ. 50, εικ. 17.

Ο μικρός αριθμός των θηβαϊκών επιτυμβίων με ανάγλυφες παραστάσεις δεν στοιχειοθετεί την ύπαρξη οργανωμένου εργαστηρίου γλυπτικής κατά την κλασική περίοδο. Τα θηβαϊκά ανάγλυφα αποτελούν έργα τοπικών γλυπτών, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τη θηβαϊκή αισθητική. Όπως προκύπτει από τη συνολική μελέτη των βοιωτικών επιτυμβίων με ανάγλυφες παραστάσεις, κοινό χαρακτηριστικό των Βοιωτών γλυπτών είναι η ικανότητά τους να αφομοιώνουν και να συνδυάζουν αρμονικά στο ίδιο έργο στοιχεία βοιωτικά και στοιχεία άλλων εργαστηρίων (αττικού και ιωνικού). Βλ. σχετ. Παπασπυρίδη 1926, 120.

Παράλληλα με τις απλές στήλες και τις στήλες με ανάγλυφες παραστάσεις, στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. κατασκευάζονται στη Θήβα για ένα σύντομο χρονικό διάστημα και επιτύμβιες από μαύρο τοπικό ασβεστόλιθο, στις οποίες παριστάνονται πολεμιστές σε ώρα μάχης, με μια πρωτότυπη τεχνική, που προσεγγίζει περισσότερο στη ζωγραφική παρά στη γλυπτική τέχνη. Το εργαστήριο, στο οποίο φιλοτεγήθηκαν οι στήλες αυτές, αποδίδεται στον ζωγράφο και γλύπτη Αριστείδη τον Θηβαίο, μαθητή του Πολύκλειτου. Και οι έξι στήλες πολεμιστών που έχουν βρεθεί μέχρι σήμερα κατασκευάστηκαν κατά παραγγελία συγγενών, για να τοποθετηθούν στους τάφους πολεμιστών, οι οποίοι σκοτώθηκαν στη μάχη του Δηλίου (424 π.Χ.). Βλ. σχετ. Vollgraff 1902, 554-570, πίν. VII-VIII. Κεραμόπουλλος 1920, 1-36, πίν. 1-3. Α. Kaloyeoroulou, *Aspetto nuovo della stele di Saugenes*, AAA I, 1968, 92-96. Schild-Xenidou 1972, 41-44, αρ. 43, 44, 45, 46, 47, 48 και 176-178. Demand 1982, 106 κ.ε. Schild-Xenidou 2008, αρ. 55, 57, 56, 58, 59, 60, εικ. 20, 22, 21, 23, 24.

Ωστόσο, στο ίδιο εργαστήριο αποδίδονται και άλλες στήλες, με διαφορετικό εικονογραφικό θέμα.

Κατά τον Κεραμόπουλλο η τεχνική αυτή εξελίχθηκε σταδιακά από τις γραπτές στήλες του 6^{ου} αι. π.Χ., έφτασε στην ακμή της στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ. με τις στήλες των πολεμιστών, και άρχισε να εγκαταλείπεται, λόγω των δυσκολιών που παρουσίαζε, στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1920, 28 κ.ε.

Η παραγωγή θηβαϊκών επιτυμβίων μνημείων με ανάγλυφες παραστάσεις σχεδόν διακόπτεται τον 4^ο αι. π.Χ. Στις αρχές του ίδιου αιώνα, εκτός από τις απλές αετωματικές στήλες με ακρωτήρια, αρχίζει στη Θήβα, όπως και σε άλλα μέρη της Βοιωτίας _Τανάγρα, Θεσπιές και Χαιρώνεια-, η κατασκευή στήλων με επίστεψη ανάγλυφου ανθεμίου, κατά τα αττικά πρότυπα. Οι θηβαϊκές επιτύμβιες στήλες αυτού του τύπου, οι οποίες ήταν, συνήθως, από μαύρο ή λευκό τοπικό ασβεστόλιθο, εξελίχθηκαν τυπολογικά και συνέχισαν να είναι σε χρήση μέχρι τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ. Βλ. σχετ. Möbius² 1968, 54 κ.ε. Ελ. Βλαχογιάννη, *Βοιωτικές ανθεμωτές επιτύμβιες στήλες (6^{ος}-1^{ος} αι. π.Χ.)*, Αθήνα 2004 (διδασκαρική διατριβή, υπό έκδοση από το ΤΑΠ).

¹³⁴ Bonanno-Aravantinos 2003 α.

¹³⁵ Bonanno-Aravantinos 2003 β, 243, αρ. 122, 254-255, αρ. 130 και Bonanno-Aravantinos 2004.

Η κυριαρχία και η ισχύς των Θηβών συνεχίστηκαν ακόμη και μετά την ήττα από τον Φίλιππο Β΄ στη Χαιρώνεια, το 338 π.Χ., μέχρι την καταστροφική εισβολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου¹³⁶.

¹³⁶ Knoepfler 2001, 11.

ΠΙ. ΤΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Παρά το πλήθος των ανασκαφικών ευρημάτων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα, ελάχιστα έχει απασχολήσει την επιστημονική έρευνα η μακρά περίοδος από την καταστροφή της πόλεως των Θηβών από τον Μέγα Αλέξανδρο (335 π.Χ.) μέχρι και τη Ρωμαϊοκρατία. Όπως και για την προαλεξάνδρεια περίοδο, τα περισσότερα στοιχεία προέρχονται από την αποκάλυψη και ανασκαφή τμημάτων νεκροταφείων και μεμονωμένων τάφων¹³⁷.

Τα σημαντικότερα, μέχρι, σήμερα, στοιχεία για την μετα-Αλεξάνδρεια περίοδο, προέρχονται από τις πρόσφατες, μεγάλης έκτασης, ανασκαφές στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, στις θέσεις 1, 2 και 3 (εικ. 5)¹³⁸.

Στις ενότητες, οι οποίες ακολουθούν, επιχειρείται, μέσα από τις δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις συνεδρίων και μέσα από τις αναφορές στα *Χρονικά του Αρχαιολογικού Δελτίου*¹³⁹, η ανασύνθεση των δεδομένων της έρευνας των νεκροταφείων και επιτυμβίων μνημείων της παραπάνω πόλεως των Θηβών για την παραπάνω περίοδο.

• ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ιστορικά δεδομένα.

Η εισβολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου στη Θήβα, το 335 π.Χ., αποτέλεσε κορυφαίο δραματικό γεγονός στην ιστορία της πόλεως, με ολέθριες συνέπειες¹⁴⁰. Η ηγεμονία των Θηβών στη Βοιωτία και σ' ολόκληρη την ηπειρωτική Ελλάδα τερματίστηκε αιφνιδίως με τον πιο άδοξο τρόπο : από ακμάζουσα ηγεμονίδα πόλη, με δυναμική ανοδική πορεία, μεταβλήθηκε σε «έρμη γη», χωρίς καμία προοπτική ανάκαμψης.

Η σκληρότητα με την οποία αντιμετώπισε ο μακεδόνας στρατηλάτης τον ξεσηκωμό των Θηβαίων ήταν πρωτοφανής για τα μέχρι τότε ελληνικά δεδομένα και προκάλεσε την αναστάτωση και τον τρόμο των υπολοίπων Ελλήνων, ιδιαίτερα αυτών που είχαν σκοπό να επαναστατήσουν μετά από τους Θηβαίους, εάν το εγχείρημά τους ήταν επιτυχές¹⁴¹. Ο Αρριανός αναφέρει ότι ακόμη και οι στρατιώτες, οι οποίοι είχαν λάβει μέρος στην

¹³⁷ Παπαδάκης 1914. Κεραμόπουλλος 1917, 210-252. Φαράκλας, Μαζωνάκη 1967. Η μοναδική συστηματική δημοσίευση τμήματος ελληνιστικού νεκροταφείου έγινε από τον Α. Κεραμόπουλλο. Αφορά πέντε τάφους, οι οποίοι είχαν αποκαλυφθεί, μαζί με άλλους εννέα κλασσικών χρόνων, ανάμεσα σε θαλαμοειδείς του μυκηναϊκού νεκροταφείου, στον λόφο «Κολωνάκι», στα Ν. των Θηβών.

¹³⁸ Αραβαντινός 2003, 2003 α, 2003 β και 2004. Κουντούρη 2003. Bonanno-Agravantinos 2003, 2003 α και 2003 c. Χαραμή 2002.

¹³⁹ Βλ. κεφάλαιο Ι.

¹⁴⁰ Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, Ι.7-9, εκδ. 1963. Διόδωρος, XVII.8-14, εκδ Κάκτος, Αθήνα 1998. Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Αλέξανδρος, 11.6-12, εκδ. 1999. Πάριο Χρονικό, 103, εκδ. 1999. P. Ducrey, *Guerre et guerriers dans la Gèce antique*, Fribourg 1985, 228, 249, 287. A. Hurst, *La prise de Thèbes par Alexandre selon Arrien*, *BOIOTIKA. Vorträge von 5. Internationalen Bøotien-Kolloquium zu Ehren von Professor Dr. Siegfried Lauffer*, München 1989, 183-192. Ducrey² 1999, 167-169, 252, 324-325.

¹⁴¹ Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Αλέξανδρος, 11, 10-11, εκδ. 1864-1866.

επιχείρηση, είχαν συγκλονιστεί από το μέγεθος της καταστροφής που είχαν προκαλέσει¹⁴². Ο απόηχος των δραματικών αυτών γεγονότων διατηρείτο για πολύ καιρό στη μνήμη των Ελλήνων. Είναι χαρακτηριστικό ότι, δύο αιώνες μετά, ο Πολύβιος επέκρινε τον Αλέξανδρο για την αδιαλλαξία που είχε επιδείξει τότε¹⁴³. Τη συγκίνηση την οποία προκάλεσε η τραγική μοίρα της πόλεως, που στις αρχές του αιώνα είχε εξέχουσα πολιτική και στρατιωτική θέση, εξέφρασαν στους λόγους τους οι ρήτορες της εποχής¹⁴⁴.

Αφορμή για την εξέγερση των Θηβαίων αποτέλεσε η έντονη φημολογία ότι ο Αλέξανδρος είχε πέσει στο πεδίο των μαχών εναντίον των Ιλλυριών. Τη φημολογία αυτή ακολούθησε η επιστροφή των δημοκρατικών, τους οποίους είχε εξορίσει ο Φίλιππος. Αυτοί, μαζί με τους αρχηγέτες της αντιμακεδονικής ομάδας, κατάφεραν να εξεγείρουν τους πολίτες εναντίον της μακεδονικής φρουράς, η οποία βρισκόταν στην Καδμεία. Ο αιφνιδιασμός και η δολοφονία δύο μακεδόνων αξιωματούχων, του Αμύντα και του Τιμόλαου, οδήγησε τον επικεφαλής της μακεδονικής φρουράς Φιλώτα στη θωράκιση της άμυνας μέσα στην Καδμεία. Οι Θηβαίοι, για να εμποδίσουν την έξοδο των μακεδόνων από την ακρόπολη, ανήγειραν πρόχειρα αναχώματα στα Ν. του τείχους της Καδμείας, όπου ήταν το αδύνατο σημείο της οχύρωσης της πόλεως διότι δεν υπήρχε εξωτερικός περίβολος.

Η πληροφορία για την εξέγερση των Θηβαίων έφθασε στον Αλέξανδρο, ο οποίος αντέδρασε άμεσα, φοβούμενος μήπως πίσω από αυτήν υπήρχε κοινό στρατηγικό σχέδιο των στρατιωτικά ισχυρότερων ελληνικών πόλεων. Τον φόβο του αυτόν ενίσχυε το γεγονός ότι η Θήβα είχε τη στήριξη των Αιτωλών, των Αθηναίων και των Πελοποννησίων.

Ξεκινώντας με τον πολυάριθμο και άριστα εκπαιδευμένο στρατό του στρατοπέδευσε μετά από πορεία δεκατεσσάρων μόλις ημερών έξω από τα τείχη, απέναντι από το τέμενος του Ιολάου¹⁴⁵, στα ΒΑ. των Θηβών, ερχόμενος, πιθανότατα, από τον ανατολικότερο δρόμο της Ανθηδώνας¹⁴⁶. Αξιοποιώντας τους όρους της Συμμαχίας της Κορίνθου εναντίον των Περσών, κάλεσε να ενταχθούν στο στράτευμά του οι εχθρικά διακείμενοι προς τους Θηβαίους, δηλαδή οι Φωκείς, οι Πλαταιείς, οι Θεσπιείς και οι Ορχομένιοι, αυξάνοντας τη δύναμή του σε 30.000 πεζούς και 3.000 ιππείς.

Ο Αλέξανδρος δεν είχε σκοπό να εμπλακεί σε στρατιωτική αναμέτρηση με τους Θηβαίους, γι αυτό τους κάλεσε πρώτα να συμμορφωθούν με τους όρους της Συνθήκης της Κορίνθου, τους οποίους είχαν υπογράψει κι εκείνοι, υποσχόμενος να χορηγήσει γενική

¹⁴² *Αρριανός*, Αλεξάνδρου Ανάβασις, I, 9, 1, εκδ. 1963.

¹⁴³ *Πολύβιος*, V, 10, 6. IX, 34, 1. XXXVIII, 2, 14, εκδ. 2004.

¹⁴⁴ *Υπερείδης*, Επιτάφιος λόγος. *Αισχίνης*, Κατά Κτησιφώντος, C.D. Adams, *Aischines Loeb Library*, 1919. *Δημοσθένους*, Περί των προς Αλέξανδρον Συνθηκών, 17. 26-30, S.H. Butcher & W. Rennie, *Demosthenis Orationes*, I-III, εκδ. 1960-1966. *Δείναρχος*, Κατά Δημοσθένους, εκδ. 1998. *Ducrey* 1992², 324-325.

¹⁴⁵ *Αρριανός*, Αλεξάνδρου Ανάβασις, I, 7.7, εκδ. 1963. Το τέμενος τοποθετείται μέσα στον περίβολο της Κάτω πόλεως, στη θέση της σημερινής εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής, κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό. Βλ. Κεραμόπουλλος 1917, 402-404. Symeonoglou 1985, 195. Φαράκλας 1996, 147.

¹⁴⁶ Ο δρόμος αυτός διέσχιζε το ΒΑ. νεκροταφείο της πόλεως. Βλ. παραπάνω και σημ. 81.

αμνηστία. Μοναδικός του όρος ήταν να του παραδοθούν δύο από τους κύριους υποκινητές της εξέγερσης, ο Φοίνικας και ο Προθύτης¹⁴⁷.

Οι Θηβαίοι, παρά την ύπαρξη μιας φιλομακεδονικής παράταξης στους κόλπους τους, η οποία ήθελε τη συνεννόηση με τους Μακεδόνες, απέρριψαν τη διαλλακτική πρόταση του Αλεξάνδρου και πέρασαν στην αντεπίθεση, απαιτώντας από τον μακεδόνα βασιλιά να τους παραδώσει τον Αντίπατρο και τον Φιλώτα.

Κατά τον Αρριανό η επέλαση του μακεδονικού στρατού άρχισε από ένα τυχαίο επεισόδιο στο οποίο είχε εμπλακεί ο μακεδόνας στρατηγός Περδίκκας, αφού είχαν προηγηθεί τρεις μέρες αναμονής από την άρνηση των Θηβαίων να διαπραγματευτούν. Το επεισόδιο αυτό εξελίχθηκε ραγδαία σε βίαιη σύγκρουση. Μέρος του μακεδονικού στρατού μετακινήθηκε στα Ν. της πόλεως και εισέβαλε από τον δρόμο των Ερυθρών, διαλύοντας τις πρόχειρες αμυντικές οχυρώσεις των Θηβαίων, και υποχρεώνοντάς τους σε υποχώρηση στο εσωτερικό της Καδμείας. Εκεί δέχθηκαν τη συντονισμένη επίθεση της μακεδονικής φρουράς. Πολυαίμακτες συγκρούσεις έγιναν και σε άλλα σημεία της πόλεως, όπως στο Αμφείο και στην αγορά¹⁴⁸.

Η σκληρότητα που επέδειξε ο μακεδονικός στρατός οφείλεται κατά τον Αρριανό στην απόφαση των μελών του Συνεδρίου της Κορίνθου, όπου ο Αλέξανδρος είχε παραπέμψει το θέμα της τιμωρίας της πόλεως των Θηβών. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι η πόλη είχε μηδίσει στο παρελθόν. Η απόφαση που ελήφθη ήταν να καταστραφεί η πόλη με εξαίρεση τους ναούς και να εξανδραποδιστούν οι κάτοικοί της με εξαίρεση τους *ιερείς* και τους *μακεδονίζοντες*¹⁴⁹. Επίσης, απαγορεύτηκε στις ελληνικές πόλεις να παράσχουν άσυλο σε όσους Θηβαίους είχαν καταφέρει να διασωθούν. Ο ίδιος ο Αλέξανδρος απαίτησε να μην κατεδαφιστεί η οικία του Πινδάρου και να προστατευθούν οι απόγονοί του. Η πόλη λεηλατήθηκε και ισοπεδώθηκε και 30.000 Θηβαίοι πουλήθηκαν σκλάβοι¹⁵⁰.

Η καταστροφή των Θηβών παρουσιάζεται από τον Αρριανό ως τιμωρία για τα σφάλματα που είχε διαπράξει στο παρελθόν¹⁵¹.

Η ύπαιθρος των Θηβών μοιράστηκε μεταξύ των γειτονικών βιοιωτικών πόλεων και η Θήβα έπαψε να υφίσταται ως πόλη-κράτος¹⁵². Με το μοίρασμα αυτό Θηβών ο Αλέξανδρος εξισορόπησε τις δυνάμεις των βιοιωτικών πόλεων, ώστε να μην υπάρχει δυνατότητα στο μέλλον να αποκτήσει κάποια από αυτές ηγεμονική θέση, όπως είχε συμβεί με την πόλη των

¹⁴⁷ Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις I. 7,7 κ.ε., εκδ. 1963.

¹⁴⁸ Ό.π., I. 7-8.

¹⁴⁹ Ό.π., I. 9-10.

¹⁵⁰ Ό.π., I, 8, 8 και 9, 6-10. Διόδωρος, XVII, 13-14, εκδ 1998. Πλούταρχος, Αλέξανδρος, 11, 6-12, εκδ. 1999. Πολύβιος, IV, 23, 8, εκδ. 2004.

¹⁵¹ Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις, I, 9. 6-8, εκδ 1963.

¹⁵² Knoepfler 2001, 11.

Θηβών¹⁵³. Αμέσως μετά την καταστροφή εγκαταστάθηκε και πάλι στην Καδμεία μακεδονική φρουρά¹⁵⁴.

Παρά τη ρητή απαγόρευση παροχής ασύλου στους Θηβαίους που είχαν γλιτώσει τη σφαγή, αρκετοί έγιναν δεκτοί κυρίως στην Αθήνα,¹⁵⁵ στο Ακράϊφνιο¹⁵⁶ -πόλη άλλοτε εξαρτώμενη από τη Θήβα- και στα Σούσα της Περσίας, όπου τέθηκαν στις υπηρεσίες του Μεγάλου Βασιλέα¹⁵⁷. Το περιστατικό που αναφέρει ο Αρριανός για την απελευθέρωση από τον Αλέξανδρο των δύο Θηβαίων οι οποίοι είχαν συλληφθεί μαζί με άλλους αιχμαλώτους μετά τη μάχη της Ισσού, φανερώνει τον οίκτο -ίσως και τις τύψεις- που αισθανόταν για την καταστροφή, την οποία είχε προκαλέσει στην πόλη τους το 335 π.Χ.¹⁵⁸

Με την πρόφαση της μη τήρησης των αποφάσεων του Συνεδρίου της Κορίνθου, και την εκμετάλλευση του μίσους των πόλεων οι οποίες είχαν πέσει θύματα της θηβαϊκής ηγεμονίας, Με την τιμωρία των Θηβών ο Αλέξανδρος έδωσε ένα μάθημα σε όλους τους έλληνες για το τι μπορούσε να τους συμβεί εάν τολμούσαν να αντιταχθούν στην ιμπεριαλιστική πολιτική των Μακεδόνων. Το γεγονός ότι η απόφαση δεν παρουσιαζόταν ως δική του -έστω και αν στην πραγματικότητα την είχε επηρεάσει- και ότι οφειλόταν στην πάλαι ποτέ φιλοπερσική στάση των Θηβαίων, εξυπηρετούσε την εικόνα του σωστού και δίκαιου ηγέτη, ο οποίος δεν ενεργεί από μόνος του, αλλά εξ ονόματος όλων των Ελλήνων, έχοντας την συγκατάθεση και τη σύμπνοιά τους για την μεγάλη εκστρατεία κατά του εξ ανατολών εχθρού. Η τιμωρία που υπέστη η πόλη των Θηβών άλλαξε την ιστορία της και επηρέασε την εξελικτική πορεία της.

Τα πράγματα άλλαξαν 20 περίπου χρόνια μετά, το 316/315 π.Χ.¹⁵⁹, όταν ο βασιλιάς της Μακεδονίας Κάσσανδρος, αποφάσισε την ανοικοδόμησή της. Το εγχείρημα στήριξαν ένθερμα οι Αθηναίοι, οι Μεσσήνιοι και οι Αρκάδες της Μεγαλοπόλεως¹⁶⁰. Οι υπόλοιπες βοιωτικές πόλεις, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις τους, αναγκάστηκαν να δώσουν κι αυτές τη συγκατάθεσή τους επιστρέφοντας στη Θήβα μέρος των εδαφών που είχαν προσαρτήσει¹⁶¹.

Είναι βέβαιο ότι η ανοικοδόμηση της πόλεως και του περιβάλλοντος της Κάτω πόλεως, καθώς και η επιστροφή όλων των εξόριστων Θηβαίων διήρκεσε αρκετά χρόνια¹⁶². Η ανοικοδομημένη πόλη χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 287 π.Χ. ως βάση των μακεδονικών

¹⁵³ Ducrey² 1992, 169.

¹⁵⁴ Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις I.9, 9, εκδ. 1963.

¹⁵⁵ Πλούταρχος, Βίοι, Αλέξανδρος, 13.1, εκδ. 1999.

¹⁵⁶ Πανσανίου *Ελλάδος Περιήγησις*, IX 23, 5, Παπαχατζής 1981, 150-151

¹⁵⁷ J. Hofstetter, *Die Griechen in Persien*, Berlin 1978, αρ. 89 και 313.

¹⁵⁸ Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις II. 15,2-4, εκδ. 1963.

¹⁵⁹ Η ακριβής χρονολογία έναρξης της ανοικοδόμησης των Θηβών από τον Κάσσανδρο παραμένει ανοιχτή. Το 315 π.Χ. υποστηρίζουν ο M. Errington και ο D. Knoepfler, ενώ το 316 π.Χ. ο K. Beloch και ο A. Bosworth. Βλ. M. Errington, *Hermes* 105, 1977, 478-504. Knoepfler 2001, 11. K. Beloch, *Griechische Geschichte*, Berlin 1912-1927. A. Bosworth, *Chiron* 22, 1922, 77.

¹⁶⁰ Πανσανίου *Ελλάδος Περιήγησις*, IX 7, 1, Παπαχατζής 1981, 61.

¹⁶¹ Πανσανίου *Ελλάδος Περιήγησις*, XIX 64,1, Παπαχατζής 1981.

¹⁶² Διόδωρος, XIX 54, 1 και 63, 4, εκδ. 1998.

στρατιωτικών επιχειρήσεων¹⁶³. Στο διάστημα αυτό, οι Θηβαίοι προσπάθησαν δύο φορές να απαλλαγούν από την παρουσία των μακεδονικών δυνάμεων κατοχής, χωρίς όμως επιτυχία¹⁶⁴.

Το 290 π.Χ., παρά τη σθεναρή τους αντίσταση, η πόλη έπεσε στα χέρια του Δημητρίου του Πολιορκητή, χωρίς, όμως, να καταστραφεί. Δύο χρόνια μετά ο Δημήτριος απέσυρε τη μακεδονική φρουρά και χάρισε στη Θήβα αυτονομία¹⁶⁵. Έκτοτε, άρχισε μια νέα περίοδος, κατά την οποία η πόλη ανέκτησε τις δυνάμεις της. Το 287 π.Χ., ξανακέρδισε τη συμπάθεια των βοιωτικών πόλεων, οι οποίες είχαν πέσει κάποτε θύματα της σκληρής ηγεμονικής στάσης της¹⁶⁶ και επανεντάχθηκε στο Βοιωτικό Κοινόν, χωρίς όμως, να έχει πλέον, σ' αυτό κυρίαρχο ρόλο¹⁶⁷.

Το 279-278 π.Χ., υπερασπίστηκε το Δελφικό Ιερό στο οποίο, ως σύμμαχος της Αιτωλικής Συμπολιτείας, ασκούσε μεγάλη επιρροή μέχρι το 256 π.Χ., και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην απώθηση και ήττα των Κελτών, οι οποίοι απειλούσαν το μακεδονικό βασίλειο¹⁶⁸. Το 256 π.Χ., η επεκτατική διάθεση των Αιτωλών στάθηκε αφορμή να διαλυθεί η συμμαχία τους με τους Θηβαίους.

Κατά τις συγκρούσεις μεταξύ Αντίγονου Γονατά και Αιτωλών, η Αχαϊκή Συμπολιτεία, η οποία είχε ταχθεί με το μέρος του μακεδόνα βασιλιά, ζήτησε τη συμμαχία των Βοιωτών. Το 245 π.Χ. οι Βοιωτοί συγκρούστηκαν με τους Αιτωλούς στη Χαιρώνεια και ηττήθηκαν. Υπεύθυνους για την ήττα τους θεώρησαν τους Αχαιούς, οι οποίοι δεν έσπευσαν σε βοήθεια, γι αυτό και διέλυσαν τη συμμαχία μαζί τους. Για να αποτρέψουν τη λεηλασία της χώρας τους και να διατηρήσουν την αυτονομία τους και το δικαίωμα να συμμετέχουν στη δελφική Αμφικτυονία, οι Θηβαίοι αναγκάστηκαν να έρθουν σε συμφωνία με τους Αιτωλούς και να παραμείνουν αμέτοχοι στις συγκρούσεις. Ανεμπόδιστοι οι Αιτωλοί ξανακέρδισαν έδαφος, φτάνοντας μέχρι και τη Λακωνία¹⁶⁹.

Το 236 π.Χ., επί Δημητρίου Β', διαλύθηκε η συμφωνία με τους Αιτωλούς και οι Βοιωτοί συμμάχησαν με τους Μακεδόνες. Άφησαν τα μακεδονικά στρατεύματα να διασχίσουν τη χώρα τους για να αντιμετωπίσουν τους Αιτωλούς και σε αντάλλαγμα προσάρτησαν τα Αιγόςθρανα, προνομιούχο λιμάνι του Κορινθιακού, και τα Μέγαρα και ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της Λακεδαίμονος. Η συμμαχία με τους Μακεδόνες συνεχίστηκε και επί Αντίγονου Δώσωνος. Το 222 π.Χ. η Θήβα ήταν μια ισχυρή πόλη. Διέθετε υγιές νόμισμα, ανθηρή οικονομία, βασισμένη, κυρίως, στην καλλιέργεια της γης και είχε αναπτύξει

¹⁶³ Knoepfler 2001, 18.

¹⁶⁴ Roesch 1982, 4e partie, ch. I, 432-433. Gullath 1982, 189 κ.ε. Fr. Lefèvre, *BCH* 122, 1998, 136. Knoepfler 2001, 14-15.

¹⁶⁵ *Πλούταρχος*, Βίοι, Δημήτριος, 44-46, 1, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999. Cloché 1952, 210. Knoepfler 2001, 14.

¹⁶⁶ Knoepfler 2001, 18.

¹⁶⁷ D. Knoepfler, La Confédération béotienne au IIIe siècle av. J.-C., *IN DUBIIS LIBERTAS. Mélanges d'histoire offerts au Professeur Rémy Scheurer*, Hauterive 1999, 27-45.

¹⁶⁸ *Πανσανίας* X, 21-23, Παπαχατζής 1981, 374-382.

¹⁶⁹ Cloché 1952, 211-217.

εμπορικές σχέσεις με την Εύβοια, τα νησιά του Αιγαίου, τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο και την Αττική¹⁷⁰.

Τα πράγματα άλλαξαν για τη Βοιωτία επί βασιλείας Φιλίππου Ε΄. Από τα τέλη του 3^{ου} και μέχρι τις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ. τα πολιτικά της ήθη και η στρατιωτική της δύναμη παρήκμασαν. Τα χρέη για τη διοργάνωση θρησκευτικών εορτών και αγώνων (Αγριώνια, Ηράκλεια) έπληξαν την οικονομία της¹⁷¹. Η ευημερία, την οποία απολάμβανε, ήταν πλέον επιφανειακή. Από τη μάχη της Χαιρώνειας, το 245 π.Χ., μέχρι το 198 π.Χ., αν και σύμμαχος των Αιτωλών, αρχικά, και των Μακεδόνων, έπειτα, δεν είχε λάβει μέρος σε καμία πολεμική επιχείρηση. Η στρατιωτική της αδράνεια συνεχίστηκε και όταν προσχώρησε στους Ρωμαίους, το 197 π.Χ. και μετά¹⁷².

Το 172 π.Χ., η προσπάθεια του μακεδόνα βασιλιά Περσέα να πάρει με το μέρος του τους Βοιωτούς, προκάλεσε την παρέμβαση των Ρωμαίων. Οι βοιωτικές πόλεις διχάστηκαν. Η Χαιρώνεια και η Θήβα, όμως, παρέμειναν στο πλευρό των Ρωμαίων. Το 171 π.Χ., μετά την καταστροφή της Αλιάρτου από τους Ρωμαίους, το Βοιωτικό Κοινό διαλύθηκε¹⁷³.

Το 150 π.Χ., τα προσωρινά πλήγματα, που υπέστησαν οι Ρωμαίοι στη Θεσσαλία από το κίνημα του Ανδρίσκου, έδωσαν ελπίδες στους Θηβαίους και στους Αχαιούς για την απελευθέρωσή τους από τη ρωμαϊκή κυριαρχία. Οι ελπίδες αυτές διαψεύστηκαν μετά την ήττα του Ανδρίσκου και τη μετατροπή της Μακεδονίας σε ρωμαϊκή επαρχία και οι Θηβαίοι τιμωρήθηκαν με βαρύτατο πρόστιμο για την πρόθεσή τους να εξεγερθούν. Στη συνέχεια, όταν οι Ρωμαίοι κήρυξαν πόλεμο κατά της Αχαϊκής συμπολιτείας, οι Θηβαίοι έσπευσαν να βοηθήσουν τους Αχαιούς¹⁷⁴. Το 148 π.Χ., ο ρωμαίος στρατηγός Μέτελλος, νικητής του Ανδρίσκου, εισέβαλε στη Λοκρίδα και κατόπιν στη Βοιωτία, χωρίς να πλήξει τους Θηβαίους, οι οποίοι, πανικόβλητοι, εγκατέλειψαν εσπευσμένα την πόλη τους, χωρίς να την υπερασπιστούν¹⁷⁵. Η καταστροφή της πόλεως των Θηβών από τον Μόμμιο το 146 π.Χ. αναφέρεται μόνο σε μία πηγή και δεν τεκμηριώνεται επαρκώς από τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά δεδομένα¹⁷⁶. Πιθανότερο θεωρείται, πλέον, η πόλη να καταστράφηκε από τον Σύλλα, το 86 π.Χ.

¹⁷⁰ Cloché 1952, 217-232.

¹⁷¹ Πολύβιος XX, 6, 5-6, εκδ. 2004.

¹⁷² Cloché 1952, 240-252.

¹⁷³ R. Etienne-D. Knoepfler, Hyettos de Béotie, *BCH Suppl.* III, 1976, 343-344. Κατά τον Roesch το Βοιωτικό Κοινό καταλήθηκε το 146 π.Χ., όταν ολοκληρώθηκε η κατάλυση και των άλλων Κοινών της Ελλάδας. Βλ. σχετ. P. Roesch, *Thespies et la confederation béotienne*, Paris 1965, 69-71.

¹⁷⁴ Cloché 1952, 259.

¹⁷⁵ Πανσανίου *Ελλάδος Περιήγησις*, VII 15, 9-10, Παπαχατζής 1981. Πολύβιος XXXVIII 16, 10, εκδ. 2004.

¹⁷⁶ T. Livius, LII, W.A. MacDevitte, *The History of Rome by Titus Livius, with epitomes and fragments of the lost books*, εκδ. 1850. F. Schober, *RE* V2, B4, s.v. Thebai (Boiotien), στ. 1489-1490. Η αποκάλυψη ενός πυρπολημένου σπιτιού στη Θήβα, των μέσων του 2^{ου} αι. π.Χ. και ο συσχετισμός του από τον Κεραμόπουλλο με την καταστροφή της πόλεως από τον Μόμμιο δεν είναι αρκετά πειστικός. Βλ. σχ. ΠΑΕ 1931, 163 και ΑΑ 1931, 239

Τοπογραφικά στοιχεία

Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα των ελληνιστικών χρόνων, τα οποία έχουν αποκαλυφθεί με τις ανασκαφές, είναι κατά κανόνα αποσπασματικά, δίνουν, όμως, μια σαφή εικόνα της εκτάσεως της πόλεως και της τοπογραφίας της. Με την αποκάλυψη τμημάτων του περιβόλου της Κάτω πόλεως, ανιχνεύτηκε το μεγαλύτερο μέρος της πορείας του¹⁷⁷. Εντός του περιβόλου, έχουν ανασκαφεί, κατά καιρούς, θεμέλια πολλών οικιών¹⁷⁸, βιοτεχνικών εγκαταστάσεων¹⁷⁹ και δημοσίων κτισμάτων¹⁸⁰, τα οποία αποδεικνύουν όχι μόνο την

¹⁷⁷ Βλ. και παραπάνω σημ. 104. Η πορεία του περιβόλου έχει ανιχνευτεί στο μεγαλύτερο, τουλάχιστον, τμήμα της. Σ' αυτό συνετέλεσαν οι επιτόπου παρατηρήσεις του Ε. Fabricius (*Theben. Eine Untersuchung über die Topographie und Geschichte der Hauptstadt Böotiens, mit einer Tafel*, Freiburg 1890) για το Ν. τμήμα του Δ. σκέλους και οι ανασκαφικές έρευνες του Ε. Καλόπαιδος (*ΙΑΕ* 1892, 41 κ.ε. και *ΙΑΕ* 1893, 18 κ.ε.), η μελέτη του Γ. Σωτηριάδη (Σωτηριάδης 1914), οι ανασκαφές και οι παρατηρήσεις του Α. Κεραμόπουλλου (Κεραμόπουλλος 1917, 298 κ.ε.), οι ανασκαφές της Ε. Τουλούπα (*ΑΔ* 21β, 1966 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 194 κ.ε.), του Θ. Σπυρόπουλου (*ΑΔ* 24β, 1969 (έκδ. 1970) : Χρονικά, 183), του Σ. Συμεώνογλου (Συμεώνογλου 1985, 262-266), του Ν. Φαράκλα (*ΑΔ* 22β, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 233), καθώς και οι πρόσφατες ανασκαφές του Β. Αραβαντινού και της Έλ. Κουντούρη (οικόπεδο Γρ. Καραμπετιάν, Π. Ροβολή, Ηρ. Φίλη, Παλαιό νεκροταφείο Αγ. Λουκά). Οι τελευταίες επιβεβαίωσαν την πορεία του τείχους στο Ν. τμήμα του Α. σκέλους και στο Α. τμήμα του Ν. σκέλους. Υποθετική παραμένει η πορεία του Β. τμήματος του Δ. σκέλους, του Δ. τμήματος του Β. σκέλους και του Δ. τμήματος του Ν. σκέλους (*ΑΔ* 55, 2000 (υπό έκδοση) : Χρονικά. Β. Αραβαντινός, Έλ. Κουντούρη, *Αρχαία Θήβα. Συνοπτικός ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός* (υπό δημοσίευση).

¹⁷⁸ Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 19, 1964 (έκδ. 1966) : Χρονικά, 197 (οικ. Μ. Ευθυμίου). Β. Φιλίππη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 234-235, 237 (οικ. Ν. Καρακύρη, οικ. Π. Δελβενακιώτη, οικ. Χ. Θεοδώρου, οικ. Α. Λιακόπουλου, οικ. Χ. Ρούση). Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 23, 1968 (έκδ. 1969) : Χρονικά, 221-222 (οικ. Π. Τούτουζα, Κ. Κουτουμάνου, Λ. Τούτουζα, Γ. Λιακόπουλου). Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 26, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά, 227 (οικ. Ι. Σταμέλου και Δ. Μπάκα). Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 27, 1972 (έκδ. 1977) : Χρονικά, 322 (οικ. Π. Παναγιωτίδη-Παραπούλη). Φ. Δακωρόνια, *ΑΔ* 31, 1976 (έκδ. 1984) : Χρονικά, 127 κ.ε. (οικ. Στρογγύλη). Συμεονογλου 1985, 266, θέση 91 (οικ. Θ. Αντωνάκη).

¹⁷⁹ Μία μικρή βιοτεχνική εγκατάσταση, η οποία ήταν σε χρήση από τους κλασσικούς μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους, βρέθηκε στα ΒΑ. του σιδηροδρομικού σταθμού, στη θέση 8 (εικ. 5). Στον ίδιο χώρο αποκαλύφθηκε τμήμα του αρχαίου ανατολικότερου δρόμου προς την Ανθηδόνα, τμήμα του περιβόλου της Κάτω πόλεως και θησαυρός νομισμάτων του 2^{ου} αι. π.Χ., διαφόρων προελεύσεων. Βλ. επίμετρο, αρ. 18. Το τμήμα αυτό της αρχαίας οδού, βρίσκεται σήμερα στην πορεία αγροτικού δρόμου, ο οποίος οδηγεί προς τις εγκαταστάσεις του Βιολογικού Καθαρισμού Θηβών. Πάνω στην ίδια πορεία, στα ΒΑ., εκτός περιβόλου, μέσα στο ρέμα του Μοσχοποδίου, βρέθηκε το 2001, κατά την ανασκαφή ΟΣΕ, και δεύτερο τμήμα του ίδιου αρχαίου δρόμου. Βλ. παραπάνω σημ. 117. Για τον θησαυρό νομισμάτων βλ. T. Hackens, *La circulation monétaire dans la Béotie Hellénistique : Trésors de Thèbes 1935 et 1965*, *BCH* 93, 1969, 712-729.

Μια δεύτερη εκτεταμένη βιοτεχνική εγκατάσταση, με δεξαμενές καθαρισμού πηλού και κεραμικό κλίβανο, η οποία ήταν σε χρήση από την ύστερη αρχαϊκή περίοδο μέχρι και την ύστερη ελληνιστική, ανασκάφηκε στα ΒΔ., στην τοποθεσία «Αλώνια» της συνοικίας «Πυρί» (εικ. 5, θέση 58).

Βλ. Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 23 Β, 1968 (έκδ. 1969) : Χρονικά, 221. Συμεονογλου 1985, 281, θέση 156.

¹⁸⁰ Σε απόσταση 350 μ., περίπου, ΝΑ. του σιδηροδρομικού σταθμού και 100 μ. ΝΔ. των αποθηκών της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών, στη συνοικία «Πολυγύρα», πολύ κοντά στην όχθη του Ισηνίου (σημ. ρέμα Άη-Γιάννη), αποκαλύφθηκε τμήμα ενός μεγάλου ορθογώνιου οικοδομήματος, το οποίο ταυτίστηκε με δημόσια στοά εμπορικών καταστημάτων και αποτελούσε πιθανότατα τμήμα της ΒΑ. αγοράς της πόλεως των Θηβών των κλασσικών και ελληνιστικών χρόνων (εικ. 5, κοντά στη θέση 59). Σε έναν από τους χώρους καταστημάτων, κρυμμένος μέσα σε αγγείο κάτω από το δάπεδο, βρέθηκε θησαυρός 8 αργυρών και 449 χάλκινων νομισμάτων, τα οποία χρονολογούνταν από το 288 έως το 146 π.Χ., και κοσμημάτων από χρυσό και ημιπολύτιμους λίθους. Για τον θησαυρό βλ. Έλ. Βλαχογιάννη, «Θησαυρός» Νομισμάτων από τη Θήβα. Το πρόβλημα των ρωμαϊκών επικοπών, *Νομισματικά Χρονικά* 19, 2000, 55-113. Η απόκρυψη του «θησαυρού» λίγο πριν την εγκατάλειψη του κτιρίου στα μέσα του

ανάκαμψη της πόλεως, κάποιο διάστημα μετά την καταστροφή της από τον Μέγα Αλέξανδρο, αλλά και τη σταδιακή επαναφορά της στους παλιούς της ρυθμούς.

Σημαντικά στοιχεία για την ελληνιστική Θήβα, προκύπτουν και από την έρευνα των νεκροταφείων και επιθυμίων μνημείων της.

Ταφές διάσπαρτες εντός του περιβάλλου της Κάτω πόλεως.

Στα ΒΑ. του Αμφείου, στην περιοχή όπου τοποθετείται το αρχαίο θέατρο του Σύλλα, στη θέση 21¹⁸¹ (εικ. 5), ανασκάφηκε μικρός αριθμός ελληνιστικών τάφων, φτωχά κτερισμένων.

Στη συνοικία «Πυρί», στην αρχή της Δ. εξόδου της πόλεως προς τη Λιβαδειά, επί της αρχαίας διαδρομής προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς¹⁸², στις θέσεις 27 και 31 (εικ. 5), αποκαλύφθηκαν δύο ασύλητοι πώρινοι κιβωτιόσχημοι τάφοι των πρώιμων ελληνιστικών χρόνων¹⁸³.

Λίγο βορειότερα, μεταξύ των αρχαίων διαδρομών προς το Ακραιφνιο¹⁸⁴ και προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς, στη θέση 25¹⁸⁵ (εικ. 5), ανασκάφηκαν ένας κεραμοσκεπής και ένας κιβωτιόσχημος τάφος, ακτέριστοι.

Στο κέντρο της συνοικίας «Πυρί», στα Ν. της δεύτερης αρχαίας διαδρομής προς το Ακραιφνιο και προς το Ιερό του Πτώου Απόλλωνος¹⁸⁶, στις θέσεις 23¹⁸⁷ και 24¹⁸⁸ (εικ. 5), ήρθαν στο φως ένας κιβωτιόσχημος και ένας κεραμοσκεπής τάφος, επίσης ακτέριστοι.

Το Βορειοδυτικό νεκροταφείο.

Στα Δ. της συνοικίας «Πυρί», στις θέσεις 32¹⁸⁹, 30¹⁹⁰ και 44¹⁹¹, οι οποίες αποκαλύφθηκαν μεταξύ των αρχαίων διαδρομών προς το Ακραιφνιο¹⁹² και προς την

2^{ου} αι. π.Χ. συνδέεται με την ιδιαίτερα ασταθή πολιτική κατάσταση της εποχής. Κατά τον 2^ο αι. π.Χ. η Βοιωτία είχε γίνει πεδίο έντονων διενέξεων μεταξύ Ρωμαίων, διαφόρων ελληνικών πόλεων, που μάχονταν για την ελευθερία τους, και Μακεδόνων. Για τα κοσμήματα του ίδιου «θησαυρού» βλ. Ε. Κουντουρί, Jewellery in a Hellenistic Hoard from Boiotian Thebes, *Proceedings of the Ninth International Conference on Boiotian Antiquities*, University of Manitoba, Canada, 29-31 October 1998 (υπό εκτύπωση). Για τη ΒΑ. αγορά της πόλεως βλ. Κεραμόπουλλος 1917, 372 κ.ε. Η αγορά περιελάμβανε, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, Ιερά, μεγάλες στοές με αγάλματα, καταστήματα και εργαστήρια. Βλ. *Πλούταρχος*, Αριστοτέλης, 20.6 και *Περί του Σωκράτους δαιμονίου*, 33-34. *Πανσανίας* IX, 17.2-3. *Διόδωρος* XII, 70.5.

Κατάλοιπα μιας δεύτερης, αγοράς ανασκάφθηκαν στα Δ. του ρέματος της Δίρκης, στα «Αλώνια» της συνοικίας «Πυρί» (εικ. 5, κοντά στη θέση 58). Βλ. Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 23, 1968 (έκδ. 1969) : Χρονικά, 221. Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 26, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά, 227. Συμεονογίου 1985, 138-139. Για τις νεώτερες απόψεις σχετικά με τις αγορές βλ. Φαράκλας 1996, 116-128, 159-160, 170 και 172.

¹⁸¹ Επίμετρο, αρ. 10.

¹⁸² Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹⁸³ Επίμετρο, αρ. 22 και αρ. 16.

¹⁸⁴ Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹⁸⁵ Επίμετρο, αρ. 19.

¹⁸⁶ Βλ. παραπάνω σημ. 68.

¹⁸⁷ Επίμετρο, αρ. 14.

¹⁸⁸ Επίμετρο, αρ. 15.

Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς¹⁹³, συνεχίστηκε η χρήση του νεκροταφείου και κατά την ελληνιστική περίοδο (εικ. 5). Από αυτές, οι θέσεις 32 και 30 ήταν σε χρήση από την αρχαϊκή περίοδο¹⁹⁴ και η θέση 44 από τους ύστερους γεωμετρικούς χρόνους¹⁹⁵.

Τα περισσότερα στοιχεία προέρχονται από την ανασκαφή του τμήματος του νεκροταφείου στη θέση 44. Από τους 88 συνολικά ανασκαφέντες τάφους, οι 29 (ποσοστό 33%) ήταν ελληνιστικών χρόνων (κιβωτιόσχημοι, κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς και πυρές) και, όπως και οι προγενέστεροί τους, διατάσσονταν εκατέρωθεν αρχαίας οδού, πλάτους 8 μ. Η οδός αυτή ήταν πιθανότατα ταφική, παράλληλη προς την αρχαία κύρια οδό, η οποία διερχόταν από εκεί κοντά και οδηγούσε προς την παραλίμνια περιοχή της Κωπαΐδας, την Ογχηστό, την Αλίαρτο, την κοιλάδα του Κηφισού και τους Δελφούς. Η κύρια αρχαία οδός συμπίπτει με την πορεία της σύγχρονης παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς.

Το Βορειοανατολικό νεκροταφείο.

Στα ΒΑ. των Θηβών, στα Β. και στα Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών, κατά μήκος των αρχαίων διαδρομών προς την Ανθηδώνα¹⁹⁶ και προς τη Χαλκίδα¹⁹⁷, αποκαλύφθηκαν 7 θέσεις του νεκροταφείου των ελληνιστικών χρόνων. Πρόκειται για τις θέσεις 47¹⁹⁸, 17¹⁹⁹, 5, 6²⁰⁰, 4²⁰¹, 7²⁰², 1²⁰³ και 2²⁰⁴ (εικ. 5). Από αυτές, οι θέσεις 1 και 2 ήταν σε χρήση από τους ύστερους γεωμετρικούς χρόνους²⁰⁵, οι θέσεις 6 και 7 από τους αρχαϊκούς²⁰⁶ και η θέση 47 από τους κλασσικούς²⁰⁷. Τρεις ακόμη θέσεις του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, οι θέσεις 11²⁰⁸, 12²⁰⁹ και 3²¹⁰ (εικ. 5), βρέθηκαν κατά μήκος της σύγχρονης οδού Θηβών-Χαλκίδος.

¹⁸⁹ Επίμετρο, αρ. 27.

¹⁹⁰ Επίμετρο, αρ. 28.

¹⁹¹ Επίμετρο, αρ. 30.

¹⁹² Βλ. παραπάνω σημ. 77.

¹⁹³ Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹⁹⁴ Βλ. σελ. 43.

¹⁹⁵ Βλ. σελ. 36.

¹⁹⁶ Βλ. παραπάνω σημ. 81.

¹⁹⁷ Βλ. παραπάνω σημ. 57.

¹⁹⁸ Επίμετρο, αρ. 31.

¹⁹⁹ Επίμετρο, αρ. 32.

²⁰⁰ Επίμετρο, αρ. 40 και αρ. 33.

²⁰¹ Επίμετρο, αρ. 38.

²⁰² Επίμετρο, αρ. 39.

²⁰³ Επίμετρο, αρ. 42.

²⁰⁴ Επίμετρο, αρ. 43.

²⁰⁵ Βλ. σελ. 36.

²⁰⁶ Βλ. σελ. 39.

²⁰⁷ Βλ. σελ. 43.

²⁰⁸ Επίμετρο, αρ. 35.

²⁰⁹ Επίμετρο, αρ. 37.

²¹⁰ Επίμετρο, αρ. 44.

Από αυτές η θέση 3 ήταν σε χρήση από τους αρχαϊκούς χρόνους²¹¹ και η θέση 12 από τους κλασσικούς²¹².

Από τις παλαιότερες ανασκαφές του Βορειοανατολικού νεκροταφείου έχει δημοσιευτεί μόνον ένας κιβωτιόσχημος τάφος, ο οποίος βρέθηκε το 1912, μαζί με πολλούς άλλους αδιατάρακτους, στη θέση 17 (εικ. 5). Περιείχε δύο ταφές –μία εκτάδην και τα καμένα οστά δεύτερης, τοποθετημένα πάνω στα μηριαία της πρώτης- και ήταν πλούσια κτερισμένος, εξωτερικά και εσωτερικά²¹³. Ο Ν. Παπαδάκης θεώρησε και τις δύο ταφές σχεδόν ταυτόχρονες και τις χρονολόγησε, βάσει των κτερισμάτων και των τότε διαθέσιμων συγκριτικών στοιχείων, στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ.²¹⁴. Οι σημερινές, ωστόσο, γνώσεις μας για την ελληνιστική κεραμική και η σύγκριση με παρόμοια αγγεία, τα οποία προέρχονται από ασφαλώς χρονολογημένους τάφους, που βρέθηκαν κατά τις πρόσφατες έρευνες τμημάτων θηβαϊκών ελληνιστικών νεκροταφείων²¹⁵, επιτρέπουν την αναχρονολόγηση των δύο ταφών, οι οποίες, όπως προκύπτει, δεν ήταν ταυτόχρονες. Η πρώτη χρονολογείται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. Εκτός των αγγείων –οξυπύθμενων αμφορέων, πυξίδας, καλυκωτού κρατήρα- περιείχε και προσωπικά αντικείμενα της νεκρής (κάτοπτρο και χρυσά ενώτια), πιθανότατα οικογενειακά κειμήλια τα οποία χρονολογούνται στα τέλη του 4^{ου} με αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων, των πινακίων, του αμφορίσκου, του πιθοειδούς αγγείου και των σταμνοειδών αγγείων με διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra. Τα καμένα οστά, που βρέθηκαν πάνω στην εκτάδην ταφή, πιθανότατα ανήκουν στη δεύτερη, νεότερη ταφή.

Η πιο εκτεταμένη ανασκαφή, η οποία έχει δώσει και τα περισσότερα μέχρι σήμερα στοιχεία για την ελληνιστική περίοδο, είναι στη θέση 2¹⁶ (εικ. 5). Από τους 843 συνολικά ανασκαφέντες τάφους, οι 270, περίπου, (ποσοστό 32 %) ήταν ελληνιστικοί (λακκοειδείς, κεραμοσκεπείς, κιβωτιόσχημοι, πυρές και εγχυτρισμοί)²¹⁷. Όπως και οι προγενέστεροι τάφοι της θέσεως αυτής, απλώνονταν εκατέρωθεν της κύριας οδού, η οποία είχε πλάτος 8μ., προϋπήρχε ακόμη και των υστερογεωμετρικών ταφών και κατά την ελληνιστική περίοδο επιστρώθηκε με αλλεπάλληλες στρώσεις πατημένου χώματος, ανάμικτου με ποταμίσις

²¹¹ Βλ. σελ. 39.

²¹² Βλ. παραπάνω σελ. 43.

²¹³ Παπαδάκης 1914. Στα κτερίσματά του συγκαταλέγονται αγγεία –δέκα οξυπύθμενοι αμφορείς, ένας μελαμβαφής κωδωνόσχημος κρατήρας, μία πυξίδα, δύο πινάκια, δεκαοκτώ μυροδοχεία και δύο σταμνοειδή αγγεία, λουτροφόρος και πυξίδα, που έφεραν διακόσμηση του τύπου των υδριών Hadra-, κοσμήματα -χρυσά ενώτια, χαλκούς μίσχους και πήλινους επίχρυσους κάλυκες στεφάνου-, λείψανα κιβωτιδίου με σφυρήλατη χαλκή επένδυση και ένα χάλκινο πτυκτό κάτοπτρο με έκτυπη παράσταση Σατύρου και Νύμφης ή Μαινάδας. Για το κάτοπτρο βλ. A. Schwarzmaier, Griechische Klappspiegel, AM Bh 18, 1977, αρ. κατ. 32, EAM 14480 (κορινθιακού εργαστηρίου).

²¹⁴ Το κάτοπτρο και τα κοσμήματα του τάφου βρίσκονται σήμερα στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών, όχι όμως και η κεραμική, η οποία δεν εντοπίστηκε ούτε και στις αποθήκες του Μουσείου Θηβών.

²¹⁵ Από τους **T. B41** και **T. B43** της ανασκαφής ΟΣΕ. Βλ. σελ. 66-71.

²¹⁶ Επίμετρο, αρ. 43.

²¹⁷ Στο κεφάλαιο IV παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της μελέτης των 198 εξ αυτών.

χαλίκια. Η αρχαία αυτή οδός, τμήμα της οποίας αποκαλύφθηκε κατά την ανασκαφή, οδηγούσε, διασχίζοντας το νεκροταφείο, από την πύλη των Προϊτίδων στη Χαλκίδα. Οι τάφοι εφάπτονταν στα κράσπεδά της και εκτείνονταν με κύριο προσανατολισμό Β-Ν –κάθετα δηλ. προς τον άξονά της-, σε πλάτος μεγαλύτερο των 300μ. και σε άγνωστο μήκος. Εντοιχισμένα σε δεύτερη χρήση, σε υστεροελληνιστικούς κυρίως τάφους, βρέθηκαν πάνω από 100 τμήματα επιτυμβίων μνημείων αρχαϊκών, κλασσικών και ελληνιστικών χρόνων.

Από τις ανασκαφές του νεκροταφείου στις θέσεις 6, 12 και 1²¹⁸ (εικ. 5), παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο τα αποτελέσματα της μελέτης 40 ακόμη αδημοσίευτων ελληνιστικών τάφων. Από την τυπολογία των τάφων που μελετήθηκαν συνολικά και τα κτερίσματά τους, προκύπτουν στοιχεία για τα ταφικά έθιμα, την κοινωνική και οικονομική κατάσταση, την καλλιτεχνική δραστηριότητα και τις σχέσεις –πολιτικές και εμπορικές- των Θηβών με τις γειτονικές πόλεις της Βοιωτίας και άλλων περιοχών.

Ο Τάφος «μακεδονικού» τύπου Βόρεια των Θηβών

Δύο χλμ. Β. των Θηβών, στην τοποθεσία «Δύο Λιθάρια» ή «Δύο Αδέλφια» της περιοχής «Καναλίτσα», όπου οδηγεί αγροτική οδός, που ξεκινά από τα Β. της συνοικίας «Πυρί» και κατευθύνεται ευθέως προς Β., στη θέση 20 (εικ. 5), αποκαλύφθηκαν τα θεμέλια ενός κτιστού τάφου «μακεδονικού» τύπου²¹⁹. Ο δρόμος του βρισκόταν επί της Α. παρυφής της αγροτικής οδού, η οποία, από τη διαμόρφωση του εδάφους, φαίνεται ότι αποτελούσε αρχαία διαδρομή, πιθανότατα, προς το Ακραιφνιο και προς το Ιερό του Πτώου Απόλλωνος²²⁰. Η είσοδος του τάφου ήταν κάθετη προς τον κατά μήκος άξονα της οδού. *Terminus postquem* της κατασκευής του τάφου έδωσε ένα νόμισμα του Φιλίππου Β΄, το οποίο βρέθηκε στον δρόμο του, λίγο βαθύτερα της θεμελιώσής του²²¹.

²¹⁸ Επίμετρο, αρ. 33 (θέση 6), αρ. 37 (θέση 12) και αρ. 42 (θέση 1).

²¹⁹ Επίμετρο, αρ. 46.

²²⁰ Ο αγροτικός αυτός δρόμος ξεκινά από τα Β. της συνοικίας «Πυρί» και κατόπιν διακλαδίζεται προς τρεις κατευθύνσεις. Η ανατολικότερη είναι αυτή που οδηγεί στην τοποθεσία «Δύο Λιθάρια». Παρόλο που δεν εξυπηρετεί την επικοινωνία με άλλον οικισμό παρά μόνον την πρόσβαση στα χωράφια του κάμπου και η διαδρομή του δεν επιβάλλεται από κάποιο φυσικό στοιχείο, μιας και το έδαφος, στην συγκεκριμένη περιοχή, είναι παντού επίπεδο, ο ίδιος δρόμος χρησιμοποιείται από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, όπως αποδεικνύεται από την θέση του «μακεδονικού» τάφου, η πρόσοψη του οποίου βρίσκεται ακριβώς στο Α. όριο του δρόμου (βλ. σχετ. Φαράκλας 1988, 178). Ο δρόμος αυτός βρίσκεται στη δεύτερη, βορειότερη διαδρομή προς το αρχαίο Ακραιφνιο και το σημαντικό Ιερό του Πτώου Απόλλωνος (Φαράκλας 1988, 192, εικ. 89 και 91· πρόκειται για το δρόμο που οδηγεί έξω από την πύλη 6).

²²¹ Μαζωνάκη, Φαράκλας 1967, 18. Αναφέρεται ως νόμισμα με παράσταση νεανικής κεφαλής και υπέως.

Το Νότιο νεκροταφείο.

Στη λοφοσειρά Κολωνακίου-Αγ. Άννας, στα Ν. της Καδμείας, οι πέντε από τους είκοσι τάφους ιστορικών χρόνων, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν στη θέση 40²²² (εικ. 5), στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ανάμεσα στους θαλαμοειδείς τάφους εκτεταμένου μυκηναϊκού νεκροταφείου, ήταν ελληνοιστικοί. Δύο εξ αυτών ήταν λακκοειδείς, λαξευμένοι στον φυσικό βράχο –οι τάφοι 11 και 12- και δύο κεραμοσκεπείς –οι τάφοι 16 και 17. Ο αναφερόμενος ως τάφος 20 δεν ήταν ένας, αλλά πολλοί τάφοι, κλασσικών και ελληνοιστικών χρόνων, οι οποίοι είχαν καταστραφεί και τα κτερίσματά τους είχαν διασκορπιστεί στο εσωτερικό του θαλάμου, στον δρόμο και εξωτερικά του μυκηναϊκού θαλαμοειδούς τάφου 19, και είχαν αναμιχθεί μεταξύ τους. Οι ελληνοιστικοί τάφοι της θέσεως αυτής είχαν κύριο προσανατολισμό Α-Δ – ήταν δηλ. τοποθετημένοι εγκάρσια στον άξονα της αρχαίας οδού Θηβών-Ποτινών, η οποία περνούσε σε μικρή απόσταση Α. της θέσεως και η πορεία της συμπίπτει με τη σημερινή οδό Κιθαιρώνος²²³, και κάλυπταν χρονικά το διάστημα από το β' μισό του 4^{ου} μέχρι και τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Στα κτερίσματα συγκαταλέγονται αγγεία (σκύφοι, κάνθαροι, αρυβαλλόσχημα ληκύθια με γραπτή διακόσμηση, κύπελλο, μικρογραφικά αγγεία, λεκανίδα με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», μυροδοχεία, άωτα σκυφίδια, λέβης, αμφορέας «μακεδονικού» τύπου, σκύφος κωνικός και σκύφος ημισφαιρικός με βάση), ειδώλια του τύπου της «Ταναγραίας», πήλινα πλακοειδή επιθήματα ξύλινου κιβωτιδίου ή κλίνης, σιδερένιες στλεγγίδες, ήλοι, μολύβδινα περιάπτα, κατάδεσμος και όστρεα.

Στα Α. της οδού Κιθαιρώνος, στη θέση 43 (εικ. 5), αποκαλύφθηκαν τρεις, ακόμη, ελληνοιστικοί λακκοειδείς τάφοι, λαξευμένοι στον φυσικό βράχο²²⁴.

Στη συνοικία «Παλαιά Σφαγεία», στα ΝΑ. των Θηβών, στη σημερινή Α. περιφερειακή οδό Σοφοκλέους, η οποία συμπίπτει με την αρχαία διαδρομή προς τις Πλαταιές, τις Ερυθρές και την Αθήνα²²⁵, στη θέση 35 (εικ. 5), ανασκάφηκε ένας ελληνοιστικός λακκοειδής τάφος λαξευμένος στον φυσικό βράχο, ακτέριστος και συγκεντρώθηκαν τμήματα επιτυμβίων θριγκών²²⁶.

Περιφερειακά νεκροταφεία.

Δύο μόνο περιφερειακά νεκροταφεία συνέχισαν να είναι σε χρήση μέχρι και τους πρώιμους ελληνοιστικούς χρόνους : των αρχαίων Ποτινών και το νεκροταφείο που

²²² Επίμετρο, αρ. 47.

²²³ Βλ. παραπάνω σημ. 58.

²²⁴ Επίμετρο, αρ. 53.

²²⁵ Βλ. παραπάνω σημ. 86.

²²⁶ Επίμετρο, αρ. 50.

εντοπίστηκε στη θέση 48²²⁷ (εικ. 5), στα ΝΑ. των Θηβών, στην αρχαία διαδρομή προς τις Πλαταιές²²⁸.

Στο νεκροταφείο των αρχαίων Ποτνίων, ελληνιστικοί τάφοι βρέθηκαν μόνο στη θέση 56²²⁹ (εικ. 5), Β. της αρχαίας οδού Θηβών-Ποτνίων²³⁰.

Επιτύμβια μνημεία.

Ένας νέος τύπος επιτυμβίων μνημείων, καθαρά βοιωτικός, χρησιμοποιήθηκε στη Θήβα –όπως και στην Τανάγρα²³¹- από το τέλος του 4^{ου} αι. π.Χ. μέχρι τα τέλος του 2^{ου} αι. π.Χ. : οι πρόρινοι επιτύμβιοι θριγκοί, οι οποίοι έφεραν στο κάτω μέρος τους σπή για την προσαρμογή τους σε υψηλό στύλο²³². Έχουν αναγνωριστεί δύο εργαστήρια κατασκευής τους : το θηβαϊκό και το ταναγραϊκό.

Στη Θήβα, επιτύμβια μνημεία αυτού του τύπου έχουν περισυλεγεί, κυρίως, στο Βορειοδυτικό και το Βορειοανατολικό νεκροταφείο²³³.

Παράλληλα με τους επιτυμβίους θριγκούς συνεχίστηκε, σε όλη την ελληνιστική περίοδο, η χρήση των απλών στηλών με επίστεψη ανάγλυφου ανθεμίου ή απλού αετώματος.

• ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ιστορικά δεδομένα

Κατά τη διάρκεια της ρωμαϊοκρατίας, η πόλη των Θηβών παρέμεινε υποτελής, χωρίς κανένα απολύτως προνόμιο²³⁴.

Μετά την καταστροφή της από τον Σύλλα, το 86 π.Χ., δεν εγκαταλείφθηκε, ο πληθυσμός της όμως μειώθηκε και περιορίστηκε στην Καδμεία.

Από τον 1^ο αι. π.Χ. μέχρι το τέλος του 3^{ου} αι. μ.Χ. μετατράπηκε σε χωριό και αντιμετώπισε προβλήματα ένδειας και διαφθοράς. Η ρωμαϊκή περίοδος αποτέλεσε την μεγαλύτερη περίοδο παρακμής στην ιστορία της.

Τοπογραφικά στοιχεία

Η εικόνα των Θηβών της ρωμαϊκής περιόδου είναι πιο συνοπτική εξαιτίας της έλλειψης στοιχείων. Τα μέχρι σήμερα ανασκαφικά δεδομένα²³⁵ επιβεβαιώνουν την ένδεια και την παρακμή της πόλεως μέχρι τα τέλη του 3^{ου} αι. μ.Χ.

²²⁷ Επίμετρο, αρ. 54.

²²⁸ Βλ. παραπάνω σημ. 86.

²²⁹ Επίμετρο, αρ. 56.

²³⁰ Βλ. παραπάνω σημ. 58.

²³¹ Στη Θήβα ήταν ευρύτατα διαδεδομένες, ενώ στην Τανάγρα δεν προτιμήθηκαν περισσότερο από άλλους τύπους επιτυμβίων.

²³² Fraser, Rönne 1957. Fraser, Rönne 1971, 53-83.

²³³ Bonanno-Aravantinos 2003 και 2003 c.

²³⁴ Cloché 1952, 260.

Ο μικρός αριθμός διάσπαρτων κυρίως τάφων και ο εντοπισμός ενός μόνο τμήματος οργανωμένου νεκροταφείου με λίγες ταφές, αποδεικνύουν την μεγάλη μείωση του πληθυσμού σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.

Ταφές διάσπαρτες εντός και περιμετρικά της Καδμείας.

Μέσα στην Καδμεία, στα ΒΔ., στη θέση 54²³⁶ (εικ. 6), αποκαλύφθηκαν δύο κενοί κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι και στα ΒΑ., στη θέση 39²³⁷ (εικ. 6), ένας ακόμη, λαξευμένος στον βράχο.

Περιμετρικά της Καδμείας, εντός των ορίων της Κάτω πόλεως, ανασκάφηκαν :

Στα ΒΑ., σε απόσταση 50 μ. ΝΑ. του σιδηροδρομικού σταθμού, στη θέση 18 (εικ. 6), τρεις κεραμοσκεπείς τάφοι ²³⁸.

Στα Β., στη συνοικία «Πυρί», στην αρχή της κεντρικής οδού Αγ. Αθανασίου, στη θέση 26 (εικ. 6), τρεις κιβωτιόσχημοι τάφοι, στο εσωτερικό του ενός εκ των οποίων, είχε τοποθετηθεί χάλκινος λουτήρας σε β' χρήση ανεστραμμένος πάνω από τον σκελετό²³⁹.

Στα Δ., στην τοποθεσία «Εβραϊκά μνήματα» της συνοικίας «Πυρί», στη θέση 34 (εικ. 6), ένας λακκοειδής, λαξευμένος στον φυσικό βράχο²⁴⁰ και κοντά στην κρήνη της Δίρκης (σημ. Παραπόρτι), στη θέση 38 (εικ. 6), ένας κιβωτιόσχημος τάφος²⁴¹.

Εκτός του περιβόλου της Κάτω πόλεως, στα Ν. της Καδμείας, στην περιοχή του Αγίου Νικολάου, στη θέση 37²⁴² και στη λοφοσειρά «Κολωνακίου-Αγίας Άννης», στη θέση

²³⁵ Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα δημοσίων κτισμάτων έχουν εντοπιστεί στο Καδμείο (Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21Β, 1966 : Χρονικά (έκδ. 1968), 181, εικ. 3. Symeonoglou 1985, 228, θέση 2), στις συνοικίες «Νέα» (Symeonoglou 1985, 258, θέση 55) και «Παλαιά Σφαγεία», στα ΝΑ. των Θηβών (Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21Β, 1966 : Χρονικά (έκδ. 1968), 194, οικ. Δ. Κοροπούλη. Symeonoglou 1985, 269, θέση 107), και στον «Παλαιό Συνοικισμό», στα Β. των Θηβών, στην τοποθεσία «Γυψόλακκος» (Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22Β, 1967 : Χρονικά (έκδ. 1968), 235, πίν. 165β. Symeonoglou 1985, 275, θέση 127). Για το θέατρο του Σύλλα βλ. επίμετρο αρ. 10, θέση 21.

Κατάλοιπα οικιών έχουν εντοπιστεί, κυρίως, εντός της Καδμείας. Βλ. Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 19Β, 1964 : Χρονικά (έκδ. 1966), 192-194, εικ. 2 και Π. Λαζαρίδης, 212, πίν. 223 α-γ, οικ. Ι. και Γ. Τζώρτζη. Ε. Τουλούπα, Σ. Συμεώνογλου, *ΑΔ* 20Β, 1965 : Χρονικά (έκδ. 1967), 239, οικ. Ν. Σταμάτη. Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21Β, 1966 : Χρονικά (έκδ. 1968), 183-187, εικ. 5-10, πίν. 195 α-γ, οικ. Π. Γιαννόπουλου. Symeonoglou 1985, 254, θέση 4, οικ. Β. Μαρανή. Ό.π., 255, θέση 45, οικ. Σ. Καραγατσούλη. *ΑΑΑ* 1974, 162-173, οικ. Ν. Κοροπούλη.

Εκτός Καδμείας οικίες έχουν εντοπιστεί σε δύο θέσεις. Βλ. Α. Ιωαννίδου-Καρέτσου, *ΑΔ* 27Β, 1972 : Χρονικά (έκδ. 1977), 322, πίν. 276 γ, 277 α, οικ. Π. Παναγιωτίδη-Παραπούλη, «Παλαιός Συνοικισμός». Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22Β, 1967 : Χρονικά (έκδ. 1968), 234-235, οικ. Ν. Καρακώρη, συνοικία «Αγ. Θεόδωροι».

²³⁶ Επίμετρο, αρ. 7.

²³⁷ Επίμετρο, αρ. 8.

²³⁸ Επίμετρο, αρ. 9.

²³⁹ Επίμετρο, αρ. 20.

²⁴⁰ Επίμετρο, αρ. 17.

²⁴¹ Επίμετρο, αρ. 12.

²⁴² Επίμετρο, αρ. 48.

40²⁴³ (εικ. 6) αποκαλύφθηκαν δύο ακόμη κιβωτιόσχημοι τάφοι. Ο τάφος της θέσεως 40 περιείχε ένα γυάλινο αγγείο, ένα οστέινο κομβίο και ένα οστέινο κοχλιάριο²⁴⁴.

Το Βορειοανατολικό νεκροταφείο.

Στη θέση 6 (εικ. 6), στην τοποθεσία «Γέφυρα Μπασιάκου» του ρέματος «Μοσχοπόδι», περισυνελέγη μικρός αριθμός επιτυμβίων στηλών, της πρώιμης ρωμαϊκής περιόδου²⁴⁵.

Στις συνεχόμενες θέσεις 1 και 2 (εικ. 6), από τους 1.028 ανασκαφέντες τάφους (185 στη θέση 1 και 843 στη θέση 2), μόνον 13 ήταν ρωμαϊκοί (ποσοστό 1, 26 %) και μάλιστα πρώιμοι. Οι 11 απ' αυτούς ήταν κιβωτιόσχημοι και οι 2 λακκοειδείς. Οι κιβωτιόσχημοι είχαν κατασκευαστεί, ως επί το πλείστον, κατά τους ελληνιστικούς χρόνους και επαναχρησιμοποιήθηκαν κατά τους πρώιμους ρωμαϊκούς²⁴⁶.

²⁴³ Επίμετρο, αρ. 47.

²⁴⁴ Κεραμόπουλλος 1917, 210-11, εικ. 151 (τάφος 3).

²⁴⁵ Επίμετρο, αρ. 33.

²⁴⁶ Επίμετρο, αρ. 42 (θέση 1) και αρ. 43 (θέση 2).

IV. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ

Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της συστηματικής μελέτης 238 ελληνιστικών τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου. Στους τάφους αυτούς συγκαταλέγονται :

α) 4 από τους 41, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν από τον Ευ. Πεντάζο το 1961, στα Α. του σιδηροδρομικού σταθμού Θηβών, στη θέση «Γέφυρα Μπασιάκου»²⁴⁷ (εικ. 5, θέση 6).

β) 6 από τους 18, οι οποίοι βρέθηκαν το 1990, στα Β. της σημερινής οδού Θηβών-Χαλκίδας, σε ιδιωτικό οικόπεδο (ανασκαφή οικ. α/φών Αικατερίνη), απέναντι από το Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Θηβών²⁴⁸ (εικ. 5, θέση 12).

γ) 30 από τους 185, οι οποίοι ανασκάφηκαν τα έτη 1999-2000, Α. της σημερινής οδού Θηβών-Μουρικίου, σε ιδιωτικό οικόπεδο (ανασκαφή οικ. Αθ. Τσάλλα), αμέσως Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών²⁴⁹ (εικ. 5, θέση 1 και εικ. 154).

δ) Η κεραμική 198 εκ των 270 ελληνιστικών τάφων, οι οποίοι αποκαλύφθηκαν κατά τα έτη 2000-2001, κάτω από τη σύγχρονη οδό Θηβών-Μουρικίου, στα Β. και στα Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών (εικ. 5, θέση 2 και εικ. 154), με αφορμή την κατασκευή υπόγειας οδικής διάβασης (ανασκαφή ΟΣΕ)²⁵⁰. Οι τάφοι αντιπροσωπεύουν όλους τους γνωστούς τύπους (κιβωτιόσχημους, κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς, πυρές, εγχυτρισμούς, λάρνακα). Η ανασκαφή ΟΣΕ αποτελεί τη φυσική συνέχεια της ανασκαφής του οικ. Αθ. Τσάλλα και τη μεγαλύτερη ανασκαφική έρευνα που έχει διενεργηθεί μέχρι σήμερα στην περιοχή του Βορειοανατολικού νεκροταφείου²⁵¹.

Οι παραπάνω τάφοι εκτείνονται χρονολογικά από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι και το β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

²⁴⁷ Επίμετρο, αρ. 33. Πρόκειται για τρεις κιβωτιόσχημους και έναν κεραμοσκεπή. Βλ. σχετικά ευρετήριο 1.

²⁴⁸ Επίμετρο, αρ. 37. Πρόκειται για τέσσερις κιβωτιόσχημους, έναν κεραμοσκεπή και έναν λακκοειδή. Βλ. σχετικά επίμετρο και ευρετήριο 1.

²⁴⁹ Επίμετρο, αρ. 42. Πρόκειται για 11 κιβωτιόσχημους, 15 κεραμοσκεπείς, 3 λακκοειδείς και μία πυρά. Βλ. ευρετήριο 1. Η αναλυτική δημοσίευση των 50, περίπου, ελληνιστικών τάφων του οικ. Αθ. Τσάλλα, έχει ανατεθεί από την υπεύθυνη της ανασκαφής Έλ. Κουντούρη στην υπογράφουσα και πρόκειται να αποτελέσει μέρος της συνολικής δημοσίευσης της ανασκαφής. Τη μελέτη των τάφων της γεωμετρικής και της αρχαϊκής περιόδου έχει αναλάβει η ίδια η Έλ. Κουντούρη και τη μελέτη των τάφων της κλασσικής περιόδου ο Ε. Βιβλιοδέτης.

²⁵⁰ Επίμετρο, αρ. 43. Για όλους τους τάφους που περιλαμβάνονται στην εργασία βλ. επίμετρο και ευρετήριο 1.

²⁵¹ Η τελική δημοσίευση των 270, περίπου, τάφων της ανασκαφής ΟΣΕ βρίσκεται στο στάδιο της προετοιμασίας. Η μελέτη της κεραμικής έχει ανατεθεί από τον υπεύθυνο της ανασκαφής Β. Αραβαντινό στην υπογράφουσα και των ειδωλίων στη Μ. Bonanno-Aravanitinos. Την επιμέλεια της δημοσίευσης θα έχει ο ίδιος ο ανασκαφείς. Από το σύνολο αυτό των ελληνιστικών τάφων έχει ολοκληρωθεί η μελέτη της κεραμικής των 198, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία. Το μεγάλο δείγμα των τάφων που μελετήθηκαν, σε σχέση με αυτούς που έχουν μέχρι σήμερα αποκαλυφθεί, δίνει μια πλήρη εικόνα του Βορειοανατολικού ελληνιστικού νεκροταφείου των Θηβών.

Απ' αυτούς, επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν αναλυτικά στον κατάλογο που ακολουθεί 37 τάφοι, ήτοι 20 από την ανασκαφή ΟΣΕ (εικ. 5, θέση 2 και εικ. 154), 10 από το οικ. Αθ. Τσάλλα (εικ. 5, θέση 1 και εικ. 154), 4 από το οικ. α/φων Αικατερίνη (εικ. 5, θέση 12) και 3 από την ανασκαφή «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 5, θέση 6). Κριτήρια για την επιλογή των 37 τάφων μέσα από το σύνολο των 238 αποτέλεσαν :

Α) Η ποικιλία των αγγείων που περιείχαν, ώστε μέσω της παρουσίασης ενός μικρού αριθμού τάφων να εκπροσωπηθεί μεγαλύτερος, κατά το δυνατόν, αριθμός ειδών και κατηγοριών αγγείων από το σύνολο των ευρεθέντων. Γιαυτό συμπεριελήφθησαν και αρκετοί κιβωτιόσχημοι τάφοι με επάλληλες ταφές.

Β) Η δυνατότητα ακριβούς χρονολόγησής τους από τη συνεξέταση της κεραμικής που περιείχαν. Γιαυτό επιλέχθηκαν και τάφοι μη παραβιασμένοι, οι οποίοι αποτελούν «κλειστά σύνολα».

Γ) Η εκπροσώπηση όλων των φάσεων της ελληνιστικής περιόδου, στις οποίες ανήκε το σύνολο, και όλων των τύπων των τάφων.

Οι υπόλοιποι 201 τάφοι, οι οποίοι έχουν επίσης μελετηθεί συστηματικά και χρονολογηθεί²⁵², δεν παρουσιάζονται αναλυτικά, αναφέρονται, όμως, στην ενότητα Β της τυπολογίας των τάφων, στην ενότητα Γ των κτερισμάτων –με εξαίρεση τα ειδώλια που βρέθηκαν στους τάφους της ανασκαφής ΟΣΕ- και λαμβάνονται υπ' όψιν στην ενότητα Δ των γενικών θεμάτων. Οι τάφοι αυτοί περιλαμβάνονται στο ευρετήριο 1, σύμφωνα με τη χρονολογική και τυπολογική τους κατάταξη, και τα κτερίσματά τους περιλαμβάνονται κατά είδη στο ευρετήριο 2.

²⁵² Για τη δημοσίευσή τους βλ. την παραπάνω σημείωση.

Α. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΩΝ

Ανασκαφή ΟΣΕ*

1. Τάφος Β5 (εικ. 197)

Πυρά ορθογώνια.

Δεν διατηρήθηκαν οστά. Στα Δ. βρέθηκε το μυροδοχείο Α1, στα Β. όρθια τοποθετημένη η σταμνοειδής πυξίδα Α2, στο μέσον το αλατοδοχείο Α3 και ένα σιδερένιο καρφί, στη ΒΑ γωνία ένα ειδώλιο και στη ΒΔ γωνία το αλάβαστρο Α4. Όλα τα κτερίσματα εντοπίστηκαν μέσα στο στρώμα καύσης του νεκρού.

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 9)

Α1 : Μυροδοχείο (εικ. 9,Α1)

Ύψ. 0.096, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.029 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 2.5Y, 6/2)

Με συγκολλήσεις στον λαιμό. Βάση δακτυλιόσχημη, κοίλη στην κάτω επιφάνεια. Σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χείλος φαρδύ με μορφή λοξότμητου πλαστικού δακτυλίου. Στο πάνω μέρος της κοιλιάς, στη βάση του λαιμού, στον ώμο και στο χείλος καστανές ταινίες.

Πρβλ. Α. Ανδρειωμένου, Ανασκαφή Ακραιφίας, ΠΑΕ 1989, Τ. ΓΗΠ/148, πίν. 105 γ. Καλτσάς 1998, 262, εικ. 30, πίν. 117γ (μυροδοχείο 1024 από Τ. 1527. Από τα υπόλοιπα κτερίσματα ο τάφος χρονολογείται στον 2^ο αι. π.Χ.). Αλλαμανή-Τζαναβάρη 1994, 95-96, πίν. 45 α (μυροδοχείο Π4424 από Τ. 108 της Βέροιας. Τα μυροδοχεία που χαρακτηρίζονται από ψηλή σχετικά βάση, σφαιρικό σώμα, καλά διαμορφωμένους πλατείς ώμους, έχουν μικρό ύψος, καλύπτονται με ανοιχτόχρωμο επίχρισμα και κοσμούνται με οριζόντιες κοκκινωπές ή καστανόχρωμες ταινίες χρονολογούνται στο τέλος του 4^{ου} με αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.). Knigge 1976, 184, αρ. Ε81, πίν. 96.1 (γ' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.).

Α2 : Σταμνοειδής πυξίδα με γραπτή διακόσμηση (εικ. 9,Α2)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.087, ύψ. (με λαβές) 0.102, διάμ. χ. 0.062, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 2.5Y, 6/2)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα. Λείπει τμήμα της κοιλιάς και του ώμου. Βάση δακτυλιόσχημη, κοιλιά σχεδόν σφαιρική, λαβές κάθετες ταινιωτές στο ύψος του ώμου, χείλος κάθετο. Κάτω από τις λαβές και στο χείλος καστανές ταινίες. Στο πάνω

* Η ανασκαφή του αρχαίου νεκροταφείου στην ανισόπεδη οδική διάβαση των σιδηροδρομικών γραμμών Θηβών (ανασκαφή ΟΣΕ) χωρίστηκε σε δύο μεγάλους τομείς : στον Βόρειο, στα Β. των σιδηροδρομικών γραμμών και στον Νότιο, στα Ν. Σε κάθε τομέα τηρήθηκε ξεχωριστή αρίθμηση των τάφων, γιατί οι τάφοι που αποκαλύφθηκαν στον Βόρειο τομέα σημειώνονται με ένα Β πριν τον αριθμό τους και οι τάφοι που αποκαλύφθηκαν στον Νότιο, με ένα Ν. Στο εξής, οι τάφοι στους οποίους προηγείται της αρίθμησής τους το Β ή το Ν, εννοείται ότι ανήκουν στην ανασκαφή ΟΣΕ.

μέρος των λαβών καστανό χρώμα. Στον ώμο καστανή διακόσμηση κλάδου με φύλλα και καρπούς δάφνης.

Πρβλ. Robinson 1931, πίν. 36. Bruneau 1970, 441, 456, αρ. 57,1, εικ. 5 και 51. Αραπογιάννη 1984, 88, ΜΔ 12463, σχ. 9, πίν. 29 ε. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 176κ.ε, πίν. 95 α.

A3 : Λευκό «αλατοδοχείο» (εικ. 9,Α3)

Ύψ. 0.019, διάμ. χ. 0.063, διάμ. β. 0.061 μ.

Πηλός τεφρός (λόγω πυράς) (Munsell 10YR, 5/1)

Συγκολλημένο, ελλιπές σε μικρό τμήμα του χείλους και της βάσης. Βάση επίπεδη, προεξέχουσα του σώματος, σώμα χαμηλό κυλινδρικό, χείλος έξω νεύον. Ίχνη λευκού επιχρίσματος σε ολόκληρο το αγγείο εξωτερικά και στο χείλος.

Πρβλ. Breccia 1912, πίν. LVI, αρ. 116. Αραπογιάννη 1984, 109, ΜΔ 12510, σχ. 21, πίν. 40 α. Rotroff 1997, 165-166, αρ. 1064-1074, πίν. 78, εικ. 65.

A4 : Λευκό αλάβαστρο με γραπτή διακόσμηση (εικ. 9,Α4 και εικ. 168)

Σωζ. ύψ. 0.212 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/4)

Λείπει τμήμα του χείλους και του λαιμού. Λευκό επίχρισμα, εν μέρει απολεπισμένο, σε ολόκληρο το αγγείο. Επί του επιχρίσματος διακόσμηση με ερυθρό επίθετο χρώμα : στο σώμα καμπύλη ταινία με κρεμάμενα άκρα, κάτω από τον λαιμό δακτύλιος και σειρά ανεστραμμένων τριγώνων.

Πρβλ. Bruneau 1970, 486, αρ. 82,4, εικ. 133-137. Αραπογιάννη 1984, 115, ΜΔ 12511, σχ. 22, πίν. 42 δ

Χρονολόγηση

Η πυρά χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του μυροδοχείου (A1) κυρίως και του λευκού αλαβάστρου (A4) με γραπτή διακόσμηση.

2. Τάφος B41 (εικ. 197)

Λακκοειδής κυκλικός.

Από τον σκελετό βρέθηκε μόνο το κρανίο.

Δίπλα στο κρανίο βρέθηκε το μυροδοχείο A1. Στα Β. του λάκκου ήταν συγκεντρωμένα ένα μυροδοχείο (A2), δύο σταμνοειδείς πυξίδες (A3, A7), ένας ανάγλυφος σκύφος (A8), μία σταμνοειδής λουτροφόρος (A9), μια χάλκινη φιάλη (A4), μια μολύβδινη πυξίδα (A5), ένα γυάλινο σφαιρικό μυροδοχείο (A6), μια γυάλινη χάντρα, μια χάλκινη σπάτουλα (X1), ένα σιδερένιο δακτυλίδι κι ένα χάλκινο ψέλιο (X3).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 10)

A1 : Μυροδοχείο (εικ. 10,Α1 και εικ. 165)

Ύψ. 0.175, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρορόδινος (Munsell 7.5YR, 6/2)

Λείπει μικρό τμήμα του χείλους. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Bruneau 1970, 499, 501, αρ. 185. 19-27, εικ. 165-171. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69,7 (2^{ος} αι. π.Χ.). Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 89, αρ. 719, πίν. 56. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 171, αρ. 244, σχ. 52, πίν. 25. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 57, αρ. Π1408, πίν. 26.

A2 : Μυροδοχείο (εικ. 10,Α2)

Ύψ. 0.136., διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρορόδινος (Munsell 7.5YR, 6/2)

Αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχείο A1.

A3 : Λευκή σταμνοειδής πυξίδα με πώμα και γραπτή διακόσμηση (εικ. 10,Α3 και εικ. 190)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.113, ύψ. (με πώμα) 0.134., ύψ. (με λαβές) 0.151, διάμ. χ. 0.05, διάμ. β. 0.046 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε μικρό τμήμα της βάσης. Στην επιφάνεια του αγγείου εξωτερικά και στο χείλος εσωτερικά λευκό επίχρισμα, κατά το μεγαλύτερο μέρος απολεπισμένο. Βάση κωνική, με πλαστικό δακτύλιο στο σημείο ένωσης με το σώμα και διπλό πλαστικό δακτύλιο με ενδιάμεση αυλάκωση στο κάτω τμήμα της. Σώμα ωοειδές, λαβές κάθετες ταινιωτές στο ύψος του ώμου, με κεντρική αυλάκωση, χείλος χαμηλό με κάθετα τοιχώματα. Πώμα ημισφαιρικό, με μικρή κομβιόσχημη λαβή.

Διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra. Βάση διακοσμημένη με ερυθρές ακτίνες γύρω από ερυθρό δακτύλιο. Ο πλαστικός δακτύλιος στο σημείο ένωσης της βάσης με το σώμα ρόδινος. Στην κοιλιά, και στις δύο όψεις του αγγείου, διπλή ρόδινη καμπύλη ταινία, με άκρα που κρέμονται από τις λαβές και απολήγουν σε κρόσσια. Η μία άκρη της μιας ταινίας ερυθρή αντί για ρόδινη. Ρόδινο χρώμα στις αυλακώσεις των λαβών.

Για το σχήμα, τη συγγένεια των διακοσμητικών θεμάτων με τις λευκές υδρίες τύπου Hadra και τον προβληματισμό για τη σχέση των υδριών αυτών με την γραπτή κεραμική της Ρόδου, της Απουλίας, της Βοιωτίας και της Κύπρου βλ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 179-181, πίν. 96-99, όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία. Σταμνοειδείς πυξίδες, τοπικής παραγωγής, διακοσμημένες με την τεχνική των λευκών υδριών τύπου Hadra βρέθηκαν και στη Θεσσαλική Άλο. Βλ. Μαλακασιώτη 2000,

153, εικ. 10-11. Βλ. επίσης Γιαννικουρή 1994, 302 κ.ε., όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία για την κατηγορία αυτή διακόσμησης.

A7 : Λευκή σταμνοειδής πυξίδα με πώμα και γραπτή διακόσμηση.

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.113, ύψ. (με πώμα) 0.146, ύψ. (με λαβές) 0.151, διάμ. χ. 0.05, διάμ. β. 0.038 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα. Λείπουν τμήμα του χείλους, τμήματα του σώματος και της βάσης και η μία λαβή. Όμοια με την A3, με μικρές διαφορές στη βάση και στην κομβιόσχημη λαβή του πώματος. Η διακόσμηση έχει απολεπιστεί και δεν διακρίνεται. Ίχνη λευκού επιχρίσματος και ρόδινου χρώματος στο σώμα, λευκού επιχρίσματος και κόκκινου χρώματος στο πώμα και κόκκινου δακτυλίου στη βάση.

Πρβλ. σταμνοειδή πυξίδα A3

A8 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 10, A8 και εικ. 122)

Ύψ. 0.065, διάμ. χ. 0.123 μ.

Πηλός ρόδιнос (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του χείλους και του σώματος. Γάνωμα τεφροκάστανο, κατά τόπους εξίτηλο. Χείλος πλατύ σχεδόν ίσιο. Στο σώμα διακόσμηση μακρών λογχόσχημων φύλλων με κεντρικές νευρώσεις. Στο μέταλλιο ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου.

Πρβλ. Edwards 1975, 185, αρ. 938, πίν. 82 (150 π.Χ.)

A9 : Λευκή σταμνοειδής λουτροφόρος με πώμα και συνδυασμό γραπτής και ανάγλυφης διακόσμησης (εικ. 10, A9 και εικ. 191)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.33, ύψ. (με πώμα) 0.386, ύψ. (με λαβές) 0.406, διάμ. χ. 0.09, διάμ. β. 0.123 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του πώματος και σε τμήματα της βάσης. Μικρή απόκρουση στη μία λαβή. Πόδι κυλινδρικό, σχετικά χαμηλό, βάση βαθμιδωτή, κοίλη στην κάτω επιφάνεια, με πλαστικό δακτύλιο στην ένωσή της με το πόδι. Σώμα ωοειδές με αρθρωμένο περίγραμμα Λαβές ελλειψοειδούς διατομής, με κεντρική νευρώση. Χείλος με κάθετα κοιλόκυρτα τοιχώματα. Πώμα με κομβιόσχημη λαβή. Λευκό επίχρισμα σε ολόκληρο το αγγείο.

Συνδυασμός διακόσμησης του τύπου των λευκών υδριών Hadra και επίθετης ανάγλυφης. Η γραπτή διακόσμηση εξίτηλη, με μαύρο και ρόδινο χρώμα : στο πόδι ρόδινες κατακόρυφες γραμμές και ρόδινες ταινίες, στο κάτω μέρος του σώματος μαύρες ακτινωτές γραμμές, στο σώμα, και στις δύο όψεις, καμπύλες ρόδινες ταινίες με άκρες που κρέμονται από τις λαβές, και γύρω από το χείλος μαύρη ταινία από την οποία εξαρτώνται μαύρες ακτινωτές γραμμές, που επεκτείνονται και στον ώμο. Στη κύρια όψη διατηρείται τμήμα χιαστί επίθετης ανάγλυφης διακόσμησης, η οποία μιμείται γιρλάντα και έχει τοποθετηθεί πάνω από την

γραπτή διακόσμηση. Στο σημείο που τέμνονται οι ανάγλυφες γραμμές υπάρχουν ίχνη αποκολλημένου ανάγλυφου μεταλλίου. Στο πώμα διακρίνονται επάλληλες ρόδινες ταινίες. Πρβλ. Παπαδάκης 1914, εικ. 4 και 5. Επίσης παραπάνω σταμνοειδείς πυξίδες A3 και A7. Στο σχήμα και στη διακόσμηση θυμίζουν αγγεία της Απουλίας και της Σικελίας. Βλ. Wintermeyer 1975.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των δύο μυροδοχείων που περιείχε (A1 και A2) καθώς και του ανάγλυφου σκύφου (A8).

3. Τάφος B43 (εικ. 197)

Λακκοειδής ορθογώνιος, καλυμμένος με επίπεδες κεραμίδες.

Οστά ελάχιστα, εύθρυπτα.

Όλα τα κτερίσματα βρέθηκαν συγκεντρωμένα στο Β. τμήμα του τάφου, στα πόδια του νεκρού. Πάνω από τη σταμνοειδή λουτροφόρο A5 και τη σταμνοειδή πυξίδα A9 είχαν τοποθετηθεί τμήματα τεσσάρων επιτυμβίων στηλών.

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 11)

A1 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 11, A1 και εικ. 123)

Ύψ. 0.082, διάμ. χ. 0.142 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε μικρά τμήματα του σώματος. Γάνωμα μαύρο, στιλπνό, κατά τόπους εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο. Χείλος νεύον προς τα έξω. Κάτω από το χείλος εξηρημένη αυλάκωση και στενή ακόσμητη ζώνη, που ορίζεται κάτω από διπλό δακτύλιο. Ακολουθεί στενή ζώνη με εναλλασσόμενα ανθέμια και άνθη λωτού και ταινία με σειρά στιγμών. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από μακρά φύλλα φτέρης, τα οποία εναλλάσσονται με λεπτούς ελικοειδείς βλαστούς που απολήγουν σε άνθη λωτού. Στο μετάλλιο ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου.

Πρβλ. Rotroff 1982, 53, αρ. 74, πίν. 14 (225-175 π.Χ.)

A2 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 11, A2 και εικ. 184)

Ύψ. 0.051, διάμ. χ. 0.104, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλιπές σε τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ, κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο εξωτερικά μέχρι λίγο κάτω από το χείλος και μελανό εσωτερικά, θαμπό και εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, 342, αρ. 1010, εικ. 63, πίν. 76 (225-175 π.Χ.)

A3 : Μυροδοχείο (εικ. 11,Α3)

Ύψ. 0.12, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 4/6)

Ακέραιο με μικρή απόκρουση στη βάση. Παραμορφωμένο κατά την όπτηση. Βάση κωνική, χωρισμένη από το πόδι με εγκοπή, σώμα ατρακτόσχημο, ώμος τονισμένος. Ίχνη υπόλευκων ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 386, πίν. 70.1 (α' μισό 2ου αι. π.Χ.)

A4 : Μυροδοχείο (εικ. 11,Α4)

Ύψ. 0.116, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A3.

A5 : Λευκή σταμνοειδής λουτροφόρος με πώμα και συνδυασμό γραπτής και ανάγλυφης διακόσμησης (εικ. 11,Α5)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.327, ύψ. (με πώμα) 0.388, ύψ. (με λαβές) 0.41, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.115 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 6/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήμα της κομβιόσχημης λαβής του πώματος και σε τμήμα της βάσης. Όμοια με την σταμνοειδή λουτροφόρο A9 του T. B41.

Όμοια με τη σταμνοειδή λουτροφόρο A9 του T. B41.

A6 : Μυροδοχείο (εικ. 11,Α6)

Ύψ. 0.183, διάμ. χ. 0.026, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3 και A4.

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 11,Α7)

Ύψ. 0.178, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3, A4 και A6.

A8 : Μυροδοχείο (εικ. 11,Α8)

Ύψ. 0.178, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Λείπει τμήμα του χείλους. Μικρή απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A3, A4, A6 και A7.

A9 : Λευκή σταμνοειδής πυξίδα με πώμα και γραπτή διακόσμηση (εικ. 11,Α9 και εικ. 192)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.215, ύψ. (με πώμα) 0.241, ύψ. (με λαβές) 0.265, διάμ. χ. 0.09, διάμ. β. 0.07 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη στη μία λαβή και στο πόμα. Βάση κωνική με τρεις πλαστικούς δακτυλίους, σώμα ωοειδές, λαβές ταινιωτές, κάθετες στον ώμο, με κεντρική αυλάκωση και ενωμένες άκρες, χείλος αδιαμόρφωτο, πόμα άβαφο, με κομβιόσχημη λαβή. Λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο, σε ολόκληρο το αγγείο.

Διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra : κάτω από τις λαβές πλατιά ζώνη σύνθετου μαιάνδρου, με μαύρο, ρόδινο, κίτρινο και ερυθρό χρώμα. Στο μέσον της κοιλιάς δύο τμήματα μαύρης ταινίας με κρόσσια στις παρυφές της, τα οποία ενώνονται με τμήματα στενότερων ρόδινων ταινιών. Στο κάτω μέρος του σώματος ρόδινη και κίτρινη ταινία.

Το σχήμα της συγκεκριμένης σταμνοειδούς πυξίδας και το διακοσμητικό της θέμα δεν έχουν ακριβή παράλληλα.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των 5 μυροδοχείων (A3-A4 και A6-A8) αλλά και του ανάγλυφου σκύφου (A1) που βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου.

4. Τάφος B48 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση, τοποθετημένος πάνω σε στρώση πηλοχώματος. Στο μέσον του πυθμένα του τάφου, λάκκος ανακομιδής -ονομάστηκε **T. B53-**, ο οποίος περιείχε τα οστά δύο ακόμη νεκρών.

Εξωτερικά του τάφου βρέθηκαν πέντε αγγεία –δύο μυροδοχεία (A1-A2), τμήματα δύο οξυπύθμενων αμφορέων (A3-A4) και μία λεκανίδα (A6)- και εσωτερικά, γύρω από το κρανίο και από τον θώρακα του νεκρού, ένας αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A5), επτά μυροδοχεία (A7-A13) και τμήμα ενός οξυπύθμενου αμφορέα (A17). Κοντά στα πόδια του νεκρού είχε τοποθετηθεί ένας ημισφαιρικός σκύφος (A14), δύο μυροδοχεία (A15-A16) και υπολείμματα από κέλυφος αυγού.

Στον λάκκο ανακομιδής **T. B53**, μεταξύ των συγκεντρωμένων οστών των δύο παλαιότερων ταφών, βρέθηκαν δεκαέξι μυροδοχεία (A1-A5 και A7-A17), ένας αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A6), ένας οξυπύθμενος αμφορίσκος (A18), πέντε όστρεα κι ένα χάλκινο αγκίστρι.

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 13 και εικ. 14)

A' ταφή

A3 (στον T. B48) : Οξυπύθμενος (;) αμφορέας

Σωζ. ύψ. 0.32 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 5/6), χονδρόκοκκος με προσμίξεις.

Συγκολλημένος από πολλά μικρά θραύσματα. Λείπει το κάτω μέρος του σώματος, η μία λαβή, τμήμα του λαιμού και το μεγαλύτερο μέρος του χείλους. Κοιλιά διογκωμένη, ώμος τονισμένος, λαβές ταινιωτές, λαιμός ψηλός, κυλινδρικός με χάραξη κάτω από τη γέννεση των λαβών, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Heimberg 1982, 89-91, 147, αρ. 700, πίν. 38 (όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία για τους χιακούς αμφορείς)

A6 (στον T. B48) : Λεκανίδα (εικ. 13, A6 και εικ. 185)

Ύψ. 0.055, διάμ. χ. 0.117, διάμ. β. 0.054 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Λείπει το πώμα. Μικρή απόκρουση στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος με εγκοπή για την προσαρμογή πώματος. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο πλην του κατώτερου τμήματός του εξωτερικά.

Πρβλ. Bruneau 1970, 484, αρ. 81,4, εικ. 125-126. Edwards 1975, αρ. 556, πίν. 57. Χαραμή 2000, 727-728.

A17 (στον T. B48) : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 13, A17)

Σωζ. ύψ. 0.28 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 5/6), χονδρόκοκκος με προσμίξεις

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής ως προς το ανώτερο τμήμα. Πεπλατυσμένη κομβιόσχημη βάση, με κοιλότητα στο κάτω μέρος.

Πρβλ. οξυπύθμενο (;) αμφορέα A3.

A18 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Οξυπύθμενος αμφορίσκος (εικ. 14, A18)

Ύψ. 0.211, διάμ. χ. 0.042, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα του σώματος, του ώμου και του λαιμού. Βάση κομβιόσχημη, σώμα κωνικό, λαβές ταινιωτές που φύονται κάτω από το χείλος και απολήγουν στον ώμο, λαιμός ψηλός, που απολήγει σε χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 174, πίν. 87 β (αμφορίσκος του T. 18 του οικ. Δημητριάδη) (α' τέταρτο 3^{ου} αι. π.Χ.)

B' ταφή

A1-A2, A16 (στον T. B48) : Μυροδοχεία (εικ. 13, A1, A2, A16)

Ύψ. από 0.099 έως 0.103, διάμ. χ. από 0.019 έως 0.02, διάμ. β. από 0.016 έως 0.021 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2) ή τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραια το A1 και το A16, το A2 ελλιπές στο ήμισυ του λαιμού και στο χείλος. Βάση που χωρίζεται από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με τη μορφή λοξότμητου δακτυλίου.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E100, πίν. 96,7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A1-A5, A14-A15, A17 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Μυροδοχεία (εικ. 14, A1-A5, A14-A15, A17)

Ύψ. από 0.083 έως 0.105, διάμ. χ. από 0.019 έως 0.022, διάμ. β. από 0.017 έως 0.02 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2) ή τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Οκτώ, ακέραια.

Πρβλ. μυροδοχεία A1-A2 και A16 του T. B48.

A8-A10, A12-A13 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Μυροδοχεία (εικ. 14, A8-A10, A12-A13)

Ύψ. από 0.103 έως 0.115, διάμ. χ. από 0.021 έως 0.023, διάμ. β. από 0.016 έως 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1) ή τεφρορόδινος (Munsell 7.5YR, 6/2)

Πέντε, ακέραια. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι σχετικά ψηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στον λαιμό, στον ώμο και στην κοιλιά.

Πρβλ. μυροδοχεία A1-A2, A16 του T. B48 και A1-A5, A14, A17 του λάκκου ανακομιδής T. B53.

A7 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Μυροδοχείο (εικ. 14, A7)

Ύψ. 0.145 μ., διάμ. χ. 0.028, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός τεφρορόδινος (Munsell 7.5YR, 6/2).

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλιπές σε τμήμα της κοιλιάς. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι σχετικά χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό. Συγκαταλέγεται μεταξύ των «γιγάντιων» μυροδοχείων.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 710, πίν. 56. Anderson-Stojanović 1987, 106 και σημ. 5.

A11 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Μυροδοχείο

Σωζ. ύψος 0.215 μ., διάμ. βάσης 0.03 μ.

Πηλός τεφρορόδινος (Munsell 7.5 YR, 6/2).

Ελλιπές σε τμήμα της βάσης, του ώμου, του λαιμού και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχείο A7

A4 (στον T. B48) : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 156)

Σωζ. ύψ. 0.56, διάμ. χ. 0.098 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπει το κάτω μέρος της βάσης, τμήματα του σώματος και του ώμου, η μία λαβή και τμήμα του λαιμού και του χείλους. Σώμα κωνικό, επίμηκες, λαβές ταινιωτές, που γεννώνται αμέσως κάτω από το χείλος, ώμος τονισμένος με ακμή, λαιμός ψηλός, κυλινδρικός, χείλος με μορφή λοξότμητου πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Heimberg 1982, 89, αρ. 699, πίν. 38 (από Χίο).

A5 (στον T. B48) : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 13,Α5 και εικ. 176)

Ύψ. 0.331, διάμ. χ. 0.074, διάμ. β. 0.112 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Με συγκολλήσεις στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον ώμο και διπλή εγχάρακτη οριζόντια γραμμή στη γωνιώδη μετάβαση προς τον λαιμό. Λαιμός κυλινδρικός, βραχύς, λαβές μικρές ταινιωτές, με κεντρική νεύρωση, στόμιο κωνικό με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 117-120. Παπακωνσταντίνου 2000, 194, αρ. Κ 1788, εικ. 4 α.

A6 (στον λάκκο ανακομιδής T. B53) : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 14,Α6 και εικ. 175)

Ύψ. 0.279, διάμ. χ. 0.073, διάμ. β. 0.09 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήματα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, διογκωμένο χαμηλά, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό. Λαβές ταινιωτές, στόμιο κωνικό, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 117-120. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, πίν. 37, αρ. 313.. Παπακωνσταντίνου 2000, 194, αρ. Κ 8123, εικ. 3 β.

Γ' ταφή

A7-A13, A15 (στον T. B48) : Μυροδοχεία (εικ. 13,Α7-Α13, Α15)

Ύψ. από 0.126 έως 0.137, διάμ. χ. από 0.02 έως 0.024, διάμ. β. από 0.017 έως 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1) ή ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Οκτώ, ακέραια. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι λεπτό και ψηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 164-165, αρ. 387 και 390, πίν. 69,6 και 69,1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A14 (στον T. B48) : Ημισφαιρικός σκύφος με βάση (εικ. 13, A14 και εικ. 174)

Ύψ. 0.07, διάμ. χ. 0.142, διάμ. β. 0.04 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπει τμήμα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη με κωνικό έξαρμα στο κέντρο, σώμα ημισφαιρικό. Ερυθρό γάνωμα στο εσωτερικό του αγγείου και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 164, αρ. 1039-1044, εικ. 64, πίν. 78 (110-86 π.Χ.). Γραβάνη 2004, 575, 581.

Χρονολόγηση

Ο κιβωτιόσχημος τάφος είχε χρησιμοποιηθεί για τρεις ταφές σε τρεις διαφορετικές χρονικές φάσεις, όπως προκύπτει από την εξέταση της κεραμικής κι από τα ανθρωπολογικά ευρήματα: Η πρώτη ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει κυρίως της λεκανίδας (A6) και του οξυπύθμενου αμφορίσκου (A18), που βρέθηκαν στον λάκκο ανακομιδής B53 στον πυθμένα του τάφου. Στην ίδια ταφή ανήκαν και οι άλλοι δύο οξυπύθμενοι αμφορείς (A3, A17). Ο πρώτος βρέθηκε εξωτερικά του τάφου και τμήμα του δεύτερου βρέθηκε εσωτερικά του τάφου.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των 18 μυροδοχείων που βρέθηκαν είτε εξωτερικά του τάφου (A1-A2), είτε εσωτερικά (A16) ή στον λάκκο ανακομιδής T. B53 (A1-A5, A8-A10, A12-A15 και A17) Φαίνεται να συνοδεύταν και από τους δύο αμφορείς «μακεδονικού» τύπου (A5), που βρέθηκε στο εσωτερικό του τάφου, και (A6), που βρέθηκε στον λάκκο ανακομιδής T.B53, καθώς και από τον οξυπύθμενο αμφορέα (A4), που βρέθηκε εξωτερικά του τάφου.

Η τελευταία ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των 8 μυροδοχείων (A7-A13 και A15), που βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου. Στην τελευταία ταφή ανήκε και ο ημισφαιρικός σκύφος με βάση (A14). Πριν την τοποθέτηση της τελευταίας ταφής, συγκεντρώθηκαν τα οστά των δύο προηγούμενων ταφών, μαζί με μέρος των αγγείων που τις συνόδευαν, σε λάκκο ανακομιδής –τον T. B53- ο οποίος ανοίχτηκε στο μέσον του πυθμένα του τάφου.

5. Τάφος B90 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τμήματα επιτουμβίων στηλών.

Σκελετός σε ύπτια θέση. Από τα οστά σώζονται μόνο τα μακρά και το κρανίο σε θραύσματα.

Στο Ν. άκρο του πυθμένα του τάφου, βρέθηκε λάκκος ανακομιδής, με συγκεντρωμένα τα οστά προηγούμενης ταφής, ο οποίος ονομάστηκε T. B85.

Εξωτερικά του τάφου βρέθηκαν ένας αμφορέας (A1), μια άβαφη οινοχόη (A2), ένας οξυπύθμενος αμφορέας, τοποθετημένος όρθιος στη ΒΑ. γωνία (A3) κι ένα μελανοδοχείο (A4) στη ΝΔ. γωνία. Εσωτερικά τάφου βρέθηκαν οκτώ μυροδοχεία εκατέρωθεν του κρανίου

και των μηριαίων οστών (A5-A10, A12, A14), ένας ανάγλυφος σκύφος (A13) και δύο άωτα σκυφίδια (A15-A16) κατά μήκος των μηρών, και μία λήκυθος (A11) στη ΒΑ. γωνία.

Στον λάκκο ανακομιδής **T. B85** βρέθηκαν δύο μυροδοχεία (A1-A2) και μέσα στο κρανίο του νεκρού ένα αργυρό νόμισμα (N1)²⁵³.

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 12)

A' ταφή

A1 (στον λάκκο ανακομιδής T. B85) : Μυροδοχείο

Ύψ. 0.086, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι σχετικά χαμηλό, κυλινδρικό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχετικά χαμηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών και καστανών ταινιών στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 186, αρ. E98, πίν. 97,1 (β' μισό 3ου αι. π.Χ.).

A2 (στον λάκκο ανακομιδής T. B85) : Μυροδοχείο

Ύψ. 0.084, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A1.

A5 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,A5)

Ύψ. 0.089, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Μικρή απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A1, A2 του λάκκου ανακομιδής T. B85.

A6 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,A6)

Ύψ. 0.095, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.019μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 6/6)

Ακέραιο. Χωρίς ίχνη λευκών και καστανών ταινιών.

Πρβλ. μυροδοχεία A1, A2 του λάκκου ανακομιδής T. B85 και μυροδοχείο A5 του T. B90.

A7 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,A7)

Ύψ. 0.085, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

²⁵³ Το νόμισμα αναγνωρίστηκε και ταυτίστηκε από τη συνάδελφο Έλ. Βλαχογιάννη. Πρόκειται για αργυρό οβολό των Οπουντίων Λοκρών, με αμφορέα, επιγραφή ΟΠ-ΟΝ και κλήμα από πάνω στον εμπροσθότυπο, και 16-κτινο αστέρι στον οπισθότυπο. Χρονολογία κοπής 387-369 π.Χ. Πρβλ. Plant, αρ. 2145.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο. Χωρίς ίχνη λευκών και καστανών ταινιών.

Πρβλ. μυροδοχεία A1, A2 του λάκκου ανακομιδής T. B85 και μυροδοχεία A5-A6 του T. B90.

A8 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,Α8)

Ύψ. 0.072, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Λείπει τμήμα του χείλους. Χωρίς ίχνη λευκών και καστανών ταινιών.

Πρβλ. μυροδοχεία A1, A2 του λάκκου ανακομιδής T. B85 και μυροδοχεία A5-A7 του T. B90.

A15 (στον T. B90) : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 12,Α15 και εικ. 183)

Ύψ. 0.05, διάμ. χ. 0.096, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Λείπει τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη με κωνικό έξαρμα, σώμα βαθύ, κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, στο εσωτερικό του αγγείου και καστανόμαυρο, θαμπό, στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76 (225-175 π.Χ.). Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.)

A16 (στον T. B90) : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 12,Α16 και εικ. 184)

Ύψ. 0.052, διάμ. χ. 0.103, διάμ. β. 0.053 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιο. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο σε ολόκληρο το εσωτερικό του αγγείου και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτο σκυφίδιο A15.

B' ταφή

A1 (εξωτερικά του T. B90) : Αμφορέας (εικ. 12,Α1 και εικ. 176)

Ύψ. 0.287, διάμ. χ. 0.059, διάμ. β. 0.081 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 8/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα του σώματος. Βάση δισκόμορφη, σώμα ωοειδές, με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό, λαβές ταινιόσχημες, λαιμός κυλινδρικός, ψηλός και στενός, χείλος καλυκόςχημο, που απολήγει σε πλαστικό δακτύλιο, απ' όπου η γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Edwards 1975, 112, πίν. 23 και 60.

A2 (εξωτερικά του T. B90) : Οινοχόη

Ύψ. 0.288, διάμ. χ. 0.075, διάμ. β. 0.096 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα. Λείπουν τμήματα του σώματος και μικρό τμήμα της βάσης. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαβή ελλειψοειδούς διατομής, λαιμός στενός και βραχύς, χείλος με μορφή διπλού πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Edwards 1975, 113-115, πίν. 24 και 60. Ζαούρη-Μέλλιου 2000, 84, αρ. M95/324, εικ. 1 β. Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, «Κλειστό» σύνολο φεραϊκής κεραμικής από τη σωστική ανασκαφή στο οικ. Θ. Ντόντου, στο Βελεστίνο, *Δ' ΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, πίν. 52 α-β. Ωνάσογλου 1994, πίν. 33 α, τάφος Π-53.

A3 (εξωτερικά του T. B90) : Οξυπύθμενος αμφορέας

Σωζ. ύψ. 0.53 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 6/6)

Λείπει το μεγαλύτερο τμήμα της κοιλιάς, του ώμου, του λαιμού, το χείλος και οι λαβές. Βάση κομβιόσχημη, σώμα επίμηκες, ραδινό.

Πρβλ. Heimberg 1982, 89, αρ. 699, πίν. 38 (από Χίο).

A4 (εξωτερικά του T. B90) : Μελανοδοχείο (εικ. 12,Α4)

Ύψ. 0.048, διάμ. στ. 0.018, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν κυλινδρικό, με δύο προεξέχοντες δακτυλίου κοντά στο στόμιο και στη βάση, στόμιο που κλίνει προς τα μέσα. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο, με εξαίρεση την κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. Rotroff 1997, 200, αρ. 1326, πίν. 101 (α' τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.). Ένα παρόμοιο μελανοδοχείο βρέθηκε στη Σαμοθράκη, σε τάφο του ύστερου 3^{ου}-μέσων 2^{ου} αι. π.Χ. Βλ. C. Karadima, *The North Cemetry of Samothrace. Stone Sarcophagus 92.T9, 199-203*, εικ. 2, *ΕλλΚερ Αιγαίου*, 196-205. Edwards 1975, αρ. 604, 102, πίν. 20, 58 (περί το 150 π.Χ.). Για μελανοδοχεία γενικά βλ. Sjoqvist, *AJA LXIII*, 1959, 275-277

A9 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,Α9)

Ύψ. 0.123, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι σχεδόν χαμηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη τεσσάρων λευκών ταινιών.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 386, πίν. 70,1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A10 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12,Α10)

Ύψ. 0.13, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο, με απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχείο A9.

A11 (στον T. B90) : Ληκύθιο (εικ. 12,Α11 και εικ. 169)

Ύψ. (με λαβή) 0.083, διάμ. β. 0.044 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Λείπει το χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός βραχύς, κοιλόκυρτος, με διπλή οριζόντια αυλάκωση στη βάση του. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εξωτερικά του αγγείου μέχρι το μέσον της κοιλιάς.

Πρβλ. Rotroff 1997, 169-171, αρ. 1116-1117, πίν. 81 (175-150 π.Χ.).

A12 (στον T. B90) : Ήμισυ μυροδοχείου

Σωζ. ύψ. 0.065, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Λείπει το πάνω μέρος. Χωρίς ίχνη ταινιών.

Πρβλ. μυροδοχεία A9, A10.

A13 (στον T. B90) : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 12, A13 και εικ. 124)

Ύψ. 0.085, διάμ. χ. 0.143 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπει τμήμα του σώματος. Χείλος που νεύει προς τα έξω. Στο μέταλλιο γοργόνειο, που περιβάλλεται από κυκλικά κοσμήματα, στο σώμα διακόσμηση μακρών φύλλων φτέρης, μεταξύ των οποίων μικρότερα εναλλάσσονται με πουλιά που πετούν. Κάτω από το χείλος στενή ζώνη με δύο σειρές λεπιδοειδών φύλλων. Γάνωμα καστανόμαυρο έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά του αγγείου.

Πρβλ. Heimberg 1982, 106, αρ. 853, πίν. 59 (βοιωτικός, α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.).

A14 (στον T. B90) : Μυροδοχείο (εικ. 12, A14)

Ύψ. 0.126, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος και στη βάση. Ίχνη τεσσάρων λευκών ταινιών.

Πρβλ. μυροδοχεία A9, A10 και A12.

Χρονολόγηση

Ο τάφος είχε χρησιμοποιηθεί δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στο τέλος του 3^{ου} αι. π.Χ. από τα μυροδοχεία (A1-A2) του λάκκου ανακομιδής **T. B85** και τα μυροδοχεία (A5-A8) από το εσωτερικό του τάφου. Σ' αυτήν ανήκουν και τα άωτα σκυφίδια (A15-A16) από το εσωτερικό του τάφου.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. βάσει των μυροδοχείων (A9-A10, A12-A14) που βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου. Σ' αυτήν ανήκουν και τα αγγεία που βρέθηκαν εξωτερικά του τάφου, οι αμφορείς (A1 και A3), η οινοχόη (A2) και το μελανοδοχείο (A4), καθώς και το ληκύθιο (A11) και ο ανάγλυφος σκύφος (A13), που βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου.

6. **Τάφος B94** (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Βρέθηκαν τρεις σκελετοί σε ύπτια θέση, ο ένας πάνω στον άλλον, με τα κρανία στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου, κατά μήκος της Α. πλευράς, βρέθηκαν τρία αλάβαστρα (Α1-Α3).

Τα περισσότερα κτερίσματα βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου : στη ΒΔ. γωνία ένας λέβης (Α16), ο οποίος περιείχε καμμένα οστά ζώων και έξι μυροδοχεία (Α9-Α14), δίπλα στον λέβητα μία κύλιξ (Α8) κι ένα μυροδοχείο (Α7), στη ΝΑ γωνία ένα σιδερένιο εγχειρίδιο (Σ1), κατά μήκος της Δ. πλευράς τρία μυροδοχεία (Α4-Α5, Α15) κι ένα (Α6) ανάμεσα στα σκέλη των νεκρών.

Προσανατολισμός Ν-Β

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 15)

Α1 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 15,Α1)

Σωζ. ύψ. 0.155 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Ελλιπές στο πάνω μέρος του σώματος και στο χείλος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος σε όλη την σωζόμενη επιφάνεια του αγγείου.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485-487, αρ. 81. 5-7 και 82. 2-6, εικ. 122-124. και 133-137 Αραπογιάννη 1984, 115, αρ. ΜΔ 12511, πίν. 42 δ.

Α2 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 15,Α2 και εικ. 168)

Ύψ. 0.28, διάμ. χ. 0.038 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Οπή ροής στο κάτω μέρος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος σε ολόκληρη την επιφάνεια του αγγείου.

Πρβλ. αλάβαστρο Α1.

Α3 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 15,Α3 και εικ. 168)

Ύψ. 0.167, διάμ. χ. 0.033 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλιπές σε μεγάλο τμήμα του σώματος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος σε ολόκληρη την επιφάνεια του αγγείου.

Πρβλ. αλάβαστρο Α2.

Α4 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α4 και εικ. 163)

Ύψ. 0.09, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι σχετικά χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχετικά χαμηλός, χείλος με μορφή λοξότμητου πλαστικού δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στο μέσον του λαιμού και στον ώμο.

Πρβλ. Knigge 1976, 185, αρ. E 89, πίν. 96,1 (α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A5 : Μυροδοχείο (εικ. 15,A5)

Ύψ. 0.087, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.015 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A4.

A6 : Μυροδοχείο (εικ. 15,A6)

Ύψ. 0.093, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A5.

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 15,A7)

Ύψ. 0.081, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο. βάση και πόδι συνεχόμενα, κοιλόκυρτα, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός χωνόσχημος, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές και καστανές ταινίες στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485, αρ. 81.11, εικ. 130 (3^{ου} αι. π.Χ.)

A8 : Κύλιξ (εικ. 15,A8 και εικ. 172)

Ύψ. 0.06 (χωρίς λαβές), ύψ. 0.07 (με λαβές), διάμ. χ. 0.106, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη, ελλιπής στο μεγαλύτερο τμήμα της μίας λαβής. Βάση δακτυλίοσχημη, σώμα με αρθρωμένο περίγραμμα, χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές ταινιωτές που κλίνουν ελαφρώς προς τα πάνω. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο στις λαβές και εξωτερικά, από το χείλος ως την άρθρωση του σώματος. Στο εσωτερικό καστανέρυθρο θαμπό γάνωμα. Μεταξύ των λαβών διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», με υπόλευκο επίθετο χρώμα και αραιωμένο πηλό, χωρίς εγχάραξη : οριζόντια ταινία, από την οποία κρέμονται σταγόνες.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50. Πατσιαδά 1983, 110-111, αρ. 24-37, πίν. 53 β-55 α.

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 15,A9)

Ύψ. 0.09, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στη βάση. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη υπόλευκων ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 380, πίν. 62,3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A10 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α10)

Ύψ. 0.09, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 6/6)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A6.

A11 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α11)

Ύψ. 0.087, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.015 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A6 και A10.

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α12 και εικ. 163)

Ύψ. 0.086, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος 10YR, 6/2

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A6, A10-A11.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α13)

Ύψ. 0.07, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A7

A14 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α14)

Ύψ. 0.087, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/8)

Ακέραιο. Ίχνη καστανών και λευκών ταινιών στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A6, A10-A12.

A15 : Μυροδοχείο (εικ. 15,Α15)

Ύψ. 0.08, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ακέραιο.

Πρβλ. Μυροδοχείο A9.

A16: Λέβης με πώμα (εικ. 15,Α16)

Ύψ. 0.27, διάμ. χ. 0.194, διάμ. β. 0.117 μ.

Πηλός χονδρόκοκκος, τεφροκάστανος

Ακέραιος. Βάση δισκόμορφη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαβές κάθετες, μικρές, κυκλικής διατομής, στον ώμο του αγγείου, χείλος δακτυλιόσχημο, νεύον ελαφρώς προς τα μέσα. Πώμα κωνικό με οριζόντιο περίγυρο, ελλiptές στη λαβή.

Πρβλ. Bruneau 1970, 456-459, αρ. 57.1, εικ. 49-50. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 22-26, 65, αρ. 75. 8, εικ. 113-114. Ρήγιος 2004, 104 και 106, αρ. 66 (ΘΕ 2838), πίν. 81 β. Για το πώμα βλ. Rotroff 1997, 313, αρ. 691, εικ. 49.

Χρονολόγηση

Από τον χρονολογικό συσχετισμό της κεραμικής που βρέθηκε στον τάφο, οι τρεις ταφές φαίνεται να είναι σύγχρονες. Χρονολογούνται, βασει κυρίως των μυροδοχείων (A4-A7 και A9-A15), αλλά και των λευκών αλαβάστρων (A1-A3), στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ.

7. Τάφος B158 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες, εκ των οποίων οι δύο ήταν σπασμένες. Περιείχε τρεις ταφές. Τα κάτω άκρα των δύο σκελετών βρέθηκαν συγκεντρωμένα στη ΒΔ. γωνία, καλυμμένα με μία κεραμίδα. Ο τρίτος νεκρός, του οποίου τα οστά ήταν σε κακή διατήρηση, ήταν σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου, στην Α. πλευρά, βρέθηκαν θραύσματα οξυύθμενου αμφορέα (A1), πέντε ειδώλια (Π1-Π5), δύο μυροδοχεία (A2, A6), ένας ανάγλυφος σκύφος (A3), ένας αμφορέας με βάση (A4) και δύο πήλινα αλάβαστρα (A5, A7). Στη Δ. πλευρά βρέθηκαν μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ1) κι ένα μεγάλο μυροδοχείο (A8).

Εσωτερικά του τάφου, στη ΝΔ. γωνία, βρέθηκαν δύο μυροδοχεία (A9, A10), ένας ανάγλυφος σκύφος (A15) και θραύσματα ενός ειδωλίου. Κοντά στα συγκεντρωμένα οστά των δύο σκελετών βρέθηκαν άλλα τέσσερα μυροδοχεία (A11-A14) και δύο όστρεα. Στα Β. του τάφου, στα πόδια του τελευταίου νεκρού, βρέθηκαν τρία μυροδοχεία (A16-A18), μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ2) κι ένα σιδερένιο καρφί (Σ3). Ανάμεσα στα πόδια του νεκρού, στο ύψος περίπου της λεκάνης, βρέθηκαν θραύσματα δύο ειδωλίων (Π6-Π7).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 16)

A' ταφή

A2 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A2)

Σωζ. ύψ. 0.076, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Συγκολλημένο, ελλειπές σε τμήματα της κοιλιάς, στον λαιμό και στο χείλος. Βάση κωνική, χωρίς πόδι, σώμα σχεδόν σφαιρικό. Ίχνη καστανών ταινιών στον ώμο.

Πρβλ. Knigge 1976, 184, αρ. E82, πίν. 96,1 (δ' τέταρτο 4^{ου} αι. π.Χ.)

A6 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A6)

Ύψ. 0.117, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά τεμάχια, ελλειπές σε τμήματα της κοιλιάς και του ώμου. Ίχνη ερυθρών ταινιών στον ώμο.

Πρβλ. μυροδοχείο A2.

A5 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 16,A5)

Ύψ. 0.183, διάμ. χ. 0.037 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές σε τμήμα του σώματος. Στον ώμο οριζόντιες ψευδολαβές. Ίχνη λευκού επιχρίσματος, λίαν απολεπισμένου, σε όλη την επιφάνεια του αγγείου.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485-487, αρ. 81. 5-7 και 82. 2-6, εικ. 122-124. και 133-137 Αραπογιάννη 1984, 115, αρ. ΜΔ 12511, πίν. 42 δ.

A7 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 16,A7)

Σωζ. ύψ. 0.14 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο, ελλειπές στο χείλος και στο κάτω τμήμα του σώματος. Δύο εγχάρακτοι διπλοί δακτύλιοι στο πάνω μέρος του σώματος. Ίχνη απολεπισμένου λευκού επιχρίσματος στην επιφάνεια του αγγείου.

Πρβλ. αλάβαστρο A5.

B' ταφές

A3 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 16,A3)

Ύψ. 0.08, διάμ. χ. 0.111, διάμ. μεταλλίου β. 0.041 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος, ελλειπής σε τμήμα του χείλους. Χείλος κυρτό προς τα μέσα. Στο μέταλλο ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου με σειρά στιγμών στο κέντρο. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από επάλληλες σειρές επικαλυπτόμενων μικρών φύλλων φτέρης. Κάτω από το χείλος οριζόντια ζώνη με βλαστόσπειρα μεταξύ δακτυλίων. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, λίαν εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο.

Πρβλ. Rotroff 1997, 47, αρ. 25, 26, 27, πίν. 5, 94 (225-175 π.Χ.). Heimberg 1982, 111-112, αρ. 925-926, πίν. 63, 54 (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.)

A4 : Αμφορέας (εικ. 16,A4)

Ύψ. 0.304, διάμ. χ. 0.078, διάμ. β. 0.089 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 8/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα της κοιλιάς και του χείλους. Βάση δακτυλιόσημη, σώμα σχεδόν ωοειδές, με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση ως τον ώμο, ώμος τονισμένος, λαβές ταινιωτές, που φύονται κάτω από το χείλος και είναι κάθετες στον ώμο, λαιμός ψηλός, κυλινδρικός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Edwards 1975, 112, αρ. 630, πίν. 23, 60.

A8 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α8)

Ύψ. 0.232, διάμ. χ. 0.032, διάμ. β. 0.029 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 6/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 388, πίν. 69, 1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.). Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 89, αρ. 720, πίν. 56 (β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α9)

Ύψ. 0.172, διάμ. χ. 0.029, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο. Παρόμοιο με το προηγούμενο, μικρότερου όμως μεγέθους. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69, 1 (2^{ου} αι. π.Χ.). Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 89, αρ. 721, πίν. 56 (β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A10 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α10)

Ύψ. 0.148, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A9.

A11 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α11)

Ύψ. 0.178, διάμ. χ. 0.026, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A9, A10.

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α12)

Σωζ. ύψ. 0.124, διάμ. χ. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ελλειπές στη βάση και στο κάτω τμήμα του ποδιού.

Πρβλ. μυροδοχεία A9-A11.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 16,Α13)

Ύψ. 0.177, διάμ. χ. 0.028, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο, μικρή απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A9-A12.

A14 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A14)

Ύψ. 0.18, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A9-A13.

A15 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 16,A15 και εικ. 125)

Ύψ. 0.07, διάμ. χ. 0.124, διάμ. β. 0.065 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένος από δύο κομμάτια, με αποκρούσεις στο χείλος. Χείλος σχεδόν ίσιο, οριζόμενο κάτω με διπλό δακτύλιο. Το μέταλλο αποτελείται από τέσσερις ανάγλυφες αχιβάδες με ενδιάμεσα ρομβοειδή φύλλα και περιβάλλεται από διπλό δακτύλιο με ενδιάμεση σειρά στιγμών. Στο σώμα εναλλάσσονται μεγάλα και μικρότερα φύλλα φτέρης με κεντρική διπλή νεύρωση μεταξύ των οποίων, στο ύψος της κορυφής, απαντούν καρδιάσχημα φύλλα. Ενδιάμεσα απαντούν σποραδικά και ρομβοειδή μικρά φύλλα. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους εξίτηλο, σε ολόκληρο το αγγείο.

Πρβλ. Laumonier 1977, 432-433, πίν. 100. Rotroff 1982, 17, 52-53, αρ. 72-73, πίν. 13, 74, 94. Για αχιβάδες γύρω από μέταλλο βλ. Rotroff 1982, 52, αρ. 65, πίν. 11 (225-200 π.Χ.)

A16 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A16)

Σωζ. ύψ. 0.14, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ελλιπές στο πάνω μέρος του λαιμού και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A9-A14.

A17 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A17)

Ύψ. 0.138, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell N/5)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A9-A14, A16.

A18 : Μυροδοχείο (εικ. 16,A18)

Ύψ. 0.222, διάμ. χ. 0.032, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A8.

Χρονολόγηση

Ο τάφος χρησιμοποιήθηκε δύο φορές:

Οι δύο πρώτες ταφές, τα οστά των οποίων συγκεντρώθηκαν στα πόδια της νεότερης ταφής, χρονολογούνται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. βάσει των δύο μυροδοχείων (Α2 και Α6) και των δύο αλάβαστρων (Α5 και Α7).

Η νεότερη ταφή χρονολογείται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των εννέα μυροδοχείων (Α8-Α14 και Α16-Α18), καθώς και των δύο ανάγλυφων σκύφων (Α3 και Α15). Σ' αυτήν ανήκε και ο αμφορέας (Α4) που βρέθηκε εξωτερικά του τάφου.

8. Τάφος B168 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου πάνω στην Ν. πλάκα κάλυψης βρέθηκαν πέντε σιδερένιες στλεγγίδες (Σ1-Σ5) κι ένα πήλινο υφαντικό βάρος (Π1), στη ΝΔ. γωνία δύο οξυπύθμενοι αμφορείς, λοξά τοποθετημένοι (Α1-Α2) και στη Δ. πλευρά, τέσσερις οξυπύθμενοι αμφορείς, επίσης, λοξά τοποθετημένοι (Α3-Α6).

Στο εσωτερικό του τάφου, στη ΒΑ. και ΒΔ. γωνία βρέθηκαν δύο ακέραιοι οξυπύθμενοι αμφορείς, τοποθετημένοι όρθιοι (Α7-Α8), δίπλα από την αριστερή κνήμη του νεκρού, ένα μυροδοχείο (Α9), και συγκεντρωμένα στα πόδια του δεκατέσσερα σιδερένια καρφιά (Σ6) και μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ7).

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 18)

A1 : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 18,Α1)

Ύψ. 0.546, διάμ. χ. 0.106, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός κιτρινέρυθος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήμα του σώματος. Κομβιόσχημη βάση με κεντρική βάθυνση, πόδι ψηλό, κοιλόκυρτο, σώμα κωνικό, λαβές ταινιωτές, με κυκλική βάθυνση στο σημείο ενώσεώς τους με τον ώμο, λαιμός ψηλός, κυλινδρικός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Κάντζια 1994, 337-342, πίν. 256 α,β,ε (τύπος Κως III)

A2 : Οξυπύθμενος αμφορέας

Ύψ. 0.468, διάμ. χ. 0.088, διάμ. β. 0.058 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα του σώματος. Βάση κομβιόσχημη με κοίλανση στο κάτω μέρος, σώμα απιόσχημο, λαβές ταινιωτές, λαιμός ψηλός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Heimberg 1982, 89-91 (όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία για τους χιακούς αμφορείς), 147, αρ. 700, πίν. 38 (από τη Χίο).

A4 : Οξυπύθμενος αμφορέας

Ύψ. 0.47, διάμ. χ. 0.095, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/8)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του σώματος.

Πρβλ. αμφορέα A2.

A5 : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 18,Α5)

Ύψ. 0.5, διάμ. χ. 0.088, διάμ. β. 0.036 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 8/3)

Συγκολλημένος, ελλειπής σε τμήμα του λαιμού. Βάση κομβιόσχημη με κοίλανση στο κάτω μέρος, σώμα απιόσχημο, ραδινό, λαιμός ψηλός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Heimberg 1982, 147, αρ. 702, πίν. 41 (από Αττική ;)

A6 : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 18,Α6)

Ύψ. 0.475, διάμ. χ. 0.085, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/8)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του σώματος, του λαιμού και του χείλους.

Πρβλ. αμφορείς A2, A4

A7 : Οξυπύθμενος αμφορέας.

Ύψ. 0.483, διάμ. χ. 0.089, διάμ. β. 0.052 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 7/6)

Ακέραιος.

Πρβλ. αμφορείς A2, A4, A6

A8 : Οξυπύθμενος αμφορέας

Ύψ. 0.52, διάμ. χ. 0.087, διάμ. β. 0.038 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση κομβιόσχημη, με διπλό πλαστικό δακτύλιο και μικρή κοίλανση στο κάτω μέρος, σώμα επίμηκες, απιόσχημο, λαβές ταινιωτές με κοίλανση στο σημείο που ενώνονται με τον ώμο, λαιμός ψηλός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου. Στη βάση και στο μέσον του λαιμού graffitti : A XXXKKC

Πρβλ. Heimberg 1982, 147, αρ. 706, πίν. 41, σ.89 (από Κω)

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 18, A9 και εικ. 163)

Ύψ. 0.07, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.015 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο με μικρή απόκρουση στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, πόδι βραχύ, σώμα ωοειδές, λαιμός χοανόσχημος, βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ερυθρές ταινίες στον ώμο και στη βάση του λαιμού.

Πρβλ. Knigge 1976, 162, αρ. 376, πίν. 68, 3 (α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει κυρίως του μυροδοχείου (A9),

9. Τάφος B171 (εικ. 197)

Λακκοειδής ορθογώνιος.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το δεξί χέρι πάνω στο στήθος και το κρανίο στα Ν.

Όλα τα κτερίσματα βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου : στη ΒΔ. γωνία αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A1), τρία μυροδοχεία (A3-A5) και σιδερένιο καρφί (Σ1). Στη ΒΑ. γωνία ανάγλυφος σκύφος (A2) και τρία μυροδοχεία (A6-A8). Στη ΝΔ. γωνία δύο μυροδοχεία (A9-A10). Θραύσματα λαγύνου (A11) διάσπαρτα στον τάφο. Στο κέντρο του τάφου δύο μυροδοχεία (A12-A13). Ανάμεσα στα πόδια του νεκρού μία χάλκινη φιάλη (X2) και στο εσωτερικό της μια μολύβδινη πυξίδα (A25) και μια ψιμυθιοθήκη, κατασκευασμένη από δύο όστρεα, δέκα μυροδοχεία (A15-A24), ένα χάλκινο κάτοπτρο (X1), ένα μολύβδινο μελανοδοχείο κι ένα σιδερένιο καρφί (Σ2) και τέλος, ανάμεσα στις σιαγόνες του νεκρού, μια χρυσή δανάκη (N1).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 17)

A1 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 17, A1)

Ύψ. 0.47, διάμ. χ. 0.056, διάμ. β. 0.147 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό, λαβές ταινιωτές, λαιμός βραχύς, κυλινδρικός, με μείωση προς το χείλος το οποίο έχει μορφή πλαστικού δακτυλίου. Πλαστικός δακτύλιος στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 194, αρ. Κ 8123, εικ. 3β. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, αρ. 313, πίν. 37.

A2 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 17,Α2)

Ύψ. 0.072, διάμ. χ. 0.125, διάμ. β. 0.031 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 6/N)

Συγκολλημένος, ελλειπής σε τμήμα του χείλους. Χείλος που νεύει προς τα έξω. Στο μέταλλο ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου με ενδιάμεση σειρά στιγμών. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από μακρά πέταλα. Κάτω από το χείλος ζώνη με πάπιες προς τα αριστερά. Γάνωμα τεφρό σκούρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, σε ολόκληρο το αγγείο.

Πρβλ. Rotroff 1982, 34-37, 83, αρ.321-326, πίν.58-59, 87 (145-86π.Χ.)

A3 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α3)

Σωζ. ύψ. 0.122, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5/N)

Συγκολλημένο, ελλειπές στο χείλος. Βάση κωνική, πόδι ψηλό, σώμα σωληνόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 391, πίν. 70,3 (β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A4 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α4)

Ύψ. 0.14, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5/N)

Ακέραιο. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. μυροδοχείο A3.

A5 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α5)

Σωζ. ύψ. 0.105, διάμ. χ. 0.024 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5/N)

Ελλειπές στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A4.

A6 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α6 και εικ. 167)

Ύψ. 0.143, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5/N)

Συγκολλημένο, με απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A5.

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α7 και εικ. 167)

Ύψ. 0.123, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφρός (Munsell 10YR, 7/2)

Ακέραιο, με απόκρουση στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A6.

A8 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α8)

Ύψ. 0.134, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A7.

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α9)

Σωζ. ύψ. 0.10, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ελλιπές στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A8.

A10 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α10)

Σωζ. ύψος 0.102, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ελλιπές στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A9.

A11 : Λάγυνος (εικ. 17,Α11)

Ύψ. 0.185, διάμ. χ. 0.038, διάμ. β. 0.11 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήμα του χείλους και του σώματος και στη βάση. Σώμα αμφικωνικό, λαβή με διπλή αυλάκωση. Ίχνη ερυθρού γανώματος, λίαν εξίτηλου, στο εσωτερικό του χείλους. Διακόσμηση με ερυθρές ταινίες στην ακμή του σώματος, στη βάση του λαιμού, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 175-176, πίν. 89-91 Λάγυνοι με γραπτή διακόσμηση φαίνεται πως εμφανίζονται στη Ρόδο στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., δηλαδή η εμφάνισή τους συμπίπτει με την περίοδο της μεγάλης διάδοσης των λευκών λαγύνων. Για τις λαγύνους γενικά (διακοσμημένες και μη) βλ. Rotroff 1997, 225-229 (όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία).

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α12)

Ύψ. 0.146, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Συγκολλημένο στον λαιμό, ελλιπές σε τμήμα του χείλους.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A10.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α13)

Ύψ. 0.129, διάμ. χ. 0.021, διάμ. βάσης 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A10, A12.

A15 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α15 και εικ. 167)

Ύψ. 0.28, διάμ. χ. 0.037, διάμ. β. 0.032 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι σχετικά ψηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 388, πίν. 69,1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A16 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α16 και εικ. 167)

Ύψ. 0.283, διάμ. χ. 0.035, διάμ. β. 0.029 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A15.

A17 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α17)

Ύψ. 0.183, διάμ. χ. 0.028, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο. Παρόμοιου σχήματος με τα δύο προηγούμενα, μικρότερου, όμως, μεγέθους.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69,1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A18 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α18)

Ύψ. 0.128, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A10, A12-A13.

A19 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α19)

Ύψ. 0.185, διάμ. χ. 0.029, διάμ. β. 0.027 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος και στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A17.

A20 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α20 και εικ. 167)

Ύψ. 0.136, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A3-A10, A12-A13, A18.

A21 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α21 και εικ. 167)

Ύψ. 0.177, διάμ. χ. 0.026, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους.

Πρβλ. μυροδοχεία A17, A19.

A22 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α22)

Ύψ. 0.173, διάμ. χ. 0.026, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A17, A19, A21.

A23 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α23)

Ύψ. 0.121, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία Α3-Α10, Α12-Α13, Α18, Α20.

A24 : Μυροδοχείο (εικ. 17,Α24)

Ύψ. 0.148, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός σκούρος τεφρός (Munsell 10YR, 4/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία Α3-Α10, Α12-Α13, Α18, Α20, Α23.

Χρονολόγηση

Από τη συνεξέταση όλης της κεραμικής, κυρίως όμως των είκοσι μυροδοχείων (Α3-Α10, Α12-Α13, Α15-Α24), που βρέθηκαν στο εσωτερικό του τάφου, η ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

10. Τάφος B174 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Το κάτω μισό του σκελετού σε ύπτια θέση, το πάνω στραμμένο προς τα Δ. Ελάχιστα σωζόμενα οστά, εύθρυπτα.

Εξωτερικά του τάφου βρέθηκαν επτά πήλινα αλάβαστρα (Α1-Α3, Α5-Α8), μία σπασμένη κύλιξ (Α4), δύο κύαθια (Α9, Α11) κι ένας αρυτήρας (Α10).

Εσωτερικά τάφου, στα πόδια του νεκρού, βρέθηκαν συγκεντρωμένα έξι μυροδοχεία (Α12-Α17), εννέα σιδερένια καρφιά (Σ1), ένα χάλκινο κομβίο (Χ1), ένα χάλκινο καρφί (Χ2), ένα χάλκινο κάτοπτρο (Χ3), ένα χάλκινο έλασμα από κλειδαριά (Χ4), τέσσερα όστρεα, μία γυάλινη χάντρα, δύο χάλκινοι κρίκοι (Χ5), τμήμα ενός ειδωλίου (Π3), μία πυξίδα (Α18), εντός της οποίας ψιμύθιο, ένα μολύβδινο βάρος με ανάγλυφο ρόδακα κι ένα μολύβδινο κύπελλο (Μ1).

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 19)

Α1 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,Α1 και εικ. 168)

Ύψ. 0.202, διάμ. χ. 0.032 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιο, με ψευδολαβές στο ύψος του ώμου. Ολόκληρη η επιφάνεια καλυμμένη με λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485-487, αρ. 81. 5-7 και 82. 2-6, εικ. 122-124. και 133-137. Αραπογιάννη 1984, 115, αρ. ΜΔ 12511, πίν. 42 δ.

A2 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,A2)

Ύψ. 0.205, διάμ. χ. 0.032 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλιπές σε τμήματα του σώματος.

Πρβλ. αλάβαστρο A1.

A3 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,A3 και εικ. 168)

Ύψ. 0.19, διάμ. χ. 0.033 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους.

Πρβλ. αλάβαστρα A1-A2.

A4 : Κύλιξ (εικ. 19,A4 και εικ. 172)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.055, ύψ. (με λαβές) 0.06, διάμ. χ. 0.129, διάμ. β. 0.064 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένη, ελλιπής σε τμήμα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα με αρθρωμένο περίγραμμα, χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές ταινιωτές που κλίνουν ελαφρώς προς τα πάνω. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους εξίτηλο, σε ολόκληρο το αγγείο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης. Στις δύο όψεις διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με επίθετο λευκό χρώμα, απολεπισμένο : βλαστόσπειρα με άνθη και φύλλα κισσού, αποδοσμένα με επίθετο πηλό.

Πρβλ. Vatín, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7. Πατσιαδά 1983, 110-111, αρ. 24-37, πίν. 53 β-55 α.

A5 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,A5)

Ύψ. 0.205, διάμ. χ. 0.033 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο, με αποκρούσεις στο χείλος.

Πρβλ. αλάβαστρα A1-A3.

A6 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,A6)

Ύψ. 0.202, διάμ. χ. 0.03 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιο.

Πρβλ. A1-A3, A5.

A7 : Λευκό αλάβαστρο

Σωζ. ύψ. 0.093, διάμ. χ. 0.032 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλειπές στο κάτω τμήμα.

Πρβλ. αλάβαστρα A1-A3, A5-A6.

A8 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 19,7)

Ύψ. 0.205, διάμ. χ. 0.03 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ελλειπές σε μικρό τμήμα του χείλους.

Πρβλ. αλάβαστρα A1-A3, A5-A7.

A9 : Μόνωτο κυάθιο (εικ. 19, A9 και εικ. 182)

Ύψ. 0.043, διάμ. χ. 0.126, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός με μαρμαρυγία (Munsell 2.5YR, 6/8)

Ακέραιο. Βάση δισκόμορφη, σώμα κωνικό, λαβή ταινιωτή, οριζόντια, με ελαφρά κλίση προς τα πάνω.

Πρβλ. Robinson 1942, 177 και 187 κ.ε. Sparkes, Talcott 1970, 124-127. Αραπογιάννη 1984, 98, 117, αρ. Μ.Δ. 12482-1283, πίν. 33 γ, 34 β. Ωνάσογλου 1994, Τ. Π-2, πίν. 31 β. Δακορόνια 1997, 48, πίν. 32 δ. Rotroff 1997, 155-156, αρ. 856-865.

A10 : Αρυτήρας (εικ. 19, A10 και εικ. 180)

Ύψ. 0.058, διάμ. χ. 0.07, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα του σώματος και του χείλους. Βάση δισκόμορφη, σώμα σφαιρικό, λαβή ταινιωτή με διπλή νεύρωση, χείλος που στρέφεται ελαφρώς προς τα έξω, με δύο αποφύσεις στη γέννεση της λαβής.

Πρβλ. Edwards 1975, 121, αρ. 648-649, πίν. 27-61 (550-β' τέταρτο 3^{ου} αι. π.Χ.). Αραπογιάννη 1984, 89, 91, αρ. ΜΔ 1250-1251, πίν. 29 γ και 30 α (σε τάφο του τέλους του 4^{ου}-αρχών 3^{ου} αι. π.Χ.)

A11 : Μόνωτο κυάθιο (εικ. 19, A11 και εικ. 182)

Ύψ. 0.048, διάμ. χ. 0.137, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός με μαρμαρυγία (Munsell 2.5YR, 6/8)

Ακέραιο.

Πρβλ. κυάθιο A9.

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A12 και εικ. 163)

Ύψ. 0.065, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 5/1)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στη βάση. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χροανόσχημος, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 705, πίν. 56 (αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.)

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A13 και εικ. 163)

Ύψ. 0.061, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5/N)

Ακέραιο. Βάση δισκόμορφη, πόδι χαμηλό, σώμα διογκωμένο, λαιμός βραχύς, κοιλόκυρτος, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 707, πίν. 56 (α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A14 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A14)

Ύψ. 0.068, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A12.

A15 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A15)

Ύψ. 0.064, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A12, A14.

A16 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A16 και εικ. 163)

Ύψ. 0.055, διάμ. χ. 0.019, διάμ. β. 0.014 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A12, A14-A15.

A17 : Μυροδοχείο (εικ. 19, A17)

Ύψ. 0.056, διάμ. χ. 0.019, διάμ. β. 0.014 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 5/1)

Ακέραιο. Οπή στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχείο A13.

A18 : Μικκύλη λεκανίδα με πώμα. (εικ. 19, A18 και εικ. 185)

Ύψ. χωρίς πώμα) 0.028μ., ύψ. (με πώμα) 0.055, διάμ. χ. 0.072 διάμ. β. 0.034 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραια, με απόκρουση στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος με εγκοπή για την προσαρμογή πώματος. Πώμα κωνικό, με κάθετο περιχέλωμα και κομβιόσχημη λαβή. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, κατά τόπους απολεπισμένο σε ολόκληρο το αγγείο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης. Στο πώμα διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με λευκό επίθετο χρώμα : μεμονωμένα φύλλα και άνθη κισσού.

Πρβλ. Vatín, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Milošić, Theocharis 1976, 102, αρ. 59, πίν. 36,2 και XXI, 9. Heimberg 1982, 33, αρ. 151-152, πίν. 10. Πατσιαδά 1983, 127, αρ. 192, πίν. 77 δ. Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Νέα ευρήματα από το νεκροταφείο της Υαμπόλεως, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Ελατείας*, Ελάτεια 1993. Παπακωνσταντίνου 1997, 52, 55, πίν. 36 α, γ. Rotroff 1997, 192, αρ. 1254-1255, πίν. 93. Χαραμή 2000, 727-728, εικ. 2 και 3.

A19 : Μικκύλο άωτο σκυφίδιο (εικ. 19, A19)

Ύψ. 0.021, διάμ. χ. 0.037, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους. Βάση δισκόμερφη, σώμα κωνικό, χείλος αδιαμόρφωτο. Γάνωμα καστανό, θαμπό, κατά τόπους απολεπισμένο σε ολόκληρο το αγγείο εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 219, αρ. 1427-1429, πίν. 108.

Χρονολόγηση

Βάσει των πέντε μυροδοχείων (A13-A17) και των επτά λευκών αλαβάστρων (A1-A3 και A5-A8), η ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

11. Τάφος B192 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες, σπασμένες.

Βρέθηκαν τα οστά δύο ταφών, τοποθετημένων επάλληλα, σε ύπτια θέση, με τον ίδιο προσανατολισμό.

Εξωτερικά βρέθηκαν, στη ΒΑ. γωνία ένας καλυκωτός κρατηρίσκος (A1) και στη Β. πλευρά ένας οξυπύθμενος αμφορέας (A2).

Εσωτερικά βρέθηκαν, στα πόδια των νεκρών, ένα πινάκιο (A5), ένας ανάγλυφος σκύφος (A6), μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ1) κι ένα σιδερένιο καρφί (Σ2).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 20)

A' ταφή

A1 : Καλυκωτός κρατηρίσκος (εικ. 20,A1)

Ύψ. 0.158, διάμ. χ. 0.123, διάμ. β. 0.067 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6), χονδρόκοκκος με μίκα.

Συγκολλημένος, ελλιπής σε τμήμα του χείλους. Βάση βαθμιδωτή, κοίλη στο κάτω μέρος, πόδι κυλινδρικό, σώμα καλυκόσχημο, λαβές μικρές, κολλημένες στο σώμα, ελλειψοειδούς διατομής, χείλος νεύον προς τα έξω.

Πρβλ. Καλτσάς 1998, 117, αρ. 1046, πίν. 131 α, β (σε τάφο του γ' τέταρτου 4^{ου} αι. π.Χ.).

A2 : Οξυπύθμενος αμφορέας (εικ. 20,A2)

Ύψ. 0.395, διάμ. Χ. 0.08, διάμ. Β. 0.047 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του χείλους και σε τμήματα του σώματος. Βάση κομβιόσχημη με βάθυνση στο κάτω μέρος, σώμα σχεδόν κωνικό, λαβές ταινιωτές, ώμος γωνιώδης, λαιμός ψηλός, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Hemberg 1982, 89-91, 147, αρ. 700, πίν. 38 (Η βάση παραπέμπει στους οξυπύθμενος αμφορείς από τη Χίο). Για χιακούς αμφορείς : V. Grace, *Hesperia* 3, 1934, 202, εικ. 1, 1. J. Boardman, *Excavations in Chios, BSA Suppl.* 6 (1967), 179, αρ. 942. K. Braun, *AM* 85, 1970, πίν. 55, αρ. 29 (3^{ος} αι. π.Χ.)

Β' ταφή

A5 : Ιχθυοπινάκιο (εικ. 20,Α5 και εικ. 181)

Ύψ. 0.05, διάμ. χ. 0.21, διάμ. β. 0.07 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές σε τμήμα του χείλους και σε μικρά τμήματα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό κωνικό έξαρμα, σώμα κωνικό, πυθμένας με κυκλική βάθυνση, χείλος ταινιόσχημο με αυλακώσεις, που εκτείνεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο, εκτός από το κάτω τμήμα του.

A6 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 20,Α6 και εικ. 127)

Ύψ. 0.08, διάμ. χ. 0.138, διάμ. β. 0.058 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε μικρά τμήματα του χείλους και του σώματος. Χείλος νεύον προς τα έξω. Μετάλλιο με ρόδακα εντός τριπλού δακτυλίου. Η κύρια διακοσμητική ζώνη αποτελείται από μακρά φύλλα φτέρης με διπλή κεντρική νεύρωση, διακοσμημένη με στιγμές. Κάτω από το χείλος ζώνη με φύλλα κισσού. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους απολεπισμένο. Από πολυχρησιμοποιημένη μήτρα.

Πρβλ. Rotroff 1982, 52-53, αρ. 72-74, πίν. 13, 14, 74, 94 (225-150 π.Χ.)

Χρονολόγηση

Ο τάφος χρησιμοποιήθηκε δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται, στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του κρατηρίσκου (A1) και του οξυπύθμενου αμφορέα (A2).

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει του πινακίου (A5) και του ανάγλυφου σκύφου (A6). Οι δύο σκελετοί πρέπει να θεωρηθούν, λόγω της στάσης τους, ταυτόχρονες ταφές τοποθετημένες κατά την επαναχρησιμοποίηση του τάφου.

12. **Τάφος N20** (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου, στη ΒΔ. γωνία μια μολύβδινη πυξίδα με πώμα, στη ΒΑ. γωνία το σώμα κυλινδρικής πυξιδίσκης (Α1), πάνω στη μεσαία καλυπτήρια ένα άωτο σκυφίδιο (Α2) πάνω σε ένα λοπάδιο με πώμα (Α4) κι ένας σκύφος (Α3) πάνω σε ένα μόνωτο κυάθιο (Α5). Στο εσωτερικό του τάφου, το οποίο ήταν πλήρες χώματος, δίπλα στα κάτω άκρα του νεκρού βρέθηκε το πώμα της κυλινδρικής πυξιδίσκης Α1(Α6) και μέσα στο κρανίο μια λεπίδα οψιανού (Λ1).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα :(εικ. 21)

Κεραμική

Α1, Α6 : Κυλινδρική πυξιδίσκη με πώμα (εικ. 21,Α1/Α6)

Ύψ. (με πώμα) 0.052, ύψ. (χωρίς πώμα) 0.044, διάμ. χ. 0.044, διάμ. πώματος 0.053, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραη. Βάση δακτυλιόσχημη με περιμετρική αυλάκωση και κεντρικό έξαρμα, σώμα κυλινδρικό, ευρυνόμενο ελαφρώς προς τα πάνω, χείλος με κάθετα τοιχώματα και δακτύλιο για την προσαρμογή του πώματος. Ερυθρό γάνωμα εσωτερικά και μαύρο εξωτερικά, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης. Πώμα άβαφο εσωτερικά, με ερυθρή στιγμή στο κέντρο.

Πρβλ. Sparkes, Talcott 1970, 177-178, αρ. 1311-1312, πίν. 43 (πυξίς τύπου D). Θέμελης,

Τουράτσογλου 1997, 125, αρ. Z23, πίν. 139 (τέλη 4^{ου} -αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.).

Α2 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 21,Α2)

Ύψ. 0.046, διάμ. χ. 0.122, διάμ. β. 0.06 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Ελλίπες σε μικρό τμήμα του σώματος, με απόκρουση στο χείλος και στη βάση. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ρηχό, κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα μαύρο, κατά τόπους ερυθρό, καλύπτει ολόκληρο το αγγείο, εκτός από τη βάση.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 996, πίν. 76 (περίπου 300 π.Χ.)

Α3 : Σκύφος με ψευδολαβές (εικ. 21,Α3)

Ύψ. 0.079, διάμ. χ. 0.129, διάμ. β. 0.042 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος. Λείπουν τμήματα του σώματος και του χείλους. Βάση εχινόσχημη, κοίλη από κάτω, με αυλάκωση και κεντρικό έξαρμα, χωριζόμενη από το πόδι με πλαστικό δακτύλιο, σώμα σχεδόν ημισφαιρικό, ψευδολαβές πηνιόσχημες, διπλή αυλάκωση κάτω από το χείλος. Μεταξύ των λαβών διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» : βλαστόσπειρα κισσού, αποδοσμένη με εγχάραξη, και φύλλα αποδοσμένα με επίθετο λευκό χρώμα.

Πρβλ. Rotroff 1997, 96, αρ. 164, πίν. 15 (bolster cup · τέλη 4^{ου} αι. π.Χ.)

A4 : Λοπάδιο με πώμα (εικ. 21,Α4)

Ύψ. (με πώμα) 0.055, ύψ. (χωρίς πώμα) 0.037, διάμ. χ. 0.131, διάμ. πώματος 0.12, διάμ. β. 0.115 μ.

Πηλός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 5/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος. Βάση κοίλη, σώμα με τοιχώματα που ευρύνονται προς τα πάνω, χείλος με εισέχοντα δακτύλιο για την προσαρμογή του πώματος, πώμα με κομβιόσχημη λαβή.

Πρβλ. Sparkes, Talcott 1970, 198-199 και σημ. 4, αρ. 1565-1566, πίν. 69. Γιαννικουρή 1994, 304, πίν. 236 α. Rotroff 1997, 217, αρ. 1496, πίν. 112. Ι. Ανδρέου-Ηλ. Ανδρέου, Ελληνιστικά κεραμικά σύνολα από το Δ. νεκροταφείο της Αμβρακίας, *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 87, πίν. 64 στ.

A5 : Μόνωτο κυάθιο (εικ. 21,Α5)

Ύψ. 0.047, διάμ. χ. 0.135, διάμ. β. 0.057 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Λείπουν τμήματα του σώματος. Βάση δισκόμορφη, σώμα κωνικό, λαβή ταινιωτή, οριζόντια, με ελαφρά κλίση προς τα πάνω.

Πρβλ. Robinson 1942, 177 και 187 κ.ε. Sparkes, Talcott 1970, 124-127. Αραπογιάννη 1984, 98, 117, αρ. Μ.Δ. 12482-1283, πίν. 33 γ, 34 β. Ωνάσογλου 1994, Τ. Π-2, πίν. 31 β. Δακορόνια 1997, 48, πίν. 32 δ. Rotroff 1997, 155-156, αρ. 856-865.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ., βάσει της πυξιδίσκης (A1, A6) και του σκύφου με ψευδολαβές (A3).

13. Τάφος N49 (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τμήματα επιτουμβίων στηλών.

Σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο στα Ν. Στο κέντρο του πυθμένα του τάφου, σε λάκκο ανακομιδής, κρανία και μακρά οστά τριών νεκρών.

Εξωτερικά του τάφου, στην Α. πλευρά, βρέθηκαν δύο αμφορείς «μακεδονικού» τύπου (A1 και A4).

Εσωτερικά του τάφου βρέθηκαν, δίπλα στον δεξιό μηρό του σκελετού, ένας ανάγλυφος σκύφος (A5) και κάτω από το δεξί χέρι ένα μυροδοχείο (A6).

Στον λάκκο ανακομιδής βρέθηκαν τρία μυροδοχεία (A7-A9), μία σιδερένια στλεγγίδα και μία χάλκινη βελόνα.

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 23)

A1 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 23,Α1)

Ύψ. 0.315, διάμ. χ. 0.07, διάμ. β. 0.104 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος, με απόκρουση στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα ωοειδές, ραδινό, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό. Λαβές ταινιωτές, λαιμός στενός και βραχύς, στόμιο κωνικό, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννηση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000, 194 και 198, αρ. K1753 και K7344, εικ. 4 β-γ.

A4 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 23,Α4)

Ύψ. 0.285, διάμ. χ. 0.073, διάμ. β. 0.109 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος στον λαιμό, ελλειπής στις λαβές. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, διογκωμένο χαμηλά, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον ώμο. Ώμος τονισμένος, λαιμός κυλινδρικός, βραχύς, λαβές μικρές ταινιωτές, με κεντρική νεύρωση, στόμιο κωνικό με πλαστικό δακτύλιο στη γέννηση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000, 194, 197, αρ. K8123, εικ. 3 β.

A5 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 23,Α5)

Ύψ. 0.084, διάμ. χ. 0.125, διάμ. β. 0.047 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Συγκολλημένος, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση επίπεδη, σώμα κωνικό, χείλος ίσιο με κλίση προς τα έξω. Στο μετάλλιο κόσμημα δυσδιάκριτο, στην κύρια ζώνη μακρά φύλλα λωτού (*nymphaea lotus*), στο χείλος σειρά στιγμών. Γάνωμα μαύρο, κατά το ήμισυ ερυθρό, κατά τόπους απολεπισμένο.

Για το σχήμα πρβλ. Rotroff 1982, 16, αρ. 3, πίν. 92. Για τη διακόσμηση ό. π., 18, αρ. 49-53, 55-67, 78-79, 83, πίν. 8-12, 14, 94.

A6 : Μυροδοχείο (εικ. 23,Α6)

Ύψ. 0.102, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι σχετικά χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Καστανές ταινίες στην κοιλιά, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 386, πίν. 70,1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 23,Α7)

Ύψ. 0.167, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.03 μ.

Πηλός γκριζός (Munsell 5Y, 5/1)

Συγκολλημένο στον λαιμό. Πρόχειρης κατασκευής και κακής όπτησης, με φυσαλίδες στο σώμα και ρηγματώσεις στο πόδι. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Κίτρινες ταινίες στην κοιλιά, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 380, πίν. 68,3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A8 : Μυροδοχείο (εικ. 23,Α8)

Σωζ. ύψ. 0.062, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός τεφρορόδινος (Munsell 7.5YR, 6/2)

Λείπει το χείλος. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός μακρύς και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 379, πίν. 68, 3 (τέλη 3^{ου} αι. π.Χ.)

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 23,Α9)

Ύψ. 0.101, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός καστανός (Munsell 7.5YR, 5/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Πράσινες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E100, πίν. 96,7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A10 : Μυροδοχείο (εικ. 23,Α10)

Ύψ. 0.163, διάμ. χ. 0.026, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός ανοιχτός καστανός (Munsell 7.5YR, 6/3)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στη βάση. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκή ταινία στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69,1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

Χρονολόγηση

Ο τάφος είχε χρησιμοποιηθεί για 4 ταφές:

Τόσο οι πρώτες τρεις, που συγκεντρώθηκαν στον λάκκο ανακομιδής, όσο και η νεότερη, χρονολογούνται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των πέντε μυροδοχείων (A6-A10).

Η νεότερη ταφή χρονολογείται στα μέσα περίπου του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει του ανάγλυφου σκύφου (A5).

14. **Τάφος N93** (εικ. 154)

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος με δύο κεραμίδες λακωνικού τύπου. Πιθανότατα ανήκε σε παιδική ταφή.

Δεν διατηρήθηκαν οστά.

Εξωτερικά του τάφου, κατά μήκος της Β. πλευράς, βρέθηκε το πώμα μιας πυξίδας (Α1).

Εσωτερικά βρέθηκαν ένας αρυτήρας (Α3), δύο λοπάδια (Α4-Α5), δύο άωτα σκυφίδια (Α6 α-β), ένας κάρθρος (Α7), ένας οξυπύθμενος αμφορίσκος (Α8), ένα μυροδοχείο (Α9), ένα χάλκινο κάτοπτρο (Χ1) και δύο σιδερένια καρφιά (Σ1-Σ2).

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 24)

Α1 : Πώμα πυξίδας (εικ. 24,Α1 και εικ. 186)

Ύψ. 0.092, διάμ. σώματος 0.115, μέγ. διάμ. 0.14 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο, λείπει μεγάλο τμήμα του κυλινδρικού τοιχώματος. Προέρχεται από πυξίδα τύπου Α. Ψηλό, με κυλινδρικά τοιχώματα και με διπλή εγχάραξη στο κάτω μέρος του. Πάνω μέρος με μορφή ημισφαιρικού θόλου και πλατύ περίγυρο. Διπλή αυλάκωση στην κορυφή και στη βάση του θόλου. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο. Διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με λευκό επίθετο χρώμα, κατά τόπους απολεπισμένο : στο κυλινδρικό τοίχωμα κλαδιά δάφνης, στον θόλο κισσόφυλλα και στον περίγυρο εναλλασσόμενα ζεύγη κάθετων γραμμιδίων και στιγμών.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 143. Kotitsa 1996, 95-97. Rotroff 1997, 189-190, αρ. 1222, πίν. 90 (275-260 π.Χ.).

Α3 : Αρυτήρας (εικ. 24,Α3)

Ύψ. 0.134, διάμ. χ. 0.083 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 6/8) χονδρόκοκκος με μίκα

Ακέραιος. Βάση κυρτή, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαβή κάθετη ταινιωτή, χείλος που στρέφεται ελαφρώς προς τα έξω.

Πρβλ. Αραπογιάννη 1984, 89, 91, αρ. ΜΔ 1250-1251, πίν. 29 γ και 30 α.

Α4 : Λοπάδιο (εικ. 24,Α4)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.046, ύψ. (με λαβές) 0.065, διάμ. χ. 0.168, διάμ. β. 0.14 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/6) χονδρόκοκκος με μαρμαρυγία

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλίπες στη μια λαβή. Βάση κυρτή, σώμα ρηχό, με τοιχώματα που ευρύνονται προς τα πάνω, χείλος με εσωτερική προεξοχή για την προσαρμογή πώματος, λαβές κυματοειδείς, σχεδόν κατακόρυφες, που φύονται στο χείλος.

Πρβλ. Rotroff 1997, 217, αρ. 1496-1499, πίν. 112 (β' μισό 3^{ου}- α' τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.)

A5 : Λοπάδιο (εικ. 24,Α5)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.06, ύψ. (με λαβές) 0.067, διάμ. χ. 0.017, διάμ. β. 0.144 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/6) χονδρόκοκκος με μαρμαρυγία.

Συγκολλημένο, ελλίπες σε μικρό τμήμα του σώματος και του χείλους και στο ήμισυ της μιας λαβής.

Πρβλ. λοπάδιο A4.

A6 α : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 24,Α6α και εικ. 184)

Ύψ. 0.036, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.045 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα ρηχό, κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα μαύρο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1000, πίν. 76 (290-275π.Χ.)

A6 β : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 24,Α6β και εικ. 184)

Ύψ. 0.031, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.043 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος 7.5YR, 7/6

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος. Γάνωμα καστανόμαυρο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. σκυφίδιο A6 α.

A7 : Κάνθαρος (εικ. 24,Α7)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.071, ύψ. (με λαβές) 0.076, διάμ. χ. 0.07, διάμ. β. 0.037 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος, ελλίπης στη μία λαβή και σε τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα κυλινδρικό που κλίνει ελαφρώς προς τα πάνω, λαβές κάθετες ταινιωτές, που υψώνονται πάνω από το χείλος, χείλος με κάθετα τοιχώματα. Γάνωμα μαύρο σε ολόκληρο το αγγείο, εκτός από τη βάση.

Πρβλ. Rotroff 1997, 103-105, αρ. 232-277, πίν. 22-28. Heimberg 1982, 27-28, αρ. 131-134, πίν. 8. Edwards 1975, 74-75, αρ. 378-380, πίν. 15, 52.

A8 : Οξυπύθμενος αμοφορίσκος (εικ. 24,Α8 και εικ. 170)

Ύψ. 0.175, διάμ. χ. 0.034, διάμ. β. 0.03 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος, με μικρές ρηγματώσεις στη βάση. Βάση στενή, ελαφρώς κυρτή, σώμα επίμηκες, λαιμός που στενεύει προς τα πάνω, λαβές ταινιωτές, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. M. Bucovala, *Necropole elenistice la Tomis*, Costanza 1967, 30 M.XIX b, 37 M.VIII b, 47 M.CCCXL e, 52 M.CDXXXVI c, εικ. 143. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, αρ. 678, πίν. 54 (γ' τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.). D. Regev, *The transitional phase between the Persian and Hellenistic periods at Marissa*, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 273, πίν. 219 δ.

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 24,Α9)

Ύψ. 0.075, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 5/1)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ταινίες λευκές και καστανές στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 186, αρ. E93, πίν. 96, 5 (α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του μυροδοχείου (A9) κυρίως.

15. **Τάφος N113** (εικ. 197)

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος από τέσσερις κεραμίδες λακωνικού τύπου και δύο μικρότερες για την κάλυψη των ανοιγμάτων των στενών πλευρών.

Σκελετός σε πολύ κακή διατήρηση, με το κρανίο στα Β.

Στο εσωτερικό του τάφου, πάνω από τον νεκρό, βρέθηκαν υπολείμματα υφάσματος, το οποίο θα τον κάλυπτε. Γύρω από τον νεκρό βρέθηκαν επτά πήλινα αλάβαστρα (A3-A6, A8, A10 και A14), ένας πήλινος σταμνοειδής κάδος (situla) (A7), ένας οξυπύθμενος αμφορίσκος (A9), ένας κάρθαρος (A12), ένα ειδώλιο μικρού κοριτσιού (E1), θραύσματα δύο τουλάχιστον σιδερένιων στλεγγίδων (Σ1-3, Σ10-11), σιδερένιοι μικροί ήλοι με ίχνη ξύλου (Σ4), τμήματα σιδερένιας πόρπης (Σ6), χάλκινα αγκίστρια (X1), τρεις μικροί χάλκινοι κρίκοι (X2), ένα χάλκινο και ένα αργυρό νόμισμα (N1, N2), δύο χάλκινες πυξίδες (A15, A16), η μία εκ των οποίων (A15) περιείχε, κολλημένα μεταξύ τους, χάλκινα νομίσματα (N3), τρεις πήλινες χάντρες, μία λεπίδα οψιανού (Λ1) και τμήματα ξύλινου σκαλιστού κιβωτιδίου (Ξ1-Ξ3).

Προσανατολισμός Β-Ν.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 25)

A3 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,Α3)

Ύψ. 0.173, διάμ. χ. 0.033 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλειπές σε μικρό τμήμα του σώματος και του χείλους. Ίχνη από λευκό επίχρισμα, κατά το μεγαλύτερο μέρος απολεπισμένο.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485-487, αρ. 81. 5-7 και 82. 2-6, εικ. 122-124. και 133-137.

Αραπογιάννη 1984, 115, αρ. ΜΔ 12511, πίν. 42 δ.

A4 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A4)

Σωζ. ύψ. 0.122 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Λείπει το χείλος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος.

Πρβλ. αλάβαστρο A3.

A5 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A5)

Σωζ. ύψ. 0.157 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλιπές στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. αλάβαστρα A3-A4.

A6 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A6)

Σωζ. ύψ. 0.155 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Λείπει ο λαιμός και το χείλος. Ρηγματώσεις στο σώμα.

Πρβλ. αλάβαστρα A3-A5.

A7 : Σταμνοειδής κάδος (situla) (εικ. 25,A7)

Ύψ. (χωρίς λαβή) 0.149, ύψ. (με λαβή) 0.206, διάμ. χ. 0.117, διάμ. β. 0.068 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιος. Βάση δισκόμορφη με κεντρικό έξαρμα στο κάτω μέρος της. Σώμα με σιγμοειδές περίγραμμα. Λαβή διπλή, οριζόντια, στη μία απόληξη της οποίας επίθετο ανάγλυφο προσωπίο. Χείλος με κλίση προς το εσωτερικό του αγγείου. Κάτω από το χείλος, στον άξονα της λαβής, οριζόντια, κυλινδρική προχοή, με ηθμό στο τοίχωμα του αγγείου. Γάνωμα μαύρο, στιλπνό, καλής ποιότητας, καλύπτει ολόκληρο το αγγείο, εκτός από τη βάση. Στον ώμο του αγγείου διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» : εγχάρακτη βλαστόσπειρα με κισσόφυλλα από επίθετο πηλό και στιγμωτούς καρπούς από επίθετο λευκό χρώμα.

Πρβλ. J. P. Morel, *Céramique campanienne : Les formes* (BEFAR 244), Rome 1981, 398-399, αρ. 6511-6531, πίν. 197-199. Φ. Ζαφειροπούλου, Τάφοι στο Τριχόνιο της Αιτωλίας, *Ε'ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 324, πίν. 163 β (Τάφος 1976). Γ. Τουράτσογλου, Το ξίφος της Βέροιας, *Αρχαία Μακεδονία IV*, 1986, 630 και 635, σχ. 6.

A8 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A8)

Σωζ. ύψ. 0.119 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Λείπει ο λαιμός και το χείλος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος.

Πρβλ. αλάβαστρα A3-A6.

A9 : Οξυπύθμενος αμοφορίσκος (εικ. 25,A9)

Ύψ. 0.188, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.014 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος στη μία λαβή, ελλειπής σε τμήμα του χείλους. Βάση κομβιόσχημη, με κοίλανση στην κάτω επιφάνεια, σώμα κωνικό, ώμος γωνιώδης, λαβές ελλειψοειδούς διατομής, λαιμός ψηλός, που στενεύει προς τα πάνω.

Πρβλ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 174, πίν. 87 β.

A10 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A10)

Σωζ. ύψ. 0.145 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο. Λείπει ο λαιμός και το χείλος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος.

Πρβλ. αλάβαστρα A3-A6, A8.

A12 : Κύλιξ-Κάνθαρος (εικ. 25,A12)

Ύψ. 0.075, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.041 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένος, με αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση. Βάση δισκόμορφη, με περιμετρική αυλάκωση, κοίλη στην κάτω επιφάνειά της και με κεντρικό έξαρμα. Πόδι κυλινδρικό χαμηλό, βαθμιδωτό. Σώμα βαθύ, ημισφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές με κισσόφυλλα ως επιθήματα, χείλος με κάθετα τοιχώματα. Γάνωμα μαύρο, στιλπνό, καλής ποιότητας. Στο σώμα διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» : κλαδί ελιάς αποδοσμένο με λευκό επίθετο χρώμα. Στο κάτω μέρος του σώματος εξηρημένη αυλάκωση.

Πρβλ. Rotroff 1997, 93, αρ. 142, πίν. 13 (bowl-kantharos, hellenistic type, 290-275 π.Χ.).

A14 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 25,A14)

Σωζ. ύψ. 0.138 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλειπές στο χείλος. Ίχνη λευκού επιχρίσματος.

Πρβλ. αλάβαστρα A3-A6, A8, A10.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει των επτά λευκών αλαβάστρων (A3-A6, A8, A10 και A14) αλλά και του οξυπύθμενου αμφορίσκου (A9).

16. **Τάφος N120** (εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες σπασμένες.

Ένας σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο στα Β. και δύο άλλοι, παραμερισμένοι, εκατέρωθεν αυτού, με τα κρανία στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου, πάνω στις καλυπτήριες, βρέθηκαν τέσσερα μυροδοχεία (A1, A3-A5), τρία άωτα σκυφίδια (A7, A17 και A18), ένα πινάκιο (A16) και μία λάγνος (A8).

Εσωτερικά του τάφου βρέθηκαν, τμήματα σιδερένιας στλεγγίδας (Σ3), μια πλήληνη αγνόθα (Π1), ένας ανάγλυφος σκύφος (A15), ένας λύχνος (A10), στη ΒΔ. γωνία ένα μυροδοχείο

(A9), στη ΝΔ. ένας λύχνος (A10), στη Δ. πλευρά ένα μυροδοχείο (A11) κι ένα σιδερένιο καρφί (Σ1), στην Α. πλευρά μία λεκανίδα με πώμα (A12), στον ώμο του ακέραιου σκελετού ένα χάλκινο δακτυλίδι (X1) και στα πόδια του δύο μυροδοχεία (A13, A14).

Κάτω από τη νεότερη ταφή βρέθηκαν πέντε μικροί λάκκοι διαμέτρου 0.35 μ.- δύο στη Ν. πλευρά, μία στο μέσον και δύο στη Β. πλευρά- οι οποίοι και περιείχαν θρυμματισμένα οστά. Προσανατολισμός Β-Ν.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 26)

Β' ταφή

A1 : Μυροδοχείο (εικ. 26,Α1)

Ύψ. 0.072, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (10YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ταινίες λευκές και καστανές στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E100, πίν. 96,7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A4 : Μυροδοχείο (εικ. 26,Α4)

Ύψ. 0.098, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 6/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 378, πίν. 68, 3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A5 : Μυροδοχείο (εικ. 26,Α5)

Ύψ. 0.084, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A4.

A9 : Μυροδοχείο (εικ. 26,Α9)

Ύψ. 0.094, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A4-A5.

A12 : Λεκανίδα με πώμα (εικ. 26,Α12 και εικ. 185)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.08, σωζ. ύψ. (με πώμα) 0.105, διάμ. χ. 0.19, διάμ. πώματος 0.198, διάμ. βάσης 0.08μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 5YR, 7/4)

Συγκολλημένη στο σώμα, ελλιπής ως προς την κομβιόσχημη λαβή του πώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος με εγκοπή για την προσαρμογή πώματος. Πώμα κωνικό, με κάθετο περιχέλιωμα και κομβιόσχημη λαβή. Γάνωμα καστανέρυθρο εξωτερικά, εκτός από το κάτω μέρος της βάσης, θαμπό, λίαν εξίτηλο. Εσωτερικά του σώματος γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, κατά τόπους απολεπισμένο. Στο πώμα διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με επίθετο πηλό και επίθετο λευκό χρώμα : στεφάνι από κλαδί ελιάς, διακοσμημένο με φιόγκο, διπλή οριζόντια ταινία από την οποία κρέμονται σταγόνες και της οποίας τα άκρα δένονται φιόγκο, κέρας, από το οποίο προεξέχει σφαιρικό αντικείμενο, και βλαστόσπειρα με φύλλα κισσού. Περιμετρικά του πώματος δύο εξηρημένες αυλακώσεις με ενδιάμεσο λευκό δακτύλιο.

Πρβλ. Κεραμόπουλλος 1917, 234, εικ. 169, 1. Heimberg 1982, 131, αρ. 151-152, πίν. 20 και 50. Μίλοϊέ, Theocharis 1976, 102, αρ. 59, πίν. 36, 2 και XXI, 9. Πατσιαδά 1983, 127, αρ. 92, πίν. 77 δ. Μπαζιωτοπούλου-Βαλαβάνη 1994, 53, πίν. 24 α. Παπακωνσταντίνου 1997, 52, 55, πίν. 36 α, γ. Χαραμή 2000, 727-728, εικ. 2-4.

Γ' ταφή

A3 : Μυροδοχείο (εικ. 26,Α3)

Ύψ. 0.121, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός λεπτός και μακρύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69.1 (2^{ος} αι. π.Χ.).

A6 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 26,Α6 και εικ. 183)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.110, διάμ. β. 0.043 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6), χονδρόκοκκος με προσμίξεις.

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα μεγωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανέρυθρο, θαμπό, λίαν απολεπισμένο, στο εσωτερικό του αγγείου και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 159-160, αρ. 950-959, πίν. 74.

A7 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 26,Α7 και εικ. 183)

Ύψ. 0.037, διάμ. χ. 0.113, διάμ. β. 0.043 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6), χονδρόκοκκος με προσμίξεις.

Ακέραιο.

Πρβλ. άωτο σκυφίδιο Α6.

A8 : Λάγυνος (εικ. 26,Α8)

Ύψ. 0.30, διάμ. χ. 0.038, διάμ. β. 0.10 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6), χονδρόκοκκος με προσμίξεις Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήμα του χείλους και σε μικρά τμήματα της κοιλιάς. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, με αποστρογγυλεμένη ακμή, λαβή κάθετη ταινιωτή, λαιμός κυλινδρικός που στενεύει προς τα πάνω.

Πρβλ. Πατσιαδά, Γιαννικουρή, Φιλήμονος 1990, 176, πίν. 91. Χαραμή 2000, 731-732, εικ. 8-9.

A10 : Λύχνος (εικ. 26,A10 και εικ. 187)

Ύψ. 0.03, διάμ. οπής πληρώσεως 0.016, μήκος 0.095, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/8)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα κωνικό, με εισέχον περιχέλιωμα γύρω από την οπή πληρώσεως που σχηματίζει αυλάκωση, μυκτήρας μακρύς με καμπύλη απόληξη. Ίχνη καστανόμαυρου, θαμπού, κατά τόπους απολεπισμένου. Ίχνη καύσης στον μυκτήρα.

Πρβλ. Χαραμή-Βλαχογιάννη 2004, 478-479, Τάφος 400 Ακραιφνίου, αρ. ΒΕ 32565, πίν. 217,1 και 220 (4^η ομάδα, α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.)

A11 : Μυροδοχείο (εικ. 26,A11)

Ύψ. 0.14, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχείο Α3.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 26,A13)

Ύψ. 0.163, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ελλειπές σε τμήμα του χείλους.

Πρβλ. μυροδοχεία Α3 και Α11.

A14 : Μυροδοχείο (εικ. 26,A14)

Ύψ. 0.158, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ελλειπές σε τμήμα του χείλους και της βάσης.

Πρβλ. μυροδοχεία Α3, Α11, Α13.

A15 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 26,A15)

Ύψ. 0.074, διάμ. χ. 0.123, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπει το ήμισυ του σώματος με το χείλος. Από μήτρα λίαν φθαρμένη. Χείλος σχεδόν ίσιο. Στο μέταλλο μεγάλος διπλός ρόδακας. Στο σώμα διακόσμηση μακρών πετάλων κι ανάμεσά τους κατακόρυφες σειρές στιγμών. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, λίαν εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1982, 85, αρ. 341, πίν. 61, 87.

A16 : Πινάκιο (εικ. 26,A16)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.125, διάμ. β. 0.054 μ.

Πηλός ανοιχτός κιτρινοκάστανος (Munsell 10YR, 6/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές σε τμήμα του χείλους και του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, χείλος με κάθετα τοιχώματα.

Πρβλ. Edwards 1975, 3, 42-43, αρ. 183-184, πίν. 5, 46 (saucer)

A17 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 26, A17)

Ύψ. 0.034, διάμ. χ. 0.095, διάμ. β. 0.043 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές σε τμήματα του χείλους.

Πρβλ. άωτα σκυφίδια A6-A7.

Χρονολόγηση

Ο τάφος χρησιμοποιήθηκε τρεις φορές:

Με την πρώτη ταφή, της οποίας δεν βρέθηκαν κτερίσματα, συνδέονται τα οστά που βρέθηκαν στους 5 λάκκους, οι οποίοι ανοίχτηκαν στον πυθμένα του τάφου.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A1, A4-A5 και A9) και περιελάμβανε πιθανότατα δύο νεκρούς, οι οποίοι παραμερίστηκαν όταν επαναχρησιμοποιήθηκε ο τάφος για τρίτη φορά. Στα κτερίσματά περιλαμβάνεται και η λεκανίδα (A12).

Όλη η υπόλοιπη κεραμική ανήκε στην τρίτη ταφή, η οποία χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A3, A11, A13-A14), του λύχνου (A10) και του ανάγλυφου σκύφου (A15). Ο σκελετός της τρίτης ταφής τοποθετήθηκε με αντίθετο προσανατολισμό από τους παραμερισμένους σκελετούς της δεύτερης. Σ' αυτήν ανήκαν και τα άωτα σκυφίδια (A6-A7 και A17), η λάγνος (A8) και το πινάκιο (A16).

17. Τάφος N225

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος από τέσσερις κεραμίδες λακωνικού τύπου τοποθετημένες κατά μήκος, δύο επίπεδες τοποθετημένες κάθετα στις στενές πλευρές και από δύο στενές κεραμίδες για την κάλυψη των αρμών, κατά μήκος του τάφου.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Α.

Όλα τα αγγεία βρέθηκαν εξωτερικά του τάφου : στην Α. πλευρά ένα πήλινο αλάβαστρο (A12) κι ένα άωτο σκυφίδιο (A15), κατά μήκος της Ν. πλευράς έξι άωτα σκυφίδια (A1-A4, A6), ένας λύχνος (A5) κι ένα σιδερένιο καρφί (Σ2), κατά μήκος της Β. πλευράς ένα άωτο σκυφίδιο (A7), ένας κάρθαρος (A8) και μία κύλιξ (A9).

Εσωτερικά του τάφου, στον ώμο του νεκρού, βρέθηκαν τα θραύσματα μιας σιδερένιας στλεγγίδας (Σ1).

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 27)

A1 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,Α1 και εικ. 183)

Ύψ. 0.043, διάμ. χ. 0.078, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα.

Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.). Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, εικ. 63, πίν. 76 (225-175 π.Χ.).

A2 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,Α2 και εικ. 183)

Ύψ. 0.034, διάμ. χ. 0.058, διάμ. β. 0.04 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. σκυφίδιο Α1.

A3 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,Α3 και εικ. 183)

Ύψ. 0.032, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.052 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ρηχό κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα.

Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162, αρ. 983-992, πίν. 75 (τελευταίο τέταρτο 4^{ου} αι. π.Χ.-250 π.Χ.)

A4 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,Α4 και εικ. 183)

Ύψ. 0.027, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.053 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Ακέραιο, με απόκρουση στο χείλος. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο στο εσωτερικό του αγγείου και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. σκυφίδιο Α3.

A5 : Λύχνος (εικ. 27,Α5 και εικ. 187)

Ύψ. 0.03, διάμ. οπής πληρώσεως 0.028, μήκος 0.084, διάμ. β. 0.044 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα με καμπύλο περίγραμμα, μυκτήρας βραχύς, με καμπύλη απόληξη, περιχέλωμα γύρω από την οπή πληρώσεως με κλίση προς τα μέσα. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους εξίτηλο. Ίχνη καύσης στον μυκτήρα.

Πρβλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 475-477, τάφος 46 Ακραϊφνίου, αρ. ΒΕ 30149, πίν. 215β,7 και 218 (2^η ομάδα, β' τέταρτο 3^{ου} αι. π.Χ.)

A6 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,Α6 και εικ. 183)

Ύψ. 0.038, διάμ. χ. 0.063, διάμ. β. 0.042 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλειπές σε μικρά τμήματα του χείλους. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. σκυφίδια A1-A2.

A7 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,A7)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.12, διάμ. β. 0.062 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα μεγωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 158-159, αρ. 921, πίν. 73 (225-175 π.Χ.)

A8 : Κάνθαρος west-slope (εικ. 27,A8)

Ύψ. 0.092, διάμ. χ. 0.074, διάμ. β. 0.04 μ.

Πηλός ανοιχτός καστανός (Munsell 7.5YR, 6/4)

Ακέραιος, με απόκρουση στο χείλος. Βάση βαθμιδωτή, κοίλη από κάτω, πόδι χαμηλό, σώμα ημισφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές με κεφαλές σατύρων ως επιθήματα, λαιμός βραχύς, κοιλόκυρτος, χείλος νεύον προς τα έξω. Γάνωμα μαύρο, στιλπνό, ελάχιστα εξίτηλο. Στον λαιμό και στην κοιλιά διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με λευκό επίθετο χρώμα : άνθη και φύλλα κισσού στην κοιλιά, ιωνικό κυμάτιο στον λαιμό. Εξηρημένη αυλάκωση στη βάση και στο μέσον της κοιλιάς.

Πρβλ. Rotroff 1997, 89-91, αρ. 94-117 (ιδιαίτερα αρ. 102), πίν. 10-11 (τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.-260 π.Χ.)

A9 : Κύλιξ (εικ. 27,A9)

Ύψ. 0.04, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιη, με μικρή οπή στον πυθμένα. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα και χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές οριζόντιες ταινιωτές. Γάνωμα μαύρο, κατά τόπους στιλπνό, εξίτηλο σε ολόκληρο το αγγείο, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. Heimberg 1982, 36-41, αρ. 217-220, πίν. 12.

A12 : Λευκό αλάβαστρο (εικ. 27,A12)

Σωζ. ύψ. 0.195 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/3)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές στο χείλος και σε μεγάλο τμήμα του σώματος. Οριζόντιες ψευδολαβές στον ώμο. Λευκό παχύ επίχρισμα.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485-487, αρ. 81. 5-7 και 82. 2-6, εικ. 122-124. και 133-137. Αραπογιάννη 1984, 115, αρ. ΜΔ 12511, πίν. 42 δ.

A15 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 27,A15 και εικ. 183)

Ύψ. 0.038, διάμ. χ. 0.071, διάμ. β. 0.043 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Γάνωμα καστανό, θαμπό, λίαν εξίτηλο.

Πρβλ. σκυφίδια A1-A2, A6.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του λύχνου (A5) και του λευκού αλάβαστρου (A12)

Τάφος N400 (εικ. 197)

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος από τέσσερις κεραμίδες λακωνικού τύπου, τοποθετημένες κατά μήκος και δύο επίπεδες, τοποθετημένες στις στενές πλευρές.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα N.

Εξωτερικά του τάφου βρέθηκαν δύο μικκύλα αγγεία (A1-A2) και ένα άωτο σκυφίδιο (A3).

Εσωτερικά του τάφου βρέθηκαν, στον δεξιό ώμο του νεκρού, μία λήκυθος (A4) και ένα μυροδοχείο (A12), στον αριστερό ένα μυροδοχείο (A5), στο στόμα ένα χάλκινο νόμισμα (N1)²⁵⁴, στο δεξί χέρι ένας αμφορέας (A6), κάτω από τον αριστερό βραχίονα δύο μυροδοχεία (A13-A14), δίπλα στον δεξιό μηρό δύο άωτα σκυφίδια (A7, A10), ένας λύχνος (A8) και ένας μικκύλος αρυτήρας (A9), και κάτω από τον αριστερό μηρό μία κύλιξ (A11).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 28)

A1 : Μικκύλος κρατηρίσκος (εικ. 28, A1, εικ. 150 και εικ. 189)

Ύψ. 0.021, διάμ. χ. 0.037, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση επίπεδη, σώμα που ευρύνεται προς τα πάνω, κάθετες ψευδολαβές, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1997, 209, αρ. 1413, πίν. 108. Ανδρέου, Ανδρέου 2000, 305-306, πίν. 156.

A2 : Μικκύλος κρατηρίσκος (εικ. 28, A2, εικ. 150 και εικ. 189)

Ύψ. 0.02, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους. Βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν κυλινδρικό, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1997, 209, αρ. 1416, πίν. 108. Ανδρέου, Ανδρέου 2000, 305-306, πίν. 156.

²⁵⁴ Αδιάγνωστο.

A3 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 28,A3 και εικ. 183)

Ύψ. 0.036, διάμ. χ. 0.057, διάμ. β. 0.039 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη με έξαρμα, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.). Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, εικ. 63, πίν. 76 (225-175 π.Χ.).

A4 : Ληκύθιο (εικ. 28,A4, εικ. 169 και εικ. 100)

Ύψ. 0.146, διάμ. χ. 0.039, διάμ. β. 0.049

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιη. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό εξάρμα, σώμα σχεδόν σφαιρικό, ώμος τονισμένος, λαιμός που στενεύει προς τα πάνω, λαβή κάθετη ταινιωτή, που γεννάται κάτω από το χείλος, χείλος βαθύ καλυκόσχημο. Αυλακώσεις στον ώμο, στη βάση του λαιμού και στο χείλος. Γάνωμα καστανό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο μέχρι λίγο κάτω από το μέσον της κοιλιάς και στο χείλος εσωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 168-171, αρ. 1117, πίν. 81 (175-150 π.Χ.)

A5 : Μυροδοχείο (εικ. 28,A5)

Ύψ. 0.167, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5Y, 6/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα σωληνωτό, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69.1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A6 : Αμφορέας (εικ. 28,A6 και εικ. 176)

Ύψ. 0.227, διάμ. χ. 0.062, διάμ. β. 0.061 μ.

Πηλός κίτρινος (Munsell 10YR, 8/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήματα της κοιλιάς. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ημισφαιρικό μέχρι τον ώμο, ώμος τονισμένος, γωνιώδης, λαιμός ψηλός, κυλινδρικός, λαβές κάθετες ταινιωτές, με κεντρική νεύρωση, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Edwards 1975, 112, αρ. 630, πίν. 23, 60 (πριν το 146 π.Χ.)

A7 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 28,A7 και εικ. 183)

Ύψ. 0.044, διάμ. χ. 0.09, διάμ. β. 0.032 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από τρία κομμάτια, ελλιπές σε μικρό τμήμα του χείλους. Βάση μικρή δακτυλιόσχημη με μικρό κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ, με καμπύλο περίγραμμα, χείλος που

στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1023, πίν. 77 (175-150 π.Χ.).

A8 : Λύχνος (εικ. 28,Α8 και εικ. 188)

Ύψ. 0.03, διάμ. οπής πληρώσεως 0.016, μήκος 0.10, διάμ. β. 0.04 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, με περιμετρική αυλάκωση, σώμα αμφικωνικό, πεπλατυσμένο, οπή πληρώσεως με περιχειλίωμα που κλίνει έντονα προς τα μέσα, μυκτήρας μακρύς, με καμπύλη απόληξη και ελαφρά κλίση προς τα πάνω. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο. Ίχνη καύσης στον μυκτήρα.

Πρβλ. Χαραμή-Βλαχογιάννη 2004, 478-479, τάφος 204 Ακραιφνίου, αρ. BE 32519, πίν. 217, 5 (4^η ομάδα, α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.).

A9 : Μικκύλος αρυτήρας (εικ. 28,Α9, εικ. 180 και εικ. 104)

Ύψ. (χωρίς λαβή) 0.041, ύψ. (με λαβή) 0.061, διάμ. χ. 0.034, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη με διπλή περιμετρική αυλάκωση, σώμα σφαιρικό, λαβή κάθετη ταινιωτή που υψώνεται πάνω από το χείλος, χείλος με κάθετα τοιχώματα. Γάνωμα καστανό έως ερυθρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εξωτερικά, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης, και στο χείλος εσωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 132-133, αρ. 545, πίν. 52 (2^{ου} ή 1^{ου} αι. π.Χ.).

A10 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 28,Α10 και εικ. 183)

Ύψ. 0.038, διάμ. χ. 0.105, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο από τρία θραύσματα, με απόκρουση στο χείλος. Βάση ψηλή, δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ με καμπύλο περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανό έως ερυθρό, θαμπό, ελάχιστα εξίτηλο, εκτός από τη βάση.

Πρβλ. Rotroff 1997, 420, αρ. 1738, πίν. 137 (250-165 π.Χ.)

A11 : Κύλιξ (εικ. 28,Α11 και εικ. 172)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.078, ύψ. (με λαβές) 0.092, διάμ. χ. 0.184, διάμ. β. 0.079 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε μικρό τμήμα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα με γωνιώδες περίγραμμα, χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές οριζόντιες ταινιωτές, που κλίνουν ελαφρώς προς τα πάνω. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους καστανό, θαμπό, εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά μέχρι κάτω από το χείλος. Στο πάνω μέρος του σώματος, μέσα σε διπλό εγχάρακτο ορθογώνιο πλαίσιο, εγχάρακτη επιγραφή ΦΙΛΙΑC.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7. Πατσιαδά 1983, 110-111, αρ. 24-37, πίν. 53 β-55 α.

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 28,A12)

Ύψ. 0.131, διάμ. χ. 0.018, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A5.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 28,A13)

Ύψ. 0.174, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A5, A12.

A14 : Μυροδοχείο (εικ. 28,A14)

Σωζ. ύψ. 0.10, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ελλιπές στο μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού και στο χείλος.

Πρβλ. A5, A12-A13.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A5, A12-A14) και του λύχνου (A8).

19. Τάφος N490

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος από τέσσερις κεραμίδες λακωνικού τύπου τοποθετημένες κατά μήκος και δύο επίπεδες, τοποθετημένες στις στενές πλευρές.

Βρέθηκε ένας σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο N. και, συγκεντρωμένα κοντά στα πόδια του, τα κρανία και τα μακρά οστά δύο ακόμη νεκρών.

Εξωτερικά του τάφου, πάνω στις καλυπτήριες κεραμίδες, μία κύλιξ (A1) κι ένα άωτο σκυφίδιο (A2).

Εσωτερικά του τάφου, εκατέρωθεν του κρανίου, μία σταμνοειδής πυξίδα (A3) και πάνω της ένα μυροδοχείο (A4), ένας μικκύλος πίθος (A5), ένα μολύβδινο βάρος και μία πήλινη αγνήθα. Πάνω στον θώρακα του νεκρού ένας κιονωτός κρατηρίσκος (A6) και δύο μυροδοχεία (A10-A11), στο δεξί χέρι μία δεύτερη σταμνοειδής πυξίδα (A9), στο ύψος της λεκάνης δύο μυροδοχεία (A12-A13) κι ανάμεσα στα σκέλη άλλα δύο μυροδοχεία (A7-A8), δύο άωτα σκυφίδια (A14-A15) κι ένας σκύφος με διακόσμηση εγχάρακτων πολυγώνων (A16).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 31)

A1 : Κύλιξ (εικ. 31,A1)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.064, ύψ. (με λαβές) 0.08, διάμ. χ. 0.123., διάμ. β. 0.048 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 6/6)

Ακέραιη, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα με γωνιώδες περίγραμμα, χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές οριζόντιες ταινιωτές, που κλίνουν ελαφρώς προς τα πάνω. Κάτω από το χείλος διπλή αυλάκωση. Γάνωμα καστανό έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά μέχρι την ακμή του σώματος.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7. Πατσιαδά 1983, 110-111, αρ. 24-37, πίν. 53 β-55 α.

A2 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 31,A2)

Ύψος 0.03μ., διάμ. χείλους 0.108μ., διάμ. βάσης 0.054μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 5YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα με γωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανοκόκκινο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 159-160, αρ. 950-959, πίν. 74

A3 : Σταμνοειδής πυξίδα με πώμα και γραπτή διακόσμηση (εικ. 31,A3)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.117, ύψ. (με πώμα) 0.143, διάμ. χ. 0.086, διάμ. β. 0.066.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 8/4)

Συγκολλημένη στο πώμα, ελλιπής σε τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαβές οριζόντιες ταινιωτές με κεντρική αυλάκωση, χείλος με κάθετα τοιχώματα, που κλίνουν ελαφρώς προς τα μέσα. Πώμα κωνικό με οριζόντιο περίγυρο και κομβιόσχημη λαβή. Διακόσμηση με καστανό γάνωμα : στις λαβές, στο χείλος και στο σώμα οριζόντιες ταινίες, και μεταξύ των λαβών κυματοειδής.

Πρβλ. Ρήγιнос 1997, 104, 106, αρ. 66 (ΘΕ 2838), πίν. 81β. Α. Χωρέμης, Αρχαίον νεκροταφείον εις Άγιον Στέφανον Χαλκίδος, *ΑΑΑ* VII, 1974, 27-28, εικ. 4. Bruneau 1970, 456-459, αρ. 57.1, εικ. 49-50. Sparkes, Talcott 1970, 212, αρ. 1745, πίν. 82.

A4 : Μυροδοχείο (εικ. 31,Α4)

Ύψος 0.21, διάμ. χ. 0.03, διάμ. β. 0.024 μ.

Πηλός ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 6/3)

Συγκολλημένο στον λαιμό. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι σχετικά χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 388, πίν. 69,1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A5 : Μικκύλος πίθος (εικ. 31,Α5)

Ύψ. 0.077, διάμ. χ. 0.045, διάμ. β. 0.049 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/3)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, λαβές οριζόντιες αναδιπλωμένες, χείλος εισέχον με κάθετα τοιχώματα. Μεταξύ των λαβών διπλή αυλάκωση. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εξωτερικά και στο χείλος εσωτερικά. Εξαιρείται η κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. Χαραμή 2000, 729, εικ. 7 α.

A6 : Κιονωτός κρατηρίσκος (εικ. 31,Α6)

Ύψ. 0.105, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.054 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήματα των δύο λαβών. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ημισφαιρικό, λαιμός βραχύς κυλινδρικός, λαβές κάθετες ταινιωτές, που γεννώνται από το χείλος, χείλος νεύον προς τα έξω.

Πρβλ. Rotroff 1997, 230, αρ. 1541, εικ. 92, πίν.119

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 31,Α7)

Ύψ. 0.145, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα σωληνόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69.1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A8 : Μυροδοχείο (εικ. 31,Α8)

Ύψ. 0.142, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους, με απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχείο A7

A9 : Σταμνοειδής πυξίδα (εικ. 31,Α9)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.10, ύψ. (με λαβές) 0.127, διάμ. χ. 0.037, διάμ. β. 0.033 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ελλειπής σε τμήμα της βάσης, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση κωνική με πλαστικό δακτύλιο στο σημείο ένωσης με το πόδι, πόδι χαμηλό, σώμα ωοειδές, λαβές κάθετες ταινιωτές με κεντρική αυλάκωση, χείλος με κάθετα τοιχώματα. Γάνωμα καστανέρυθρο, θαμπό, κατά τόπους μαύρο, εξίτηλο εξωτερικά, στο χείλος εσωτερικά και στον δακτύλιο έδρασης της βάσης. Στις δύο όψεις του αγγείου διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με επίθετο υπόλευκο χρώμα : στην κοιλιά καμπύλη ταινία με κρεμάμενα άκρα, γύρω από την οποία συστρέφεται βλαστόσπειρα με στιγμωτούς καρπούς, κι από κάτω καμπύλη ταινία στιγμών. Κάτω από το χείλος διπλή οριζόντια ταινία.

Πρβλ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 176-181, όπου και όλη η βιβλιογραφία για τη διασπορά του σχήματος και τις τεχνικές διακόσμησης.

A10 : Μυροδοχείο (εικ. 31, A10)

Ύψ. 0.144, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A7-A8.

A11 : Μυροδοχείο (εικ. 31, A11)

Ύψ. 0.141, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Με απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία A7-A8, A10.

A12 : Μυροδοχείο (εικ. 31, A12)

Ύψ. 0.144, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλειπές σε μικρό τμήμα του χείλους.

Πρβλ. μυροδοχεία A7-A8, A10-A11.

A13 : Μυροδοχείο (εικ. 31, A13)

Σωζ. ύψ. 0.125, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ελλειπές στο πάνω μέρος του λαιμού και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία A7-A8, A10-A12.

A14 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 31, A14)

Ύψ. 0.033, διάμ. χ. 0.105, διάμ. β. 0.058 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 6/6)

Ελλιπές κατά το ήμισυ. Γάνωμα ερυθρό έως καστανό, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτο σκυφίδιο A2.

A15 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 31, A15)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.098, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 6/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα, ελλιπές σε τμήματα του χείλους και του σώματος.

Γάνωμα ερυθρό έως καστανό, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτα σκυφίδια A2 και A14.

A16 : Σκύφος με εγχάρακτη διακόσμηση (εικ. 31, A16)

Ύψ. 0.077, διάμ. χ. 0.128, διάμ. β. 0.042 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήματα του χείλους και του σώματος.

Σώμα ημισφαιρικό, χείλος ίσιο. Στο μέταλλο πλαστικός δακτύλιος και αυλάκωση, στο σώμα εγχάρακτα εφαπτόμενα πολύγωνα, στο χείλος διπλός εγχάρακτος δακτύλιος. Γάνωμα καστανό έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Bruneau 1970, 498, αρ. 185.18, εικ. 163-164 (από τέλη 3^{ου} μέχρι μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.). Rotroff 1997, 108-109, αρ. 318-320, πίν. 32. Heimberg 1982, 136, αρ.314, πίν. 14.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A4, A7-A8 και A10-A13) αλλά και του σκυφου με εγχάρακτη διακόσμηση (A16),

20. Τάφος N501 (εικ. 197)

Λακκοειδής ορθογώνιος.

Σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο στα Β.

Στο εσωτερικό του τάφου, δίπλα στο κρανίο, βρέθηκε ένα μυροδοχείο (A7). Τα περισσότερα κτερίσματα βρέθηκαν συγκεντρωμένα γύρω από τα κάτω άκρα του νεκρού : ένας ανάγλυφος σκύφος (A1), δύο λάγυνοι (A2, A3), ένας σκύφος (A4), μία λήκυθος (A5), τέσσερα άωτα σκυφίδια (A6, A11, A9, A10), μία πυξίδα (A8), μία χάλκινη βελόνα (X1) και δύο θαλάσσια όστρεα.

Προσανατολισμός Β-Ν.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 32)

A1 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 111)

Ύψ. 0.108, διάμ. χ. 0.187, διάμ. β. 0.04 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 8/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλειπής στη βάση και σε μικρά τμήματα του σώματος, με μικρή απόκρουση στο χείλος. Χείλος νεύον προς τα έξω. Στο μέταλλο ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου. Στην κύρια ζώνη του σώματος διακόσμηση μακρών πετάλων με ενδιάμεσες κάθετες σειρές στιγμών, οι οποίες απολήγουν σε ανθέμια. Κάτω από το χείλος λεπτή ζώνη με ιωνικό κυμάτιο, οριζόμενη πάνω με διπλό δακτύλιο. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1982, 85, αρ. 342, πίν. 62 (περίπου 145-100 π.Χ.)

A2 : Λευκή λάγυνος (εικ. 32,A2)

Σωζ. ύψ. 0.232, διάμ. β. 0.095 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένη στον λαιμό, ελλειπής στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη με αυλάκωση στην εξωτερική της επιφάνεια, σώμα σφαιρικό, λαιμός μακρύτερος και λεπτότερος, λαβή κάθετη ταινιωτή με διπλή αυλάκωση. Ίχνη λευκού επιχρίσματος, απολεπισμένου, σε ολόκληρη την επιφάνεια, με εξαίρεση το κάτω μέρος της βάσης.

Πρβλ. G. Leroux, *Lagynos : Recherches sur la céramique et l' art ornamental hellénistiques*, Paris 1913, 49-51, αρ. 95 (Ν. Ρωσία). R. Pagenstecher, *Die Gefässe in Stein und Ton, Knochenschnitzereien. Expedition Ernst von Sieglin, Die griechisch-ägyptische Sammlung Ernst von Sieglin II*, iii, Leipzig 1913, 31-32, εικ. 38 (Μήλος). Thompson 1934, 377, αρ. D30, εικ. 63. *PF II*, 111. S. Atasoy, *The Kocakizlar Tumulus in Eskişehir, Turkey*, *AJA* 78, 1974, 263, αρ. 46, πίν. 54 (Eskişehir). O. Masson, *Noms de femmes sur les lagynoi chypriotes*, *Report of the Departement of Antiquities, Cyprus* 1984, 230, πίν. XLVIII (Κύπρος). M. Pfommer, *Milet 1983-1984 : 2 a. Klassische und hellenistische Keramik aus dem Heroon III*, *IstMitt* 35, 1985, 58, αρ. 50, εικ. 50 (Μίλητος). Rotroff 1997, 228, αρ. 1514-1516, πίν. 116 (160-86 π.Χ.).

A3 : Λευκή λάγυνος με γραπτή διακόσμηση (εικ. 32,A3)

Σωζ. ύψος 0.127, ύψ. (με λαβή) 0.129, διάμ. β. 0.082 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ελλειπής στο χείλος και σε τμήμα του λαιμού. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, λαιμός που στενεύει προς τα πάνω, λαβή κάθετη ταινιωτή με διπλή αυλάκωση. Ίχνη υπόλευκου επιχρίσματος, λίαν απολεπισμένου και ίχνη διακόσμησης

με ερυθρό χρώμα : ταινίες στη βάση, στην ακμή του σώματος, στη βάση του λαιμού, και γύρω από την απόληξη της λαβής.

Πρβλ. Rotroff 1997, 229, αρ. 1527-1532, πίν. 117 (115-86π.Χ.). Θυμίζει τις λαγύνους από την Πάφο, που ο J. Hayes θεωρεί κυπριακές . Βλ. J. W. Hayes, *The Hellenistic and Roman Pottery. Paphos III*, Nicosia 1991, 20-21, αρ. 15-17, εικ. X, XI. Ωστόσο δεν έχει όπως αυτές στρεπτή λαβή.

A4 : Ημίτομος σκύφος (εικ. 32,Α4)

Ύψ. 0.065, διάμ. χ. 0.123, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 8/4)

Ελλειπής σε τμήμα του χείλους. Βάση με περιμετρική αυλάκωση, σώμα ημισφαιρικό, χείλος νεύον προς τα έξω. Γάνωμα καστανό έως καστανόμαυρο, θαμπό, λίαν απολεπισμένο.

Πρβλ. Laumonier 1977, 244, αρ. D39, πίν. 42. Rotroff 1997, 415, αρ. 1700, πίν. 135 (100-50 π.Χ.).

A5 : Λήκυθος (εικ. 32,Α5)

Ύψ. (με λαβή) 0.11, διάμ. β. 0.067 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ελλειπής στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς κυλινδρικός, λαβή κάθετη ταινιωτή με διπλή αυλάκωση. Διπλή αυλάκωση κοντά στη βάση. Ίχνη ερυθρού στιλπνού επιχρίσματος, λίαν απολεπισμένου, σε ολόκληρο το αγγείο. Εξαιρείται η κάτω επιφάνεια της βάσης.

Πρβλ. Rotroff 1997, 169-171, αρ. 1124, πίν. 82 (100-86 π.Χ.)

A6 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 32,Α6)

Ύψ. 0.053, διάμ. χ. 0.125, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ρηχό κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Στον πυθμένα διπλός κύκλος με λοξές εγχαράξεις. Γάνωμα καστανό έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και μεχρι λίγο πάνω από τη βάση εξωτερικά.

Πρβλ. Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.). Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76 (225-175 π.Χ.).

A7 : Μυροδοχείο (εικ. 32,Α7)

Ύψ. 0.124μ., διάμ. χ. 0.028, διάμ. β. 0.019 μ

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69.7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A8 : Πυξιδίσκη με πώμα (εικ. 32,Α8 και εικ. 186)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.067, ύψ. (με πώμα) 0.085, διάμ. χ. 0.053, διάμ. β. 0.07, μέγιστη διάμ. πώματος 0.074 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5YR, 7/4)

Ελλιπής σε τμήμα του σώματος και του χείλους, με αποκρούσεις στο πώμα. Βάση δισκόμορφη, σώμα πηνιόσχημο με αυλάκωση κοντά στη βάση, χείλος εισέχον, με κάθετα τοιχώματα για την προσαρμογή πώματος, πώμα κυλινδρικό, κυρτό στην πάνω επιφάνειά του, με περίγυρο. Στην κορυφή και στον περίγυρο αυλακώσεις. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο στο πώμα, καστανό στο σώμα, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εξωτερικά, εκτός από ένα μέρος της κάτω επιφάνειας της βάσης.

Πρβλ. Rotroff 1997, 191, αρ. 1253, πίν. 93 (ύστερος 2^{ος} –πρώιμος 1^{ος} αι. π.Χ.)

A9 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 32,Α9)

Υψ. 0.041, διάμ. χ. 0.105, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Διπλή αυλάκωση στο χείλος. Γάνωμα καστανό έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και μέχρι λίγο πάνω από τη βάση εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 419-420, αρ. 1730-1734, πίν. 137, 148 (ύστερος 2^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.)

A10 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 32,Α10)

Υψ. 0.053, διάμ. χ. 0.133, διάμ. β. 0.046 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ελλιπές σε τμήματα του χείλους. Στον πυθμένα διπλός κύκλος με λοξές εγχαραξεις. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο έως καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά, και μέχρι λίγο κάτω από το χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. σκυφίδιο A9.

A11 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 32,Α11)

Υψ. 0.042, διάμ. χ. 0.073, διάμ. β. 0.045 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση ψηλή δακτυλιόσχημη, με κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα καστανό, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά, εκτός του πυθμένα, και εξωτερικά, εκτός της κάτω επιφάνειας της βάσης.

Πρβλ. Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.). Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76 (225-175 π.Χ.).

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει του ανάγλυφου σκύφου (A1), των λευκών λαγύνων (A2-A3) και του μυροδοχείου (A7).

Ανασκαφή οικ. Αθ. Τσάλλα

1. Τάφος 26 α (εικ. 33, εικ. 34 και εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, «δίδυμος» με τον **T. 26 β**, καλυμμένος με 3 πλάκες.

Σκελετός τρίτης ταφής σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν. Στο εσωτερικό της υδρίας Α100 βρέθηκε η ανακομιδή των οστών της πρώτης ταφής και στο μέσον του πυθμένα του τάφου, σε λάκκο, η ανακομιδή των οστών της δεύτερης ταφής.

Το εσωτερικό του τάφου ήταν πλήρες χώματος. Ήταν κατασκευασμένος από δύο πλάκες σε κάθε μακρά πλευρά και από μία σε κάθε στενή. Η Δ. μακρά πλευρά του ήταν κοινή και για τον **T.26 β**.

Εσωτερικά του τάφου, στη ΒΔ. γωνία, βρέθηκε όρθια τοποθετημένη λευκή υδρία με πώμα (Α100), η οποία περιείχε, εκτός από τα οστά ανακομιδής της πρώτης ταφής, δύο μικρά αλαβάστρινα αλάβαστρα, ένα αργυρό νόμισμα²⁵⁵, θραύσματα από γυάλινες χάντρες και χρυσά τρίλοβα φύλλα. Πίσω από την υδρία βρέθηκαν ένας ανάποδα τοποθετημένος λύχνος (Α102) και ένα ανάποδα τοποθετημένο άωτο σκυφίδιο (Α103). Πάνω στο σκυφίδιο και δίπλα στην υδρία θραύσματα δύο σιδερένιων στλεγγίδων (Σ11-Σ12) και δύο πήλινα επιχρυσωμένα κομβία σε σχήμα κουκουναριού (Χρ.1-2). Κάτω από το σκυφίδιο λεπτά χάλκινα σύρματα (Χ8) και χρυσά τρίλοβα φύλλα (Χρ. 3).

Στη ΒΑ. γωνία βρέθηκε όρθια λευκή λάγυρος (Α101) και ανάγλυφος σκύφος Α104) κάτω από τον οποίο υπήρχαν δύο σιδερένιες στλεγγίδες (Σ13-Σ14) και μια πήλινη επιχρυσωμένη χάντρα σε σχήμα ροδιού (Χρ. 3).

Εκατέρωθεν του κρανίου του νεκρού βρέθηκαν χάλκινα επιχρυσωμένα ελάσματα και άνθη, και πάνω στον θώρακα και στην οσφύ χρυσά τρίλοβα φύλλα (Χρ.6-7) και επιχρυσωμένη πήλινη χάντρα (Χρ. 8). Δίπλα στο κρανίο βρέθηκε μυροδοχείο (Α106), δίπλα στον δεξιό βραχίονα 2 κεφαλές σιδερένιων καρφιών (Σ16) και δίπλα στη δεξιά κνήμη πέμπτη σιδερένια στλεγγίδα (Σ17). Στα κάτω άκρα βρέθηκε μυροδοχείο (Α107), θραύσμα σιδερένιας στλεγγίδας (Σ18) και σιδερένιο καρφί (Σ19). Κάτω από τον θώρακα του νεκρού βρέθηκαν χρυσά τρίλοβα φύλλα.

Από το κοσκίνισμα των χωμάτων συγκεντρώθηκαν δύο χάλκινοι κρίκοι. Μετά την αφαίρεση του αμμώδους χώματος, διαπιστώθηκε ότι ο πυθμένας ήταν στρωμένος με λεπτό χαλίκι. Πάνω του βρέθηκαν ένα μυροδοχείο (Α109), τρία χάλκινα επιχρυσωμένα άνθη (Χ10-Χ12) και συγκεντρωμένα, δεκαεννέα σιδερένια καρφιά ή τμήματα καρφιών.

²⁵⁵ Το νόμισμα ταυτίστηκε από τη συνάδελο έλ. Βλαχογιάννη. Πρόκειται για αργυρό τετράβολο Ιστιαίας, που στον εμπροσθότυπο έχει τη νύμφη Ιστιαία καθισμένη σε πλήρη πλοίου, κρατώντας βάση για τρόπαιο (ασπίδα κάτω από το πλοίο) και στον οπισθότυπο φέρει κεφαλή Μαινάδας στεφανωμένη με άμπελο και επιγραφή ΙΣΤ-ΙΑ]ΩΝ. Η κοπή του τύπου χρονολογείται από το 168 μέχρι το 146π.Χ. Βλ. T. Hackens, *La circulation monétaire dans la Béotie Hellénistique : Trésors de Thèbes 1935 et 1965, BCH 93, 1969, 713, αρ. 3, πίν. XVII.*

Στον λάκκο ανακομιδής βρέθηκε ένα μυροδοχείο (A105), το κέλυφος αυγού, χρυσές κλωστές (Χρ. 20-21), δύο σιδερένια καρφιά και 4 μικροί χάλκινοι κρίκοι (X18).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 35)

A' ταφή

A102 : Λύχνος (εικ. 35, A102 και εικ. 187)

Ύψ. 0.03, μήκ. 0.074, διάμ. β. 0.029, διάμ. οπής πληρώσεως 0.023 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα με καμπύλο περίγραμμα, οπή πληρώσεως με πλαστικό δακτύλιο και αυλάκωση στο περιχέλιωμα, μυκτήρας βραχύς, με καμπύλη απόληξη, διευρυνόμενος στο άκρο του. Γάνωμα μαύρο, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 478, τάφος 202 Ακραιφνίου, αρ. BE 32541, πίν. 216 γ:4 (4^η ομάδα, τέλη 3^{ου} αι. π.Χ.)

A103 : Αωτο σκυφίδιο (εικ. 35, A103 και εικ. 184)

Ύψ. 0.051, διάμ. χ. 0.096, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 5YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, κατά τόπους τεφρό, θαμπό, εξίτηλο εσωτερικά και μέχρι λίγο πάνω από τη βάση εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76 (225-175 π.Χ.). Edwards 1975, 28-29, αρ. 1-14, πίν. 1, 43 (4^{ος} αι.-146 π.Χ.).

B' ταφή

A100 : Λευκή υδρία με πώμα και γραπτή διακόσμηση (εικ. 35, A100 και εικ. 195-196)

Ύψ. (χωρίς πώμα) 0.40, ύψ. (με πώμα) 0.44, διάμ. χ. 0.135, διάμ. βάσης 0.17 μ.

Ακέραια, με δύο αποκρούσεις στην πίσω όψη. Βάση ευρεία, δίβαθμη. Σώμα ωοειδές με ενιαίο περίγραμμα. Χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου και με περιμετρικό όρθιο δακτύλιο για την προσαρμογή του πώματος. Λαβή κάθετη κυλινδρική. Λαβές οριζόντιες αναδιπλωμένες και επαπτόμενες στο σώμα. Πώμα εν είδει φιάλης με δακτυλιόσχημη βάση ως λαβή. Λευκό επίχρυσμα σε ολόκληρη την επιφάνεια.

Διακόσμηση του τύπου των λευκών υδριών Hadra : Κυανή οριζόντια ταινία στον ώμο και στη βάση. Στην κύρια όψη, μεταξύ των λαβών, μαύρο πυκνόφυλλο δάφνινο στεφάνι με ερυθρούς καρπούς, γύρω από το οποίο τυλίγεται πλατιά κυανή ταινία. Στο κατώτερο τμήμα

του σώματος οριζόντια ρόδινη ταινία. Στο κάθετο χείλος του πώματος, ρόδινη ταινία και στην πάνω επιφάνειά του μαύρες ακτίνες. Η δακτυλιόσχημη λαβή του πώματος ερυθρή.

Πρβλ. Γιαννικουρή 1994, 309, αρ. Π 2077, πίν. 245 β (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.).

A105 : Μυροδοχείο (εικ. 35,Α105 και εικ. 166)

Ύψ. 0.082, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 5YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E100, πίν. 96,7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

Γ' ταφή

A101 : Λευκή λάγυνος με γραπτή διακόσμηση (εικ. 35,Α101)

Ύψ. 0.163, διάμ. β. 0.12, διάμ. χ. 0.036 μ.

Πηλός ανοιχτός καστανέρυθρος (Munsell 5YR, 6/4)

Ακέραιη. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, λαιμός ψηλός και στενός, λαβή κάθετη ταινιωτή με διπλή αυλάκωση, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου. Υπόλευκο επίχρισμα στην επιφάνεια, με εξαίρεση μικρή ζώνη κοντά στη βάση και κάτω από αυτήν. Διακόσμηση με πορτοκαλοκάστανο χρώμα : στεφάνι δάφνης από δέσμες φύλλων και καρπούς στον ώμο. Γραπτές ταινίες στην ακμή του ώμου και στη βάση του λαιμού.

Πρβλ. Rotroff 1997, 225-229 (όπου και όλη η βιβλιογραφία), αρ. 1503-1511 (150-50π.Χ.)

A104 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 35,Α104 και εικ. 129)

Ύψ. 0.068, διάμ. χ. 0.118, διάμ. μεταλλίου 0.035 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήμα του σώματος και του χείλους. Από μήτρα φθαρμένη. Σώμα ημισφαιρικό, ορθώνεται προς το χείλος με κάθετα τοιχώματα. Χείλος νεύον προς τα έξω. Στο μέταλλιο, εντός διπλού δακτυλίου, τέσσερα μακρά φύλλα φτέρης σε σταυροειδή διάταξη. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από επάλληλες σειρές μικρών φυλλαρίων φτέρης. Κάτω από το χείλος ζώνη με στεφάνι από δέσμες φύλλων ελιάς, οριζόμενη από τρεις δακτυλίους πάνω και δύο κάτω. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, κατά τόπους τεφρό, θαμπό και εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1982, 16-17, αρ. 332, πίν. 92 (για το σχήμα) και αρ. 37, πίν. 6 (για τη διακόσμηση).

A106 : Μυροδοχείο (εικ. 35,Α106 και εικ. 167)

Ύψ. 0.152, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69,1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A107 : Μυροδοχείο (εικ. 35, A107)

Ύψ. 0.125, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.016 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 6/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A106

A109 : Μυροδοχείο (εικ. 35, A109)

Ύψ. 0.15, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A106-A107.

Χρονολόγηση

Ο Τάφος είχε χρησιμοποιηθεί τρεις φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται, βάσει του λύχνου (A102), στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

Η δεύτερη ταφή έγινε, αφού προηγήθηκε ανακομιδή των οστών της πρώτης ταφής μέσα στην ταφική υδρία A100. Χρονολογείται, βάσει του μυροδοχείου (A105), στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Η ταφική υδρία A100 είναι συγχρονη της δεύτερης ταφής.

Η τρίτη ταφή έγινε, αφού πραγματοποιήθηκε ανακομιδή των οστών της δεύτερης ταφής σε λάκκο, ο οποίος ανοίχτηκε στο μέσον του πυθμένα του τάφου. Χρονολογείται, βάσει των μυροδοχείων (A106-A107 και A109), στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

2. Τάφος 26 β (εικ. 33, εικ. 34 και εικ. 197)

Κιβωτίοσχημος πώρινος, «δίδυμος» με τον **T. 26 α**, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο N. Στο μέσον του πυθμένα λάκκος ανακομιδής με τα οστά προγενέστερης, ταφής.

Το εσωτερικό του τάφου ήταν πλήρες χώματος. Η Δ. μακρά πλευρά του ήταν κατασκευασμένη από τρεις πλάκες και η Α., η οποία ήταν κοινή και για τον **T. 26 α**, από δύο. Ήταν καλυμμένος με τρεις πλάκες, διαφορετικού μεγέθους η κάθε μία. Στη ΒΑ. γωνία βρέθηκε όρθια οινοχόη (A112) και δύο σιδερένια καρφιά (Σ30-Σ31), ανάμεσα στα σκέλη του νεκρού ένας λύχνος (A115), στο μέσον του τάφου δύο μυροδοχεία (A113-114), γύρω από το αριστερό σκέλος, συγκεντρωμένα, πέντε μυροδοχεία (A122-126) και στα N., εκατέρωθεν του κρανίου, άλλα έξι (A116-121), καθώς και χρυσά τρίλοβα φύλλα (Χρ. 9, Χρ. 11-Χρ.16). Χρυσά τρίλοβα φύλλα βρέθηκαν και ανάμεσα στα πόδια (Χρ. 10). Κατά μήκος του σκελετού κεφαλές σιδερένιων καρφιών (Σ33,34,38,40,39), μία στλεγγίδα (Σ35), ένα εγχειρίδιο (Σ36), θραύσματα δύο ακόμη στλεγγίδων, στο δεξί χέρι και στο δεξί γόνατο, (Σ41 και Σ42) και τρία

χάλκινα νομίσματα (N1-N3) δίπλα στο αριστερό γόνατο. Κάτω από τον σκελετό συλλέχθηκαν μερικά ακόμη χρυσά τρίλοβα φύλλα (Χρ. 17-Χρ. 19), ενώ μέσα στο κρανίο βρέθηκε νόμισμα (N4)²⁵⁶.

Στον λάκκο ανακομιδής βρέθηκαν τριάντα τέσσερα μυροδοχεία (A731-A737, A758-A762, A764-A772, A774-A782), ένας λύχνος (A773), ένα αγγείο φαρμακευτικής χρήσης (A763), έξι μικρά χάλκινα καρφιά (X58) και δύο σιδερένιοι δακτύλιοι (Σ203).

Προσανατολισμός N.-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 36)

A' ταφή

A116, A120 : Μυροδοχεία (εικ. 36, A116, A120 και εικ. 166)

Υψ. 0.126 και 0.161, διάμ. χ. 0.023 και 0,031, διάμ. β. 0.02 και 0.028 μ.

Πηλός τεφροκάστανος ή σκούρος τεφρός (Munsell 10YR, 5/2 και 4/1)

Ακέραια. Βάση κωνική, πόδι σχεδόν χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E99, πίν. 97,2 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A117-A118, A121-A123, A125 : Μυροδοχεία (εικ. 36,1 και εικ. 166)

Υψ. από 0.098 έως 0.107, διάμ. χ. από 0.021 έως 0.025, διάμ. β. από 0.017 έως 0.022 μ.

Πηλός τεφροκάστανος ή σκούρος τεφρός (Munsell 10YR, 5/2 και 4/1)

Ακέραια.

Πρβλ. τα παραπάνω μυροδοχεία, με τη διαφορά ότι είναι μικρότερου μεγέθους.

A119, A126 : Μυροδοχεία (εικ. 36,1)

Υψ. 0.083 και 0.056, διάμ. χ. 0.021 και 0.015, διάμ. β. 0.015 και 0.017 μ.

Πηλός σκούρος τεφρός ή τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 4/1 ή 5/2)

Ακέραια.

Πρβλ. τα παραπάνω μυροδοχεία, με τη διαφορά ότι είναι μικκύλα.

A737, A758, A761, A763, A769, A771, A778-A781, BE 36948, BE 36952 : Μυροδοχεία (εικ. 36,1 και εικ. 166)

Υψ. από 0.083 έως 0,142, διάμ. χ. από 0.018 έως 0.23, διάμ. β. από 0.018 έως 0.02 μ.

Πηλός τεφρός, σκούρος τεφρός ή τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 5/1, 4/1 ή 5/2)

Ακέραια. Διαφέρουν ως προς τα παραπάνω μόνο στο σώμα, που είναι λιγότερο διογκωμένο.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E99, πίν. 97,2 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A763 : Αγγείο «φαρμακευτικής χρήσης» (εικ. 36, A763 και εικ. 189)

²⁵⁶ Όλα τα νομίσματα του τάφου είναι αδιάγνωστα λόγω φθοράς.

Υψ. 0.055, διάμ. β. 0.019, διάμ. χ. 0.016 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος και στο σώμα. Πόδι χαμηλό, σώμα ωοειδές, λαιμός βραχύς, κυλινδρικός, χείλος με κάθετα τοιχώματα.

Πρβλ. E. Sjöqvist, Morgantina : Hellenistic Medicine Bottles, *AJA* 64, 1960, 78-83, πίν. 19-20 (τύπος IV, 250-150 π.Χ.). Rotroff 1997, 198, αρ. 1309-1313, πίν. 100.

B' ταφή

A112 : Οτινοχόη (εικ. 36, A112 και εικ. 177)

Υψ. 0.216, διάμ. β. 0.078, διάμ. χ. 0.063 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιη. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός που στενεύει προς τα πάνω, χείλος κωνικό, με πλαστικό δακτύλιο στη βάση του, από τον οποίο φύεται η κάθετη ταινιωτή λαβή.

Πρβλ. Edwards 1976, 113-115, πίν. 24 και 60. Ζαούρη, Μέλλιον 2000, 84, αρ. M95/324, εικ. 1 β.

Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1997, πίν. 52 α-β. Ωνάσογλου 1994, πίν. 33 α, τάφος Π-53.

A115 : Λύχνος (εικ. 36, A115 και εικ. 187)

Μήκος 0.11, ύψ. (με λαβή) 0.05, ύψ. (χωρίς λαβή) 0.03, διάμ. β. 0.065, διάμ. οπής πληρώσεως 0.03 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα με καμπύλο περίγραμμα, μυκτήρας μακρύς με καμπύλη απόληξη, λαβή κάθετη ταινιωτή. Γύρω από την οπή πληρώσεως πλαστικός δακτύλιος. Γάνωμα ερυθρό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Howland 1958, 116-117, αρ. 490, πίν. 18, 44 (HT36 B).

A114, A732-A737, A758-A760, A764-A766, A769-A770, A772, A774-A777, A782, BE 37029, BE 37035 : Μυροδοχεία (εικ. 36,2 και εικ. 166)

Υψ. από 0.88 έως 0.151, διάμ. χ. από 0.019 έως 0.025, διάμ. β. από 0.018 έως 0.02 μ.

Πηλός τεφρός ή σκούρος τεφρός ή τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 5/1 ή 4/1 ή 5/2)

Οκτώ ελλειπή και δεκαπέντε ακέραια. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69,6 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A731, A762, A768 : Μυροδοχεία (εικ. 36,2 και εικ. 166)

Υψ. 0.203, 0.17 και 0.175, διάμ. χ. 0.031, 0.03 και 0.028, διάμ. β. 0.026, 0.023 και 0.022 μ.

Πηλός τεφρός ή τεφρός σκούρος (Munsell 10YR, 5/1 ή 4/1)

Ακέραια. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ανήκουν στον τύπο των «γιγάντιων» μυροδοχείων. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E101, πίν. 96, 8 (2^{ος} αι. π.Χ.). Anderson-Stojanović 1987, 106 και σημ. 5.

A773 : Λύχνος (εικ. 36, A773 και εικ. 188)

Ύψ. 0.03, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.04, μήκος 0.095 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα με γωνιώδες περίγραμμα, μυκτήρας μακρύς με καμπύλη απόληξη. Γύρω από την οπή πληρώσεως διπλός πλαστικός δακτύλιος.

Πρβλ. Howland 1958, 93-94, αρ. 401-404, πίν. 14, 41 (HT 28 B).

Χρονολόγηση

Ο τάφος χρησιμοποιήθηκε δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., από τα μυροδοχεία (A116, A114, A117-A118, A119, A120, A121-A123, A125, A126, A732-A737, A758-A760, A764-A766, A769-A770, A772, A774-A777, A782, BE 37029, BE 37035) που την συνόδευαν.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A114, A732-A737, A758-A760, A764-A766, A769-A770, A772, A774-A777, A782, BE 37029, BE 37035, A731, A762, A768) και των λύχνων (A115 και A773). Κατά την επαναχρησιμοποίηση του τάφου, τα οστά της πρώτης ταφής συγκεντρώθηκαν σε λάκκο ανακομιδής στο μέσον του πυθμένα του.

3. Τάφος 27 (εικ. 37, εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, ακάλυπτος.

Το κρανίο του νεκρού στα Ν. Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο γερμένο στα Α. και τον δεξιό βραχίονα λυγισμένο μπροστά στο στήθος. Στα πόδια του νεκρού, κάτω από μία πλαγιασμένη οινοχόη (A91) βρέθηκαν συγκεντρωμένα οστά από ανακομιδή προηγούμενης ταφής.

Εξωτερικά, στη ΒΑ. γωνία του τάφου, βρέθηκε ένα μυροδοχείο (A78).

Εσωτερικά, στο μέσον του τάφου, βρέθηκαν τέσσερα μυροδοχεία (A87-A90), στα Β. η πλαγιασμένη οινοχόη A91 και στη ΝΔ. γωνία, δίπλα στο κρανίο του νεκρού, τέσσερα ακόμη μυροδοχεία (A92-A95).

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 42)

Α' ταφή

A78 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A78 και εικ. 165)

Ύψ. 0.11, διάμ. β. 0.02, διάμ. χ. 0.022 μ.

Πηλός τεφροκόκκινος (Munsell 5YR, 5/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό και λεπτό σώμα ατρακτόσχημο ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 378, πίν. 68, 3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A92 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A92 και εικ. 165)

Ύψ. 0.076, διάμ. χ. 0.019, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφροκόκκινος (Munsell 5YR, 5/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχετικά βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 162, αρ. 376, πίν. 68, 3 (α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A93 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A93)

Ύψ. 0.106, διάμ. β. 0.021, διάμ. χ. 0.023 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5 Y, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A78.

A95 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A95)

Ύψ. 0.109, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5 Y, 5/1)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους.

Πρβλ. μυροδοχεία A78, A93.

B' ταφή

A87 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A87)

Ύψ. 0.137, διάμ. β. 0.017, διάμ. χ. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5 Y, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69, 1 (2^{ου} αι. π.Χ.).

A88 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A88 και εικ. 165)

Ύψ. 0.152, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 5/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A87.

A89 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A89)

Σωζ. ύψ. 0.113, διάμ. χ. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 4/N)

Ελλιπές στη βάση και στο πόδι.

Πρβλ. μυροδοχεία A87-A88.

A90 : Μυροδοχείο (εικ. 42, A90)

Ύψ. 0.126, διάμ. β. 0.02, διάμ. χ. 0.023 μ.

Πηλός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 5/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A87-A89.

A91 : Οινοχόη (εικ. 42, A91 και εικ. 177)

Ύψ. 0.183, διάμ. χ. 0.077, διάμ. β. 0.067 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιη. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός κυλινδρικός, στόμιο χοανόσχημο, λαβή κάθετη σχοινοειδής. Γάνωμα ερυθρό, κατά τόπους καστανόμαυρο, εξίτηλο εξωτερικά του αγγείου και στον λαιμό εσωτερικά. Κάτω από το χείλος, στη βάση του λαιμού και στον ώμο εδαφόχρωμοι δακτύλιοι. Εκατέρωθεν της λαβής μαστοειδή εξάρματα.

Πρβλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 484, τάφος 263 Ακραιφνίου, αρ. BE 30657, πίν. 230, 3 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

Χρονολόγηση

Ο τάφος έχει χρησιμοποιηθεί δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται, βάσει των μυροδοχείων (A78, A92, A93 και A95) που τη συνόδευαν, μεταξύ του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ. και των αρχών του 2^{ου} αι. π.Χ.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται βάσει των υπολοίπων μυροδοχείων (A87, A88, A89, A90, A91) στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.

4. Τάφος 28 (εικ. 38, εικ. 40 και εικ. 197)

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος με δύο κεραμίδες λακωνικού τύπου.

Σκελετός πιθανότατα παιδικός σε κακή διατήρηση με το κρανίο στα Ν.

Εσωτερικά του τάφου, στη Β. πλευρά, βρέθηκε αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A83). Στο μέσον της Δ. πλευράς βρέθηκαν δύο ειδώλια (E11-E12) και δύο μυροδοχεία (A84, A86).

Προσανατολισμός Ν.-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 43)

A83 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 43, A83 εικ. 176)

Ύψ. 0.27, διάμ. β. 0.076, διάμ. χ. 0.034 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό, λαβές ταινιωτές, λαιμός βραχύς, κυλινδρικός, με μείωση προς το χείλος το οποίο έχει μορφή πλαστικού δακτύλιου. Πλαστικός δακτύλιος στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 194, αρ. Κ 8123, εικ. 3β. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, αρ. 313, πίν. 37.

A84 : Μυροδοχείο (εικ. 43, A84)

Ύψ. 0.117, διάμ. β. 0.02, διάμ. χ. 0.021 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 4/N)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα σωληνόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτύλιου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 392, πίν. 69, 1 (β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A86 : Μυροδοχείο (εικ. 43, A86)

Ύψ. 0.111, διάμ. β. 0.016, διάμ. χ. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 2.5 Y, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A84.

Ειδώλια (εικ. 43)

E11 : Ειδώλιο ιστάμενης παιδικής μορφής (εικ. 43, E11)

Ύψ. 0.223, μήκος β. 0.077, πλ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Λείπει τμήμα της βάσης, της δεξιάς πλευράς και της πίσω όψης. Βάση χαμηλή, ορθογωνίου σχήματος. Η μορφή ιστάται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάι. Φορά κοντό, χειριδωτό χιτώνα και τυλίγεται σε γλαμύδα, η οποία αφήνει ακάλυπτη τη δεξιά χειρίδα του χιτώνα και φτάνει μέχρι το μέσον των κνημών. Το δεξί χέρι, ελαφρά λυγισμένο, ακουμπά στον μηρό, ενώ το αριστερό, λυγισμένο επίσης, φέρεται διαγωνίως μπροστά στο στήθος. Κόμη κυματοειδής, μακριά μέχρι τους ώμους. Λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο, στην κύρια όψη. Ερυθρό χρώμα στην κόμη και κίτρινο στον λαιμό. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Για το κεφάλι της μορφής πρβλ. Mollard-Besques 1972, 26, αρ. D130, πίν. 29e. Για το σώμα Burn, Higgins 2001, 64-65, αρ. 2118-2119, πίν. 21.

E12 : Ειδώλιο μικρού αγοριού που ιππεύει χήνα (εικ. 43, E12)

Ύψ. 0.155, μήκος β. 0.072, πλ. β. 0.044 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Με συγκολλήσεις στο ράμφος της χήνας, με μικρή απόκρουση μεταξύ των σκελών του αγοριού και μικρές χαράξεις στην επιφάνεια. Βάση ελλειπτικού σχήματος. Το μικρό αγόρι, γυμνό, με ιμάτιο πορπωμένο στον λαιμό και ριγμένο στο πίσω μέρος του σώματος, ιππεύει

την μεγάλην μεγέθους χήνα. Με το αριστερό χέρι, το οποίο κρύβεται, κρατά από την πίσω πλευρά κιθάρα και με το δεξί, λυγισμένο, χτυπά τις χορδές της. Το σώμα του κλίνει προς τα εμπρός και το κεφάλι του, ελαφρώς σκυμμένο, στρέφεται προς τον θεατή. Τμήμα της κυματοειδούς, μακριάς μέχρι τους ώμους κόμης, σχηματίζει στην κορυφή της κεφαλής «λαμπάδιο». Λευκό επίχρυσμα, κατά τόπους απολεπισμένο, στην κύρια όψη. Ίχνη ερυθρού χρώματος στη βάση. Στην πίσω όψη ελλειψοειδής, διαγώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 123, 6 και 313, 1c. Mollard-Besques 1972, 35, αρ. D194-D195 (παιδί πάνω σε χήνα), πίν. 43a, d, και 51, αρ. D291, πίν. 60a και αρ. D1064, πίν. 216d. Burn, Higgins 2001, 356, αρ. 1308, πίν. 179 (από Τάραντα). Για τη χήνα βλ. Leyenaar-Plaisier 1979, 36-37, αρ. 58, πίν. 11.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των δύο μυροδοχείων (A84 και A86).

5. Τάφος 33 (εικ. 39, εικ. 41 και εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, με μονολιθικές τις μακρές πλευρές, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν. Στο μέσον του πυθμένα του τάφου, σε λάκκο ανακομιδής, βρέθηκαν τα οστά προηγούμενης ταφής.

Εξωτερικά του τάφου, πάνω στην Β. καλυπτήρια, βρέθηκαν δύο μυροδοχεία (A128-A129), τμήμα χάλκινης πόρπης (X21) και δύο μικροί χάλκινοι κρίκοι (X22), στην μεσαία καλυπτήρια ένα μυροδοχείο (A127), στη ΒΔ γωνία ένας αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A142), μία λάγνος (A143) και ΒΑ δύο μυροδοχεία (A144-A145).

Εσωτερικά του τάφου, πάνω στο στέρνο του νεκρού, βρέθηκε ένα μυροδοχείο (A174) και δίπλα στο αριστερό του γόνατο τρεις σιδερένιες στλεγγίδες (Σ58-Σ60) και τρεις χάλκινοι κρίκοι (X22-23). Στον λάκκο ανακομιδής βρέθηκαν ένα μυροδοχείο (A185), δύο ακόμη μικροί χάλκινοι κρίκοι (X24), τμήματα δύο σιδερένιων στλεγγίδων (Σ63-Σ64) και χάλκινος αυλός.

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 47)

A' ταφή

A128 : Μυροδοχείο (εικ. 47, A128 και εικ. 164)

Ύψ. 0.094, διάμ. χ. 0.024, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5 YR, 6/8).

Ελλειπές σε τμήμα του σώματος, συγκολλημένο από τρία θραύσματα. Βάση κωνική, πόδι σχεδόν χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός σχεδόν χαμηλός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 379-380, πίν. 68,3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A129 : Μυροδοχείο (εικ. 47,Α129 και εικ. 164)

Ύψ. 0.074, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.016 μ

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 4/N)

Ακέραιο. Βάση κωνική χωρίς πόδι, σώμα ατρακτόσχημο ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός βραχύς κοιλόκυρτος, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Bruneau 1970, 485, αρ. 81.11, εικ. 130 (3^{ου} αι. π.Χ.)

A145 : Μυροδοχείο (εικ. 47,Α145)

Ύψ. 0.117, διάμ. β. 0.021, διάμ. χ. 0.024 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 4/N)

Ελλειπές σε μικρό τμήμα της βάσης, ελαφρές αποκρούσεις στην επιφάνεια. Λευκές ταινίες στην κοιλιά και στον ώμο.

Πρβλ. μυροδοχείο A128.

B' ταφή

A127 : Μυροδοχείο (εικ. 47,Α127)

Ύψ. 0.134, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 4/N)

Ελλειπές σε τμήμα του λαιμού και του χείλους. Βάση κωνική, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, στρεβλός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκο ίζημα στην επιφάνειά του.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69, 6 (2^{ου} αι. π.Χ.)

A142 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 47,Α142)

Ύψ. σωζ. 0.26, διάμ. β. 0.095 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ελλειπής στον λαιμό, στο χείλος και στο πάνω μέρος των λαβών. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, επίμηκες, με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό, λαβές κάθετες ταινιόσχημες.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 195, αρ. Κ 1753, εικ. 4 γ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 478, τάφος 201 Ακραιφνίου, πίν. 225 β και 485, τάφος 68, πίν. 226 α.

A143 : Λάγυνος (εικ. 47,Α143)

Ύψ. 0.231, διάμ. στ. 0.04, διάμ. β. 0.094 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 6/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε τμήματα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, λαιμός κυλινδρικός, λαβή κάθετη ταινιωτή, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου.

Πρβλ. Πατσιαδά, Γιαννικουρή, Φιλήμονος 1990, 176, πίν. 91. Χαραμή 2000, 731-732, εικ. 8-9.

A174 : Μυροδοχείο (εικ. 47, A174 και εικ. 165)

Ύψ. 0.144, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός σκούρος τεφρός (Munsell 4/N)

Ακέραιο. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. μυροδοχείο A127.

A185 : Μυροδοχείο (εικ. 47, A185)

Ύψ. 0.128, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός σκούρος τεφρός (Munsell 4/N)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στην επιφάνεια. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. μυροδοχεία A127, A174.

Χρονολόγηση

Ο τάφος είχε χρησιμοποιηθεί δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στα τέλος του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A128-A129 και A145).

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (A127, A174 και A185).

6. Τάφος 40 (εικ. 44, εικ. 46 και εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, με μονολιθικές τις μακρές πλευρές, καλυμμένος με δύο πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο N.

Εξωτερικά, στο μέσον της Δ. πλευράς του τάφου, ένα άωτο σκυφίδιο (A186) και μία κύλιξ (A187).

Εσωτερικά, τα περισσότερα κτερίσματα, κυρίως μυροδοχεία (A189-199, A205), συγκεντρωμένα στα πόδια του νεκρού. Εκτός από μυροδοχεία, βρέθηκαν δύο άωτα σκυφίδια (A220-221), εκ των οποίων το ένα περιείχε κελύφη σαλιγκαριών, τρία θαλάσσια όστρεα, εκ των οποίων τα δύο έφεραν οπές για τη χρήση τους ως ψιμυθιοθήκη, συγκεντρωμένα σιδερένια καρφιά (Σ64-Σ71, Σ73-Σ75), τέσσερα μικρά χάλκινα καρφιά (X27-X31) και πολλά όμοια οστέινα, ολόγλυφα στελέχη (Οστ. 26-28). Κοντά στο κρανίο του νεκρού ένα σιδερένιο καρφί (Σ72), τέσσερα μυροδοχεία (A200-203) και ένας λύχνος (A204) και δίπλα στον

αριστερό καρπό δύο μυροδοχεία (A206-207). Ακόμη βρέθηκαν ένα χάλκινο αγκίστρι (X26), ένας σιδερένιος σύνδεσμος (Σ97) και τμήματα δύο σιδερένιων στλεγγίδων (Σ95-Σ96).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 48)

A' ταφή

A190, A192, A201, A203, A207, A210, A212, A214, A222, A224 : Μυροδοχεία (εικ. 48,1)

Ύψ. από 0.079 έως 0.10 μ., διάμ. χ. από 0.019 έως 0.022 μ., διάμ. β. από 0.017 έως 0.02 μ.

Πηλός τεφρός ή τεφρός σκούρος (Munsell 10 YR, 5/1 ή 4/1)

Δέκα ακέραια παρόμοια μυροδοχεία με κωνική βάση, χαμηλό, κοιλόκυρτο πόδι, ατρακτόσχημο ελαφρώς διογκωμένο σώμα, ψηλό λαιμό, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό. Τα A190 και A192 φέρουν ίχνη λευκού διχτυωτού πλέγματος.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E100, πίν. 96,7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A193-A196, A198-A200, A202, A206, A208-A209, A211, A213, A215-A219, A223 : Μυροδοχεία (εικ. 48,1)

Ύψ. από 0,109 έως 0,127 μ., διάμ. χ. από 0.022 έως 0.025 μ., διάμ. β. από 0.019 έως 0.023 μ.

Πηλός τεφρός ή τεφρός σκούρος (Munsell 10 YR, 5/1 ή 4/1)

Δεκαεννέα ακέραια παρόμοια μυροδοχεία, τα οποία διαφέρουν από τα προηγούμενα μόνον ως προς το μέγεθος. Το A196 φέρει υπολείμματα υπόλευκου ιζήματος στην εξωτερική του επιφάνεια, στο χείλος και στο εσωτερικό του χείλους και ίχνη λευκού διχτυωτού πλέγματος.

Πρβλ. παραπάνω μυροδοχεία.

A205 : Μυροδοχείο γιγάντιο (εικ. 48, A205 και εικ. 165)

Ύψ. 0.262, διάμ. χ. 0.045, διάμ. β. 0.041 μ.

Πηλός σκούρος τεφρός (Munsell 10 YR, 4/1)

Ακέραιο. Βάση πλατιά δακτυλιόσχημη, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι βραχύ, κοιλόκυρτο, σώμα ατρακτόσχημο διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος πλατύ, με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές και καστανέρυθρες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Για το μέγεθος βλ. Anderson-Stojanović 1987, 106 και σημ. 5

A197 : Μυροδοχείο (εικ. 48,1 και εικ. 165)

Ύψ. 0.183, διάμ. χ. 0.029, διάμ. β. 0.026 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο, με μικρές αποκρούσεις στη βάση και στο χείλος. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό. Ανήκει στην κατηγορία των γιγάντιων μυροδοχείων.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 710, πίν. 56 (3^{ος} αι. π.Χ.).

A189 : Μυροδοχείο (εικ. 48,1)

Ύψ. 0.175, διάμ. χ. 0.029, διάμ. β. 0.027 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A197.

A186 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 48,A186 και εικ. 184)

Ύψ. 0.058, διάμ. χ. 0.111, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5YR, 6/6)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, στο εσωτερικό του αγγείου και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76.

A220 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 48,A220 και εικ. 184)

Ύψ. 0.045, διάμ. χ. 0.119, διάμ. β. 0.065 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά, με εξαίρεση τον δακτύλιο έδρασης της βάσης. Στον πυθμένα κύκλος εγχάρακτων λοξών γραμμίδων (rouletting) και τέσσερις έντυποι κύκλοι.

Πρβλ. Rotroff 1997, 157-158, αρ. 885, πίν. 72.

A221 : Άωτο σκυφίδιο με χείλη που στρέφονται προς τα έξω (εικ. 48,A221 και εικ. 184)

Ύψ. 0.034, διάμ. χ. 0.115, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα μεγωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανέρυθρο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 158-159, αρ. 921, πίν. 73.

A187 : Κύλιξ (εικ. 48,A187 και εικ. 172)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.057, ύψ. (με λαβές) 0.07, διάμ. χ. 0.119, διάμ. β. 0.062 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένη, ελλιπής σε τμήμα της μίας λαβής και σε μικρά τμήματα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα μεγωνιώδες περίγραμμα, χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβές οριζόντιες ταινιωτές, που κλίνουν ελαφρώς προς τα πάνω. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους καστανό, θαμπό, εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά μέχρι κάτω από το χείλος. Στο πάνω μέρος του σώματος, μέσα σε διπλό εγχάρακτο ορθογώνιο πλαίσιο, εγχάρακτη επιγραφή ΦΙΛΙΑΣ.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7.

Β' ταφή

A204 : Λύχνος (εικ. 48,A204)

Ύψ. (χωρίς λαβή) 0.034, ύψ. (με λαβή) 0.051, διάμ. β. 0.05, μήκος 0.117 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα κωνικό, μυκτήρας μακρύς και λεπτός, με ίσια απόληξη. Προεξέχον περίγυρος με ίσια τοιχώματα, περιχέλιωμα ελαφρώς κυρτό, με τέσσερις οπές. Λαβή κάθετη ταινιωτή, με διπλή αυλάκωση και διάτρητο ωτίο. Γάνωμα τεφρό, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης. Πρβλ. Howland 1958, 135-136, αρ. 550, πίν. 21, 46 (HT 43 C).

Χρονολόγηση

Αν και βρέθηκε μόνον ένας σκελετός, πιθανότατα της νεότερης ταφής, από τη χρονολόγηση της κεραμικής προκύπτουν δύο χρήσεις του τάφου:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων που τη συνόδευαν (A190, A192, A201, A203, A207, A210, A212, A214, A222, A224, A193-A196, A198-A200, A202, A206, A208-A209, A211, A213, A215-A219, A223, A205, A197, A189, A189).

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στον 1^ο αι. π.Χ, βάσει του λύχνου (A204).

7. Τάφος 104 (εικ. 50, εικ. 51, εικ. 53 και εικ. 197)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Βρέθηκαν τα οστά ενός νεκρού, διαλυμένα.

Ο Τ. 104 ανήκε σε σύμπλεγμα έξι κιβωτιόσχημων τάφων, με ίδιο προσανατολισμό : των Τ. 105 – Τ. 104 – Τ. 108 – Τ. 106 – Τ. 91 – Τ. 109. Οι τάφοι Τ. 104, Τ. 106 και Τ. 109 ήταν «τρίδυμοι», είχαν δηλαδή κοινές μακρές πλευρές. Στα Α. βρισκόταν ο Τ. 104, στο μέσον ο Τ. 106 και στα Δ. ο Τ. 109 (εικ. 52). Στα Β. των «τρίδυμων» αυτών τάφων βρίσκονταν οι Τ. 105, Τ. 108 και Τ. 91. Ο Τ. 105 βρισκόταν στα Α., ο Τ. 108 στο μέσον και ο Τ. 91 στα Δ. Ο Τ. 105 είχε κοινή τη Ν. στενή πλευρά του με τον Τ. 104 και ο Τ. 108 με τον Τ. 106. Οι υπόλοιπες τρεις πλευρές του Τ. 108 ήταν ανεξάρτητες, αλλά οι δύο μακρές πλευρές του εφάπτονταν των τάφων, που βρίσκονταν εκατέρωθεν αυτού. Ο Τ. 91 φαίνεται να είχε ανεξάρτητη και τη Ν. στενή πλευρά του, η οποία εφάπτετο της Β. στενής πλευράς του Τ. 109 (εικ. 53). Όλοι οι τάφοι του συμπλέγματος βρέθηκαν συλημένοι με εξαίρεση τον Τ. 104.

Στο εσωτερικό του Τ. 104 βρέθηκαν εβδομήντα επτά μυροδοχεία, συγκεντρωμένα κυρίως στο κεφάλι και στα πόδια του νεκρού, ένα κυάθιο και επτά ειδώλια, κατά μήκος του σώματός του. Ακόμη, βρέθηκαν έντεκα κεφαλές σιδερένιων καρφιών (Σ196), μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ197) και μία χρυσή δανάκη (Χρ. 23).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική

A' ταφή

A595 : Μυροδοχείο (εικ. 54, A595 και εικ. 164)

Ύψ. 0.068, διάμ. χ. 0.016, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 10 YR, 4/1)

Ακέραιο. Βάση δισκόμορφη, πόδι βραχύ, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 380, πίν. 68, 3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.)

A591 : Μόνωτο κυάθιο

Ύψ. 0.058, διάμ. χ. 0.14, διάμ. β. 0.06 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 7/4)

Ακέραιο. Βάση ψηλή, δισκόμορφη. Σώμα ρηχό, με καμπύλο περίγραμμα, χείλος ίσιο.

Πρβλ. Robinson 1942, 177 και 187. Sparkes, Talcott 1970, 124-127. Rotroff 1997, 155-156, αρ. 856-865. Δακορώνια 1997, 48, πίν. 32 δ.

Ειδώλια (εικ. 54)

E117 : Ειδώλιο ιστάμενης ανδρικής μορφής (εικ. 54, E117)

Ύψ. 0.199, μήκος β. 0.076 μ..

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Βάση βαθμιδωτή ελλειπτικού σχήματος. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάϊ. Φορά χειριδωτό χιτώνα και γλαμύδα η οποία πορπώνεται στον δεξιό ώμο, αφήνει ακάλυπτη τη δεξιά χειρίδα του χιτώνα και φτάνει μέχρι το μέσον των κνημών. Το αριστερό χέρι είναι λυγισμένο διαγωνίως μπροστά στο στήθος και το δεξί, ελαφρά λυγισμένο, ακουμπά στον μηρό. Κεφαλή στραμμένη προς τα αριστερά, κόμη κοντή. Σε ολόκληρη την κύρια όψη λευκό επίχρισμα. Ερυθρό χρώμα καλύπτει την επιφάνεια της πάνω βαθμίδας της βάσης, τη δεξιά χειρίδα του χιτώνα και τα χείλη της μορφής. Στην πίσω όψη φέρει μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 237, 5b-c. Mollard-Besques 1972, 31, αρ. D165, πίν. 38 α. Burn, Higgins 2001, 64-65, αρ. 2118-2119, πίν. 21.

E118 : Ειδώλιο ιστάμενης ανδρικής μορφής

Σωζ. ύψ. 0.076 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Σώζεται το πάνω μέρος μέχρι τα γόνατα. Επιφάνεια διαβρωμένη.

Πρβλ. Ειδώλιο E117.

E121 : Ειδώλιο ιστάμενης γυναικείας μορφής (εικ. 54,E121)

Ύψ. ύψος 0.173, μήκος β. 0.073, πλ. βάσης 0.042 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Λείπουν το κεφάλι μαζί με τμήμα του λαιμού, τμήματα του σώματος και της πίσω όψης. Μικρές αποκρούσεις στην επιφάνεια. Βάση ελλειπτικού σχήματος. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάι. Φορά ψηλά ζωσμένο χιτώνα με άνοιγμα σχήματος V στο στήθος και μιάτιο τυλιγμένο γύρω από τους καρπούς των χεριών και ριγμένο στο πίσω μέρος του σώματος. Φέρει το αριστερό χέρι στην οσφύ και το δεξί, ελαφρά λυγισμένο, στον μηρό. Ίχνη λευκού απολεπισμένου επιχρίσματος στην κύρια όψη και ίχνη ερυθρής ταινίας στη βάση. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 72, 4, 6. Kleiner 1942, πίν. 13 α. Mollard-Besques 1963, 100, MYR 240, πίν. 117 α.

E122 : Ειδώλιο ιστάμενης ανδρικής μορφής

Ύψ. 0.178, μήκος β. 0.060 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο, ελλιπές σε μεγάλο τμήμα των σκελών. Από δύο τμήματα που δεν συγκολλώνται μεταξύ τους. Βάση δίβαθμη ορθογωνίου σχήματος. Λευκό επίχρισμα στην κύρια επιφάνεια. Ερυθρό χρώμα στην επιφάνεια της πάνω βαθμίδας της βάσης, στο δεξί χέρι, στην ταινία που φέρει στην κεφαλή και στα χείλη. Μαύρο χρώμα στους οφθαλμούς.

Πρβλ. Ειδώλια E117-E118.

E123 : Ειδώλιο ιστάμενης γυναικείας μορφής (εικ. 54,E123)

Ύψ. 0.192, μήκος β. 0.08 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Ακέραιο, με μικρές ρηγματώσεις στην επιφάνεια. Βάση ψηλή, ορθογωνίου σχήματος, με κεντρική αυλάκωση. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάι. Το πάνω μέρος του σώματος στραμμένο κατά τα τρία τέταρτα προς τα αριστερά, η κεφαλή κατ' ενώπιον. Φορά χιτώνα και μιάτιο, το οποίο τυλίγεται γύρω από το σώμα, καλύπτοντας τα χέρια και το πίσω μέρος του κεφαλιού και σχηματίζει διαγώνια παρυφή. Φέρει το δεξί κεκαμμένο χέρι κάτω από το στήθος. Ο αριστερός αγκώνας ακουμπά πάνω σε πεσσίσκο και με το αριστερό χέρι κρατά μικρό, δισκοειδές αντικείμενο, πιθανότατα κάτοπτρο. Στην κύρια όψη λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο. Στην αυλάκωση της βάσης ερυθρό χρώμα. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 84, 1b. Mollard-Besques 1972, 27, αρ. D138, πίν. 30 β. Burn, Higgins 2001, 57-58, αρ. 2090, πίν. 17.

E124 : Ειδώλιο ιστάμενης ανδρικής μορφής (εικ. 54,E124)

Ύψ. 0.202, μήκος β. 0.078 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με πολλές προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Ορθογώνιο άνοιγμα στην πίσω όψη. Στέκει πάνω σε δίβαθμη ωοειδή βάση με ερυθρή βαφή στην περιφέρεια της άνω βαθμίδας. Φορά χιτώνα, που φτάνει μέχρι κάτω από τα γόνατα και χλαμύδα, που αφήνει ακάλυπτο το δεξί χέρι. Φέρει το δεξί χέρι δίπλα στον δεξιό μηρό και το αριστερό κάτω από το λαιμό. Ίχνη λευκού επιχρίσματος στην μπροστινή επιφάνεια. Ερυθρή βαφή στο δεξί χέρι.

Πρβλ. Ειδώλια E117-E118, E122.

E125 : Ειδώλιο ιστάμενης γυναικείας μορφής (εικ. 54, E125)

Ύψ. 0.20, μήκος β. 0.074, πλ. β. 0.050 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος με προσμίξεις (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Λείπουν μικρά τμήματα του σώματος, τμήμα του λαιμού και του προσώπου. Βάση χαμηλή, ορθογωνίου σχήματος. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάι. Φορά χιτώνα και μάτιο, το οποίο τυλίγεται γύρω από το σώμα, σχηματίζοντας πλατιές πτυχές και απολήγοντας σε διαγώνια παρυφή. Το δεξί κεκαμμένο χέρι ανασηκώνει το μάτιο και ακουμπά στην οσφύ. Το αριστερό, κεκαμμένο ελαφρώς, ακουμπά στον μηρό. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Τμήμα της κόμης πέφτει ελεύθερα στους ώμους, ενώ ένα άλλο σχηματίζει στην κορυφή της κεφαλής «λαμπάδιο». Λευκό απολεπισμένο επίχρισμα στην κύρια όψη και ίχνη ερυθρής ταινίας στη βάση. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Για την κόμμωση βλ. D. Burr Thompson, *Troy. The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period*, Princeton 1963, 41. Για τον τύπο πρβλ. Winter 1903, 25, 2e. Kleiner 1942, πίν. 23 α. Higgins 1986, εικ. 159. Burn, Higgins 2001, 51, αρ. 2064, πίν. 12.

Β' ταφή

A612 : Μυροδοχείο (εικ. 54, A612 και εικ. 167)

Ύψ. 0.069, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1).

Ακέραιο. Βάση δισκόμορφη, πόδι βραχύ, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Χωρίς ταινίες στο σώμα.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 57, 126, αρ. Π1409, πίν. 26 (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.).

A534-A536, A539- A540, A544-A549, A553, A555, A558, A560, A565-A574, A578, A580, A582-A584, A586-A587, A589-A590, A593, A596, A603, A606-A609, A611 : Μυροδοχεία (εικ. 54β και εικ. 167)

Ύψ. από 0.105 έως 0.138 μ., διάμ. χ. από 0.016 έως 0.022 μ., διάμ. β. από 0.016 έως 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Σαράντα δύο παρόμοια μυροδοχεία με κωνική βάση, ψηλό και λεπτό πόδι, ατρακτόσχημο σώμα, ψηλό και λεπτό λαιμό, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69, 6 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A537-A538, A541-A543, A550-A552, A554, A557, A559, A561-A564, A575-A577, A581, A588, A592, A594, A597-A602, A604-A605, A610, A613 : Μυροδοχεία (εικ. 54β και εικ. 167)

Υψ. από 0.14 έως 0.195 μ., διάμ. χ. από 0.022 έως 0.03 μ., διάμ. β. από 0.02 έως 0.029 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Τριάντα τρία παρόμοια μυροδοχεία. Διαφέρουν από τα παραπάνω μόνον ως προς το μέγεθος.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 388, πίν. 69, 1-3 (2^{ος} αι. π.Χ.)

Χρονολόγηση

Αν και βρέθηκε μόνον ένας σκελετός διαλυμένος, από τη χρονολόγηση της κεραμικής προκύπτει ότι ο τάφος είχε δεχτεί δύο ταφές σε διαφορετικές χρονικές περιόδους:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στο τέλος του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του μυροδοχείου (A595), και σ' αυτήν ανήκε το κυάθιο (A591) και όλα τα ειδώλια.

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των υπολοίπων εβδομήντα έξι μυροδοχείων που τη συνόδευαν (A534-A536, A539- A540, A544-A549, A553, A555, A558, A560, A565-A574, A578, A580, A582-A584, A586-A587, A589-A590, A593, A596, A603, A606-A609, A611, A537-A538, A541-A543, A550-A552, A554, A557, A559, A561-A564, A575-A577, A581, A588, A592, A594, A597-A602, A604-A605, A610, A613).

8. Τάφος 113 (εικ. 55, εικ. 57 και εικ. 197)

Κεραμοσκεπής. Οι κεραμίδες βρέθηκαν θρυμματισμένες υπό το βάρος των επιχώσεων.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν.

Εξωτερικά του τάφου, κατά μήκος της Δ. πλευράς, βρέθηκαν ένας ασκός (A648), ένας ανάγλυφος σκύφος (A649) και δύο άωτα σκυφίδια (A650-A651), στην Ν. πλευρά ένας αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (A652) και στην Α. πλευρά δύο άωτα σκυφίδια (A653, A655) και ένας σκύφος (A654).

Εσωτερικά του τάφου, στα πόδια του νεκρού βρέθηκε μία οινοχόη (A657) και εκατέρωθεν του κρανίου πέντε μυροδοχεία (A658-A662).

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 58)

A648 : Ασκός (εικ. 58, A648 και εικ. 179)

Ύψ. (χωρίς λαβή) 0.129, ύψ. (με λαβή) 0.143, διάμ. χ. 0.038, διάμ. β. 0.073 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα. Λείπουν τμήματα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, πεπλατυσμένο καθ' ύψος, με αυλακώσεις στην κοιλιά, λαβή οριζόντια ταινιωτή, με διπλή αυλάκωση, χείλος καλυκόσχημο με πλαστικό δακτύλιο στη βάση του. Γάνωμα ερυθρό στο εσωτερικό του χείλους και στη ράχη της λαβής.

Πρβλ. Sparkes, Talcott 1970, 210-211, αρ. 1735-1736, πίν. 80.

A649 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 58, A649 και εικ. 131)

Ύψ. 0.08, διάμ. X. 0.125, διάμ. μεταλλίου 0.04 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Ελλιπής σχεδόν κατά το ήμισυ. Χείλος νεύον προς τα έξω. Γάνωμα πορτοκαλόχρωμο, έως καστανό, θαμπό, εσωτερικά και εξωτερικά. Στο μέταλλιο ρόδακας εντός δακτυλίου και περιμετρικά μια σειρά μικρών φύλλων φτέρης. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από φύλλα φτέρης σε επάλληλες σειρές. Στη ζώνη κάτω από το χείλος απεικονίζονται ζεύγη σε εναλλασσόμενες ερωτικές σκηνές κι ανάμεσά τους πολεμιστές προς τα δεξιά, με μακρύ μανδύα δεμένο στον λαιμό.

Για παρόμοιες ερωτικές σκηνές βλ. Schäfer 1968, 79-80, πίν. 27-31. Για διακοσμητική ζώνη φύλλων φτέρης πρβλ. Rotroff 1982, 17, 47-49, αρ. 24-29, 33, 43-45, πίν. 4-8, 73, 93-94, 98

A650 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 58, A650 και εικ. 184)

Ύψ. 0.038, διάμ. χ. 0.106, διάμ. β. 0.051 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιο. Βάση δακτυλιόσχημη με μικρό κεντρικό έξαρμα, σώμα με γωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανό, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 158-159, αρ. 926, πίν. 73.

A651 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 58, A651)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.11, διάμ. β. 0.045 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Συγκολλημένο, ελλιπές σε τμήμα του χείλους και του σώματος. Γάνωμα ερυθρό, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτο σκυφίδιο A650.

A652 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 58, A652 και εικ. 175)

Ύψ. 0.281, διάμ. χ. 0.038, διάμ. β. 0.088 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιος, με αποκρούσεις στη βάση. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό. Λαβές ταινιωτές, στόμιο κυλινδρικό, που απολήγει σε πλαστικό δακτύλιο. Πλαστικός δακτύλιος στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 117-120. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, πίν. 37, αρ. 313.. Παπακωνσταντίνου 2000, 194, αρ. Κ 8123, εικ. 3 β.

A653 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 58, A653)

Ύψ. 0.04, διάμ. χ. 0.109, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ελλιπές σε τμήμα του χείλους και του σώματος. Γάνωμα ερυθρό, κατά τόπους μαύρο, θαμπό, εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτα σκυφίδια A650-A651.

A654 : Κάνθαρος (εικ. 58, A654 και εικ. 171)

Ύψ. (χωρίς λαβές) 0.08, ύψ. (με λαβές) 0.089, διάμ. χ. 0.12, διάμ. β. 0.061 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Λείπει η μία λαβή. Απόκρουση στο χείλος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ημισφαιρικό, χείλος με κάθετα τοιχώματα και αυλάκωση, λαβές ταινιωτές, που υψώνονται πάνω από το χείλος. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά, εκτός από τη βάση. Διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με λευκό επίθετο χρώμα κάτω από το χείλος : πλοχμός.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 93, 97, 148, 150, 161, 163, αρ. Π 2151, πίν. 65 (χωρίς, όμως, λαβές). Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 85, 103, αρ. M95/333, εικ. 3 β.

A655 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 58, A655)

Ύψ. 0.035, διάμ. χ. 0.107, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιο. Γάνωμα καστανό, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, εξίτηλο, εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτα σκυφίδια A650-A651 και A653.

A656 : Ιχθυοπινάκιο (εικ. 58, A656 και εικ. 181)

Ύψ. 0.05, διάμ. χ. 0.205, διάμ. β. 0.07 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Λείπουν μικρά τμήματα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα εξωτερικά και μικρή βάθυνση εσωτερικά, σώμα κωνικό, χείλος με προεξέχον ταινιωτό περιχείλωμα που ορίζεται από περιμετρική αυλάκωση. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, λίαν εξίτηλο στο εσωτερικό μόνον του αγγείου.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 54, αρ. 63.6, εικ. 94-95. Heimberg 1982, 50-51, 138, αρ. 374-386, πίν. 17. Παπακωνσταντίνου 2000 β, 205-206, εικ. 1.

A657 : Οινοχόη (εικ. 58, A657 και εικ. 177)

Ύψ. 0.215, διάμ. χ. 0.09, διάμ. β. 0.075 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Συγκολλημένη στον λαιμό, ελλειπής σε τμήμα του λαιμού και του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ωοειδές, λαιμός κυλινδρικός και ψηλός, χείλος που κλίνει προς τα έξω, λαβή κυκλικής διατομής, που καμπυλώνεται έντονα στο ύψος του χείλους.

Πρβλ. Sparkes, Talcott 1970, 69, 249, αρ. 188, 189, πίν. 10 και 204, 350, αρ. 1615-1616, πίν. 73. Αλλαμανή-Τζαναβάρη 1994, 101, αρ. Π2676 και Π4719, πίν. 49 α.

A658 : Μυροδοχείο (εικ. 58,Α661 και εικ. 165)

Ύψ. 0.134, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή από το πόδι, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69, 1 (2^{ος} αι. π.Χ.)

A659 : Μυροδοχείο (εικ. 58,Α659)

Ύψ. 0.149, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ελλειπές σε τμήμα του χείλους και της βάσης.

Πρβλ. μυροδοχείο A658.

A660 : Μυροδοχείο (εικ. 58,Α661)

Ύψ. 0.133, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Συγκολλημένο στον λαιμό, ελλειπές σε τμήμα του χείλους και του λαιμού.

Πρβλ. μυροδοχεία A658-A659.

A661 : Μυροδοχείο (εικ. 58,Α661 και εικ. 165)

Ύψ. 0.061, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.014 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση δισκόμορφη, πόδι χαμηλό, κυλινδρικό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός χοανόσχημος, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη λευκών ταινιών στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 57, 126, αρ. Π 1409, πίν. 26 (β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

A662 : Μυροδοχείο (εικ. 58,Α662)

Ύψ. 0.153, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία A658-A660.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων κυρίως, αλλά και του ανάγλυφου σκύφου (A649)

9. **Τάφος 115** (εικ. 60, εικ. 197)

Κεραμοσκεπής, κατασκευασμένος κατασκευασμένος από τέσσερις κεραμίδες λακωνικού τύπου τοποθετημένες κατά μήκος και δύο επίπεδες, τοποθετημένες στις στενές πλευρές.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν.

Εξωτερικά, στη ΒΑ. γωνία βρέθηκε ένα άωτο σκυφίδιο (Α679).

Εσωτερικά, στη ΒΔ. γωνία, αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (Α680) και κάτω από αυτόν μία σιδερένια στλεγγίδα (Σ200), στα Β. ένας ανάγλυφος σκύφος (Α681) κι ένα άωτο σκυφίδιο (Α682), δίπλα στο αριστερό χέρι ένα μυροδοχείο (Α683) και δίπλα στο δεξί χέρι άλλα δύο (Α684-Α685).

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 59)

Α679 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 59, Α679 και εικ. 184)

Ύψ. 0.056, διάμ. χ. 0.106, διάμ. β. 0.057 μ.

Πηλός ανοιχτός ερυθρός (Munsell 2.5 YR, 6/8)

Συγκολλημένο. Λείπει τμήμα του χείλους και του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος που στρέφεται προς τα μέσα. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 162-163, αρ. 1007, πίν. 76.

Α680 : Αμφορέας «μακεδονικού» τύπου (εικ. 59, Α680)

Ύψ. 0.327, διάμ. χ. 0.052, διάμ. β. 0.091 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 7/4)

Συγκολλημένος από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήματα του χείλους, του λαιμού, της μιας λαβής και της κοιλιάς. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, διογκωμένο στο κάτω μέρος, με συνεχές περίγραμμα από τη βάση ως τον λαιμό, λαβές ταινιωτές με κεντρική νεύρωση, στόμιο κυλινδρικό, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 194, αρ. Κ 8123, εικ. 3β. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, αρ. 313, πίν. 37.

Α681 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 59, Α681 και εικ. 130)

Ύψ. 0.079, διάμ. χ. 0.126, διάμ. μεταλλίου 0.044 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Συγκολλημένος, ελλιπής σε μικρό τμήμα του χείλους, με μικρές αποκρούσεις στο σώμα. Χείλος νεύον προς τα έξω. Στο μέταλλιο μεγάλο γοργόνειο που περιβάλλεται από σειρά στιγμών, εντός δακτυλίου, και περιμετρικά σειρά μικρών φύλλων. Στην κύρια ζώνη του σώματος διακόσμηση από σειρά εναλλασσόμενων δελφινιών, μεγάλων ανθεμίων και

προσωπείων γενειοφόρου Διονύσου κάτω από σειρά εναλλασσόμενων ιπτάμενων Νικών και Ερώτων. Κάτω από το χείλος στενή ζώνη με οριζόντιο κλαδί και καρπούς ελιάς. Γάνωμα καστανόμαυρο, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, λίαν εξίτηλο.

Πρβλ. Rotroff 1982, 89, αρ. 381, πίν. 66, 88. Για τα προσώπεια του θεού Διονύσου βλ. Laumonier 1977, 42, αρ. 3275, 3478, πίν. 118.

A682 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 59, A682 και εικ. 184)

Ύψ. 0.032, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Συγκολλημένο, ελλιπές σε τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη με κεντρικό έξαρμα, σώμα με γωνιώδες περιγράμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα καστανόμαυρο έως πορτοκαλόχρωμο, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff, 158-159, αρ. 926, πίν. 73.

A683 : Μυροδοχείο (εικ. 59, A683 και εικ. 165)

Ύψ. 0.09, διάμ. χ. 0.019, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι χαμηλό, κοιλόκυρτο, σώμα ατρακτόσχημο, διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Χωρίς διακοσμητικές ταινίες.

Πρβλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 57, 126, αρ. Π 1409, πίν. 26 (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.)

A684 : Μυροδοχείο (εικ. 59, A684)

Ύψ. σωζ. 0.136, διάμ. β. 0.017 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ελλιπές στο χείλος, με αποκρούσεις στη βάση. Βάση κωνική, χωριζόμενη με εγκοπή, πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Χωρίς διακόσμηση ταινιών.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69, 1 (2^{ου} αι. π.Χ.)

A685 : Μυροδοχείο (εικ. 59, A685 και εικ. 165)

Ύψ. 0.143, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο A684.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων και του ανάγλυφου σκύφου (A681)

10. **Τάφος 123** (εικ. 56, εικ. 57 και εικ. 197)

Κεραμοσκεπής παιδικός, κατασκευασμένος από δύο κεραμίδες λακωνικού τύπου.

Σκελετός σε ύπτια θέση με το κρανίο στα Α.

Εσωτερικά του τάφου, στο ύψος της λεκάνης, βρέθηκε ένα ειδώλιο (E207) και ένας μικκύλος αρυτήρας (A799). Δίπλα στο κρανίο ένας λύχνος (A800) κι ένα όστρεο.

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 61)

A799 : Μικκύλος αρυτήρας (εικ. 61, A799 και εικ. 180)

Ύψ. (χωρίς λαβή) 0.035μ., ύψ. (με λαβή) 0.038,, διάμ. χ. 0.038, διάμ. β. 0.03 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιος. Βάση δισκόμορφη, σώμα σφαιρικό πεπλατυσμένο, χείλος που στρέφεται προς τα έξω, λαβή κάθετη ταινιωτή που υψώνεται πάνω από το χείλος.

Πρβλ. Rotroff 1997, 132-133, αρ. 543-544, πίν. 52.

A800 : Λύχνος (εικ. 61, A800 και εικ. 187)

Ύψ. 0.031, μήκος 0.083, διάμ. β. 0.05, διάμ. οπής πληρώσεως 0.025 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιος. Ίχνη καύσης στον μυκτήρα. Βάση επίπεδη εξωτερικά, με έξαρμα στον πυθμένα εσωτερικά, σώμα με καμπύλο περίγραμμα από τη βάση μέχρι το περιχείλωμα, οπή πληρώσεως με τοιχώματα που κλίνουν προς τα μέσα, μυκτήρας βραχύς με καμπύλη απόληξη. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 475, τάφος 294 Ακραιφνίου, αρ. BE 30663, πίν. 215, 4 και 218.

Ειδώλιο

E207 : Ειδώλιο ιστάμενου κοριτσιού (εικ. 61, E207)

Ύψ. 0.15, μήκος β. 0.06, πλ. β. 0.042 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6)

Συγκολλημένο. Μικρή απόκρουση στο σημείο επαφής του αριστερού χεριού με το σώμα. Βάση ελλειπτικού σχήματος, με κεντρική, πλατιά αυλάκωση. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο αριστερό σκέλος και άνετο το δεξί, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάϊ. Φορά χιτώνα ζωσμένο κάτω από το στήθος και ιμάτιο, που καλύπτει τους ώμους, τυλίγεται γύρω από τα χέρια και πέφτει στο πίσω μέρος του σώματος. Το δεξί χέρι, κεκαμμένο ελαφρώς, ακουμπά στον μηρό και κρατά ριπίδιο. Το αριστερό, κεκαμμένο, επίσης, ακουμπά στην οσφύ. Στην δυσανάλογα μεγάλη κεφαλή, φέρει στεφάνι. Η κόμη, κυματοειδής, είναι χωρισμένη στη μέση και συγκεντρωμένη σε κρόβυλο στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο, στην κύρια όψη του ειδωλίου. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 70, 5. Kleiner 1942, πίν. 8a. Mollard-Besques 1972, 25, αρ. D123, πίν. 27e.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται βάσει του λύχνου (A800) στα μέσα του 3^{ου} αι. π.Χ.

Ανασκαφή οικ. α/φων Αικατερίνη

1. Τάφος 3 (εικ. 63)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, με αετωματικό κάλυμμα.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Ν.

Τα εσωτερικά τοιχώματα του τάφου ήταν καλυμμένα με λευκό κονίαμα.

Εσωτερικά του τάφου, στα Β., βρέθηκαν είκοσι τέσσερα μυροδοχεία, ένας λύχνος και σιδερένια καρφιά με πλατιά κεφαλή.

Προσανατολισμός Ν-Β.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 62)

Α' ταφή

BE 25854-BE 25878 : Μυροδοχεία (εικ. 62,1 και εικ. 165)

Υψ. από 0.075 έως 0.121, διάμ. χ. από 0.018 έως 0.025, διάμ. β. από 0.014 έως 0.024 μ.

Πηλός τεφρός ή σκούρος τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1 και 4/1)

Είκοσι τέσσερα ακέραια παρόμοια μυροδοχεία. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E99, πίν. 97,2 (2^{ος} αι. π.Χ.).

Β' ταφή

BE 25880 : Λύχνος (εικ. 62, BE 25880)

Υψ. 0.043, μήκος 0.117, πλ. 0.051, διάμ. β. 0.048 X 0.032 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Ακέραιος. Ίχνη καύσης στον μυκτήρα. Βάση ελαφρώς κοίλη από κάτω, σώμα αμυγδαλόσχημο, οπή πληρώσεως με κάθετα τοιχώματα, μυκτήρας μακρύς με καμπύλη απόληξη, λαβή κάθετη ταινιωτή. Στην πάνω επιφάνεια του λύχνου, ανάγλυφη γυναικεία προτομή, με κιθάρα στα δεξιά και πυρσό(;) στα αριστερά. Γάνωμα μαύρο, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, εξίτηλο.

Πρβλ. Howland 1958, 155-157, αρ. 619, πίν. 48 (HT 47C).

Χρονολόγηση

Αν και βρέθηκε ένας μόνον σκελετός, πιθανότατα της νεότερης ταφής, από την κεραμική προκύπτει ότι ο τάφος είχε χρησιμοποιηθεί δύο φορές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων (BE 25854- BE 25878).

Η δεύτερη χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει του ανάγλυφου λύχνου (BE 25880),.

2. **Τάφος 9** (εικ. 65)

Κεραμοσκεπής παιδικός, κατασκευασμένος από δύο κεραμίδες λακωνικού τύπου.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Α.

Εξωτερικά, στο μέσον της Ν. πλευράς, αμφορίσκος «μακεδονικού» τύπου (BE 21020).

Εσωτερικά, στην Α. πλευρά, κοντά στο κρανίο, μυροδοχείο (BE 21023).

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 66)

BE 21020 : Αμφορίσκος «μακεδονικού» τύπου (εικ. 66, BE 21020)

Ύψ. 0.158, διάμ. χ. 0.042, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ελλιπής σε μικρό τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα απιόσχημο με ενιαίο περίγραμμα από τη βάση μέχρι τον λαιμό, λαβές κάθετες ταινιωτές, χείλος κωνικό, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση των λαβών.

Πρβλ. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 194, αρ. Κ 7344, εικ. 4 δ.

BE 21023 : Μυροδοχείο (εικ. 66, BE 21023)

Ύψ. 0.087, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφρός σκούρος (Munsell 1, 4/N)

Ελλιπές σε τμήμα της βάσης. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Χωρίς διακόσμηση ταινιών.

Πρβλ. Knigge 1976, 163, αρ. 380, πίν. 62, 3 (β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.).

Χρονολόγηση

Χρονολογείται στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει του μυροδοχείου (BE 21023)

3. **Τάφος 10** (εικ. 68)

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Α.

Κάτω από τις πρώτες καλυπτήριες υπήρχε και δεύτερη σειρά καλυπτηρίων.

Εσωτερικά, κοντά στα πόδια του νεκρού, βρέθηκαν μία μικκύλη λεκανίδα (BE 21016), ένα μυροδοχείο (BE 21017), τρεις χάλκινοι κρίκοι, σιδερένια καρφιά και μια οστέινη βελόνα. Κοντά στο δεξί χέρι ένα ακόμη μυροδοχείο (BE 21018).

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 67)

BE 21016 : Μικκύλη λεκανίδα με πώμα (εικ. 67, BE 21016 και εικ. 185)

Ύψ. (με πώμα) 0.05, ύψ. (χωρίς πώμα) 0.025, διάμ. χ. 0.054, διάμ. β. 0.027, διάμ. πώμ. 0.056 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ακέραιη με αποκρούσεις στα άκρα. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα βαθύ κωνικό, χείλος με εγκοπή για την προσαρμογή πώματος. Πώμα κωνικό, με κάθετο περιχείλωμα και κομβιόσχημη λαβή. Εξηρημένες αυλακώσεις στη λαβή και στο πώμα. Γάνωμα μαύρο, ιριδίζον, κατά τόπους εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 192, αρ. 1255, πίν. 93.

BE 21017 : Μυροδοχείο (εικ. 67, BE 21017 και εικ. 163)

Ύψ. 0.138, διάμ. χ. 0.032, διάμ. β. 0.026 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ελλιπές σε τμήμα της βάσης. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι χαμηλό, σώμα διογκωμένο, λαιμός βραχύς και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη υπόλευκων ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 705, πίν. 56 (αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.)

BE 21018 : Μυροδοχείο (εικ. 67, BE 21018)

Ύψ. 0.08, διάμ. χ. 0.025, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Συγκολλημένο από τρία κομμάτια, ελλιπές σε μεγάλο τμήμα της κοιλιάς.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 21017.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., βάσει των δύο μυροδοχείων που περιείχε (BE 21017 και BE 21018).

4. Τάφος 11 (εικ. 69)

Κιβωτιόσχημος, καλυμμένος με τμήμα επιτύμβιας στήλης.

Σκελετός σε ύπτια θέση, με το κρανίο στα Α. Στο μέσον του πυθμένα του τάφου λάκκος ανακομιδής με οστά προηγούμενης ταφής και κτερίσματα.

Εσωτερικά του τάφου βρέθηκαν τρία μυροδοχεία στα πόδια του νεκρού (BE 21037-21039) και τρία εκατέρωθεν του κρανίου (BE 21040-21042). Πάνω στην κοιλιακή χώρα πινάκιο από φαγεντιανή, στο δεξί χέρι σιδερένια στλεγγίδα, δίπλα στο κρανίο αργυρός κρίκος.

Στον λάκκο ανακομιδής βρέθηκαν μια σιδερένια αιχμή βέλους, ένα σιδερένιο καρφί, μία μικκύλη πυξίδα (BE 21034) και πέντε μυροδοχεία (BE 21029-21033).

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 70)

Α' ταφή

BE 21034 : Μικκύλη πυξίδα (εικ. 70, BE 21034 και εικ. 186)

Ύψ. (με πώμα) 0.028, ύψ. (χωρίς πώμα) 0.017, ύψ. πώματος 0.021, διάμ. χ. 0.04, διάμ. β. 0.041μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 8/4)

Ακέραιη. Βάση δισκόμορφη με προεξέχοντα προς τα πάνω δακτύλιο, σώμα κυλινδρικό, βραχύ. Πώμα κυλινδρικό, που καλύπτει το σώμα της πυξίδας, καμπύλο στην πάνω επιφάνεια, με προεξέχοντα περίγυρο. Στην περιφέρεια, στο κέντρο του πώματος και στην κάτω επιφάνεια της βάσης αυλακώσεις.

Πρβλ. Edwards 1976, 96-97, αρ. 564 και 579, πίν. 57.

BE 21030 : Μυροδοχείο (εικ. 760, BE 21030 και εικ. 163)

Ύψ. 0.131, διάμ. χ. 0.028, διάμ. β. 0.025 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ακέραιο. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι βραχύ, σώμα διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Καστανές και υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 1, 88, αρ. 705, πίν. 56 (αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.)

BE 21031 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21031)

Ύψ. 0.126, διάμ. χ. 0.027, διάμ. β. 0.022 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 21030.

BE 21032 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21032)

Ύψ. 0.09, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21030-21031.

BE 21033 : Μυροδοχείο

Διάμ. χ. 0.032, διάμ. β. 0.03 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Σε θραύσματα που δεν συγκολλώνται μεταξύ τους.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21030-21032.

B' ταφή

BE 21037 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21037)

Ύψ. 0.22, διάμ. χ. 0.031, διάμ. β. 0.028 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Βάση κωνική, χωριζόμενη από το πόδι με εγκοπή, πόδι βραχύ και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη υπόλευκων ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 388, πίν. 69, 1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

BE 21038 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21038)

Ύψ. 0.15, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος. Διαφέρει από το προηγούμενο μόνον ως προς το μέγεθος.

Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 390, πίν. 69, 1 (2^{ου} αι. π.Χ.)

BE 21039 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21039)

Ύψ. 0.118, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός καστανός (Munsell 7.5 YR, 5/2)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 21038.

BE 21040 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21040)

Ύψ. 0.128, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 10 YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21038-21039.

BE 21041 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21041)

Ύψ. 0.122, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ακέραιο, με αποκρούσεις στο χείλος και στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21038-21040

BE 21042 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21042)

Ύψ. 0.115, διάμ. χ. 0.02, διάμ. β. 0.019 μ.

Πηλός τεφρός (Munsell 7.5 YR, 5/1)

Ακέραιο, με απόκρουση στη βάση.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21038-21041.

BE 21029 : Μυροδοχείο (εικ. 70, BE 21029)

Σωζ. ύψ. 0.104, διάμ. β. 0.023 μ.

Πηλός καστανός (Munsell 7.5 YR, 5/3)

Ελλιπές στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 21038-21042.

Χρονολόγηση

Ο τάφος περιείχε δύο ταφές:

Η πρώτη ταφή χρονολογείται από τα τα μυροδοχεία (BE 21030-21033) στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. και σ' αυτήν ανήκε και η μικκύλη πυξίδα (BE 21034).

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται από τα μυροδοχεία (BE 21029 και BE 21038-21042) στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Ανασκαφή «Γέφυρα Μπασιάκου»

1. Τάφος Ζ

Κιβωτιόσχημος πώρινος, καλυμμένος με τρεις πλάκες.

Δεν βρέθηκε ολόκληρος σκελετός. Στα Β. του τάφου ένα κρανίο και στα Ν. δύο.

Εσωτερικά του τάφου βρέθηκαν δύο ειδώλια (BE 39956-39957), μια λήκυθος (BE 39958), ένα γυθιοπινάκιο (BE 39959), θραύσματα ανάγλυφου σκύφου (BE 39960), θραύσματα κύλικας με εγχάρακτη επιγραφή ΠΑΥΣΙΛΙΠΟΣ (BE 39961), ένα πώμα πυξίδας (BE 39962) και τέσσερα μυροδοχεία (BE 39963-BE 39966).

Προσανατολισμός N-B.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 72 και εικ. 73β,γ)

A' ταφή

BE 39961 : Κύλιξ (εικ. 72, BE 39961)

Σωζ. διαστάσεις 0.115 X 0.052 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Σώζεται τμήμα του χείλους και του σώματος. Εγχάρακτη επιγραφή ΠΑΥΣΙΛΥΠ(ΟΣ) σε ζώνη κάτω από το χείλος. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους πορτοκαλόχρωμο, εσωτερικά και εξωτερικά του αγγείου.

Πρβλ. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7.

BE 39963 : Μυροδοχείο (εικ. 72, BE 39963 και εικ. 165)

Ύψ. 0.123, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.021 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Ίχνη υπόλευκων ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο, στον λαιμό και στο χείλος.

Πρβλ. Knigge 1976, 187, αρ. E99, πίν. 97,2 (2^{ος} αι. π.Χ.).

BE 39964 : Μυροδοχείο (εικ. 72, BE 39964)

Ύψ. 0.102, διάμ. χ. 0.021, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 39963.

BE 39965 : Μυροδοχείο (εικ. 72, BE 39965)

Ύψ. 0.104, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.02 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο, με μικρή απόκρουση στο χείλος.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 39963-39964.

BE 39966 : Μυροδοχείο (εικ. 72, BE 39966)

Ύψ. 0.095, διάμ. χ. 0.022, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ακέραιο.

Πρβλ. μυροδοχεία BE 39963-39965.

Ειδώλια

BE 39956 : Ειδώλιο ιστάμενης γυναικείας μορφής (εικ. 73β, BE 39956)

Σωζ. ύψ. 0.21, μήκ. β. 0.08, πλ. β. 0.05 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 7/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Λείπει η κεφαλή, το πίσω μέρος της βάσης, τμήμα της οπής αερισμού, μικρά τμήματα της παρυφής του χιτώνα και του αριστερού ποδιού. Βάση χαμηλή, ορθογωνίου σχήματος, δίβαθμη. Η μορφή ίσταται με το βάρος του σώματος στο δεξί σκέλος και άνετο το αριστερό, το οποίο προβάλλεται κεκαμμένο στο πλάϊ. Φορά χιτώνα και ιμάτιο, που τυλίγει το πάνω μέρος του κορμού και φτάνει μέχρι το μέσον των μηρών. Το δεξί χέρι, κεκαμμένο, ακουμπά στην οσφύ και το αριστερό στον μηρό. Με το αριστερό κρατά καρδιάσχημο ριπίδιο. Λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο, στην κύρια όψη. Στην πίσω όψη μεγάλη ορθογώνια οπή αερισμού.

Πρβλ. Winter 1903, 36, 8c. Kleiner 1942, 108. Higgins 1986, εικ. 156. Burn, Higgins 2001, 50, αρ. 2061, πίν. 11.

BE 39957 : Ειδώλιο Έρωτα, που ιππεύει χήνα (εικ. 73γ, BE 39957)

Σωζ. ύψ. 0.135, πλ. μέγ. 0.11 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 7/4)

Συγκολλημένο. Λείπουν τα άκρα των φτερών του Έρωτα, τμήματα του σώματος της χήνας, τμήμα μεγάλο της πίσω όψης και η βάση. Ο Έρωτας παριστάνεται ως παιδί, γυμνός, με ιμάτιο, που πορπώνεται στον λαιμό, τυλίγεται γύρω από τα χέρια του και πέφτει στο πίσω μέρος του σώματος. Το πάνω μέρος του σώματος της μορφής και η κεφαλή της είναι στραμμένα προς τον θεατή. Από την πλάτη φύονται δυο μικρά φτερά. Κόμη κυματοειδής, μακριά μέχρι τους ώμους. Τμήμα της συγκεντρώνεται ψηλά στο κεφάλι, σε «λαμπάδιο». Ιππεύει μια μεγάλου μεγέθους χήνα. Λευκό επίχρισμα, κατά τόπους απολεπισμένο, στην κύρια όψη.

Πρβλ. Winter 1903, 301, 7e. Burns, Higgins 2001, 247, αρ. 2802, πίν. 131 (Κυρηναϊκή τέλη 3^{ου} αι. π.Χ.). Για Έρωτες που ιππεύουν άλογα, άλλα ζώα και πουλιά βλ. Mollard-Besques 1986, πίν. 12b, d-I και 13. Το θέμα συναντάται στη Ν. Ιταλία την Κύπρο και την Αλεξάνδρεια.

Β' ταφή

BE 39958 : Οινοχοϊσκη (εικ. 72, BE 39958 και εικ. 177)

Ύψ. 0.161, διάμ. χ. 0.054, διάμ. β. 0.05 μ.

Πηλός πολύ ανοιχτός καστανός (Munsell 10 YR, 7/4)

Ελλιπής σε μικρό τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς, λαβή κάθετη ταινιωτή, χείλος που στρέφεται προς τα έξω, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση της λαβής.

Πρβλ. Edwards 1975, 113-115, αρ. 633-642 (πρβλ. αρ. 636), πίν. 24, 60. Ωνάσογλου 1994, τάφος Π-53, πίν. 33 α.. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1997, πίν. 52 α-β. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 84-85, Τάφος 1, εικ. 1β.

BE 39959 : Ιχθυοπινάκιο (εικ. 72, BE 39959 και εικ. 181)

Ύψ. 0.045, διάμ. χ. 0.16, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός ερυθρός (Munsell 10 R, 5/6)

Ακέραιο. Άβαφο. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα κωνικό, με μικρή βάθυνση στον πυθμένα, χείλος ίσιο.

Πρβλ. Bruneau 1970, 518-521, αρ. 188. 6-7 και αρ. 61. 6. Edwards 1975, 42-44, αρ. 166-168 (πρβλ. αρ. 168), πίν. 5, 46.

BE 39960 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 72, BE 39960 και εικ. 132)

Ύψ. 0.047, διάμ. χ. 0.085, διάμ. μεταλλίου 0.038 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Σώζεται σε πέντε θραύσματα, εκ των οποίων τα τρία συγκολλώνται μεταξύ τους. Χείλος νεύον προς τα έξω. Μετάλλιο με ρόδακα και σειρά αστραγάλων περιμετρικά. Η κύρια διακόσμηση του σώματος αποτελείται από στεφάνι με φύλλα και καρπούς βελανιδιάς και μεμονωμένα άνθη λωτού χαμηλά στη βάση. Αμέσως κάτω από το χείλος στενή ζώνη με ρόδακες άνθους εν σειρά. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, σε ολόκληρο το αγγείο.

Για ανάγλυφους σκύφους με κλαδί που περιτρέπει το αγγείο πρβλ. Edwards 1975, 161-162, αρ. 793-794, πίν. 66. Για κλαδί βελανιδιάς βλ. Courby 1922, 404-408, εικ. 88. 41 (διακοσμητικά μοτίβα από Πέργαμο). Γραβάνη 2000, 485, πίν. 234. Γραβάνη 1994, 339, αρ. AM15, πίν. 248.

Χρονολόγηση

Από τα κρανία και τον διαφορετικό προσανατολισμό τους φαίνεται πως ο τάφος είχε δεχθεί ταφές σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους:

Τα μυροδοχεία χρονολογούν την πρώτη ταφή στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ. Σ' αυτήν ανήκαν επίσης τα ειδώλια και η κύλιξ (BE 39961).

Η δεύτερη ταφή χρονολογείται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει του ανάγλυφου σκύφου (BE 39960). Σ' αυτήν ανήκαν επίσης το πινάκιο (BE 39959) και η οινοχοϊσκη (BE 39958).

2. Τάφος 24

Κιβωτιόσχημος πώρινος, χωρίς κάλυψη.

Ελάχιστα οστά, το κρανίο στα Α.

Τα κτερίσματα, ένα κυάθιο (BE 39949) και δύο μυροδοχεία (BE 39950-BE 39951), βρέθηκαν εσωτερικά του τάφου, στα Δ.

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 71)

BE 39949 : Μόνωτο κυάθιο (εικ. 71, BE 39949 και εικ. 182)

Ύψ. 0.046, διάμ. χ. 0.092, διάμ. β. 0.046 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Συγκολλημένο, ελλειπές σε τμήμα του σώματος. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα και χείλος με κάθετα τοιχώματα, λαβή οριζόντια ταινιωτή. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο, εσωτερικά και στη λαβή και στο χείλος εξωτερικά. Βάση εξηρημένη, όπως και το κατώτερο τμήμα του πυθμένα.

Πρβλ. Αραπογιάννη 1984, 98, 117, αρ. Μ.Δ. 12482 και ΜΔ 12483, πίν. 33 γ και 34 β. *Agora* XXIX, 155-156, αρ. 857, πίν. 71.

BE 39950 : Μυροδοχείο (εικ. 71, BE 39950)

Ύψ. 0.095, διάμ. χ. 0.023, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφροκάστανος (Munsell 2.5 Y, 5/2)

Ακέραιο. Βάση κωνική, πόδι χαμηλό, σώμα ελαφρώς διογκωμένο, λαιμός βραχύς, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Λευκές και καστανές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 1, 88, αρ. 705, πίν. 56 (αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.)

BE 39951 : Μυροδοχείο

Ύψ. σωζ. 0.088, διάμ. β. 0.018 μ.

Πηλός τεφροκάστανος (Munsell 2.5 Y, 5/2)

Σπασμένο, ελλειπές στο χείλος και σε τμήματα του ώμου και της κοιλιάς.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 39950.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. βάσει των μυροδοχείων.

3. Τάφος 28

Κεραμοσκεπής.

Ελάχιστα οστά.

Όλα τα κτερίσματα βρέθηκαν εξωτερικά του τάφου. Στα κτερίσματα συγκαταλέγονται ένα χάλκινο αγγείο, μία κωνική φιάλη (BE 39974), μία λευκή λάγυνος με γραπτή διακόσμηση (BE 39967), μία οινοχοϊσκη (BE 39968), τρία άωτα σκυφίδια (BE 39969-39971), ένας ανάγλυφος σκύφος (BE 39973), ένας λύχνος (BE 39972) και δύο μυροδοχεία (BE 39976-39977) καθώς και θραύσματα άλλων έξι, ίδιου τύπου.

Προσανατολισμός Α-Δ.

Κτερίσματα:

Κεραμική (εικ. 74)

BE 39967 : Λευκή λάγυνος με γραπτή διακόσμηση (εικ. 74, BE 39967)

Ύψ. 0.207, διάμ. χ. 0.035, διάμ. β. 0.153 μ.

Πηλός ανοιχτός καστανός (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλιπής σε τμήμα του χείλους, σε τμήματα του σώματος και σε μεγάλο μέρος της βάσης. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, λαιμός ψηλός και λεπτός, λαβή κάθετη ταινιωτή με διπλή αυλάκωση. Επίχρισμα υπόλευκο, κατά τόπους απολεπισμένο, σε ολόκληρη την επιφάνεια του αγγείου, εκτός από την κάτω επιφάνεια της βάσης. Στη βάση του λαιμού και στην ακμή του ώμου ταινίες καστανοκίτρινες. Στον ώμο διακόσμηση με καστανοκίτρινο χρώμα : πέντε στεφάνια δεμένα με ταινίες, ένα μεγάλο θυμιατήριο και μία άρπα.

Πρβλ. Rotroff 1997, 225-229 (όπου και όλη η βιβλιογραφία), αρ. 1503-1511 (150-50π.Χ.)

BE 39968 : Οινοχοϊσκη (εικ. 74, BE 39968)

Ύψ. 0.189, διάμ. χ. 0.062, διάμ. β. 0.067 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Συγκολλημένη στον λαιμό και στη λαβή. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς, λαβή κάθετη ταινιωτή, χείλος που στρέφεται προς τα έξω, με πλαστικό δακτύλιο στη γέννεση της λαβής. Εσωτερικά του χείλους γάνωμα ερυθρό, κατά τόπους εξίτηλο.

Πρβλ. Edwards 1975, 113-115, αρ. 633-642 (πρβλ. αρ. 636), πίν. 24, 60. Ωνάσογλου 1994, τάφος Π-53, πίν. 33 α.. Δουλιγέρη-Ιντζεσίλογλου 1997, πίν. 52 α-β. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 84-85, Τάφος 1, εικ. 1β.

BE 39969 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 74, BE 39969)

Ύψ. 0.036, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.052 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Συγκολλημένο, ελλειπές σε μικρό τμήμα του χείλους. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα μεγωνιώδες περίγραμμα, χείλος που στρέφεται προς τα έξω. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, λίαν εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 159-160, αρ. 950-959, πίν. 74.

BE 39970 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 74, BE 39970)

Ύψ. 0.037, διάμ. χ. 0.107, διάμ. β. 0.056 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Ελλειπές σε τμήμα του χείλους. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, λίαν εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτο σκυφίδιο BE 39969.

BE 39971 : Άωτο σκυφίδιο (εικ. 74, BE 39971 και εικ. 184)

Ύψ. 0.033, διάμ. χ. 0.10, διάμ. β. 0.055 μ.

Πηλός ρόδινος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Συγκολλημένο από πολλά θραύσματα. Γάνωμα μαύρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και στο χείλος εξωτερικά.

Πρβλ. άωτα σκυφίδια BE 39969-39970.

BE 39972 : Λύχνος (εικ. 74, BE 39972 και εικ. 187)

Ύψ. 0.028, μήκος 0.079, διάμ. β. 0.031, διάμ. οπής πληρώσεως 0.022 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/4)

Ακέραιος. Βάση επίπεδη, σώμα με καμπύλο περίγραμμα, μυκτήρας βραχύς με καμπύλη απόληξη, αυλάκωση γύρω από την οπή πληρώσεως. Γάνωμα καστανόμαυρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 479, τάφος 198 Ακραιφνίου, αρ. BE 32576, πίν. 217, 5 (4^η ομάδα., α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

BE 39973 : Ανάγλυφος σκύφος (εικ. 74, BE 39973)

Ύψ. 0.08, διάμ. χ. 0.15, διάμ. β. 0.032 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 7.5 YR, 7/6)

Ελλειπής σε τμήμα του χείλους και του σώματος. Στο μέταλλο μικρός ρόδακας εντός διπλού δακτυλίου. Στο σώμα διακόσμηση μακρών πετάλων. Κάτω από το χείλος στενή ζώνη με σειρά στιγμών. Γάνωμα καστανέρυθρο, κατά τόπους εξίτηλο εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1982, 34-37, 83, αρ. 327, πίν. 59 (145-100π.Χ.)

BE 39974 : Κωνική φιάλη (μαστός) (εικ. 74, BE 39974 και εικ. 174)

Ύψ. 0.07, διάμ. χ. 0.124 μ.

Πηλός κιτρινέρυθρος (Munsell 5 YR, 7/6)

Συγκολλημένη από πολλά θραύσματα, ελλειπής σε μικρό τμήμα του χείλους. Βάση κωνική. Εσωτερικά του χείλους τρεις αυλακώσεις. Γάνωμα ερυθρό, κατά τόπους εξίτηλο, εσωτερικά και εξωτερικά.

Πρβλ. Rotroff 1997, 110, 277, αρ. 331, εικ. 20, πίν. 33 (175-165 π.Χ.)

BE 39976 : Μυροδοχείο (εικ. 74, BE 39976)

Σωζ. ύψ. 0.149, διάμ. χ. 0.025 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ελλιπές στη βάση, με αποκρούσεις στο χείλος. Πόδι ψηλό και λεπτό, σώμα ατρακτόσχημο, λαιμός ψηλός και λεπτός, χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Υπόλευκες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό.

Πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ 388, πίν. 69.1 (α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.)

BE 39977 : Μυροδοχείο (εικ. 74, BE 39977)

Σωζ. ύψ. 0.15, διάμ. β. 0.024 μ.

Πηλός ανοιχτός τεφροκάστανος (Munsell 10 YR, 6/2)

Ελλιπές από τη βάση του λαιμού και πάνω.

Πρβλ. μυροδοχείο BE 39976.

Χρονολόγηση

Η ταφή χρονολογείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., βάσει των μυροδοχείων, του λύχνου (BE 39972) και του αναγλυφου σκύφου (BE 39973).

B. ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

Ο χρονολογικός και τυπολογικός πίνακας των 238 τάφων, οι οποίοι αναφέρονται στην παρούσα εργασία και προέρχονται από τις ανασκαφές ΟΣΕ, οικ. Αθ. Τσάλλα, οικ. α/φων Αικατερίνη, και «Γέφυρα Μπασιάκου», παρατίθεται στο ευρετήριο 1. Η χρονολόγηση των 37 τάφων του καταλόγου, η οποία προέκυψε από τη συνεξέταση της κεραμικής που περιείχαν, αποτέλεσε τη βάση για τη χρονολόγηση και των υπολοίπων 201 τάφων του πίνακα του ευρετηρίου 1. Από τον πίνακα αυτόν διαπιστώνεται ότι στο ελληνοιστικό Βορειοανατολικό νεκροταφείο των Θηβών απαντώνται όλοι οι ήδη γνωστοί κι από άλλες περιοχές της ελληνοιστικής Βοιωτίας τύποι τάφων. Συχνότερη είναι η χρήση των κεραμοσκεπών, των κιβωτιόσχημων και των λακκοειδών. Η κατανομή ανά είδος έχει ως εξής :

Είδος τάφων	Αριθμός τάφων	Ποσοστό %
Κεραμοσκεπείς	119	50
Κιβωτιόσχημοι	54	22,69
Λακκοειδείς	52	21,85
Πυρές	9	3,78
Ταφικά αγγεία	3	1,26
Λίθινη λάρνακα	1	0,42

Κεραμοσκεπείς

Η χρήση κεραμοσκεπών τάφων στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο διαπιστώνεται από τον 5^ο μέχρι και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ.. Όλοι οι κεραμοσκεπείς της ελληνοιστικής περιόδου ανήκουν στον τύπο του καλυβίτη²⁵⁷. Στην πλειονότητά τους ήταν κατασκευασμένοι από τέσσερις μεγάλους στρωτήρες λακωνικού τύπου, τοποθετημένους κατά μήκος λοξά, ανά δύο, έτσι ώστε να στηρίζονται ο ένας πάνω στον άλλο, πάνω από το σώμα του νεκρού, σχηματίζοντας τριγωνική τομή. Το τρίγωνο ή «αετώμα» που δημιουργείται με τον τρόπο αυτό στις στενές πλευρές του τάφου έκλεινε σχεδόν πάντοτε με όρθια τοποθετημένες κεραμίδες. Στις περισσότερες περιπτώσεις τοποθετούντο στη ζεύξη του «αετώματος» μικρές κεραμίδες κορυφής.

Στις παιδικές ταφές χρησιμοποιούνται μόνο δύο στρωτήρες λακωνικού τύπου, τοποθετημένοι εκατέρωθεν του νεκρού, χωρίς καλυπτήριες κατά μήκος της κορυφής τους και

²⁵⁷ Για τον τύπο βλ. Robinson 1942, 160, πίν. LXI, εικ. 5-7. Καλτσάς 1998, 297, σχ. 47 δ. Στα νεκροταφεία της αρχαίας Τανάγρας η χρήση κεραμοσκεπών τάφων τεκμηριώνεται ήδη από τα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ.. Βλ. σχετ. Ανδρειωμένου 2007, σελ. 9-10.

χωρίς κάθετες κεραμίδες στις στενές πλευρές²⁵⁸. Στο σύνολο των 119 κεραμοσκεπών τάφων, παιδικοί ήταν μόνο οι 16 (ποσοστό 13,44 % επί των κεραμοσκεπών τάφων και 6,72 % επί του συνόλου των μελετηθέντων τάφων). Πρόκειται για τους Τ. Ν402 του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., Τ. Β4, Τ. Ν208 και **Τ. 123** του οικ. Τσάλλα (εικ. 56 και εικ. 57) του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., **Τ. Ν93** και **Τ. 9** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 65) του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., Τ. Β56, Τ. Β61, Τ. Β114, Τ. Ν256, Τ. Ν322 και **Τ. 28** του οικ. Τσάλλα (εικ. 38 και εικ. 40) του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., Τ. Β7, Τ. Β17, Τ. Ν431 και Τ. Ν473 του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Κιβωτιόσημοι

Η χρήση κιβωτιόσημων τάφων στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο διαπιστώνεται από τον 5^ο αι. π.Χ. και κυρίως από το β΄ μισό²⁵⁹. Ήταν πώρινοι και στον πλήρη τύπο τους κατασκευάζονταν από έξι πλαϊνές πλάκες –ανά δύο στις μακρές πλευρές και ανά μία στις στενές-, δουλεμένες μόνο στην εσωτερική όψη τους, και από τρεις ισομεγέθεις συνήθως καλυπτήριες, δουλεμένες κυρίως στην εξωτερική τους όψη. Τοποθετούντο, κατά κανόνα, μέσα σε ορθογώνια ορύγματα, τα οποία συγκρατούσαν τις πλαϊνές πλάκες στη θέση τους, χωρίς να είναι αναγκαία η χρήση συνδετικού υλικού.

Στον πλήρη τύπο ανήκαν οι 43 από τους 54 κιβωτιόσημους. Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται και πέντε, για τους οποίους ως πλαϊνές, μακρές πλευρές χρησιμοποιήθηκαν μονολιθικές πλάκες. Πρόκειται για τον **Τ. 14** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., τον **Τ. 33** του οικ. Τσάλλα (εικ. 41) και τον **Τ. 1** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 64) του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., τον **Τ. 40** του οικ. Τσάλλα του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 46) και τον **Τ. Ν300** του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Η κάλυψη μικρού αριθμού κιβωτιόσημων, που ανήκαν στον πλήρη τύπο, παράλασσε του συνήθους. Ο **Τ. Β190** και ο **Τ. 40** του οικ. Τσάλλα (εικ. 46) του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., καλύπτονταν με δύο μόνο πώρινες πλάκες, εκ των οποίων εκείνη που κάλυπτε την κεφαλή του νεκρού ήταν τοποθετημένη κατά πλάτος, ενώ εκείνη που κάλυπτε το υπόλοιπο σώμα του νεκρού ήταν τοποθετημένη κατά μήκος. Ο **Τ. 32** του οικ. Τσάλλα του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. και ο **Τ. 3** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 63) του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. είχαν καλυπτήριες με τριγωνική απόληξη, κατ' απομίμηση των πώρινων μνημειακών λαρνάκων με αετωματική κάλυψη της κλασσικής περιόδου, που απαντούν στο ίδιο νεκροταφείο.

²⁵⁸ Για παιδικούς κεραμοσκεπείς τάφους βλ. Β. Σαμπετάϊ, Παιδικές ταφές Ακραιφίας, *EEBM*, τ. Γ', Αθήνα 2000, 506-507.

²⁵⁹ Στο βοιωτικό νεκροταφείο της αρχαίας Τανάγρας, η χρήση κιβωτιόσημων τάφων τεκμηριώνεται από τους ελληνιστικούς χρόνους, ενώ στα βοιωτικά νεκροταφεία της Αλιάρτου και του Ακραϊφνίου απαντάται ήδη από τον 5^ο αι. π.Χ. Βλ. Α. Andreiomenou, *La nécropole classique de Tanagra, La Béotie antique*, Paris 1985, 113 κ.ε. *id.*, *La nécropole d' Akraiphia, Nécropoles et sociétés antiques*, Naples 1994, 100-126. Β. Αραβαντινός, *ΑΙ* 49, 1994 : Χρονικά (έκδ. 1999), 281-283. Ανδειωμένου 2007, σελ. 6.

Παραλλαγή του πλήρους τύπου αποτελούσαν οι 10 από τους υπόλοιπους 11 κιβωτιόσχημους τάφους. Σ' αυτούς οι πλαϊνές πλευρές ήταν κατασκευασμένες με έξι πώρινες πλάκες, κατά τον συνήθη τρόπο, η κάλυψή τους όμως διέφερε. Αντί πώρινων καλυπτηρίων είχε τοποθετηθεί ποικίλο υλικό σε β' χρήση, κυρίως τμήματα επιτυμβίων ή και ολόκληρες επιτύμβιες στήλες. Τα κενά που δημιουργούνται λόγω του ακανόνιστου των χρησιμοποιηθέντων λίθων, συμπληρώνονταν με τμήματα σπασμένων πώρινων καλυπτηρίων πλακών και κεραμίδων ή με αργούς λίθους. Οι επιτύμβιες στήλες που είχαν χρησιμοποιηθεί ανήκαν σε όλους τους τύπους των απλών θηβαϊκών επιτυμβίων αρχαϊκών, κλασσικών και ελληνοιστικών χρόνων. Η χρήση της συγκεκριμένης παραλλαγής κιβωτιόσχημου τάφου χρονολογείται από το α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και την πρώιμη ρωμαϊκή περίοδο (1^{ος} αι. π.Χ.-1^{ος} αι. μ.Χ.).

Σε σχέση με τον αριθμό ταφών που περιείχαν διακρίνονται τρεις κατηγορίες κιβωτιόσχημων τάφων: Στην πρώτη οι τάφοι περιείχαν από μία μόνο ταφή, πράγμα που σημαίνει, ότι η κατασκευή και η κάλυψή τους ήταν οι αρχικές. Σ' αυτήν ανήκουν τρεις κιβωτιόσχημοι : ο **T. B15** του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και οι **T. N100** και **T. N271** του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Στη δεύτερη οι τάφοι περιείχαν δύο ή και περισσότερες ταφές, που είχαν πραγματοποιηθεί σε δύο τουλάχιστον διαφορετικές χρονικές περιόδους. Η αρχική κατασκευή των τάφων αυτών πρέπει να αναχθεί στην περίοδο που χρονολογείται η πρώτη ταφή, ενώ η κάλυψή τους με υλικό σε β' χρήση, στην περίοδο επαναχρησιμοποίησης του τάφου για την τοποθέτηση των επόμενων ταφών. Στην περίπτωση αυτή ανήκουν επτά κιβωτιόσχημοι : ο **T. N59**, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., ο **T. 11** του οικ. Αικατερίνη, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁶⁰, ο **T. B48**, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε δύο φορές, στο α' και στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. αντίστοιχα²⁶¹, ο **T. B90**, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁶², ο **T. N49**, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε δύο φορές στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁶³, ο **T. N469**, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., και ο **T. N86**, που πρωτοχρησιμοποιήθηκε στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε στους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους (1^{ος} αι. π.Χ.).

²⁶⁰ Βλ. σελ. 157

²⁶¹ Βλ. σελ. 75

²⁶² Βλ. σελ. 79

²⁶³ Βλ. σελ. 102

Σε μία ιδιαίτερη παραλλαγή του πλήρους τύπου ανήκει ένας μόνον κιβωτιόσχημος τάφος, ο **T. N359**, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος είχε κατασκευαστεί εξολοκλήρου από τμήματα επιτυμβίων στηλών.

Οι επιτύμβιες στήλες και τα τμήματα, που χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη ή και κατασκευή των παραπάνω κιβωτιόσχημων, προέρχονταν από προγενέστερους τάφους του ίδιου νεκροταφείου, οι οποίοι είχαν καταστραφεί. Ο μεγάλος αριθμός κατακερματισμένων επιτυμβίων στηλών, που βρέθηκαν διάσπαρτες ή σε β΄ χρήση στο νεκροταφείο, και η ταυτόχρονη χρήση τμημάτων τους των αρχαϊκών, κλασσικών και πρώιμων ελληνιστικών χρόνων για την κάλυψη του ίδιου τάφου, δεν αποκλείουν τον συσχετισμό του υλικού αυτού με τη λεηλασία και καταστροφή του νεκροταφείου, η οποία σημειώθηκε δύο φορές : το 479 π.Χ. και το 335 π.Χ.²⁶⁴. Η χρήση, ωστόσο, επιτυμβίων στηλών για την κάλυψη ή κατασκευή κιβωτιόσχημων τάφων δεν διαπιστώνεται πριν από το β΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., διότι τότε, πιθανότατα, έγινε εντονότερο το φαινόμενο της έλλειψης πρώτης ύλης, λόγω της μεγάλης αύξησης του πληθυσμού και συνεπώς των ταφών. Οι κατακερματισμένες στήλες μπορούμε να υποθέσουμε ότι είχαν αφεθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα στον τόπο καταστροφής τους, για να θυμίζουν, πιθανότατα, τη λεηλασία. Η περιστασιακή χρήση για την κατασκευή ή κάλυψη ύστερων ελληνιστικών και ρωμαϊκών τάφων επιτυμβίων θριγκών, η κατασκευή των οποίων χρονολογείται μετά το 335 π.Χ., δεν συσχετίζεται με τη λεηλασία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αλλά οφείλεται στην καταστροφή από το πέρασμα των χρόνων και στην εγκατάλειψη των τάφων, στους οποίους αρχικά ανήκαν. Η χρήση, γενικά, παλαιών επιτυμβίων σε κιβωτιόσχημους τάφους αποτελούσε συνηθισμένη πρακτική σε πολλά νεκροταφεία του ελληνιστικού κόσμου²⁶⁵.

Σπάνια, είτε για λόγους οικονομίας υλικού, είτε επειδή ανήκαν στην ίδια οικογένεια, δύο κιβωτιόσχημοι είχαν κοινή τη μία μακρά ή τη μία στενή πλευρά τους («δίδυμοι» ή «διπλοί» κιβωτιόσχημοι). Σ' αυτόν τον τύπο ανήκουν οι **T. 26 α** και **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα (εικ. 34) και οι **T. N306** και **T. N312**. Ο **T. 26 α** κατασκευάστηκε στο β΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και ο **T. 26 β** στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ. Ο **T. 26 α** επαναχρησιμοποιήθηκε άλλες δύο φορές, στο α΄ και στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., ενώ ο **T. 26 β** επαναχρησιμοποιήθηκε μία φορά, στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Οι άλλοι δύο «δίδυμοι» τάφοι, οι **T. N306** και **T. N312**, κατασκευάστηκαν μαζί στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Ο τάφος, μάλιστα, **N312** επαναχρησιμοποιήθηκε κατά το β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., αφού έγινε ανακομιδή των οστών της πρώτης ταφής σε λάκκο, στο κέντρο του πυθμένα του (λάκκος ανακομιδής **N337**). Περίπτωση «δίδυμων» κιβωτιόσχημων με κοινή τη μία στενή πλευρά αποτελούσαν οι **T. N295** και **T. N296**, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ.

²⁶⁴ Βλ. παραπάνω σημ. 97.

²⁶⁵ Kurtz-Boardmann 1994, 185-186. Παωλογιώργη 1998, 152, 160.

Διαφορετική είναι η παραλλαγή των «δίδυμων» κιβωτιόσχημων **T. N52 - T. N59** και **T. 145 α - T. 145 β** του οικ. Τσάλλα (εικ. 49), οι οποίοι αποτελούνται από μια ενιαία ορθογώνια κατασκευή από πώρινους λαξευμένους δόμους, που χωρίστηκε με ένα τοίχιο στα δύο. Οι δύο πρώτοι τάφοι χρονολογούνται, βάσει της κεραμικής τους, στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ οι άλλοι δύο, λόγω της σύλησής τους, δεν παρέχουν στοιχεία χρονολόγησης. Οι πρώτοι επαναχρησιμοποιήθηκαν σε μεταγενέστερες χρονικές περιόδους : στο εσωτερικό του T. N52 κατασκευάστηκε στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. ο κεραμοσκεπής T. N52 α, ενώ ο T. N59 επαναχρησιμοποιήθηκε ως είχε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Μία περίπτωση σύνθετου οικογενειακού τάφου αποκαλύφθηκε στο οικ. Τσάλλα. Έξι συνολικά τάφοι αποτελούσαν ένα σύμπλεγμα. Οι **T. 104, T. 106, T. 109** ήταν «τρίδυμοι», με κοινές μακρές πλευρές. Στα Β. του **T. 104** βρισκόταν ο T. 105 με κοινή τη μία στενή πλευρά, στα Δ. του T. 105 και στα Β. του T. 106 βρισκόταν ο T. 108, στα Δ. του T. 108 και στα Β. του T. 109 βρισκόταν ο T. 91 (εικ. 51 και εικ. 53). Όλοι οι τάφοι του συμπλέγματος βρέθηκαν συλημένοι με εξαίρεση τον **T. 104**, ο οποίος πρωτοχρησιμοποιήθηκε στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε, όπως προκύπτει από την κεραμική που περιείχε, στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁶⁶

Ταφικοί περίβολοι

Οι ταφικοί περίβολοι δεν συνηθίζονταν στα ελληνιστικά νεκροταφεία των Θηβών. Οι σπάνιες περιπτώσεις ταφικών περιβόλων, οι οποίες εντοπίστηκαν στο Βορειοδυτικό²⁶⁷ και το Βορειοανατολικό νεκροταφείο²⁶⁸ περιέκλειαν κιβωτιόσχημους τάφους κλαστικών χρόνων²⁶⁹.

Λακκοειδείς

Η χρήση λακκοειδών τάφων στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο διαπιστώνεται ήδη από την αρχαϊκή περίοδο²⁷⁰ και συνεχίζεται μέχρι και την πρώιμη ρωμαϊκή. Στη μορφή τους είναι απλοί ορθογώνιοι λάκκοι, μέσα στους οποίους ενταφιαζόταν ο νεκρός και καλυπτόταν με χώμα. Σε σπάνιες περιπτώσεις –μόνο τέσσερις στο σύνολο των μελετηθέντων λακκοειδών- κατασκευάστηκαν αναβαθμοί στις μακρές πλευρές του λάκκου για την τοποθέτηση επίπεδων καλυπτηρίων κεραμίδων. Τέτοιες ήταν οι περιπτώσεις των T. N144, T. N146 και T. N505 του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Κυκλικός ήταν μόνον ο λακκοειδής **T. B41**²⁷¹.

²⁶⁶ Βλ. σελ. 144.

²⁶⁷ Επίμετρο αρ. 30 (θέση 44)

²⁶⁸ Επίμετρο αρ. 33 (θέση 6)

²⁶⁹ Βλ. σελ. 45. Για τους οικογενειακούς περιβόλους των αρχαίων νεκροταφείων της Τανάγρας βλ. Ανδρειωμένου 2007, σελ. 6.

²⁷⁰ Βλ. παραπάνω σελ. 40.

²⁷¹ Βλ. παραπάνω σελ. 66.

Πυρές

Οι πυρές, αν και αποτελούν ένα μικρό ποσοστό, διαπιστώνονται στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο από την αρχαϊκή περίοδο²⁷² μέχρι και τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. Επρόκειτο για πρωτογενείς καύσεις νεκρών μέσα σε ορθογώνιους λάκκους, τα οστά των οποίων παρέμεναν επί τόπου και καλύπτονταν με χώμα.

Ταφικά αγγεία

Στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, τα ταφικά αγγεία της ελληνιστικής περιόδου ήταν σπάνια. Τα τρία, που αποκαλύφθηκαν, ανάγονται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για τα ταφικά αγγεία των T. B260 (εικ. 84), T. B261 (εικ. 151) και T. N211 (εικ. 85).

Τα δύο πρώτα βρέθηκαν τοποθετημένα πλάγια μέσα σε μικρούς λάκκους. Το αγγείο του T. B260 ήταν μία μελαμβαφής ραβδωτή υδρία, με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» στον λαιμό²⁷³, ενώ το αγγείο του T. B261 ήταν ένας λέβης²⁷⁴. Το ταφικό αγγείο του T. N211 βρέθηκε όρθια τοποθετημένο μέσα σε λίθινη θήκη τετράγωνης διατομής, η οποία έφερε στην πάνω επιφάνεια βαθύ κυλινδρικό λάξευμα, καλυμμένο με τετράγωνη λίθινη πλάκα²⁷⁵. Ήταν υδρία του τύπου των λευκών υδριών Hadra²⁷⁶.

Τα ταφικά αγγεία των T. B261 και T. N211, χρησίμευσαν ως οστεοθήκες και το ταφικό αγγείο του T. B260 ως τεφροδόχος κάλπη. Και τα τρία περιείχαν δευτερογενείς ταφές.

Ταφικό αγγείο ήταν και η υδρία του τύπου των λευκών υδριών Hadra **A100** (εικ. 35, A100), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., η οποία βρέθηκε στο εσωτερικό του κιβωτιόσχημου **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα και περιείχε τα οστά ανακομιδής παλαιότερης ταφής (του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.)²⁷⁷.

Λίθινη λάρνακα

Η μοναδική λίθινη λάρνακα ελληνιστικών χρόνων, η οποία βρέθηκε στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο, ανήκε στον T. N212, ο οποίος από τα πέντε μυροδοχεία που

²⁷² Βλ. σελ. 40.

²⁷³ Πρβλ. Courby 1922, 194, πίν. VII β. Ζερβουδάκη 1997, 119.

²⁷⁴ Anderson-Stojanović 2004, αρ. IP 7734, πίν. 303. Ο ταφικός λέβης του T. B261 χρονολογήθηκε βάσει του μυροδοχείου A1, που περιείχε. Για το μυροδοχείο πρβλ. Knigge 1976, 185, αρ. E87, πίν. 96, 1.

²⁷⁵ Για τοποθέτηση ταφικού αγγείου σε θήκη βλ. Kurtz-Boardmann 1994, 93. Πόλη, 332, αρ. 350.

²⁷⁶ Γιαννικουρή 1994, 305, αρ. Π 6754, πίν. 237 γ.

²⁷⁷ Για το αγγείο και τον **T. 26 a** βλ. σελ. 126 και σελ. 222.

περιείχε, χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁷⁸. Είχε σχήμα ορθογωνίου κιβωτίου, μήκους 2.45 μ., πλάτους 1.05 μ. και ύψους 0.80 μ., και βρέθηκε συλημένη, χωρίς το κάλυμά της.

²⁷⁸ Για τα μυροδοχεία πρβλ. Knigge 1976, 164, αρ. 387, πίν. 69, 6-7 (2^{ος} αι. π.Χ.)

Γ. ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

1. ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Η κεραμική των 238 ελληνιστικών τάφων του Βορειανατολικού νεκροταφείου, συνιστά ένα πολύ σημαντικό δείγμα για τη θηβαϊκή και τη βοιωτική, γενικότερα, κεραμική της ελληνιστικής περιόδου. Οι μέχρι σήμερα μελέτες για την ελληνιστική κεραμική της Βοιωτίας, αφορούσαν στην περιοχή του θηβαϊκού Καβιρείου²⁷⁹, της Τανάγρας²⁸⁰ και της ΒΔ. Βοιωτίας²⁸¹.

Στις μελέτες αυτές αναγνωρίστηκαν τρία τοπικά εργαστήρια : του Καβιρείου ή των Θηβών, της Τανάγρας και της ΒΔ. Βοιωτίας, στην παραγωγή του οποίου ανήκει και η μέχρι σήμερα δημοσιευμένη κεραμική από το νεκροταφείο του Ακραιφνίου και της Λιβαδειάς. Η αρχική αναγνώριση των εργαστηρίων βασίστηκε στα ιδιαίτερα μορφολογικά και τεχνικά χαρακτηριστικά και στον μεγάλο αριθμό συγκεκριμένων ειδών αγγείων, τα οποία θεωρήθηκαν τοπικά, και όχι σε κατάλοιπα κεραμικών εργαστηρίων ή σε χημικές αναλύσεις δειγμάτων πηλού.

Σε μακροσκοπική εξέταση ο βοιωτικός πηλός φαίνεται ίδιος, από όποιο τοπικό κεραμικό εργαστήριο κι αν προέρχεται. Είναι καθαρός γενικώς από προσμείξεις και έχει χρώμα κιτρινέρυθρο, 5YR, 7/6 και 7.5YR, 7/6 στην κλίμακα του Munsell. Το γεγονός αυτό καθιστά αναγκαία την πρόσθετη χρήση χημικών αναλύσεων για την ασφαλή απόδοση των βοιωτικών αγγείων σε συγκεκριμένα τοπικά εργαστήρια.

Ομοιότητα, επίσης, παρουσιάζει γενικώς και το γάνωμα των αγγείων όλων των βοιωτικών περιοχών, όταν υπάρχει. Είναι μέτριας ποιότητας, καστανόμαυρο έως καστανέρυθρο, θαμπό, εύκολα απολεπιζόμενο.

Η μελέτη της κεραμικής των 238 τάφων του Βορειανατολικού νεκροταφείου, σε συνδυασμό με τη χημική ανάλυση δειγμάτων με τη μέθοδο της νετρονικής ενεργοποίησης (Neutron Activation Analysis), η οποία πραγματοποιήθηκε από το εργαστήριο Αρχαιομετρίας του Εθνικού Κέντρου Έρευνας Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος» σε συνεργασία με το εργαστήριο Αρχαιομετρίας του Ινστιτούτου Ακτινοφυσικής και Πυρηνικής Φυσικής του Πανεπιστημίου της Βόννης²⁸², βεβαιώνει την ύπαρξη ελληνιστικών τοπικών εργαστηρίων

²⁷⁹ Heimberg 1982.

²⁸⁰ Χαραμή 2000.

²⁸¹ Για την κεραμική των ελληνιστικών τάφων του Ακραιφνίου βλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004. Για την κεραμική των ελληνιστικών τάφων της Λιβαδειάς βλ. Andreiomenou 2001. Η κεραμική της ΒΔ. Βοιωτίας είναι γνωστή και από τα νεκροταφεία του Φωκικού Μεδεώνος και της Αμβρόσσου, όπου απαντούν αγγεία εισηγμένα. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976. Αραπογιάννη 1984.

²⁸² Η δειγματοληψία έγινε σε αγγεία ελληνιστικών χρόνων, τυχαία επιλεγμένα, τα οποία ανήκαν σε είδη που προέρχοντο από διάφορα νεκροταφεία της Βοιωτίας (Τανάγρας, Αλιάρτου, Ακραιφνίου και Θηβών). Θεωρείται ευνόητο ότι δεν ήταν δυνατόν να συμπεριληφθούν όλα τα είδη αγγείων που

στη Θήβα²⁸³. Τα δύο διαφορετικά είδη θηβαϊκού πηλού που ανιχνεύτηκαν - Thebes A και F- έχουν την ακόλουθη χημική σύσταση :

	A 62 δείγματα		F 11 δείγματα	
	M	σ (%)	M	σ (%)
As	4.95	(49.)	6.25	(53.)
Ba	371.	(18.)	289.	(35.)
Ca%	6.90	(36.)	7.29	(30.)
Ce	52.7	(3.2)	52.9	(2.1)
Co	40.5	(7.0)	39.2	(17.)
Cr	444.	(6.9)	800.	(32.)
Cs	4.26	(7.7)	3.83	(11.)
Eu	1.05	(5.1)	0.97	(5.2)
Fe%	5.43	(3.4)	4.71	(5.7)
Ga	18.5	(11.)	14.5	(17.)
Hf	3.45	(6.7)	4.35	(11.)
K %	1.97	(6.0)	1.34	(18.)
La	23.7	(4.8)	24.4	(2.6)
Lu	0.42	(23.)	0.35	(14.)
Na%	0.56	(18.)	0.52	(81.)
Nd	21.8	(13.)	21.1	(9.6)
Ni	527.	(8.8)	583.	(27.)
Rb	98.0	(5.7)	73.1	(7.9)
Sb	0.49	(24.)	0.55	(17.)

απαντούν στα ανωτέρω νεκροταφεία, ενώ μερικά από τα είδη που συμπεριελήφθησαν δεν ήταν δυνατόν να συμπληρώσουν τον αριθμό που απαιτείτο για την εγκυρότητα της συγκεκριμένης έρευνας. Από τη Θήβα συμπεριελήφθησαν δώδεκα είδη : λάγυνοι άβαφες και γραπτές, αρυτήρες, λευκές υδρίες, λευκές σταμνοειδείς λουτροφόροι, λευκές σταμνοειδείς πυξίδες, αμφορείς, σφαιρικές οينوχές, ανάγλυφοι σκύφοι, άωτα σκυφίδια, κύπελλα, μόνωτα κυάθια και κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», και μελαμβαφείς. Από την Τανάγρα συμπεριελήφθησαν, μεταξύ άλλων, μικρογραφικά αγγεία, λεκανίδες, αμφορείς, λάγυνοι άβαφες και γραπτές, λευκές υδρίες και ανάγλυφοι σκύφοι. Από τη ΒΔ. Βοιωτία, -Ακραιφνιο και Αλιάρτο-, συμπεριελήφθησαν, μεταξύ άλλων, λύχνοι, οينوχές, κύπελλα και αρυτήρες.

Στόχος της έρευνας ήταν η ανίχνευση των βοιωτικών πηλών της ελληνοιστικής περιόδου και η απόδοσή τους σε συγκεκριμένες περιοχές. Τα τελικά αποτελέσματα των χημικών αναλύσεων εντάχθηκαν στη βάση δεδομένων του εργαστηρίου Αρχαιομετρίας του Πανεπιστημίου της Βόννης, η οποία περιλαμβάνει μέχρι σήμερα περισσότερα των 6.000 δειγμάτων κεραμικής από την Ελλάδα και τις γειτονικές περιοχές της Μεσογείου.

Στην έρευνα ελήφθησαν υπόψιν και παλαιότερες αναλύσεις δειγμάτων βοιωτικής κεραμικής της εποχής του Χαλκού, δεδομένου ότι η χημική σύσταση των πηλών μιας γεωγραφικής ενότητας παραμένει κατά βάση πάντα ίδια (H. Mommsen, E. Andrikou, V. Aravantinos, J. Maran, Neutron Activation Analysis results of Bronze Age pottery from Boiotia including ten Linear B inscribed stirrup jars of Thebes, *Proceedings of the 31st Symposium, Budapest 26-4 to 3-5 1998*, Oxford 2002).

Τα συμπεράσματα των αναλύσεων ανακοινώθηκαν στο 4^ο Συμπόσιο Αρχαιομετρίας τον Μάιο του 2003 και δημοσιεύτηκαν το 2006. Βλ. σχετ. Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

²⁸³ Η χημική ανάλυση αγγείων από τα ελληνοιστικά νεκροταφεία της Τανάγρας, του Ακραιφνίου, της Αλιάρτου και των Θηβών έδωσε επτά διαφορετικά είδη βοιωτικού πηλού. Από αυτά τρία αποδίδονται σε ταναγραϊκά εργαστήρια (Eastern Boeotia B, Tanagra P και M), ένα στο εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας (Western Boeotia L), στο οποίο ανήκουν αγγεία από το Ακραιφνιο και την Αλιάρτο, ένα σε εργαστήριο του οποίου η θέση στη Βοιωτία δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη (Boeotia N), και δύο σε εργαστήρια των Θηβών (Thebes A και F). Για την παραγωγή των εργαστηρίων αυτών βλ. σελ. 234 κ.ε.

Sc	20.3	(3.8)	15.9	(3.1)
Sm	4.11	(5.9)	3.88	(8.5)
Ta	0.70	(5.0)	0.74	(4.4)
Tb	0.66	(7.6)	0.60	(10.)
Th	8.39	(2.3)	8.33	(3.2)
Ti%	0.46	(21.)	0.43	(26.)
U	1.69	(10.)	1.41	(11.)
W	1.72	(23.)	1.50	(6.9)
Yb	2.46	(6.3)	2.31	(4.6)
Zn	95.6	(8.2)	82.7	(7.6)
Zr	167.	(19.)	182.	(23.)

M = μέσος όρος συγκέντρωσης χημικού στοιχείου

σ = σφάλμα επί %

Κατάλοιπα εγκαταστάσεων εργαστηρίων κεραμικής στη Θήβα έχουν εντοπιστεί στη συνοικία «Πυρί», στα ΒΔ. της αρχαίας πόλεως, εντός του εξωτερικού περιβόλου της²⁸⁴. Ο συσχετισμός, ωστόσο, των προϊόντων παραγωγής τους με τα ευρήματα του νεκροταφείου, δεν κατέστη πρακτικά δυνατός για τεχνικούς λόγους²⁸⁵.

Ο συσχετισμός των αγγείων μεταξύ τους μέσα στα ταφικά σύνολα, παρέχει τη δυνατότητα για την ακριβή χρονολόγηση των 238 τάφων, οι οποίοι καλύπτουν σχεδόν ολόκληρη την ελληνιστική περίοδο, από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι το τέλος του 2^{ου} αι. π.Χ. Η χρονολόγηση της μεγάλης ποσότητας κεραμικής, η οποία βρέθηκε στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο των Θηβών, παρέχει μια ολοκληρωμένη εικόνα του είδους των αγγείων, τα οποία ήταν σε χρήση στους τάφους σε κάθε φάση της ελληνιστικής περιόδου.

Διαπιστώνεται μια αξιοσημείωτη ποικιλία ειδών και κατηγοριών αγγείων. Τα περισσότερα αποτελούν απλά, κοινής χρήσης άβαφα αγγεία, ενώ αυτά, που φέρουν διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και των λευκών υδριών τύπου Hadra, σχηματίζουν μικρές σχετικά ομάδες. Σημαντικός είναι ο αριθμός των ανάγλυφων σκύφων.

Ένα μεγάλο ποσοστό αποτελεί προϊόν παραγωγής θηβαϊκών εργαστηρίων, και ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό είναι εισηγμένο από άλλες περιοχές της Βοιωτίας. Λιγότερα είναι τέλος τα εισηγμένα από διάφορες, εκτός Βοιωτίας, περιοχές του ελληνιστικού κόσμου, όπως από την Αττική, την Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία, την Εύβοια, τα νησιά του ΒΑ. Αιγαίου και τα παράλια της Μικράς Ασίας.

Συνολικά απαντούν 38 είδη αγγείων διαφορετικών κατηγοριών κεραμικής, θηβαϊκά, βοιωτικά ή εισηγμένα, τα οποία παρουσιάζονται στη συνέχεια αναλυτικά.

²⁸⁴ Βλ. σημ. 179.

²⁸⁵ Η ανασκαφή δεν έχει δημοσιευτεί. Υπάρχει μόνο η αναφορά της στα Χρονικά του ΑΔ. Οι προσπάθειές μου να εντοπίσω το υλικό της στις αποθήκες του Μουσείου Θηβών, με σκοπό να προβώ στη συγκριτική μελέτη του, απέβησαν δυστυχώς άκαρπες.

Μυροδοχεία

Τα μυροδοχεία απαντώνται στα νεκροταφεία των Θηβών από τα τέλη του 4^{ου} έως και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ., τουλάχιστον.

Τα περισσότερα μυροδοχεία του τέλους του 4^{ου} και ελάχιστα των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ.²⁸⁶ ανήκουν στον τύπο των τεφρόχρωμων, από λεπτόκοκκο πηλό με ερυθρό πυρήνα. Έχουν χαμηλό ύψος, βάση δακτυλιόσχημη, αδιαμόρφωτο πόδι, σφαιρικό σώμα, βραχύ και στενό λαιμό, χείλος ταινιωτό με μορφή λοξότμητου δακτυλίου και φέρουν διακόσμηση με λεπτές οριζόντιες υπόλευκες και ερυθρές ή καστανές ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό (εικ. 67, εικ. 92, εικ. 162, εικ. 163). Ο τύπος αυτός θεωρείται αττικής προελεύσεως, ωστόσο τα μυροδοχεία των θηβαϊκών τάφων θα πρέπει να θεωρηθούν τοπικές μιμήσεις αττικών²⁸⁷. Το χρώμα της εξωτερικής επιφανείας τους κυμαίνεται από ανοιχτό έως σκούρο τεφρό (Munsell 10YR, 7/2, 6/1 και 5/1), ενίοτε τεφροκάστανο (10YR, 6/2) και ο πυρήνας τους είναι καστανέρυθρος (5YR, 5/4) ή ανοιχτός ερυθρός (2.5 YR, 5/2). Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν είναι τεφρά αλλά κατασκευασμένα από κιτρινέρυθρο πηλό (7.5YR, 7/6)²⁸⁸ (εικ. 16, A2 και A6 και εικ. 92).

Στον σπάνιο τύπο των μυροδοχείων-ψευδοαμοφορίσκων ανήκουν τα μυροδοχεία των τάφων του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. T. B253 (A1), T. N24 (A1) και T. N63 (A1) και των τάφων του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ. T. B143 και T. N205 (A2) (εικ. 93). Έχουν μεγαλύτερο από τον προηγούμενο τύπο ύψος, διογκωμένο, σχεδόν σφαιρικό ή σφαιρικό σώμα, και στον ώμο φέρουν ψευδολαβές. Ο πηλός τους είναι όμοιος με τον πηλό των μυροδοχείων του προηγούμενου τύπου και θα πρέπει να θεωρηθούν τοπικής, επίσης, παραγωγής. Ο τύπος απαντά από το β' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. στην Αττική²⁸⁹ και από τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. στη Μακεδονία, όπου το σχήμα του εξελίσσεται σταδιακά σε ραδινότερο και η χρήση του συνεχίζεται έως και μετά τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.²⁹⁰.

Τα μυροδοχεία των τάφων T. B104 (A1) και T. N295 (A1) του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., και T. B44 (A1-A2) των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 94) ανήκουν στον ακόμη πιο σπάνιο τύπο των μελαμβαφών μυροδοχείων, ο οποίος επίσης εμφανίζεται στην Αττική κατά το δ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. και η διάρκειά του είναι μικρή²⁹¹. Τα θηβαϊκά παραδείγματα έχουν ύψος που ποικίλλει από 0.063 έως 0.134 μ., σφαιρικό ή διογκωμένο σώμα και φέρουν

²⁸⁶ Βλ. ευρετήριο 2. Τεφρόχρωμα μυροδοχεία με σφαιρική κοιλιά περιείχαν οι T. B12 (A1), T. B42 (A1-A2), T. N27 (A1), T. N52 α (A1), T. N101 (A1), T. N105 (A1), T. N173 (A1), T. N201 (A1) και T. N434 (A1) του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., και T. B158 (A2, A6) των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ.

²⁸⁷ Thompson 1934, 335, B7, 342, B44. H. Goldman, *The Acropolis of Halae, Hesperia* IX, 1940, 485, εικ. 199 αρ. 16, 187, 397. Knigge 1976, 184-185, E81-E82, E84-E86, πίν. 96, 1 και 160-161, αρ. 359-362, 364, 366-368, πίν. 68, 1-2. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 700-704, πίν. 55. Καλτσάς 1983, 56.

²⁸⁸ Περιπτώσεις μυροδοχείων T. N201 (A1) και T. B158 (A6).

²⁸⁹ Knigge 1976, 159, αρ. 358, πίν. 67, 4.

²⁹⁰ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, αρ. Π1260, πίν. 16. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 133, αρ. 56, πίν. 7.

²⁹¹ Rotroff 1997, 175-178, αρ. 1163-1172, πίν. 85. Τα περισσότερα δημοσιευμένα παραδείγματα προέρχονται από τη Μακεδονία. Βλ. ό.π., 176 σημ. 34.

συχνά εξηρημένες αυλακώσεις στον ώμο. Μπορούν να θεωρηθούν τοπικής παραγωγής λόγω του πηλού τους, ο οποίος είναι κιτρινέρυθρος (7.5YR, 7/6), και του γάνωματός τους, το οποίο είναι καστανόμαυρο έως καστανέρυθρο, θαμπό, κατά τόπους εξίτηλο.

Το μυροδοχείο της πυράς **B5 (A1)** (εικ. 9,Α1), η οποία χρονολογείται στον πρώιμο 3^ο αι. π.Χ., παρουσιάζει ιδιαιτερότητα. Είναι κατασκευασμένο από ανοιχτό τεφροκάστανο πηλό, έχει ψηλή δακτυλιόσχημη βάση, σφαιρικό σώμα, βραχύ λαιμό, χείλος με μορφή λοξότμητου πλαστικού δακτυλίου και φέρει διακόσμηση με καστανόχρωμες ταινίες στην κοιλιά, στον ώμο και στο χείλος. Μπορεί να θεωρηθεί βοιωτικό, δεδομένου ότι ένα όμοιο μυροδοχείο έχει βρεθεί σε πρώιμο ελληνιστικό τάφο του νεκροταφείου του Ακραιφνίου²⁹². Τα δύο βοιωτικά, πιθανότατα, μυροδοχεία μπορούν να παραβληθούν με τα πρώιμα ροδιακά μυροδοχεία του τύπου Α²⁹³, με το πρώιμο μυροδοχείο Π4424 του Τ 108 της Βέροιας,²⁹⁴ και με το μυροδοχείο 1024 του Τ. 1527 της Ακάνθου, ο οποίος από τα υπόλοιπα συνευρήματα χρονολογείται στον 2ο αι. π.Χ.²⁹⁵.

Ιδιαίτερη παρουσία έχει και το μυροδοχείο του τάφου των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ. Τ. Ν22 (Α2) (εικ. 94). Είναι τεφρορόδινο εξωτερικά (7.5YR, 6/2) και μελαμβαφές εσωτερικά, έχει ύψος 0.63 μ., δακτυλιόσχημη βάση, βραχύ πόδι, διογκωμένο σώμα, βραχύ, κωνικό λαιμό και χείλος με μορφή λοξότμητου δακτυλίου. Μπορεί να παραβληθεί με παραδείγματα από την Κόρινθο, λόγω του πηλού του, όμως, θα πρέπει να θεωρηθεί τοπικής παραγωγής²⁹⁶.

Τα μυροδοχεία των τάφων, οι οποίοι ανήκουν στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., αποτελούν εξέλιξη του πρώτου τύπου του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., τον οποίο περιγράψαμε πιο πάνω. Είναι κατασκευασμένα από όμοιο πηλό και διαφέρουν μόνο στο σώμα τους, το οποίο είναι λιγότερο σφαιρικό, αν και αρκετά διογκωμένο, και στο ότι έχουν βραχύ πόδι²⁹⁷ (εικ. 79,1, εικ. 67, εικ. 70, ΒΕ 21030-21032, εικ. 71, εικ. 92, εικ. 163). Επίσης, κάποια από αυτά διακοσμούνται μόνο με λευκές ταινίες²⁹⁸ (εικ. 79,1 και εικ. 67).

Τα μυροδοχεία των υπολοίπων τάφων του α' μισού²⁹⁹ (εικ. 15, εικ. 19, εικ. 18,Α9, εικ. 80,4, εικ. 81,2, εικ. 95, εικ. 163) και όλων σχεδόν των τάφων του β' μισού του 3^{ου} αι.

²⁹² Α. Ανδρειωμένου, Ανασκαφή Ακραιφίας, *ΠΑΕ* 1989, τάφος ΓΗΠ/148, πίν. 105 γ.

²⁹³ Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1989, 59-60, πίν. 34, 35, 66.

²⁹⁴ Αλλαμανή, Τζαναβάρη 1994, 95, πίν. 45 α.

²⁹⁵ Καλτσάς 1998, 262, εικ. 30

²⁹⁶ Edwards 1975, 98-99, αρ. 584-586, πίν. 20, 58.

²⁹⁷ Στον τύπο αυτό των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ. μπορούμε να τοποθετήσουμε τα μυροδοχεία των Τ. Β14 (Α1, Α4), Τ. Β33 (Α2), Τ. Β91 (Α1), καθώς επίσης των Τ. 45 (Α244) του οικ. Τσάλλα, **Τ. 10 (ΒΕ 21017-21018)** και **Τ. 11 (ΒΕ 21037-21038 και 21040)** του οικ. Αικατερίνη, και **Τ. 24 (ΒΕ 39950-39951)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου».

²⁹⁸ Πρόκειται για τα μυροδοχεία Τ. 45 (Α244) του οικ. Τσάλλα και **Τ. 10 (ΒΕ 21017-21018)** του οικ. Αικατερίνη.

²⁹⁹ Τ. Β6 (Α1), Τ. Β66 (Α1), Τ. Β80 (Α1), Τ. Β88 (Α1), **Τ. Β94 (Α4-Α7, Α9-Α15)**, Τ. Β145 (Α1-Α2), Τ. Β146 (Α1-Α2), Τ. Β150 (Α1), Τ. Β162 (Α1), **Τ. Β168 (Α9)**, **Τ. Β174 (Α12-Α17)**, Τ. Β185 (Α1), Τ. Β188 (Α2), Τ. Β209 (Α1-Α2), Τ. Β261 (Α2), Τ. Ν51 (Α1, Α3), Τ. Ν118 (Α1), Τ. Ν255 (Α1), Τ. Ν392 (Α4-Α6), Τ. Ν507 (Α2-Α4), Τ. Ν515 (Α1) και Τ. 175 (Α1) του οικ. Τσάλλα.

π.Χ.³⁰⁰ (εικ. 12,Α5-Α8, εικ. 24,Α9, εικ. 26,Α1,Α4,Α5,Α9, εικ. 47,Α128,Α129,Α145, εικ. 54,Α595, εικ. 66,ΒΕ 21023, εικ. 95, εικ. 96, εικ. 164) ανήκουν σε άλλο τύπο. Είναι μικρά σε μέγεθος, με ύψος από 0.055 έως 0.12 μ. περίπου, έχουν κωνική βάση, χωρισμένη πολλές φορές από το πόδι με εγκοπή, χαμηλό πόδι, ελαφρώς διογκωμένο σώμα, χαμηλό λαιμό, χείλος με μορφή λοξότιμνου δακτυλίου, και φέρουν διακόσμηση με καστανές, ερυθρές και υπόλευκες ή μόνον υπόλευκες ταινίες στον λαιμό και τον ώμο, κυρίως, ενίοτε και στην κοιλιά, ενώ ένας μικρός αριθμός δεν φέρει καθόλου διακόσμηση. Εξαιρέση αποτελούν τα μυροδοχεία των Τ. Β11 (Α2) και Τ. 32 (Α520) του οικ. Τσάλλα, τα οποία θυμίζουν, ως προς το μέγεθος και τη διακόσμηση, μυροδοχεία των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ., έχουν, όμως, κατά τι λεπτότερο και ψηλότερο λαιμό³⁰¹ (εικ. 78,3, εικ. 95, εικ. 164). Ο ψηλός, από τον οποίο είναι κατασκευασμένα, είναι τεφρός (10YR, 5/1), ανοιχτός τεφροκάστανος (10YR, 6/2), πολύ ανοιχτός καστανός (10YR, 7/4) ή σκούρος τεφρός (4/N), ενίοτε ερυθρός (2.5YR, 5/1, 6/1 ή 6/8) ή κιτριέρυθρος (7.5YR, 6/6 ή 7/8), χωρίς διαφορετικό πυρήνα. Η παραγωγή του τύπου αυτού μυροδοχείων στα τοπικά εργαστήρια φαίνεται ότι ήταν πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τους προηγούμενους. Παρουσιάζει ομοιότητες με μυροδοχεία από τον αθηναϊκό Κεραμεικό και από το Άργος³⁰².

Τα μυροδοχεία των τάφων του 2^{ου} αι. π.Χ. ανήκουν σε δύο βασικούς τύπους.

Ο πρώτος αποτελεί εξέλιξη του τελευταίου και πολυπληθούς τύπου του 3^{ου} αι. π.Χ. Έχει παρόμοιο με εκείνον ύψος, το σώμα του όμως είναι ατρακτόσχημο, ο λαιμός ψηλός και λεπτός, και φέρει διακόσμηση μόνο υπόλευκων ή λευκών ταινιών στην κοιλιά, στον ώμο και στον λαιμό³⁰³ (εικ. 13,Α1,Α2,Α16, εικ. 14, Α1-Α5,Α8-Α10,Α12-Α15,Α17, εικ. 36,1, εικ. 42, Α78,Α92,Α93,Α95, εικ. 48,1, εικ. 59,Α683, εικ. 62,1, εικ. 72, εικ. 83, εικ. 86, εικ. 96, εικ. 97, εικ. 165, εικ. 166, εικ. 167).

Ο δεύτερος είναι ο συνήθης τύπος των ατρακτόσχημων μυροδοχείων, με ασταθή κωνική βάση, ψηλό και λεπτό πόδι, και ψηλό και λεπτό λαιμό. Έχουν μεγαλύτερο από του προηγούμενου τύπου ύψος, από 0.13 έως και 0.18 μ., χωρίς να λείπουν περιπτώσεις μικρότερου, από 0.88 μ., ή μεγαλύτερου ύψους, έως 0.283 μ., και είναι συχνά κακοπλασμένα,

³⁰⁰ Βλ. ευρετήριο 2.

³⁰¹ Οι ταφές στις οποίες βρέθηκαν δεν μπορούν να χρονολογηθούν πριν το β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. λόγω των υπολοίπων συνευρημάτων : των αμφορέων «μακεδονικού» τύπου του Τ. Β11 (Α1) και του Τ. 32 (Α503) του οικ. Τσάλλα, και της άβαφης λαγύνου του Τ. 32 (Α502) του οικ. Τσάλλα. Βλ. σελ. 196 και 201.

³⁰² Knigge 1976, 185-187, αρ. Ε87-Ε95, Ε98 πίν. 96,1-6 και 97, 1 και 161-163, αρ. 369, 371, 374-378, 380, πίν. 68, 2-3. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 88, αρ. 705-707, πίν. 56. Bruneau 1970, 485, αρ. 81.8-11, εικ. 126-130.

³⁰³ Μυροδοχεία αυτού του τύπου βρέθηκαν στους τάφους του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Τ. Β36, Τ. Β38, **Τ. Β48**, Τ. Β49, Τ. Β51, Τ. Β57, Τ. Β58, Τ. Β77, Τ. Β148, Τ. Β149, Τ. Β157, Τ. Β177, Τ. Β204, Τ. Ν119, Τ. Ν133, Τ. Ν167, Τ. Ν189, Τ. Ν292, Τ. Ν307, Τ. Ν316, Τ. Ν322, Τ. Ν469, καθώς επίσης **Τ. 26 β**, **Τ. 27**, **Τ. 40**, **Τ. 115** του οικ. Τσάλλα, **Τ. Ζ** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», **Τ.3** του οικ. Αικατερίνη. Από τους τάφους του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., τέτοιου τύπου μυροδοχεία περιείχαν οι Τ. Β20, Τ. Β52, Τ. Β55, Τ. Β271, Τ. Ν100, Τ. Ν223, Τ. Ν300 και Τ. Ν473.

κακοποιημένα και στρεβλά³⁰⁴ (εικ. 10, εικ. 11, εικ. 13, A7-A15, εικ. 12, A9, A10, A14, εικ. 16, A8-A14, A16-A17, εικ. 17, εικ. 26, A3, A11, A13, A14, εικ. 28, εικ. 30, εικ. 31, εικ. 32, εικ. 35, A104, A106, A107, A109, εικ. 36, 2, εικ. 42, A87-A90, εικ. 43, εικ. 47, A127, A174, A185, εικ. 54β, εικ. 58, εικ. 59, εικ. 70β, εικ. 77, εικ. 83, εικ. 86, εικ. 97, εικ. 98, εικ. 99, εικ. 165, εικ. 166, εικ. 167). Πλησιέστερα παράλληλα προς τους δύο αυτούς τύπους βρίσκουμε στον αθηναϊκό Κεραμεικό³⁰⁵.

Σε τρεις τάφους περιέχονταν μεταξύ άλλων και σπάνια μυροδοχεία του τύπου των γιγάντιων³⁰⁶ (εικ. 14, A7, εικ. 29α, εικ. 48, A205, εικ. 165).

Σε δύο τάφους του α΄ μισού και σε τέσσερις του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. βρέθηκαν μυροδοχεία με πολύ στενή και επιμήκη κοιλιά, σωληνωτά, χαρακτηριστικά της περιόδου³⁰⁷ (εικ. 99, εικ. 167). Σε δύο, τέτοιου τύπου μυροδοχεία βρέθηκαν μαζί με ατρακτόσχημα³⁰⁸ (εικ. 83, εικ. 99).

Από ένα μικκύλο μυροδοχείο βρέθηκε στον T. N476 (A3) και στους **T. 26 α (A105)** (εικ. 35, A105), **T. 113 (A661)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 58, A661), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. και στους T. B20 (A1), T. B271 (A1), T. N214 (A1), T. N223 (A1) (εικ. 97) και **T. 104 (A612)** (εικ. 54, A612), του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Τα οκτώ αυτά ομοιώματα μυροδοχείων μπορούν να παραβληθούν κυρίως με παραδείγματα από τη Βέροια³⁰⁹.

Τα μυροδοχεία του 2^{ου} αι. π.Χ. που βρέθηκαν σε θηβαϊκούς τάφους θεωρείται βέβαιο, ότι παράγονταν μαζικά σε τοπικά εργαστήρια³¹⁰, λόγω της ολοένα αυξανόμενης χρήσης τους και της αμελούς κατασκευής τους. Οι πηλοί τους έχουν ίδια χρώματα με τους πηλούς των μυροδοχείων του πολυπληθούς τύπου του 3^{ου} αι. π.Χ.

³⁰⁴ Αυτού του τύπου ατρακτόσχημα μυροδοχεία βρέθηκαν στους τάφους του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. T. B39, **T. B41**, **T. B43**, **T. B48**, T. B54, T. B56, T. B61, **T. B90**, T. B147, **T. B158**, T. B163, T. B167, T. B181, T. B190, **T. N120**, T. N167, T. N170, T. N177, T. N190, T. N212, T. N215, T. N219, T. N221, T. N260, T. N285, T. N306, T. N308, T. N326, T. N344, T. N359, T. N395, **T. N400**, T. N416, T. N418, T. N426, T. N476, T. N480, T. N481, T. N482, T. N487, **T. N490**, καθώς επίσης **T. 26 α**, **T. 26 β**, **T. 27**, **T. 33**, T. 34, T. 43, T. 112, **T. 113**, **T. 115**, T. 116, T. 168 του οικ. Τσάλλα, και **T. 11** του οικ. Αικατερίνη. Από τους τάφους του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., ατρακτόσχημα μυροδοχεία περιείχαν οι T. B32, T. B52, T. B164, **T. B171**, T. B176, T. B271, T. N57, T. N76, T. N79, T. N86, T. N100, T. N162, T. N214, T. N223, T. N293, T. N299, T. N300, T. N302, T. N473, **T. N501**, T. N505, T. N520, T. N535, καθώς επίσης T. 25, **T. 26 α**, **T. 104** του οικ. Τσάλλα, και **T. 28** του οικ. Αικατερίνη.

³⁰⁵ Knigge 1976, 164-165, αρ. 386-392, πίν. 69-70.

³⁰⁶ «Γιγάντια» μυροδοχεία βρέθηκαν στους **T. B48 (A7, A11)**, ύψους 0.215 μ., T. N469 (A1), ύψους 0.201 μ. και **T. 40** του οικ. Τσάλλα (A205), ύψους 0.262 μ. Βλ. σχετικά Anderson-Stojanović 1987, 106 και σημ. 5.

³⁰⁷ Στον T. B27 (A1-A3, A6) και στον **T. 28 (A84, A86)** του οικ. Τσάλλα, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και στους T. B17 (A1-A3), T. B23 (A1-A2) και T. N517 (A5) του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Πρβλ. Knigge 1976, 165, αρ. 392, πίν. 69, 1.

³⁰⁸ Στους T. B52 και T. N535.

³⁰⁹ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 35, αρ. Π 1247, 57, αρ. 1409, 126, πίν. 10 και 26.

³¹⁰ Εργαστήριο παραγωγής μυροδοχείων κατά τον 2^ο αι. π.Χ. έχει αναγνωριστεί και στην Ερέτρια. Βλ. Π. Θέμελης, Ανασκαφή Ερέτριας, ΠΑΕ 1980, 81. Metzger 1994, 72-73, πίν. 34, 35, 37 α (το μυροδοχείο αρ. 16, το οποίο έχει λιγότερο έντονο καμπύλο περίγραμμα, η Metzger το θεωρεί βοιωτικό, αναγνωρίζοντας, εμμέσως, την παραγωγή μυροδοχείων και στη Βοιωτία). I. R. Metzger, Die Keramik aus dem Raum B von Gebäude I in Eretria, Δ' ΣυνΕλλΚερ, Αθήνα 1997, 34, πίν. 20 και 22.

Κοινή διαπίστωση για τα θηβαϊκά μυροδοχεία όλων των φάσεων της ελληνιστικής περιόδου είναι η μεγάλη τους συγγένεια με τα αντίστοιχα αττικά.

Ληκύθια

Στον T. N569 και στον T. 14 της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκαν 7 αρυβαλλόσχημα ληκύθια, -3 και 4 αντίστοιχα-, με μελανή και καστανέρυθη γραπτή διακόσμηση (εικ. 82,1, εικ. 100 και εικ. 169). Ο τύπος μιμείται τα κορινθιακά ληκύθια με εγχάρακτη διακόσμηση (blister ware), τα οποία παράγονταν από τον πρώιμο 5^ο μέχρι και τον 3^ο αι. π.Χ.³¹¹. Η συγκεκριμένη παραλλαγή είναι μέχρι σήμερα γνωστή μόνο στη Θήβα, σε έναν ακόμη τάφο του Νότιου νεκροταφείου, την πυρά 11 του λόφου «Κολωνάκι», η οποία χρονολογείται από τον Κεραμόπουλλο στο β΄ μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.³¹². Τα διακοσμητικά θέματα των θηβαϊκών ληκυθίων ποικίλουν : επιμήκεις οφθαλμοί³¹³, ανθέμια³¹⁴ (εικ. 82,1 και εικ. 169), ακτινωτές γραμμές και κλαδί δάφνης³¹⁵ (εικ. 100).

Τα άλλα πέντε ληκύθια, που βρέθηκαν μεταξύ των 238 τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, ανήκουν σε δύο διαφορετικούς τύπους.

Στον πρώτο τύπο, παράλληλα του οποίου βρίσκουμε στην Αττική³¹⁶ και στην Α. Λοκρίδα³¹⁷, ανήκουν τα τρία εξ αυτών -του T. B156 (A1), του α΄ μισού του 3^{ου}, του T. N292 (A2) (εικ. 169) και του T. N306 (A4), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 100), τα οποία αποτελούν πιθανότατα βοιωτικές παραλλαγές. Έχουν αμφικωνικό σώμα με καμπύλη ακμή, δακτυλιόσχημη βάση και λαβή ταινιωτή, που φύεται από τη βάση του λαιμού, καμπυλώνεται έντονα προς τα πάνω και απολήγει στην ακμή του σώματος. Καλύπτονται με καστανόμαυρο ή ερυθρό κακής ποιότητας και θαμπό γάνωμα. Ο λαιμός και το χείλος σώζονται μόνο στο πρωιμότερο παράδειγμα, το οποίο διαφέρει από τα δύο υστερότερα, στο ότι φέρει επάλληλες αυλακώσεις στον ώμο και κάτω από την ακμή του σώματος.

Μια ακόμη βοιωτική παραλλαγή του τύπου αποτελούν τα ληκύθια με την πολύ πάνω από το χείλος υψωμένη λαβή και το τριφυλλόσχημο στόμιο, τα οποία βρέθηκαν στην Φωκική Μεδεώνα και στην αρχαία Άμβροσσο³¹⁸.

Στον δεύτερο τύπο ανήκουν τα άλλα δύο ληκύθια -των **T. B90 (A11)** (εικ. 12,A11) και **T. N400 (A4)** (εικ. 28,A4, εικ. 100 και εικ. 169), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Έχουν σφαιρικό σώμα, και ο ώμος τους ξεχωρίζει από τον λαιμό με δύο αυλακώσεις. Το χείλος

³¹¹ Blegen, Palmer, Young 1964, 137-138.

³¹² Κεραμόπουλλος 1917, 227-229, εικ. 165, 1.

³¹³ Στα ληκύθια της πυράς 11 του λόφου «Κολωνάκι».

³¹⁴ Στα ληκύθια του T 14 της ανασκαφής στη «Γέφυρα Μπασιάκου» (BE 39946, BE 39947 και BE 39948).

³¹⁵ Στα ληκύθια A2, A3 και A4 του T N569.

³¹⁶ Rotroff 1997, 172, αρ. 1138-1139, πίν. 83.

³¹⁷ Δακορόνια 1997, 46, πίν. 29 γ.

³¹⁸ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 39, 42-43, αρ. 42.1, 42.2, εικ. 40-41. Αραπογιάννη 1984, 98, 106-107, αρ. 12480 και 1496, σχ. 14 και 19, πίν. 34 β και 38 ε.

σώζεται μόνο στο τελευταίο, στο οποίο ξεχωρίζει από τον λαιμό με διπλή αυλάκωση, και είναι κωδωνόσχημο και βαθύ. Το πρώτο φέρει επάλληλες αυλακώσεις και στον ώμο, το χείλος του όμως δεν ξεχωρίζει από τον λαιμό με αυλάκωση. Παραβάλλονται με ληκύθια της αθηναϊκής Αγοράς, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.³¹⁹

Αμφορίσκοι

Οι ένδεκα αμφορίσκοι, που βρέθηκαν στους 238 θηβαϊκούς τάφους, ανήκουν σε 4 τύπους :

Α) Ο αμφορίσκος της πρώτης ταφής του **T. B48**, η οποία βρέθηκε στον λάκκο ανακομιδής **T. B53 (A18)** (εικ. 14, A18 και εικ. 101), ο αμφορίσκος του **T. N113 (A9)** (εικ. 25, A9) του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., καθώς και εκείνος του T. N517 (A3-A4) (εικ. 157), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι οξυπύθμενοι, με ευρύ σώμα και κομβιόσχημη βάση. Οι πρωιμότεροι μπορούν να παραβληθούν με παραδείγματα από τη Ρόδο³²⁰. Οι υστερότεροι, οι οποίοι είναι κατασκευασμένοι από τεφρό πηλό και φέρουν μελανό γάνωμα, εντάσσονται στην τεφρή κεραμική (gray wares), η οποία παράγεται σε πολλές περιοχές της Μεσογείου³²¹. Αποτελούν μικρογραφία κνιδιακών οξυπύθμενων αμφορέων³²².

Β) Στον τάφο **T. N93 (A8)** (εικ. 24, A8), του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ., και στους T. B51 (A1) (εικ. 170) και T. B169 (A2) (εικ. 101), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., οι άβαφοι αμφορίσκοι έχουν επίμηκες, ραδινό σώμα, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου και στενή, επίπεδη βάση. Ο τύπος αυτός αμφορίσκου είναι σπάνιος. Μεμονωμένα παραδείγματα, με ανάγλυφες όμως ραβδώσεις, χρονολογημένα στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., έχουν βρεθεί στην αθηναϊκή Αγορά, στην Αίγινα, στην Πέλλα, στην Ποντική Τόμι –απ' όπου και τα περισσότερα- και αλλού³²³. Πρώιμα παραδείγματα με ραβδώσεις έχουν βρεθεί στην Μάρισα του Ισραήλ³²⁴.

Γ) Οι άβαφοι αμφορίσκοι του T. N465 (A2) (εικ. 101) και του T. 45 (A245) του οικ. Τσάλλα (εικ. 79,2 και εικ. 170), που χρονολογούνται στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., πλησιάζουν περισσότερο το σχήμα της πελίκης. Παράλληλα, σύγχρονα των θηβαϊκών αμφορίσκων,

³¹⁹ Rotroff 1997, 169-171, αρ. 1116-1117, πίν. 81.

³²⁰ Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1989, 58 κ.ε., πίν. 35 α, 37 α, 39, 40 α, 43, 45 β, 46 β, 51, 55 β, 56 α, 57 α, 60 β, 61 α, 62 α, 64 β-γ, 65 γ. Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 174, πίν. 87 β.

³²¹ Βλ. Rotroff 1997, 232, σημ. 57, 233, σημ. 61.

³²² Heimberg 1982, 89-91, αρ. 696, πίν. 39.

³²³ Thompson 1934, 415, 417, αρ. E126, εικ. 100. M. Buccovola, Necropole ellenistiche la Tomis, Costanza 1967, 30 M.XIX,b, 37 M.VIII,b, 47 M.CCCXL,e, 52 M.CDXXVI,c, εικ. 143. Goldman 1950, 239, αρ. 358, εικ. 143. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 86, αρ. 678, πίν. 54. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 160, αρ. 183, πίν. 23.

³²⁴ D. Regev, The transitional phase between the Persian and Hellenistic periods at Marissa, Γ' *ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 273, πίν. 219 δ.

βρίσκουμε σε πρώιμο αμφορίσκο από τη Μεδεώνα³²⁵ και σε προχόους από την αθηναϊκή Αγορά³²⁶. Παρόμοιες με τις θηβαϊκές είναι και δύο πελικές από τάφους του Δυτικού νεκροταφείου του Ωρωπού, που χρονολογούνται, όμως, στα τέλη του 2^{ου} με αρχές του 1^{ου} αι. π.Χ.³²⁷

Δ) Μεμονωμένη περίπτωση αποτελεί ο μελαμβαφής αμφορίσκος μεγωνιάδες περίγραμμα, ο οποίος βρέθηκε στον Τ. Ν482 (Α9) (εικ. 30β,2), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Μπορεί να παραβληθεί με ομάδα αμφορίσκων από την αθηναϊκή Αγορά³²⁸.

Κύπελλα, κάνθαροι

Στους τάφους που εξετάζουμε βρέθηκαν οκτώ μελαμβαφή κύπελλα, ένας μελαμβαφής βοιωτικός κάνθαρος, και έξι κάνθαροι με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος».

Τα οκτώ μελαμβαφή κύπελλα είναι προϊόντα βοιωτικών εργαστηρίων και χρονολογούνται στον 3^ο αι. π.Χ. Παρουσιάζουν τρεις τύπους :

Α) Δίωτα κανθαρόσχημα, με ημισφαιρική κοιλιά, κυλινδρικό κοιλόκυρτο λαιμό, λαβές ταινιωτές, που φύονται από την κοιλιά, κοντά στο σημείο μετάβασης προς τον λαιμό, και απολήγουν λίγο κάτω από το χείλος, βάση εχινόσχημη και ύψος από 0.083 έως 0.09 μ. Στον τύπο αυτό ανήκουν τα κύπελλα των Τ. Β14 (Α2) και Τ. Ν465 (Α1), του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 108 και εικ. 171) και των Τ. Ν224 (Α3) και Τ. 171 (Α2) του οικ. Τσάλλα (εικ. 80,2), του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.

Β) Μόνωτο, με κωνική κοιλιά, ψηλό, κυλινδρικό λαιμό, μικρή ταινιωτή λαβή, που φύεται στο χείλος και απολήγει στο μέσον του λαιμού, βάση εχινόσχημη και ύψος 0.105 μ. Τέτοιου τύπου είναι το κύπελλο του Τ. Ν208 (Α1), του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 108 και εικ. 171).

Γ) Δίωτα κανθαρόσχημα, με σφαιρική κοιλιά, κυλινδρικό λαιμό, λαβές που σχηματίζουν οξεία απόληξη στη ράχη, βάση δακτυλιόσχημη ή εχινόσχημη και ύψος από 0.104 έως 0.123 μ. Απαντούν στους Τ. 103 (Α530) και Τ. 171 (Α1) του οικ. Τσάλλα (εικ. 80,1), του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και στον Τ. Β157 (Α1) (εικ. 108 και εικ. 171), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Όλα τα κύπελλα είναι εμβαπτισμένα σε θαμπό καστανόμαυρο γάνωμα, εκτός από το κατώτερο τμήμα του σώματός τους και τη βάση.

Ο πρώτος και ο δεύτερος τύπος μπορούν να παραβληθούν με τους λεγόμενους τύπους Εξαμιλίων, με μία ή δύο λαβές, που θεωρούνται παραλλαγή του κανθάρου και του κυπέλλου τύπου Εξαμιλίων³²⁹. Η μεγάλη ποσότητα ευρημάτων από το Ακραιφνιο, τα οποία

³²⁵ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 46, αρ. 60.1, εικ. 62-63.

³²⁶ Rotroff 1997, 131-132, αρ. 523-524, εικ. 38, πίν. 50.

³²⁷ Πωλογιώργη 1998, 104, 106-107, 148-149, 163, αρ. ΜΩ 377 και ΜΩ 407, πίν. 46 β.

³²⁸ Rotroff 1997, 123, αρ. 449-453, πίν. 45.

³²⁹ Edwards 1975, 86-87, αρ. 515-523, πίν. 16, 54 (Hexamilia Kantharos και Hexamilia mug).

από τις πρόσφατες αναλύσεις πηλού διαπιστώθηκε ότι αποτελούν προϊόντα του ΒΔ. βοιωτικού εργαστηρίου και χρονολογούνται από τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ., πριν δηλ. από τα παραδείγματα της Κορινθίας, οδηγούν σε νέα συμπεράσματα για την προέλευση τους. Πιθανότερο φαίνεται πλέον να διαδόθηκαν οι τύποι από τη Βοιωτία και να υιοθετήθηκαν από τους κεραμείς της γειτονικής Β. Πελοποννήσου³³⁰.

Ο τρίτος τύπος με το ιδιόρρυθμο πλάσιμο των λαβών πρωτοεμφανίστηκε στο Καβίρειο Θηβών από το α' τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.³³¹, ενώ μεμονωμένα παραδείγματά του βρέθηκαν στον τάφο 33 της Ριτσώνας³³² και σε τάφο από την αρχαία Άμβροσσο³³³.

Στον τύπο των βοιωτικών κανθάρων ανήκουν τα μελαμβαφή παραδείγματα των Τ. Ν22 (Α1) (εικ. 154), του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και Τ. Ν93 (Α7), του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 24,Α7). Ο τύπος δημιουργήθηκε στη Βοιωτία και κατάγεται από τους καβειραϊκούς σκύφους του 5^{ου} αι. π.Χ.³³⁴. Από τους Βοιωτούς –πιθανότατα Θηβαίους- κεραμείς φαίνεται πως διαδόθηκε στην Αθήνα, όπου άρχισε να παράγεται και στα εργαστήριά της³³⁵.

Έξι ακόμη παραδείγματα μελαμβαφών κανθάρων, οι οποίοι ανήκουν σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους, φέρουν διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και εξετάζονται στην αντίστοιχη ενότητα³³⁶.

Κύλικες

Στους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, που εξετάζουμε, βρέθηκαν 24 κύλικες. Οι 22 φέρουν διακόσμηση άλλοτε της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και άλλοτε με εγγάρακτες επιγραφές ευωχίας. Οι κύλικες αυτών των κατηγοριών διακόσμησης είναι βοιωτικές και, από τα μέχρι σήμερα γνωστά δεδομένα της έρευνας, θεωρείτο ότι προέρχονται από το κεραμικό εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας³³⁷. Αυτή η άποψη, διατυπωμένη για πρώτη φορά από τον Bruneau, επιβεβαιώθηκε για τις κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», με τις αναλύσεις δειγμάτων πηλού, που πραγματοποιήθηκαν από τα εργαστήρια του «Δημόκριτος» και του πανεπιστημίου της Βόννης, στα αγγεία των Τ. Β14 (Α3) (εικ. 105) και Τ. Β156 (Α3)³³⁸ (εικ. 105 και εικ. 172). Από το ίδιο εργαστήριο

³³⁰ Σαμπετάι 2004, 464-466, πίν. 211 γ, 212 α, 212 β. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 480-481, πίν. 221 α, 226 β.

³³¹ Heimberg 1982, 13-14, αρ. 74 και 80, πίν. 6.

³³² Ure 1913, 52-53, αρ. 48, πίν. XVI (από το β' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.)

³³³ Αραπογιάννη 1984, 94, αρ. ΜΔ 12470, σχ. 12, πίν. 31στ (σε τάφο που χρονολογείται στις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ.)

³³⁴ C. Watzinger, Vasenfunde aus Athen, *AM* 26, 1901, 91. Thompson 1934, 444-445. K. Braun -T. E. Haevernick, *Bemalte Keramik und Glas aus dem Kabirenheiligtum beiTheben, Kabirion IV*, 14-16. Heimberg 1982, 27-28, 131, αρ. 126-134, πίν. 8.

³³⁵ Rotroff 1997 97-99, αρ. 170-182, πίν. 16-17.

³³⁶ Βλ. σελ. 214-215

³³⁷ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84.

³³⁸ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

αποδείχθηκε, επίσης, ότι προέρχονται και οι μελαμβαφείς κύλικες των Τ. Β11 (Α3) και Τ. Β20 (Α3).

Το είδος αυτό αγγείου εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Αττική στο α΄ μισό του 4^{ου} αι. π.Χ., στις κύλικες τύπου bolsal με εμπίεστη διακόσμηση στον πυθμένα³³⁹. Στο β΄ μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. μειώνεται σημαντικά η παραγωγή του, αφού ελάχιστα είναι τα παραδείγματα από την αθηναϊκή Αγορά, που έχουν καταγραφεί. Αντιθέτως, αρκετά είναι αυτά που έχουν βρεθεί στις πρώιμες αλεξανδρινές νεκροπόλεις³⁴⁰, στη Μακεδονία, στην Πριήνη και στη Σάμο³⁴¹.

Στον 3^ο αι. π.Χ. υιοθετείται από τα εργαστήρια της ΒΔ. Βοιωτίας, όπου διακοσμείται με την κατηγορία της «δυτικής κλιτύος» και με εγχάρακτες επιγραφές, οι οποίες δηλώνουν είτε τις ευεργετικές ιδιότητες του κρασιού, είτε τις ευχές που αντάλλασσαν οι ευωχούντες. Οι πρώτες βοιωτικές κύλικες βρέθηκαν στο θηβαϊκό Καβίρειο και σε τάφους της Φωκικής Μεδεώνος³⁴². Η διάδοσή τους εκτός Βοιωτίας, περιορίζεται, με τα μέχρι σήμερα δεδομένα, στην Α. Φωκίδα και στη Λαμία³⁴³.

Στην περιοχή της ΒΔ. Βοιωτίας, κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας, του 3^{ου} αι. π.Χ., έχουν βρεθεί σε μεγάλο αριθμό στους τάφους του νεκροταφείου της Λιβαδειάς. Το στοιχείο αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι σε ένα άλλο νεκροταφείο της ΒΔ. Βοιωτίας, αυτό του Ακραιφνίου, δεν έχει εντοπιστεί καμμία παρόμοια κύλικα στους τάφους του 3^{ου} αι. π.Χ., αλλά ούτε και σε μεταγενέστερους τάφους, οδηγεί στην υπόθεση ότι κατασκευάζονταν στα κεραμικά εργαστήρια της Λιβαδειάς³⁴⁴.

Οι 7 από τις 9 κύλικες των θηβαϊκών τάφων του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. φέρουν διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»³⁴⁵: τα παραδείγματα των Τ. Β14 (Α3), Τ. Β156 (Α3) (εικ. 105 και εικ. 172), **Τ. Β174 (Α4)** (εικ. 19,Α4 και εικ. 172), Τ. Ν396 (Α2), και Τ. 80 (Α440) της ανασκαφής του οικ. Τσάλλα κοσμεί βλαστόσπειρα, άλλοτε γραπτή κι άλλοτε εγχάρακτη, με φύλλα κισσού από λευκό επίθετο χρώμα, ενώ τα παραδείγματα των Τ. Β44 (Α3) (εικ. 105) και **Τ. Β94 (Α8)** (εικ. 15,Α8 και εικ. 172) κοσμεί γραπτή ταινία, από την οποία κρέμονται σταγόνες αποδοσμένες, επίσης, με λευκό επίθετο χρώμα. Η ομοιότητά τους με τις κύλικες της Λιβαδειάς και της Μεδεώνος και τα αποτελέσματα της δειγματοληψίας των δύο πρώτων αγγείων, συνηγορούν υπέρ της εισαγωγής τους από το εργαστήριο της ΒΔ.

³³⁹ Sparkes, Talcott 1970, 107-108, αρ. 556-561, πίν. 53.

³⁴⁰ Breccia 1912, 68-69, αρ. 183-187, πίν. LVI, 121. A. Adriani, Fouilles et découvertes, *Annuaire du Musée gréco-romain (Alexandrie)* 1935-1939 (έκδ. 1940), 72, τάφος 9, αρ. 1 και τάφος 11, αρ. 1, πίν. XXVIII, 9, 11.

³⁴¹ Βλ. σχετ. Πατσιαδά 1983, 111 σημ. 27.

³⁴² Heimberg 1982, 40, αρ. 235-240, πίν. 12 και πίν. 50,3,7. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84.

³⁴³ Παπακωνσταντίνου 1997, 56, πίν. 38 α.

³⁴⁴ Andreiomenou 2001.

³⁴⁵ Βλ. και ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 214.

Βοιωτίας. Μελαμβαφείς, χωρίς διακόσμηση είναι οι κύλικες των **T. N225 (A9)** (εικ. 27,Α9) και **T. 175 (A2)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 81,3).

Στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. ανήκει μόνον η μελαμβαφής, ακόσμητη κύλιξ του **T. B11 (A3)**, η οποία επίσης προέρχεται από το εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας.

Από τις 12 κύλικες του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., μόνο δύο φέρουν διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» : του **T. N442 (A1)**, την οποία κοσμεί εγχάρακτη βλαστόσπειρα με γραπτά φύλλα κισσού, και του **T. B50 (A2)** (εικ. 107), την οποία κοσμεί γραπτό κλαδί δάφνης³⁴⁶. Η τελευταία δεν πρέπει να θεωρηθεί βοιωτική. Μπορεί να παραβληθεί με κύλικες από την Κνίδα³⁴⁷, παραδείγματα των οποίων έχουν βρεθεί στην αθηναϊκή Αγορά και θεωρούνται εισηγμένα.

Οι υπόλοιπες επτά φέρουν εγχάρακτες επιγραφές : ΦΙΛΙΑΣ οι κύλικες των **T. B147 (A5)**, **T. N400 (A11)** (εικ. 28,Α11, εικ. 106 και εικ. 172), **T. N487 (A2)**, **T. N134 (A5)** (εικ. 106), **T. 40 (A187)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 48,Α187 και εικ. 172), ΕΡΩΤΟΣ η κύλιξ του **T. B148 (A1)**, και ΠΑΥΣΙΛΥΠΟΣ η κύλιξ του **T. Ζ (BE 39961)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 72,ΒΕ 39961).

Ως προς το σχήμα, στα παραδείγματα των θηβαϊκών τάφων παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των κυλίκων που φέρουν διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και εκείνων, οι οποίες φέρουν εγχάρακτες επιγραφές. Οι πρώτες είναι μικρότερες σε μέγεθος και έχουν καμπύλο, ενιαίο περίγραμμα, ενώ οι δεύτερες είναι μεγαλύτερες, μεγωνιάδες περίγραμμα. Οι κύλικες με εγχάρακτες επιγραφές, οι οποίες βρέθηκαν στη Μεδεώνα και στη Λιβαδειά, έχουν όμοιο σχήμα με τις κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» που βρέθηκαν στα παραπάνω νεκροταφεία και στο νεκροταφείο των Θηβών.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι κύλικες με εγχάρακτες επιγραφές από τη Μεδεώνα και τη Λιβαδειά χρονολογούνται αποκλειστικά στον 3^ο αι. π.Χ., ενώ οι αντίστοιχες των Θηβών χρονολογούνται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι θηβαϊκές αποτελούν προϊόντα τοπικών εργαστηρίων, κατ' απομίμηση των κυλίκων της ΒΔ. Βοιωτίας, και άρχισαν να κατασκευάζονται αφότου σταμάτησε η παραγωγή τους στη ΒΔ. Βοιωτία.

Τρεις από τις υπόλοιπες θηβαϊκές κύλικες του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. είναι μελαμβαφείς, χωρίς διακόσμηση : των **T. B72 (A1)**, **T. N490 (A1)** (εικ. 31,Α1) και **T. N416 (A2)** (εικ. 107 και εικ. 172). Η τελευταία μπορεί να παραβληθεί με κύλικες από την αθηναϊκή Αγορά, οι οποίες μιμούνται παλαιστινιακό τύπο³⁴⁸.

Βοιωτικές μελαμβαφείς κύλικες, όμοιου τύπου με τις κύλικες που φέρουν εγχάρακτες επιγραφές αλλά χωρίς διακόσμηση, περιείχαν και δύο τάφοι του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. : ο

³⁴⁶ Βλ. σημ. 350.

³⁴⁷ Rotroff 1997, 233-234, αρ. 1576-1579, πίν. 124.

³⁴⁸ Rotroff 1997, 117-118, αρ. 391-394, πίν. 38.

Τ. Β20 (Α3) και ο Τ. Ν293 (Α1) (εικ. 107. Η κύλιξ του πρώτου είναι μικρού μεγέθους και προέρχεται από τη ΒΔ. Βοιωτία

Το σχήμα φαίνεται να εξελίσσεται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και στην πρόιμη ρωμαϊκή περίοδο στην Αττική³⁴⁹ και στη Ρόδο, ενώ μεμονωμένα παραδείγματα έχουν βρεθεί σε διάφορες περιοχές του ελληνιστικού κόσμου³⁵⁰.

Κωνικές φιάλες

Στους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου που εξετάζουμε βρέθηκαν επτά κωνικές φιάλες, οι οποίες ανήκουν σε δύο τύπους : οι πέντε στον τύπο 1 των κωνικών φιαλών της Rotroff με διακόσμηση στο εσωτερικό τους της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»³⁵¹, και οι δύο στον τύπο του «μαστού»³⁵².

Α) Από τις κωνικές φιάλες του τύπου 1, αυτή του Τ. Ν39 (Α1) κοσμείται στο κέντρο του πυθμένα και με ανάγλυφο έμβλημα κεφαλής σατύρου (εικ. 103 και εικ. 173), το οποίο περιβάλλουν σταγόνες από λευκό επίθετο χρώμα. Στο μέσον της εσωτερικής επιφάνειας του αγγείου, κλαδί ελιάς αποδίδεται με χάραξη και λευκό επίθετο χρώμα. Το σχήμα του αγγείου παρουσιάζει ομοιότητες με τη φιάλη αρ. 333 της αθηναϊκής Αγοράς, η οποία χρονολογείται στο 280-260 π.Χ., και το έμβλημά του με αυτό της φιάλης αρ.332, η οποία χρονολογείται στο 275-265 π.Χ.³⁵³. Θα πρέπει, πιθανότατα, να θεωρηθεί εισηγμένη από την Αττική.

Οι υπόλοιπες τέσσερις κωνικές φιάλες κοσμούνται στο κέντρο του πυθμένα με εναλλασσόμενες λευκές και ερυθρές ακτίνες (Τ. Ν480, Α8) (εικ. 173) και στο μέσον της εσωτερικής επιφάνειάς τους με βλαστόπειρα κισσού (Τ. Β49, Α1 και Τ. Ν322, Α1) (εικ. 103 και εικ. 173) ή απλό κλάδο ελιάς (Τ. Β172, Α5) (εικ. 103 και εικ. 173).

Οι κωνικές φιάλες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» πρωτοεμφανίζονται στην αθηναϊκή Αγορά και στη Νότια Ιταλία περί το 275 π.Χ. και η παραγωγή τους διαρκεί μέχρι και το 175 π.Χ., ενώ σποραδική χρήση τους διαπιστώνεται

³⁴⁹ Thompson 1934, 372, αρ. D17, εικ. 58 και 118, 397, αρ. E 52-53, εικ. 84. Rotroff 1997, 117-119, αρ. 391-406, πίν. 38-39. H. S. Robinson, *Pottery of the Roman Period : Chronology, Agora V*, Princeton 1959, 13-14, αρ. F 29-32, πίν. 1, 64 και 28, αρ. G 51-G 52, πίν. 5, 66.

³⁵⁰ Πατσιαδά 1983, 110-111, αρ. 24-37, σχ. 9, πίν. 53 β-55 α. Για τη γεωγραφική εξάπλωση του σχήματος βλ. ό.π., 111 σημ. 28 και 29.

³⁵¹ Πρόκειται για τη φιάλη με έμβλημα στον πυθμένα της του Τ. Ν39 (Α1), του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και για τις φιάλες των Τ. Β49 (Α1), Τ. Β172 (Α5), Τ. Ν322 (Α1) και Τ. Ν480 (Α8), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Για τον τύπο βλ. Rotroff 1997, 112-113, αρ. 332-356, εικ. 21, πίν. 33-34. Βλ. και ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 213.

³⁵² Πρόκειται για τους «μαστούς» του Τ. Ν170 (Α2), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και του Τ. 28 (ΒΕ 39974) της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

³⁵³ Rotroff 1997, 277, αρ. 332-333, εικ. 21, πίν. 33, 36. Οι κωνικές φιάλες με εμβλήματα και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» θεωρούνται Αιγυπτιακής εμπνεύσεως. Βλ. σχετικά R. Pagenstecher, *Die calenische Reliefkeramik, JdI-Ergänzungs Heft 8*, Berlin 1909, 6-8, πίν. 1. Rotroff 1997, 110-111.

μέχρι και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ.³⁵⁴. Το είδος αυτό αγγείου διαδόθηκε και σε άλλα εργαστήρια του ελληνιστικού κόσμου³⁵⁵.

Εκτός από την αθηναϊκή Αγορά, παρόμοιες φιάλες έχουν βρεθεί στο Καβίρειο Θηβών³⁵⁶, όπου έχουν θεωρηθεί προϊόντα τοπικού εργαστηρίου, και στα νεκροταφεία της αρχαίας Τανάγρας³⁵⁷.

Με εξαίρεση τη φιάλη του T. N39 (A1), οι υπόλοιπες τέσσερις από τους θηβαϊκούς τάφους του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., λόγω της ανομοιομορφίας του γανώματος και της αμέλειας της διακόσμησής τους πρέπει να θεωρηθούν προϊόντα βοιωτικών εργαστηρίων. Τα καβιραϊκά παραδείγματα φέρουν διακόσμηση μόνο στον πυθμένα τους (γραπτές ακτίνες), ενώ τα ταναγραϊκά και στην εσωτερική τους επιφάνεια (βλαστόσπειρες κ.ά φυτικά διακοσμητικά θέματα), όπως η πλειονότητα των θηβαϊκών.

B) Στον τύπο των «μαστών» ανήκουν οι κωνικές φιάλες του T. N170 (A2) και του **T. 28 (BE 39974)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου».

Η πρώτη είναι μελαμβαφής, έχει μικρή επιφάνεια έδρασης και φέρει διπλή αυλάκωση στην εσωτερική επιφάνεια. Παρουσιάζει ομοιότητες με την αρ. 331 φιάλη της αθηναϊκής Αγοράς, η οποία χρονολογείται στο 175-165 π.Χ.³⁵⁸ (εικ. 133 και εικ. 174).

Η δεύτερη είναι ερυθροβαφής, χωρίς βάση, και φέρει αυλακώσεις στην εξωτερική επιφάνεια, κάτω από το χεῖλος (εικ. 74, BE 39974 και εικ. 174). Παρουσιάζει ομοιότητες με την αρ. 329 φιάλη της αθηναϊκής Αγοράς, η οποία χρονολογείται στο 200-175 π.Χ.³⁵⁹. Ωστόσο, το θηβαϊκό παράδειγμα χρονολογείται από τα υπόλοιπα συνευρήματα του τάφου στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Από τη Θήβα προέρχεται ένα ακόμη παράδειγμα, το οποίο βρέθηκε στον T. 16 του λόφου «Κολωνάκι», στο Νότιο νεκροταφείο³⁶⁰.

Οι πήλινοι «μαστοί» φαίνεται να μιμούνται αργυρά και γυάλινα πρότυπα. Εκτός από την αθηναϊκή Αγορά, ο τύπος αυτός κωνικής φιάλης έχει βρεθεί και σε άλλα μέρη, όπως στην Κόρινθο, τη Μικρά Ασία, την Κύπρο και την Κάτω Ιταλία³⁶¹.

³⁵⁴ Thompson 1934, 348, αρ. C7, εικ. 29 και 118. Rotroff 1997, 110-117, εικ. 21-22, πίν. 33-37.

³⁵⁵ Για τη γεωγραφική εξάπλωση του είδους αυτού αγγείου βλ. Rotroff 1997, 110, σημ. 113 (όπου και η σχετική βιβλιογραφία).

³⁵⁶ Heimberg 1982, 45-46, 136, αρ. 300-314, πίν. 14.

³⁵⁷ Υπάρχουν αρκετά δημοσιεύματα παραδείγματα από παλαιές αλλά και πρόσφατες ανασκαφές τάφων στην περιοχή της ταναγραϊκής νεκροπόλεως. Ένας μικρός αριθμός τους εκτίθεται στις προθήκες του πρόσφατα ανακαινισμένου Αρχαιολογικού Μουσείου Σχηματαρίου.

³⁵⁸ Rotroff 1997, 110, 277, αρ. 331, εικ. 20, πίν. 33.

³⁵⁹ Ό. π., 109-110, 276, αρ. 329, εικ. 20, πίν. 33.

³⁶⁰ Κεραμόπουλλος 1917, 232-233, εικ. 168. 5. Σύμφωνα και με τη Rotroff ο T. 16, αν και χρονολογήθηκε από τον Κεραμόπουλλο στον 3^ο αι. π.Χ., η μορφή των μυροδοχείων που περιείχε συνηγορεί υπέρ της αναχρονολόγησής του στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Rotroff 1997, 110 σημ. 110.

³⁶¹ Για την εξάπλωση των «μαστών» βλ. Rotroff 1997, 109-110 και σημ. 108 (όπου και όλη η σχετική βιβλιογραφία).

Ημισφαιρικοί σκύφοι.

Οι ημισφαιρικοί σκύφοι με βάση, οι οποίοι απαντούν στην αθηναϊκή Αγορά, βρέθηκαν σε μικρό αριθμό στους θηβαϊκούς τάφους του 2^{ου} αι. π.Χ.

Ο τύπος εμφανίζεται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Παραδείγματά του βρέθηκαν στους Τ. Β20 (Α2), Τ. Β153 (Α1), Τ. Ν106 (Α1) (εικ. 133 και εικ. 174), **Τ. Β48 (Α14)** (εικ. 13, Α14 και εικ. 174) και Τ. Ν482 (Α15) (εικ. 30β,1). Σε αντίθεση με τα αττικά, που καλύπτονται ολόκληρα με στιλπνό μελανό ή ερυθρό γάνωμα και ενίοτε φέρουν στον πυθμένα τους έκτυπη διακόσμηση ανθεμίων³⁶², τα θηβαϊκά καλύπτονται κατά κανόνα εσωτερικά και εν μέρει εξωτερικά με θαμπό ερυθρό γάνωμα³⁶³. Εξάιρεση αποτελεί ο μελαμβαφής σκύφος του Τ. Ν482 (Α15).

Στη Θήβα ο τύπος φαίνεται ότι υιοθετήθηκε μέσω της Αττικής.

Ανάγλυφοι σκύφοι

Οι ανάγλυφοι σκύφοι αποτελούν ένα από τα πιο αγαπητά είδη αγγείων της ελληνιστικής περιόδου και ιδιαίτερα του 2^{ου} αι. π.Χ. Μεγάλα κέντρα παραγωγής τους και τοπικά εργαστήρια έχουν αναγνωριστεί σε όλη τη μεσογειακή λεκάνη³⁶⁴.

Η μελέτη μεγάλου αριθμού θραυσμάτων ανάγλυφων σκύφων, που βρέθηκαν στο θηβαϊκό Καβίρειο, οδήγησαν την Heimberg στην αναγνώριση τουλάχιστον ενός βοιωτικού

³⁶² Ο.π., 164, 344, αρ. 1039-1044, πίν. 78. Για την εξέλιξη του σχήματος, το οποίο είναι χαρακτηριστικό για την ΕΣΑ κεραμική, βλ. Γραβάνη 2004, 575.

³⁶³ Για ερυθροβαφή κεραμική τοπικών εργαστηρίων βλ. Παππά 1989. Γραβάνη 2004.

³⁶⁴ Courby 1922. Hausmann 1959. Laumonier 1977. Siebert 1978. Sinn 1979. Rotroff 1982. Ακαμάτης 1993, 21-25 (όπου παρουσιάζεται η μέχρι τότε έρευνα για τα εργαστήρια ανάγλυφων σκύφων του ελληνιστικού κόσμου). Για τοπικά εργαστήρια βλ. Καλτσάς 1983, 51-55. Ρ. Προσκυνητοπούλου, Σκύφοι με ανάγλυφη διακόσμηση από την Ήλιδα, *ΑΔ* 47-48, 1992-1993 : Μελέτες, 83-164, σχ. 1-13, πίν. 23-38. Μετά το 1993, σύντομες δημοσιεύσεις σχετικές με τοπικά εργαστήρια ανάγλυφων σκύφων βλ. στη *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994 : U. Hausmann, Phasen und Werkstätten mittelitalischer Reliefbecher, 275-281. Κ. Τσάκος, Πήλινες μήτρες «μεγαρικών» σκύφων από τη Σάμο, 294-301· στη *Δ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997 : Chr. Rogl, Homerische Becher aus der Stadt Elis, 317-328. Κ. Γραβάνη, Ανάγλυφοι σκύφοι από το ιερό της Δωδώνης, 329-344. M. Massa, La ceramica ellenistica con decorazione a rilievo della Bottega di Efestia, 345-351. S. Rotroff, Moldmade Relief Bowls from Sardis, 359-366. G. de Luca, Trädierung von Bildthemen in der Werkstätten megarischer Becher in Pergamon, 367-368. J. la Genière, Bols mégariens dans le sanctuaire d' Apollon à Claros, 369-370. Παππά 1997. Pierobon-Benoit 1997 · στην *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000 : P. Kögler, Hellenistische Relief keramik aus Knidos, 189-194. Φ. Δακορόνια, «Μεγαρικοί» σκύφοι από την ανατολική Λοκρίδα, 453-460. Ρ. Puppo-F. Mosca, La ceramica megarese a Cipro. Ritrovamenti ed individuazione di officine, 461-476. Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Μήτρες για την κατασκευή ανάγλυφων σκύφων από τις Φερές και άλλες περιοχές της Θεσσαλίας, 507-514. Γραβάνη 2000. Κ. Gravani, The Local Workshops of Mould-Made Bowls, στο I. Isager (εκδ.), *Foundation and Destruction. Nikopolis and Northwestern Greece*, Monographs of the Danish Institute at Athens III, 2001, 117-145. · στη *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004 : Ρ. Puppo, Attestazioni di ceramica megarese nell' alto Adriatico, 593-604. F. Mosca, La ceramica megarese : Artigianato e design, 605-608. Χατζηαγγελάκης 2004.

εργαστηρίου παραγωγής τους, τοπικού χαρακτήρα, με επιδράσεις από την Αττική και από τα ιωνικά κέντρα παραγωγής και ιδιαίτερα από την Πέργαμο³⁶⁵.

Σε 37 από τους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, που μελετήθηκαν, βρέθηκαν 40 ανάγλυφοι σκύφοι. Στην πλειονότητά τους προέρχονται από το ίδιο τοπικό εργαστήριο, που αναγνώρισε η Heimberg, όπως προκύπτει από τα διακοσμητικά τους θέματα και από την ποιότητα της κατασκευής τους.

Όλοι σχεδόν οι σκύφοι έχουν ημισφαιρικό σώμα και χείλος που στρέφεται προς τα έξω, άλλοτε έντονα και άλλοτε ελαφρά, παρουσιάζοντας ομοιότητες περισσότερο με αργειακούς και λιγότερο με αττικούς σκύφους³⁶⁶. Εξαιρεση αποτελεί ο σκύφος του T. N221 (A2) (εικ. 128), ο οποίος έχει το τυπικό σχήμα των ιωνικών και φέρει τυπωμένο στο μετάλλιο του, μέσα σε στροβίλο, το ανάγλυφο μονόγραμμα του Μενεμάχου, που βεβαιώνει την ιωνική του προέλευση³⁶⁷.

Τα τοιχώματά τους είναι αρκετά παχιά και το γάνωμά τους θαμπό και δίχρωμο, λόγω κακής οπτήσεως -αλλού καστανόμαυρο και αλλού καστανέρυθρο.

Οι 25 από τους 40 σκύφους προέρχονται από τάφους του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Στην πλειονότητά τους φέρουν φυτική διακόσμηση στην κύρια ζώνη τους :

Οι σκύφοι των **T. B43 (A1)**³⁶⁸ (εικ. 11, A1 και εικ. 123), **T. B90 (A13)**³⁶⁹ (εικ. 12, A13 και εικ. 124), T. B114 (A1) (εικ. 118), **T. B192 (A6)**³⁷⁰ (εικ. 20, A6 και εικ. 127) και T. N395 (A7) (εικ. 110) έχουν ως κύρια διακόσμηση μακρά φύλλα φτέρης³⁷¹, άλλοτε με διπλή κεντρική νεύρωση, διακοσμημένη με παράλληλες οριζόντιες γραμμές³⁷² (**T. B90, A13, T. B158, A15**, και T. N395, A7) ή με σειρά στιγμών (**T. B192, A6**), και άλλοτε ακόσμητη (**T. B43, A1**). Στον T. B114 (A1) τα φύλλα φτέρης δεν φέρουν κεντρική νεύρωση και εναλλάσσονται με τσαμπιά σταφυλιού³⁷³, ενώ στον **T. B43 (A1)** εναλλάσσονται με βλαστόσπειρες που απολήγουν σε άνθη. Οι σκύφοι των **T. B90 (A13)** και T. N395 (A7), εκτός από τα παρόμοια φύλλα φτέρης της κύριας διακόσμησής τους, έχουν και παρόμοια

³⁶⁵ Heimberg 1982, 99-101, πίν. 54-66. Ένα ακόμη τοπικό εργαστήριο ανάγλυφων σκύφων αναγνωρίζεται ότι υπήρχε στην Α. Βοιωτία, πιθανότατα στην αρχαία Τανάγρα. Metzger 1969, 62-64. Hausmann 1959, 52-57. Sinn 1979, 70-120.

³⁶⁶ Siebert 1978, πίν. 95-96. Rotroff 1982, πίν. 92. Heimberg 1982, πίν. 54

³⁶⁷ Για το σχήμα βλ. Laumonier 1977, 21-68, πίν. 1-14, πίν. 113-118 (για το εργαστήριο του Μενεμάχου), αρ. 1438, πίν. 131 (για το σχήμα), αρ. 4159, 4867, εικ. 2, πίν. 96 (για το μονόγραμμα), αρ. 4329, αρ. 4331, πίν. 112 (για τη διακόσμηση του μετάλλιου). Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 82, αρ. 651, πίν. 48.

³⁶⁸ Βλ. σελ. 69.

³⁶⁹ Βλ. σελ. 79

³⁷⁰ Βλ. σελ. 96.

³⁷¹ Laumonier 1977, 432-433, πίν. 100. Rotroff 1982, 17, 52-53, αρ. 72-73, πίν. 13, 74, 94.

³⁷² Θυμίζει φύλλα φτέρης του αργειακού εργαστηρίου του Αγαθοκλή. Βλ. Siebert 1978, πίν. 71, 2-3.

³⁷³ Παρόμοια τσαμπιά σταφυλιού απαντούν μεταξύ αντωπών κριών σε ανάγλυφο σκύφο του αργειακού εργαστηρίου του μονογράμματος M. Siebert 1978, 57, αρ. M.69, πίν. 29.

δευτερεύουσα διακόσμηση κάτω από το χείλος (σειρές λεπιδοειδών φύλλων), καθώς και παρόμοιο μετάλλιο (γοργόνειο)³⁷⁴.

Η κύρια διακόσμηση του σκύφου του T. N308 (A3) (εικ. 121) και του ιωνικού σκύφου του T. N221 (A2) (εικ. 128) αποτελείται από εναλλασσόμενα μακρά φύλλα φτέρης - στην πρώτη περίπτωση- ή λωτού -στη δεύτερη περίπτωση- και άκανθας. Τα φύλλα άκανθας, αγαπητό διακοσμητικό θέμα των ιωνικών αλλά και πολλών τοπικών εργαστηρίων³⁷⁵, δεν συνηθίζονται στους θηβαϊκούς σκύφους. Στον πρώτο σκύφο, μεταξύ των εναλλασσόμενων φύλλων, παρεμβάλλονται βλαστόσπειρες, ενώ στον δεύτερο βλαστοί, που απολήγουν σε άνθη.

Η κύρια ζώνη του δεύτερου σκύφου του T. N308 (A12) (εικ. 120) κοσμείται σε πρώτο επίπεδο με εναλλασσόμενα μικρά και μεγάλα καρδιόσχημα φύλλα (*nymphaea nelumbo*)³⁷⁶ και σε δεύτερο επίπεδο με μακρά, επικαλυπτόμενα φύλλα λωτού (*nymphaea lotus*)³⁷⁷.

Από μακρά φύλλα λωτού αποτελείται και η κύρια διακόσμηση των σκύφων των **T. B41 (A8)**³⁷⁸ (εικ. 10, A8 και εικ. 122) και **T. N49 (A5)**³⁷⁹ (εικ. 23, A5). Τα φύλλα του **T. B41 (A8)** με την κεντρική νεύρωση, θυμίζουν παραδείγματα από την Πέλλα, την Αμβρακία και τη Δ. Θεσσαλία³⁸⁰, ενώ του **T. N49 (A5)** έχουν αποδοθεί αδέξια με το χέρι και όχι με μήτρα.

Με παράλληλες σειρές μικρών επικαλυπτόμενων φύλλων ή ανθέων κοσμούνται στην κύρια ζώνη τους οι σκύφοι των **T. B158 (A3)**³⁸¹ (εικ. 16, A3) και T. N256 (A3) (εικ. 109) – φύλλα φτέρης³⁸²-, T. B36 (A2) (εικ. 110) –ανθέμια³⁸³-, και T. B114 (A2) (εικ. 119) – πιθανότατα νούφαρα. Ο τελευταίος φέρει στη ζώνη κάτω από το χείλος παρόμοια δευτερεύουσα διακόσμηση με αυτήν του σκύφου του **T. B90 (A13)** (εικ. 12, A13 και εικ. 124) και έχει παρόμοιο μετάλλιο, στην περίμετρο του οποίου φέρει ως υποστηρίγματα βάσης

³⁷⁴ Το γοργόνειο του μεταλλίου παρουσιάζει ομοιότητες με ανάλογα μετάλλια σκύφων του εργαστηρίου του Βίωνος και των κατηγοριών 1 και 2 της αθηναϊκής Αγοράς. Rotroff 1982, 26, 30, αρ. 73, 143-145, 101, 121, 152, 171, 227, πίν. 13, 27, 75-76, 78-79, 84, 94, 98. Περισσότερο, όμως, πλησιάζει στα μετάλλια του αργειακού εργαστηρίου του Δημητρίου-Ιάσωνος. Siebert 1978, πίν. 74, 1.

³⁷⁵ Rotroff 1982, 55, αρ. 93-97, πίν. 16-17. Laumonier 1977, 413-414, 417-419, πίν. 97-98. Schäfer 1968. Siebert 1978, πίν. 75, 84 και 89. Γραβάνη 2000, 485-486, πίν. 239-247.

³⁷⁶ Rotroff 1982, 47, αρ. 20, πίν. 4, 98. Siebert 1978, 44, αρ. K.122, K.144, πίν. 34, 78, 2-4, 79,7 και 85, 6 (αργειακό εργαστήριο του Κλεαγόρα).

³⁷⁷ Το θέμα των *nymphaea lotus* είναι από τα πιο δημοφιλή στην Αττική. Rotroff 1982, 18, αρ. 49-53, 55-67, 78, 79, 83, πίν. 8-12, 14, 94.

³⁷⁸ Βλ. σελ. 68.

³⁷⁹ Βλ. σελ. 100. Ο σκύφος του **T. N49 (A5)** πρέπει να χρονολογηθεί στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.

³⁸⁰ Ακαμάτης 1993, πίν. 36 ε. Κ. Γραβάνη, Κεραμική των ελληνοιστικών χρόνων από την Ήπειρο, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 29, 1988-1989, 105, πίν. 2 ε. Χατζηαγγελάκης 2004, 144-145, αρ. 20, πίν. 40.

³⁸¹ Βλ. παραπάνω σελ. 86.

³⁸² Τα μικρά φύλλα φτέρης αποτελούν πολύ συνηθισμένο θέμα στους αττικούς σκύφους. Rotroff 1982, 17, 47-49, αρ. 24-29, 33, 43-45, πίν. 4-8, 73, 93-94, 98.

³⁸³ Laumonier 1977, 437-438, αρ. 231, πίν. 101-102. Rotroff 1982, αρ. 30, πίν. 5.

τέσσερις πλαστικές αχιβάδες³⁸⁴. Παράλληλες σειρές νουφάρων, όπως αυτές του σκύφου του T. B114 (A2), κοσμούν και την κύρια ζώνη του σκύφου του T. N260 (A7) (εικ. 114). Σε δεύτερη ζώνη, κάτω από τη ζώνη με τη φυτική διακόσμηση, εναλλάσσονται γοργόνεια και γυμνές γυναικείες μορφές, που από τη μέση και κάτω έχουν τη μορφή ουράς ψαριού. Χαμηλά, στα ενδιάμεσα των μορφών, υπάρχουν ως παραπληρωματικά στοιχεία παρόμοιες με της κύριας διακόσμησης αχιβάδες. Στο μέταλλο υπάρχει γοργόνειο μέσα σε κύκλο στιγμών και στην περίμετρό του σειρά μικρών έγκοιλων τετραγώνων. Όμοια σειρά τετραγώνων κοσμεί και τη ζώνη κάτω από το χείλος. Ως στηρίγματα βάσης έχουν τοποθετηθεί, περιμετρικά του μεταλλίου, τέσσερις πλαστικές αχιβάδες.

Ο σκύφος του T. B181 (A12) (εικ. 126) κοσμείται με παράλληλες σειρές εκφυλισμένων φυλλαρίων και αντί για μέταλλο φέρει τέσσερις πλαστικές αχιβάδες ως υποστηρίγματα της βάσης³⁸⁵. Η διακόσμησή του θυμίζει σκύφο από την Ιασό με εγχάρακτα, όμως, φυλλάρια, ο οποίος θεωρείται εισηγμένος από την Κνίδο³⁸⁶.

Ένα μεγάλο οριζόντιο κλαδί με φύλλα και καρπούς μυρτιάς αποτελεί την κύρια διακόσμηση του σκύφου του T. N442 (A2)³⁸⁷ (εικ. 109). Ως παραπληρωματικά στοιχεία εικονίζονται στα ενδιάμεσα των πάνω φύλλων του κλαδιού σχηματοποιημένα τραγόμορφα προσωπεία³⁸⁸ και δύο ολόσωμες μορφές : μια Νίκη κι ένας άνδρας με τραγόμορφη κατ' ενώπιον κεφαλή, και στα ενδιάμεσα των κάτω φύλλων Νίκες, που πετούν προς τα δεξιά³⁸⁹.

Ο σκύφος του **T. Z (BE 39960)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου»³⁹⁰ (εικ. 72, BE 39960 και εικ. 132), σώζεται αποσπασματικά. Ωστόσο η διακόσμησή του διακρίνεται καθαρά. Η κύρια διακόσμησή του αποτελείται από οριζόντιο κλαδί με φύλλα και καρπούς βελανιδιάς³⁹¹ και μεμονωμένα άνθη λωτού χαμηλά στη βάση.

Ο σκύφος του T. N167 (A17) (εικ. 112), με τη διπλή σειρά ημικυκλίων, ανήκει στην κατηγορία των σκύφων με διακόσμηση ομόκεντρων ημικυκλίων και στιγμών, η οποία

³⁸⁴ Για αχιβάδες γύρω από το μέταλλο βλ. Rotroff 1982, 52, αρ. 65, πίν. 11. Κ. Γραβάνη, *Ανάγλυφοι σκύφοι από το ιερό της Δωδώνης, Δ' ΣυνέλλΚερ*, 337.

³⁸⁵ Βλ. παραπάνω σημ. 387.

³⁸⁶ Pierobon-Benoit 1997, 375, πίν. 379 β.

³⁸⁷ Κλαδιά κισσού ή αμπέλου ελισσόμενα και κλαδιά ελιάς και μυρτιάς συναντάμε συχνά σε σκύφους των ιωνικών εργαστηρίων. Βλ. Schäfer 1968, 67. Courby 1922, 404-408, εικ. 88.41 (διακοσμητικά μοτίβα από Πέργαμο). Ως κύρια διακόσμηση απαντούν και στην Κόρινθο. Βλ. Edwards 1975, 161-162, αρ. 793-794, πίν. 66. Ως διακόσμηση στη δευτερεύουσα ζώνη κάτω από το χείλος, στην Ήπειρο. Βλ. Γραβάνη 2000, 485, πίν. 234.

³⁸⁸ Rotroff 1982, 59, 71-72, 92, αρ. 123, 224, 408, πίν. 77, 83, 91 (του εργαστηρίου Α)

³⁸⁹ Για παρόμοιες Νίκες που πετούν βλ. ό.π., 60-61, αρ. 139-140, πίν. 26, 77.

³⁹⁰ Βλ. σελ. 160.

³⁹¹ Για το θέμα του κλαδιού βελανιδιάς βλ. Courby 1922, 404-408, εικ. 88.41 (διακοσμητικό θέμα από την Πέργαμο). Γραβάνη 2000, 485, πίν. 234.

μιμείται τη μακεδονική ασπίδα (shild bowls) και εμφανίστηκε στα εργαστήρια της Περγάμου και της Κορίνθου στο α΄ τέταρτο του 2^{ου} αι. π.Χ.³⁹².

Ο σκύφος του T. B27 (A4) είναι ο μοναδικός χωρίς ανάγλυφη διακόσμηση (εικ. 112). Έχει σώμα ημισφαιρικό, χείλος με κάθετα τοιχώματα και το μετάλλιο χωρίζεται από το υπόλοιπο σώμα με βαθιά αυλάκωση. Ένα ακόμη παράδειγμα παρόμοιου σκύφου έχει βρεθεί στην αθηναϊκή Αγορά³⁹³.

Στην κατηγορία των σκύφων με μακρά πέταλλα και ενδιάμεσες κατακόρυφες σειρές στιγμών³⁹⁴ ανήκει ο σκύφος του T. N120 (A15)³⁹⁵ (εικ. 26, A15).

Ερωτικές σκηνές ως κύρια διακόσμηση φέρουν οι σκύφοι των T. B169 (A3) (εικ. 115) και T. 113 (A649)³⁹⁶ του οικ. Τσάλλα (εικ. 58, A649 και εικ. 131).

Στον πρώτο σκύφο εναλλάσσονται ζευγάρια σε τρεις διαφορετικές ερωτικές σκηνές³⁹⁷ κι ανάμεσά τους παρεμβάλλονται γυναικείες αγαλματικές μορφές, σε χειρονομία αποκαλύψεως. Στη δευτερεύουσα ζώνη κάτω από το χείλος παριστάνονται εναλλάξ γυμνές ανδρικές μορφές και ζώα που τρέχουν προς τα αριστερά, ενώ γύρω από το γοργόνειο του μεταλλίου εναλλάσσονται φύλλα φτέρης με προσωπεία του θεού Διονύσου³⁹⁸.

Στον δεύτερο σκύφο, οι ίδιες ερωτικές σκηνές εναλλάσσονται με μορφές πολεμιστών, ενώ το μετάλλιο διακοσμείται με ρόδακα και περιμετρικά με σειρά μικρών φύλλων φτέρης.

Στην κύρια ζώνη του T. 115 (A681)³⁹⁹ του οικ. Τσάλλα (εικ. 59, A681 και εικ. 130) μακρά φύλλα φτέρης εναλλάσσονται με προσωπεία του θεού Διονύσου και δελφίνα⁴⁰⁰, ενώ ψηλά στη ζώνη παριστάνονται σε μία σειρά Νίκες που πετούν προς τα αριστερά και Έρωτες που πετούν προς τα δεξιά. Στο μετάλλιο παριστάνεται γοργόνειο μέσα σε κύκλο στιγμών και περιμετρικά του μεταλλίου σειρά μικρών ανθεμίων.

Στη δευτερεύουσα διακόσμηση των σκύφων του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. των θηβαϊκών τάφων, συγκαταλέγονται :

Στις ζώνες κάτω από το χείλος :

³⁹² Rotroff 1982, 38, αρ. 400-402, πίν. 68-69, 89. Edwards 1975, 182-184, αρ. 921-932, πίν. 36, 80-81. Ch. M. Edwards, Corinthian Moldmade Bowls : The 1926 Reservoir, *Hesperia* 55, 1986, 389-419. Laumonier 1977, 484, αρ. 4301, 4304, πίν. 112

³⁹³ Rotroff 1982, 5, 92, αρ. 405, πίν. 69.

³⁹⁴ Rotroff 1982, 34-37, πίν. 58-64.

³⁹⁵ Βλ. σελ. 110.

³⁹⁶ Βλ. σελ. 145.

³⁹⁷ Για παρόμοιες ερωτικές σκηνές βλ. Schäfer 1968, 79-80, πίν. 26—32.

³⁹⁸ Τα προσωπεία του θεού Διονύσου μιμούνται τα αντίστοιχα προσωπεία σκύφων του εργαστηρίου του Μενεμάχου. Laumonier 1977, 42, αρ. 3275, 3478, πίν. 118. Για παρόμοια προσωπεία βλ. Siebert 1978, 126-128, πίν. 60, 93 (σκύφοι βοιωτικής έμνευσης από τους Δελφούς). Heimberg 1982, 100, 113, αρ. 939, πίν. 64, 66.

³⁹⁹ Βλ. σελ. 148.

⁴⁰⁰ Rotroff 1982, 89, αρ. 381, πίν. 66, 88.

Διπλές σπείρες με μικρά ενδιάμεσα ανθέμια και ιωνικό κυμάτιο (σκύφοι των T. B36, A2 και T. N308, A12) (εικ. 120).

Εναλλασσόμενα ανθέμια με φύλλα λωτού και σειρά στιγμών (σκύφος του T. **B43, A1**) (εικ. 11, A1 και εικ. 121).

Σειρά στιγμών (σκύφοι των T. N221, A2 και T. **N49, A5**) (εικ. 128 και 23, A5).

Διπλή σειρά λεπιδοειδών φύλλων (σκύφοι των T. **B90, A13**, T. B114, A2 και T. N395, A7) (εικ. 12, A13, εικ. 124, εικ. 119 και εικ. 110).

Κλαδί με φύλλα κισσού (σκύφος του T. **B158, A3**) (εικ. 16, A3 και εικ. 125).

Σειρά στιγμών και κλαδί ελιάς (σκύφοι των T. N256, A3 και T. N308, A3) (εικ. 109 και 121).

Σειρά με ρόδακες και πάπιες (σκύφος του T. B164, A11) (εικ. 117).

Σειρά Νικών που πετούν προς τα δεξιά (σκύφος του T. N442, A2) (εικ. 109).

Σειρά εναλλασσόμενων γυμνών ανδρικών μορφών και ζώων που τρέχουν προς τα δεξιά (σκύφος του T. B169, A3) (εικ. 115).

Σειρά έγκοιλων τετραγώνων (σκύφος του T. N260, A7) (εικ. 113 και εικ. 114).

Στα μετάλλια :

Ρόδακες διαφορετικοί σε κάθε αγγείο (σκύφοι των T. B36, A2, T. **B41, A8, T. B43, A1, T. B158, A3**, T. B164, A11, T. **B192, A6, T. N120, A15**, T. N256, A3, T. N308, A12, T. N442, A2, T. **113, A649, T. Z, BE 39960** (εικ. 110, εικ. 122, εικ. 16, A3, εικ. 117, εικ. 127, εικ. 26, A15, εικ. 109, εικ. 120, εικ. 131, εικ. 132).

Γοργόνεια όμοια (σκύφοι των T. **B90, A13**, T. B114, A2, T. B169, A3, T. N260, A7, T. N308, A3 και T. N395, A7, T. **115, A681** (εικ. 114, εικ. 119, εικ. 121, εικ. 124, εικ. 130).

Πλαστικές αχιβάδες ως υποστηρίγματα βάσης (σκύφοι των T. B114, A2, T. **B158, A15**, T. B181, A12, T. N260, A7) (εικ. 119, εικ. 125, εικ. 126, εικ. 114).

Ως παραπληρωματικά διακοσμητικά στοιχεία της κύριας διακοσμητικής ζώνης τοποθετούνται πάπιες (σκύφοι T. N308, A12 και T. N221, A2) (εικ. 120, εικ. 128), πουλιά που πετούν (T. **B90, A13**) (εικ. 124) και καρδιόσχημα φύλλα (T. **B158, A15** και T. **B192, A6**) (εικ. 125, εικ. 127).

Οι 14 από τους 15 σκύφους των τάφων του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. ανήκουν σε δύο κατηγορίες : α) στους σκύφους με διακόσμηση μακρών πετάλλων (long petal bowls)⁴⁰¹ και β) στους σκύφους με διακόσμηση εγχάρακτων πολυγώνων.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν 10 σκύφοι –των T. B7 (A2) (εικ. 111), T. B32 (A5), T. B164 (A11) (εικ. 117), T. **B171 (A2)** (εικ. 17, A2), T. N57 (A6), T. N293 (A3) (εικ. 116), T. N302 (A37) (εικ. 88,2), T. **N501 (A1)** (εικ. 111), T. N517 (A1) (εικ. 116) και του T. **28 (BE 39973)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 74, BE 39973).

⁴⁰¹ Βλ. σημ. 394.

Ο σκύφος του T. B176 (A4) (εικ. 117) φέρει διακόσμηση με *nymphaea nelumbo*, αποδοσμένα με το χέρι και ανήκει πιθανότατα στο τοπικό εργαστήριο (εικ. 117). Το είδος αυτό φύλλου αποτελεί αγαπητό διακοσμητικό θέμα στους σκύφους των ιωνικών εργαστηρίων⁴⁰².

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι σκύφοι των T. B23 (A3), T. N162 (A3) (εικ. 112) και **T. N490 (A16)** (εικ. 31, A16). Ο τελευταίος χρονολογείται από τα συνευρήματα στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Ανάλογα παραδείγματα σκύφων έχουν βρεθεί στην Αθήνα, στους Δελφούς, στο Άργος, στην Κόρινθο, στη Μύρινα, στην Πέργαμο, στην Ταρσό και στο Καβίρειο⁴⁰³.

Στην παράδοση των σκύφων με φυτική διακόσμηση ανήκει ο σκύφος του **T. 26 α (A104)** του οικ. Τσάλλα⁴⁰⁴ (εικ. 129). Το σχήμα του είναι όμοιο με αυτό του αττικού σκύφου αρ. 332 από την αθηναϊκή Αγορά⁴⁰⁵. Κάτω από το χείλος διακοσμείται με οριζόντιο κλαδί ελιάς και στην κύρια ζώνη με παράλληλες σειρές μικρών φύλλων φτέρης. Το μέταλλο σχηματίζουν τέσσερα σταυροειδώς διατεταγμένα μακρά φύλλα φτέρης.

Από τη μελέτη των σκύφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου προκύπτουν νέα στοιχεία για τα εργαστήρια κατασκευής τους, η διάρκεια λειτουργίας των οποίων τοποθετείται από το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. μέχρι τουλάχιστον τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.

Από το χρώμα του πηλού, την ποιότητα του γανώματος και τα διακοσμητικά θέματα, μπορούν να θεωρηθούν στην πλειονότητά τους με σχετική βεβαιότητα βοιωτικοί. Βάσει των ανωτέρω κριτηρίων, επιφυλάξεις για την βοιωτική τους προέλευση προκύπτουν για τους σκύφους των T. B7 (A2), **T. B41 (A8)**, T. B181 (A12), **T. 26 α (A104)** και **T. Z (BE 39960)**.

Ο σκύφος του T. B7 (A2) θα πρέπει να θεωρηθεί εισηγμένος από την Αττική λόγω του καλής ποιότητας γανώματός και του μίλτου. Εισηγμένος από το ιωνικό εργαστήριο του Μενεμάχου είναι, όπως είδαμε, ο σκύφος του T. N221 (A2).

Λόγω της καλής διατήρησης των αγγείων, για να μην προκληθεί φθορά στην επιφάνειά τους, δειγματοληψία πηλού έγινε μόνο στον σκύφο του **T. B158 (A15)** (εικ. 125), ο οποίος αποδείχθηκε ταναγραϊκής προελεύσεως.

Το αποτέλεσμα αυτό είναι σημαντικό διότι αφενός επιβεβαιώνει την ύπαρξη εργαστηρίου ή εργαστηρίων κατασκευής ανάγλυφων σκύφων στην Τανάγρα⁴⁰⁶, αφετέρου δείχνει ότι στη Θήβα εισάγονταν αγγεία του είδους αυτού και από την Τανάγρα.

⁴⁰² Laumonier 1977, 423-424, πίν. 99. Rotroff 1982, αρ. 375, πίν. 66 (εισηγμένο από ιωνικό εργαστήριο). Παππά 1997, 356-357.

⁴⁰³ Bruneau 1970, 498, αρ. 185.18, εικ. 163-164 (Άργος). P. Pedrizet, *Monuments figurés : Petits bronzes, terres-cuites, antiquités diverses, Fouilles de Delphes, Ecole française d' Athènes* V, i, Paris 1908, 174, αρ. 408 (Δελφοί). Goldman 1950, 219, αρ. 113 (Ταρσός). Schäfer 1968, 117, αρ. G3 και Z132-137, πίν. 32 (Πέργαμος). Heimberg 1982, 136, αρ. 314, πίν. 14 (Καβίρειο). Rotroff 1997, 108-109, αρ. 318-320, πίν. 32.

⁴⁰⁴ Βλ. σελ. 127.

⁴⁰⁵ Rotroff 1982, πίν. 92.

⁴⁰⁶ Βλ. παραπάνω σημ. 365.

Από τους υπόλοιπους βοιωτικούς σκύφους μπορούν να αποδοθούν με βεβαιότητα, λόγω της διακόσμησής τους, στο εργαστήριο των σκύφων που βρέθηκαν στο Καβίρειο⁴⁰⁷, οι σκύφοι των **T. B90 (A13)**, T. B114 (A1, A2), T. B169 (A3), T. N260 (A7), T. N308 (A3, A12), T. N395 (A7), **T. 113 (A649)** και **T. 115 (A681)**.

Η ποιότητα της ανάγλυφης αποτύπωσης των θεμάτων τους δεν είναι τις περισσότερες φορές καλή, λόγω φθοράς των μητρών από τη χρήση. Οι μικρές Νίκες που πετούν, τα προσωπεία του θεού Διονύσου και τα γοργόνεια των μεταλλίων, τα λεπιδοειδή φύλλα και τα νούφαρα είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά κοσμήματα του εργαστηρίου, το οποίο πιθανότατα βρισκόταν στη Θήβα.

Γενικώς, οι βοιωτικοί ανάγλυφοι σκύφοι ανήκουν στην κατηγορία των σκύφων με φυτικό κάλυκα, όπως οι σκύφοι των αττικών και πελοποννησιακών εργαστηρίων, με τους οποίους παρουσιάζουν ομοιότητες και ως προς το σχήμα. Ως προς τα διακοσμητικά τους θέματα, τοποθετούνται στον κύκλο επιρροής της Αττικής και έχουν κοινά πρότυπα με τα εργαστήρια της ΒΔ. Πελοποννήσου –του Άργους, κυρίως, αλλά και της Κορίνθου-, τα οποία αφομοιώνουν με παρόμοιο τρόπο, δημιουργώντας, όμως, παραλλαγές και αποκλίσεις τοπικού χαρακτήρα⁴⁰⁸. Οι επιδράσεις από το θεματολόγιο των ιωνικών εργαστηρίων, ιδιαίτερα του εργαστηρίου της Περγάμου, δεν λείπουν. Φαίνεται, όμως, να επικεντρώνονται, κυρίως, στις ερωτικές σκηνές. Σε σκύφους βοιωτικής έμπνευσης, οι οποίοι αποδίδονται από τον Siebert σε δελφικό εργαστήριο⁴⁰⁹, υπάρχουν διακοσμητικά θέματα του θηβαϊκού εργαστηρίου - μετάλλια με μορφή γοργονείου, προσωπεία του θεού Διονύσου και μικρά νούφαρα. Αυτά φανερώνουν την απήχησή του θηβαϊκού εργαστηρίου και σε γειτονικές της Βοιωτίας περιοχές.

Οι σκύφοι με διακόσμηση μακρών πετάλων και εγχάρακτων πενταγώνων του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν αποτελούσαν προϊόντα θηβαϊκών ή άλλων βοιωτικών εργαστηρίων, πιθανότατα ταναγραϊκών.

Οξυπύθμενοι αμφορείς

Οι τάφοι του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, στους οποίους βρέθηκαν μεγάλοι οξυπύθμενοι αμφορείς, είναι όλοι κιβωτιόσχημοι.

Οι 12 οξυπύθμενοι αμφορείς, που βρέθηκαν σε έξι τάφους, είναι ασφράγιστοι, φαίνεται όμως, λόγω της τυπολογικής τους ομοιότητας, ότι προέρχονται από τη Χίο, την Κω, την Κνίδα και την Αττική.

⁴⁰⁷ Βλ. παραπάνω σημ. 365.

⁴⁰⁸ Siebert 1978, 81. Ανάλογη περίπτωση είναι και αυτή των ηπειρωτικών σκύφων Βλ. σχετικά Γραβάνη 2000.

⁴⁰⁹ Siebert 1978, 126-128, πίν. 60, 93.

Οι εμπορικοί αυτοί αμφορείς, οι οποίοι κατά κανόνα απέχουν χρονικά από την περίοδο ταφής των νεκρών⁴¹⁰, θα πρέπει να είχαν αγοραστεί κάποτε, γεμάτοι κρασί ή λάδι, είτε από τους ίδιους τους νεκρούς, είτε από τις οικογένειές τους, και να φυλάχθηκαν, μετά την κατανάλωση του περιεχομένου τους, στο κελάρι του σπιτιού, ως πολύτιμα αποθηκευτικά αγγεία, ώσπου χρησιμοποιήθηκαν στο τελετουργικό της ταφής⁴¹¹.

Στον **T. B168**, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκαν 7 αμφορείς, τοποθετημένοι λοξά εξωτερικά του τάφου. Από αυτούς οι τέσσερις (**A1, A7 και A8**) φαίνεται ότι είναι κωακοί⁴¹² (εικ. 18,Α1), οι δύο χιακοί⁴¹³ (**A2, A4 και A6**) (εικ. 18,Α6) και ο ένας αττικός⁴¹⁴ (**A5**) (εικ. 18,Α5). Ο κωακός αμφορέας **A8** φέρει στη βάση του λαιμού graffiti : A XXXKKC, που αντιστοιχεί, πιθανότατα, στην ποσότητα του προϊόντος που κάποτε περιείχε.

Οι αμφορείς των **T. B66 (A2), T. B90 (A3), T. B192 (A2)** (εικ. 20,Α2), που ανήκουν στον 3^ο αι. π.Χ., και οι αμφορείς των **T. B48 (A4)** (εικ. 156) και **T. N300 (A6)**, που ανήκουν στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. προέρχονται, πιθανότατα, από τη Χίο⁴¹⁵.

Τέλος, ο αμφορέας του **T. N100 (A22)**, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. είναι πιθανότατα κνιδιακής προελεύσεως⁴¹⁶.

Αμφορείς

Στους θηβαϊκούς τάφους, που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, οι αμφορείς του λεγόμενου «μακεδονικού» τύπου αποτελούν ένα σύνηθες σχήμα ήδη από τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Από τους αμφορείς των μακεδονικών εργαστηρίων παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές⁴¹⁷ : το σώμα τους δεν είναι κυλινδρικό και η επιφάνεια του πάνω μισού του αγγείου δεν καλύπτεται με αραιό γάνωμα.

Δειγματοληπτικές αναλύσεις πηλού από τα εργαστήρια Αρχαιομετρίας του «Δημοκρίτου» και του Πανεπιστημίου της Βόννης έδειξαν ότι στην πλειονότητά τους οι

⁴¹⁰ Αν και οι περισσότεροι βρέθηκαν σε τάφους του 3^{ου} αι. π.Χ., χρονολογούνται στον 4^ο αι. π.Χ. Βλ. παραπάνω **T. B168** σελ. 104-106.

⁴¹¹ Για αποθήκευση οξυπύθμενων αμφορέων επί μακρόν βλ. C.G. Koehler, Handling of Greek transport amphoras, στο J. Y. Empereur-Y. Garlan (εκδ.), Recherches sur les amphores grecques, *BCH Suppl.* XIII, 1986, 49 κ.ε. Για β΄ χρήση οξυπύθμενων αμφορέων σε τάφους βλ. C. Rhomiopoulou, Amphores de la nécropole d' Acanthe, ό.π., 479-483.

⁴¹² Κάντζια 1994, 337-342, πίν. 256 α-β, ε.

⁴¹³ Heimberg 1982, 89-91, 147, αρ. 700, πίν. 38 (όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία για τους χιακούς αμφορείς)

⁴¹⁴ Ό.π., 147, αρ. 702, πίν. 41.

⁴¹⁵ Βλ. σελ. 72.

⁴¹⁶ Heimberg 1982, 147, αρ. 697, πίν. 39.

⁴¹⁷ Ό.π., 117-120, σχ. 13-15.

αμφορείς από τη Θήβα είναι εισηγμένοι, αγνώστου προελεύσεως⁴¹⁸. Υπάρχει, ωστόσο, κι ένας μικρός αριθμός αμφορέων εγχώριας παραγωγής⁴¹⁹.

Η ομοιότητα που έχουν με τους αμφορείς «μακεδονικού» τύπου από τη Λαμία, οι οποίοι θεωρούνται τοπικής παραγωγής⁴²⁰, κάνει πολύ πιθανό το ενδεχόμενο να προέρχεται ένας αριθμός εισηγμένων από τα λαμιακά κεραμικά εργαστήρια.

Το μέσο ύψος των αφορέων που βρέθηκαν στη Θήβα κυμαίνεται από 0.21 έως 0.28 μ. χωρίς να λείπουν τα παραδείγματα με μεγαλύτερο⁴²¹ ή και μικρότερο μέγεθος⁴²².

Βρέθηκαν 29 συνολικά αμφορείς σε 27 από τους 238 θηβαϊκούς τάφους, οι οποίοι παρουσιάζουν τέσσερις τύπους :

Α) Αμφορείς με δακτυλιόσχημη βάση, απιόσχημο σώμα, βραχύ και στενό λαιμό, και καλυκόσχημο χείλος, με πλαστικό δακτύλιο στην ένωση του με τον λαιμό, από τον οποίο φύονται λαβές ελλειπτικής διατομής⁴²³. Στον τύπο αυτόν ανήκουν οι αμφορείς των **T. B11 (A1)**, **T. N224 (A1)** (εικ. 136 και εικ. 175), **T. N536 (A2)** (εικ. 91,2) και **T. 32 (A503)** (εικ. 78,1), του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ., και των **T. B77 (A3)** (εικ. 136), **T. N49 (A1)** (εικ. 23,Α1), **T. 33 (A142)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 47,Α142), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Β) Αμφορείς με σώμα απιόσχημο αλλά περισσότερο διογκωμένο και χείλος καλυκόσχημο αλλά ευρύτερο από του τύπου Α⁴²⁴. Σ' αυτόν ανήκουν ο αμφορεύς του **T. 9 (BE 21020)** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 66,ΒΕ 21020), του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ., και των **T. B48 (A5)** (εικ. 13,Α5 και εικ. 176), **T. B53 (A6)** (εικ. 14,Α6 και εικ. 175), **T. B61 (A1)**, **T. B72 (A5)**⁴²⁵ (εικ. 137), **T. B148 (A4)**, **T. B149 (A1)**, **T. N426 (A1)**, **T. N500 (A1)** (εικ. 137), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Γ) Αμφορείς με σώμα απιόσχημο όπως του τύπου Α, αλλά με σαφώς αρθρωμένο ώμο⁴²⁶. Στον τύπο αυτό ανήκουν ο αμφορεύς του **T. N154 (A4)** (εικ. 138), του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ., και των **T. B56 (A2)** (εικ. 138), **T. B157 (A4)**, **T. B190 (A1)** (εικ. 139), **T. N49 (A4)** (εικ. 23,Α4), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Δ) Αμφορείς με σώμα ωοειδές, λαιμό ψηλό και στενό, πλαστικό δακτύλιο στο σημείο μετάβασης από τον λαιμό στο χείλος, χείλος κυλινδρικό, που απολήγει σε πλαστικό δακτύλιο, και λαβές ελλειπτικής διατομής, που φύονται από τον πλαστικό δακτύλιο κάτω από το

⁴¹⁸ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006. Παραδείγματα αγνώστου προελεύσεως, σύμφωνα με τις αναλύσεις πηλού, είναι οι αμφορείς των **T. B11 (A1)**, **T. B61 (A1)** και **T. B77 (A3)**.

⁴¹⁹ Ένα παράδειγμα εγχώριας παραγωγής είναι ο αμφορέας του **T. B72 (A5)**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος ανήκει στον τύπο Β, σύμφωνα με την κατάταξη που επιχειρείται εδώ.

⁴²⁰ Παπακωνσταντίνου 2000.

⁴²¹ Μεγαλύτερος σε μέγεθος είναι ο αμφορέας του **T. B164 (A9)**, με ύψος 0.435 μ.

⁴²² Μικρότερος είναι ο αμφορέας του **T. 9 (BE 21020)** του οικ. Αικατερίνη, με ύψος 0.158 μ.

⁴²³ Παπακωνσταντίνου 2000, 194 και 198, αρ. Κ1753 και Κ7344, πίν. 4 β-γ.

⁴²⁴ Ό.π., 194, 197, αρ. Κ8123, εικ. 3 β.

⁴²⁵ Βλ. παραπάνω σημ. 419.

⁴²⁶ Παραβάλλονται με τον τύπο Β των «μακεδονικών» αμφορέων. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 119-120

χείλος⁴²⁷. Σ' αυτόν τον τύπο ανήκουν οι αμφορείς των Τ. Β177 (Α1), Τ. Ν285 (Α5) (εικ. 139), Τ. Ν482 (Α2) (εικ. 30α,1), **Τ. 28 (Α83)** (εικ. 43,Α83 και εικ. 176), **Τ. 113 (Α652)** (εικ. 58,Α652 και εικ. 175), **Τ. 115 (Α680)** (εικ. 59,Α680) του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και του **Τ. Β171 (Α1)** (εικ. 17,Α1), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Πρόκειται για τους μεγαλύτερους σε μέγεθος αμφορείς, με ύψος από 0.27 έως 0.47 μ. Ο αμφορεύς του Τ. Ν285 (Α5) (εικ. 139) είναι ο μοναδικός, που φέρει διακόσμηση ερυθρών γραπτών ταινιών στον ώμο και στο κάτω μέρος της κοιλιάς.

Ο αμφορέας του Τ. Β164 (Α9), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 138), μεγάλου επίσης μεγέθους –ύψους 0.435 μ.- διαφέρει από όλους τους παραπάνω τύπους. Έχει σώμα σφαιρικό, λαιμό ψηλό και στενό, χείλος καλυκόςχημο με διπλό πλαστικό δακτύλιο στη βάση του, και λαβές ελλειπτικής διατομής με διπλή αυλάκωση. Η εξωτερική επιφάνεια του αγγείου μέχρι λίγο κάτω από το μέσον της κοιλιάς καλύπτεται με αραιό καστανέρυθρο γάνωμα. Στη βάση του λαιμού φέρει διπλή εγχάραξη. Θυμίζει τον αμφορέα Κ1752 από τη Λαμία⁴²⁸.

Οι αμφορείς των τύπων Α, Β και Γ εμφανίζονται στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. και η χρήση τους συνεχίζεται μέχρι και το α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Οι αμφορείς του τύπου Δ εμφανίζονται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και η χρήση τους συνεχίζεται και στο β' μισό του αιώνα. Στους δύο πρώτους τύπους περιλαμβάνονται εισηγμένοι και εγχώριοι αμφορείς. Στους δύο τελευταίους μόνον εγχώριοι.

Αμφορείς του Α και Β τύπου έχουν βρεθεί και σε τάφους του Ακραιφνίου⁴²⁹. Σε τάφους της αρχαίας Τανάγρας, έχουν επίσης βρεθεί αμφορείς «μακεδονικού» τύπου, οι οποίοι διαφέρουν από τους τύπους των θηβαϊκών παραδειγμάτων. Έχουν πιο ραδινό σώμα και, όπως έδειξαν δειγματοληπτικές αναλύσεις τους, είναι ταναγραϊκής παραγωγής⁴³⁰.

Εκτός από τους αμφορείς «μακεδονικού» τύπου, σε έξι τάφους βρέθηκαν αμφορείς, οι οποίοι καλύπτονται με λευκό επίχρισμα⁴³¹.

Δύο παραδείγματα του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., οι αμφορείς των Τ. Β114 (Α3) και Τ. Ν134 (Α1) (εικ. 140), είναι όμοιου τύπου με τους λευκούς αμφορείς των **Τ. Β158 (Α4)** (εικ. 16,Α4), **Τ. Ν400 (Α6)** (εικ. 28,Α6 και εικ. 140 και εικ. 176), Τ. Ν451 (Α2) και Τ. Ν480 (Α3) (εικ. 140 και εικ. 175), με τη διαφορά ότι είναι κατασκευασμένοι με κιτρινέρυθρο βοιωτικό πηλό και δεν καλύπτονται με επίχρισμα⁴³². Ο τύπος αυτός βρίσκεται πλησιέστερο παράλληλο στον αμφορέα αρ. 630 από την Κόρινθο⁴³³.

⁴²⁷ Παπακωνσταντίνου 2000, 194, 196, αρ. Κ6492, εικ. 1 α.

⁴²⁸ Παπακωνσταντίνου 2000, 195, 196, εικ. 2 α.

⁴²⁹ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 478-479, τάφοι 201 και 204, πίν. 224 α και 225 β.

⁴³⁰ Χαραμή 2000, 732-733, εικ. 14-15. Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Zacharias 2003

⁴³¹ Οι αμφορείς αυτοί εξετάζονται στην ενότητα της λευκής κεραμικής Βλ. σελ. 219.

⁴³² Για τον τύπο βλ. σελ. 219.

⁴³³ Edwards 1975, 112, πίν. 23 και 60.

Οινοχόες

Σε είκοσι τέσσερις από τους 238 τάφους, του 3^{ου} και 2^{ου} αι. π.Χ., από το Βορειοανατολικό νεκροταφείο, βρέθηκαν άβαφες οινοχόες, οι οποίες διακρίνονται σε έξι διαφορετικούς τύπους :

Α) Ο συνηθέστερος τύπος είναι η οινοχόης με δακτυλιόσχημη βάση, σφαιρικό σώμα, στενό και βραχύ λαιμό και χείλος καλυκόςχημο ή με μορφή διπλού πλαστικού δακτυλίου. Απαντά σε πέντε τάφους του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴³⁴ (εικ. 177) και σε εννέα του 2^{ου} αι. π.Χ.⁴³⁵ (εικ. 177) και η διάρκεια χρήσης του τοποθετείται από τις αρχές του 3^{ου} μέχρι και το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Μόνο ένα παράδειγμα ανήκει στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Ο τύπος παραμένει αναλλοίωτος σε όλη τη διάρκεια χρήσης του και το ύψος του κυμαίνεται από 0.129 έως και 0.288 μ. Ο πηλός των θηβαϊκών παραδειγμάτων είναι κιτρινέρυθρος, χαρακτηριστικός των βοιωτικών αγγείων, με εξαίρεση τις οινοχόες των Τ. Ν133 (Α3) (εικ. 177) και Τ. Ν307 (Α1) και την οινοχοΐσκη του **Τ. Ζ (ΒΕ 39958)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 72,ΒΕ 39958 και εικ. 177), στις οποίες είναι ανοιχτός καστανός, χαρακτηριστικός των κορινθιακών αγγείων. Σε δύο μόνο περιπτώσεις, του Τ. Ν308 (Α5) (εικ. 89,1) και του **Τ. 28 (ΒΕ 39968)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 74,ΒΕ 39968) το εσωτερικό του αγγείου καλύπτεται με ερυθρό γάνωμα, ενώ στην πρώτη περίπτωση υπάρχει και μία ερυθρή διακοσμητική ταινία στο μέσον της κοιλιάς του αγγείου.

Ο τύπος φαίνεται να υιοθετήθηκε από την Κόρινθο, όπου έχουν βρεθεί όμοια δείγματα, τοπικής παραγωγής, τα οποία χρονολογούνται από το τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και το 146 π.Χ.⁴³⁶. Μεμονωμένα παραδείγματα του 3^{ου} αι. π.Χ. έχουν βρεθεί σε τάφους της Ναυπάκτου, της Λάρισας και στις Φερές⁴³⁷. Μια παραλλαγή του σχήματος συναντάμε και σε τάφους της Οπουντίας Λοκρίδος (220-175 π.Χ.)⁴³⁸.

Η δειγματοληψία πηλού, η οποία έγινε στην οινοχόη του **Τ. Β90 (Α2)** επιβεβαίωσε την θηβαϊκή της προέλευση.

Β) Ένας δεύτερος τύπος άβαφων οινοχοών αντιπροσωπεύεται με τέσσερα παραδείγματα : των Τ. Β188 (Α1) (εικ. 134) και Τ. Ν392 (Α3) (εικ. 135), του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και των Τ. Ν189 (Α2) (εικ. 135) και **Τ. 113 (Α657)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 58,Α657 και εικ. 177), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Έχει δακτυλιόσχημη βάση, σφαιρικό σώμα, ψηλό,

⁴³⁴ Από τους τάφους του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. στους Τ. Ν12 (Α2) και Τ. Ν37 (Α1) κι από τους τάφους του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. στους Τ. Β26 (Α1), Τ. Β133 (Α2) και Τ. Ν139 (Α1).

⁴³⁵ Από τους τάφους του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. στους Τ. Β72 (Α3), **Τ. Β90 (Α2)**, Τ. Ν307 (Α1), Τ. Ν308 (Α5), Τ. Ν133 (Α3), Τ. Ν481 (Α4) **Τ. 26 β** του οικ. Τσάλλα και **Τ. Ζ (ΒΕ 39958)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» κι από τους τάφους του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. στον **Τ. 28 (ΒΕ 39968)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου».

⁴³⁶ Edwards 1975, 113-115, πίν. 24, 60.

⁴³⁷ Κόλια 2004, 540-541, αρ. ΣΝ 270, πίν. 262 α. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 84, αρ. Μ95/324, εικ. 1 β. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου 1997, πίν. 52 α-β.

⁴³⁸ Ωνάσογλου 1994, πίν. 33 α, τάφος Π-53.

κυλινδρικό λαιμό, ο οποίος απολήγει σε ταινιωτό χείλος που στρέφεται προς τα έξω, και λαβή κυκλικής διατομής, η οποία καμπυλώνεται έντονα στο ύψος του χείλους, απ' όπου φύεται. Το ύψος του κυμαίνεται από 0.172 έως 0.215 μ.

Το αρθρωμένο με σαφήνεια περίγραμμα του τύπου αυτού αποδίδεται σε μίμηση μεταλλικών προτύπων. Η καταγωγή του πρέπει να αναζητηθεί στην Αττική, σε παραδείγματα των αρχών του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴³⁹. Στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. ο τύπος υιοθετήθηκε από εργαστήρια της Μακεδονίας⁴⁴⁰.

Γ) Η άβαφη οινόχρη του T. N416 (A1), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 135 και εικ. 177), μοιάζει με τις οινόχρες του Β τύπου, με τη διαφορά ότι το σώμα της είναι πιο διογκωμένο και η λαβή ταινιόσχημη, λίγο κάτω από το χείλος. Παρόμοιου τύπου οινόχρες, τοπικής παραγωγής, έχουν βρεθεί στο νεκροταφείο του Ακραιφνίου⁴⁴¹. Το σχήμα θυμίζει οινόχρες από ελληνιστικό τάφο της Φυγάλειας και από οικοδόμημα της Ολυμπίας, οι οποίες φέρουν ίχνη λευκού επιχρίσματος⁴⁴².

Δ) Η οινόχρη του T. N205 (A1) (εικ. 134), του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. είναι ένα ακόμη παράδειγμα τοπικής παραγωγής. Έχει δακτυλιόσχημη βάση, συνεχές περίγραμμα, με ωοειδές σώμα, φαρδύ και βραχύ λαιμό, ευρύ στόμιο, και ταινιωτή λαβή, που φύεται από το χείλος. Παρουσιάζει ομοιότητες με τις μεσσηνιακές μελαμβαφείς οινόχρες τύπου Β⁴⁴³. Ο τύπος απαντά στην αθηναϊκή Αγορά, το τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁴⁴ και αντιστοιχεί στον τύπο Α των οινόχρων της Βέροιας, του τέλους του 4^{ου} με γ' τετάρτου του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴⁴⁵.

Ε) Η μελαμβαφής οινόχρη του **T. 27 (A91)** του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 42, A91 και εικ. 177), με την κωνική, χαμηλή βάση, το σφαιρικό σώμα, τον αρθρωμένο ώμο, τον ψηλό, κυλινδρικό λαιμό, το καλυκόσχημο στόμιο, με το οριζόντιο, έξω νεύον χείλος, και την στρεπτή λαβή, φέρει ερυθρό γάνωμα εξωτερικά και διακοσμείται με αυλακώσεις καλυμμένες με λευκό επίχρισμα : μία κάτω από το χείλος, μία στη βάση του λαιμού και δύο στον ώμο. Συγκρίνεται με όμοιες οινόχρες από το νεκροταφείο του

⁴³⁹ Sparkes, Talcott 1970, 69, 249, αρ. 188, 189, πίν. 10 και 204, 350, αρ. 1615-1616, πίν. 73.

⁴⁴⁰ Αλλαμανή, Τζαναβάρη 1994, 101, αρ. Π2676 και Π4719, πίν. 49 α. Παρόμοιες οινόχρες βρέθηκαν και στην ελληνιστική νεκρόπολη του Ναρθακίου. Βλ. Μπούγια 2005.

⁴⁴¹ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 477, τάφος 49, πίν. 225 α.

⁴⁴² Ξ. Αραπογιάννη, Οι ελληνιστικοί τάφοι της Φυγάλειας, *ΕλλΚερ Πελοποννήσου*, Αθήνα 2005, 90, Τάφος 3, αρ. Π 6845-6846, εικ. 14. Ch. Schauer, Ein späthellenistischer Fundkomplex aus Olympia, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, πίν. 108 γ και 122 γ (K4432).

⁴⁴³ Π. Θέμελης, Η ελληνιστική κεραμική της Μεσσηνίας, *ΕλλΚερ Πελοποννήσου*, Αθήνα 2005, 99, αρ. 8295. OM 04. A4/616, εικ. 2.

⁴⁴⁴ Sparkes, Talcott 1970, 63, 245, αρ. 138, πίν. 7.

⁴⁴⁵ St. Drougou - I. Touratsoglou, Hellenistische keramik aus Makedonien : Chronologischen Indizien, *AntK* 34, 1991, 16, πίν. I. *ΕλλΚερ Μακεδονίας*, χρονολογικός πίνακας. Αλλαμανή, Τζαναβάρη 1994, 100, αρ. Π4398, Π 4284, Π4425, Π4295, Π4718, πίν. 48 α.

Ακραιφνίου, παραγωγής του εργαστηρίου της ΒΔ. Βοιωτίας⁴⁴⁶, καθώς και με οينوχόη από τη Φωκική Μεδεώνα⁴⁴⁷.

Ο τύπος, αρκετά σπάνιος, φέρει συνήθως διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και εμφανίζεται στην Αττική, στις γύρω από αυτήν περιοχές και στη Μακεδονία⁴⁴⁸.

ΣΤ) Δύο όμοιες μεταξύ τους, άβαφες οينوχόες, τοπικής προελεύσεως, των Τ. Ν144 (Α1) και Τ. Ν146 (Α1) (εικ. 134 και εικ. 177), παρουσιάζουν έναν αρκετά σπάνιο τύπο, που μιμείται μεταλλικά πρότυπα. Έχουν δακτυλιόσχημη βάση, σχεδόν σφαιρικό σώμα με αρθρωμένο ώμο, ψηλό και κυλινδρικό λαιμό, καλυκωτό χείλος, το οποίο χωρίζεται από τον λαιμό με πλαστικό δακτύλιο, και ταινιωτή λαβή, που φύεται από τον πλαστικό δακτύλιο του χείλους.

Παρόμοιες οينوχόες, χρονολογημένες στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι γνωστές από τάφο στην Αίγινα⁴⁴⁹ και από την αθηναϊκή Αγορά⁴⁵⁰. Στην Μακεδονία, συναντάμε τον ίδιο τύπο οينوχόης σε τάφο του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴⁵¹.

Λάγνοι

Σε έναν τάφο του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. και σε οκτώ του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. βρέθηκαν άβαφες λάγνοι αμφικωνικού τύπου⁴⁵² (εικ. 26,Α8, εικ. 32,Α3, εικ. 47,Α143, εικ. 78,2, εικ. 141, εικ. 142 και εικ. 178).

Οι αναλύσεις δειγμάτων πηλού έδειξαν ότι προέρχονται από διάφορα εργαστήρια, βοιωτικά –θηβαϊκό (Thebes F), ταναγραϊκό (Tanagra M), κι ένα ακόμη, του οποίου η θέση δεν έχει προσδιοριστεί (Boeotia N)- και άλλων, άγνωστων μέχρι σήμερα, περιοχών εκτός Βοιωτίας⁴⁵³.

Εργαστήρια άβαφων αμφικωνικών λαγύνων, τα οποία λειτουργούσαν από το α' τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. μέχρι και το α' μισό του 2ου αι. π.Χ., έχουν αναγνωριστεί μέχρι σήμερα στη Ρόδο, στην Κρήτη και στην Τανάγρα, βάσει, κυρίως, των μορφολογικών

⁴⁴⁶ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 482-483, τάφος 113 (BE 32536), τάφος 361 (BE 32559), τάφος 312 (BE 30671) Ακραιφνίου, πίν. 228, 4, 2, 3.. Α. Ανδρειωμένου, *ΠΑΕ* 1991, 143, πίν. 94 α. CVA Reading, πίν. 40.3 α, b, c.

⁴⁴⁷ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 56, αρ. 75.5, εικ. 107-108.

⁴⁴⁸ Rotroff 1997, 124 και σημ. 17 (όπου όλη η βιβλιογραφία), 125, αρ. 460-466, πίν. 46.

⁴⁴⁹ Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 85-86, αρ. 675-678, πίν. 54 (αιγινήτικη). Thompson 1934, 465.

⁴⁵⁰ Thompson 1934, 417 κ.ε., αρ. E127, εικ. 100.

⁴⁵¹ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 101, 155-157, αρ. Π2180, πίν. 66.

⁴⁵² Βλ. ευρετήριο 2. Για τις άβαφες λαγύνους βλ. G. R. Edwards, *The Hellenistic Pottery*, στο G. D. Weinberg, V. R. Grace, G. R. Edwards, H. S. Robinson, P. Throckmorton, E. Ralph, *The Antikythera ShipreckReconsidered, Transactions of the American Philosophical Society* αρ. 55, μέρος 3, Philadelphia 1965, 18-27.

⁴⁵³ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

χαρακτηριστικών και της ποσότητας των ευρημάτων⁴⁵⁴. Σημαντικός, επίσης, αριθμός έχει βρεθεί στην Εύβοια, στον Ωρωπό και στην Αμβρακία⁴⁵⁵. Στη Ρόδο, από το β' μισό του 2ου αι. π.Χ., παράγονταν και λάγυνοι με διακόσμηση ταινιών.

Διαφορετική ως προς το σχήμα είναι η λάγυνος του T. N469 (A4) (εικ. 29β,1), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., η οποία καλύπτεται με ερυθρό στιλπνό γάνωμα και φέρει διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»: στεφάνι φύλλων και καρπών ελιάς, το οποίο αποδίδεται με εγγάραξη και επίθετο λευκό χρώμα, και περιβάλλει το σώμα του αγγείου. Έχει σώμα ωοειδές, λαιμό μακρύ και λεπτό, και εντάσσεται στην κατηγορία των σφαιρικών λαγύνων⁴⁵⁶. Ανήκει στην κατηγορία της ESA κεραμικής⁴⁵⁷.

Μία τέλος άβαφη σφαιρική λάγυνος, όμοιου με του T. N469 (A4) τύπου, του T. N191 (A3) (εικ. 144), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., πιθανόν να προέρχεται από τοπικό εργαστήριο.

Σε τάφους του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. βρέθηκαν λάγυνοι με λευκό επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση⁴⁵⁸.

Ασκοί

Ασκοί βρέθηκαν σε δύο μόνον θηβαϊκούς τάφους του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., τον T. B181 (A1) και τον **T. 113 (A648)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 58, A648 και εικ. 179). Πρόκειται για αρκετά σπάνιο είδος αγγείου, που δεν απαντά συχνά ως ταφικό κτέρισμα.

Ο πρώτος έχει σχήμα σφαιρικό πεπλατυσμένο καθ' ύψος. Παρόμοια με αυτόν παραδείγματα έχουν βρεθεί στην Αττική αλλά και σε πολλά άλλα μέρη του Ελλαδικού και γενικότερα του Μεσογειακού χώρου⁴⁵⁹.

Ο δεύτερος, διαφορετικού τύπου, μπορεί να παραβληθεί με πρωιμότερα παραδείγματα από την αθηναϊκή Αγορά⁴⁶⁰.

⁴⁵⁴ Πατσιαδά, Γιαννικουρή, Φιλήμονος 1990, 176, πίν. 91. Χαραμή 2000, 731-732, εικ. 8-9. Κ. Τζανακάκη, Ομάδες κεραμικής από το νεκροταφείο της αρχαίας Τάρρας, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 22.

⁴⁵⁵ S. Schmidt, A Group of Early Hellenistic Pottery from a Well in Eretria, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 368, πίν. 190. Ψάλτη 2004, 508, αρ. 22, πίν. 246 α. (Ερέτρια). Κ. Βλαβιανού, Τρεις ελληνιστικοί τάφοι στη Μάνικα Χαλκίδας, *ΑΑΧ* 2, 1987, 66, πίν. 67 (Χαλκίδα). Παωλογιώργη 1998, 163-164 (Ωρωπός). Α. Αγγέλη, Λάγυνοι από την Αμβρακία, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 311-313.

⁴⁵⁶ Leroux 1913, 77.

⁴⁵⁷ Για την κατηγορία των ερυθροβαφών αγγείων, γνωστών ως Σάμιων-Περγαμηνών ή Eastern Sigillata A, βλ. Παππά 1989, όπου όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία. Γραβάνη 2004, 572 σημ. 12 και 14.

⁴⁵⁸ Εξετάζονται στην ενότητα της λευκής κεραμικής. Βλ. σελ. 219 κ.ε.

⁴⁵⁹ Rotroff 1997, 183-187, αρ. 1202-1207, πίν. 89. Για τις περιοχές όπου έχουν βρεθεί φλασκόμορφοι ασκοί βλ. ό.π., 185 σημ. 40.

⁴⁶⁰ Sparkes, Talcott 1970, 210-211, αρ. 1735-1736, πίν. 80.

Αρυτήρες

Οι δώδεκα αρυτήρες, που βρέθηκαν σε ισάριθμους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, χρονολογούνται από το α΄ μισό του 3^{ου} μέχρι και το β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Παρουσιάζουν ποικιλία τύπων, οι οποίοι θυμίζουν αντίστοιχους αττικούς.

Οι πρωιμότεροι είναι κατά κανόνα άβαφοι και έχουν ύψος από 0.08 έως 0.134 μ. Διακρίνονται σε δύο τύπους :

Α) Με σφαιρικό σώμα και χείλος που στρέφεται προς τα έξω, όπως τα παραδείγματα των T. B33 (A1) (εικ. 104 και εικ. 180) και **T. B174 (A10)**⁴⁶¹ (εικ. 19, A10 και εικ. 180), του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.

Β) Με απιόσχημο σώμα και χείλος που στρέφεται προς τα έξω, όπως οι αρυτήρες των T. B162 (A2), του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., **T. N93 (A3)** (εικ. 24, A3 και εικ. 180) και T. N228 (A3) (εικ. 180), του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., T. B172 (A4) (εικ. 104 και εικ. 180), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και του **T. 123 (A799)** του οικ. Γσάλλα (εικ. 61, A799 και εικ. 180), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶². Ο τελευταίος είναι και ο μόνος από τους αρυτήρες του τύπου αυτού, που έχει μικρό μέγεθος (ύψος 0.038μ.).

Γ) Στους τάφους του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. T. N256 (A2) (εικ. 104), **T. N 400 (A9)** (εικ. 28, A9, εικ. 104 και εικ. 180), T. N469 (A11) (εικ. 29β,3) και T. N500 (A2) (εικ. 104), παρουσιάζεται ο ίδιος πάντα τύπος : με σφαιρικό σώμα, και λαβή ταινιωτή, που υψώνεται πάνω από το χείλος. Όλοι οι αρυτήρες του τύπου αυτού είναι μικρού μεγέθους –ύψους από 0.053 έως 0.66μ.- και καλύπτονται ολόκληροι με γάνωμα⁴⁶³. Όμοιου τύπου αρυτήρες έχουν βρεθεί σε τάφους του Ακραιφνίου⁴⁶⁴

Δ) Διαφορετικό τύπο παρουσιάζει μόνον ο αρυτήρας του T. N473 (A4), του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος έχει ύψος 0.086 μ., σώμα σφαιρικό, χείλος με κάθετα σχεδόν τοιχώματα, λαβή υπερυψωμένη και είναι καλυμμένος με ερυθρό στιλπνό γάνωμα⁴⁶⁵ (εικ. 104 και εικ. 180).

Κρατήρας

Ο άβαφος κρατήρας του T. N451 (A1) (εικ. 152) αποτελεί μεμονωμένο παράδειγμα στους θηβαϊκούς τάφους που εξετάζουμε και παρουσιάζει μεγάλη ομοιότητα με κρατήρα από την Κόρινθο⁴⁶⁶.

⁴⁶¹ Rotroff 1997, 132, αρ. 528 και αρ. 533 αντίστοιχα, πίν. 51.

⁴⁶² Ό.π., 132-133, αρ. 543-544, πίν. 52.

⁴⁶³ Ό.π., 133, αρ. 553, πίν. 52.

⁴⁶⁴ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 478 σημ. 54, πίν. 225 β.

⁴⁶⁵ Rotroff 1997, 132-133, αρ. 535, αρ. 551, πίν. 51-52.

⁴⁶⁶ Edwards 1975, 108, αρ. 616, πίν. 21, 59.

Λέβητες

Οι δύο λέβητες με πώμα, οι οποίοι βρέθηκαν στον **T. B94 (A16)** (εικ. 15,_{A16}) και στον **T. B261 (A1)** (εικ. 151), που χρονολογούνται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., χρησίμευαν ως οστεοθήκες. Ως προς το σχήμα διαφέρουν μεταξύ τους, ενώ κανένας τους δεν έχει γνωστά, μέχρι σήμερα, ακριβή παράλληλα⁴⁶⁷. Πριν χρησιμοποιηθούν στους τάφους, αποτελούσαν, πιθανότατα οικιακά σκεύη.

Λοπάδια

Τα λοπάδια, χρηστικά, μαγειρικά σκεύη της κλασσικής περιόδου, αποκτούν στους πρώιμους ελληνιστικούς χρόνους τελετουργική χρήση⁴⁶⁸.

Την τυπολογία τους γνωρίζουμε κυρίως από τα ευρήματα της αθηναϊκής Αγοράς. Είναι από τα σχήματα εκείνα που παραμένουν αναλλοίωτα κατά την πάροδο των αιώνων.

Στους θηβαϊκούς τάφους βρέθηκαν τρία παραδείγματα :

Το λοπάδιο του **T. N20 (A4)** (εικ. 21,_{A4}), του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., είναι από τεφρό πηλό και διατηρεί το πώμα του. Είναι αττικής προελεύσεως και ως σχήμα άρχισε να παράγεται από το β΄ μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁶⁹. Παρόμοια παραδείγματα έχουν βρεθεί σε τάφους, σε διάφορα μέρη του ελλαδικού, κυρίως, χώρου (Αμβρακία, Ρόδο, Ναύπακτο)⁴⁷⁰.

Ο **T. N93 (A4, A5)**, του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., περιείχε δύο όμοια λοπάδια, των οποίων δεν διατηρήθηκαν τα πώματα (εικ. 24,_{A4} και _{A5}). Είναι κατασκευασμένα με ερυθρό, χονρόκοκκο πηλό, που περιέχει πολλές προσμίξεις και έχουν ελικοειδείς οριζόντιες λαβές. Μπορούν να παραβληθούν με τα λοπάδια από την αθηναϊκή αγορά, με τη διαφορά ότι εκείνα έχουν απλές λαβές⁴⁷¹. Τα θηβαϊκά λοπάδια δεν φέρουν ίχνη χρησιμοποίησης –ίχνη πυράς στην κάτω επιφάνεια-, ωστόσο από το μέγεθος και τον τύπο τους, φαίνεται ότι αποτελούσαν χρηστικά σκεύη.

Πινάκια

Τα εννέα πινάκια, τα οποία βρέθηκαν σε ισάριθμους τάφους του 2^{ου} αι. π.Χ., πρέπει να θεωρηθούν προϊόντα βοιωτικών εργαστηρίων, λόγω των διαφορών που παρουσιάζουν από τα αντίστοιχα αττικά και κορινθιακά. Απαντούν σε τρεις τύπους.

⁴⁶⁷ Για τον λέβητα του **T. B261** βλ. πλησιέστερα παράλληλα Anderson-Stojanović 2004, αρ. IP 7734, πίν. 303. Για τον λέβητα του **T. B94** βλ. Bruneau 1970, 456-459, αρ. 57.1, εικ. 49-50. Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 22-26, 65, αρ. 75. 8, εικ. 113-114. Ρήγιнос 1997, 104 και 106, αρ. ΘΕ 2838, πίν. 81 β. Για το πώμα βλ. Rotroff 1997, 313, αρ. 691, εικ. 49.

⁴⁶⁸ Rotroff 1997, 212-213.

⁴⁶⁹ Sparkes, Talcott 1970, 198-199, αρ. 1565-1566, πίν. 69. Rotroff 1997, 217, αρ. 1492-1499, πίν. 112.

⁴⁷⁰ Sparkes, Talcott 1970, 199 σημ. 4. Ι. Ανδρέου-Ηλ. Ανδρέου, Ελληνιστικά κεραμικά σύνολα από το Δ. νεκροταφείο της Αμβρακίας, *Δ΄ ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1997, 87, πίν. 64 στ. Γιαννικουρή 1994, 304, πίν. 236 α. Κόλια 2004, 537, 543, αρ. ΣΝ 245, πίν. 258 δ

⁴⁷¹ Sparkes, Talcott 1970, 227, αρ. 1964-1970, πίν. 95.

Στον πρώτο τύπο ανήκει το πινάκιο του **T. Z (BE 39959)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 72, BE 39959 και εικ. 181), που χρονολογείται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Είναι μικρού μεγέθους –ύψους 0.45 μ. και διαμέτρου 0.16 μ.-, αμελούς κατασκευής και καλύπτεται με κακής ποιότητας γάνωμα εσωτερικά και κατά το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικά. Έχει μικρής διαμέτρου βάση, κωνικό σώμα, χείλος με μορφή πλαστικού δακτυλίου (rolled rim) και στον πυθμένα του φέρει μικρή κοιλότητα. Μπορεί να παραβληθεί με παραδείγματα από την αθηναϊκή Αγορά⁴⁷², της πρώιμης ελληνοιστικής περιόδου, από την Κόρινθο, του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴⁷³ και από το Άργος, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁴⁷⁴

Τα πινάκια των **T. B149 (A4)** (εικ. 148 και εικ. 181), **T. B192 (A5)** (εικ. 20, A5 και εικ. 181), **T. N293 (A2)** (εικ. 148 και εικ. 181), **T. N416 (A5)** (εικ. 148 και εικ. 181), **T. N469 (A5)** (εικ. 29β,2), και **T. 34 (A137)**, **T. 113 (A656)** (εικ. 58, A656 και εικ. 181) του οικ. Τσάλλα ανήκουν στον τύπο των λεγόμενων ομφαλωτών πινακίων ή ιχθυοπινακίων⁴⁷⁵. Έχουν ύψος από 0.034 έως 0.055μ., διάμετρο χείλους από 0.145 έως 0.205 μ. και διάμετρο βάσης από 0.055 έως 0.07 μ. Η βάση τους είναι δακτυλιόσχημη, το σώμα σχεδόν κωνικό, το χείλος οριζόντιο, ταινιόσχημο και στον πυθμένα φέρουν μικρή κυκλική κοιλότητα. Φέρουν καστανέρυθρο θαμπό γάνωμα εσωτερικά και εν μέρει εξωτερικά. Τα περισσότερα χρονολογούνται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Εξαιρεση αποτελούν τα πινάκια των **T. N293 (A2)** και **T. N469 (A5)**, που ανήκουν στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Όμοιου τύπου πινάκια έχουν βρεθεί στη Φωκική Μεδεώνα (του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.), στο Καβίρειο και στο Ακράϊφνιο⁴⁷⁶ (του 3^{ου} και 2^{ου} αι. π.Χ.), και έχουν θεωρηθεί προϊόντα βοιωτικών εργαστηρίων, καθώς και στην Εύβοια, τοπικού, επίσης, εργαστηρίου⁴⁷⁷. Το βασικό χαρακτηριστικό που τα διαφοροποιεί από τα ιχθυοπινακία άλλων εργαστηρίων είναι το βαθύτερο σώμα, η ψηλότερη βάση και το οριζόντιο χείλος.

Το πινάκιο **A16** της δεύτερης ταφής του **T. N120** (εικ. 26, A16), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι μικρού μεγέθους, άβαφο και αβαθές και ανήκει στον τύπο των μικρών πινακίων. Μπορεί να παραβληθεί με τα κορινθιακά πινάκια, παρόμοιου μεγέθους⁴⁷⁸.

Μόνωτα κυάθια

Το είδος αυτό αγγείου ήταν πολύ συνηθισμένο στην Αττική κατά τον 5^ο και τον 4^ο αι. π.Χ.⁴⁷⁹. Πολλά παραδείγματα μελαμβαφών, κυρίως, μόνωτων κυαθίων του 4^{ου} αι. π.Χ.

⁴⁷² Rotroff 1997, 145, αρ. 701-708, πίν. 62.

⁴⁷³ Edwards 1975, 42-44, αρ. 178-181.

⁴⁷⁴ Bruneau 1970, 518-521, αρ. 188.6-7 και 61.6, εικ. 181-182, 212.

⁴⁷⁵ Σαμπετάι 2004, 466-468.

⁴⁷⁶ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 54, αρ. 63.6, εικ. 94-95. Heimberg 1982, 50-51, 138, αρ. 374-386, πίν. 17. Α. Ανδρειωμένου, *ΙΑΕ* 1990, πίν. 97 δ. Σαμπετάι 2004, 466-468, πίν. 214.

⁴⁷⁷ Metzger 1969, 43, αρ. I 1, 26, πίν. 2 και 34.

⁴⁷⁸ Edwards 1975, 42-43, αρ. 183-184, πίν. 5, 46 (saucer, γ΄-δ΄ τέταρτο 4^{ου} αι. π.Χ.)

⁴⁷⁹ Sparkes, Talcott 1970, 124-127. Rotroff 1997, 155-156, αρ. 856-865.

βρέθηκαν στην Όλυνθο και στην Κόρινθο⁴⁸⁰. Στη Βοιωτία, μελαμβαφή παραδείγματα απαντούν στο θηβαϊκό Καβίρειο κατά τον 5^ο και 4^ο αι. π.Χ.⁴⁸¹

Αν και τα μόνωτα κυάθια σπάνια επιβιώνουν ως είδος μετά τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁸², στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο των Θηβών βρέθηκαν ένα σε τάφο του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ.⁴⁸³ (εικ. 21,Α5) και δέκα σε τάφους του α' και του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴⁸⁴ (εικ. 19,Α9 και Α11, εικ. 71,ΒΕ 39949, εικ. 78,4, εικ. 81,1, εικ. 102 και εικ. 182). Επίσης δύο παραδείγματα βρέθηκαν πρόσφατα σε τάφο της Τανάγρας⁴⁸⁵, ο οποίος από τα υπόλοιπα συνευρήματα χρονολογείται στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. Σε σύγκριση με τα αττικά, τα κορινθιακά και τα καβιραϊκά, που καλύπτονται με μελανό γάνωμα και το χείλος τους στρέφεται ελαφρώς προς τα έξω, τα θηβαϊκά του 3^{ου} αι. π.Χ. είναι άβαφα, από χονδρόκοκκο πηλό, χρώματος κιτρινέρυθρου, ανοιχτού κόκκινου ή ανοιχτού καστανού, ο οποίος περιέχει μαρμαρυγία. Το σώμα τους είναι ρηχό και καμπύλο, η λαβή ταινιόσχημη, με ελαφρά κλίση προς τα πάνω, το χείλος τους ίσιο, και η βάση τους άλλοτε δισκόμορφη κι άλλοτε δακτυλιόσχημη. Το ύψος τους κυμαίνεται από 0.04 έως 0.062 μ., η διάμετρος του χείλους τους από 0.124 έως 0.148 μ. και της βάσης τους από 0.052 έως 0.062 μ. Εξαίρεση αποτελεί μόνο το κυάθιο του **T. 24 (BE 39949)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ.71,ΒΕ 39949 και εικ. 182), το οποίο είναι μελαμβαφές, με χείλος που στρέφεται προς τα έξω, όπως τα καβιραϊκά παραδείγματα. Η δειγματοληψία, η οποία πραγματοποιήθηκε τυχαία σε ένα εκ των μόνωτων άβαφων κυαθίων από τη Θήβα, του T. B156 (A2) (εικ. 102 και εικ. 182), έδειξε ότι το συγκεκριμένο τουλάχιστον αγγείο ήταν κατασκευασμένο από ταναγραϊκό πηλό⁴⁸⁶.

Παραδείγματα όμοια με τα θηβαϊκά έχουν βρεθεί σε τάφους γειτονικών περιοχών της Βοιωτίας : της Αμβρόσσου, οι οποίοι περιείχαν πολλά αγγεία επείσακτα από τη Βοιωτία, της Ανατολικής Λοκρίδας και των Δελφών⁴⁸⁷.

Οι διαφορές που παρουσιάζουν τα θηβαϊκά μόνωτα κυάθια από τα αττικά και τα κορινθιακά, το γεγονός ότι εμφανίζονται σε τάφους των Θηβών, της Τανάγρας, της Αμβρόσσου και της Αν. Λοκρίδας αργότερα, δηλ. στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., και η χρήση

⁴⁸⁰ Robinson 1931, 234-240, αρ. 895-942, πίν. 178-181. Robinson 1942, 177 και 187 κ.ε. Robinson 1950, αρ. 695, πίν. 216. Blegen, Palmer, Young 1964, 129. Το είδος αυτό αγγείου απαντά και σε τάφους της Ήλιδος και θεωρείται τοπικού εργαστηρίου. Βλ. Α. Georgiadou, *Totenkult und elische Grabkeramik spätklassischer und hellenistischer Zeit*, Uessalon;ikh 2005, 51-53.

⁴⁸¹ Heimberg 1982, 37-38, αρ. 183-195, πίν. 11.

⁴⁸² Αραπογιάννη 1984, 117.

⁴⁸³ Στον **T. N20 (A5)**.

⁴⁸⁴ Στους τάφους του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. T. B156 (A2), **T. B174 (A9, A11)**, T. N37 (A2), T. N216 (A4), T. N392 (A1-A2), T. 76 (A428) και T. 175 (A1) του οικ. Τσάλλα, και **T. 24 (BE 39949)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», και στους τάφους του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. T. 32 (A495, A496), **T. 104 (A591)** του οικ. Τσάλλα.

⁴⁸⁵ Πρόκειται για τον τάφο ΕΥΔΑΠ 2000/Τ. 4, η κεραμική του οποίου παρουσιάστηκε μεταξύ άλλων σε ανακοίνωση της υπογράφουσας. Βλ. Χαραμή 2005.

⁴⁸⁶ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Zacharias 2003.

⁴⁸⁷ Ι. Κωνσταντίνου, *ΑΔ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 306, πίν. 361 α. Αραπογιάννη 1984, 117, πίν. 30 γ, 31 β, 33 γ, 34 β, 37 α. Ωνάσογλου 1994, 64, Τ. Π-2, πίν. 31 β. Δακορώνια 1997, 48, πίν. 32 δ.

τους συνεχίζεται μέχρι και το β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αποτελούν προϊόντα βιοωτικών εργαστηρίων. Το αποτέλεσμα της δειγματοληψίας του T. B156 (A2) δείχνει με βεβαιότητα ότι ένας τουλάχιστον αριθμός κατασκευαζόταν σε ταναγραϊκά εργαστήρια. Μια μεμονωμένη, ωστόσο, δειγματοληψία δεν μπορεί να αποκλείσει το ενδεχόμενο να υπήρχε και θηβαϊκή παραγωγή παρόμοιων με τα ταναγραϊκά μόνωτων κυαθίων.

Άωτα σκυφίδια

Στους ελληνιστικούς τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου των Θηβών, τα άωτα σκυφίδια είναι το δεύτερο σε αριθμό είδος αγγείου μετά τα μυροδοχεία. Απαντούν σε όλες τις περιοχές του ελληνιστικού κόσμου⁴⁸⁸.

Στους θηβαϊκούς τάφους υπάρχουν και οι δύο γνωστοί τύποι των άωτων σκυφιδίων : α) με χείλη που στρέφονται προς τα μέσα και β) με χείλη που στρέφονται προς τα έξω. Και οι δύο τύποι έχουν παράλληλη εμφάνιση από το α' μισό του 3^{ου} μέχρι και το β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Ωστόσο, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια του 3^{ου} αι. π.Χ. παρατηρείται προτίμηση στον πρώτο τύπο, στον 2^ο αι. π.Χ. υπάρχει σαφής προτίμηση στον δεύτερο τύπο. Έτσι, από τα 20 άωτα σκυφίδια που βρέθηκαν συνολικά σε 10 τάφους του 3^{ου} αι. π.Χ.⁴⁸⁹, τα 9 έχουν χείλη που στρέφονται προς τα μέσα (εικ. 12, A15 και A16, εικ. 27, A1-A4, A6, A15, εικ. 35, A103, εικ. 145, εικ. 183 και εικ. 184), και τα 3 χείλη που στρέφονται προς τα έξω (εικ. 24, A6α-β, εικ. 27, A7, εικ. 145, εικ. 183 και εικ. 184). Στα 67 συνολικά άωτα σκυφίδια που βρέθηκαν σε 37 τάφους του 2^{ου} αι. π.Χ.⁴⁹⁰, τα 12 μόνο έχουν χείλη που στρέφονται προς τα μέσα (εικ. 11, A2, εικ. 28, A3, A7, εικ. 32, A6, A11, εικ. 48, A186, εικ. 59, A679, εικ. 79, 3, εικ. 80, 3, εικ. 146, εικ. 183 και εικ. 184) και τα υπόλοιπα 55 έχουν χείλη που στρέφονται προς τα έξω (εικ. 26, A6, A7, A17, εικ. 28, A10, εικ. 30, 4, εικ. 31, A2, A14-A15, εικ. 32, A9-A10, εικ. 48, A220-A221, εικ. 58, A650, A651, A653, A655, εικ. 59, A682, εικ. 74, BE 39969-39971, εικ. 87, 2, εικ. 89, 5, εικ. 146, εικ. 147, εικ. 183 και εικ. 184).

⁴⁸⁸ Rotroff 1997, 156 κ. ε. και σημ. 38 (όπου όλη η βιβλιογραφία για τη διασπορά του σχήματος). Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 129-133.

⁴⁸⁹ Άωτα σκυφίδια του 3^{ου} αι. π.Χ. με χείλη που στρέφονται προς τα μέσα βρέθηκαν στους T. B6 (A2), **T. B90 (A15)**, T. N12 (A4-A5), T. N22(A3), T. N51 (A2), T. N202 (A1), **T. N225 (A1-A4, A6, A15)**, T. N507 (A1), και **T. 26 a (A103)**, T. 45 (A246), T. 171 (A3) του οικ. Τσάλλα.

Άωτα σκυφίδια με χείλη που στρέφονται προς τα έξω περιείχαν οι εξής τάφοι του 3^{ου} αι. π.Χ. : T. B6 (A4), **T. N93 (A6α, A6β)** και **T. N225 (A7)**.

⁴⁹⁰ Άωτα σκυφίδια του 2^{ου} αι. π.Χ. με χείλη που στρέφονται προς τα μέσα βρέθηκαν στους **T. B43 (A2)**, T. N167 (A2), T. N170 (A6), T. N256 (A1), **T. N400 (A3, A7)**, T. N416 (A3), **T. N501 (A6, A11)**, και στους T. 34 (A139), **T. 40 (A186)**, **T. 115 (A679)** του οικ. Τσάλλα.

Άωτα σκυφίδια με χείλη που στρέφονται προς τα έξω περιείχαν οι εξής τάφοι του 2^{ου} αι. π.Χ. : T. B27 (A5), T. B36 (A3-A4), T. B40 (A3), T. B57 (A2), T. B147 (A2-A4), T. B148 (A2), T. B163 (A7), T. B169 (A1), T. B176 (A3), T. B181 (A11), T. B190 (A4), T. N57 (A4-A5), **T. N120 (A16)**, T. N134 (A2), T. N167 (A3-A4), T. N170 (A1), T. N221 (A9), T. N221A (A2), T. N260 (A1), T. N299 (A2), T. N308 (A4, A6, A8), T. N359 (A4), **T. N400 (A10)**, T. N416 (A6), T. N480 (A2, A4-A5), T. N482 (A1), **T. N490 (A2, A14-A15)**, **T. N501 (A9-A10)**, T. N517 (A2), και T. 25 (A146), T. 29 (A80-A81), T. 34 (A138), **T. 40 (A220-A221)**, **T. 113 (A650-A651, A653, A655)**, **T. 115 (A682)** του οικ. Τσάλλα, **T. 28 (BE 39969-BE 39971)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου».

Όλα σχεδόν τα θηβαϊκά άωτα σκυφίδια παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, που επιτρέπουν την ένταξή τους σε βοιωτικά εργαστήρια : το χρώμα του πηλού τους είναι κιτρινέρυθρο ή –σπανιότερα- ρόδινο, η διάμετρος του χείλους τους κυμαίνεται από 0.057 έως 0.125 μ., το ύψος τους από 0.027 έως 0.058 μ., και είναι όλα εμβαπτισμένα σε θαμπό καστανόμαυρο ή καστανέρυθρο γάνωμα ⁴⁹¹. Η δειγματοληψία που πραγματοποιήθηκε ενδεικτικά στο άωτο σκυφίδιο με χείλη που στρέφονται προς τα μέσα του **T. B90 (A15)** (εικ. 12, A15 και εικ. 183), έδειξε προέλευση από τη ΒΔ. Βοιωτία (Boeotia L)⁴⁹². Είναι, ωστόσο, πολύ πιθανό, λόγω του μεγάλου αριθμού των ευρημάτων στους θηβαϊκούς τάφους, εκτός από έναν αριθμό εισηγμένων από τη ΒΔ. Βοιωτία, τα περισσότερα –ιδιαίτερα του τύπου με χείλη που στρέφονται προς τα έξω- να αποτελούν προϊόντα θηβαϊκών εργαστηρίων.

Το σκυφίδιο των **T. B148 (A2)** και **T. N400 (A10)**, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 28, A10 και εικ. 183), ανήκουν σε ξεχωριστό τύπο : έχουν βάση δακτυλιόσχημη, περίγραμμα καμπύλο, και οριζόντιο προεξέχον χείλος. Φέρουν εσωτερικά και εν μέρει εξωτερικά μελανό ή καστανέρυθρο γάνωμα. Παρουσιάζουν ομοιότητες με μικρή ομάδα σκυφιδίων της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου από την αθηναϊκή Αγορά⁴⁹³.

Διαφορά ως προς το σύνθηδες σχήμα παρουσιάζουν και τρία άωτα σκυφίδια με χείλη που στρέφονται προς τα έξω. Πρόκειται για το **A220** του **T. 40** του οικ. Τσάλλα (εικ. 48, A220 και εικ. 184) και για τα **A9** και **A10** του **T. N501** (εικ. 32, A9-A10 και εικ. 184). Το πρώτο φέρει σε ολόκληρη την επιφάνεια εσωτερικά και εξωτερικά μελανό, θαμπό γάνωμα, εκτός από την επιφάνεια έδρασης, και στον πυθμένα του διακόσμηση τεσσάρων απλών εγχάρακτων δακτυλίων και ενός ακόμη με την τεχνική rouletting. Τα άλλα δύο φέρουν πορτοκαλέρυθρο θαμπό γάνωμα εσωτερικά και εξωτερικά μέχρι λίγο κάτω από το μέσον του σώματος, στο χείλος τους διπλή αυλάκωση και στον πυθμένα του **A10** διπλό δακτύλιο με την τεχνική rouletting. Η διαφορά των τριών αυτών σκυφιδίων έγκειται στο ότι έχουν σχήμα περισσότερο ραδινό, καλυκόσχημο. Το πρώτο χρονολογείται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και τα υπόλοιπα δύο στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και μπορούν να παραβληθούν με τον κλασικό τύπο των αττικών, σύμφωνα με την κατάταξη της Rottroff⁴⁹⁴, αλλά και με εισηγμένα σκυφίδια που βρέθηκαν στην αθηναϊκή Αγορά⁴⁹⁵. Τα θηβαϊκά, λόγω του χρώματος του πηλού, μπορούν να θεωρηθούν μιμήσεις των σκυφιδίων από την αθηναϊκή Αγορά.

⁴⁹¹ Rotroff 1997, 159-160. Στην Αττική ημιγανωμένα σκυφίδια εμφανίζονται από τον ύστερο 2^ο αι. π.Χ. Ωστόσο, σε επαρχιακά τοπικά εργαστήρια παραγωγής, εμφανίζονται πολύ νωρίτερα, από το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. ή ακόμη και από τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. Βλ. ό.π., 159 σημ. 49.

⁴⁹² Βλ. Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, kilafi, Zacharias 2006.

⁴⁹³ Rotroff 1997, 165, αρ. 1045-1049, πίν. 78.

⁴⁹⁴ Ό.π., 157-158, αρ. 885, πίν. 72.

⁴⁹⁵ Ό.π., 419-420, αρ. 1730-1734, πίν. 137, 148 (ύστερος 2^{ος} – 1^{ος} αι. π.Χ.).

Θήλαστρο

Στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο βρέθηκε ένα θήλαστρο, των μέσων του 4^{ου} αι. π.Χ., στον παιδικό Τ. Ν402 (Α2) (εικ. 153,2). Διακοσμείται με μελανόχρωμες σπείρες γύρω από το στόμιο και θεωρείται εισηγμένο από την Αττική⁴⁹⁶.

Λεκανίδες

Οι 4 από τις 5 λεκανίδες που βρέθηκαν σε τάφους του 3^{ου} αι. π.Χ. είναι μικκύλες. Στο εσωτερικό μιας εξ αυτών, της Α18 του Τ. Β174 (εικ. 19,Α18 και εικ. 185), βρέθηκε ψιμύθιο, που επιβεβαιώνει τη χρήση τους ως καλλωπιστικά σκεύη. Το πώμα της έφερε διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»⁴⁹⁷. Από τις άλλες τρεις λεκανίδες η μία, του Τ. 10 (ΒΕ 21016) του οικ. Αικατερίνη⁴⁹⁸ (εικ. 67,ΒΕ 21016 και εικ. 185), είναι ακόσμητη, ενώ οι άλλες, του Τ. Β48 (Α6)⁴⁹⁹ (εικ. 13,Α6 και εικ. 185) και του Τ. 1 (ΒΕ 25881) του οικ. Αικατερίνη, σώζουν μόνο το σώμα.

Η πέμπτη λεκανίδα, του Τ. Ν120 (Α12)⁵⁰⁰ (εικ. 26,Α12 και εικ. 185), είναι κανονικού μεγέθους και ανήκει, όπως και οι μικκύλες, στην κατηγορία των προσωπικών αντικειμένων της νεκρής, πιθανότατα, που χρησίμευαν ως πυξίδες. Στο πώμα της φέρει διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» με λευκό επίθετο χρώμα και αραιωμένο πηλό.

Λεκανίδες με πώματα διακοσμημένα με την τεχνική της «δυτικής κλιτύος», κανονικού μεγέθους, υπάρχουν αρκετές στο Μουσείο Σχηματαρίου, οι οποίες προέρχονται από ανασκαφές στη νεκρόπολη της αρχαίας Τανάγρας και αποδίδονται σε ταναγραϊκά εργαστήρια κεραμικής⁵⁰¹. Το σχήμα κατάγεται από την Αττική⁵⁰² και υιοθετήθηκε κι από άλλες περιοχές του ελληνιστικού κόσμου, όπως τη Βοιωτία⁵⁰³, την Ερέτρια⁵⁰⁴, την Υάμπολι⁵⁰⁵, τις Αβές⁵⁰⁶, τη Δημητριάδα⁵⁰⁷, τη Λαμία⁵⁰⁸, τον Εχίνο⁵⁰⁹ και τη Ρόδο⁵¹⁰.

⁴⁹⁶ Καλτσάς 1998, 61, Τάφος 1414, αρ. 1344, πίν. 61 β. Sparkes, Talcott 1970, 185-186, αρ. 1416, πίν. 45.

⁴⁹⁷ Βλ. σελ. 96 και ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 213.

⁴⁹⁸ Βλ. σελ. 154.

⁴⁹⁹ Βλ. σελ. 72.

⁵⁰⁰ Βλ. σελ. 108.

⁵⁰¹ Χαραμή 2000, 727-728, εικ. 2-4. Η δειγματοληψία που πραγματοποιήθηκε σε τρία παραδείγματα από την Τανάγρα επιβεβαίωσε την ταναγραϊκή προέλευση του πηλού τους. Βλ. Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

⁵⁰² Rotroff 1997, 192, 197, αρ. 1254-1262, 1307-1308. Το σχήμα είναι γνωστό και στην ελληνιστική Ιταλία. Βλ. CVA University of Michigan 1 (USA 3), πίν. XX 105, 6.

⁵⁰³ Εκτός από την Τανάγρα και τη Θήβα λεκανίδες βρέθηκαν και στο Καβίρειο Θηβών. Heimberg 1982, 33, αρ. 151-152, πίν. 10.

⁵⁰⁴ I. R. Metzger, Keramik und Lampen, *Eretria X*, Bern 1998, 178 σημ. 79, αρ. 352, 217, εικ. 241.

⁵⁰⁵ Μ.-Φ. Παπακωνσταντίνου, Νέα ευρήματα από το νεκροταφείο της Υαμπόλεως, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Ελατείας*, Ελάτεια 1993.

⁵⁰⁶ ΠΑΕ 1970, 109-110· 1909, 125-126.

⁵⁰⁷ Milojević, Theodoris 1976, 102, αρ. 59, πίν. 36,2 και XXI,9.

⁵⁰⁸ Παπακωνσταντίνου 1997, 52, 55, πίν. 36 α, γ.

⁵⁰⁹ Π. Μπούγια, Σύνολα κεραμικών κτερισμάτων από το ελληνιστικό νεκροταφείο του Αχινού, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 152-153, πίν. 41 α και γ.

Πυξίδες

Οι οκτώ πυξίδες, οι οποίες βρέθηκαν σε επτά από τους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, που περιλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη, παρουσιάζουν ποικιλία τύπων.

Η σταμνοειδής πυξίδα του **T. B5 (A2)**⁵¹¹, του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 9,Α5), είναι όμοιου τύπου με τις γραπτές πυξίδες από διάφορες περιοχές της κυρίως Ελλάδας (Ολυνθο, Κόρινθο, Άργος, Δωδεκάνησα), από την Ιταλία, την Κύπρο, τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο⁵¹². Ο τύπος εισήχθη τον 4^ο αι. π.Χ. στη Βοιωτία μέσω, πιθανότατα, της Κορίνθου⁵¹³.

Η μελαμβαφής κυλινδρική πυξιδίσκη του **T. N20 (A1/A6)**⁵¹⁴, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. με το στιλπνό γάνωμα, ανήκει στις πυξίδες τύπου D από την αθηναϊκή Αγορά, του 4^{ου} αι. π.Χ.⁵¹⁵ (εικ. 21,Α1/Α6). Όμοιου τύπου, αλλά με κοιλόκυρτα τοιχώματα και με καστανό, θαμπό γάνωμα, που υποδηλώνει βοιωτική προέλευση, είναι και η πυξίδα του **T. N501 (A8)**⁵¹⁶, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 32,Α8 και εικ. 186).

Στον **T. N93 (A1)**⁵¹⁷, του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκε το πάμα πυξίδας τύπου Α, με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» (εικ. 24,Α1 και εικ. 186)⁵¹⁸. Ο τύπος αυτός πυξίδας ήταν αρκετά διαδεδομένος κατά την ελληνιστική περίοδο. Τα σημαντικότερα εργαστήρια παραγωγής του ήταν στην Αττική και στη Μακεδονία, παράγονταν, όμως, σε μικρότερο αριθμό και σε πολλά τοπικά εργαστήρια στην Πελοπόννησο, στη Θεσσαλία, στην Αιτωλία, στην Ήπειρο, στην Κρήτη και στη Ρόδο⁵¹⁹.

Οι δύο μικρές πυξίδες με πάμα του **T. B51 (A2)** (εικ. 186) και του **T. 11 (BE 21034)** του οικ. Αικατερίνη⁵²⁰ (εικ. 70,ΒΕ 21034 και εικ. 186), χρησίμευαν για τη φύλαξη ψιμυθίων (powder pyxis)⁵²¹. Η πρώτη, που χρονολογείται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., μπορεί να παραβληθεί με την πυξίδα αρ. 1301 από την αθηναϊκή Αγορά του πρώιμου 4^{ου} αι. π.Χ.⁵²², με τη διαφορά ότι είναι μελαμβαφής, φέρει διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»

⁵¹⁰ Πατσιαδά 1983, 127, αρ. 192, πίν. 77 δ.

⁵¹¹ Βλ. σελ. 65.

⁵¹² Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 176κ.ε, πίν. 95 α., όπου και όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία και για άλλες περιοχές.

⁵¹³ Αραπογιάννη 1984, 88, σχ. 9, πίν. 29 ε. Bruneau 1970, 441, εικ. 5.

⁵¹⁴ Βλ. σελ. 98.

⁵¹⁵ Sparkes, Talcott 1970, 177-178, αρ. 1306-1317, εικ. 11, πίν. 43. Rotroff 1997, 191, αρ. 1247-1253, εικ. 77, πίν. 93. Θέμελης, Τουράτσογλου 1997, 125, αρ. Z23, πίν. 139.

⁵¹⁶ Βλ. σελ. 123.

⁵¹⁷ Βλ. σελ. 102.

⁵¹⁸ Βλ. παρακάτω ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 220.

⁵¹⁹ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 143. Kotitsa 1996, 95-97. Rotroff 1997, 189-190, αρ. 1222, πίν. 90 (275-260 π.Χ.) (όπου στη σημ. 5 και όλη η βιβλιογραφία των τόπων παραγωγής του σχήματος).

⁵²⁰ Βλ. σελ. 155.

⁵²¹ H. G. G. Payne, *Necrocorinthia*, Oxford 1931, 293, αρ. 672.

⁵²² Sparkes, Talcott 1970, 176, πίν. 43.

στην πάνω επιφάνεια του πώματος και στο κέντρο του έμβλημα που παριστάνει προσωπείο σατύρου⁵²³.

Η δεύτερη πυξίδα, του **T. 11** του οικ. Αικατερίνη, που χρονολογείται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., είναι άβαφη και όμοια με την κορινθιακή πυξίδα αρ. 564+579⁵²⁴.

Οι δύο σταμνοειδείς πυξίδες του **T. N490**⁵²⁵, που χρονολογείται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τον τύπο και τη διακόσμηση. Η **A3** (εικ. 31,Α3) έχει σχεδόν σφαιρικό σώμα, λαβές μικρές, ταινιωτές, σχεδόν οριζόντιες και διακοσμείται με γραπτές καστανέρυθρες ταινίες σε όλο το σώμα και μια κυματοειδή μεταξύ των λαβών. Περισσότερο πλησιάζει ως προς το σχήμα και τη διακόσμηση την τεφροδόχο κάλπη από τον Άγιο Στέφανο Χαλκίδας⁵²⁶. Η **A9** (εικ. 31,Α9) είναι όμοια ως προς το σχήμα με τις πυξίδες του **T. B41 (A7, A3)**⁵²⁷ (εικ. 10,Α3 και εικ. 190), φέρει καστανέρυθρο, θαμπό γάνωμα και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»⁵²⁸.

Λύχνοι

Οι λύχνοι δεν είναι σύνηθες κτέρισμα στους ελληνιστικούς τάφους των θηβαϊκών νεκροταφείων, σε αντίθεση με το νεκροταφείο του Ακραιφνίου, όπου αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα αγγείων μετά από τα μυροδοχεία και αποτελούν προϊόντα του τοπικού εργαστηρίου της ΒΔ. Βοιωτίας⁵²⁹.

Από τους 238 τάφους μόνον οι 14 περιείχαν λύχνους. Όλοι θεωρούνται εισηγμένοι : από τους 15 συνολικά λύχνους του τέλους του 4^{ου}, του 3^{ου} και του 2^{ου} αι. π.Χ., οι 7 είναι εισηγμένοι από περιοχές εκτός Βοιωτίας και οι 8 από το εργαστήριο, πιθανότατα, της ΒΔ. Βοιωτίας.

Οι δύο λύχνοι των **T. N75 (A2)** (εικ. 90,2 και εικ. 188) και **T. N541 (A1)** (εικ. 149 και εικ. 188) του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ., είναι σφαιρικοί, άβαφοι, με χοντρά τοιχώματα, ψηλή, δισκόμορφη βάση, βραχύ μυκτήρα, αυλάκωση γύρω από την οπή πληρώσεως και διάτρητο ωτίο-λαβή στον ώμο. Θεωρούνται αττικής προελεύσεως και ανήκουν στους τύπους 25A και 25B του Howland⁵³⁰ ή RSL 5 και RSL 6 της Scheibler⁵³¹.

⁵²³ Για εμβλήματα πάνω σε πώματα πυξίδων –κυρίως του τύπου Β- βλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 163-165. Για τη διακόσμηση βλ. παρακάτω ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 220.

⁵²⁴ Edwards 1975, 96-97, πίν. 57.

⁵²⁵ Βλ. σελ. 118-119.

⁵²⁶ Για τη διακόσμηση βλ. σελ. 118. Για το σχήμα βλ. Bruneau 1970, 456-459, αρ. 57. 1, εικ. 49-50. Α. Χωρέμης, Αρχαίον νεκροταφείον εις Αγιον Στέφανον Χαλκίδος, *AAA* VII, 1974, 27-28, εικ. 4. Vatın, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 22-26, 65, αρ. 75.8, εικ. 113-114. Ρήγιнос 2004, 104, 106, αρ. ΘΕ 2836, 2838, πίν. 81 β.

⁵²⁷ Βλ. σελ. 68 και παρακάτω σελ. 217 κ.ε. (ενότητα λευκής κεραμικής).

⁵²⁸ Βλ. ενότητα κεραμικής με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» σελ. 213.

⁵²⁹ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 474-480, πίν. 215-219. Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

⁵³⁰ Howland 1958, 70 κ.ε.

Οι λύχνοι του **T. N402 (A1)** (εικ. 153), του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. και των **T. N120 (A10)** (εικ. 26, A10 και εικ. 187), **T. N225 (A5)** (εικ. 27, A5 και εικ. 187) και **T. 26 α (A102)** (εικ. 53, A102 και εικ. 187), **T. 123 (A800)** (εικ. 61, A800 και εικ. 187), **T. 171 (A1)** (εικ. 80,5 και εικ. 187) του οικ. Τσάλλα, του 3^{ου} αι. π.Χ., είναι βοιωτικοί και ανήκουν στη 2^η ομάδα λύχνων του Ακραιφνίου, η οποία παράγεται, από τα μέχρι σήμερα στοιχεία της έρευνας, από την στροφή του 4^{ου} προς τον 3^ο αι. π.Χ. μέχρι και τα μέσα του 3^{ου} αι.π.Χ.⁵³². Ο λύχνος του **T. 174** του οικ. Τσάλλα είναι αττικός, του τύπου 39 του Howland⁵³³ (εικ. 149 και εικ. 187).

Ο λύχνος του **T. N400 (A8)** (εικ. 28, A8 και εικ. 188), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι επίσης βοιωτικός και ανήκει στην 4^η ομάδα λύχνων του Ακραιφνίου, η οποία παράγεται από τα τέλη του 3^{ου} μέχρι και τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., από τα μέχρι σήμερα στοιχεία της έρευνας⁵³⁴.

Οι λύχνοι των **T. N308 (A1)** (εικ. 89,4) και **T. 26β (A115, A773)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 36, A115, A773, εικ. 187 και εικ. 188), που χρονολογούνται στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. είναι εισηγμένοι ο ένας, πιθανότατα, από την Κόρινθο⁵³⁵ και οι υπόλοιποι δύο από την Αττική⁵³⁶.

Από τους δύο τάφους του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., που περιέχουν λύχνους, ο λύχνος του **T. 28 (BE 39972)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 74, BE 39972 και εικ. 187) είναι βοιωτικός και ο λύχνος του **T. 3** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 62, BE 25880) αττικός⁵³⁷.

Μελανοδοχεία

Στον **T. B90 (A4)**, στην β' ταφή, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 12, A4), και στον **T. N418 (A4)** του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 150), βρέθηκαν από ένα μελανοδοχείο. Το πρώτο ανήκει στον τύπο των μελανοδοχείων με κυρτό στόμιο⁵³⁸ και το δεύτερο στον τύπο

⁵³¹ Scheibler 1976, 30 κ.ε.

⁵³² Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 475-477, πίν. 218.

⁵³³ Howland 1958, 124.

⁵³⁴ Χαραμή, Βλαχογιάννη, 478-479, πίν. 220.

⁵³⁵ Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 157, αρ. 167, σχ. 42, πίν. 23, 240 (τύπου Κορίνθου XIX)

⁵³⁶ Για τον λύχνο A115 του **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα βλ. Howland 1958, 116-117 (τύπος Howland 36B) και για τον λύχνο A773 του ίδιου τάφου βλ. ό.π., 93 (τύπος Howland 28B).

⁵³⁷ Ο λύχνος του **T. 28** της ανασκαφής «Γέφυρας Μπασιάκου» ανήκει στην 4^η ομάδα λύχνων του Ακραιφνίου. Με βάση τα νέα ευρήματα από τη Θήβα, η παραγωγή των λύχνων των ομάδων αυτών θα πρέπει να επεκταθεί χρονικά μέχρι και το β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 475-479, πίν. 218 και 220. Για τον αμυγδαλόσχημο, ανάγλυφο λύχνο BE 25880 του **T. 3** του οικ. Αικατερίνη, ο οποίος παριστά προτομή Εκάτης, που κρατά πυρσό, βλ. Howland 1958, 155-157 (τύπος Howland 47C).

⁵³⁸ Rotroff 1997, 200, αρ. 1326, πίν. 101 (α' τέταρτο 2^{ου} αι. π.Χ.). Ένα παρόμοιο μελανοδοχείο βρέθηκε στη Σαμοθράκη, σε τάφο του ύστερου 3^{ου}-μέσων 2^{ου} αι. π.Χ. Βλ. C. Karadima, The North Cemetery of Samothrace. Stone Sarcophagus 92.T9, 199-203, εικ. 2, *Ελληνικα Αιγίου*, 196-205. *Corinth* VII, 3, αρ. 604, 102, πίν. 20, 58 (περί το 150 π.Χ.). Για μελανοδοχεία γενικά βλ. E. Sjoqvist, Morgantina : Hellenistic Inkstands, *AJA* 63, 1959, 275-277.

των μελανοδοχείων μεγωνιόδες περίγραμμα. Μεμονωμένα παραδείγματα του δεύτερου τύπου έχουν βρεθεί στην Ολυμπία, στη Χαλκίδα, στην αθηναϊκή Αγορά και στα Άβδηρα⁵³⁹.

Μεμονωμένα, επίσης, παραδείγματα, που μοιάζουν με αυτό του Τ. Ν418, με τη διαφορά ότι το σώμα τους είναι σφαιρικό, βρέθηκαν σε τάφους της Βέροιας⁵⁴⁰ και της Λάρισας⁵⁴¹.

Μικρογραφικά αγγεία

Τα μικρογραφικά ή μικκύλα αγγεία, ομοιώματα διαφόρων σχημάτων κανονικού μεγέθους αγγείων, θεωρούνται ότι χρησίμευαν είτε ως παιχνίδια, είτε ως αναθήματα σε ιερά και σε εγκαίνια οικιών, όπου γινόταν κάποια τελετουργία⁵⁴². Ελληνιστικών χρόνων μικρογραφικά αγγεία έχουν βρεθεί στην αθηναϊκή Αγορά, στη Δήλο, στην Όλυνθο, στην Ήλιδα, στην Αμβρακία, στην Κόρινθο και στην Εύτρηση Βοιωτίας.

Ταφική χρήση των αγγείων αυτών κατά την ελληνιστική περίοδο, έχει διαπιστωθεί, μέχρι σήμερα, στην Κόρινθο⁵⁴³ και στον Τάραντα⁵⁴⁴. Η αποκάλυψη, συνεπώς, μικρού αριθμού μικρογραφικών αγγείων σε τάφους των Θηβών, είναι σημαντική και φανερώνει, πιθανότατα επίδραση από τα παραπάνω μέρη. Παρόμοια μικρογραφικά αγγεία βρέθηκαν πρόσφατα και σε ελληνιστικούς τάφους της αρχαίας Τανάγρας⁵⁴⁵.

Τα αγγεία του **T. B174 (A19)** (εικ. 19, A19), του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., των **T. N260 (A6)** (εικ. 150) και **T. N400 (A1, A2)** (εικ. 28, A1-A2, εικ. 150 και εικ. 189), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και του **T. B164 (A1, A6)**, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι σκυφίδια με λαβές ή χωρίς λαβές, άλλοτε άβαφα –όπως του **T. B164-** κι άλλοτε μελαμβαφή –όπως των **T. N260** και **T. N400**.

Στον **T. N395**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., το μικρογραφικό μελαμβαφές αγγείο **A10** φαίνεται ότι μιμείται πινάκια με αυλακώσεις στο χείλος⁵⁴⁶ (εικ. 150).

Ο **T. B192**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., περιείχε έναν άβαφο καλυκωτό κρατηρίσκο (**A1**)⁵⁴⁷ (εικ. 20, A1) κι ο **T. N490**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., έναν άβαφο κιονωτό

⁵³⁹ Rotroff 1997, 199 και σημ. 12 (όπου και όλη η διασπορά του σχήματος), αρ. 1319, εικ. 83, πίν. 101. Κ. Καλλιντζή, Κλειστά σύνολα από το νεκροταφείο των αρχαίων Αβδήρων, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 265-267, αρ. MA 5826, πίν. 92 α.

⁵⁴⁰ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 150, σχ. 38.

⁵⁴¹ Ζαούρη, Μέλλιον 2000, 90-91, εικ. 13.

⁵⁴² Ι. Ανδρέου-Ηλ. Ανδρέου, Τα μικρογραφικά αγγεία της Αμβρακίας, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2000, 301-310, πίν. 149-156. Rotroff 1997, 203, 208-210, αρ. 1362-1378 και 1408-1430, πίν. 104 και 108 (όπου και όλη η βιβλιογραφία και η διασπορά αυτής της κατηγορίας αγγείων).

⁵⁴³ Edwards 1975, πίν. 3,1. *AJA* 35 (1931), 16. *Corinth XIII*, 139

⁵⁴⁴ Graepler 1997, 174-175.

⁵⁴⁵ Α. Χαραμή, *ΑΔ* 55, 2000 : Χρονικά (υπό εκτύπωση).

⁵⁴⁶ Rotroff 1997, 151-152, αρ. 814, πίν. 68.

⁵⁴⁷ Βλ. σελ. 97.

κρατηρίσκο (**A6**)⁵⁴⁸ (εικ. 31,Α6) και ένα πιθοειδές αγγείο (**A5**) (εικ. 31,Α5), του οποίου όμοιο έχει βρεθεί σε τάφο της αρχαίας Τανάγρας και θεωρείται ταναγραϊκού εργαστηρίου⁵⁴⁹.

Τέλος, στον **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκε το αγγείο φαρμακευτικής χρήσης **A763**⁵⁵⁰ (εικ. 36,Α763 και εικ. 189).

Αγγεία με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»

Στην μελαμβαφή κεραμική με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», η οποία βρέθηκε στους τάφους που εξετάζουμε, συγκαταλέγονται κωνικές φιάλες του τύπου 1 της Rotroff⁵⁵¹, κύλικες⁵⁵², σκύφος, κάρυκος, λεκανίδες⁵⁵³, πυξίδες⁵⁵⁴, προχοϊσκη, σταμνοειδής κάδος και υδρία.

Εκτός ελαχίστων πιθανών εξαιρέσεων, τα παραπάνω είδη αγγείων θεωρούνται εισηγμένα κυρίως από εργαστήρια άλλων, εκτός των Θηβών, βοιωτικών περιοχών και σπανίως περιοχών εκτός Βοιωτίας. Θηβαϊκά μπορούν να θεωρηθούν ο κάρυκος του **T. 113 (A654)** του οικ. Τσάλλα⁵⁵⁵ (εικ. 58,Α654 και εικ. 171) και το κάλυμμα της πυξίδας του **T. N93 (A1)** (εικ. 24,Α1 και εικ. 186), διότι αφενός δεν έχουν βρεθεί παρόμοιου σχήματος αγγεία σε άλλες βοιωτικές περιοχές, αφετέρου η ποιότητα της διακόσμησης και κατασκευής τους συνηγορούν υπέρ της τοπικής τους προέλευσης.

Από το εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας προέρχονται οι 8 από τις 9 κύλικες (εικ. 15,Α8, εικ. 19,Α4, εικ. 105 και εικ. 172) και από τα εργαστήρια, πιθανότατα, της Τανάγρας οι 4 από τις 5 κωνικές φιάλες (εικ. 103 και εικ. 173) και οι 2 λεκανίδες (εικ. 26,Α12, εικ. 19,Α18 και εικ. 185).

Από τη σπανιότητα των αγγείων τοπικής παραγωγής συνάγεται ότι τα κεραμικά εργαστήρια των Θηβών δεν συνήθιζαν αυτήν την κατηγορία κεραμικής. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η κεραμική που εξετάζουμε προέρχεται αποκλειστικά από τάφους και ότι στην καθημερινή τους ζωή οι Θηβαίοι χρησιμοποιούσαν πιθανότατα και άλλα είδη αγγείων, τα οποία δεν τοποθετούσαν στους τάφους ως κτερίσματα. Τέτοια πιθανόν είναι η περίπτωση των βοιωτικών κανθάρων, οι οποίοι απουσιάζουν εντελώς από τους θηβαϊκούς τάφους. Η μέχρι σήμερα έρευνα τους θεωρεί θηβαϊκής έμπνευσης. Η Rotroff, μάλιστα, διατυπώνει την άποψη της διάδοσης του δημοφιλούς αυτού σχήματος στην Αττική από τους Θηβαίους κεραμείς, οι οποίοι είχαν καταφύγει στην Αθήνα ως πρόσφυγες μετά την

⁵⁴⁸ Βλ. σελ. 118.

⁵⁴⁹ Βλ. Χαραμή 2000, 729, εικ. 7 α.

⁵⁵⁰ Βλ. σελ. 129.

⁵⁵¹ Βλ. σελ. 185.

⁵⁵² Βλ. σελ. 182.

⁵⁵³ Βλ. σελ. 208.

⁵⁵⁴ Βλ. σελ. 209.

⁵⁵⁵ Βλ. σελ. 146.

καταστροφή της πόλης τους από τον Μέγα Αλέξανδρο⁵⁵⁶. Ο βοιωτικός κάνθαρος φέρει σχεδόν πάντα διακόσμηση της κατηγορίας αυτής και παραδείγματά του, τα οποία χρονολογούνται μέχρι τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., έχουν βρεθεί στο Καβίρειο⁵⁵⁷ και σε άλλες βοιωτικές περιοχές⁵⁵⁸. Η εξήγηση θα πρέπει ίσως να αναζητηθεί στη χρήση των αγγείων αυτού του τύπου. Δεν αποκλείεται να χρησιμοποιούντο αποκλειστικά από τους συμμετέχοντες στις θρησκευτικές τελετές του Ιερού των Καβείρων.

Τα βοιωτικά αγγεία με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» φέρουν απλά φυτικά διακοσμητικά θέματα : βλαστόσπειρα με φύλλα και άνθη κισσού, κλαδί ελιάς ή δάφνης και ταινίες από τις οποίες κρέμονται σταγόνες. Η διακόσμηση αποδίδεται συνήθως με λευκό επίθετο χρώμα και επίθετο αραιωμένο πηλό και σπανιότερα με εγχάραξη.

Προτιμώνται τα μικρά αγγεία πόσεως και τα αγγεία γυναικείου καλλωπισμού (πυξίδες και λεκανίδες). Στα εισηγμένα από περιοχές εκτός Βοιωτίας αγγεία αυτής της κατηγορίας συγκαταλέγονται και άλλα είδη, όπως η προχοΐσκη του T. N421 (A1) (εικ. 100 και εικ. 169), η ταφική υδρία-κάλπη του T. B260 (A1) (εικ. 84), αττικής πιθανότατα προελεύσεως, και ο σταμνοειδής κάδος του T. N113 (A7) (εικ. 25,A7), ο οποίος θεωρείται εισηγμένος από την Ετρουρία. Άλλη περιοχή προέλευσης των λίγων εισηγμένων αγγείων θεωρείται η Κόρινθος.

Εκτός από τα σχήματα που εξετάσαμε πιο πάνω, διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» φέρουν και τα εξής αγγεία :

Σκύφος

Ο σκύφος του T. N20 (A3) (εικ. 21,A3), ο οποίος χρονολογείται στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ., είναι «αττικής έμπνευσης» (bolster-cup)⁵⁵⁹, με ημισφαιρικό σώμα, χαμηλό πόδι, τροχήλατη βάση, μικρές πηνιόσχημες ψευδολαβές και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» κάτω από το χείλος.

Κάνθαροι

Οι μελαμβαφείς κάνθαροι με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» που βρέθηκαν στους τάφους που εξετάζουμε, ανήκουν σε τέσσερις τύπους :

A) Στον τύπο των κυλίκων-κανθάρων ανήκουν τα δύο όμοια παραδείγματα των T. B6 (A5) και T. N113 (A12), του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 25,A12). Έχουν ημισφαιρικό σώμα, χαμηλό πόδι, τροχήλατη βάση και λαβές με επιθήματα. Πρόκειται για αττικό τύπο

⁵⁵⁶ Rotroff 1997, 98-99.

⁵⁵⁷ Heimberg 1982, 27-28, πίν. 8.

⁵⁵⁸ Χαραμή 2005. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, T. 76, πίν. 230,1.

⁵⁵⁹ Rotroff 1997, 96-97, αρ. 164-167, πίν. 15. Edwards 1975, 46, αρ. 188-189, πίν. 7, 39, 47.

(bowl-kantharos) του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος διακοσμείται σχεδόν πάντα με την τεχνική της «δυτικής κλιτύος»⁵⁶⁰.

Β) Οι κάνθαροι των T. N75 (A1) (εικ. 90,1) και T. N225 (A8) (εικ. 27,Α8) ανήκουν στον αττικό τύπο των κανθάρων west slope, του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ., με ημισφαιρικό σώμα, καλυκόσχημο χείλος, κωνική, τροχήλατη βάση, λαβές με επιθήματα και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»⁵⁶¹. Αν και διαφέρουν λίγο ως προς το σχήμα και τη διάταξη της διακόσμησης από τα γνωστά αττικά παραδείγματα, –έχουν σώμα ψηλότερο, χείλος χαμηλότερο και εκτός από τη διακόσμηση στο χείλος φέρουν διακόσμηση και στο σώμα-, θεωρούνται εισηγμένοι από την Αττική, λόγω του στιλπνού, καλής ποιότητας γανώματος και της επιμελημένης διακόσμησης.

Το σχήμα, κατά τη Rottroff, φαίνεται να έχει δεχτεί επιδράσεις από τους βοιωτικούς κανθάρους του τύπου 6, του πρώιμου 4^{ου} αι. π.Χ.⁵⁶²

Γ) Ο κάνθαρος του T. N536 (A1), των μέσων του 3^{ου} αι. π.Χ., είναι «κορινθιακού» τύπου⁵⁶³, με ημισφαιρικό σώμα, τροχήλατη, εχινόσχημη βάση και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» αμέσως κάτω από το χείλος (εικ. 91,1). Οι λαβές του έχουν ως επιθήματα θεατρικά προσωπεία.

Παραδείγματά του τύπου αυτού έχουν βρεθεί, εκτός από την Κόρινθο, στην αθηναϊκή Αγορά, στην Αιτωλία, στη Λοκρίδα και στην Έφεσο⁵⁶⁴.

Δ) Ο κάνθαρος του T. 113 (A654) του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., φαίνεται να αποτελεί τοπική παραλλαγή (εικ. 58,Α654 και εικ. 171). Έχει ημισφαιρικό σώμα, δακτυλιόσχημη βάση, ταινιωτές λαβές και φέρει γραπτή εκφυλισμένη διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»⁵⁶⁵.

Το σχήμα, χωρίς όμως λαβές και με τροχήλατη ή κωνική βάση, συναντάται σε τάφους της Βέροιας και της αρχαίας Λάρισας, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁵⁶⁶ και πιθανόν να αποτελεί επιβίωση του αττικού σκύφου με τις πηνιόσχημες λαβές (του λεγόμενου «bolster cup»).

Υδρία

Η μελαμβραφής ραβδωτή υδρία Α1, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., η οποία αποτελούσε τεφροδόχο κάλπη για τον νεκρό του T. B260, φέρει στον λαιμό διακόσμηση δάφνινου

⁵⁶⁰ Ο.π., 93-94, αρ. 141-146, πίν. 13.

⁵⁶¹ Ο.π., 89-91, αρ. 94-117, πίν. 10-11.

⁵⁶² Heimberg 1982, 13-14, 17-18, 129, αρ. 75-86, πίν. 6, 46.

⁵⁶³ Edwards 1975, 3, 74-76, αρ. 378-388, πίν. 15, 52.

⁵⁶⁴ Rotroff 1997, 95, αρ. 155-160, πίν. 15 (όπου και όλη η βιβλιογραφία για τη διάδοση του σχήματος).

⁵⁶⁵ Βλ. σελ. 146.

⁵⁶⁶ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 93, 97, 148, 150, 161, 163, αρ. Π 2151, πίν. 65. Ζαούρη-Μέλλιου 2000, 85, 103, αρ. M95/333, εικ. 3 β.

στεφανιού της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και θεωρείται εισηγμένη από την Αττική⁵⁶⁷ (εικ. 84).

Σταμνοειδής κάδος

Οι σταμνοειδείς κάδοι (situlae) αποτελούν ένα σχήμα κοινό σε μέταλλο, αλλά ασυνήθιστο σε πηλό. Πήλινα μελαμβαφή παραδείγματα διαφόρων τύπων έχουν βρεθεί, κυρίως, στην κεραμική της Ιταλίας⁵⁶⁸. Ως τόποι παραγωγής τους έχουν προταθεί από τους μελετητές δύο περιοχές : η Ετρουρία και ο χώρος της Μακεδονίας-Θράκης. Στον ελλαδικό χώρο έχουν βρεθεί μεμονωμένα παραδείγματα στο Τριχόνιο της Αιτωλίας και σε τάφο της Βέροιας⁵⁶⁹. Ένα ακόμη παράδειγμα, εισηγμένο από τη Μεγάλη Ελλάδα, βρέθηκε στην ιλλυρική νεκρόπολη της Budva, στις ΝΑ ακτές της Αδριατικής⁵⁷⁰.

Στη Θήβα βρέθηκε ένα παράδειγμα στον **T. N113 (A7)**⁵⁷¹, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., προφανώς εισηγμένο (εικ. 25,Α7). Φέρει στιλπνό γάνωμα και διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος».

Προχοΐσκη

Η προχοΐσκη του T. N421 (A1) (εικ. 100 και εικ. 169) έχει βάση ελαφρώς κοίλη από κάτω, σώμα σχεδόν σφαιρικό με τονισμένο ώμο, λαιμό χαμηλό και φαρδύ, χείλος νεύον προς τα έξω, και λαβή κάθετη ταινιωτή με κεντρική αυλάκωση. Καλύπτεται με μελανό στιλπνό γάνωμα. Στον ώμο φέρει αυλάκωση η οποία πληρούται με μίλτο. Η διακόσμηση περιορίζεται στον ώμο του αγγείου : ιωνικό κυμάτιο αποδοσμένο με εγχάραξη και λευκό επίθετο χρώμα. Παραβάλλεται με παρόμοια παραδείγματα από την αθηναϊκή Αγορά, τα οποία χρονολογούνται στα τέλη του 3^{ου} με αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., και θεωρείται εισηγμένο⁵⁷²

⁵⁶⁷ Υδρίες και αμφορείς αυτού του τύπου παράγονταν σε αττικό εργαστήριο, βρέθηκαν όμως ως εισηγμένα τεφροδόχα αγγεία στην αλεξανδρινή νεκρόπολη του Sciatbi. Η παραγωγή τους τοποθετείται από το β' μισό του 4^{ου} μέχρι και τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. και θεωρούνται πρόδρομοι των αγγείων της κατηγορίας με τα εμβλήματα (Plakettenvasen). Βλ. Courby 1922, 194, πίν. VII β. Ζερβουδάκη 1997, 119.

⁵⁶⁸ Rotroff 1997, 134-135. J. P. Morel, *Céramique campanienne : Les formes*, Bibliothèque des Ecoles françaises d' Athènes et de Rome (BEFAR) 244, Rome 1981, 398-399, αρ. 6511-6531, πίν. 197-199.

⁵⁶⁹ Φ. Ζαφειροπούλου, Τάφοι στο Τριχόνιο της Αιτωλίας, *Ε' ΣυνΕλλΚερ*, 324, πίν. 163β (τάφος 1976). Γ. Τουράτσογλου, Το ξίφος της Βέροιας, *Αρχαία Μακεδονία IV*, 1986, 630 και 635, σχ. 6.

⁵⁷⁰ V. Krstić, Hellenistic pottery from the Greek collection of the National Museum of Belgrade, *ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 587, πίν. 292 α.

⁵⁷¹ Βλ. σελ. 105.

⁵⁷² Rotroff 1997, 130, αρ. 515-519, πίν. 50 (small jug with wide mouth).

Αγγεία με λευκό επίχρισμα

Στους θηβαϊκούς τάφους που εξετάζουμε, τα αγγεία με λευκό επίχρισμα και πολύχρωμη, συνήθως, διακόσμηση, βιοωτικά και εισηγμένα, αποτελούν μια αρκετά μεγάλη ομάδα, η οποία εκτείνεται χρονολογικά από τα τέλη του 4^{ου} έως τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ.

Τα είδη των αγγείων, τα οποία ανήκουν στην ομάδα αυτή, και ο τρόπος διακόσμησής τους οδηγούν στο συμπέρασμα ότι προορίζονταν αποκλειστικά για ταφική χρήση. Πρόκειται για αλάβαστρα, αμφορείς, λαγύνους, υδρίες, σταμνοειδείς λουτροφόρους, σταμνοειδείς πυξίδες, έναν μικρογραφικό καλαθίσκο και ένα «αλατοδοχείο».

Στα παραδείγματα, τα οποία αποτελούν προϊόντα θηβαϊκών ή άλλων βιοωτικών εργαστηρίων, διαπιστώνονται επιδράσεις από την κεραμική της Απουλίας, της Σικελίας και των αλεξανδρινών νεκροπόλεων.

Λευκή κεραμική τοπικής παραγωγής έχει διαπιστωθεί και στις γειτονικές της Βοιωτίας περιοχές : στη ΒΔ και ΒΑ. Πελοπόννησο, στη Θεσσαλία, στην Α. Λοκρίδα και στην Εύβοια⁵⁷³.

Αλάβαστρα

Το αλάβαστρο, πήλινο ή αλαβάστρινο, αποτελούσε σύνθετο σχήμα σε όλη την αρχαϊκή και κλασική περίοδο⁵⁷⁴. Στους ελληνιστικούς χρόνους απαντά ως ταφικό κτέρισμα σε ελάχιστες περιοχές, κυρίως από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι και τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. Πήλινα αλάβαστρα της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου έχουν βρεθεί στην Άμβροσσο⁵⁷⁵, στην Τριφυλλιά Λειβανατών⁵⁷⁶, στο Άργος, όπου θεωρήθηκαν προϊόντα τοπικού εργαστηρίου⁵⁷⁷, στην Ασίνη⁵⁷⁸, στον Λόγγο Εδέσσης⁵⁷⁹, στην Πέλλα⁵⁸⁰, στον Άγιο Μάμαντα⁵⁸¹ και στην

⁵⁷³ Bruneau 1970, 466-467, αρ. 59.4, εικ. 76 και 485, αρ. 81.5-7, εικ. 122-124. Μαλακασιώτη 2000, 152-155. Καραπάνου, Κατακούτα 2000. Σε ανακοινώσεις της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική, στο Αίγιο (4-9 Απριλίου 2005), παρουσιάστηκαν πολλά παραδείγματα λευκής κεραμικής τοπικών εργαστηρίων από τη ΒΑ. Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία, την Α. Λοκρίδα και την Εύβοια. Βλ. σχετικά Δ. Κυριακού, Ελληνιστική κεραμική από τα νεκροταφεία της Πάτρας. Τυπολογική εξέταση. Παπακόστα 2005. Καραπάνου 2005. Μπούγια 2005. Φ. Δακρορόνια, Γραπτή ελληνιστική κεραμική από την Α. Λοκρίδα. Ψάλτη 2005. Παραδείγματα λευκών υδριών με γραπτή διακόσμηση τοπικού εργαστηρίου βρέθηκαν και σε τάφους της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου στο νεκροταφείο της Βεργίνας. Βλ. Α. Κυριάκου, Πήλινες υδρίες με γραπτή διακόσμηση και στίλβωση από τάφους της πρώιμης ελληνιστικής εποχής στο νεκροταφείο της Βεργίνας, Ζ' ΣυνΕλλΚερ, Αίγιο 4-9 Απριλίου 2005 (υπό έκδοση).

⁵⁷⁴ Για τα αλάβαστρα γενικώς βλ. D.A. Amyx, Attic Stelai, Part III, *Hesperia* 27, 1958, 213-217. H.E. Angermeier, *Das Alabastron*, Giessen 1936. G.M.A. Richter- M.J. Milne, *Shapes and Names of Athenian Vases*, New York 1935, 17. St. Luchtenberg, *Griechische Tonalabastra. Untersuchungen zu ihrer Formentwicklung, Verbreitung und zu ihrem Ursprung*, Archäologische Materialkompendien auf CD-ROM IV, Münster 2003.

⁵⁷⁵ Αραπογιάννη 1984, 115, ΜΔ 12511, σχ. 22, πίν. 42 δ.

⁵⁷⁶ Ωνάσογλου 1994, 62, τάφος Π-4, πίν. 28 α.

⁵⁷⁷ Bruneau 1970, 466-467, αρ. 59.4, εικ. 76 και 485, αρ. 81.5-7, εικ. 122-124.

⁵⁷⁸ I.-R. Hägg – J. M. Fossey, Excavations in the Barbouna Area at Asine, 4, *The Hellenistic Nekropolis and Later Structures on the Middle Slopes, 1973-77, Acta Universitatis Upsaliensis, Boreas* 4 : 4, Uppsala 1980, 34, αρ. 2, εικ. 18 και 93-97, αρ. 2-6, εικ. 106-111.

⁵⁷⁹ Α. Χρυσοστόμου, Λόγγος Έδεσσας. Ελληνιστικό νεκροταφείο, *ΕλλΚερ Μακεδονίας*, 122.

Πέργαμο⁵⁸². Στην Κω παράγονταν από τοπικά εργαστήρια και χρησιμοποιούνταν στις νεκροπόλεις της από τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.⁵⁸³

Στον κατάλογο των περιοχών, που κατά την πρώιμη ελληνιστική περίοδο χρησιμοποιούσαν πήλινα αλάβαστρα ως κτερίσματα, προστίθεται και η Θήβα, καθώς στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο της βρέθηκε ένας σημαντικός αριθμός : 30 αλάβαστρα σε 12 τάφους⁵⁸⁴ (εικ. 9,Α4, εικ. 15,Α1-Α3, εικ. 16,Α5,Α7, εικ. 19,Α2,Α3,Α5,Α6,Α8, εικ. 25,Α3-Α6,Α8,Α10,Α14, εικ. 27,Α12, εικ. 82,2 και εικ. 168).

Τα θηβαϊκά αλάβαστρα, καλυμμένα όλα με λευκό επίχρισμα, συνήθως απολεπισμένο, θυμίζουν περισσότερο τα αργειακά. Εξ όσων γνωρίζουμε, στη Βοιωτία, εκτός από τα θηβαϊκά, έχουν βρεθεί τέσσερα ακόμη παραδείγματα αλαβάστρων με λευκό επίχρισμα σε δύο τάφους του νεκροταφείου της Λιβαδειάς⁵⁸⁵. Το ένα εξ αυτών, φέρει ίχνη διακόσμησης με ρόδινο χρώμα⁵⁸⁶. Αν και στη δειγματοληψία πηλού, η οποία έγινε σε διάφορα είδη ελληνιστικών αγγείων από βοιωτικά νεκροταφεία, δεν συμπεριελήφθησαν αλάβαστρα, ώστε να είμαστε βέβαιοι για την προέλευσή τους, η μεγάλη ποσότητα των ευρημάτων στο θηβαϊκό νεκροταφείο συνηγορεί υπέρ της εγχώριας παραγωγής τους.

Στα ελάχιστα αγγεία, που διατηρήθηκαν ολόκληρα, το ύψος κυμαίνεται από 0,167 έως 0,205 μ. και η διάμετρος του χείλους από 0,03 έως 0,047 μ. Σε πολλά από αυτά το σώμα είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος συμπαγές, και σχηματίζεται μόνο μια μικρή κενή κάψουλα αμέσως κάτω από το στόμιο, για την τοποθέτηση μύρου ή αρωματικού ελαίου⁵⁸⁷ (εικ. 168). Τα αλάβαστρα των **T. N22 (A2)**, **T. N225 (A12)** (εικ. 27,Α12), **T. N541 (A2)**, **T. B158 (A5)** (εικ.16,Α5) και **T. B174 (A1, A5)** (εικ. 19,Α1,Α5 και εικ. 168) φέρουν και ψευδολαβές στο ύψος του ώμου.

Το αλάβαστρο της πυράς **B5 (A4)** (εικ. 9,Α4 και εικ. 168) φέρει διακόσμηση ταινιών με ερυθρό χρώμα⁵⁸⁸. Παράλληλα μπορούν να αναζητηθούν στα λευκά αλάβαστρα και φιαλίδια με πολύχρωμη διακόσμηση από τον Τάραντα και τη Σικελία⁵⁸⁹.

Όλα τα αλάβαστρα των θηβαϊκών τάφων, καθώς και αυτά που βρέθηκαν στους τάφους της Λιβαδειάς, χρονολογούνται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

⁵⁸⁰ Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Ανατολικό νεκροταφείο Πέλλας, *ΑΔ* 44-46, 1989-1991 : Μελέτες (έκδ. 1996), 101-102, αρ. 89.580, 89.580 α, πίν. 36 η.

⁵⁸¹ Σ. Μοσχονησιώτου, Νεκροταφείο στον Άγ. Μάμαντα, *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη* 3, 1989, 353, εικ. 7.

⁵⁸² Schäfer 1968, 95, 97, αρ. Α4-Α7, εικ. 4.4-7.

⁵⁸³ Ντ. Γρηγοριάδου- Ελ. Σκέρδου, Ελληνιστική κεραμική από τα ταφικά σύνολα των νεκροπόλεων της Κω, *ΣΤ΄ ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 2004, 323-325, πίν. 119, 120 β, 121 β, 122 β και 126 β.

⁵⁸⁴ Βλ. ευρετήριο 2.

⁵⁸⁵ Andreiomenou 2001, 155, σημ. 29.

⁵⁸⁶ Το συγκεκριμένο αλάβαστρο έχει επιλεγεί να εκτεθεί στο ανακαινισμένο Μουσείο Χαϊρώνειας, μαζί με τα υπόλοιπα κτερίσματα του τάφου στον οποίο βρέθηκε.

⁵⁸⁷ Των τάφων **T. B94 (A2)** και **T. B174 (A1)**.

⁵⁸⁸ Βλ. σελ. 66.

⁵⁸⁹ Graepler 1997, 60-61, εικ. 13. L. Bernabò Brea-M. Cavalier, *Scavi nella necropoli greca di Lipari. Meligunis-Lipàra V*, Roma 1991, εικ. 466.

Αμφορείς

Εκτός από τους άβαφους αμφορείς «μακεδονικού» τύπου, σε έξι από τους τάφους που εξετάζουμε βρέθηκαν ισάριθμοι αμφορείς, διαφορετικού τύπου, οι οποίοι είναι κατασκευασμένοι από ανοιχτό καστανό πηλό, που θυμίζει κορινθιακό, και η επιφάνειά τους καλύπτεται με λεπτή στρώση λευκού επιχρίσματος : πρόκειται για τους αμφορείς των **T. B90 (A1)** (εικ. 12,Α1 και εικ. 176), **T. B158 (A4)** (εικ. 16,Α4), T. N316 (A3) (εικ. 140), **T. N400 (A6)** (εικ. 140, εικ. 28,Α6) T. N451 (A2) και T. N480 (A3) (εικ. 140 και εικ. 175) του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Οι αμφορείς των **T. B90 (A1)** και T. N316 (A3) έχουν ωοειδές σώμα, στενό και ψηλό λαιμό, καλυκόσχημο χείλος που απολήγει σε δακτύλιο και ελλειπτικής διατομής λαβές, οι οποίες φύονται από τον πλαστικό δακτύλιο του χείλους και βάση δακτυλιόσχημη. Ο τύπος τους διαφέρει από τον «μακεδονικό» στο ότι είναι πιο ραδινός και έχει μακρύτερες λαβές.

Οι υπόλοιποι έχουν αρθρωμένο περίγραμμα με τονισμένο ώμο, φαρδύ και ψηλό λαιμό, χείλος δακτυλιόσχημο, μακρές λαβές ελλειπτικής διατομής, που φύονται κάτω από το χείλος, και βάση δακτυλιόσχημη.

Η δειγματοληψία πηλού, η οποία έγινε στον αμφορέα του **T. B90 (A1)**, έδειξε ότι πρόκειται για εισηγμένους αμφορείς, αγνώστου προελεύσεως. Αμφορείς με λεπτή στρώση λευκού επιχρίσματος έχουν βρεθεί στο ελληνιστικό νεκροταφείο του συνοικισμού Αγ. Κυριακής στο Αίγιο, και σε ελληνιστικές οικίες στη Φάρσαλο και στην Ερέτρια⁵⁹⁰.

Λάγυνοι

Στους 238 τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου βρέθηκαν 11 λάγυνοι με λευκό επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση. Όλες χρονολογούνται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και είναι εισηγμένες από βοιωτικά ή άλλα εργαστήρια.

Δύο εξ αυτών ανήκουν στον τύπο των σφαιρικών :

Η λάγυνος, η οποία βρέθηκε στον T. N302 (A15) (εικ. 88,1), φέρει με ερυθροκάστανο χρώμα : στη βάση του λαιμού, στο μέσον της κοιλιάς και στην εξωτερική επιφάνεια της βάσης ταινίες, στον ώμο βλαστόσπειρα με φύλλα κισσού, η οποία ενώνεται στο πλάϊ του αγγείου. Η αμελής διακόσμησή της με λεπτή στρώση επιχρίσματος, απολεπισμένου, επί του οποίου έχει χρησιμοποιηθεί εξίτηλο χρώμα, συνηγορεί υπέρ της προελεύσεώς της από βοιωτικό εργαστήριο.⁵⁹¹

⁵⁹⁰ Οι αμφορείς αυτοί παρουσιάστηκαν σε ανακοινώσεις στα πλαίσια της Ζ' Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική στο Αίγιο (4-9 Απριλίου 2005) και πρόκειται να δημοσιευτούν στα Πρακτικά του Συνεδρίου. Βλ. Παπακώστα 2005. Καραπάνου 2005. Ψάλη 2005.

⁵⁹¹ Για τις σφαιρικές λαγύνες με γραπτή διακόσμηση και τα κέντρα παραγωγής τους βλ. Rotroff 1997, 228, 391-392, αρ. 1514-1517, εικ. 90, πίν. 116 και κυρίως αρ. 1514, όπου όλη η προηγούμενη βιβλιογραφία. Σφαιρικές λάγυνοι έχουν, επίσης, βρεθεί στην Εύβοια, στη Δημητριάδα και στη

Η λάγνυος του **T. N501 (A2)** (εικ. 32,Α2) έχει ωοειδές σχήμα και φέρει μόνο λευκό επίχρισμα, χωρίς διακόσμηση. Θυμίζει τις ακόσμητες σφαιρικές λαγύνους από το Άργος⁵⁹².

Οι υπόλοιπες εννέα γραπτές λάγνυοι ανήκουν στον τύπο των αμφικωνικών.

Από αυτές διακόσμηση ταινιών φέρουν οι λάγνυοι των **T. B7 (A1)**, **T. B17 (A4)**, **T. B28 (A1)**, **T. B171 (A11)** (εικ. 17,Α11), **T. N223 (A4)** (εικ. 143) και **T. N501 (A3)** (εικ. 32,Α3). Οι λάγνυοι του **T. B7 (A1)** και του **T. B28 (A1)** (εικ. 143), εκτός από ταινίες φέρουν διακόσμηση και στον ώμο : η πρώτη ακτινωτό κόσμημα, που απολήγει σε στιγμές, και κυματοειδή γραμμή στην ταινία της ακμής του ώμου, η δεύτερη ζώνη αστραγάλων. Το ύψος τους είναι μικρό και κυμαίνεται από 0.12 μ. έως 0. 137 μ., με εξαίρεση την λάγνυο του **T. B7 (A1)** (εικ. 143), η οποία έχει ύψος 0.205 μ. και τη λάγνυο του **T. B171 (A11)** (εικ. 17,Α11), η οποία έχει ύψος 0.185 μ. Η ανάλυση δείγματος πηλού των λαγύνων των **T. B17 (A4)** και **T. B28 (A1)** (εικ. 143), έδειξαν προέλευση από ευβοϊκό πιθανότατα εργαστήριο, ενώ της λαγύνου του **T. B7 (A1)** (εικ. 143) από το βοιωτικό εργαστήριο, του οποίου η θέση δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη (Βοιωτία Ν). Από το τελευταίο εργαστήριο προέρχονται και αρκετές άβαφες λάγνυοι, που βρέθηκαν σε τάφους της Τανάγρας⁵⁹³.

Οι λάγνυοι των **T. B55 (A1)**, **T. N162 (A2)** (εικ. 144), **T. 26 α (A101)** (εικ. 35,Α101) του οικ. Τσάλλα και **T. 28 (BE 39967)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ.74,ΒΕ 39967), είναι πλούσια διακοσμημένες και προέρχονται από μεγάλα κέντρα παραγωγής της Α. Μεσογείου⁵⁹⁴. Φέρουν καστανομέλανη ή καστανοκόκκινη διακόσμηση : η λάγνυος του **T. B55 (A1)** στεφάνια δεμένα με ταινίες, σύριγγα, κιθάρα, δίχτυ, δύο λαγούς, που τρέχουν και δύο θυματήρια (:) (εικ. 144)· η λάγνυος του **T. N162 (A2)** στεφάνια μόνο δεμένα με ταινίες (εικ. 144)· η λάγνυος του **T. 28 (BE 39967)** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» στεφάνια δεμένα με ταινίες, θυματήριο και άρπα (εικ. 74,ΒΕ 39967) και η λάγνυος του **T. 26 α (A101)** του οικ. Τσάλλα κλαδί με φύλλα και καρπούς δάφνης (εικ. 35,Α101).

Βοιωτία (Αλιάρτο και Τανάγρα) Βλ. Δ. Χωρέμης, Αρχαίον νεκροταφείον εις Άγιον Στέφανον Χαλκίδος, *ΑΑΑ* VII, 1974, 27-28, εικ. 3. Metzger 1994, 73—75, πίν. 36 και 37 β-γ. Ψάλτη 2004, 508, πίν. 245 β, 246 β. Ελ. Νικολάου, Το βόρειο νεκροταφείο της αρχαίας Δημητριάδας, *ΕλλΚερ Θεσσαλίας*, 57, εικ. 19. Ν. Φαράκλας, Ανασκαφή οικοπέδου Θεοδ. Κριμπά εν Αλιάρτω, *ΑΕ* 1967, 27, τάφος XVI, πίν. ΚΑ α. Χαραμή 2000, 732, αρ. ΒΕ 2858, εικ. 12-13. Η Metzger θεωρεί πιθανή την προέλευση των σφαιρικών λαγύνων, οι οποίες βρέθηκαν στην Ερέτρια, στο ηρώο της «οικίας των Μωσαϊκών», από εργαστήριο της Βοιωτίας.

⁵⁹² Bruneau 1970, 465-467, αρ. 59.2, πίν. 75

⁵⁹³ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Zacharias 2003

⁵⁹⁴ Για το θέμα αυτό βλ. Rotroff 1997, 226 σημ. 35, όπου και όλη η βιβλιογραφία. Η ανάλυση δείγματος πηλού της λαγύνου του **T. B55**, έδειξε προέλευση από τη Μίλητο. Εργαστήρια λαγύνων με λευκό βάθος και πολύχρωμη διακόσμηση υπήρχαν, πιθανότατα, και στην Πελοπόννησο Βλ. Walter-Karydi, Felten, Smetana-Scherrer 1982, 83-84, αρ. 667-672, πίν. 51-52. Bruneau 1970, 513-518, εικ. 208-209. Καλτσάς 1983, 37-41, σχ. 8-9, πίν. 14 η, 15 α-β, 5 γ-δ, 13 ε, 19 γ, 28 δ-στ. Δ. Κυριακού, Ελληνιστική κεραμική από τα νεκροταφεία της Πάτρας, *Γ' ΣυνΕλλΚερ*, Αθήνα 1994, 191-192, πίν. 135-137, 140 γ.

Υδρίες

Υδρίες με λευκό επίχρισμα και πολύχρωμη διακόσμηση βρέθηκαν στους T. N211 (A1) και **T. 26 a (A100)** του οικ. Τσάλλα. Ανήκουν στην κατηγορία των λευκών υδριών τύπου Hadra. Είχαν χρησιμοποιηθεί ως ταφικά αγγεία δευτερογενών ταφών. Η πρώτη είχε τοποθετηθεί σε λίθινη θήκη. Η δεύτερη περιείχε ανακομιδή και είχε τοποθετηθεί μέσα σε κιβωτιόσχημο τάφο, στα πόδια της νεότερης ταφής.

Η υδρία του T. N211 (A1) (εικ. 85, εικ. 193 και εικ. 194) περιείχε, εκτός από οστά, ένα χάλκινο ενώτιο και πήλινες επιχρυσωμένες χάντρες. Η χρονολόγησή της στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. βασίζεται στο σχήμα της, κυρίως στη μορφή του χείλους, το οποίο είναι λοξότμητο, καλοσχηματισμένο και με μεγάλη διάμετρο, και του λαιμού, ο οποίος είναι βραχύς και στενός. Σύμφωνα με την γενική κατάταξη της Γιαννικουρή για τις ροδιακές υδρίες, τα χαρακτηριστικά αυτά συναντώνται στα πρώιμα αγγεία του τύπου⁵⁹⁵. Η διακόσμησή της είναι απλή : στην κύρια όψη, τη λευκή επιφάνεια κοσμεί φαρδιά, καμπύλη ερυθρή ταινία, οι άκρες της οποίας κρέμονται από τις οριζόντιες λαβές. Μία ακόμη ερυθρή ταινία περιβάλλει το σημείο απόληξης της κάθετης στρεπτής λαβής και ένα περιδέραιο με ερυθρές στιγμές περιτρέχει τον λαιμό του αγγείου⁵⁹⁶.

Η υδρία του **T. 26 a (A100)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 35, A100, εικ. 195 και εικ. 196) ήταν καλυμμένη με πώμα και περιείχε, εκτός από οστά, χρυσά τρίλοβα φύλλα, χάντρες από υαλόμαζα, δύο μικκύλα αλαβάστρινα αλάβαστρα και ένα αργυρό τετράβολο Ιστιαίας. Η χρονολόγησή της στο α' μισό του 2ου αι. π.Χ. βασίζεται στο αργυρό νόμισμα που περιείχε, στο σχήμα της με τον φαρδύ και ψηλό λαιμό, τις κολλημένες στο σώμα αναδιπλωμένες λαβές και τη χαμηλή βάση, στην οποία δηλώνονται υποτυπωδώς οι δακτύλιοι, και στη διακόσμησή της⁵⁹⁷.

Υδρίες της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra έχουν βρεθεί στην Κυρήνη, τη Ν. Ρωσία, τη Θήρα και τη Χάλκη, οι περισσότερες, όμως, προέρχονται από τις αλεξανδρινές και τις ροδιακές νεκροπόλεις⁵⁹⁸. Οι αναλύσεις δειγμάτων πηλού των δύο θηβαϊκών υδριών, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από τα εργαστήρια Αρχαιομετρίας του «Δημοκρίτου» και του Πανεπιστημίου της Βόννης, απέκλεισαν τη βοιωτική και ροδιακή προέλευση των αγγείων⁵⁹⁹. Ο τόπος προέλευσης της υδρίας του T. N211 (A1) παραμένει άγνωστος. Για την υδρία, όμως, του **T. 26 a (A100)**, η επισταμένη έρευνα στη βάση

⁵⁹⁵ Γιαννικουρή 1994, 306, πίν. 241.

⁵⁹⁶ Οι ταινίες ως μόνη κύρια διακόσμηση σε λευκές υδρίες τύπου Hadra δεν συνηθίζονται. Για παράλληλα βλ. Zoi Kotitsa, *Hellenistische Keramik im Martin von Wagner Museum der Universität Würzburg*, Würzburg 1998, 88-90, αρ. 70, πίν. 37 (αλεξανδρινή υδρία). A. Adriani, *AnnMusAlex* 1940-50, 17, 25, εικ. 20 και 8, 17, εικ. 13. Idem, *AnnMusAlex* 1935-39, 113, πίν. 47. J.S. Dent κ.ά., *Libya antiqua* 13/14, 1976/77, 153 κ.ε., αρ. 35, εικ. 8 (Τάφος Α του 2^{ου}-1^{ου} αι. π.Χ.)

⁵⁹⁷ Βλ. σελ. 126.

⁵⁹⁸ Γιαννικουρή 1994, 303 σημ. 3 και 4.

⁵⁹⁹ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Zacharias 2003

δεδομένων του εργαστηρίου Αρχαιομετρίας του πανεπιστημίου της Βόννης, έδειξε ότι ο πηλός της προέρχεται από την Έφεσο, για την οποία δεν ήταν μέχρι σήμερα γνωστή η παραγωγή υδριών της κατηγορίας αυτής, παρά μόνο λαγύνων με λευκό επίχρισμα και πολύχρωμη διακόσμηση, στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Το εύρημα αυτό μπορεί, πιστεύουμε, να αποτελέσει αφορμή για τη διερεύνηση της επίδρασης της κατηγορίας των αλεξανδρινών λευκών υδριών τύπου Hadra στη δημιουργία της κατηγορίας των λευκών λαγύνων της περιοχής της Α. Μεσογείου⁶⁰⁰.

Σταμνοειδείς λουτροφόροι

Στους λακκοειδείς **T. B41** και **T. B43**, οι οποίοι χρονολογούνται στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁰¹, βρέθηκαν από μία σταμνοειδής λουτροφόρος με πώμα -η **A9** και η **A5** αντίστοιχα- (εικ. 10,Α9, εικ. 11,Α5, εικ. 191). Έφεραν λευκό επίχρισμα και μεικτή διακόσμηση : γραπτή και επίθετη ανάγλυφη.

Οι δύο σταμνοειδείς λουτροφόροι (εικ. 10,Α9, εικ. 11,Α5 και εικ. 191) είναι όμοιες μεταξύ τους στο σχήμα, στη διακόσμηση και στο μέγεθος. Το σώμα τους είναι ωοειδές με τονισμένο ώμο, το χείλος με κάθετα κοιλόκυρτα τοιχώματα, το πώμα με κάθετο χείλος και κομβίοςχημη λαβή, οι λαβές κάθετες, ψηλές, ελλειψοειδούς διατομής, με κεντρική νεύρωση, το πόδι ψηλό, κυλινδρικό και η βάση τροχήλατη, βαθμιδωτή, με πλαστικό δακτύλιο στο σημείο ενώσεως με το πόδι και κοίλη από κάτω. Στην κύρια όψη των αγγείων, πάνω από την γραπτή διακόσμηση, διακρίνονται ίχνη επίθετων ανάγλυφων γιρλάντων, που σχημάτιζαν Χ και έφεραν ανάγλυφο επίθημα στο σημείο που τέμνονταν. Το μέγιστο ύψος των λουτροφόρων, μαζί με τις λαβές, είναι περίπου 0.41 μ. Τόσο στη διακόσμηση, όσο και στο σχήμα μπορούν να παραβληθούν με αγγεία από την Απουλία (από τον Τάραντα, κυρίως, αλλά και από τις πόλεις Canosa, Arpi, Ortona) και τη Σικελία (Lipari, Centuripe)⁶⁰².

⁶⁰⁰ Είναι γνωστό ότι η Έφεσος αποτελούσε ένα από τα κέντρα παραγωγής των λαγύνων αυτής της κατηγορίας. V. Mitsopoulos-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. Kleinfunde*, 1. Teil, *Keramik hellenistischer und römischer Zeit, Ephesos IX*, ii/ii, Vienna 1991, 75-77, E 1-E 10, E 13, πίν. 89-90.

⁶⁰¹ Βλ. σελ. 68 και 70.

⁶⁰² Για παραδείγματα που βρίσκονται σε Μουσεία βλ. F. Lenormant, *Notes archéologiques sur Tarente*, *Gazette archéologique* 7, 1881/82, 179 κ.ε., πίν. 26. D. Kent Hill, *Bacchic Erotes at Tarentum*, *Hesperia* 16, 1947, 248-255, πίν. 67. F. Matz, *Ein römisches Meisterwerk*, *Jdl, Erg.* 19, 1958, 59 σημ. 63, 80 σημ. 161. H. Döhl, *Der Eros des Lysipp. Frühellenistische Eroten*, Göttingen 1968, 132-135. C. Belli, *Il tesoro di Taras (Museo Nazionale di Taranto)*, Roma 1970, 176. E.M. de Juliis- D. Loiacono, *Taranto. Il Museo Archeologico*, Taranto 1985, 280 κ.ε., εικ. 324-325. E.D. Reeder, *Hellenistic Art in Walters Art Gallery*, Baltimore 1988, 193 κ.ε. Για ανασκαφικά ευρήματα βλ. Graepler 1997, 60-61, αρ. 69.7, εικ. 14. E. de Juliis (εκδ.), *Gli Ori di Taranto in Età Ellenistica*, Milano 1984, 433 κ.ε., 500, αρ. 69. L. Bernabò Brea-M. Cavalier, *La ceramica policroma liparese di età ellenistica*, Milano 1986. Wintermeyer 1975. R. Cassano (εκδ.), *Principi, imperatori, vescori. Duemila anni di storia a Canosa*, Venezia 1992, 310-326, 520-529, 587-590. M. Mazzei, *Note sulla ceramica policroma di Arpi*, *Proceedings of the Third Symposium on Ancient Greek and Related Potter, Copenhagen Augustus 31-September 4 1987*, Copenhagen 1988, 407-413. Παραδείγματα λευκών

Σταμνοειδείς πυξίδες

Στους ίδιους λακκοειδείς τάφους, οι οποίοι περιείχαν τις σταμνοειδείς λουτροφόρους, βρέθηκαν και τρεις σταμνοειδείς πυξίδες με πάμα -η **A3** και η **A7** στον **T. B41** (εικ. 10,Α3 και εικ. 190), και η **A9** στον **T. B43** (εικ. 11,Α9 και εικ. 192). Έφεραν, επίσης, λευκό επίχρισμα και πολύχρωμη διακόσμηση.

Οι δύο πρώτες (εικ. 10,Α3 και εικ. 190) έχουν ίδιο μέγεθος και αποτελούν, ως προς το σχήμα, σχεδόν μικρογραφία των λουτροφόρων με κύρια διαφορά μόνο στη βάση, η οποία στις πυξίδες είναι κωνική, με πλαστικό δακτύλιο στο σημείο ένωσής της με το σώμα του αγγείου και με διπλό πλαστικό δακτύλιο στο κάτω τμήμα της. Η διακόσμηση διατηρείται μόνο στην **A3**. Το μέγιστο ύψος των πυξίδων, μαζί με τις λαβές, είναι 0.151 μ.

Η τρίτη (εικ. 11,Α9 και εικ. 192) είναι πρωτότυπη ως προς το σχήμα και τη διακόσμηση και δεν έχει κανένα γνωστό δημοσιευμένο παράλληλο. Το μέγιστο ύψος της, μαζί με τις λαβές, είναι 0.265 μ. Η δειγματοληψία του πηλού της έδειξε ότι πρόκειται για εισηγμένο αγγείο, αγνώστου προελεύσεως.

Σταμνοειδείς πυξίδες, διακοσμημένες με ποικίλους τρόπους, είναι γνωστές από διάφορες περιοχές της κυρίως Ελλάδας, τα Δωδεκάνησα, την Ιταλία, την Κύπρο, τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο⁶⁰³. Ο τύπος έχει αποκλειστικά ταφική χρήση, εμφανίζεται τον 4^ο αι. π.Χ. και σε ορισμένες περιοχές, όπως η Μακεδονία, διαρκεί μέχρι και τον 2^ο αι. π.Χ.⁶⁰⁴

Πολύχρωμη διακόσμηση πάνω σε λευκό επίχρισμα απαντά μέχρι σήμερα σε σταμνοειδείς πυξίδες της Θεσσαλικής Άλου, του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ.⁶⁰⁵. Οι αναλύσεις πηλού, που πραγματοποιήθηκαν στις λευκές λουτροφόρους και πυξίδες της θηβαϊκής νεκροπόλεως έδειξαν για μεν τις σταμνοειδείς πυξίδες **A3** και **A7** του **T. B41** ότι προέρχονται από ταναγραϊκό, πιθανότατα, εργαστήριο (Eastern Boiotia B), για δε τις λουτροφόρους ότι πρόκειται για προϊόντα βοιωτικού εργαστηρίου του οποίου η θέση δεν έχει προσδιοριστεί

αγγείων με μεικτή διακόσμηση, τοπικού εργαστηρίου, βρέθηκαν και σε τάφους στη ΒΔ. Θεσσαλία. Βλ. Καραπάνου, Κατακούτα 2000.

⁶⁰³ Γιαννικουρή, Πατσιαδά, Φιλήμονος 1990, 176-181, όπου και όλη η βιβλιογραφία για τη διασπορά του σχήματος και τις τεχνικές διακόσμησης.

⁶⁰⁴ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 140-148, σχ. 28-33.

⁶⁰⁵ Μαλακασιώτη 2000, 153, αρ. ΒΕ 6278, εικ. 11 και ΧΙΙ.

ακόμη (Boiotia N)⁶⁰⁶. Από το τελευταίο εργαστήριο προέρχεται και ένας αριθμός λαγύνων λευκών με γραπτή διακόσμηση και άβαφον⁶⁰⁷.

Πρέπει να σημειωθεί ότι μία ακόμη σταμνοειδής λουτροφόρος και μία σταμνοειδής πυξίδα με παρόμοια διακόσμηση, από το ίδιο θηβαϊκό νεκροταφείο, είναι γνωστές από παλαιότερη ανασκαφή⁶⁰⁸.

Μικρογραφικός καλαθίσκος

Στον Τ. 76 του οικ. Τσάλλα, ο οποίος χρονολογείται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκε ένας καλαθίσκος (A429) (εικ. 155,1 και εικ. 189) με ίχνη λευκού επιχρίσματος στην επιφάνειά του. Μπορεί να παραβληθεί ως σχήμα με παραδείγματα από τη Θεσσαλία⁶⁰⁹.

Αλατοδοχείο

Το αλατοδοχείο, το οποίο βρέθηκε στον **T. B5 (A3)** (εικ. 9,Α3), του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ., μπορεί να παραβληθεί με τα μελαμβοφή αλατοδοχεία με κοιλόκυρτα τοιχώματα από την αθηναϊκή Αγορά⁶¹⁰, με τη διαφορά ότι καλυπτόταν με λεπτή στρώση λευκού επιχρίσματος.

⁶⁰⁶ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006. Στην αποθήκη του Μουσείου Σχηματαρίου βρίσκονται δύο λευκες υδρίες (BE 2635 και BE 2612) και ένας λευκός λέβης (BE 2641) με διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra. Προέρχονται από τις παλαιές ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας στα νεκροταφεία της αρχαίας Τανάγρας και είναι αδημοσίευτα. Η ανάλυση δείγματος πηλού τους έδειξε ότι προέρχονται η πρώτη υδρία από ευβοϊκό εργαστήριο (Euboea D), και η δεύτερη υδρία και ο λέβης από ταναγραϊκό (Tanagra M). Λευκά αγγεία –δύο πυξίδες και ένας στάμνος- έχουν βρεθεί και σε τάφο της Λιβαδειάς. Βλ. σχετικά Andreiomenou 2001, 155 και σημ. 30, Τ. ΝΟΣ/40, εικ. 19.

⁶⁰⁷ Βλ. αντίστοιχες σελ. 219-220 και σελ. 234-236.

⁶⁰⁸ Παπαδάκης 1914, 125-126, εικ. 4-5.

⁶⁰⁹ Πρβλ. δύο παραδείγματα από τη Θεσσαλία. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 94, αρ. Μ89/34, εικ. 24. Α4 1955, 217-218, εικ. 20 (μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.).

⁶¹⁰ Sparkes, Talcott 1970, 302, αρ. 938, πίν. 34. Rotroff 1997, 165-166, αρ. 1064-1066, πίν. 78. Βλ. τελευταία Ελ. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου, Άκανθος : Ελληνιστική κεραμική, ΣΤ' ΣυνΕλλΚερ, Αθήνα 2004, 177, αρ. Ι.51.280, πίν. 50 α.

2. ΕΙΔΩΛΙΑ

Από τους 238 τάφους του ΒΑ. νεκροταφείου, ειδώλια περιείχαν μόνον οι 22, ποσοστό δηλ. 10,73 % .

Στην παρούσα εργασία, παρουσιάζονται τα ειδώλια έξι τάφων από το οικ. Τσάλλα και την ανασκαφή «Γέφυρα Μπασιάκου»⁶¹¹.

Αν και το δείγμα είναι πολύ μικρό, η μέτρια έως κακή ποιότητα κατασκευής, η οποία δεν αρμόζει σε εισηγμένα προϊόντα, και τα ιδιαίτερα κοινά χαρακτηριστικά, οδηγούν, κατ' αρχάς, στην υπόθεση της τοπικής παραγωγής τους. Μόνο, ωστόσο, η συστηματική μελέτη ολόκληρου του υπάρχοντος υλικού μπορεί να μας οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα. Την ύπαρξη κοροπλαστικών εργαστηρίων στη Θήβα και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους ενισχύουν, επίσης, οι χημικές αναλύσεις πηλού, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από το εργαστήριο αρχαιομετρίας του Μουσείου του Λούβρου σε ελληνιστικά ειδώλια της συλλογής του, που προέρχονται από τη Θήβα και την Τανάγρα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι υπάρχουν τρία διαφορετικά είδη ταναγραϊκού πηλού και ένα, τουλάχιστον, θηβαϊκού⁶¹².

Ο πηλός των ειδωλίων, που εξετάζουμε, είναι τριων ειδών : κιτρινέρυθρος (Munsell 5YR, 7/6) χωρίς προσμίξεις – στα ειδώλια **E207** του **T. 123** (εικ. 61,E207), E 245 του T. 119 (εικ. 73α), **E11** και **E12** του **T. 28** (εικ. 43,E11-E12) και E97 του T. 86 (εικ. 75) του οικ. Τσάλλα- και με προσμίξεις –στα ειδώλια **E117**, **E118**, **E121**, **E122**, **E123**, **E124** και **E125** του **T. 104** του οικ. Τσάλλα (εικ. 54,E117,E121,E123-E125), και ανοιχτός καστανός (Munsell 10YR, 7/4) στα ειδώλια **BE 39956** και **BE 39957** του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 73β,γ).

Από τα δεκατέσσερα αυτά ειδώλια, τα δύο χρονολογούνται στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. –τα ειδώλια των T. 119 και **T. 123** του οικ. Τσάλλα-, τα επτά στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. –τα ειδώλια του **T. 104** του οικ. Τσάλλα-, και τα πέντε στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. –του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», και των **T. 28** και T. 86 του οικ. Τσάλλα.

Τα περισσότερα μιμούνται γνωστούς ταναγραϊκούς τύπους, τους οποίους αποδίδουν με τρόπο ποιοτικά κατώτερο. Στην περίπτωση του ειδωλίου **E11** του **T. 28** του οικ. Τσάλλα συνδυάζονται οι μήτρες δύο διαφορετικών ταναγραϊκών τύπων και δημιουργείται ένας νέος τύπος εντελώς διαφορετικός (εικ. 43,E11). Στο ειδώλιο E97 του T. 86 του οικ. Τσάλλα (εικ.

⁶¹¹ Τα ειδώλια των υπολοίπων εκ των 238 τάφων, δηλαδή αυτά της ανασκαφής ΟΣΕ, μελετώνται και πρόκειται να δημοσιευτούν από την Μ. Bonnaro-Αραβαντινού. Βλ. ωστόσο Α. Charami, V. Jeammet, Les figurines de la tombe B 158 de Thèbes : Tanagréennes ou Thébaines? Και El. Kountouri, A. Charami, V. Vivliodetis, Coroplastic Art from Thebes (Boeotia) : Evidence from Terracotta Figurines in Graves, *BCH Supplément* (υπό εκτύπωση)

⁶¹² V. Jeammet, Origine et diffusion des Tanagréennes, *Κατάλογος έκθεσης Λούβρου*, 127. Α. Bouquillon, S. Colinart, E. Porto, A. Zink, Authenticité, matières et couleurs. Etude en laboratoire des Tanagréennes du Louvre, ό.π., 298-301, 310.

75) είναι φανερή η επίδραση του κοροπλαστικού εργαστηρίου της Μύρινας⁶¹³, ενώ στα ειδώλια **BE 39957** του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 73, BE 39957) και **E12** του **T. 28** του οικ. Τσάλλα (εικ. 43, E12) η επίδραση από τα εργαστήρια της Ν. Ιταλίας⁶¹⁴.

Η μπροστινή όψη όλων των ειδωλίων καλύπτεται με υπόλευκο επίχρισμα και ένας μικρός αριθμός διατηρεί ίχνη χρωμάτων : κόκκινο στις βάσεις, στην κόμη, στους χιτώνες και στα χείλη και μαύρο στις παρυφές των ιματίων των γυναικείων μορφών και στις ίριδες των ματιών.

Όλα σχεδόν τα ειδώλια έχουν βάσεις, είτε ορθογώνιες, διαφορετικού ύψους, είτε ελλειπτικές. Το ειδώλιο **BE 39957** του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», που παριστάνει μικρό Έρωτα πάνω σε χήνα (εικ. 73, BE 39957), και το ειδώλιο **E12** του **T. 28** του οικ. Τσάλλα, που παριστάνει μικρό αγόρι να παίζει κιθάρα πάνω σε χήνα (εικ. 43, E12), είχαν κυλινδρική βάση, ενώ το ειδώλιο E245 του T. 119 του οικ. Τσάλλα, που παριστάνει μικρό αγόρι καθισμένο πάνω σε κιβώτιο, δεν έχει βάση (εικ. 73α).

Οι μπροστινές όψεις των σωμάτων των περισσότερων ειδωλίων έχουν βγει από ξεχωριστή μήτρα απ' ό, τι τα κεφάλια, τα οποία είναι συμπαγή. Οι πίσω όψεις είναι διαμορφωμένες με το χέρι και φέρουν μεγάλες ορθογώνιες οπές αερισμού.

Χαρακτηριστικό των ειδωλίων, που εξετάζουμε, είναι το μικρό μέγεθος, τα μικρά κεφάλια και η κακής ποιότητας απόδοση των τύπων, που οφείλεται στην μακροχρόνια χρήση των μητρών από τις οποίες προήλθαν. Δεν αποδίδονται λεπτομέρειες, ενώ τα χαρακτηριστικά των προσώπων και τα περιγράμματα είναι ασαφή.

Αντιπροσωπεύονται έξι τύποι ειδωλίων :

A) Ο τύπος της όρθιας, ενδεδυμένης με χιτώνα και ιμάτιο γυναικείας μορφής, η οποία κρατά με το ένα, συνήθως, χέρι κάποιο αντικείμενο, ενώ το άλλο είναι λυγισμένο μπροστά στο σώμα. Σε μία παραλλαγή του τύπου, η μορφή κρατά με το ένα χέρι το ιμάτιο, ενώ το άλλο είναι στηριγμένο στη μέση. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν το ειδώλιο **BE 39956** του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρας Μπασιάκου», όπου η μορφή κρατά ριπίδιο στο αριστερό χέρι⁶¹⁵ (εικ. 73, BE 39956) και το ειδώλιο **E123** του **T. 104** του οικ. Τσάλλα, όπου η μορφή κρατά κυκλικό αντικείμενο –πιθανότατα κάτοπτρο- στο δεξί χέρι⁶¹⁶ και στηρίζεται με τον αριστερό αγκώνα σε πεσσίσκο⁶¹⁷ (εικ. 54, E123). Στη δεύτερη περίπτωση ανήκουν τα ειδώλια **E121**, **E125** του **T. 104** (εικ. 54, E121, E125) και **E207** του **T. 123** του οικ. Τσάλλα⁶¹⁸ (εικ. 61, E207).

⁶¹³ Leyenaar-Plaisier 1979, 273-274, αρ. 711 και τ. III, πίν. 102 (από Μύρινα). Burn, Higgins 2001, αρ. 2294.

⁶¹⁴ Βλ. σελ. 159 και σελ. 134.

⁶¹⁵ Βλ. σελ. 142.

⁶¹⁶ Βλ. σελ. 142.

⁶¹⁷ Burn, Higgins 2001, 57-58, αρ. 2090, πίν. 17. Winter 1903, 81, 4.

⁶¹⁸ Βλ. σελ. 142 και 150.

Η κόμη του ειδώλιου **E125** του **T. 104** του οικ. Τσάλλα (εικ. 54,**E125**) πέφτει ελεύθερα πάνω στους ώμους, ενώ ένα μέρος της σχηματίζει στην κορυφή της κεφαλής ένα ιδιότυπο «λαμπάδιο»⁶¹⁹.

Β) Ο τύπος του εφήβου στρατιώτη⁶²⁰. Σ' αυτόν ανήκουν τα ειδώλια **E124**, **E117**, **E118** και **E122** του **T. 104** του οικ. Τσάλλα (εικ. 54,**E117**,**E124**). Τα **E124** και **E117** φαίνεται ότι προέρχονται από την ίδια μήτρα, ενώ τα **E118** και **E122**, τα οποία είναι μικρότερου μεγέθους και η απόδοσή τους είναι κακή, πρέπει να προέρχονται από μήτρα, που αντιγράφηκε από τη μήτρα των δύο πρώτων. Τη διαφορά μεγέθους προσπάθησαν να καλύψουν στο ειδώλιο **E122** με την προσθήκη ψηλότερης βάσης.

Γ) Ένας νέος τύπος, αυτός του ειδώλιου **E11** του **T. 28** του οικ. Τσάλλα, ο οποίος προέρχεται από την ανάμειξη δύο : του τύπου της κορασίδος με μακριά κυματοειδή κόμη⁶²¹ και του τύπου του έφηβου στρατιώτη⁶²² (εικ. 43,**E11**).

Δ) Ο τύπος του μικρού γυμνού αγοριού, που κάθεται σε κιβώτιο⁶²³. Σ' αυτόν ανήκει το ειδώλιο **E245** του **T. 119** του οικ. Τσάλλα (εικ. 73α). Η πιστή αντιγραφή του ταναγραϊκού αυτού τύπου οδηγεί στην υπόθεση ότι το ειδώλιο αποτελεί προϊόν ταναγραϊκού εργαστηρίου.

Ε) Ο τύπος του μικρού αγοριού ή μικρού Έρωτα, που ιππεύει χήνα. Στον τύπο αυτό, που δημιουργήθηκε, κυρίως, στα εργαστήρια της Ν. Ιταλίας⁶²⁴, ανήκουν τα ειδώλια **BE 39957** του **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 73,**BE 39957**) και **E12** του **T. 28** του οικ. Τσάλλα (εικ. 43,**E12**).

ΣΤ) Ο τύπος του Έρωτα εφήβου, ο οποίος δημιουργήθηκε στο εργαστήριο της Μύρινας⁶²⁵. Σ' αυτόν ανήκει το ειδώλιο **E97** του **T. 86** του οικ. Τσάλλα, το οποίο έχει ορθογώνια βάση. Ο Έρωτας ακουμπά με το δεξί του χέρι σε μια μεγάλη, όρθια τοποθετημένη, γαλατική ασπίδα⁶²⁶ (εικ. 75).

⁶¹⁹ Βλ. σελ. 143.

⁶²⁰ Βλ. σελ. 134.

⁶²¹ Βλ. σελ. 134.

⁶²² Βλ. σελ. 141-143.

⁶²³ Mollard-Besques 1972, 33, αρ. D181, πίν. 41 a. Winter 1903, 261, 5a. I. R. Metzger, *Das Thesmophorion von Eretria, Eretria VII*, Bern 1985, 23, αρ. 705.

⁶²⁴ Βλ. σημ. 612.

⁶²⁵ Βλ. σημ. 613.

⁶²⁶ Για τη γαλατική ασπίδα βλ. Leyenaar-Plaisier 1979, 281, αρ. 730 και III, πίν. 107 (από Μύρινα).

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ - ΆΛΛΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Εκτός από αγγεία και ειδώλια, σε αρκετούς από τους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου βρέθηκαν και άλλα είδη κτερισμάτων, κυρίως μεταλλικών, όπως αντικείμενα καλλωπισμού, άθλησης, όπλα, κοσμήματα, και αντικείμενα που σχετίζονται με νεκρικές τελετουργίες ή δοξασίες.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια πρώτη, συνοπτική παρουσίασή τους, αναγκαία προκειμένου να δοθεί μια ενδεικτική εικόνα της ποικιλίας και της συχνότητας με την οποία παρουσιάζονται στους τάφους, και να συσχετιστούν με τα ταφικά έθιμα. Η τυπολογική μελέτη και η αναλυτική δημοσίευσή τους δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσης⁶²⁷.

Η κατανομή των τάφων που περιείχαν νομίσματα και άλλα αντικείμενα, σε κάθε φάση της ελληνιστικής περιόδου, έχει ως εξής :

Έξι από τους 17 τάφους του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. (ποσοστό 35 % περίπου). Σ' αυτούς βρέθηκαν συνολικά 6 σιδερένιες στλεγγίδες, μια μολύβδινη πυξίδα, μια χάλκινη βελόνα, μια λεπίδα οψιανού, ένα όστρεο και υπολείμματα από κέλυφος αυγού⁶²⁸.

Είκοσι τέσσερις από τους 60 τάφους του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. (ποσοστό 40 % περίπου)⁶²⁹. Οι τάφοι με τα περισσότερα και πιο αξιόλογα μικροαντικείμενα ήταν ο κιβωτιόσχημος **T. B174**, ο κεραμοσκεπής **T. N113** και η ταφική υδρία **T. N211**.

Δέκα από τους 35 τάφους του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. (ποσοστό 28.5 % περίπου)⁶³⁰.

Σαράντα τρεις από τις 99 ταφές του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (ποσοστό 45 % περίπου)⁶³¹. Από αυτές, πλουσιότερες σε μικροαντικείμενα ήταν οι ταφές των «δίδυμων» κιβωτιόσχημων **T. 26 α** και **T. 26 β**, και του **T. 40** του οικ. Τσάλλα.

Δεκαεννέα από τους 46 τάφους του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. (ποσοστό 43 % περίπου)⁶³². Τα πλουσιότερα μικροαντικείμενα περιείχε ο λακκοειδής **T. B171**, ο οποίος θα πρέπει να ανήκε σε γυναίκα αριστοκρατικής καταγωγής.

Από τους πίνακες Α-Ε, οι οποίοι παρατίθενται στο τέλος της παρούσης, διαπιστώνεται ότι τα μικροαντικείμενα παρουσιάζουν αρκετά μεγάλη ποικιλία, και στην πλειονότητά τους είναι κατασκευασμένα από ευτελή υλικά.

⁶²⁷ Η μελέτη και η δημοσίευση του συγκεκριμένου υλικού δεν έχει ακόμη ανατεθεί από τους ανασκαφείς, θα αποτελέσει όμως τμήμα των συνολικών δημοσιεύσεων των δύο τμημάτων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, τα οποία αποκαλύφθηκαν κατά τις ανασκαφές του ΟΣΕ και του οικ. Αθ. Τσάλλα.

⁶²⁸ Βλ. παρακάτω πίνακα Α.

⁶²⁹ Βλ. πίνακα Β.

⁶³⁰ Βλ. πίνακα Γ.

⁶³¹ Βλ. πίνακα Δ.

⁶³² Βλ. πίνακα Ε.

Τα πιο συνηθισμένα σε όλες τις φάσεις της ελληνιστικής περιόδου είναι τα σιδερένια καρφιά –βρέθηκαν σε 46 τάφους- και οι σιδερένιες στλεγγίδες⁶³³ –βρέθηκαν σε 34 τάφους (εικ. 158 και εικ. 161).

Σε μικρότερη συχνότητα απαντούν τα όστρεα –σε 15 τάφους-, τα κελύφη αυγών –σε 12 τάφους- και τα χάλκινα νομίσματα –σε 9 τάφους. Όστρεα και υπολείμματα από κελύφη αυγών συνηθίζονται σε όλη σχεδόν τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου, με εξαίρεση τους τάφους του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. Τα όστρεα του κιβωτιόσχημου **T. 40** του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και του λακκοειδούς **T. B171**, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είχαν μετατραπεί σε ψιμυθιοθήκες με την προσθήκη συνδέσμων και ελασμάτων⁶³⁴ (εικ. 17,οι και εικ. 161).

Χάλκινα νομίσματα, τοποθετημένα, συνήθως, στο στόμα του νεκρού, βρέθηκαν σε τάφους που χρονολογούνται από το α' μισό του 3^{ου} μέχρι και το β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Όσα από αυτά ταυτίστηκαν, διαπιστώθηκε ότι είχαν τεθεί εκτός κυκλοφορίας πολύ πριν από τη χρησιμοποίησή τους στις ταφές⁶³⁵. Στον κιβωτιόσχημο **T. N20**, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. και στον κεραμοσκεπή **T. N113**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκαν δύο λεπίδες οψιανού⁶³⁶. Στον **T. N20** η λεπίδα είχε τοποθετηθεί στο στόμα του νεκρού, πιθανόν αντί νομίσματος.

Αργυρά νομίσματα βρέθηκαν στον κεραμοσκεπή **T. N113**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., στον λάκκο ανακομιδής **T. B85** της πρώτης ταφής –του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.- του κιβωτιόσχημου **T. B90**, και σε δύο τάφους του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. : στον κεραμοσκεπή **T. B72**, ο οποίος περιείχε δύο ταυτόχρονες ταφές, και στην ταφική υδρία **A100** του κιβωτιόσχημου **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα, η οποία περιείχε οστά ανακομιδής παλαιότερης ταφής.

Χρυσές δανάκες, ως υποκατάστατα χρυσών νομισμάτων, βρέθηκαν σε τέσσερις τάφους του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. : στους κιβωτιόσχημους **T. 104** –στη δεύτερη ταφή- και

⁶³³ Για τη χρήση της στλεγγίδας και την εξέλιξή της βλ. A. De Ridder, *Catalogue de bronzes de la Société Archéologique d' Athènes*, Paris 1894, 104 κ.ε. Robinson 1941, 172 κ.ε. Blegen, Palmer, Young 1964, 82-83 και 91 κ.ε. H. Marwitz, *AntK* 22, 1979, 72 κ.ε. J. Boardman, *JHS* 91, 1971, 136. Schilardi 1977, 550 κ.ε. Anderson-Stojanovic 1987. H. Cassimatis, *Le strigile dans l' iconographie italote, Nikephoros* 4, 1991, 191-195. Πωλογιώργη 1995, 128, σημ. 63. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 37, αρ. M916, πίν. 12, και 69, αρ. M949, σχ. 47, πίν. 44. Καλτσάς 1998, 283-284. Πωλογιώργη 1988, 32-33, 35-36, 38, 79-81, 84, 87, 104, 111-113, 158.

⁶³⁴ Για φυσικές αχιβάδες ή απομιμήσεις τους, που χρησίμευαν ως πξίδες για την φύλαξη ψιμυθίων βλ. Μαραγκού² 1995, 116, αρ. 169.

⁶³⁵ Η συνήθεια αυτή έχει δαπιστωθεί και στο νεκροταφείο του Ακραϊφνίου, αλλά και αλλού. Βλ. Πωλογιώργη 1995, 119 και σημ. 16.

⁶³⁶ Λεπίδα οψιανού αναφέρεται ότι βρέθηκε ανάμεσα στα οστά ανακομιδής παλαιότερης ταφής, σε κιβωτιόσχημο τάφο του νεκροταφείου του Ωρωπού. Βλ. Πωλογιώργη 1995, 117-119, τάφος 26, αρ. ΜΩ 340.

Τ. 25 του οικ. Τσάλλα, και στους λακκοειδείς Τ. Β52 και **Τ. Β171**⁶³⁷. Και οι τέσσερις περιείχαν πολύ μεγάλο αριθμό μυροδοχείων.

Κοσμήματα χάλκινα, σιδερένια και σπανίως χρυσά ή πήλινα επιχρυσωμένα, βρέθηκαν σε ελάχιστους τάφους :

Τα χάλκινα επιχρυσωμένα άνθη που βρέθηκαν στον κιβωτιόσχημο **Τ. 26 α**, θα πρέπει να ανήκαν σε στεφάνι, από το οποίο, λόγω των επανειλημμένων χρήσεων του τάφου, σώθηκαν ελάχιστα ίχνη. Παρόμοια κατάλοιπα από άνθη στεφανιού είχαν βρεθεί σε κιβωτιόσχημο τάφο στη θέση Χωροβοεβόδα το 1912⁶³⁸. Στον **Τ. 26 α** του οικ. Τσάλλα βρέθηκαν, επίσης, δύο πήλινα επιχρυσωμένα κομβία σε σχήμα κουκουναριού, καθώς και μία πήλινη επιχρυσωμένη χάντρα (εικ. 158), και στην ταφική υδρία του Τ. Ν211 πήλινες επιχρυσωμένες χάντρες⁶³⁹ και ένα χρυσό ενώτιο.

Μεγάλο αριθμό χρυσών τρίλοβων φύλλων περιείχαν οι δίδυμοι κιβωτιόσχημοι **Τ. 26 α** και **Τ. 26 β** του οικ. Τσάλλα (εικ. 158 και εικ. 159). Βρέθηκαν συγκεντρωμένα σε ομάδες στο κρανίο, στον θώρακα και στα πόδια των νεκρών. Αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να ανήκαν σε χρυσά στεφάνια τοποθετημένα σε διάφορα σημεία γύρω από τον νεκρό, το πιθανότερο είναι να κοσμούσαν το ένδυμα ή να συμβόλιζαν απλώς το στεφάνι, εξυπηρετώντας τον ίδιο με εκείνο σκοπό⁶⁴⁰.

Άλλου είδους κοσμήματα ήταν : ένα χάλκινο ψέλιο κι ένα σιδερένιο δακτυλίδι στον λακκοειδή **Τ. Β41**, δύο σιδερένια δακτυλίδια στον λάκκο ανακομιδής του κιβωτιόσχημου **Τ. 26 β** του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., κι ένα χάλκινο στον κιβωτιόσχημο **Τ. Ν120**⁶⁴¹, του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. · ένας σιδερένιος όρμος στον λακκοειδή Τ. Β27, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. · δύο χάλκινα δισκάρια στον κιβωτιόσχημο Τ. Ν392, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. · από ένα χάλκινο κομβίο στον κιβωτιόσχημο **Τ. Β174**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. και στον κεραμοσκεπή Τ. Ν307 του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. · μία γυάλινη χάντρα στον **Τ. Β174**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., πολλές στην ταφική υδρία **Α100** του κιβωτιόσχημου **Τ. 26 α**, μία πήλινη στον κεραμοσκεπή Τ. Ν515 και τρεις στον κεραμοσκεπή **Τ. Ν113**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. · από μία σιδερένια πόρπη στον κιβωτιόσχημο Τ. Ν51 και στον κεραμοσκεπή **Τ. Ν113**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και μία χάλκινη στον **Τ. 33** του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

⁶³⁷ Οι χρυσές δανάκες αποτελούν κτερίσματα με ειδική ταφική χρήση. Βλ. Παπαποστόλου 1983, 32.

⁶³⁸ Παπαδάκης 1914, εικ. 9.

⁶³⁹ Για απομιμήσεις πραγματικών κοσμημάτων βλ. I. Blank, *AW* 7, 1976, 19 κ.ε. F. Marshall, *Catalogue of the Jewellery, Greek, Etruscan and Roman in the Departments of Antiquities, British Museum*, London 1911, 243 κ.ε. I. Kreiserleit, *Forschungen und Berichte, Staatliche Museen zu Berlin* 18, 1977, 13-20. Καλτσάς 1998, 286.

⁶⁴⁰ Higgins 1961, 158. Τσάκος 1977, 358, 360, πίν. 122 και 127. Παπαποστόλου 1977, 291. Παπαποστόλου 1983, 6-7, πίν. 4 β. Ρήγινος 1994, πίν. 75. Πωλιογιώργη 1998, 59, 62

⁶⁴¹ Για χάλκινα και σιδερένια δακτυλίδια βλ. Robinson 1941, 132 κ.ε. H. Philipp, *Bronzenschmuck aus Olympia, Olympische Forschungen XIII*, Berlin 1981, 138 και 153 (με βιβλιογραφία). Καλτσάς 1998, 277-278. Πωλιογιώργη 1998, 89, 94.

Χάλκινες βελόνες περιείχαν ο κεραμοσκεπής T. N63, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., ο κιβωτιόσχημος T. N49, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και ο λακκοειδής T. N501 του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., οστέινη ο κιβωτιόσχημος T. 10 του οικ. Αικατερίνη, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και σιδερένια ο κεραμοσκεπής T. N106, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁴².

Σπάτουλες βρέθηκαν : μία χάλκινη στον λακκοειδή T. B41, μία σιδερένια στον κεραμοσκεπή T. B147, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και δύο σιδερένιες στον λακκοειδή T. B52, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁴³

Σε ξύλινα κιβωτίδια, τα οποία δεν διατηρήθηκαν, θα πρέπει να ανήκαν : το μικρό χάλκινο καρφί και η χάλκινη κλειδαριά⁶⁴⁴ του κιβωτιόσχημου T. B174, τα χάλκινα καρφιά και οι κρίκοι⁶⁴⁵ του κιβωτιόσχημου T. 10 του οικ. Αικατερίνη, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., τα 4 χάλκινα καρφιά, οι κρίκοι και τα οστέινα διακοσμητικά επιθέματα της πρώτης ταφής του κιβωτιόσχημου T. 40, καθώς και τα χάλκινα καρφιά των T. 26 α και T. 26 β του οικ. Τσάλλα (εικ. 158 και εικ. 159), και οι χάλκινοι κρίκοι του T. 26 α του οικ. Τσάλλα (εικ. 158), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Τμήματα ξύλινου κιβωτιδίου μαζί με μικρά σιδερένια καρφιά διατηρήθηκαν στον κεραμοσκεπή T. N113, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.

Μολύβδινες πυξίδες, ως απομιμήσεις πιθανόν αργυρών⁶⁴⁶, περιείχαν τρεις τάφοι : ο κιβωτιόσχημος T. N20, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., ο λακκοειδής T. B41 (εικ. 10,Α5) και ο κεραμοσκεπής N480, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., ενώ δύο χάλκινες βρέθηκαν στον T. N113, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. Ο T. B174, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. περιείχε ένα μολύβδινο κύπελλο (εικ. 19,Μ1).

Χάλκινα κάτοπτρα βρέθηκαν στον κιβωτιόσχημο T. B174 και στον κεραμοσκεπή T. N93, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., στον κιβωτιόσχημο T. B51 και στον κεραμοσκεπή T. B40, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., στον κιβωτιόσχημο T. N86 και στον λακκοειδή T. B171, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Όλα ανήκουν στον απλό τύπο των κυκλικών κατόπτρων⁶⁴⁷. Ένα μόνο

⁶⁴² Για βελόνες βλ. Robinson 1941, 362-363, αρ. 1750-1754, πίν. CXV. J. N. Goldstream, *BSA Suppl.* 8, 1973, 151-152, εικ. 36. Davidson 1952, αρ. 1235-1247, πίν. 78. Καλτσάς 1998, 285.

⁶⁴³ Για σπάτουλες βλ. K. Karapanos, *Dodone et ses ruines*, Paris 1878, 95, αρ. 19, πίν. LI. W. Deonna, *Le mobilier délien, Délos XVIII*, Paris 1938, 221 και σημ. 14, πίν. LXXIV. Καλτσάς 1998, 285.

⁶⁴⁴ Γενικά για τις κλειδαριές βλ. J. Fink, *Der Verschluss bei den Griechen und Römern*, 1890. K. N. Καζαμιάκης, *Horos* 8-9, 1990-91, 32 κ.ε. Πωλογιώργη 1998, 118-119, 121, αρ. ΜΩ 361, πίν. 55 α.

⁶⁴⁵ Χάλκινοι κρίκοι μαζί με άλλα εξαρτήματα ξύλινου κιβωτιδίου έχουν βρεθεί και σε άλλα νεκροταφεία. Βλ. E. M. de Juliis (εκδ.), *Gli Ori di Taranto in Età Ellenistica*, Milano 1984, 462 κ.ε., τάφος CXXIX, αρ. 2. Πωλογιώργη 1998, 97, αρ. ΜΩ 359, πίν. 43 β.

⁶⁴⁶ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 39, αρ. M 922-M 924, πίν. 14, σ. 71, αρ. M 961 και 178 σημ. 25. Πωλογιώργη 1998, 119-120, αρ. ΜΩ 362, πίν. 55 β (όπου και βιβλιογραφία). Μικρές αργυρές πυξίδες έχουν βρεθεί σε ελληνιστικό τάφο στην Πάτρα. Βλ. Παπαποστόλου 1978, 369 κ.ε., αρ. 15 α-β, πίν. 114 γ, όπου και άλλα παραδείγματα.

⁶⁴⁷ W. Züchner, *Griechische Klappspiegel*, Berlin 1942, 131 κ.ε. G. Lloyd Morgan, *The Mirrors, Description of the Collections in the Rijksmuseum G.M. Kam at Nijmegen IX*, Nijmegen 1981, 24 κ.ε. Καλτσάς 1998, 284-285. Πωλογιώργη 1998, 27, 30, 31, 90, 95, 146-147

πτυκτό κάτοπτρο με έκτυπη παράσταση Σατύρου και Μαινάδας, του τέλους του 4^{ου}-αρχών 3^{ου} αι. π.Χ., κορινθιακής προελεύσεως, βρέθηκε στον κιβωτιόσχημο τάφο της θέσεως 17⁶⁴⁸.

Άλλα ευρήματα, που περιέχονται σε μικρό αριθμό, είναι : μολύβδινα κυκλικά αμφίκυρτα βαρίδια, με οπή στο κέντρο και ανάγλυφη διακόσμηση, πήλινες κωνικές αγνύθες, χάλκινα αγκίστρια και φυσικοί αστράγαλοι.

Μολύβδινα βαρίδια περιείχαν ο κιβωτιόσχημος **T. B174**, του α' μισού του 3^{ου}, και ο κεραμοσκεπής **T. N426**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁴⁹ · πήλινες αγνύθες ο κεραμοσκεπής **T. N515**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., ο κιβωτιόσχημος **T. N120**, του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και ο κιβωτιόσχημος **T. B190**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁵⁰ · χάλκινα αγκίστρια ο **T. N113**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και οι κιβωτιόσχημοι **T. 40** του οικ. Τσάλλα και **T. B48**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. · φυσικούς αστραγάλους ο κεραμοσκεπής **T. B33**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και ο λακκοειδής **T. B52** του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁵¹

Όπλα βρέθηκαν σε ελάχιστους τάφους : στον κιβωτιόσχημο **T. N219**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., μια χάλκινη αιχμή βέλους⁶⁵², στον κιβωτιόσχημο **T. 11** του οικ. Αικατερίνη, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και στον λακκοειδή **T. B52**, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., από μία σιδερένια, και στους κιβωτιόσχημους **T. B94**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., και **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., από ένα σιδερένιο εγχειρίδιο.

Προσωπικό αντικείμενο του νεκρού θα πρέπει να θεωρηθεί ο χάλκινος αυλός, που βρέθηκε στον **T. 33** του οικ. Τσάλλα (εικ. 160), αλλά και το μολύβδινο μελανοδοχείο που περιείχε ο λακκοειδής **T. B171**, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Τελετουργική χρήση εικάζεται ότι είχαν οι χάλκινες φιάλες, οι οποίες βρέθηκαν στον κεραμοσκεπή **T. N39**, του α' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., στους λακκοειδείς **T. B172** και **T. B41** (εικ. 10,Α4), του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και στον λακκοειδή **T. B171** (εικ. 17,Χ2), του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.⁶⁵³.

Στον λακκοειδή, τέλος, **T. B41** βρέθηκε ένα μικρό γυάλινο μυροδοχείο (εικ. 10,Α6) και στην ανακομιδή μέσα σε υδρία της πρώτης ταφής του **T. 26 α** του οικ. Τσάλλα, του β' μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., δύο μικρά αλαβάστρινα αλάβαστρα⁶⁵⁴ (εικ. 158).

⁶⁴⁸ Παπαδάκης 1914.

⁶⁴⁹ G. R. Davidson-D. Burr Thompson, Small Objects from the Pnyx : I, *Hesperia, Suppl.* VII, 1943, 97 και 100, αρ. 23-26, εικ. 45. Α. Ανδρειωμένου, *AE* 1976, Αρχ. Χρονικά, 16 και σημ. 1, πίν. ΙΗ ζ (από τη Βοιωτία και την Ερέτρια). Πωλογιώργη 1998, 77, αρ. ΜΩ 435, πίν. 30 α.

⁶⁵⁰ Μαραγκού 1995, 141-143, αρ. 214-219 (όπου και η βασική βιβλιογραφία).

⁶⁵¹ Οι φυσικοί αστράγαλοι χρησίμευαν για παιχνίδια, για ζάρια, ως αναθήματα σε ιερά και για μαντεία. Για τους αστραγάλους στη ζωή και στον τάφο βλ. Παπαποστόλου 1983, 19-20, αρ. 12 και σημ. 1 (διάτρητος αργυρός αστράγαλος). Κ. Δαβάρας, Ρωμαϊκό νεκροταφείο Αγίου Νικολάου, *AE* 1985, 199-201 (με βιβλιογραφία).

⁶⁵² Davidson 1952, 200, αρ. 1520, πίν. 91.

⁶⁵³ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 181. Για χάλκινες φιάλες γενικά βλ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 147, αρ. 119, πίν. 18 (αρχές β' μισού 2^{ου} αι. π.Χ.). Χ. Μακαρόνας, *ΠΑΕ* 1955, 156-157, πίν. 51 γ. G. Richter, *Greek, Etruscan and Roman Bronzes*, N. York 1915, 219, αρ. 607.

⁶⁵⁴ Γενικά για αλαβάστρινα αλάβαστρα βλ. Θέμελης, Τουράτσογλου 1997, 43, αρ. Α83, 1-10 και Α84.

Δ. ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ – ΑΓΓΕΙΑ ΕΙΣΗΓΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΑ

Τα ευρήματα των τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, που χρονολογούνται από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. μέχρι το 335 π.Χ., αποδεικνύουν τη μεγάλη τομή, η οποία σημειώθηκε στην πόλη των Θηβών με την καταστροφική επέλαση του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τα κτερίσματα τριών τάφων της ανασκαφής ΟΣΕ, -του κιβωτιόσημου Τ. Ν404 και των λακκοειδών Τ. Ν423 και Τ. Β240-, αν και δεν αποτελούν κανόνα, αφού ανήκαν σε έναν περιορισμένο αριθμό πλουσίων, είναι σημαντικά, διότι αντιπροσωπεύουν την περίοδο αυτή.

Όπως προκύπτει από την προκαταρκτική παρουσίασή τους⁶⁵⁵, τόσο τα αγγεία όσο και τα ειδώλια αποτελούν δείγματα μιας πλούσιας και ποιοτικής εγχώριας παραγωγής, η οποία οφειλόταν, προφανώς, στην τότε καλή κοινωνική και οικονομική κατάσταση των Θηβών. Οι Θηβαίοι κεραμείς και κοροπλάστες είχαν μια πλούσια παράδοση και ήταν δημιουργικοί και ικανοί. Αν η λειτουργία των εργαστηρίων τους δεν είχε διακοπεί απότομα και αναγκαστικά το 335 π.Χ., θεωρούμε πολύ πιθανό ότι, κατά την ελληνιστική περίοδο, η παραγωγή τους θα ήταν το ίδιο πλούσια με αυτήν της κλασσικής περιόδου.

1α. Η ελληνιστική κεραμική του Βορειοανατολικού νεκροταφείου

Η ανίχνευση των βοιωτικών πηλών και η απόδοσή τους σε συγκεκριμένες περιοχές συνέβαλε στον προσδιορισμό ενός σημαντικού τμήματος της κεραμικής παραγωγής των τοπικών εργαστηρίων. Εκτός από τα δύο είδη που αποδίδονται στη Θήβα (Thebes Α και F)⁶⁵⁶, βρέθηκαν και άλλα πέντε, από τα οποία τρία αποδίδονται στην Τανάγρα (Eastern Boeotia Β, Tanagra Ρ και Μ), ένα στη ΒΔ. Βοιωτία (Northwestern Boeotia Λ) και ένα σε άλλη περιοχή της Βοιωτίας, η θέση της οποίας δεν είναι ακόμη δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια (Boeotia Ν)⁶⁵⁷. Ανακεφαλαιώνοντας την κεραμική η οποία βρέθηκε στους 238 τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου⁶⁵⁸, και λαμβάνοντας υπόψιν τα αποτελέσματα των χημικών αναλύσεων, οι οποίες έγιναν στα πλαίσια της παραπάνω έρευνας, επισημαίνουμε τα ακόλουθα :

Στη λιγοστή κεραμική του μικρού αριθμού τάφων του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. περιλαμβάνονται τόσο προϊόντα τοπικών εργαστηρίων, όπως τα τεφρόχρωμα μυροδοχεία με

⁶⁵⁵ Για την προκαταρκτική παρουσίασή τους βλ. Αραβαντινός 2003, 2003 α. Bonanno-Aravantinos 2003 α. 2003 β, 2004.

⁶⁵⁶ Βλ. σελ. 172-174.

⁶⁵⁷ Βλ. σημ. 282 και 283.

⁶⁵⁸ Για τα είδη αγγείων που αναφέρονται παρακάτω βλ. παραπάνω τις αντίστοιχες ενότητες του υποκεφαλαίου της κεραμικής.

σφαιρική κοιλιά (εικ. 67, εικ. 92, εικ. 162, εικ. 163), όσο και εισηγμένα, είτε από εργαστήρια άλλων βοιωτικών περιοχών, όπως ο λύχνος του Τ. Ν402 από τη ΒΔ. Βοιωτία (εικ. 153,1), το μόνωτο κυάθιο του **T. N20** από την Τανάγρα (εικ. 21,Α5) και η σταμνοειδής πυξίδα με γραπτή διακόσμηση του **T. B5** (εικ. 9,Α2), είτε από την Αττική, όπως το θήλαστρο του Τ. Ν402 (εικ. 153,2), η κυλινδρική πυξιδίσκη με πώμα, το τεφρό λοπάδιο και ο σκύφος με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του **T. N20** (εικ. 21,Α1/Α6,Α4 και Α3).

Στο α΄ μισό του 3^ο αι. π.Χ., η αύξηση των ταφών και των κτερισμάτων τους είχε ως συνέπεια την αύξηση τόσο της τοπικής κεραμικής παραγωγής όσο και των εισηγμένων αγγείων.

Στα θηβαϊκά εργαστήρια κατασκευάζονταν σε όλη τη διάρκεια του 3^{ου} αι. π.Χ. μυροδοχεία, άωτα σκυφίδια, σφαιρικές οινοχόες και, σε μικρό αριθμό, άβαφοι αμφορίσκοι.

Κατά τη διάρκεια του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. μόνο, παράγονταν στα τοπικά εργαστήρια αλάβαστρα με λευκό επίχρισμα (εικ. 15,Α1-Α3, εικ. 16,Α5,Α7, εικ. 19,Α2,Α3,Α5,Α6,Α8, εικ. 25,Α3-Α6,Α8,Α10,Α14, εικ. 27,Α12, εικ. 82,2 και εικ. 168) –και στην περίπτωση της πυράς **T. B5** με γραπτή διακόσμηση (εικ.9,Α4)- και σε μικρό αριθμό αρυβαλλόσχημα ληκύθια με γραπτή διακόσμηση (εικ. 82,1, εικ. 100 και εικ. 169) και οινοχόες τύπου Β και Δ⁶⁵⁹ (εικ. 134 και εικ. 135). Μεμονωμένες περιπτώσεις βοιωτικών, ίσως θηβαϊκών, αγγείων του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. αποτελούν το μυροδοχείο, η σταμνοειδής πυξίδα και το λευκό αλατοδοχείο της πυράς **T. B5** (εικ. 9,Α1,Α2 και Α3), ο μελαμβαφής βοιωτικός κάνθαρος του Τ. Ν22 (εικ. 154,1), και του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ. ο μελαμβαφής βοιωτικός κάνθαρος και το κάλυμμα της πυξίδας τύπου Α με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του **T. N93** (εικ.24,Α7 και Α1).

Η τοπική παραγωγή των άβαφων αμφικωνικών λαγύνων και των αμφορέων «μακεδονικού» τύπου αρχίζει στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ.

Εισηγμένα από εργαστήρια άλλων βοιωτικών περιοχών είναι : από το εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας οι κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» (εικ. 15,Α8, εικ. 19,Α4, εικ. 105), τα κανθαρόσχημα κύπελλα (εικ. 80,2 και εικ. 108), και ένας αριθμός λύχνων (εικ. 26,Α10, εικ. 27,Α5, εικ. 53,Α102, εικ. 61,Α800 και εικ. 80,5) και άωτων σκυφιδίων (εικ. 12,Α15) · από τα εργαστήρια της Τανάγρας τα κυάθια (εικ. 21,Α5, εικ. 19,Α9,Α11, εικ. 71,ΒΕ 39949, εικ. 78,4, εικ. 81,1 και εικ. 102), οι λεκανίδες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» (εικ. 19,Α18 και εικ. 26,Α12), και, πιθανότατα, τα μικρογραφικά αγγεία (εικ. 19,Α19, εικ. 20,Α1 και εικ. 150)· βοιωτικά, επίσης, πρέπει να θεωρηθούν τα ληκύθια που βρέθηκαν σε τάφους του πρώιμου 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 100). Ένας αριθμός άβαφων αμφικωνικών λαγύνων προέρχεται από διαφορετικά εργαστήρια : της Τανάγρας, το εργαστήριο του πηλού «Boeotia N», και από εργαστήρια εκτός Βοιωτίας.

⁶⁵⁹ Βλ. σελ. 198-199.

Εισηγημένοι από την Αθήνα θεωρούνται όλοι οι αρυτήρες του 3^{ου} αι. π.Χ. (εικ. 19,Α10, εικ. 24,Α3, εικ. 61,Α799 και εικ. 104).

Από διάφορες περιοχές εκτός Βοιωτίας προέρχονται αρκετά αγγεία του α΄ μισού του αιώνα : οι οξυπύθμενοι αμφορείς, από την Κνίδα, την Κω (εικ. 18,Α1), την Χίο (εικ. 18,Α6, εικ. 20,Α2 και εικ. 156) και την Αττική (εικ. 18,Α6) · οι λύχνοι των Τ. Ν75 (εικ. 90,2), Τ. Ν541 (εικ. 149), η φιάλη του Τ. Ν39 με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και έμβλημα στον πυθμένα (εικ. 103), η μελαμβαφής ραβδωτή υδρία του Τ. Β260 (εικ. 84), οι κύλικες-κάνθαροι των Τ. Β6 και **Τ. Ν113** (εικ. 25,Α12) και οι κάνθαροι west slope των Τ. Ν75 (εικ. 90,1) και **Τ. Ν225** (εικ. 27,Α8) με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», από την Αττική · ο σταμνοειδή κάδος του **Τ. Ν113** (εικ. 25,Α7), από την Ετρουρία και η πυξίδα του **Τ. 11** του οικ. Αικατερίνη (εικ. 70,ΒΕ 21034), από την Κόρινθο. Οι λέβητες των **Τ. Β94** (εικ. 15,Α15) και Τ. Β261 (εικ. 151) και η υδρία με διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra του Τ. Ν211 (εικ. 85) θεωρούνται αγνώστου προελεύσεως.

Εισηγημένα στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. από περιοχές εκτός Βοιωτίας θεωρούνται, εκτός από έναν αριθμό άβαφων αμφικωνικών λαγύνων, ένας αριθμός αμφορέων «μακεδονικού» τύπου, των τύπων Α και Β⁶⁶⁰ (εικ. 136 και εικ. 137). Πιθανή προέλευση των αμφορέων θεωρείται η Θεσσαλία. Τα λοπάδια του **Τ. Ν93** (εικ. 24,Α4-Α5), είναι αγνώστου προελεύσεως, ο κάνθαρος με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του Τ. Ν536 θεωρείται κορινθιακός (εικ. 91,1) και ο λύχνος του Τ. 174 του οικ. Τσάλλα αττικός (εικ. 149).

Στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. οι ταφές και τα κτερίσματά τους σημειώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης, ενώ στο β΄ μισό του αιώνα παρατηρείται μείωση.

Στα νέα είδη αγγείων τοπικής παραγωγής του 2^{ου} αι. π.Χ. συγκαταλέγονται οι κύλικες με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας και οι ανάγλυφοι σκύφοι. Η κατασκευή μυροδοχείων και άωτων σκυφιδίων συνεχίζεται μέχρι και τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ., ενώ οινοχοών, κυρίως σφαιρικών, αλλά και του τύπου Β και Γ⁶⁶¹ (εικ. 134 και εικ. 135), άβαφων αμφικωνικών λαγύνων και αμφορέων «μακεδονικού» τύπου, του τύπου Γ και Δ⁶⁶² (εικ. 138 και εικ. 139), μέχρι τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ. Άλλα είδη αγγείων στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., μικρής παραγωγής, είναι οι αμφορίσκοι, οι κωνικές φιάλες στον τύπο των μαστών και τα πινάκια, και στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. οι ημισφαιρικοί σκύφοι (εικ. 13,Α14, εικ. 30β,1 και εικ. 133) και οι οινοχόες τύπου ΣΤ⁶⁶³ (εικ. 134). Θηβαϊκός θεωρείται και ο κάνθαρος του **Τ. 113** του οικ. Τσάλλα (εικ. 58,Α654), του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος».

⁶⁶⁰ Βλ. σελ. 196.

⁶⁶¹ Βλ. σελ. 198-199.

⁶⁶² Βλ. σελ. 200-201.

⁶⁶³ Βλ. σελ. 200.

Εισηγμένα από άλλες βοιωτικές περιοχές είναι : από τη ΒΔ. Βοιωτία οι αρυτήρες (εικ. 28,Α9, εικ. 29β,3 και εικ. 104), τα καθαρόσχημα κύπελλα (εικ. 108), οι λύχνοι των **T. N400** (εικ. 28,Α8) και **T. 28** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» (εικ. 74,ΒΕ 39972), και η οινοχόη του **T. 27** του οικ. Τσάλλα (εικ. 42,Α91) · από την Τανάγρα οι κωνικές φιάλες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» (εικ. 103), τα μικρογραφικά αγγεία (εικ. 28,Α1-Α2, εικ. 31,Α5-Α6 και εικ. 150), οι σταμνοειδείς πυξίδες με λευκό επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση (εικ.εικ. 10,Α3), και ένας αριθμός ανάγλυφων σκύφων (εικ. 125) και άβαφων λαγύνων · από το εργαστήριο του πηλού «Boeotia N» οι σταμνοειδείς λουτροφόροι με μεικτή διακόσμηση (εικ. 10,Α9 και εικ. 11,Α5) και ένας αριθμός άβαφων λαγύνων. Τα πινάκια (εικ. 20,Α5, εικ. 29β,2, εικ. 58,Α656, εικ. 72,ΒΕ 39959 και εικ. 148), οι πυξίδες του **T. N501** (εικ. 32,Α8) και του **T. N490 (A9)** (εικ. 31,Α9) καθώς και το μελανοδοχείο του T. N418 (εικ. 150) θεωρούνται επίσης βοιωτικά.

Από περιοχές εκτός Βοιωτίας προέρχονται : από την Κόρινθο, πιθανότατα, οι αμφορείς με λευκό επίχρισμα (εικ. 12,Α1, εικ. 16,Α4, εικ. 28,Α6 και εικ. 140), ο λύχνος του T. N308 (εικ.89,4), και το πινάκιο του **T. N120** (εικ. 26,Α16) · από την Αττική η πυξίδα του T. B51 με διακόσμηση της «κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» και έμβλημα σατύρου στο κάλυμμά της (εικ. 186), οι λύχνοι του **T. 26 β (A115 και A773)** του οικ. Τσάλλα (εικ. 36,Α115,Α773) και του **T. 3** του οικ. Αικατερίνη (ειθκ. 62,ΒΕ 25880), οι ασκοί των T. B181 και **T. 113** του οικ. Τσάλλα, το μελανοδοχείο του **T. B90** (εικ.12,Α4), τα ληκύθια των **T. B90** (εικ. 12,Α11) και **T. N400** (εικ. 28,Α4), ο αμφορίσκος του T. N482 (εικ. 30β,2) και η προχοΐσκη με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του T. N421 (εικ. 100) · από τη Θεσσαλία, πιθανόν, ένας αριθμός αμφορέων «μακεδονικού» τύπου · από τη Χαλκίδα η σταμνοειδής πυξίδα με γραπτή διακόσμηση του **T. N490 (A3)** (εικ. 31,Α3) · από τα ιωνικά παράλια ο ανάγλυφος σκύφος του Μενεμάχου του T. N221 (εικ. 128) · από την Έφεσο η υδρία του **T. 26 α** του οικ. Τσάλλα με διακόσμηση της κατηγορίας των λευκών υδριών τύπου Hadra (εικ. 35,Α100) · από την Κνίδα ο οξυπύθμενος αμφορεύς του T. N100 και από τη Χίο του T. N300 · από άγνωστη περιοχή ένας αριθμός άβαφων αμφικωνικών λαγύνων και ο αρυτήρας του T. N473 (εικ. 104). Οι γραπτές λάγυνοι με λευκό επίχρισμα, του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι όλες εισηγμένες : άλλες από το βοιωτικό εργαστήριο του πηλού «Boeotia N», κι άλλες από ευβοϊκά εργαστήρια κι από εργαστήρια της Α. Μεσογείου.

Από τα παραπάνω διαπιστώνονται τα εξής:

Τα θηβαϊκά κεραμικά εργαστήρια, τα οποία κατά τη διάρκεια της επέλασης του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχαν καταστραφεί και ερημώσει, άρχισαν να επαναλειτουργούν αμέσως μετά το 316/315 π.Χ., με την επιστροφή των εξόριστων Θηβαίων⁶⁶⁴. Οι Θηβαίοι κεραμείς ήταν οι ίδιοι, πιθανόν, που κατέφυγαν μετά το 335 π.Χ. ως πρόσφυγες στην Αθήνα,

⁶⁶⁴ Για τα ιστορικά γεγονότα βλ. σελ. 48 κ.ε.

συνέχισαν να εργάζονται στα αττικά εργαστήρια κατασκευάζοντας αγγεία με βοιωτικά σχήματα⁶⁶⁵, και όταν μετά το 316/315 π.Χ. δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, επέστρεψαν στην πόλη τους για να επαναλειτουργήσουν τα εργαστήριά τους.

Στα είδη αγγείων, τα οποία χρησιμοποιούνται ως ταφικά κτερίσματα και κατασκευάζονται σε μεγάλες σχετικά ποσότητες στα κεραμικά εργαστήρια των Θηβών, συγκαταλέγονται μυροδοχεία, αλάβαστρα με λευκό επίχρισμα, άωτα σκυφίδια, σφαιρικές οينوχόες, αμφορείς «μακεδονικού» τύπου, άβαφες αμφικωνικές λάγυνοι, κύλικες με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας και ανάγλυφοι σκύφοι. Σε μικρές ποσότητες κατασκευάζονται αρυβαλλόσχημα ληκύθια, αμφορίσκοι, οينوχόες τύπου Β, Γ, Δ και ΣΤ, κωνικές φιάλες στον τύπο των μαστών και ημισφαιρικοί σκύφοι. Μεμονωμένες περιπτώσεις αγγείων τοπικής παραγωγής θεωρούνται το αλατοδοχείο του **T. B5**, οι μελαμβαφείς βοιωτικοί κάνθαροι των **T. N93** και T. N22, το κάλυμμα της πυξίδας τύπου Α με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του **T. N93**, καθώς και ο κάνθαρος με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» του **T. 113** του οικ. Τσάλλα.

Η παραγωγή των θηβαϊκών κεραμικών εργαστηρίων αυξάνεται στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., ενώ στο β΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. παρουσιάζει σημαντική κάμψη. Στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. φτάνει στον μέγιστο βαθμό και αποκτά πολύ μεγαλύτερη ποικιλία από αυτήν του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., ενώ στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. περιορίζεται σε μικρές ποσότητες περιορισμένων ειδών αγγείων : μυροδοχείων, άωτων σκυφιδίων, ανάγλυφων σκύφων με διακόσμηση μακρών πετάλων ή εγχάρακτων πενταγώνων, ημισφαιρικών σκύφων και οينوχών του τύπου ΣΤ.

Τα θηβαϊκά εργαστήρια κεραμικής δέχονται ποικίλες επιδράσεις : από την Αττική (στα μυροδοχεία, στα άωτα σκυφίδια, στις οينوχόες τύπου Β, Δ και ΣΤ, στους ανάγλυφους σκύφους με διακόσμηση μακρών πετάλων και στους ημισφαιρικούς σκύφους), από την ΒΑ. Πελοπόννησο (στα αρυβαλλόσχημα ληκύθια, στα λευκά αλάβαστρα, στις σφαιρικές οينوχόες, στην οينوχή τύπου Γ και στους ανάγλυφους σκύφους), από τη Θεσσαλία (στις οينوχόες τύπου Β και Δ και στους αμφορείς «μακεδονικού» τύπου), από την Πέργαμο (στους ανάγλυφους σκύφους με ερωτικές σκηνές), από την Κάτω Ιταλία (στο λευκό αλάβαστρο με γραπτή διακόσμηση του **T. B5**), και από τη Μακεδονία (στην πυξίδα τύπου Α του **T. N93**).

Τις επιδράσεις αυτές αφομοιώνουν με τον δικό τους τρόπο, παρεκκλίνοντας από την «κοινή ελληνιστική». Η Βοιωτία, γενικά, κατά την ελληνιστική περίοδο, δεν είχε κάποιο επαρχιακό κέντρο κεραμικής παραγωγής που ξεχώριζε και επηρέαζε μικρότερα τοπικά εργαστήρια. Τα τέσσερα, τουλάχιστον, εργαστήρια που υπήρχαν, μεταξύ των οποίων και των Θηβών, ήταν σχεδόν ισάξια. Το καθένα είχε τις δικές του προτιμήσεις στα είδη αγγείων που

⁶⁶⁵ Rotroff 1997, 98-99.

παρήγαγε και αφομοίωνε με διαφορετικό τρόπο τις επιδράσεις που δεχόταν από τις ίδιες με τα άλλα βοιωτικά εργαστήρια περιοχές.

Η ποικιλία των αγγείων, τοπικών και εισηγμένων, που τοποθετούντο ως κτερίσματα στους θηβαϊκούς τάφους μπορεί να συγκριθεί, όσον αφορά στη Βοιωτία, μόνο με αυτήν των τάφων της Τανάγρας⁶⁶⁶.

Οι διαφορές των θηβαϊκών εργαστηρίων από τα άλλα βοιωτικά εργαστήρια, είναι οι εξής :

α) Τα εργαστήρια της Τανάγρας και της ΒΔ. Βοιωτίας διατηρούν εκ παραδόσεως παλαιότερα σχήματα αγγείων, ενώ τα θηβαϊκά εργαστήρια υιοθετούν νέα σχήματα, με μόνη εξαίρεση τον βοιωτικό κάρναρο, ο οποίος αποτελεί εξέλιξη των καβριαϊκών σκύφων και προορίζεται, πιθανότατα, για χρήση στις θρησκευτικές τελετουργίες του Ιερού των Καβείρων. Η απουσία επιβιώσεως παλαιότερων σχημάτων αγγείων στη Θήβα είναι, πιθανόν, αποτέλεσμα της 20ετούς διακοπής της λειτουργίας των τοπικών κεραμικών εργαστηρίων της, μετά την καταστροφή της πόλεως από τον Μέγα Αλέξανδρο. Το διάστημα αυτό φαίνεται ότι ήταν αρκετό για να αποκοπούν από την τοπική κεραμική τους παράδοση.

β) Στα θηβαϊκά εργαστήρια κεραμικής η παραγωγή αγγείων της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» φαίνεται να περιορίζεται στους βοιωτικούς σκύφους, οι οποίοι δεν βρέθηκαν σε τάφους, βρέθηκαν, όμως, σε μεγάλο σχετικά αριθμό στο Ιερό των Καβείρων. Τα ποικίλα είδη αγγείων της κατηγορίας αυτής, που βρέθηκαν στους θηβαϊκούς τάφους, είναι εισηγμένα από τα εργαστήρια της Τανάγρας και της ΒΔ. Βοιωτίας, και, σπανιότερα, από περιοχές εκτός Βοιωτίας⁶⁶⁷.

Κοινό στοιχείο όλων των βοιωτικών εργαστηρίων είναι η κατασκευή, από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι και το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., διαφόρων ειδών αγγείων με λευκό επίχρυσμα και γραπτή, τις περισσότερες φορές, διακόσμηση, τα οποία παράγονταν σε περιορισμένο αριθμό και προορίζονταν αποκλειστικά για ταφική χρήση. Στην επιλογή των σχημάτων αυτής της κατηγορίας κεραμικής -ιδιαίτερα των σταμνοειδών πυξίδων και λουτροφόρων- διακρίνονται επιδράσεις από τα εργαστήρια της Ν. Ιταλίας⁶⁶⁸. Οι δύο σταμνοειδείς λουτροφόροι, ιδιαίτερα, των τάφων **T. B41** και **T. B43**, με τον συνδυασμό ανάγλυφης και γραπτής διακόσμησης πάνω σε λευκό επίχρυσμα, θυμίζουν την κεραμική Centurippe της Σικελίας⁶⁶⁹, με τη διαφορά ότι η βοιωτική εκδοχή είναι πολύ πιο απλοποιημένη.

Στη Θήβα, εισάγονταν σε μεγάλη ποσότητα αγγεία από άλλα βοιωτικά εργαστήρια : όλες οι κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», όλα τα κανθαρόσχημα μελαμβραφή κύπελλα, ένας αριθμός λύχνων και αρυτήρων καθώς και η μελαμβραφής οινοχόη

⁶⁶⁶ Βλ. Higgins 1986, 24-25.

⁶⁶⁷ Βλ. σελ. 214-216.

⁶⁶⁸ Βλ. σελ. 217 κ.ε.

⁶⁶⁹ Wintermeyer 1975.

του **T. 27** του οικ. Τσάλλα προέρχονταν από τη ΒΔ. Βοιωτία · τα μόνωτα κυάθια, οι λεκανίδες και οι κωνικές φιάλες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», τα μικρογραφικά αγγεία, οι σταμνοειδείς πυξίδες με λευκό επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση, ένας αριθμός άβαφων αμφικωνικών λαγύνων και ανάγλυφων σκύφων, προέρχονταν από τα εργαστήρια της Τανάγρας · οι λουτροφόροι με μεικτή διακόσμηση και ένας αριθμός γραπτών και άβαφων αμφικωνικών λαγύνων είχαν κατασκευαστεί στο εργαστήριο του πηλού «Boeotia N» · εισηγμένα από άλλη βοιωτική περιοχή θεωρούνται, επίσης, και τα ιχθυοπινάκια.

Δεν περιοριζόταν, ωστόσο, η Θήβα μόνο στην εισαγωγή αγγείων από τις παραπάνω βοιωτικές περιοχές, αλλά διατηρούσε αμφίδρομες εμπορικές σχέσεις. Προϊόντα των εργαστηρίων της εξάγονταν σε περιορισμένο αριθμό στην Τανάγρα και στη ΒΔ. Βοιωτία : σε πρώιμο ελληνιστικό τάφο της Λιβαδειάς βρέθηκαν λευκά αλάβαστρα με γραπτή διακόσμηση⁶⁷⁰, σε τάφους του Ακραιφνίου, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., αμφορείς «μακεδονικού» τύπου, του τύπου Α⁶⁷¹, και σε τάφους της Τανάγρας άβαφες αμφικωνικές λάγυνοι⁶⁷².

Σε ορισμένες περιπτώσεις, διαπιστώνεται ότι τα θηβαϊκά αγγεία ασκούσαν επιρροή σε περιοχές εκτός Βοιωτίας. Παράδειγμα αποτελούν οι θηβαϊκοί ανάγλυφοι σκύφοι, οι οποίοι, αν και δεν διαπιστώθηκε ότι εξάγονταν εκτός Βοιωτίας, άσκησαν επίδραση στην τοπική παραγωγή των δελφικών εργαστηρίων⁶⁷³. Στους Θηβαίους κεραμείς αποδίδεται, επίσης, η διάδοση του βοιωτικού κανθάρου με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» στην Αττική⁶⁷⁴.

Αμφίδρομες εμπορικές σχέσεις των άλλων βοιωτικών περιοχών μεταξύ τους δεν προκύπτουν από τα αποτελέσματα της δειγματοληψίας πηλού των αγγείων τους :

Στην Τανάγρα, για παράδειγμα, βρέθηκαν άβαφες ή γραπτές αμφικωνικές λάγυνοι από το εργαστήριο του πηλού «Boeotia N»⁶⁷⁵, αλλά δεν βρέθηκε κανένα αγγείο από τη ΒΔ. Βοιωτία. Σε περιοχές, αντίστοιχα, της ΒΔ. Βοιωτίας –Ακραιφνιο και Αλίαρτο- βρέθηκε μόνον ένας πολύ μικρός αριθμός ταναγραϊκών οινοχοών⁶⁷⁶. Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι το εργαστήριο της ΒΔ. Βοιωτίας παρήγαγε μεγαλύτερη ποσότητα αγγείων από αυτήν που χρειαζόταν για τοπική κατανάλωση, αφού εξήγαγε αγγεία όχι μόνο στη Θήβα, αλλά και σε περιοχές εκτός Βοιωτίας. Προϊόντα του –κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος» ή με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας, μελαμβαφή κανθαρόσχημα κύπελα

⁶⁷⁰ Andreiomenou 2001, 155, τάφος ΝΟΣ/40, εικ. 19.

⁶⁷¹ Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004, 478, τάφος 201, πίν. 225 β.

⁶⁷² Χαραμή 2000, 731-732, εικ. 8.

⁶⁷³ Siebert 1978, 126-128, πίν. 60, 93.

⁶⁷⁴ Βλ. σημ. 283.

⁶⁷⁵ Schwedt, Aravantinos, Harami, Kilikoglou, Mommsen, Kilafi, Zacharias 2006.

⁶⁷⁶ Ο.π.

και λύγνοι- έχουν βρεθεί σε τάφους της Φωκικής Μεδεώνος, της Αμβρόσσου και της Λαμίας⁶⁷⁷.

Η απουσία εμπορικών σχέσεων μεταξύ των περιοχών της Α. και της ΒΔ. Βοιωτίας, θα μπορούσε να αποδοθεί στην αυτάρκεια της παραγωγής των εργαστηρίων τους. Οι αμφίδρομες, όμως, εμπορικές σχέσεις της πόλεως των Θηβών με τις περιοχές αυτές, δεν φαίνεται να οφείλονται στη μη αυτάρκεια της κεραμικής παραγωγής της. Πιθανότερο είναι να αποτελούσαν μέρος μιας πολιτικής προσέγγισής της με τις σημαντικότερες βοιωτικές πόλεις. Ενδεικτικό της παραπάνω υπόθεσης είναι το γεγονός ότι τα εισηγμένα στη Θήβα αγγεία από άλλες βοιωτικές περιοχές δεν περιορίζονταν σε είδη τα οποία δεν παράγονταν στα τοπικά της εργαστήρια, αλλά επεκτεινόταν και σε είδη, τα οποία παράγονταν τόσο στα εργαστήριά της, όσο και στα εργαστήρια άλλων βοιωτικών περιοχών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των άβαφων αμφικωνικών λαγύνων, οι οποίες παράγονταν στα εργαστήρια των Θηβών, της Τανάγρας και στο εργαστήριο του πηλού «Boeotia N» : οι άβαφες αμφικωνικές λάγυνοι των θηβαϊκών εργαστηρίων και του εργαστηρίου του πηλού «Boeotia N» απαντούν και σε τάφους της Τανάγρας, και αντιστοίχως, οι ταναγραϊκές και οι λάγυνοι του εργαστηρίου του πηλού «Boeotia N» απαντούν και σε τάφους των Θηβών.

Στους θηβαϊκούς τάφους τα εισηγμένα αγγεία από περιοχές εκτός Βοιωτίας είναι λίγα σε σχέση με τα εισηγμένα από άλλες βοιωτικές περιοχές. Στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. προέρχονται μόνον από την Αττική, ενώ στον 3^ο αι. π.Χ. εισάγονται και από άλλες περιοχές : από τη ΒΑ. Πελοπόννησο, και σε ελάχιστες περιπτώσεις από το ΒΑ. Αιγαίο, τη Μικρά Ασία και τη Β. Ιταλία. Στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. τα εισηγμένα αγγεία από περιοχές εκτός Βοιωτίας προέρχονται κυρίως από την Αττική, τη ΒΑ. Πελοπόννησο, τη Θεσσαλία και σε μεμονωμένες περιπτώσεις από την Εύβοια, το ΒΑ. Αιγαίο και τη Μικρά Ασία.

Στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., εκτός από την τοπική παραγωγή, μειώνεται και η εισαγωγή αγγείων από άλλες βοιωτικές περιοχές, ενώ αυξάνεται η εισαγωγή αγγείων από περιοχές εκτός Βοιωτίας. Κύριες περιοχές προέλευσης είναι πλέον οι περιοχές της Α. Μεσογείου και η Εύβοια.

1β. Τα ελληνιστικά ειδώλια του Βορειοανατολικού νεκροταφείου

Από τους 17 τάφους του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., μόνον ο κεραμοσκεπής Τ. Β143 περιείχε ειδώλιο, γνωστού ταναγραϊκού τύπου, το οποίο πιθανότατα προέρχεται από τη γειτονική ακμάζουσα, κατά την περίοδο αυτή, Τανάγρα.

Όσον αφορά στα θηβαϊκά εργαστήρια κοροπλαστικής, από την τυπολογική εξέταση του μικρού αριθμού ειδωλίων του οικ. Τσάλλα και της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου»,

⁶⁷⁷ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 83-84. Αραπογιάννη 1984. Παπακωνσταντίνου 1997, 56, πίν. 38 α.

φαίνεται ότι άρχισαν να λειτουργούν από το α΄ μισό του 3^ο αι. π.Χ. μέχρι και τα μέσα του 2^ο αι. π.Χ.⁶⁷⁸

Οι επιδράσεις των ταναγραϊκών εργαστηρίων είναι εμφανείς στα θηβαϊκά ειδώλια του 3^ο αι. π.Χ. και δικαιολογούνται απόλυτα. Δεν έχουν, ωστόσο, καμία σχέση με την ποιότητα της θηβαϊκής κοροπλαστικής του 5^ο και του α΄ μισού του 4^ο αι. π.Χ. Αν και φανερώνουν την προσπάθεια των Θηβαίων κοροπλαστών να δημιουργήσουν νέους τύπους, κατ' απομίμηση των ταναγραϊκών, οι δυνατότητές τους είναι περιορισμένες, η ποιότητα χαμηλή και το αποτέλεσμα μέτριο. Η εμφανώς καλύτερη ποιότητα, η οποία παρατηρείται σε έναν μικρό αριθμό ειδωλίων από τη Θήβα, οφείλεται, ενδεχομένως, στο ότι αυτά είχαν εισαχθεί από την Τανάγρα.

Στον 2^ο αι. π.Χ., εκτός από την αναπαραγωγή ταναγραϊκών τύπων του προηγούμενου αιώνα, παρατηρούνται επιδράσεις, τόσο από την κοροπλαστική παραγωγή των Κατωϊταλιωτικών εργαστηρίων, όσο και των εργαστηρίων της Μύρινας⁶⁷⁹.

⁶⁷⁸ Βλ. σελ. 225 κ.ε.

⁶⁷⁹ Βλ. σελ. 225 κ.ε.

Ε. ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ 4^Ο ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΝ 2^Ο ΑΙ. Π.Χ. - ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Μετά το 335 π.Χ. και συγκεκριμένα από το 316/315 που άρχισε η ανοικοδόμηση των Θηβών, μέχρι τα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ.⁶⁸⁰, μπορούν να χρονολογηθούν 17 μόνο τάφοι (ποσοστό 7 % περίπου), γεγονός που ενισχύει τη θεωρία της εγκατάλειψης και ερήμωσης του νεκροταφείου για μια τουλάχιστον 20ετία μετά την καταστροφή.

Από τους τάφους του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. οι 12 είναι κεραμοσκεπείς, οι 4 κιβωτιόσχημοι, ενώ υπάρχει και μία πρωτογενής πυρά.

Αν και κανένας τάφος δεν βρέθηκε ακτέριστος, τα κτερίσματα είναι λίγα και φτωχά, κατά κανόνα ένα ή δύο μυροδοχεία. Η μεγάλη διαφορά, την οποία παρουσιάζουν σε σχέση με τους τάφους της προαλεξάνδρειας περιόδου, αντανακλά τη δυσμενή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η πόλη. Μόνο τρεις (ποσοστό 18 % περίπου) περιείχαν άλλα είδη αγγείων και κτερισμάτων : ο παιδικός κεραμοσκεπής T. N402 ένα αττικό θήλαστρο και έναν βοιωτικό λύχνο με ίχνη καύσης, ο κεραμοσκεπής T. B143, εκτός από μυροδοχείο, και ένα ειδώλιο παιδικής μορφής του τύπου της «Ταναγραίας», και ο κιβωτιόσχημος T. N20⁶⁸¹ έναν σκύφο με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος», ένα άωτο σκυφίδιο, ένα μόνωτο κυάθιο, μία κυλινδρική πυξιδίσκη και ένα τεφρό λοπάδιο. Μικροαντικείμενα βρέθηκαν στο 35 % περίπου των τάφων : σιδερένιες σπλεγγίδες, χάλκινη βελόνα, μολύβδινη πυξίδα, λεπίδα οψιανού, όστρεο και κέλυφος αυγού⁶⁸².

Η αύξηση των ταφών στο α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. πρέπει να θεωρηθεί ευθέως ανάλογη της αύξησης του πληθυσμού των Θηβών. Στην περίοδο αυτή ανήκουν οι 60 από τους 238 τάφους (ποσοστό 25.21 %) : 34 κεραμοσκεπείς, 16 κιβωτιόσχημοι, 4 πυρές, 3 λακκοειδείς και 3 ταφικά αγγεία.

Οι 17 από τους 60 τάφους ήταν κτερισμένοι με ένα μόνο είδος αγγείου (ποσοστό 28 % περίπου) : αποθήκευσης αρωματικών ελαίων (μυροδοχεία, ληκύθια), πόσεως (φιάλη, κύλιξ, κύπελλο), και σε μία περίπτωση λύχνο⁶⁸³.

Είκοσι τρεις από τους υπόλοιπους τάφους περιείχαν δύο είδη αγγείων (ποσοστό 38 % περίπου) : αγγεία αποθήκευσης αρωματικών ελαίων (μυροδοχεία, αλάβαστρα, ληκύθια, αμφορίσκος), αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών (οξυπύθμενοι αμφορείς, οινοχόες), πόσεως

⁶⁸⁰ Βλ. σελ. 48 κ.ε. και παρακάτω ευρετήριο 1.

⁶⁸¹ Βλ. σελ. 98 κ.ε. .

⁶⁸² Βλ. σελ. 228 κ.ε. και πίνακα Α.

⁶⁸³ Βλ. πίνακα 1 α.

(αρυτήρες, κύλικες, κύπελλο), βρώσεως (κυάθια, άωτα σκυφίδια), φύλαξης κοσμημάτων ή ψιμυθίων (πυξίδια, λεκανίδια) και σε δύο περιπτώσεις μικρογραφικά αγγεία⁶⁸⁴.

Εννέα τάφοι περιείχαν τρία είδη αγγείων (ποσοστό 15 %). Στα αγγεία πόσεως συγκαταλέγεται και μία κύλιξ-κάνθαρος, ενώ απουσιάζουν οι πυξίδες στα αγγεία φύλαξης κοσμημάτων, καθώς και τα μικρογραφικά αγγεία⁶⁸⁵.

Έξι μόνο τάφοι περιείχαν από τέσσερα έως και έξι είδη αγγείων (ποσοστό 8 % περίπου). Σ' αυτά δεν συγκαταλέγονται αγγεία αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών, παρά μόνον ένας σταμνοειδής κάδος. Μεταξύ των αγγείων πόσεως υπάρχουν, επίσης, μία κύλιξ-κάνθαρος κι ένας κάνθαρος west slope. Άλλα αγγεία, τα οποία απαντούν, είναι ένας λύχνος κι ένα αλατοδοχείο. Τα μικρογραφικά αγγεία απουσιάζουν⁶⁸⁶.

Από τα τρία ταφικά αγγεία του α' μισού του 3ου αι. π.Χ. μόνον ο λέβης του T. B261 περιείχε αγγείο : ένα μυροδοχείο. Η υδρία του T. B260 δεν περιείχε κτερίσματα και η υδρία του T. N211 περιείχε μόνο κοσμήματα : κατάλοιπα χρυσού στεφανιού, χρυσό ενώτιο και πήλινες επιχρυσωμένες χάντρες.

Ειδώλια περιείχαν μόνον 8 τάφοι (ποσοστό 13 % περίπου). Σε δύο, μάλιστα, κεραμοσκεπείς -στον T. B4 και στον T. 119 του οικ. Τσάλλα., αποτελούσαν τα μοναδικά κτερίσματα. Μαζί με αγγεία βρέθηκαν, επίσης, ειδώλια, στους κεραμοσκεπείς T. N113, T. N208, T. N541 και T. 123 του οικ. Τσάλλα⁶⁸⁷, στην πυρά T. B5, και στην πρώτη ταφή του κιβωτιόσχημου T. B158.

Μικροαντικείμενα περιείχε το 40 % των τάφων του α' μισού του 3ου αι. π.Χ. : σιδερένιες στλεγγίδες, σιδερένια καρφιά, αντικείμενα που συσχετίζονται με τις ασχολίες ή τις δραστηριότητες του νεκρού (χάλκινα αγκίστρια, μολύβδινο βάρος, πήλινη αγνόθα, οστέινη βελόνα, αστράγαλοι, λεπίδα οψιανού), είδη γυναικείου καλλωπισμού (χάλκινες πυξίδες, χάλκινα κάτοπτρα, εξαρτήματα ξύλινων κιβωτιδίων), κοσμήματα (χάντρες, κομβία, ενώτιο, πόρπες, δισκάρια), και αντικείμενα που συσχετίζονται με δοξασίες ή έχουν συμβολικό χαρακτήρα (όστρεα, κελύφη αυγών). Νομίσματα βρέθηκαν μόνο σε έναν τάφο⁶⁸⁸.

Στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. παρατηρείται μείωση κατά 42 % περίπου των ταφών σε σύγκριση με το α' μισό του αιώνα. Στην περίοδο αυτή ανήκουν οι 35 από τους 238 τάφους (ποσοστό 14.70 %) : 17 κεραμοσκεπείς, 8 κιβωτιόσχημοι, 6 λακκοειδείς και 4 πυρές.

Οι 15 από τους 35 τάφους περιείχαν ένα είδος αγγείου (ποσοστό 43 % περίπου), κατά κανόνα μυροδοχεία, σε μία περίπτωση ληκύθιο και σε μία λύχνο⁶⁸⁹.

⁶⁸⁴ Βλ. πίνακα 1 β.

⁶⁸⁵ Βλ. πίνακα 1 γ.

⁶⁸⁶ Βλ. πίνακα 1 δ.

⁶⁸⁷ Βλ. σελ. 149 κ.ε. και 156κ.ε.

⁶⁸⁸ Βλ. πίνακα Β.

⁶⁸⁹ Βλ. πίνακα 2 α.

Δεκατρείς από τους υπόλοιπους τάφους περιείχαν δύο είδη αγγείων (ποσοστό 37 % περίπου) : αποθήκευσης αρωματικών ελαίων (μυροδοχεία), αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών (αμφορείς, οινοχόη), πόσεως (κάνθαρος, αρυτήρες), βρώσεως (κυάθιο, άωτα σκυφίδια), φύλαξης κοσμημάτων ή ψιμυθίων (λεκανίδες), έναν λύχνο και μία λεκάνη⁶⁹⁰.

Πέντε από τους 35 τάφους περιείχαν τρία είδη αγγείων (ποσοστό 14 % περίπου) : αρωματικών ελαίων (μυροδοχεία), αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών (αμφορείς, οινοχόη), πόσεως (κύπελλα, κύλικες), και βρώσεως (πινάκιο)⁶⁹¹.

Τρεις περιείχαν από τέσσερα έως έξι είδη αγγείων (ποσοστό 8.5 % περίπου) : στα αγγεία αποθήκευσης αρωματικών ελαίων περιλαμβάνεται, εκτός από μυροδοχεία και ένας αμφορίσκος · στα αγγεία αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών, εκτός από αμφορέα, και μία λάγνος · στα αγγεία πόσεως, εκτός από κύπελλα, ένας κάνθαρος και ένας αρυτήρας · στα αγγεία βρώσεως κυάθια, άωτα σκυφίδια και λοπάδια. Άλλο αγγείο, το οποίο απαντά, είναι ένας λύχνος⁶⁹².

Πλουσιότερος θεωρείται ο παιδικός κεραμοσκεπής **T. N93**, ο οποίος περιείχε οκτώ αγγεία : ένα μυροδοχείο, έναν αμφορίσκο, έναν βοιωτικό κάνθαρο, έναν αρυτήρα, δύο άωτα σκυφίδια και δύο λοπάδια. Χρονολογείται στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ.⁶⁹³

Ειδώλια, μαζί με αγγεία, περιείχαν μόνο δύο τάφοι : ο παιδικός κεραμοσκεπής T. B133 και η πρώτη ταφή του κιβωτιόσχημου **T. 104** του οικ. Τσάλλα⁶⁹⁴.

Νομίσματα και άλλα αντικείμενα περιείχε μόνο το 28.5 % των τάφων : σιδερένιες στλεγγίδες, σιδερένια καρφιά, πήλινη αγνύθα, δύο αλαβάστρινα αλάβαστρα, χάλκινο κάτοπτρο, χάλκινο δακτυλίδι και κατάλοιπα χρυσού στεφανιού. Νομίσματα περιείχαν μόνο δύο τάφοι⁶⁹⁵.

Στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. ανήκουν 87 τάφοι (ποσοστό 36.55 %) και 99 ταφές. Από τις 12 επιπλέον των τάφων ταφές, οι 8 (ποσοστό 3.36 %) έγιναν σε κιβωτιόσχημους τάφους οι οποίοι προϋπήρχαν από τον 3^ο αι. π.Χ., και οι 4 (ποσοστό 1.68 %) σε κιβωτιόσχημους τάφους, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν δύο φορές κατά τη διάρκεια του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ.

Από τις 99 ταφές του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. οι 21 περιείχαν ένα μόνο είδος αγγείου (ποσοστό 21 % περίπου), κατά κανόνα μυροδοχεία. Εξαίρεση αποτελούν ο κεραμοσκεπής T. 29 του οικ. Τσάλλα, ο οποίος περιείχε 2 άωτα σκυφίδια, και ο κιβωτιόσχημος T. N306, ο οποίος περιείχε ένα ληκύθιο⁶⁹⁶.

⁶⁹⁰ Βλ. πίνακα 2 β.

⁶⁹¹ Βλ. πίνακα 2 γ.

⁶⁹² Βλ. πίνακα 2 δ.

⁶⁹³ Βλ. σελ. 102 κ.ε.

⁶⁹⁴ Βλ. σελ. 140 κ.ε.

⁶⁹⁵ Βλ. παρακάτω πίνακα Γ.

⁶⁹⁶ Βλ. πίνακα 3 α.

Δύο είδη αγγείων, εκ των οποίων το ένα ήταν κατά κανόνα αρωματικών ελαίων (μυροδοχεία και σπανίως ληκύθιο), περιείχαν 31 τάφοι (ποσοστό 31 % περίπου). Στα άλλα είδη αγγείων συγκαταλέγονταν αγγεία αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών (αμφορείς, οινοχόες, λάγυνοι), αγγεία πόσεως (κύλιξ, κωνικές φιάλες, ανάγλυφος σκύφος, αρυτήρες), αγγεία βρώσεως (άωτα σκυφίδια, πινάκια), προσωπικά αντικείμενα του νεκρού (μελανοδοχείο), και ένα αγγείο φαρμακευτικής χρήσης. Η υδρία του **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα ήταν ταφική⁶⁹⁷.

Οι ταφές με τρία είδη αγγείων ήταν 24 (ποσοστό 24 % περίπου). Απαντούν τα ίδια με την ανωτέρω περίπτωση αγγεία, με τη διαφορά ότι στα αγγεία αποθήκευσης αρωματικών ελαίων, εκτός από μυροδοχεία, συγκαταλέγεται και ένας αμφορίσκος, και στα αγγεία πόσεως, και ένα κύπελλο. Άλλα είδη αγγείων που απαντούν είναι μία πυξίδα, δύο μικρογραφικά αγγεία και δύο λύχνοι⁶⁹⁸.

Οι πλουσιότερες ταφές, οι οποίες περιείχαν από τέσσερα έως οκτώ είδη αγγείων, ήταν 19 (ποσοστό 19 % περίπου). Σ' αυτές απαντούν όλα τα παραπάνω είδη αγγείων, και επιπλέον, μεταξύ των αγγείων αποθήκευσης αρωματικών ελαίων, ληκύθια, και μεταξύ των αγγείων αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών, οξυπύθμενοι αμφορείς και ασκοί⁶⁹⁹. Από τα αγγεία πόσεως λείπουν τα κύπελλα. Στα αγγεία φύλαξης κοσμημάτων συγκαταλέγονται σταμνοειδείς πυξίδες, στα προσωπικά αντικείμενα του νεκρού ένα μελανοδοχείο, ενώ με την ταφική τελετουργία (πλύσιμο της νεκρής) συσχετίζονται δύο σταμνοειδείς λουτροφόροι.

Ειδώλια περιείχαν 8 από τις 99 ταφές του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. : οι κεραμοσκεπείς **T. N256**, **T. N480**, **T. N481** και **T. 28** του οικ. Τσάλλα⁷⁰⁰, οι κιβωτιόσχημοι **T. B163**, **T. B190** και **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου»⁷⁰¹, και ο λακκοειδής **T. N189** (ποσοστό 8 % περίπου).

Μικροαντικείμενα βρέθηκαν στο 43 % περίπου των ταφών. Σ' αυτά συγκαταλέγονται σιδερένιες στλεγγίδες, σιδερένια καρφιά, αντικείμενα που συσχετίζονται με τις δραστηριότητες ή τις ασχολίες του νεκρού (χάλκινα αγκίστρια, μολύβδινα βαρίδια, βελόνες, αστράγαλοι), κοσμήματα (όρμος, ψέλιο, δακτυλίδια, κομβία, χάντρες, πόρπες, κατάλοιπα χρυσού στεφανιού), είδη γυναικείου καλλωπισμού (μολύβδινες πυξίδες, ψυμθιοθήκες από όστρεα, ξύλινα κιβωτίδια, , χάλκινα κάτοπτρα, σπάτουλες), προσωπικά αντικείμενα του νεκρού (χάλκινος αυλός), όπλα (αιχμή βέλους, σιδερένιο εγχειρίδιο), αντικείμενα που συσχετίζονται με δοξασίες ή συμβολισμούς (όστρεα, κελύφη αυγών), με την τελετουργία της ταφής (χάλκινες φιάλες), και προσφορές τροφής των ζωντανών προς τον νεκρό (κελύφη σαλιγκαριών). Νομίσματα αργυρά ή χάλκινα περιείχαν 8 τάφοι⁷⁰².

⁶⁹⁷ Βλ. πίνακα 3 γ.

⁶⁹⁸ Βλ. πίνακα 3 γ.

⁶⁹⁹ Βλ. πίνακα 3 δ.

⁷⁰⁰ Βλ. σελ. 133 κ.ε.

⁷⁰¹ Βλ. σελ. 158 κ.ε.

⁷⁰² Βλ. πίνακα Δ.

Στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. ανήκουν 39 τάφοι (ποσοστό 16,38 %) και 46 ταφές. Οι 7 επιπλέον των τάφων ταφές (ποσοστό 2,94 %) έγιναν σε κιβωτιόσχημους τάφους, οι οποίοι προϋπήρχαν από το α' μισό, κυρίως, του αιώνα. Δύο μόνο περιπτώσεις ταφών παραγματοποιήθηκαν σε κιβωτιόσχημους, οι οποίοι προϋπήρχαν από τον 3^ο αι. π.Χ., και είχαν επαναχρησιμοποιηθεί και στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. : η ταφή του **T. B48**, ο οποίος προϋπήρχε από το α' μισό του 3^{ου}, και η ταφή του **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα, η οποία προϋπήρχε από το β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

Από τις 46 ταφές του β' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. ένα είδος αγγείων, σε ποσότητα από ένα μέχρι δύο και σε μία περίπτωση –του T. N79- μέχρι 11, περιείχαν οι 14 (ποσοστό 30 % περίπου) : μυροδοχεία, οινοχόη, λάγυνο, ημισφαιρικό σκύφο ή λύχνο⁷⁰³. Άλλες 6 ταφές (ποσοστό 13 % περίπου) περιείχαν μόνο μυροδοχεία σε πολύ μεγάλη, όμως, ποσότητα : από 19 μέχρι 79⁷⁰⁴.

Ένδεκα ταφές περιείχαν από δύο είδη αγγείων (ποσοστό 24 % περίπου) : μυροδοχεία, λαγύνους, ανάγλυφο σκύφο, ημισφαιρικό σκύφο και άωτα σκυφίδια⁷⁰⁵ · οκτώ περιείχαν από 3 είδη (ποσοστό 17 % περίπου) : εκτός από τα ανωτέρω, μία κύλικα, έναν αρυτήρα και μικρογραφικά αγγεία⁷⁰⁶ · έξι ταφές περιείχαν από 4 έως και 7 είδη αγγείων (ποσοστό 13 % περίπου) : εκτός από μυροδοχεία, ένα ληκύθιο και αμφορίσκους, εκτός από λαγύνους, μία οινοχόη και έναν αμφορέα, εκτός από ανάγλυφους σκύφους, μία κύλικα και μία κωνική φιάλη, εκτός από άωτα σκυφίδια, πινάκια · επίσης, έναν λύχνο και μία πυξίδα⁷⁰⁷.

Ειδώλια περιείχε μόνον ο λακκοειδής T. N302, ενώ μικροαντικείμενα βρέθηκαν στο 41 % περίπου των ταφών. Στα τελευταία συγκαταλέγονται σιδερένιες στλεγγίδες, σιδερένια καρφιά, είδη γυναικείου καλλωπισμού (χάλκινα κάτοπτρα, σπάτουλες, ψιμυθιοθήκη από όστρεα), όπλα (σιδερένια αιχμή βέλους), προσωπικά αντικείμενα του νεκρού (μολύβδινο μελανοδοχείο), αντικείμενα που συσχετίζονται με τις δραστηριότητες ή ασχολίες του νεκρού (χάλκινη βελόνα, αστράγαλοι) και με δοξασίες ή συμβολισμούς (όστρεα, κελύφη αυγών). Νομίσματα, μεταξύ των οποίων και χρυσές δανάκες, περιείχαν 7 ταφές⁷⁰⁸.

Από τα μέχρι σήμερα ανασκαφέντα τμήματα φαίνεται ότι το Βορειοανατολικό νεκροταφείο, το οποίο ήταν σε συνεχή σχεδόν χρήση από την ύστερη γεωμετρική περίοδο, είχε φτάσει στην μεγαλύτερη έκτασή του ήδη από την κλασική περίοδο (εικ. 197).

⁷⁰³ Βλ. πίνακα 4 α.

⁷⁰⁴ Βλ. πίνακα 4 β.

⁷⁰⁵ Βλ. πίνακα 4 γ.

⁷⁰⁶ Βλ. πίνακα 4 δ.

⁷⁰⁷ Βλ. πίνακα 4 ε.

⁷⁰⁸ Βλ. παρακάτω πίνακα Ε.

Από τη μελέτη των 238 ελληνιστικών τάφων του νεκροταφείου, οι οποίοι χρονολογούνται από τα τέλη του 4^{ου} έως τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ., διαπιστώνονται τα εξής σχετικά με τα θηβαϊκά ταφικά έθιμα της ελληνιστικής περιόδου :

Οι ταφές τοποθετούνται στα κενά που υπήρχαν μεταξύ των προγενεστέρων τάφων, κυρίως των κλασσικών, οι οποίοι είχαν λεηλατηθεί από τους Μακεδόνες, και όχι σε νέο χώρο, επέκταση του παλαιότερου⁷⁰⁹ (εικ. 197). Ανασκαφικά στοιχεία για τη λεηλασία των Μακεδόνων μπορούν να θεωρηθούν οι πολυάριθμες σπασμένες επιτύμβιες στήλες, οι οποίες αποτέλεσαν υλικό σε β' χρήση για τους μεταγενέστερους τάφους⁷¹⁰, καθώς και κάποιες περιπτώσεις κατεστραμμένων κλασσικών τάφων, όπως αυτή των «δίδυμων» κιβωτιόσχημων T. N52 και T. N59, οι οποίοι είχαν κατασκευαστεί κατά το β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., καταστράφηκαν, πιθανότατα, κατά τη διάρκεια της επέλασης του 335 π.Χ. και στο εσωτερικό του ενός εξ αυτών –του T. N52- κατασκευάστηκε στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. ο κεραμοσκεπής T. N52 α, ενώ ο T. N59 επαναχρησιμοποιήθηκε πολύ αργότερα, στο α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Ο κύριος προσανατολισμός των τάφων, κυρίως των μνημειακών, όπως ήταν οι κιβωτιόσχημοι, ήταν κατά κανόνα ίδιος με τον κύριο προσανατολισμό των κλασσικών τάφων, ο οποίος καθορίστηκε από τη θέση της λεωφόρου που διέσχισε το νεκροταφείο και οδηγούσε από τις Προϊτίδες, πιθανότατα, πύλες του εξωτερικού περιβόλου της πόλεως προς τη Χαλκίδα⁷¹¹. Σε αντίθεση με τα νεκροταφεία άλλων περιοχών, τα οποία επίσης διασχίζονται από κύριες λεωφόρους, οι τάφοι του θηβαϊκού νεκροταφείου είναι διατεταγμένοι εγκάρσια στη λεωφόρο⁷¹², έχουν δηλαδή προσανατολισμό B-N, και οι νεκροί τοποθετούνται, συνήθως, με την κεφαλή στα N.

Η αποκάλυψη σε β' χρήση επιτυμβίων θριγκών, ως καλυπτηρίων ή ως οικοδομικού υλικού, σε τάφους οι οποίοι επαναχρησιμοποιήθηκαν ή κατασκευάστηκαν εξ αρχής κατά τον 2^ο αι. π.Χ., φανερώνει ότι η χρήση επιτυμβίων σημάτων αναβίωσε ως ταφικό έθιμο στη Θήβα στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ. και διήρκησε, πιθανότατα, μέχρι και το α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Ο συνηθέστερος τρόπος ταφής είναι ο ενταφιασμός σε κεραμοσκεπείς καλυβίτες, πώρινους κιβωτιόσχημους και λακκοειδείς τάφους. Οι νεκροί τοποθετούνται εκτάδην, με τα χέρια συνήθως στα πλευρά.

Οι πρωτογενείς πυρές είναι εξαιρετικά σπάνιες από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ., ενώ στον 2^ο αι. π.Χ. φαίνεται ότι καταργούνται εντελώς. Η κτέρισή τους είναι σχεδόν πάντα ιδιαίτερα φτωχή, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν αποτελούν

⁷⁰⁹ Το ίδιο παρατηρείται και στους ελληνιστικούς τάφους του νεκροταφείου του Άργους. Βλ. Bruneau 1970, 523.

⁷¹⁰ Βλ. σελ. 58.

⁷¹¹ Βλ. παραπάνω σημ. 57 και σελ. 58.

⁷¹² Στα ελληνιστικά νεκροταφεία, τα οποία διασχίζονται από λεωφόρους, οι τάφοι τοποθετούνται παράλληλα με τον δρόμο, μέσα σε περιβόλους. Ενδεικτικά βλ. Robinson 1942, 125-126. Ανδρέου, Ανδρέου 1997, 82, εικ. 3.

περιπτώσεις απόδοσης ιδιαίτερης τιμής στον νεκρό, όπως στη Μακεδονία⁷¹³, ούτε τρόπο ταφής των οικονομικά ευρωστότερων τάξεων, αλλά προσωπική επιλογή της οικογένειας ή επιθυμία του ίδιου του νεκρού⁷¹⁴.

Η μοναδική δευτερογενής ταφή του νεκροταφείου είναι αυτή του T. B260, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ. Η τέφρα του νεκρού είχε τοποθετηθεί σε αττική ραβδωτή υδρία, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως τεφροδόχος κάλλη. Ο νεκρός είχε καεί σε άλλη θέση ή είχε πεθάνει σε άλλον τόπο, μακριά από την πατρίδα του και η τέφρα του μεταφέρθηκε στη Θήβα μέσα στην κάλλη, και ενταφιάστηκε σε λάκκο⁷¹⁵.

Οι κεραμοσκεπείς καλυβίτες τάφοι αντιπροσωπεύουν όλες τις κοινωνικές τάξεις. Σε ίδιο περίπου ποσοστό είναι φτωχά και μέτρια κτερισμένοι, και σε μικρότερο (7.5 % περίπου) πλούσια κτερισμένοι.

Λίγοι, όλοι κεραμοσκεπείς, κατασκευασμένοι με δύο μόνο καλυπτήριες, τοποθετημένες εκατέρωθεν του νεκρού, είναι οι παιδικοί τάφοι. Η κτέρισή τους δεν είναι ιδιαίτερα πλούσια, πιθανόν λόγω του ότι δεν είχαν προλάβει να αποκτήσουν κοινωνική υπόσταση και η ταφή τους θεωρείτο μικρότερης σημασίας από την ταφή ενός ενηλίκου⁷¹⁶. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν λαμβάνετο από τους γονείς η φροντίδα που έπρεπε για το ταξίδι των παιδιών τους στον κόσμο του Άδη. Οι παιδικές ταφές στη Θήβα τοποθετούνται ανάμεσα στις ταφές ενηλίκων⁷¹⁷. Εξαίρεση αποτελεί ο παιδικός T. N93, του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος ήταν αρκετά πλούσια κτερισμένος, και περιελάμβανε, πιθανότατα, ταφή νεαρού κοριτσιού, λίγο πριν την εφηβεία.

Εγγυτριμοί δεν βρέθηκαν καθόλου, βρέθηκαν, όμως, τέσσερα ταφικά αγγεία. Το ένα εξ αυτών –του T. B260- ήδη αναφέρθηκε ότι περιελάμβανε μια δευτερογενή πυρά. Από τα υπόλοιπα τρία, δύο –ο λέβης του T. B261 και η υδρία του T. N211-, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., χρησίμευσαν ως οστεοθήκες δευτερογενών ταφών.

Από τον τρόπο που βρέθηκαν θαμμένες –η πρώτη σε λάκκο και η δεύτερη σε λίθινη θήκη- μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα οστά τους ανήκαν σε Θηβαίους, οι οποίοι είχαν, πιθανότατα, γλιτώσει από την καταστροφή του 335 π.Χ. και είχαν καταφύγει ως πρόσφυγες σε ξένους τόπους, όπου πέθαναν και ετάφησαν. Όταν η κατάσταση άλλαξε και οι συγγενείς τους αποφάσισαν να επιστρέψουν μαζί με άλλους συμπατριώτες τους στη Θήβα, στις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ., δεν ήθελαν να αφήσουν τους νεκρούς τους στον ξένο τόπο. Πραγματοποίησαν εκταφή και τοποθέτησαν τα οστά τους σε ταφικά αγγεία, προκειμένου να τα μεταφέρουν για να τα θάψουν σε πάτριον έδαφος. Η προτίμηση του ενταφιασμού και όχι

⁷¹³ Θέμελης, Τουράτσογλου 1997, 142.

⁷¹⁴ Robinson 1942, 148.

⁷¹⁵ Για την πρακτική αυτή, η οποία εφαρμοζόταν σε ανθρώπους που πέθαιναν μακριά από την πατρίδα τους βλ. Robinson 1942, 148.

⁷¹⁶ Robinson 1942, 129-131.

⁷¹⁷ Κεραμοσκεπείς, τοποθετημένοι μεταξύ των τάφων των ενηλίκων είναι και οι ελληνιστικοί παιδικοί τάφοι του νεκροταφείου του Ακραιφνίου. Βλ. Σαμπετάι 2000.

της καύσης των νεκρών τους στον ξένο τόπο, αν η υπόθεσή μας είναι ορθή, δείχνει ότι η καταστροφή που είχαν ζήσει δεν τους άφηνε περιθώρια να ελπίζουν σε μελλοντική επιστροφή στην πόλη τους, διότι τότε θα είχαν εξ αρχής φροντίσει για την καύση και εν συνεχεία τοποθέτηση της τέφρας τους σε κάλπη, όπως στην περίπτωση του νεκρού του T. B260. Η ταφή της υδρίας του T. N211 ήταν γυναικεία, όπως μπορούμε να υποθέσουμε από τα κοσμήματα που βρέθηκαν στο εσωτερικό του αγγείου.

Το τέταρτο ταφικό αγγείο –η υδρία **A100** που βρέθηκε στο εσωτερικό του κιβωτιόσχημου **T. 26 a** του οικοπέδου Τσάλλα- ανήκε στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. και περιείχε τα οστά ανακομιδής προγενέστερης γυναικείας ταφής, η οποία, πιθανότατα, είχε γίνει στον ίδιο κιβωτιόσχημο τάφο⁷¹⁸.

Οι λακκοειδείς τάφοι περιείχαν στην πλειονότητά τους φτωχές ταφές (ποσοστό 67 % περίπου). Στη μεσαία τάξη ανήκε το 25 % περίπου των ταφών. Οι πλούσιες ταφές ήταν μόνο τέσσερις, όλες γυναικείες (ποσοστό 7.5 % περίπου) : οι **T. B41** και **T. B43**, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., και οι **T. B171** και **T. N501**, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Οι δύο πρώτες ήταν κτερισμένες με παρόμοιο τρόπο και βρέθηκαν η μία δίπλα στην άλλη. Πιθανότατα ανήκαν σε νεαρές γυναίκες, οι οποίες πέθαναν, κατά την ίδια περίοδο, σε ηλικία γάμου, όπως φανερώνουν οι δίδυμες σταμνοειδείς λουτροφόροι που τις συνόδευαν. Ο παρόμοιος τρόπος κτερίσής τους μαρτυρεί ότι αποτελούσαν, πιθανότατα, μέλη της ίδιας οικογένειας.

Η μοναδική λίθινη λάρνακα του T. N212, ανήκε σε ταφή ενηλίκου του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. και βρέθηκε συλημμένη. Οι ταφές σε λίθινες λάρνακες ή σαρκοφάγους συγκαταλέγονται στις πολυτελείς και πολυδάπανες ταφές των οικονομικά ευρωστότερων κοινωνικών τάξεων⁷¹⁹. Η εύρεση ενός μόνο παραδείγματος σε συνδυασμό με την συνήθη, κατά τον 2^ο αι. π.Χ., πρακτική της επαναχρησιμοποίησης των κιβωτιόσχημων τάφων, η κατασκευή των οποίων απαιτούσε επίσης μεγάλη δαπάνη, φανερώνουν ότι η ανώτερη κοινωνικά τάξη των Θηβαίων, που για λόγους γοήτρου προτιμούσε τον συγκεκριμένο τρόπο ταφής, δεν είχε, κατά την περίοδο εκείνη τουλάχιστον, την οικονομική άνεση για την κατασκευή μνημειακών τάφων. Το κόστος κατασκευής ενός κιβωτιόσχημου τάφου θα πρέπει να ήταν πολύ μεγαλύτερο, κατά τον 2^ο αι. π.Χ., λόγω της έλλειψης του πωρόλιθου. Το υλικό αυτό είχε χρησιμοποιηθεί κατά κόρον για την ανοικοδόμηση της πόλεως στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ. και, όπως ήταν επόμενο, τα αποθέματά του θα πρέπει να είχαν σχεδόν εξαντληθεί.

Όπως αποδεικνύουν τα κτερίσματά τους, οι κιβωτιόσχημοι τάφοι περιείχαν πλουσιότερες ταφές σε διπλάσιο ποσοστό από τα άλλα είδη τάφων (15 % περίπου) και φτωχές ταφές σε μικρότερο ποσοστό (13 % περίπου), ενώ οι περισσότερες ανήκαν στη μεσαία τάξη (ποσοστό 54 % περίπου).

⁷¹⁸ Στην υπόθεση της γυναικείας ταφής οδηγούν τα κοσμήματα και τα αλαβάστρινα αλάβαστρα που περιείχε το αγγείο. Βλ. σελ. 126 κ.ε.

⁷¹⁹ Robinson 1942, 159. Blegen, Palmer, Young 1964, 76-78.

Διπλές ή τριπλές ταυτόχρονες ταφές περιείχαν δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.⁷²⁰ : ο **T. B94** περιείχε τρεις νεκρούς και ο **T. B151** δύο, τοποθετημένους τον ένα πάνω από τον άλλον. Στον κιβωτιόσχημο **T. B192** βρέθηκαν δύο νεκροί, ο ένας δίπλα στον άλλο, με κτερίσματα γύρω τους, τα οποία χρονολογούνται στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Εξωτερικά του τάφου βρέθηκαν κι άλλα κτερίσματα, του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., τα οποία υποδηλώνουν ότι ο τάφος είχε πρωτοχρησιμοποιηθεί κατά την περίοδο εκείνη, και επαναχρησιμοποιήθηκε στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. για την διπλή ταφή. Τα κτερίσματα της πρώτης ταφής δεν απορρίφθηκαν, αλλά τοποθετήθηκαν εξωτερικά του τάφου, ενώ ο σκελετός, πιθανότατα, αφαιρέθηκε για την τοποθέτηση των νεότερων νεκρών. Διπλή ταυτόχρονη ταφή περιείχε και ο κεραμοσκεπής **T. B72**, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Οι νεκροί, αδέρφια ή σύζυγοι, βρέθηκαν αγκαλιασμένοι πάνω σε στρώση κόκκινου πηλοχώματος. Ο ένας εξ αυτών είχε στο στόμα του ένα αργυρό νόμισμα ως χαρώνειο οβολό.

Όλοι οι κιβωτιόσχημοι του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. περιείχαν από έναν νεκρό και ανήκαν στον πλήρη τύπο. Εξαίρεση αποτελεί ο **T. N295**, στον οποίο η μεσαία καλυπτήρια είχε αντικατασταθεί από μια ακέραιη αετωματική στήλη κλασσικών χρόνων. Ο **T. N20**, παρά την κρατούσα συνήθεια των αρχαίων να αποφεύγουν την απευθείας ρίψη χώματος πάνω στον νεκρό, είχε πληρωθεί εξ αρχής με χώμα⁷²¹

Στον 3^ο αι. π.Χ. δεν διαπιστώθηκαν επαναχρησιμοποιήσεις κιβωτιόσχημων τάφων. Αντιθέτως, κατά τη διάρκεια ολόκληρου του 2^{ου} αι. π.Χ., αποτελούσαν συνήθη πρακτική⁷²².

Τέσσερις από τους κιβωτιόσχημους του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., οι **T. B48**, **T. B158**, **T. B192** και **T. 11** του οικ. Αικατερίνη, και πέντε από τους κιβωτιόσχημους του β΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ., οι **T. B90**, **T. N120**, και **T. 26 α**, **T. 33**, **T. 104** του οικ. Τσάλλα, επαναχρησιμοποιήθηκαν στον 2^ο αι. π.Χ., κυρίως στο α΄ μισό του, με εξαίρεση τον τελευταίο,

⁷²⁰ Γενικά οι ταυτόχρονες ταφές είναι σπάνιες και δεν απαντούν σε όλα τα νεκροταφεία. Στην Ολυνθο απαντούν τρεις κιβωτιόσχημοι με ομαδικές ταφές, οι οποίες αποδίδονται σε κάποιο πολεμικό επεισόδιο. Βλ. Robinson 1942, 142. Λίγες ταυτόχρονες ταφές έχουν βρεθεί στην Κόρινθο και στην Άκανθο. Βλ. Blegen, Palmer, Young 1964, 69. Καλτσάς 1998, 301.

⁷²¹ Στην αρχαιότητα δεν συνηθίζετο το γέμισμα των τάφων με χώμα. Ωστόσο έχουν διαπιστωθεί εξαιρέσεις σε ορισμένα νεκροταφεία, όπως στην Κόρινθο, στο Αιγάλεω, στις Αλές Βοιωτίας και στο Δ. νεκροταφείο του Ωρωπού. Βλ. Kurtz, Boardman 1994, 181. Μ. Πωλογιώργη, Τάφοι Ωρωπού, *ΑΔ* 43, 1988 (έκδ. 1995) : Μελέτες, 118, σημ. 9-12 (όπου η βιβλιογραφία για τα νεκροταφεία, στα οποία βρέθηκαν τάφοι γεμάτοι χώμα).

⁷²² Επαναχρησιμοποιήσεις κιβωτιόσχημων τάφων έχουν διαπιστωθεί σε πολλά ελληνιστικά νεκροταφεία. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι παλιότερες ταφές παραμερίζονταν χωρίς φροντίδα μαζί με τα κτερίσματά τους για να τοποθετηθούν οι νεότερες ταφές · σπανιότερα απορρίπτονταν έξω από τον τάφο και σε ελάχιστες περιπτώσεις συγκεντρώνονταν με φροντίδα σε κάποια γωνία του τάφου. Ενδεικτικά αναφέρονται τα νεκροταφεία του Άργους, του Ωρωπού, της Αμβρακίας, της Λάρισας, της Δημητριάδος, της Λαμίας, του Εχίνου Βλ. Bruneau 1970, 525. Πωλογιώργη 1998, 157. Ανδρέου, Ανδρέου 1997, 84-85. Πωλογιώργη 1998, 157. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 83. Ε. Νικολάου, Ανασκαφή του Βόρειου νεκροταφείου της αρχαίας Δημητριάδας, *Το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της*, Βόλος 2000, 309-314. Παπακωνσταντίνου 2000 α, 195. Παπακωνσταντίνου 2000 β, 204-205.

οποίος επαναχρησιμοποιήθηκε στο β' μισό. Οι **T. B48** και **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα επαναχρησιμοποιήθηκαν και δεύτερη φορά στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Η ανακομιδή των οστών των παλαιότερων ταφών στους κιβωτιόσχημους τάφους που επαναχρησιμοποιούνται γινόταν με ποικίλους τρόπους. Συνηθέστερος τρόπος ήταν η διάνοιξη λάκκου στο μέσον του πυθμένα του τάφου για την τοποθέτηση των οστών των προηγούμενων ταφών μαζί με ένα μέρος των κτερισμάτων τους. Ο τρόπος αυτός ανακομιδής δεν συνηθιζόταν στα ελληνιστικά νεκροταφεία άλλων περιοχών⁷²³. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μαζί με τα κτερίσματα των παλαιότερων ταφών τοποθετούσαν στον λάκκο και κτερίσματα του νεότερου νεκρού, είτε για να εξυμενίσουν, τους πρώτους νεκρούς του τάφου για την διατάραξη των οστών τους, είτε –στις περιπτώσεις των οικογενειακών τάφων- για να υποδηλώσουν τους συγγενικούς δεσμούς των παλαιότερων με τους νεότερους νεκρούς.

Στον **T. B158**, έγινε ανακομιδή των δύο παλιότερων ταφών στα πόδια της νεότερης, πάνω στον πυθμένα του τάφου. Πάνω από τις ανακομιδές τοποθετήθηκε επίπεδη κεραμίδα. Από τις πρώτες ταφές η μία ήταν γυναικεία και η άλλη ανδρική, όπως συνάγεται από τα κτερίσματα (ειδώλια και αλάβαστρα για τη γυναικεία ταφή, και στλεγγίδες για την ανδρική).

Στον **T. B192**, τα οστά της πρώτης ταφής, η οποία, όπως συνάγεται από τη λεκανίδα που είχε τοποθετηθεί εξωτερικά του τάφου, ήταν γυναικεία, αφαιρέθηκαν εντελώς.

Στους **T. 11** του οικ. Αικατερίνη, **T. B48**, **T. B90** και **T. 33**, **T. 104** του οικ. Τσάλλα, πριν την τοποθέτηση του νεότερου νεκρού, έγινε ανακομιδή των οστών των πρώτων νεκρών σε λάκκο στο μέσον του πυθμένα του.

Στον **T. N120**, πριν την τοποθέτηση του νεότερου νεκρού, παραμερίστηκαν οι δύο πρώτες ταφές εκατέρωθέν του. Ο νεότερος νεκρός τοποθετήθηκε με αντίθετο προσανατολισμό από τους παλαιότερους. Όπως συνάγεται από τα κτερίσματα –λεκανίδα, αγνύθες, κόσμημα και στλεγγίδες-, οι δύο πρώτες ταφές ήταν μία γυναικεία και μία ανδρική.

Κατά τη δεύτερη χρήση του **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα, έγινε ανακομιδή των οστών της πρώτης γυναικείας ταφής σε ταφική υδρία, σύγχρονη της δεύτερης ταφής, η οποία προερχόταν από την Έφεσο. Μέσα στην υδρία, η οποία τοποθετήθηκε όρθια στα πόδια του νεότερου νεκρού, εκτός από τα οστά και τα νεκρικά κοσμήματα, τοποθετήθηκαν, ως προσωπικά αντικείμενα της νεκρής, δύο αλαβάστρινα αλάβαστρα, και ως νεότερη προσφορά, κατά την τέλεση της δεύτερης ταφής, ένα αργυρό τετράβολο Ιστιαίας. Τα υπόλοιπα κτερίσματα της πρώτης ταφής τοποθετήθηκαν κοντά στο ταφικό της αγγείο. Ο τάφος επαναχρησιμοποιήθηκε και τρίτη φορά, στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., αφού έγινε

⁷²³ Στο Δυτικό νεκροταφείο του Ωρωπού αναφέρεται ένα παράδειγμα κιβωτιόσχημου ελληνιστικού τάφου, ο οποίος επαναχρησιμοποιήθηκε κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, μετά την ανακομιδή των οστών της πρώτης ταφής σε αβαθή λάκκο. Βλ. Πωλογιώργη 1998, 157. Επίσης, ο τρόπος αυτός ανακομιδής διαπιστώνεται και στα νεκροταφεία της Λάρισας Βλ. Ζαούρη, Μέλλιου 2000, 83.

προηγούμενως ανακομιδή των οστών της δεύτερης ταφής σε λάκκο, στο μέσον του πυθμένα του.

Τέσσερις κιβωτιόσχημοι του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., οι **T. N49**, **T. 26 β** και **T. 27** του οικ. Τσάλλα, και ο **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου», χρησιμοποιήθηκαν και δεύτερη φορά μέσα στο α΄ μισό του αιώνα.

Κατά την επαναχρησιμοποίηση των δύο πρώτων τάφων, τα οστά των πρώτων νεκρών συγκεντρώθηκαν σε λάκκο, στο μέσον του πυθμένα τους. Στον **T. N49** είχαν αρχικά ταφεί τρεις νεκροί, ενώ κατά την επαναχρησιμοποίηση ένας.

Στον **T. 27** του οικ. Τσάλλα, τα οστά της πρώτης ταφής είχαν συλλεχθεί στα πόδια του νεότερου νεκρού, πάνω στον πυθμένα του τάφου, και πάνω τους είχε τοποθετηθεί μια οινοχόη.

Στον **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» βρέθηκαν μόνο τα κρανία τριών νεκρών : δύο στα Ν. του τάφου και ένα στα Β.

Στο β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., εκτός από τους προϋπάρχοντες από τον 3^ο αι. π.Χ. **T. B48** και **T. 26 α** και **T. 104** του οικ. Τσάλλα, εκ των οποίων οι δύο πρώτοι επαναχρησιμοποιήθηκαν για δεύτερη φορά (η πρώτη επαναχρησιμοποίηση είχε γίνει στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.), επαναχρησιμοποιήθηκαν και κιβωτιόσχημοι τάφοι, οι οποίοι υπήρχαν από το α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. : οι **T. N312**, **T. N469**, **T. N482** και **T. 3** του οικ. Αικατερίνη.

Ανακομιδή των οστών της προηγούμενης ταφής σε λάκκο, στο μέσον του πυθμένα του τάφου, είχε γίνει στους **T. B48**, **T. 26 α** και **T. 104** του οικ. Τσάλλα, και **T. N312**. Στους **T. N469** και **T. N482** τα οστά των προγενέστερων ταφών είχαν συγκεντρωθεί στα πόδια του νεότερου νεκρού, ενώ στον **T. 3** του οικ. Αικατερίνη είχαν αφαιρεθεί εντελώς.

Κοινό γνώρισμα των επαναχρησιμοποιηθέντων τάφων ήταν ότι τα κτερίσματα των πρώτων νεκρών δεν απομακρύνονταν, αλλά παρέμεναν στον τάφο, μαζί με τα κτερίσματα της νέας ταφής.

Οι **T. 26 α** και **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα, συγκαταλέγονται στους «δίδυμους» κιβωτιόσχημους, οι οποίοι αποτελούσαν οικογενειακούς τάφους. Ο **T. 26 α** κατασκευάστηκε στο β΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. και ο **T. 26 β** στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., πιθανότατα διότι, κατά την περίοδο εκείνη, πέθαναν δύο άτομα της οικογενείας, με μικρή χρονική διαφορά. Ο πρώτος νεκρός του **T. 26 β** πρέπει να υποθέσουμε ότι είχε πεθάνει λίγο αργότερα από τον δεύτερο νεκρό του **T. 26 α**. Ο **T. 26 β** χρησιμοποιήθηκε ακόμη μια φορά, κατά τη διάρκεια του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Η νεότερη ταφή ήταν γυναικεία, όπως προκύπτει από τα νεκρικά κοσμήματα που την στόλιζαν. Οι δύο τάφοι είχαν πληρωθεί με χώμα μετά από την τοποθέτηση της τελευταίας ταφής⁷²⁴.

⁷²⁴ Βλ. παραπάνω σημ. 722.

Άλλη μία βέβαιη περίπτωση οικογενειακού τάφου θεωρείται το σύμπλεγμα των έξι κιβωτιόσχημων T. 91-T. **104**-T. 105-T. 106-T. 108-T. 109 του οικ. Τσάλλα (εικ. 53).

Ο τρόπος επαναχρησιμοποίησης του κιβωτιόσχημου τάφου της θέσεως 17⁷²⁵, χωρίς να διαταραχθεί η πρώτη ταφή, και η τοποθέτηση των οστών του νεότερου νεκρού, μετά την καύση του, πάνω στα μηριαία οστά του πρώτου, αποτελούν ενδείξεις ότι πρόκειται για τον οικογενειακό τάφο μιας εξέχουσας θηβαϊκής οικογενείας, ο οποίος επαναχρησιμοποιήθηκε 100, περίπου, χρόνια μετά, κάτι εξαιρετικά ασυνήθιστο.

Πιθανές περιπτώσεις οικογενειακών τάφων, λόγω της μικρής χρονικής απόστασης των δεύτερων ταφών, μπορούν να θεωρηθούν οι κιβωτιόσχημοι του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. T. N49, T. 27 του οικ. Τσάλλα και T. Z της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου».

Όλοι οι τάφοι βρέθηκαν κτερισμένοι, ακόμη και οι φτωχότεροι. Από τα κτερίσματα, τα πολυπληθέστερα ήταν τα πήλινα αγγεία, που γενικά χαρακτηρίζονταν για την ποικιλία των ειδών τους.

Τα περισσότερα αποτελούσαν αγγεία της καθημερινής χρήσης. Τα αγγεία, όμως, με λευκό επίχρυσμα και γραπτή διακόσμηση είναι βέβαιο ότι είχαν κατασκευαστεί αποκλειστικά για ταφική χρήση⁷²⁶.

Η θέση των κτερισμάτων μέσα στους τάφους δεν φαίνεται να ήταν προκαθορισμένη. Υπήρχε ωστόσο προτίμηση για την τοποθέτησή τους γύρω από το κεφάλι και τα πόδια του νεκρού.

Οι στλεγγίδες βρίσκονταν, συνήθως, στο ύψος των γονάτων, σε θέση δηλ. που φανερώνει ότι είχαν τοποθετηθεί στο χέρι του νεκρού. Αν και έχουν συχνά βρεθεί και σε γυναικείες ταφές⁷²⁷, στη Θήβα συνόδευαν, κατά κανόνα, ανδρικές ταφές. Μόνο σε μία περίπτωση -αυτήν του κεραμοσκεπούς T. N113- συγκαταλέγονται μεταξύ των κτερισμάτων, τα οποία μπορούν να χαρακτηρίσουν την ταφή ως γυναικεία. Η συγκεκριμένη πλούσια ταφή, του α΄ μισού του 3ου αι. π.Χ., είχε καλυφθεί ολόκληρη με χρυσοκέντητο ύφασμα⁷²⁸.

Τα ελάχιστα κοσμήματα βρέθηκαν σε γυναικείες ταφές και είτε αποτελούσαν αντικείμενα ζωής, είτε είχαν κατασκευαστεί ειδικά για ταφική χρήση, για τον στολισμό της νεκρής. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα πήλινα επιχρυσωμένα κοσμήματα και τα τρίλοβα φύλλα χρυσού. Κοσμήματα βρέθηκαν, κυρίως, σε τάφους που είχαν επαναχρησιμοποιηθεί,

⁷²⁵ Παπαδάκης 1914. Βλ. παραπάνω και σελ. 57-58.

⁷²⁶ Βλ. σελ. 217.

⁷²⁷ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 179 σημ. 26. Η χρήση στλεγγίδων από γυναίκες, εν ζωή ή μετά θάνατον, δεν σχετίζεται με αθλητικές δραστηριότητες, αλλά με τον καλλωπισμό τους, σύμφωνα με την άποψη ορισμένων ερευνητών. Θέμελης, Τουράτσογλου 1997, 167 σημ. 166.

⁷²⁸ Βλ. παραπάνω σελ. 109.

και επειδή ανήκαν στην αρχική ταφή και είχαν μετακινηθεί, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν η αρχική θέση τους ήταν η πραγματική⁷²⁹.

Με γυναικείες ταφές συσχετίζονται, επίσης, οι πυξίδες, πήλινες και σε σπάνιες περιπτώσεις χάλκινες, οι ψιμυθιοθήκες, πήλινες ή από όστρεα, οι λεκανίδες, που είχαν τη χρήση πυξίδων ή ψιμυθιοθηκών, τα ξύλινα κιβωτίδια, τα κοσμήματα που χρησιμοποιούντο στην ένδυση, όπως οι πόρπες, τα κομβία, οι ασπιδίσκες, τα διάφορα είδη καλλωπισμού, όπως τα κάτοπτρα, οι αγνύθες, τα μολύβδινα βαρίδια, καθώς και τα λευκά πήλινα αλάβαστρα⁷³⁰.

Η χρήση των μολύβδινων πυξίδων δεν είναι βέβαιη. Στον μολύβδο προσδίδονταν μαγικές ιδιότητες. Θεωρείται πιθανό ότι οι μολύβδινες πυξίδες δεν είχαν τη χρήση κοσμηματοθήκης, αλλά αποτελούσαν καταδέσμους και περιείχαν, πολλές φορές, ανθρώπινα ομοιώματα από φθαρτό υλικό⁷³¹. Οι καταδέσμοι τοποθετούντο, τις περισσότερες φορές, σε τάφους ατόμων «άωρων και βιαιοθάντων». Στη Θήβα βρέθηκαν σε τρεις τάφους : στον κιβωτιόσχημο **T. N20**, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., στον λακκοειδή **T. B41**, ο οποίος περιείχε ταφή νεαρής γυναίκας, και στον κεραμοσκεπή **T. N480**, του α' μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. Η πρώτη και η τρίτη ταφή δεν περιέχουν άλλες ενδείξεις για τον χαρακτηρισμό του φύλου τους. Συνεπώς, δεν είναι βέβαιο ότι αποτελούσαν είδη γυναικείου καλλωπισμού και γιαυτό δεν αποκλείεται ο συσχετισμός τους με τις παραπάνω δοξασίες.

Τα αλάβαστρα χρησίμευαν για την αποθήκευση μύρου ή αρωματικών ελαίων και η χρήση τους στις ταφές πρέπει να ήταν παρόμοια με τη χρήση των μυροδοχείων : με το αρωματικό έλαιο ή το μύρο που περιείχαν άλειφαν οι συγγενείς το σώμα του νεκρού, πριν από την τελετουργία της προθέσεως⁷³². Στη μικρή κάψουλα, η οποία σχηματίζεται αμέσως κάτω από το στόμιο ορισμένων θηβαϊκών αλαβάστρων με συμπαφές σώμα, θα πρέπει να τοποθετούσαν μύρο, του οποίου η αξία ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτήν του αγγείου⁷³³. Τα δύο μικρά αλαβάστρινα αλάβαστρα, τα οποία βρέθηκαν ανάμεσα στα οστά ανακομιδής του ταφικού αγγείου **A100** του **T. 26 a** του οικ. Τσάλλα (εικ. 150), πρέπει να αποτελούσαν προσωπικά αντικείμενα της νεκρής, διότι ήταν παλαιότερα της χρονολογίας ταφής της⁷³⁴.

Σε πολλούς τάφους με γυναικείες ταφές, εκτός από αλάβαστρα, βρέθηκαν και μυροδοχεία. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει, πιθανόν, ότι τα αλάβαστρα περιείχαν αρωματικό έλαιο ή μύρο αποκλειστικά για γυναικεία χρήση, ενώ τα μυροδοχεία αρωματικό έλαιο για χρήση τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες.

⁷²⁹ Τα κοσμήματα, συνήθως, των αδιατάρακτων τάφων βρίσκονταν στα σημεία του σώματος, στα οποία φοριούνταν Βλ. Kurtz, Boardman 1994, 196.

⁷³⁰ Τα αλάβαστρα ανήκουν στα είδη γυναικείου καλλωπισμού και περιείχαν συχνά ακριβά αρώματα. Βλ. σχετικά D.A. Amyx, *The Attic Stelai*, Part III, *Hesperia* 27, 1958, 213-217.

⁷³¹ Μ. Τιβέριος, *ΑΡΓΕΙΩΝ ΠΑΙΣ*, *AE* 128, 1989, 15-22.

⁷³² Kurtz, Boardman 1994, 198.

⁷³³ Βλ. σχετικά Robinson 1942, 187.

⁷³⁴ Παραβάλλονται με αλαβάστρινα αλάβαστρα από τη Μακεδονία, που χρονολογούνται μεταξύ του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ. και των αρχών του 3^{ου} αι. π.Χ. Βλ. Θέμελης, Τουράτσογλου 1997, 43, αρ. A83, 1-10 και A84.

Το πιο συνηθισμένο κτέρισμα, το οποίο βρέθηκε σε όλες σχεδόν τις ταφές, ήταν το μυροδοχείο. Στα τέλη του 4^{ου} και στον 3^ο αι. π.Χ., τοποθετούντο, κατά κανόνα, στον τάφο μόνο τα μυροδοχεία, των οποίων το περιεχόμενο θα πρέπει να είχε χρησιμοποιηθεί για να αλειφθεί το σώμα του νεκρού –ένα έως τέσσερα το πολύ. Από τις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., όμως, η τοποθέτηση μεγάλου αριθμού μυροδοχείων εξωτερικά και εσωτερικά του τάφου, ήταν όλο και πιο συχνή.

Μερικά από τα μυροδοχεία του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., που βρέθηκαν στον κιβωτιόσχημο **T. 40** του οικ. Τσάλλα (εικ. 48), έφεραν ίχνη από το δικτυωτό πλέγμα με το οποίο είχαν τυλιχτεί και εξαρτώνταν πριν τη χρήση τους⁷³⁵. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι αποτελούσαν αγγεία καλλωπισμού, για άνδρες και γυναίκες, τα οποία φυλάσσονταν στα σπίτια, και όχι αγγεία αποκλειστικά για ταφική χρήση.

Στον 2^ο αι. π.Χ., ιδιαίτερα στο β΄ μισό του, η τοποθέτηση πολλών μυροδοχείων στους τάφους αποτελούσε προσφιλή συνήθεια. Δεν είναι βέβαιο ότι τόσα αγγεία εξυπηρετούσαν τον αρχικό σκοπό τους. Περισσότερο πιθανό είναι να τοποθετούντο συμβολικά, είτε άδεια, είτε με υποκατάστατα αρωματικών ελαίων⁷³⁶. Στους κιβωτιόσχημους τάφους του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. **T. N100**, **T. N476**, **T. 25** (εικ. 76) και **T. 104** (εικ. 54) του οικ. Τσάλλα και στον λακκοειδή **T. B52** (εικ. 83), ο ασυνήθιστα μεγάλος αριθμός μυροδοχείων είχε συγκεντρωθεί γύρω από το κεφάλι και τα πόδια του νεκρού. Η τοποθέτηση μεγάλου αριθμού αγγείων είχε πιθανότατα στόχο να εκφράσει την ποσότητα των προσφορών από μέρους των ζώντων⁷³⁷. Οι δύο τάφοι με τα πολυπληθέστερα μυροδοχεία –ο λακκοειδής **T. B52** και ο κιβωτιόσχημος **T. 104** του οικ. Τσάλλα- περιείχαν ανδρικές ταφές, όπως προκύπτει από τις στλεγγίδες που βρέθηκαν και στους δύο, και από την αιχμή βέλους που βρέθηκε στον πρώτο. Καθώς δεν έχουμε ενδείξεις για κανέναν από τους υπόλοιπους τάφους, στους οποίους βρέθηκε επίσης μεγάλος αριθμός μυροδοχείων, ότι μπορεί να περιελάμβαναν γυναικείες ταφές, δεν αποκλείεται να συσχετιζόταν η συνήθεια αυτή με ανδρικές ταφές, στις οποίες, χωρίς να παραβιάζεται η λιτότητα των κτερισμάτων, δηλώνονταν με την μεγάλη ποσότητα των όμοιων προσφορών η οδύνη ενός μεγάλου μέρους των Θηβαίων για τον χαμό τους.

Στην Βοιωτία η πρακτική της τοποθέτησης πολλών ίδιου είδους αγγείων, απαντά από την αρχαϊκή περίοδο. Πολλές αρχαϊκές ταφές περιείχαν υπερβολικά μεγάλο αριθμό αλαβάστρων και πολλές κλασσικές υπερβολικά μεγάλο αριθμό ανθεμωτών κυλίκων⁷³⁸, τοποθετημένων με τάξη εξωτερικά των τάφων, κατά μήκος των μακρών πλευρών τους. Σε πρώιμους ελληνιστικούς τάφους του νεκροταφείου της Λιβαδειάς βρέθηκε, επίσης, υπερβολικά μεγάλος αριθμός ειδωλίων όμοιου τύπου⁷³⁹.

⁷³⁵ Βλ. σελ. 138. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 247.

⁷³⁶ Kurtz, Boardmann 1994, 198. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 247.

⁷³⁷ Δρούγου, Τουράτσουλου² 1998, 181 και σημ. 29.

⁷³⁸ Higgins 1986, 44-53.

⁷³⁹ Andreiomenou 2001, 155-156.

Παρόμοια με τα αλάβαστρα και τα μυροδοχεία χρήση πρέπει να είχαν, επίσης, τα ληκύθια και οι αμφορίσκοι, που αποτελούν σπανιότερα κτερίσματα στους τάφους.

Ειδώλια, όστρεα και μικρογραφικά αγγεία βρέθηκαν σε συσχετισμό με γυναικείες και παιδικές ταφές.

Η ερμηνεία των ειδωλίων που βρίσκονται σε τάφους έχει απασχολήσει πολλούς μελετητές⁷⁴⁰. Η επικρατέστερη ερμηνεία, η οποία αρμόζει και στα θηβαϊκά ευρήματα, είναι ότι αποτελούσαν αφιερώματα των συγγενών και φίλων προς τον νεκρό και προς τις χθόνιες θεότητες.

Στην πλειονότητά τους τα ειδώλια των θηβαϊκών τάφων παριστάνουν γυναικείες, ανδρικές και παιδικές μορφές, με απλές ενδυμασίες και σε στάσεις της καθημερινής ζωής. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις παριστάνουν Έρωτα⁷⁴¹ και Αφροδίτη⁷⁴². Τα ειδώλια που ανήκουν στην πρώτη περίπτωση μπορούμε να θεωρήσουμε ότι μαρτυρούν τη συναισθηματική φόρτιση και την εσωτερική, ανθρώπινη ανάγκη των ζώντων να έχει ο αγαπημένος τους νεκρός κάτι από εκείνους, για να τον συντροφεύει στο ταξίδι του στον Άδη. Τα ειδώλια που ανήκουν στη δεύτερη περίπτωση είναι πιθανόν να αποτελούν αφιερώματα των ζώντων προς τις θεότητες, τις οποίες απεικόνιζαν, για να αποκτήσει ο νεκρός τους την εύνοιά τους στον Κάτω κόσμο. Η θεά Αφροδίτη και ο Έρωτας, θεωρούνται συχνά και χθόνιες θεότητες, διότι είχαν τη δύναμη να εξουσιάζουν τη φύση, να ελέγχουν απόλυτα την ερωτική ζωή των ανθρώπων και να εξασφαλίζουν τη συνέχεια της ζωής⁷⁴³.

Τα όστρεα φαίνεται ότι είχαν αποτροπαϊκή σημασία και συμβόλιζαν, όπως και τα κελύφη των αυγών, την αιώνια ζωή⁷⁴⁴. Κελύφη αυγών⁷⁴⁵ έχουν βρεθεί στη Θήβα και σε ανδρικές ταφές.

Τα μικρογραφικά αγγεία αποτελούσαν, πιθανότατα, παιχνίδια. Στα νεκροταφεία της Κορίνθου⁷⁴⁶ και του Τάραντα⁷⁴⁷ έχουν βρεθεί αποκλειστικά σε συσχετισμό με παιδικές

⁷⁴⁰ Ενδεικτικά βλ. E. Pottier, *Les statuettes de terre cuite dans l' antiquité*, 1890, 263 κ.ε. E. Pottier, *Dipnilos et les modeleures de terres cuites grecques*, 1909, 97. G. Kleiner, *Tanagrafiguren. Untersuchungen zur hellenistischen Kunst und Geschichte*, Berlin 1942, 81. D.M. Robinson, *Terracottas, Lamps and Coins found in 1934 and 1938, Olynthus XIV*, Baltimore 1952, 41 κ.ε. D.B. Thompson, *Three Centuries of Hellenistic Terracottas, I: The Late Fourth Century B.C., Band C, Hesperia* 23, 1954, 106. D.C. Kurtz-J. Boardman, *Thanatos. Tod und Jenseits bei den Griechen*, Mainz 1985, 254. Higgins 1986, 65. S. Besques, *Musée National du Louvre. Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite grecs, etrusques et romains III: Époques hellénistiques et romaine. Grèce et Asie Mineure*, Paris 1971, 13 κ. ε. F. Berti, *La coroplastica di Spina. Immagini di culto*, Ferrara 1987, 9. E. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 250. Graepler 1997, 149-178, 195-197, 237, 248-249. K. Τσάκαλου-Τζαναβάρη, *Πήλινα ειδώλια από τη Βέροια*, Αθήνα 2002, 217-233.

⁷⁴¹ Όπως στις περιπτώσεις των **T. Z** της ανασκαφής «Γέφυρα Μπασιάκου» και **T. 86** του οικ. Τσάλλα.

⁷⁴² Ημίγυμνη γυναικεία μορφή, πιθανότατα Αφροδίτη, βρέθηκε στον **T. B158**.

⁷⁴³ Βλ. σχετικά L.R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, II, 1896, 652 κ.ε. N. Παπαχατζής, *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 1987, 138 κ.ε. *LIMC* III, 1, 1986, στο λήμμα Eros (A. Hermacy, H. Kassimatis, R. Vollkommer).

⁷⁴⁴ Robinson 1942, 198-199 (για θαλάσσια όστρεα).

⁷⁴⁵ Ο.π., 192-194.

⁷⁴⁶ Blegen, Palmer, Young 1964, 80.

ταφές. Στη Θήβα απαντούν και σε γυναικείες ταφές, όπου, επίσης, θα πρέπει να αποτελούσαν παιχνίδια⁷⁴⁸. Δεν αποκλείεται οι γυναίκες, τις οποίες συνόδευαν, να ήταν νεαρές, που πρόσφατα είχαν περάσει από την παιδική στην εφηβική ηλικία, και γιαυτό θεωρούντο από τους δικούς τους περισσότερο παιδιά παρά γυναίκες.

Με γυναικείες ταφές συσχετίζονται στους θηβαϊκούς τάφους, οι οποίοι χρονολογούνται από τα τέλη του 4^{ου} μέχρι και το α΄ τουλάχιστον μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., και τα αγγεία με λευκό επίχρισμα, τα οποία είχαν κατασκευαστεί αποκλειστικά για ταφική χρήση. Οι λουτροφόροι των **T. B41** και **T. B43**, αγγεία τα οποία κανονικά προορίζονταν για το λουτρό της νέφης πριν από την τελετή του γάμου, υποδηλώνουν ότι οι νεκρές βρίσκονταν σε ηλικία γάμου⁷⁴⁹. Κάποιες από τις λαγύνους με λευκό επίχρισμα και γραπτή διακόσμηση, του β΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., βρέθηκαν σε παιδικές και γυναικείες ταφές, και κάποιες σε ταφές των οποίων τα υπόλοιπα κτερίσματα δεν παρέχουν στοιχεία ικανά να χαρακτηρίσουν το φύλο του νεκρού. Συνεπώς δεν είμαστε σε θέση ακόμη, πριν από τη διενέργεια οστεολογικών αναλύσεων, να πούμε με βεβαιότητα αν, κατά την περίοδο αυτή, η χρήση αγγείων, τα οποία κατασκευάζονταν αποκλειστικά για την ταφή, συνόδευαν και άνδρες.

Με ανδρικές ταφές συσχετίζονται, εκτός από τις σπλεγίδες, και τα λιγοστά όπλα⁷⁵⁰: το εγχειρίδιο των κιβωτιόσχημων **T. B94** και **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα, και οι αιχμές βελών των κιβωτιόσχημων **T. 11** του οικ. Αικατερίνη και **T. N219**, και του λακκοειδούς **T. B52**.

Φυσικοί αστράγαλοι βρέθηκαν σε μία παιδική ταφή –του **T. B33**- και σε μία ανδρική –του **T. B52**. Είναι γνωστό ότι οι αστράγαλοι αποτελούσαν παιχνίδι όχι μόνο για παιδιά αλλά και για ενήλικες⁷⁵¹.

Η συχνότατη παρουσία συγκεντρωμένων καρφιών, στα πόδια του νεκρού, δεν μπορεί να συσχετιστεί με τη χρήση ξύλινων φορέων, πάνω στα οποία τοποθετούσαν τον νεκρό μέσα στον τάφο. Τα καρφιά βρίσκονται είτε ολόκληρα, μερικές φορές λυγισμένα, είτε μόνον οι κεφαλές τους, και πιθανότατα συσχετίζονται με δοξασίες⁷⁵². Σε ορισμένες περιπτώσεις αντί για καρφιά υπήρχαν λυγισμένα ελάσματα, σιδερένια ή μολύβδινα.

⁷⁴⁷ Graepler 1997, 174-175.

⁷⁴⁸ Στον κεραμοσκεπή **T. N400**, ο οποίος θα πρέπει να θεωρηθεί ότι περιείχε ανδρική ταφή, λόγω της κύλικας με επιγραφή ευωχίας που περιείχε, τα δύο μικρογραφικά αγγεία βρέθηκαν εξωτερικά του τάφου και δεν αποκλείεται να αποτελούσαν προσφορά της τελευταίας στιγμής από κάποιον συγγενή ή να προέρχονται από κάποια άλλη ταφή, η οποία μπορεί να υπήρχε εκεί κοντά και να καταστράφηκε ή αναμοχλεύτηκε.

⁷⁴⁹ Graepler 1997, 162 και 168.

⁷⁵⁰ Kurtz, Boardman 1994, 196.

⁷⁵¹ Βλ. παραπάνω σημ. 655.

⁷⁵² Καλτσάς 1998, 300 σημ. 1132. Kurtz, Boardman 1994, 216.

Οι χάλκινες φιάλες, που βρέθηκαν στους **T. N39**, **T. B172**, **T. B41** (εικ. 10) και **T. B171** (εικ. 17), πρέπει να θεωρηθεί ότι είχαν χρησιμοποιηθεί σε κάποια τελετουργική πράξη, κατά τη διάρκεια της ταφής⁷⁵³.

Η τοποθέτηση νομισμάτων στο στόμα των νεκρών δεν αποτελούσε συνήθη πρακτική στους θηβαϊκούς τάφους. Νομίσματα, κυρίως χάλκινα, σε τέσσερις περιπτώσεις αργυρά⁷⁵⁴ και χρυσές δανάκες⁷⁵⁵, βρέθηκαν σε 20 τάφους, οι οποίοι χρονολογούνται από το α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και το β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Συνήθως ήταν βοιωτικά και είχαν αποσυρθεί από την κυκλοφορία αρκετό χρονικό διάστημα πριν από την τοποθέτησή τους ως χαρώνειου οβολού ή ως προσφοράς προς τον νεκρό⁷⁵⁶.

Ως προσφορά τροφής προς τον νεκρό θα πρέπει να θεωρηθούν τα κελύφη σαλιγγαριών, τα οποία βρέθηκαν μέσα σε άωτο σκυφίδιο στον **T. 40** του οικ. Τσάλλα. Στο εσωτερικό, επίσης, του **T. B94**, ο οποίος περιείχε τρεις ταυτόχρονες ταφές, βρέθηκε, στα πόδια των νεκρών, ένας λέβης με πώμα, ο οποίος περιείχε καμμένα οστά ζώων και 6 μυροδοχεία⁷⁵⁷. Αναμφίβολα πρόκειται για προσφορά τροφής προς τους νεκρούς. Σύμφωνα με την τότε κρατούσα αντίληψη, οι νεκροί συμμετείχαν στο περιδείπνο και, προκειμένου να προσφερθεί σ' αυτούς το μερίδιό τους στο γεύμα, έπρεπε να «θανατωθεί» με καύση⁷⁵⁸.

Ως προσωπικά αντικείμενα των νεκρών, τα οποία θα τους ήταν χρήσιμα, και στον κόσμο του Άδη, θα πρέπει να θεωρηθούν γενικά οι πυξίδες, τα ξύλινα κιβωτίδια, τα χάλκινα κάτοπτρα, τα αληθινά κοσμήματα, οι αγνύθες, οι σπάτουλες, οι βελόνες, τα αγκίστρια, οι σιδερένιες σπλεγγίδες και τα όπλα. Στο εσωτερικό του **T. 33** του οικ. Τσάλλα βρέθηκε ένας χάλκινος αυλός, που σίγουρα ανήκε στον νεκρό (εικ. 152).

Τα σχήματα των αγγείων που απαντούν στους θηβαϊκούς τάφους από τις αρχές του 3^{ου} μέχρι τα τέλη του 2^{ου} αι. π.Χ. είναι, εκτός από τα αγγεία αποθήκευσης αρωματικών ελαίων, τα αγγεία αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών (αμφορείς, οινοχόες, λάγυνοι), τα αγγεία πόσεως (κύπελλα, κάνθαροι, κύλικες, κωνικές φιάλες, αρυτήρες, ανάγλυφοι και ημισφαιρικοί σκύφοι) και τα αγγεία βρώσεως (κυάθια, άωτα σκυφίδια, πινάκια, λοπάδια). Στις σπάνιες περιπτώσεις που βρέθηκαν λύχνοι, έφεραν ίχνη επαναχρησιμοποίησης⁷⁵⁹.

⁷⁵³ Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 181.

⁷⁵⁴ Στον **T. 26 α** του οικ. Τσάλλα.

⁷⁵⁵ Στους **T. B52** και **T. 25** του οικ. Τσάλλα.

⁷⁵⁶ Στον **T. 26 β** του οικ. Τσάλλα βρέθηκε ένα νόμισμα στο στόμα του νεκρού και άλλα τρία στα κάτω άκρα του. Για τον χαρώνειο οβολό βλ. Robinson 1942, 203-206. Για νομίσματα-προσφορές στον νεκρό βλ. Δρούγου, Τουράτσογλου² 1998, 178 και σημ. 22-23.

⁷⁵⁷ Βλ. σελ. 79 κ.ε.

⁷⁵⁸ Robinson 1942, 188-190. Kurtz, Boardman 1994, 194 και 203.

⁷⁵⁹ Τα λυχνάρια χρησιμοποιούνταν, πιθανότατα, για να φωτίσουν την πομπή της εκφοράς, η οποία γινόταν πριν την αυγή. Υπάρχει, ωστόσο, και η εκδοχή ότι τοποθετούνταν στους τάφους γιατί οι νεκροί χρειάζονταν φως στο δρόμο τους. Βλ. Kurtz, Boardman 1994, 199.

Συχνός συνδυασμός, ο οποίος γίνεται συχνότερος στο α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., είναι των αγγείων αποθήκευσης ή έκχυσης υγρών και των αγγείων πόσεως. Η ποικιλία των ειδών στα αγγεία αυτά αμβλύνει την εντύπωση του στερεότυπου που παρατηρείται στα νεκροταφεία άλλων περιοχών, όπως του Ακραιφνίου⁷⁶⁰ και της Κορίνθου⁷⁶¹. Τα αγγεία υγρών και πόσεως αντανακλούν τις αντιλήψεις ότι οι νεκροί ήταν πάντα διψασμένοι⁷⁶², ενώ τα αγγεία βρώσεως ότι οι νεκροί ελάμβαναν μέρος από τον τάφο τους στο περίδειπνο⁷⁶³.

Τα μεγάλα αγγεία υγρών τοποθετούνται, κατά κανόνα, όρθια, είτε στο εσωτερικό του τάφου, δίπλα στα πόδια ή στην κεφαλή του νεκρού, είτε εξωτερικά. Οι οξυπύθμενοι αμφορείς απαντούν αποκλειστικά σε κιβωτιόσχημους τάφους. Στην περίπτωση του **T. B168**, ο μεγάλος αριθμός τέτοιων αγγείων, διαφορετικών προελεύσεων, τα οποία βρέθηκαν κατά μήκος των μακρών πλευρών του τάφου, πιθανόν να συσχετίζεται με το επάγγελμα που ασκούσε ο νεκρός όσο ζούσε⁷⁶⁴. Σε κάθε περίπτωση, η όρθια θέση των αγγείων αυτών υποδηλώνει ότι τοποθετούντο στους τάφους γεμάτα νερό ή, σε κάποιες περιπτώσεις, ακόμη και κρασί⁷⁶⁵.

Μεταξύ των αγγείων πόσεως ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κύλικες με επιγραφές ευωχίας, του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ., διότι συσχετίζονται με την τελετή πόσεως κρασιού σε συμπόσια⁷⁶⁶. Βρέθηκαν αποκλειστικά σε ανδρικές ταφές και μαρτυρούν την ιδιαίτερη σημασία, την οποία έδιναν οι Βοιωτοί, στην πόση του κρασιού. Κύλικες με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλίτους» και με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας δεν βρέθηκαν στους τάφους του Ακραιφνίου⁷⁶⁷, παρά το γεγονός ότι θεωρούνται κατ' εξοχήν προϊόντα του εργαστηρίου της ΒΔ. Βοιωτίας. Αντιθέτως, αποτελούν σύνηθες κτέρισμα στους τάφους της Λιβαδειάς⁷⁶⁸. Αυτό μαρτυρεί, πιθανότατα, ότι στο Ακραιφνιο υπήρχαν διαφορετικές αντιλήψεις, σχετικά με τις ανάγκες των νεκρών μετά θάνατον, απ' ότι στη Λιβαδειά και στη Θήβα. Οι διαφορετικές αντιλήψεις υποδηλώνουν και διαφορετικές συνήθειες στην καθημερινή ζωή των κατοίκων των βοιωτικών αυτών πόλεων.

Κτερίσματα εξωτερικά των τάφων δεν απαντούν στις πυρές και στους λακκοειδείς. Απαντούν, όμως, αρκετά συχνά στους κεραμοσκεπείς και στους κιβωτιόσχημους τάφους. Στις περισσότερες περιπτώσεις η τοποθέτηση κτερισμάτων, αγγείων κυρίως, εξωτερικά των τάφων αυτών, μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη επαρκούς χώρου στο εσωτερικό τους.

⁷⁶⁰ Andreiomenou 2001. Χαραμή, Βλαχογιάννη 2004.

⁷⁶¹ Blegen, Palmer, Young 1964, 80-81.

⁷⁶² Kurtz, Boardman 1994, 198.

⁷⁶³ Robinson 1942, 189.

⁷⁶⁴ Πιθανόν ο νεκρός να ήταν έμπορος κρασιού ή λαδιού. Βλ. σελ. 86 κ.ε.

⁷⁶⁵ Το ίδιο διαπιστώνεται και στην Κόρινθο. Βλ. Blegen, Palmer, Young 1964, 82.

⁷⁶⁶ Vatin, Bruneau, Rolley, Hackens 1976, 84-93.

⁷⁶⁷ Βλ. σημ. 342 και 343.

⁷⁶⁸ Andreiomenou 2001.

Στις περιπτώσεις των τάφων, οι οποίοι είχαν επαναχρησιμοποιηθεί, η τοποθέτηση εξωτερικά κτερισμάτων, τα οποία ανήκαν στην πρώτη ταφή, οφείλεται, πιθανότατα, στην διατάραξη της παλαιότερης ταφής για την τοποθέτηση της νεότερης.

Σε κάποιες, όμως, περιπτώσεις, είναι πιθανόν να συσχετίζονται τα εξωτερικά κτερίσματα με τελετουργίες, οι οποίες ελάμβαναν χώρα μετά την ταφή. Τέτοια μπορεί να είναι η περίπτωση του κιβωτιόσχημου **T. N20**, του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., εξωτερικά του οποίου βρέθηκαν μια μολύβδινη πυξίδα, της οποίας η πιθανή χρήση ήδη αναφέρθηκε, ένα άωτο σκυφίδιο τοποθετημένο πάνω σε λοπάδιο, ένας σκύφος μέσα σε κυάθιο, και το σώμα μιας πυξίδας, της οποίας το πώμα είχε τοποθετηθεί στο εσωτερικό του τάφου.

Αυτό, το οποίο παρατηρείται, γενικώς, είναι η συχνή παρουσία εξωτερικά των τάφων άωτων σκυφιδίων, μεγάλων αγγείων για υγρά, και αγγείων πόσεως. Αυτού του είδους τα αγγεία έχουν ερμηνευτεί ως αγγεία τα οποία χρησιμοποιούντο για σπονδές υγρών πάνω στον τάφο και για προσφορές στερεάς τροφής στον νεκρό⁷⁶⁹.

Σε γενικές γραμμές, διαπιστώνεται ότι οι ανδρικές ταφές είναι λιτές σε κτερίσματα, ενώ οι γυναικείες πλούσιες. Ο πλούτος των γυναικείων ταφών φανερώνει την εξέχουσα θέση των γυναικών στη Θήβα. Στη Βοιωτία, γενικότερα, όπως προκύπτει από μαρτυρίες αρχαίων επιγραμμάτων και επιγραφών, οι γυναίκες έχαιραν μεγάλου σεβασμού και εκτιμήσεως και έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνία⁷⁷⁰.

Τα θηβαϊκά ταφικά έθιμα φαίνεται, γενικώς, ότι ακολουθούν κάποιους βασικούς κανόνες, οι οποίοι, όμως δεν είναι αυστηροί και υποχρεωτικοί. Η εφαρμογή τους είναι στην ευχέρεια των συγγενών του εκάστοτε νεκρού. Οι κανόνες αυτοί είναι, κατά την συγκεκριμένη περίοδο, κοινοί σε όλη την Ελλάδα⁷⁷¹. Οι παρεκκλίσεις, οι οποίες διαπιστώνονται, είναι τοπικές και συσχετίζονται με την κοινωνική δομή των Θηβαίων, τις αρχές και τις παραδόσεις τους, καθώς και με τις αντιλήψεις τους για τον θάνατο. Διακρίνονται για τη φροντίδα και τον σεβασμό προς τους νεκρούς, συγγενείς ή ξένους, και φανερώνουν έντονο συναισθηματισμό, ο οποίος μπορεί να αποδοθεί στα τραγικά τους βιώματα, από την καταστροφή του 335 π.Χ. και μετά. Τα βιώματα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να αναπτύξουν οι Θηβαίοι ισχυρούς δεσμούς μεταξύ τους και να αποκτήσουν ιδιαίτερη ευαισθησία απέναντι στο γεγονός της απώλειας αγαπημένων τους προσώπων.

⁷⁶⁹ Robinson 1942, 178-180. Blegen, Palmer, Young 1964, 85-86. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη 1994, 247.

⁷⁷⁰ Ενδεικτικά για επιγράμματα στα οποία ετιμώντο γυναίκες της Βοιωτίας βλ. W.R. Roberts, *The ancient Boeotians. Their character and their reputation*, Cambridge 1895, 28-41. Για επιγραφές στις οποίες αποδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος των γυναικών βλ. D. Knoepfler, *Sept années de recherches sur l' épigraphie de la Béotie* (1985-1991), *Chiron* 22, 1992.

⁷⁷¹ Kurtz, Boardman 1994, 133-143, 189-191.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι παρεκκλίσεις των θηβαϊκών εθίμων δεν διαπιστώνονται μόνο σε σχέση με άλλες περιοχές εκτός Βοιωτίας, αλλά και σε σχέση με άλλες περιοχές της Βοιωτίας⁷⁷².

⁷⁷² Για τη διαφορά π.χ. των ταφικών εθίμων της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου των νεκροταφείων του Ακραιφνίου και της Λιβαδειάς βλ. Andreiomenou 2001.

V. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ – ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.

Τα ευρήματα των θηβαϊκών νεκροταφείων αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες των περιόδων της ιστορίας στις οποίες ανήκουν. Για την υπομυκηναϊκή, πρωτογεωμετρική και ύστερη γεωμετρική, μάλιστα, περίοδο αποτελούν τους μοναδικούς μάρτυρες. Από τη μελέτη τους αντλούνται στοιχεία για την έκταση της πόλεως, το μέγεθος του πληθυσμού, την κοινωνική και οικονομική του κατάσταση, τις επιδράσεις που δέχονταν κατά καιρούς τα τοπικά εργαστήρια, τις σχέσεις, εμπορικές και πολιτιστικές, με άλλες περιοχές και τα ταφικά έθιμα.

Από την υπομυκηναϊκή περίοδο μέχρι την εισβολή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η πόλη των Θηβών διέγραφε εξελικτική πορεία. Οι Θηβαίοι διακρίνονταν για τον σεβασμό προς τους προγόνους τους και για τη συνέπειά τους προς τις παραδόσεις. Ακόμη και στην δύσκολη περίοδο της ελεύσεως των Βοιωτών, δεν εγκατέλειψαν την πόλη τους όλοι, αλλά ένας μικρός πυρήνας τους έμεινε πίσω και συνέβαλε σε μια νέα αρχή.

Η Θήβα είχε σημαντική τοπική καλλιτεχνική παράδοση, η οποία δεχόταν κατά καιρούς επιδράσεις από γειτονικά κέντρα παραγωγής, χωρίς να χάνει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της : κατά την υπομυκηναϊκή και πρωτογεωμετρική περίοδο από την Εύβοια και τη Θεσσαλία, κατά την ύστερη γεωμετρική από την Αττική, την Κόρινθο και την Εύβοια, κατά την αρχαϊκή και κλασσική από την Κόρινθο και την Αττική.

Κατά την υπομυκηναϊκή και πρωτογεωμετρική περίοδο, αποτελείται από τέσσερις τουλάχιστον μικρούς συνοικισμούς, καθένας από τους οποίους είχε το δικό του νεκροταφείο. Σημαντικότεροι εξ αυτών ήταν της Καδμείας και των Ποτινίων, στα ΝΔ. της Καδμείας.

Η ακμή της άρχισε από την ύστερη γεωμετρική περίοδο, κατά την οποία, είχαν αναπτυχθεί πλέον ένας πυρήνας, ο οποίος βρισκόταν στην Καδμεία, και δύο δορυφορικοί οικισμοί, στα ΒΔ. και στα ΝΔ., εκ των οποίων σημαντικότερος ήταν των Ποτινίων, στα ΝΔ. Κατά την περίοδο αυτή φαίνεται ότι δημιουργήθηκαν και οι δρόμοι, οι οποίοι οδηγούσαν από την Καδμεία προς τους δορυφορικούς οικισμούς και προς άλλες περιοχές της Βοιωτίας και των όμορών της περιοχών. Τα νεκροταφεία βρίσκονταν, κατά κανόνα, κατά μήκος των δρόμων αυτών.

Η βαθμιαία αύξηση του πληθυσμού, κατά την ύστερη αρχαϊκή περίοδο, η οποία οφείλετο στην αύξηση της πολιτικής δύναμης της πόλεως μετά την ίδρυση της Βοιωτικής Ομοσπονδίας, δημιούργησε την ανάγκη επέκτασης της πόλεως περιμετρικά της Καδμείας. Για τον σκοπό αυτόν, εγκαταλείφθηκε η χρήση του νεκροταφείου στα Β. της Καδμείας, μεταφέρθηκαν οι ταφές του παλαιού υστερογεωμετρικού και πρωτογεωμετρικού

νεκροταφείου σε ξεχωριστό χώρο, μέσα στο Βορειοδυτικό νεκροταφείο, και συνεχίστηκε η χρήση του Βορειοδυτικού και του Βορειοανατολικού νεκροταφείου.

Οι περιφερειακοί οικισμοί, όπως φαίνεται από την αποκάλυψη των νεκροταφείων τους, αυξήθηκαν σε τέσσερις : οι επιπέδον δύο βρίσκονταν στα ΒΔ., στον δρόμο, που οδηγούσε προς την Ογχηστό, τη Λιβαδειά και τους Δελφούς, στην τοποθεσία «Μορεόκαμπος», και στα ΝΑ., στον δρόμο προς τις Πλαταιές.

Η χρήση επιτύμβιων μνημείων στους σημαντικότερους, τουλάχιστον, νεκρούς, αποτελούσε συνήθεια ήδη από την πρώιμη αρχαϊκή περίοδο (επιτύμβια αγγεία κατά την πρώιμη και επιτύμβιες στήλες κατά την ύστερη αρχαϊκή περίοδο).

Μετά την τιμωρία των Θηβαίων για τη στάση τους στους Περσικούς πολέμους, η πόλη διένυσε μια ταραγμένη περίοδο, γεμάτη από μεγάλες πολεμικές ήττες. Μάρτυρες των καταστροφών, τις οποίες προκάλεσε το 479 π.Χ. ο ενωμένος ελληνικός στρατός, αποτελούν, πιθανότατα, οι κατακεραμιτισμένες επιτύμβιες στήλες της αρχαϊκής περιόδου και τα τμήματα επιτύμβιων κούρων που χρησιμοποιήθηκαν πολύ αργότερα ως υλικό σε β' χρήση για την κάλυψη κιβωτιόσχημων τάφων.

Η απώλεια της αρχηγικής θέσης της πόλεως των Θηβών στην Βοιωτική Ομοσπονδία αποτέλεσε μεγάλο πλήγμα στην υπερηφάνεια των κατοίκων της. Η δεκαετής κυριαρχία των Αθηναίων, οι οποίοι αποτελούσαν τον μεγαλύτερο εχθρό τους, ήταν δυσβάσταχτο βάρος γι' αυτούς. Θεωρείται πιθανό, κατά την περίοδο αυτή, να εγκαταλείφθηκε η πόλη από πολλούς κατοίκους της, οι οποίοι δεν μπορούσαν να προσαρμοστούν στη νέα τάξη πραγμάτων.

Την παρακμή των Θηβών, κατά το α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρεί η ένδεια των ταφικών μνημείων και των κτερισμάτων τους και η απουσία επιτύμβιων μνημείων, ενώ την μείωση του πληθυσμού η μείωση των ταφών και η προσωρινή εγκατάλειψη του νεκροταφείου της «Αγίας Ελεούσας», στα ΒΔ. των Θηβών.

Από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., τα πράγματα άλλαξαν. Η νικηφόρα έκβαση της μάχης της Κορώνειας, σήμανε την έναρξη μιας μακράς περιόδου ανάκαμψης, κατά την οποία οι Θηβαίοι ανέκτησαν το γόητρό τους. Με την ίδρυση του Βοιωτικού Κοινού απέκτησαν και πάλι την αρχηγία και τον έλεγχο των βοιωτικών πόλεων που συμμετείχαν σ' αυτό.

Κατά την περίοδο αυτή, ολοκληρώθηκε, πιθανότατα, και η κατασκευή του εξωτερικού περιβόλου της πόλεως. Πριν από την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, ο πληθυσμός της φαίνεται ότι υπερδιπλασιάστηκε, με τον συνοικισμό κατοίκων ανοχύρωτων βοιωτικών πόλεων. Ο υπερδιπλασιασμός αυτός του πληθυσμού ερμηνεύει και την αύξηση του αριθμού των νεκροταφείων της.

Τη νέα περίοδο ακμής των Θηβών αποδεικνύουν, μεταξύ άλλων, και τα ευρήματα των νεκροταφείων της. Εκτός από τη ραγδαία επέκταση του Βορειοδυτικού, ιδιαιτέρως όμως, του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, τα οποία τότε έφτασαν στα μέγιστα όριά τους,

δημιουργήθηκαν και τρία νέα : ένα με δημόσιες ταφές σημαντικών προσώπων στα Β., κατά μήκος του δεύτερου, δυτικότερου δρόμου που οδηγούσε προς την Ανθηδόνα, και δύο στα Ν., κατά μήκος των δρόμων που οδηγούσαν προς τις Ποτιές και προς τις Πλαταιές και την Αθήνα. Παράλληλα, συνεχίστηκε η χρήση των τεσσάρων περιφερειακών νεκροταφείων, συμπεριλαμβανομένου και του νεκροταφείου της «Αγίας Ελεούσας», το οποίο είχε εγκαταλειφθεί κατά το α΄ μισό του αιώνα.

Κατά την περίοδο αυτή, κατασκευάζονταν μνημειακότεροι τάφοι, κιβωτιόσχημοι, πολλοί από τους οποίους τοποθετούντο μέσα σε κτιστούς περιβόλους. Η πληθώρα, η ποικιλία και η πρωτοτυπία, σε ορισμένες περιπτώσεις, των επιτυμβίων μνημείων, η υψηλής ποιότητας κοροπλαστική παραγωγή και η ποικιλία της κεραμικής των τοπικών εργαστηρίων, αποτελούν επιπλέον ενδείξεις της μεγάλης ακμής των Θηβών σε όλους τους τομείς.

Το απόγειο της ακμής των Θηβών στον 4^ο αι. π.Χ., μαρτυρεί η πολυτέλεια των πλουσιότερων ταφών της. Την αιφνίδια διακοπή της ανοδικής πορείας της πόλεως και τις ολέθριες συνέπειες από την καταστροφή του 335 π.Χ. μαρτυρούν τα ευρήματα των νεκροταφείων της.

Ένδειξη για την καταστροφή των νεκροταφείων αποτελεί, όπως και στην περίπτωση της καταστροφής του 479 π.Χ., το πλήθος των κατακεραματισμένων επιτυμβίων μνημείων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κατά την ύστερη ελληνιστική περίοδο, όταν υπήρχε μεγάλη έλλειψη οικοδομικού υλικού, για την κάλυψη ή εξολοκλήρου κατασκευή κιβωτιόσχημων τάφων.

Όσοι από τους Θηβαίους κατάφεραν να γλιτώσουν από τη σφαγή, κατέφυγαν ως πρόσφυγες στην Αθήνα, σε βιοωτικές πόλεις που δεν συμμετείχαν στην καταστροφή τους, και αλλού. Εκεί τους υποδέχτηκαν με σεβασμό και τους έδωσαν τη δυνατότητα να αρχίσουν μια καινούργια ζωή. Αυτό τουλάχιστον μαρτυρεί η περίπτωση των Θηβαίων κεραμέων, οι οποίοι κατέφυγαν στην Αττική, όπου συνέχισαν, προφανώς, να εργάζονται στα αττικά κεραμικά εργαστήρια, όχι ως απλοί τεχνίτες, αλλά προσφέροντας την εμπειρία και την τεχνική τους και κατασκευάζοντας αγαπητά βιοωτικά σχήματα αγγείων, μερικά από τα οποία υιοθετήθηκαν από τους Αθηναίους.

Παρά τα αναφερόμενα στις αρχαίες πηγές, περί ερήμωσης της πόλεως, υπάρχουν ενδείξεις ότι η κατεστραμμένη Θήβα, μπορεί να είχε πάψει να υπάρχει ως πόλη με την πολιτική έννοια του όρου, αλλά συνέχισε να κατοικείται από τους λιγοστούς εκείνους Θηβαίους, τους ιερείς δηλαδή και τους «μακεδονίζοντες», οι οποίοι κατ' εντολήν του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχαν εξαιρεθεί από τη σφαγή και τον εξανδραποδισμό. Οι Θηβαίοι αυτοί φαίνεται λογικό να διέμεναν μέσα στην τειχισμένη Καδμεία, κοντά στη μακεδονική φρουρά, αφενός διότι η Κάτω πόλη είχε καταστραφεί ολοσχερώς, αφετέρου διότι με τη φιλομακεδονική στάση τους είχαν δημιουργήσει εχθρούς. Η Καδμεία, λόγω των συγκεντρωμένων σ' αυτήν Ιερών, δεν είχε υποστεί καταστροφές από τον μακεδονικό στρατό.

Οι λίγες φτωχές ταφές, που εντοπίστηκαν στην περιοχή της Κάτω πόλεως, ενισχύουν την άποψή μας ότι στην πόλη είχε παραμείνει ένας μικρός αριθμός κατοίκων, στους οποίους και θα πρέπει να ανήκαν.

Την μικρή ανταπόκριση την οποία είχε, στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ., η απόφαση του Κασσάνδρου να ανοικοδομηθεί η Θήβα, φανερώνει ο μικρός αριθμός ταφών, ο οποίος αποκαλύφθηκε στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο. Φαίνεται ότι ο στόχος του να την μετατρέψει σε ορμητήριό του, για να ασκεί καλύτερο έλεγχο των περιοχών εντός και πέριξ της Βοιωτίας, είχε γίνει άμεσα αντιληπτός από τους Θηβαίους πρόσφυγες, οι οποίοι, με νωπές ακόμη τις μνήμες της καταστροφής, ήταν ιδιαίτερα δύσπιστοι ως προς τις προθέσεις των Μακεδόνων.

Οι λίγοι αρχικά επαναπατρισθέντες Θηβαίοι ήταν αποφασισμένοι να ξαναδώσουν γρήγορα ζωή στην πόλη τους, παρά τα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Τα προβλήματα αυτά δεν αφορούσαν μόνο στο ότι η πόλη τους είχε καταστραφεί ολοσχερώς, αλλά και στο ότι κυριαρχούσαν σ' αυτήν οι υπαίτιοι της καταστροφής της, οι Μακεδόνες.

Την αποφασιστικότητα των λίγων αυτών Θηβαίων, που επέστρεψαν αμέσως μετά το 316/315 π.Χ. για να συμμετάσχουν στην ανοικοδόμηση της πόλης τους, φανερώνει η άμεση έναρξη της επαναλειτουργίας των τοπικών εργαστηρίων κεραμικής. Όπως προκύπτει από τα κτερίσματα των τάφων του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., τα εργαστήρια αυτά κατασκεύαζαν στην αρχή λίγα είδη αγγείων, περισσότερο μυροδοχεία.

Η επαναχρησιμοποίηση του Βορειοανατολικού νεκροταφείου φανερώνει ότι οι λίγοι αυτοί πρώτοι Θηβαίοι ξανακατοίκησαν την περιοχή της Κάτω πόλεως, η οποία μετά την καταστροφή του 335 π.Χ. χρησιμοποιείτο ως νεκροταφείο από τους λίγους εναπομείναντες κατοίκους που είχαν μετακινηθεί στο εσωτερικό της Καδμείας.

Από τα λιγοστά ευρήματα των τάφων του τέλους του 4^{ου} αι. π.Χ., διαπιστώνεται ο σεβασμός των Θηβαίων προς τους νεκρούς τους, οι οποίοι ήταν πάντα κτερισμένοι. Η λιτότητα των κτερισμάτων, τα οποία στην πλειονότητά τους συσχετιζόνταν με το τελετουργικό της ταφής, ήταν η αρμόζουσα κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, κατά την οποία το βάρος έπρεπε να δοθεί στην ανοικοδόμηση και ανασυγκρότηση της πόλεως.

Εκτός από τα αγγεία τοπικής παραγωγής, οι σπάνιες περιπτώσεις αγγείων, τα οποία προέρχονταν είτε από άλλες βοιωτικές περιοχές, είτε από την Αττική, δεν μπορεί να αποτελούν απόδειξη οργανωμένων εισαγωγών, αλλά μάλλον ενδείξεις για τις περιοχές, από τις οποίες είχαν επιστρέψει οι πρόσφυγες.

Αρωγοί στο δύσκολο έργο της ανοικοδόμησης στάθηκαν οι Αθηναίοι, οι Μεσσήνιοι και οι Αρκάδες της Μεγαλοπόλεως. Κατόπιν πιέσεων από μέρους του Κασσάνδρου επεστράφη στους Θηβαίους μέρος των εδαφών, τα οποία είχαν προσαρτήσει οι αντίπαλές τους βοιωτικές πόλεις μετά την καταστροφή του 335 π.Χ.

Από το 316/315 π.Χ. μέχρι και τα πρώτα 12 χρόνια του 3^{ου} αι. π.Χ., οι Θηβαίοι, παρά τα προβλήματα της ανοικοδόμησης της πόλης τους, δεν εγκατέλειψαν τις προσπάθειες να απαλλαγούν από τη μακεδονική κυριαρχία. Η ανασύνταξη, ωστόσο, των δυνάμεών τους δεν ήταν εύκολη, και γι αυτό οι προσπάθειές τους κατέληγαν σε αποτυχία.

Όταν το 288 π.Χ. ο Δημήτριος ο Πολιορκητής χάρισε την αυτονομία στην πόλη τους, οι ενδουασμοί των Θηβαίων προσφύγων έπαψαν πλέον να υφίστανται, και άρχισαν να επιστρέφουν μαζικά, φέρνοντας μαζί τους, σε ορισμένες περιπτώσεις, και τα οστά των αγαπημένων τους, οι οποίοι είχαν πεθάνει στην ξενιτιά. Τη μαζική αυτή επιστροφή αποδεικνύει η ραγδαία αύξηση των ταφών, κατά το α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

Κατά το διάστημα αυτό, η πόλη των Θηβών, χάρη στην ικανότητα των πολιτών της, πολλοί από τους οποίους φαίνεται ότι είχαν ξαναδημιουργήσει περιουσία στα χρόνια της προσφυγιάς, και χάρη στη σωστή εκμετάλλευση των πολιτικών συγκυριών, κατόρθωσε όχι μόνο να ορθοποδίσει, κάτι το οποίο φαινόταν αδύνατον τα πρώτα χρόνια μετά την καταστροφή, αλλά και να γνωρίσει μια νέα περίοδο ακμής, κατά την οποία η στάση της έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων που αφορούσαν στο πανελλήνιο.

Κατά την περίοδο αυτή δεν επέστρεψαν μόνον όλοι οι εξόριστοι Θηβαίοι. Όπως μαρτυρούν τα ευρήματα των νεκροταφείων τους, οι κάτοικοι των δορυφορικών οικισμών εγκατέλειψαν κι αυτοί τον τόπο τους για να μετοικήσουν στη Θήβα, ώστε να συμμετάσχουν σε μια νέα αρχή της πόλεως.

Λόγω της ραγδαίας αύξησης του πληθυσμού, εκτός από το Βορειοανατολικό νεκροταφείο, άρχισαν να χρησιμοποιούνται και τα άλλα δύο, τα οποία ήταν σε χρήση κατά την κλασική περίοδο, πριν από την επιδρομή του Μεγάλου Αλεξάνδρου : το Βορειοδυτικό και το Νότιο. Οι τάφοι περιείχαν ασυνήθιστα μεγάλη ποικιλία κτερισμάτων, από τα οποία ένα μεγάλο μέρος παράγονταν πλέον στα τοπικά εργαστήρια, ενώ τα υπόλοιπα εισάγονταν από την Αττική, την Κόρινθο, από εργαστήρια της Α. (Τανάγρα κυρίως) και της ΒΔ. Βοιωτίας, και σε μεμονωμένες περιπτώσεις από την Ετρουρία, τα νησιά του ΒΑ. Αιγαίου και τη Μικρά Ασία.

Τα χρόνια εγκατάλειψης της πόλεως είχαν ως αποτέλεσμα να αποκοπούν τα θηβαϊκά κεραμικά και κοροπλαστικά εργαστήρια από την πλούσια κλασική τους παράδοση και να υιοθετήσουν, στην αρχή, είδη και τύπους που ανήκαν στην παράδοση γειτονικών τους περιοχών. Εάν η λειτουργία των θηβαϊκών εργαστηρίων δεν είχε διακοπεί απότομα και αναγκαστικά το 335 π.Χ., αλλά είχε συνεχιστεί ομαλά, εκτιμούμε ότι θα είχε οδηγήσει στους ελληνοιστικούς χρόνους σε μια ακόμη πιο πλούσια από την υπάρχουσα τοπική παραγωγή, ανάλογη με των προηγούμενων περιόδων, η οποία θα καθιστούσε τη Θήβα κέντρο παραγωγής με εμβέλεια όχι μόνο στη Βοιωτία αλλά και στις γύρω περιοχές.

Όπως συνέβαινε σε όλα τα επαρχιακά κέντρα του ελληνοιστικού κόσμου, τα αγγεία των θηβαϊκών εργαστηρίων αποτελούσαν είδη κοινά, της καθημερινής χρήσης, χωρίς

ποιοτικές αξιώσεις, με ποικίλες, όμως, επιδράσεις, τις οποίες προσάρμοζαν οι κεραμείς στις τοπικές προτιμήσεις και ανάγκες.

Στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. αναβίωσε στη Θήβα η συνήθεια να τοποθετούν στους σημαντικότερους ή στους οικογενειακούς τάφους επιτύμβια σήματα. Οι επιτύμβιοι θριγκοί, επιχρισμένοι και χρωματισμένοι, μπορεί να μην αποτελούσαν πολυτελή μνημεία, σίγουρα, όμως, προξενούσαν εντύπωση και προσέλκυαν την προσοχή των περαστικών και όσων επισκέπτονταν τα νεκροταφεία. Η έμπνευσή τους αποτελεί δείγμα της δημιουργικότητας των Θηβαίων τεχνιτών.

Στον 3^ο αι. π.Χ. ανήκουν και οι περισσότεροι από τους πλούσιους τάφους. Η ποικιλία των τοπικών εργαστηρίων και οι εισαγωγές προϊόντων από διαφορετικούς τόπους δείχνουν ότι η πόλη των Θηβών έσφυζε από ζωή, είχε επαφές με μεγάλο μέρος του ελληνιστικού κόσμου, από όπου δεχόταν επιδράσεις, και είχε αναπτύξει εμπορική δραστηριότητα με τις γειτονικές της περιοχές και όχι μόνον.

Τα θηβαϊκά ταφικά έθιμα δεν διέφεραν από αυτά των υπολοίπων πόλεων της ηπειρωτικής Ελλάδος και δεν ακολουθούσαν αυστηρούς κανόνες, αλλά διατηρούσαν την ανάμνηση ενός τελετουργικού ταφής, το οποίο στα βασικά του στοιχεία ήταν κοινό για όλους τους Έλληνες.

Σ' αυτήν την περίοδο ακμής, η Θήβα κατόρθωσε να ξανακερδίσει την εμπιστοσύνη των βοιωτικών πόλεων, που είχαν υποφέρει στο παρελθόν από την σκληρή στάση της, και να λάβει και πάλι μέρος στο Βοιωτικό Κοινό, χωρίς, όμως, να έχει πια την αρχηγία σ' αυτό.

Η εισαγωγή στη Θήβα κεραμικών προϊόντων από διάφορες περιοχές της Βοιωτίας, από τις αρχές του 3^{ου} μέχρι και το α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ., πιστοποιεί την αποκατάσταση των σχέσεών τους και φανερώνει ότι η Θήβα αποτελούσε, στον εμπορικό τουλάχιστον τομέα, τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των πόλεων της Α. και της ΒΔ. Βοιωτίας. Μέσα από τις εμπορικές συναλλαγές διαφαίνεται, ίσως, η επιθυμία των Θηβαίων να μπορούν και πάλι να επηρεάζουν τις αποφάσεις των υπολοίπων βοιωτικών πόλεων σε ζητήματα, κυρίως, εξωτερικής πολιτικής, ώστε να τηρούν, κατά το δυνατόν, κοινή στάση. Την παραπάνω υπόθεση ενισχύει η διαπίστωση, βάσει των ευρημάτων που προέρχονται από τα νεκροταφεία των περιοχών αυτών, ότι ενώ η Τανάγρα και η ΒΔ. Βοιωτία είχαν εμπορικές σχέσεις με τη Θήβα και με περιοχές εκτός Βοιωτίας, δεν είχαν μεταξύ τους : εκτός από την εξαγωγή κεραμικής στη Θήβα, η Τανάγρα εξήγαγε ειδώλια στην Αττική και εισήγαγε αγγεία από αυτήν και από την Β. Πελοπόννησο, και η ΒΔ. Βοιωτία εξήγαγε αγγεία στις γειτονικές περιοχές της Φωκίδος, της Α. Λοκρίδος και της Μαλίδος. Αναπτύσσοντας οι Θηβαίοι εμπορικές σχέσεις με την Α. και τη ΒΔ. Βοιωτία, δημιουργούσαν στην πόλη τους συνθήκες προσέγγισης των πολιτών τους, και παράλληλα έβρισκαν την ευκαιρία να συζητήσουν μαζί τους τις πολιτικές θέσεις τους και πιθανόν να τους επηρεάσουν.

Τα ευρήματα του Βορειοανατολικού νεκροταφείου φανερώνουν ότι από τα μέσα και μέχρι τα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. τα πράγματα άλλαξαν και πάλι για τη Θήβα. Η μείωση των τάφων, η απουσία εισηγμένων αγγείων και πλούσιων ταφών δείχνει μείωση του πληθυσμού και φυγή των ευπορωτέρων από την πόλη. Η ξαφνική αυτή αλλαγή, η οποία έφερε πίσω και πάλι τη Θήβα και σήμανε το τέλος της ακμής που για ένα διάστημα είχε αρχίσει ξανά να απολαμβάνει, πρέπει να συσχετιστεί με την ήττα που υπέστησαν οι Θηβαίοι το 245 π.Χ. στη Χαιρώνεια, όταν με την προτροπή της τότε συμμάχου τους Αχαϊκής Συμπολιτείας συγκρούστηκαν με τους Αιτωλούς για την προάσπιση των μακεδονικών συμφερόντων. Η ήττα αυτή πρέπει να δημιούργησε και πάλι ανασφάλεια στους Θηβαίους, οι οποίοι έβλεπαν να ζωντανεύει ξανά ο εφιάλτης του παρελθόντος : όπως και το 335 π.Χ., είχαν ακολουθήσει τις προτροπές των συμμάχων τους να εμπλακούν σε σύγκρουση για το κοινό όφελος και είχαν αφηθεί αβοήθητοι, με αποτέλεσμα να ηττηθούν και, το χειρότερο, να παραμείνουν έρμαιοι των ισχυρών αντιπάλων τους.

Η όλη στάση τους είναι δηλωτική του φόβου, ο οποίος τους διακατείχε. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού επέλεξε τη φυγή, ενώ όσοι έμειναν επέλεξαν να συνάψουν συμφωνία με τους Αιτωλούς, να παραμείνουν δηλαδή αμέτοχοι στις συγκρούσεις, προκειμένου να μη ληλητηθεί η πόλη τους. Όταν δε τα πράγματα άλλαξαν και οι Αιτωλοί άρχισαν να χάνουν τη δύναμή τους, αθετώντας τη συμφωνία, επέτρεψαν στους Μακεδόνες, οι οποίοι επί Δημητρίου Β΄ είχαν αποκτήσει περισσότερη δύναμη, να διασχίσουν τη χώρα τους για να αντιμετωπίσουν τους Αιτωλούς.

Η ανταμοιβή των Θηβαίων, δηλαδή η προσάρτηση των Αιγιοσθένων και των Μεγάρων και η ανάληψη της διακυβέρνησης της Λακεδαιμόνος, έδωσε και πάλι πνοή στην πόλη στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. Ενδεικτική της αλλαγής αυτής προς το καλύτερο, είναι η πλούσια παιδική ταφή **T. N93**, του τέλους του 3^{ου} αι. π.Χ. Σ' αυτήν το ενδιαφέρον στρέφεται στην τοποθέτηση, μεταξύ των κτερισμάτων της, ενός πώματος πυξίδας «μακεδονικής έμπνευσης». Το εύρημα αυτό είναι το πρώτο, μέχρι εκείνη την περίοδο, στο οποίο μπορεί να γίνει αναγωγή στην μακεδονική παρουσία στη Θήβα. Μέχρι τότε, οποιοδήποτε στοιχείο μπορούσε να υποδηλώσει την παρουσία, το πέρασμα ή την οποιασδήποτε μορφής σχέση με τους Μακεδόνες φαίνεται ότι δεν ήταν αποδεκτό. Το μεμονωμένο αυτό εύρημα είναι πιθανό να σηματοδοτεί την αλλαγή της αιτιολογημένα επιφυλακτικής και πολλές φορές εχθρικής, λόγω του βεβαρυμένου παρελθόντος, στάσης των Θηβαίων απέναντι στους Μακεδόνες. Η αλλαγή αυτή μπορεί να συσχετιστεί και με τις εδαφικές παραχωρήσεις των Μακεδόνων προς τους Θηβαίους, πιθανότερο, όμως, είναι να οφείλεται στο μεγάλο χρονικό διάστημα που είχε μεσολαβήσει από τα τραγικά γεγονότα του 335 π.Χ. και την μακεδονική κυριαρχία που τα ακολούθησε, το οποίο είχε αμβλύνει το μίσος και τον φόβο προς τους Μακεδόνες.

Την ανάκαμψη της πόλεως στα τέλη του 3^{ου} αι. π.Χ. φανερώνει, επίσης, η επανέναρξη της εισαγωγής αγγείων, καθώς και η παραγωγή νέων ειδών αγγείων στα τοπικά

εργαστήρια, όπως οι άβαφες αμφικωνικές λάγυνοι και οι άβαφοι αμφορείς «μακεδονικού» τύπου.

Η προσχώρηση των Θηβών στους Ρωμαίους, το 197 π.Χ., φαίνεται ότι είχε θετικές συνέπειες. Αν και η αυτονομία των Θηβαίων ήταν πλέον ελεγχόμενη, η νέα δύναμη δεν αντιμετωπίστηκε ως απειλή, αλλά ως εγγύηση για καλύτερες συνθήκες ζωής και για τη διασφάλιση της ειρήνης. Μόνον έτσι μπορεί να ερμηνευτεί η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού, όπως συνάγεται από την αύξηση των ταφών κατά 15 % σε σύγκριση με τις ταφές της περιόδου ακμής των Θηβών, δηλαδή του α΄ μισού του 3^{ου} αι. π.Χ.

Τα ευρήματα του Βορειοανατολικού νεκροταφείου μας δίνουν ενδιαφέροντα στοιχεία για την περίοδο αυτή. Από τη μία πλευρά, η επαναχρησιμοποίηση κιβωτιόσχημων τάφων και η συχνή χρήση τμημάτων επιτυμβίων μνημείων για την κάλυψή τους φανερώνουν ότι δεν υπήρχε μεγάλη οικονομική άνεση για την κατασκευή νέων μνημειακών τάφων, από την άλλη, η μείωση των φτωχά κτερισμένων τάφων φανερώνει ότι υπήρχε μια πιο δίκαιη κατανομή των χρημάτων μεταξύ της κατώτερης και της μεσαίας κοινωνικής τάξεως. Η αύξηση των πλουσίων ταφών σε σύγκριση με το α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., φανερώνει αύξηση της ευπορώτερης τάξεως.

Τα κτερίσματα είναι, στο ίδιο ποσοστό, προϊόντα τοπικών εργαστηρίων και εισηγμένα από άλλες βοιωτικές περιοχές, και σε μικρότερο ποσοστό εισηγμένα από διάφορες περιοχές εκτός Βοιωτίας : από την Αττική, από τη ΒΑ. Πελοπόννησο, από τη Θεσσαλία, από την Εύβοια και από τη Μικρά Ασία. Οι περιοχές προέλευσης των εισηγμένων αγγείων μαρτυρούν την επέκταση των εμπορικών επαφών των Θηβών κατά την περίοδο αυτή, σε σύγκριση με το α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

Στα τοπικά κεραμικά εργαστήρια αυξάνεται η παραγωγή. Οι ανάγλυφοι σκύφοι, οι οποίοι κατασκευάζονται σ' αυτά, συσχετίζονται και με θρησκευτικές τελετουργίες, καθώς, εκτός από τους τάφους, βρέθηκαν και στο θηβαϊκό Ιερό των Καβείρων. Παρά την μέτρια ποιότητα κατασκευής τους, φανερώνουν τη δημιουργική διάθεση των Θηβαίων κεραμέων. Στο είδος αυτό αγγείου διακρίνονται οι επιδράσεις των εργαστηρίων της ΒΑ. Πελοποννήσου, κυρίως, και της Περγάμου, λιγότερο. Η υιοθέτηση θηβαϊκών διακοσμητικών θεμάτων από το εργαστήριο ανάγλυφων σκύφων των Δελφών, αποδεικνύει τη σχέση των Θηβαίων με το Ιερό.

Οι κύλικες με εγχάρακτες επιγραφές ευωχίας, τοπικών εργαστηρίων, οι οποίες βρέθηκαν σε ανδρικές ταφές, φανερώνουν την εξοικείωση των ανδρών με τα συμπόσια, τα οποία ελάμβαναν, συνήθως, χώρα σε θρησκευτικές εορτές.

Τα αγγεία των **T. B41**, **T. B43** και του τάφου, ο οποίος είχε αποκαλυφθεί το 1912 στη θέση «Χωροβοεβόδα» –λευκές λουτροφόροι και πυξίδες-, καθώς και τα ειδώλια του α΄ μισού του 2^{ου} αι. π.Χ. μαρτυρούν κατωιταλιωτική επίδραση. Η επιλογή των πρώτων, ως ταφικών κτερισμάτων, αν και αποτελούν προϊόντα όχι θηβαϊκού αλλά άλλου βοιωτικού εργαστηρίου, φανερώνει ότι ένας αριθμός εύπορων Θηβαίων γνώριζε τα πολυτελή

κατωϊταλιωτικά αγγεία και παράγγελνε παρόμοια σε κάποιο βοιωτικό εργαστήριο, το οποίο κατασκεύαζε απομιμήσεις τους. Οι επαφές των Θηβαίων με την ιταλική χερσόνησο, είναι ενδεικτικές των αγαθών σχέσεων τις οποίες είχαν με τους Ρωμαίους κατακτητές τους.

Η ποικιλία των κτερισμάτων και των επιδράσεων, που αυτά μαρτυρούν, καθώς και οι επαφές με περισσότερες και πιο μακρινές περιοχές απ' ότι στο α' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρούν ότι η Θήβα, κατά την περίοδο αυτή, αποτελούσε μια πολύ ζωντανή και δραστήρια πόλη, ή οποία δεχόταν πολλούς επισκέπτες είτε για εμπορικούς, είτε για θρησκευτικούς λόγους.

Η συχνή παρουσία αγγείων που συσχετίζονται με συμμετοχή σε θρησκευτικές τελετουργίες, όπως οι ανάγλυφοι σκύφοι και οι κύλικες, επιβεβαιώνουν τη στροφή των Θηβαίων προς μια ζωή γεμάτη θεάματα και πολυδάπανες θρησκευτικές εορτές. Όλα τα παραπάνω ευνοούντο και από το γεγονός ότι επικρατούσε ειρηνική διάθεση στην πόλη τους, αφού οι Θηβαίοι συνέχιζαν να παραμένουν ουδέτεροι και στρατιωτικά αδρανείς στις διαμάχες που σημειώνονταν στην περιοχή τους. Η οικονομική δυσπραγία, η οποία είχε δημιουργηθεί λόγω των δανείων που αναγκαζόταν να παίρνει η πόλη προκειμένου να ανταπεξέλθει στα έξοδα της διοργάνωσης των πολλών και πολυδάπανων θρησκευτικών εορτών, φαίνεται ότι δεν είχε άμεσο αντίκτυπο στους πολίτες της.

Τα πράγματα άλλαξαν για τους Θηβαίους, στα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., όταν, παρασυρόμενοι από το κίνημα του Ανδρίσκου, αποφάσισαν μαζί με τους Αχαιούς να αντιταχθούν στους Ρωμαίους κατακτητές για να ξανακερδίσουν την αυτονομία τους. Όταν ο στρατός του ρωμαίου στρατηγού Μέτελλου εμφανίστηκε απειλητικός στη Βοιωτία, οι περισσότεροι από τους Θηβαίους εγκατέλειψαν πανικόβλητοι την πόλη τους.

Η μείωση των ταφών κατά το ήμισυ σε σχέση με το α' μισό του αιώνα, όπως είχε συμβεί και στο β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ., μαρτυρεί ότι όσοι από τους Θηβαίους ετράπησαν σε φυγή δεν επέστρεψαν ξανά στην πόλη τους, ακόμη και μετά την αποχώρηση των ρωμαϊκών στρατευμάτων. Η ενέργειά τους αυτή είναι δηλωτική της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας που είχαν για το αύριο.

Τα ευρήματα του Βορειοανατολικού νεκροταφείου επιβεβαιώνουν πλέον αυτό που μέχρι σήμερα αποτελούσε υπόθεση βασισμένη σε λίγες, αβέβαιες αρχαιολογικές ενδείξεις : ότι δηλαδή η πόλη των Θηβών δεν συγκαταλέγεται στις πόλεις που κατέστρεψε ο Μόμμιος το 146 π.Χ.

Η ζωή των Θηβαίων, οι οποίοι είχαν απομείνει μετά την εμφάνιση του Μέτελλου, αν και δραστικά αλλαγμένη, συνεχίστηκε. Η δραστηριότητα των κεραμικών εργαστηρίων της πόλεως περιορίστηκε στην παραγωγή λίγων ειδών αγγείων, μεταξύ των οποίων ήταν τα μυροδοχεία που βρέθηκαν σε υπερβολικά μεγάλους αριθμούς στους τάφους του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, τα άωτα σκυφίδια, οι ανάγλυφοι σκύφοι με διακόσμηση μακρών πετάλων ή εγχάρακτων πενταγώνων, οι ημισφαιρικοί σκύφοι και οι οινοχόες του

τύπου ΣΤ. Τα εισηγμένα από άλλες βοιωτικές περιοχές και από περιοχές εκτός Βοιωτίας αγγεία, αν και περιορισμένα σε σύγκριση με το α΄ μισό του αιώνα, ήταν περισσότερα από όσα κατασκευάζονταν πλέον στα τοπικά εργαστήρια. Η καταστροφή από τον Μόμμιο, το 146 π.Χ., περιοχών, από τις οποίες εισήγαγε αγγεία η Θήβα κατά το α΄ μισό του αιώνα, είχε ως συνέπεια να στραφεί, όσον αφορά στις περιοχές εκτός Βοιωτίας, αποκλειστικά και μόνο προς τα εργαστήρια της Α. Μεσογείου, κυρίως, και της Εύβοιας, λιγότερο.

Τον 1^ο αι. π.Χ. διαπιστώνεται ακόμη μεγαλύτερη αλλαγή στη Θήβα. Οι ταφές, οι οποίες χρονολογούνται μεταξύ 1^{ου} αι. π.Χ. και 1^{ου} αι. μ.Χ., δεν ξεπερνούν το 1,26 % στο Βορειοανατολικό νεκροταφείο. Η ελαχιστοποίηση των ταφών και, κατά συνέπεια, του πληθυσμού αποδίδεται στην καταστροφή της πόλεως από τον Σύλλα, το 86 π.Χ.

Ακόμη και τότε όμως, που οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά δυσμενείς και ο ρωμαϊκός ζυγός αφόρητος για τους Θηβαίους, διαπιστώνεται από τις ταφές ότι η πόλη δεν εγκαταλείφθηκε εντελώς. Η αποκάλυψη τάφων διεσπαρμένων στην περιοχή της Κάτω πόλεως μαρτυρεί, ωστόσο, ότι ο εξωτερικός περίβολος είχε καταστραφεί.

Γενική διαπίστωση, η οποία προκύπτει από τη μελέτη των θηβαϊκών νεκροταφείων όλων των περιόδων, είναι ότι ανεξαρτήτως πολιτικών σχέσεων ή συμμαχιών με διάφορες, κατά καιρούς, δυνάμεις του ελλαδικού χώρου, η Θήβα είχε πάντα εμπορικές σχέσεις και δεχόταν στα εργαστήριά της τις επιδράσεις των γειτονικών της, κυρίως, περιοχών : της Αττικής, της Θεσσαλίας, της Πελοποννήσου και της Εύβοιας.

Στη μακρά πορεία τους, οι Θηβαίοι απέκτησαν την ικανότητα ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους Βοιωτούς, να τους συσπειρώνουν και να επηρεάζουν τις αποφάσεις τους. Αν και συντηρητικοί, ήταν πάντα ανοιχτοί σε κάθε τι καινούργιο, αφομοιώνοντας και υιοθετώντας αυτά που ταίριαζαν στην ιδιοσυγκρασία τους.

Η ενότητα που τους διέκρινε, τους έκανε να ξεπερνούν ακόμη και τις πιο δύσκολες καταστάσεις και να ανακάμπτουν. Η ενότητα αυτή, την οποία διατηρούσαν ακόμη και όταν βρίσκονταν μακριά από την πόλη τους, οφείλετο σε κάποιες κοινές αρχές και αξίες, όπως η διατήρηση των παραδόσεών τους, ο σεβασμός προς τους προγόνους τους, η διατήρηση της αυτονομίας τους και η αγάπη για την πατρίδα τους.

Για τη διατήρηση της αυτονομίας τους και της αρχηγικής θέσης τους μέσα στη Βοιωτία, οδηγήθηκαν πολλές φορές σε λάθος συμμαχίες και σε συγκρούσεις με μεγάλες δυνάμεις, την Αττική, τη Σπάρτη, τη Μακεδονία, και τη Ρώμη.

Η καταστροφή του 335 π.Χ. και τα δραματικά γεγονότα που ακολούθησαν, αποτέλεσαν σταθμό στην ιστορία τους και επέδρασαν καθοριστικά στην ψυχολογία τους. Έκτοτε, όπως προκύπτει από τις διακυμάνσεις, τις οποίες παρουσίαζε κατά περιόδους ο πληθυσμός τους, όταν συνέβαινε κάποιο γεγονός, το οποίο παρουσίαζε κοινά στοιχεία με την

περίοδο εκείνη και ενείχε τον κίνδυνο να εξελιχθεί σε παρόμοια τραγωδία, εγκατέλειπαν την πόλη τους μαζικά.

Η καλλιέργεια της πλούσιας και εύφορης γης τους, τους πρόσφερε πλούτο και αυτάρκεια και η στρατηγική θέση τους τη δυνατότητα να καθορίζουν με τη στάση τους τις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην ηπειρωτική Ελλάδα, ακόμη και όταν δεν συμμετείχαν σ' αυτές ενεργά.

Τη στρατηγικότητα της θέσεώς τους αποδεικνύει και η διατήρηση, ήδη από την ύστερη γεωμετρική περίοδο μέχρι σήμερα, των σημαντικότερων διαδρομών της πόλεως, οι οποίες οδηγούσαν ακτινωτά προς διάφορες γειτονικές πόλεις και Ιερά της Βοιωτίας και των όμορών της περιοχών. Αυτό το φαινόμενο διατήρησης των σημαντικότερων διαδρομών επί τόσους αιώνες, και παρά τις μεταβολές που υπέστη η πόλη στο πέρασμά τους, επισημάνθηκε για πρώτη φορά από τους μεγάλους μελετητές της θηβαϊκής τοπογραφίας, Ε. Fabricius, Γ. Σωτηριάδη και Α. Κεραμόπουλλο και σημειώθηκε με ακρίβεια σε σύγχρονους τοπογραφικούς χάρτες από τον Ν. Φαράκλα. Η αποκάλυψη, σε πρόσφατες ανασκαφές, τμημάτων νεκροταφείων και τμημάτων αρχαίων δρόμων, εκατέρωθεν των διαδρομών αυτών, το επιβεβαίωσε.

Η δυνατότητα επικοινωνίας της πόλεως προς όλες τις κατευθύνσεις, εξηγεί και τους λόγους για τους οποίους οι Θηβαίοι ήταν πάντα ανοιχτοί στις εμπορικές και πολιτιστικές επαφές με τις γειτονικές περιοχές και διατήρησαν για μεγάλα διαστήματα τον ηγετικό ρόλο στη Βοιωτία.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θέσεις θηβαϊκών λειψάνων νεκροταφείων και μεμονωμένων τάφων κατά περιοχή

Οι θέσεις, όπου έχουν αποκαλυφθεί, είτε τυχαία, είτε κατόπιν ανασκαφικής έρευνας, τάφοι και ταφικά ευρήματα, έχουν ομαδοποιηθεί σύμφωνα με την τοπογραφία των αρχαίων νεκροταφείων, κατά χρονολογική σειρά ευρέσεώς τους. Ακολουθήθηκε και συνεχίστηκε η αρίθμηση, που έχει δοθεί από την Έλ. Κουντούρη*. Η τοπογραφική αποτύπωσή τους έγινε πάνω σε αντίγραφο του σύγχρονου χάρτη της Θήβας -ένα για κάθε περίοδο (εικ. 1-8). Γίνεται γίνεται συνοπτική αναφορά των ανασκαφικών δεδομένων κάθε θέσεως και παρέχεται η σχετική βιβλιογραφία.

Καδμεία

1. Θέση 49 (εικ. 1)

Στη θέση του Α. κυκλικού πύργου των ελληνιστικών Ηλεκτρών πυλών, στα ΝΑ. της Καδμείας, βρέθηκαν το 1914 από τον Α. Κεραμόπουλλο 11 κιβωτιόσχημοι τάφοι υπογεωμετρικών και πρωτογεωμετρικών χρόνων.

Βιβλ.: Κεραμόπουλλος 1917, 25-32, εικ. 23-24.

2. Θέση 51 (εικ. 1)

Στην Καδμεία, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Ζιώμα, επί της οδού Πελοπίδου, αποκαλύφθηκε το 1964 ένας κιβωτιόσχημος πρωτογεωμετρικός τάφος, λαξευμένος στον βράχο, ο οποίος περιείχε μία εκτάδην ταφή και ανάμεσα στα σκέλη της έναν πρωτογεωμετρικό αμφορέα-τεφροδόχο, με τα καμένα οστά δεύτερης ταφής.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, Σ. Συμεώνογλου, *ΑΙ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 239, πίν. 283 α (οικ. Π. Ζιώμα, οδός Πελοπίδου 34). Για τη χρονολόγηση του αμφορέα στην πρωτογεωμετρική περίοδο βλ. Andreiomenou 1989, 253-339.

* Η αρίθμηση των θέσεων μέχρι τον αριθμ. 45 και ο χάρτης προέρχονται από την δημοσίευση της Έλ. Κουντούρη (Κουντούρη 2003). Στην παρούσα εργασία ορισμένες από τις ήδη αριθμημένες θέσεις έχουν επαναπροσδιοριστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια, ενώ έχουν προστεθεί και άλλες σε συνεχή αρίθμηση. Επίσης, έχουν προστεθεί ο περίβολος της μυκηναϊκής ακροπόλεως Καδμείας, ο περίβολος της Κάτω πόλεως των ιστορικών χρόνων και οι αρχαίες -και υπάρχουσες μέχρι σήμερα- διαδρομές προς άλλες θέσεις της Βοιωτίας και των όμορών της περιοχών. Ευχαριστώ θερμά τη συνάδελφο Έλ. Κουντούρη, η οποία μου χορήγησε αντίγραφο του άρθρου της, πριν από τη δημοσίευσή του.

3. Θέση 49 (εικ. 1)

Στο απαλλοτριωθέν οικόπεδο πρώην ιδιοκτησίας Δ. Παυλογιαννόπουλου, όπου βρέθηκε η λεγόμενη «Οπλοθήκη» του μυκηναϊκού ανακτόρου, στην καρδιά της Καδμείας, αποκαλύφθηκε, το 1973, ένας κιβωτιόσχημος υπομυκηναϊκός τάφος.

Βιβλ.: Κ. Δημακοπούλου, *ΑΔ* 29, 1973-74 (έκδ. 1979) : Χρονικά, , 439 (οικ. Δ. Παυλογιαννόπουλου, οδός Πελοπίδου 28). Κ. Δημακοπούλου, Υπομυκηναϊκός τάφος εις Θήβας, *ΑΑΑ* VIII, 1975, 86 κ.ε.

4. Θέση 57 (εικ. 1)

Το 1977, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κοροπούλη, στις ΒΔ. υπώρειες της Καδμείας, βρέθηκε μια υπομυκηναϊκή παιδική ταφή σε αμφορέα.

Βιβλ.: Κ. Δημακοπούλου, *ΑΔ* 33 Β, 1978 (έκδ. 1985) : Χρονικά, 108, σχ. 1, αρ. 1, πίν. 39 β (οικ. Κοροπούλη).

5. Θέση 52 (εικ. 1)

Στην Καδμεία, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Η. Λιόκη, επί της οδού Πινδάρου, αποκαλύφθηκε μία κιβωτιόσχημη πρωτογεωμετρική παιδική ταφή, πλούσια κτερισμένη.

Βιβλ.: Andreiomenou 1989, 254-255, εικ. 10-15, τάφος I (οικ. Η. Λιόκη, οδός Πινδάρου 69).

6. Θέση 53 (εικ. 1)

Στο οικόπεδο του Γηροκομείου της Μητροπόλεως Θηβών, στην Καδμεία, στη συμβολή των οδών Πελοπίδου και Οιδίποδος, βρέθηκαν μόνο τα κτερίσματα ενός πρωτογεωμετρικού τάφου, ο τύπος του οποίου παρέμεινε αδιευκρίνιστος.

Βιβλ.: Andreiomenou 1989, 255-256, εικ. 10, 16-18, τάφος II.

7. Θέση 54 (εικ. 6)

Στα ΒΔ. της Καδμείας, στον χώρο του Δημοτικού Συνεδριακού Κέντρου των Θηβών, αποκαλύφθηκαν, το 1995, 2 κενοί κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι, ρωμαϊκών, πιθανότατα, χρόνων.

Βιβλ.: Ελ. Ανδρίκου, *ΑΔ* 50, 1995 (έκδ. 2000) : Χρονικά, , 291-292.

8. Θέση 39 (εικ. 6)

Στις ΒΑ. υπώρειες της Καδμείας, στη συμβολή των οδών Πελοπίδου και Τσεβά, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Μ. Χουχούμη-Σίννη, βρέθηκε το 1997 ένας κενός κιβωτιόσχημος τάφος, λαξευμένος στον βράχο, ρωμαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Έλ. Κουντούρη, *ΑΔ* 52, 1997 (έκδ. 2002) : Χρονικά, 368-369 (οικ. Μ. Χουχούμη-Σίννη). Κουντούρη 2003, θέση 39.

Διάσπαρτες ταφές περιμετρικά της Καδμείας

9. Θέση 18 (εικ. 6)

Το 1910, σε απόσταση 50 μ. περίπου ΝΑ. του σιδηροδρομικού σταθμού Θηβών, αποκαλύφθηκαν 3 κεραμοσκεπείς τάφοι ρωμαϊκών χρόνων.

Βιβλ. : Α. Κεραμόπουλλος, Μυκηναϊκοί τάφοι εν Αιγίνη και εν Θήβαις, *ΑΕ* 1910, 246-247. Κουντούρη 2003, θέση 18.

10. Θέση 21 (εικ. 5)

Εντός του μεταγενέστερου περιβόλου της Κάτω πόλεως, στα Β. της Καδμείας, αποκαλύφθηκε το 1917 ένας εγχυτρισμός ύστερων γεωμετρικών χρόνων, το 1952 ένας αρχαϊκός τάφος και τα έτη 1953 και 1954 μικρός αριθμός ελληνιστικών τάφων, φτωχά κτερισμένων. Στη θέση αυτή τοποθετείται και το θέατρο του Σύλλα.

Βιβλ.: Κεραμόπουλλος 1917, 297. *BCH* 77, 1953, 218. *BCH* 78, 1954, 132. Κουντούρη 2003, θέση 21. Για το θέατρο του Σύλλα βλ. Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας,, *ΑΔ* 22 Β, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 235, πίν. 165 α. Θ. Σπυρόπουλος, *ΑΔ* 26 Β, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά, 211, πίν. 184 α. Θ. Σπυρόπουλος, *ΑΔ* 28 Β, 1973 (έκδ. 1977) : Χρονικά, 248, πίν. 204 γ. Symeonoglou 1985, 139 και 260-261, θέση 68. Οι Κεραμόπουλλος και Φαράκλας προτείνουν διαφορετική θέση , ανάμεσα στους λόφους Μικρό και Μεγάλο Καστέλι. Βλ. σχετ. Κεραμόπουλλος 1917, 366 κ.ε. Φαράκλας 1996, 113 κ.ε.

11. Θέση 55 (εικ. 4)

Στον λόφο Μικρό Καστέλι, στα ΒΑ. της Καδμείας, ένας από τους θαλαμοειδείς τάφους του μυκηναϊκού νεκροταφείου, το οποίο εντοπίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, επαναχρησιμοποιήθηκε κατά την κλασσική περίοδο, ενώ ένα μικρό σύνολο μυκηναϊκών τάφων συνδέθηκαν μεταξύ τους μέσω σηράγγων και μετατράπηκαν, πιθανότατα, σε χώρο λατρείας.

Βιβλ.: Κεραμόπουλλος 1917, 111 κ.ε. Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 229. Φαράκλας 1996, 206 κ.ε.

12. Θέση 38 (εικ. 6)

Στα Δ. της Καδμείας, κοντά στην κρήνη της Δίρκης (σημ. Παραπόρτι), ανασκάφηκε το 1921 ένας κιβωτιόσημος τάφος ρωμαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: *BCH* 45, 1921, 516 (ανασκαφή Ν. Παππαδάκη). Κουντούρη 2003, θέση 38.

13. Θέση 15 (εικ. 3)

Στη συνοικία «Άγιοι Θεόδωροι», στα ΒΑ. της Καδμείας, αποκαλύφθηκε το 1964 ένας παιδικός εγχυτρισμός των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα-Σ. Συμεώνογλου, *ΑΔ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 244.

14. Θέση 23 (εικ. 2, 5)

Το 1965, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Αν. Λιακόπουλου, στο κέντρο της συνοικίας «Πυρί», στα ΒΔ. της Καδμείας, εντός του περιβόλου της Κάτω πόλεως, αποκαλύφθηκε ένας παιδικός εγχυτρισμός ύστερων γεωμετρικών χρόνων και ένας κιβωτιόσχημος τάφος, ελληνοιστικών χρόνων.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21, 1966 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 197-198, πίν. 202 α-γ (οικ. Αν. Λιακόπουλου). *BCH* 94, 1970, εικ. 313. Συμεονογλου 1985, 262, θέση 74. Κουντούρη 2003, θέση 23.

15. Θέση 24 (εικ. 5)

Το 1965, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Ρουπάκα, στο κέντρο της συνοικίας «Πυρί», βρέθηκε ένας κεραμοσκεπής τάφος, ακτέριστος, ελληνοιστικών, πιθανότατα χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 15, 89 (οικ. Δ. Ρουπάκα). Κουντούρη 2003, θέση 24.

Βιβλ.: Κατά το διάστημα 1984-1992 η Θ' ΕΠΚΑ δεν έστειλε ανασκαφικές εκθέσεις για τα χρονικά του *ΑΔ*. Οι ελάχιστες αδημοσίευτες μέχρι το 1984 ανασκαφικές εκθέσεις και το μεγάλο κενό από το 1984 μέχρι και το 1992, έγινε προσπάθεια να αναπληρωθούν με την αποδελτίωση όσων ανασκαφικών ημερολογίων υπάρχουν στο σημερινό αρχείο της Εφορείας.

16. Θέση 31 (εικ. 5)

Το 1965, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Ρουπάκα, στα Ν. της συνοικίας «Πυρί», αποκαλύφθηκε ένας πώρινος κιβωτιόσχημος τάφος των πρώιμων ελληνοιστικών χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 15, 133 (αγρός Κ. Ρουπάκα).
Βιβλ. : Κουντούρη 2003, θέση 31.

17. Θέση 34 (εικ. 6)

Στα ΝΑ. της συνοικίας «Πυρί», στην τοποθεσία «Εβραϊκά μνήματα», στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Δ. Νίνου, αποκαλύφθηκε τάφος, λαξευμένος στον φυσικό βράχο, ρωμαϊκών χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 19, 25 (οικ. Δ. Νίνου).
Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 34.

18. Θέση 8 (εικ. 3)

Εντός του περιβόλου της Κάτω πόλεως, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών, στα Β. των σιδηροδρομικών γραμμών, αποκαλύφθηκε το 1965 ένας εγχυτρισμός των αρχών του 7^{ου} αι. π.Χ., ο οποίος αποτελείτο από δύο πίθους ενωμένους κατά το στόμιο. Κοντά σ' αυτόν βρέθηκαν, επίσης, τμήμα του κλασσικού περιβόλου της Κάτω πόλεως, τμήμα αρχαίας οδού, επιστρωμένης, πλάτους 4.70 μ. και κατάλοιπα μικρής βιοτεχνικής εγκατάστασης, η οποία ήταν σε χρήση από τους κλασσικούς μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους. Στην τελευταία αποκαλύφθηκε θησαυρός ροδιακών, ως επί το πλείστον νομισμάτων αλλά και άλλων, διαφόρων προελεύσεων, του 2^{ου} αι. π.Χ.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21, 1966 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 196, πίν. 199 δ, 200 α. Symeonoglou 1985, 261, θέση 71. Κουντούρη 2003, θέση 8. Για τον θησαυρό νομισμάτων βλ. T. Hackens, *La circulation monétaire dans la Béotie Hellénistique : Trésors de Thèbes 1935 et 1965, BCH* 93, 1969, 712-729.

19. Θέση 25 (εικ. 5)

Το 1989, στα Ν. της συνοικίας «Πυρί», στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Σκούμα, ανασκάφηκαν ένας κεραμοσκεπής και ένας κιβωτιόσχημος τάφος, ακτέριστοι, ελληνοιστικών, πιθανότατα χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 73 (αγρός Κ. Σκούμα). Κουντούρη 2003, θέση 25.

20. Θέση 26 (εικ. 6)

Στα Β. της Καδμείας, στην αρχή της κεντρικής οδού Αγ. Αθανασίου, η οποία διασχίζει τη συνοικία «Πυρί», στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Τούτουζα, αποκαλύφθηκαν, το 1991, 3 κιβωτιόσχημοι τάφοι ρωμαϊκών χρόνων. Στο εσωτερικό του ενός είχε τοποθετηθεί σε β' χρήση χάλκινος λουτήρας ανεστραμμένος, ο οποίος κάλυπτε τον νεκρό. Ήταν κτερισμένος με γυάλινα αγγεία.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 75 (οικ. Α. Τούτουζα).
Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 26.

21. Θέση 46 (εικ. 1)

Το 1995, σε λοφώδη περιοχή Δ. της Καδμείας, στο οικόπεδο ανέγερσης του 2^{ου} Λυκείου Θηβών, αποκαλύφθηκε κιβωτιόσχημος τάφος υπομυκηναϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Αλ. Χαραμή, *ΑΔ* 50, 1995 (έκδ. 2000) : Χρονικά, 288-290 (οικ. 2^{ου} Λυκείου Θηβών).

22. Θέση 27 (εικ. 5)

Το 1998, κατά τις εργασίες τοποθέτησης δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης επί της οδού Αγ. Αθανασίου, στη συνοικία «Πυρί», βρέθηκε ένας κιβωτιόσχημος τάφος πρώιμων ελληνιστικών χρόνων.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 27.

23. Θέση 10 (εικ. 3)

Το 1999, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Χ. Παπαχαλαράμπους, στα ΒΑ. της Καδμείας αποκαλύφθηκε ένας παιδικός εγχυτρισμός πρώιμων αρχαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 10.

24. Θέση 28 (εικ. 2)

Το 2000, κατά τις εργασίες εγκατάστασης δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης στη συμβολή των οδών Καλατζή και Ισμηνίου, στη συνοικία «Πυρί», βρέθηκε ένας παιδικός εγχυτρισμός ύστερων γεωμετρικών χρόνων.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 28.

Το Βορειοδυτικό νεκροταφείο

25. Θέση 22 (εικ. 3)

Οι πρώτες μεγάλης κλίμακας λαθρανασκαφές, οι οποίες έγιναν κατά την περίοδο 1886-1888, στάθηκαν αφορμή για τον εντοπισμό τμήματος νεκροταφείου ύστερων γεωμετρικών και αρχαϊκών χρόνων, σε λοφώδη περιοχή ΒΔ. της Καδμείας, Β. του παλαιού δρόμου, που οδηγούσε προς τη Λιβαδειά και τις Θεσπιές. Η μοναδική μικρής κλίμακας ανασκαφική έρευνα σ' αυτό το σημαντικό τμήμα νεκροταφείου έφερε στο φως έναν πλούσια κτερισμένο λακκοειδή τάφο, καλυμμένο με λίθινες πλάκες, επί του οποίου είχε τοποθετηθεί ως σήμα μεγάλος επιτύμβιος αμφορέας με γραπτή παράσταση. Ο τάφος είχε δεχθεί 9 επάλληλες ταφές, όλες κατά την αρχαϊκή περίοδο. Μέρος των ευρημάτων των συλημένων από τους λαθρανασκαφείς γεωμετρικών και αρχαϊκών τάφων περιήλθε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών και σε άλλα Μουσεία της Ευρώπης και δημοσιεύτηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Μεταξύ αυτών ήταν και ανάγλυφοι βιοιωτικοί αμφορείς πρώιμων αρχαϊκών χρόνων, οι οποίοι είχαν χρησιμοποιηθεί ως ταφικά σήματα.

Βιβλ.: Böhlau 1888, σελ. 325. Σωτηριάδης 1914, 36. Symeonoglou 1985, 93-94 και 262 : θέση 74. Κουντούρη 2003, θέση 22 στον χάρτη. Ο Συμεώνογλου τοποθετεί λανθασμένα τους συλημένους τάφους στη συνοικία «Πυρί». Η θέση τοποθετείται σωστά στο χάρτη του Σωτηριάδη, ο οποίος σχεδιάστηκε λίγα χρόνια μετά τον εντοπισμό της. Για την ανασκαφή του αρχαϊκού τάφου και τα ευρήματα του βλ. Böhlau 1888, 325-364. Wolters 1892, 212-239, πίν. 8-12. Για τα ευρήματα του νεκροταφείου γενικότερα βλ. De Ridder 1898, 439-471. Wide 1899, 26-43 και 78-86.

26. Θέση 29 (εικ. 3)

Το 1964, κατά τις εργασίες κατασκευής αερογέφυρας για τη σύνδεση της παλαιάς εθνικής οδού με τη νέα, στα ΒΔ. των Θηβών, αποκαλύφθηκε τμήμα νεκροταφείου με εγχυτρισμούς και πυρές πρώιμων αρχαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα-Σ. Συμεονόγλου, *ΑΔ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 240, πίν. 284 β, 285 α. *BCH* 92, 1968, 865, εικ. 15. Symeonoglou 1985, 258, θέση 256. Κουντούρη 2003, θέση 29.

27. Θέση 32 (εικ. 3-5)

Το 1964, στους αγρούς ιδιοκτησίας Στεφανιώτη, Σιδώνα, Τσούγκα, Κορδοπάτη και Κρυστάλλη, στα Δ. της συνοικίας «Πυρί», στα Ν. της παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς, βρέθηκε, χωρίς να ανασκαφεί, μικρός αριθμός αρχαϊκών τάφων και ανασκάφηκαν 2 κιβωτιόσημοι τάφοι των ύστερων ελληνιστικών χρόνων, οι οποίοι ήταν κατασκευασμένοι με τμήματα επιτυμβίων στηλών σε β' χρήση. Επίσης περισυνελέγη μεγάλος αριθμός επιτυμβίων μνημείων αρχαϊκών, κλασσικών και ελληνιστικών χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 15 (αγροί Στεφανιώτη και Σιδώνα) και αρ. 18, 58 (αγρός Τσούγκα).

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα-Σ. Συμεονόγλου, *ΑΔ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 240 (αγροί Κορδοπάτη και Κρυστάλλη). Symeonoglou 1985, 284, θέση 167 (αγρός Στεφανιώτη). Κουντούρη 2003, θέση 32.

28. Θέση 30 (εικ. 3-5)

Τα έτη 1966, 1967 και 1970, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Τζουμανέκα, στη συνοικία «Πυρί», Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών, σε απόσταση 200 μ. περίπου Α. της αερογέφυρας, αποκαλύφθηκαν λακκοειδείς, κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσημοι τάφοι, οι οποίοι χρονολογούνται από τους αρχαϊκούς μέχρι και τους ελληνιστικούς χρόνους. Αρκετοί από αυτούς βρέθηκαν συλημένοι.

Βιβλ.: Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεονόγλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 221. Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 26, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά, 226, πίν. 199 β. Symeonoglou 1985, 264, θέση 86. Κουντούρη 2003, θέση 30. Για την κεραμική των αρχαϊκών τάφων βλ. Sabetai 2001, 44, αρ. κατ. 25540, τάφος 1, πίν. 31, εικ. 8, 53-54, αρ. κατ. 25542, τάφος 2, πίν. 45, 55-56, αρ. κατ. 2554, τάφος 198, πίν. 48, 59, αρ. κατ. 25539, τάφος 2, πίν. 52, εικ. 23 και 62, αρ. κατ. 1499, πίν. 56.

29. Θέση 33 (εικ. 3)

Στην τοποθεσία «Καζί», 500 μ. περίπου Δ. των τελευταίων οικιών της συνοικίας «Πυρί», στον αγρό ιδιοκτησίας Σ. Παπαδημητρίου, αποκαλύφθηκε, κατά τα έτη 1966, 1968 και 1970, τμήμα νεκροταφείου, με ταφές από τις αρχές του 7^{ου} μέχρι και τον 5^ο αι. π.Χ. Μεταξύ των αρχαϊκών ταφών και πάνω από αυτές βρέθηκαν εγχυτρισμοί σε αμφορείς και κρατήρες των ύστερων γεωμετρικών χρόνων, οι οποίοι είχαν μεταφερθεί από άλλη θέση, όταν άρχισε η χρήση αυτού του τμήματος νεκροταφείου, κατά την ύστερη, πιθανότατα, αρχαϊκή περίοδο. Πολλοί από τους εγχυτρισμούς των πρώιμων αρχαϊκών χρόνων αποτελούνταν από δύο αγγεία ενωμένα κατά το στόμιο. Στην ύστερη αρχαϊκή περίοδο ανήκαν λακκοειδείς τάφοι και πυρές. Οι τάφοι ήταν πλούσια κτερισμένοι.

Βιβλ.: Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 236, πίν. 165 γ (αγρός Σ. Παπαδημητρίου). Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 24, 1969 (έκδ. 1970) : Χρονικά, 175-177. *BCH* 94, 1970, 1034. Αλ. Ιωαννίδου, *ΑΔ* 26 Β, 1971 (έκδ. 1974) : Χρονικά, 211-213 και 220, πίν. 184 α-γ, 185 β. Symeonoglou 1985, 265, θέση 87. Φαράκλας 1988, 168 κ.ε. Κουντούρη 2003, θέση 33.

30. Θέση 44 (εικ. 3-4)

Το 2002 αποκαλύφθηκε τμήμα του Βορειοδυτικού νεκροταφείου, στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Ν. Λιακόπουλου, σε απόσταση 1.100 μ. περίπου Δ. του κέντρου της συνοικίας «Πυρί», στη Ν. πλευρά της παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς. Ανασκάφηκαν 88 τάφοι, οι οποίοι χρονολογούνται από την ύστερη γεωμετρική περίοδο μέχρι και τον 2^ο αι. π.Χ. Στην ύστερη γεωμετρική περίοδο ανήκουν 5 εγχυτρισμοί (ποσοστό 5, 68 %), στην αρχαϊκή περίοδο 8 πυρές (ποσοστό 9,09 %), στους κλασσικούς χρόνους 34 τάφοι (κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς και πυρές, ποσοστό 38,63 %) και στους ελληνιστικούς χρόνους 29 τάφοι (κιβωτιόσχημοι, κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς και πυρές, ποσοστό 33 %). Δώδεκα τάφοι βρέθηκαν συλημένοι και δεν ήταν δυνατόν να χρονολογηθούν (ποσοστό 13,6 %).

Οι τάφοι διατάσσονταν με σχετική πυκνότητα εκατέρωθεν κενής από ταφές ζώνης, μέγιστου πλάτους 8 μ., η οποία εκτεινόταν και εκτός του οικοπέδου και αποτελούσε διάβαση μεταξύ των τάφων –ταφικό δρόμο-, είχε την ίδια κατεύθυνση με την αρχαία οδό, που διερχόταν από εκεί κοντά και οδηγούσε προς την παραλίμνια περιοχή της Κωπαΐδας, την Ογχηστό, την Αλίαρτο, την κοιλάδα του Κηφισού και τους Δελφούς και διακλαδιζόταν επίσης για τον Μεδεώνα, το Ακραιφνιο, την Κορώνεια, τον Ορχομενό και τη Λιβαδειά. Η αρχαία αυτή οδός φαίνεται να συμπίπτει με την πορεία της σύγχρονης παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς. Στη Ν. πλευρά του οικοπέδου βρέθηκε μεγάλος ταφικός περίβολος με εφαπτόμενο βάθρο, ο οποίος περιέκλειε ομάδα συλημένων κιβωτιόσχημων τάφων. Παρά τη σύληση πολλών ταφών, το τμήμα αυτό του νεκροταφείου έδωσε αρκετά και ενδιαφέροντα δείγματα βιοωτικής κεραμικής, κοροπλαστικής και μικροτεχνίας.

Βιβλ.: Αραβαντινός 2003 (οικ. Ν. Λιακόπουλου). Κουντούρη 2003, θέση 44.

Το Βορειοανατολικό νεκροταφείο

31. Θέση 47 (εικ. 4-5)

Το 1898, εντοπίστηκε από λαθρανασκαφείς το πρώτο τμήμα του Βορειοανατολικού νεκροταφείου, στο ύψος των σιδηροδρομικών γραμμών. Οι συλημένοι τάφοι διατάσσονταν εκατέρωθεν αρχαίας οδού, η οποία βρισκόταν σε αρκετή απόσταση Α. του Ισμηνού (σημ. ρέμα Αη-Γιάννη) και είχε κατεύθυνση ΝΔ-ΒΑ. Βρίσκονταν κάτω από επίχωση αρκετών μέτρων, η οποία είχε δημιουργηθεί από πέτρες και ιλύ του ρέματος «Μοσχοπόδι» και των χειμάρρων, που κατέβαιναν από τις πλαγιές του όρους Σωρός.

Βιβλ.: Σωτηριάδης 1914, σελ. 36. Κεραμόπουλλος 1917, τοπογραφικός χάρτης. Αραβαντινός 2003.

32. Θέση 17 (εικ. 5)

Το 1912, στα Β. της σύγχρονης οδού Θηβών-Χαλκίδος, στην τοποθεσία «Χωροβοεβόδα», ο Ν. Παππαδάκης ανάσκαψε μεγάλο αριθμό αδιατάρακτων ελληνιστικών τάφων, οι οποίοι βρίσκονταν εκατέρωθεν αγροτικής οδού, που ταυτίστηκε από τον ανασκαφέα με την αρχαία οδό προς τη Χαλκίδα. Οι τάφοι ήταν διατεταγμένοι κάθετα προς τον άξονα της οδού, δηλ. με κατεύθυνση Β-Ν. Από το σύνολο των ανασκαφέντων τάφων δημοσιεύτηκε μόνον ένας κιβωτιόσχημος, πλούσια κτερισμένος, ο οποίος περιείχε δύο ταφές.

Βιβλ.: Παππαδάκης 1914.

33. Θέση 6 (εικ. 4-6)

Το 1961, στη θέση «Γέφυρα Μπασιάκου», στο ρέμα «Μοσχοπόδι», Β. των σιδηροδρομικών γραμμών, περισυνελέγησαν από τον Ι. Θρεψιάδη 12 επιτύμβιες στήλες, οι οποίες χρονολογούνται από τον 6^ο μέχρι και τον 1^ο αι. π.Χ. Ακολούθησε ανασκαφική έρευνα σε ιδιωτικούς αγρούς (αγρός Ν. Δημάκη κ.ά.), κατά τα έτη 1961 και 1964, η οποία έφερε στο φως 50 συνολικά τάφους, εκ των οποίων ένα μικρό ποσοστό—εγχυτρισμοί και πυρές, κυρίως-, ανήκε στην αρχαϊκή περίοδο. Το μεγαλύτερο ποσοστό τάφων ήταν κλασσικοί (κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσχημοι). Ανάμεσά τους και τμήμα ταφικού περιβόλου από λαξευμένους πάρινους δόμους. Ένα μεγάλο ποσοστό τάφων ήταν ελληνιστικοί. Σε μικρό αριθμό ελληνιστικών κιβωτιόσχημων είχαν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή τους τμήματα επιτύμβιων στηλών σε β' χρήση. Στο εσωτερικό, επίσης, ενός ελληνιστικού κιβωτιόσχημου – προφανώς οικογενειακού- βρέθηκαν 7 σκελετοί ενηλίκων και 1 παιδικός εγχυτρισμός.

Βιβλ.: Για τις επιτύμβιες στήλες βλ. Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 19, 1964 (έκδ. 1966) : Χρονικά, 202-203, πίν. 246 β, 247 α-β και 248 α-γ. Jeffery 1967, 1-5, πίν. 1-4. Για τις ανασκαφικές έρευνες βλ. Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 1, 1 κ.ε. και 30 κ.ε. (ανασκαφή Ευ. Πεντάζου). Ε. Τουλούπα-Σ. Συμεονόγλου, *ΑΔ* 20, 1965 (έκδ. 1967) : Χρονικά, 240, πίν. 258 β. Symeonoglou 1985, 285, θέση 58. Κουντούρη 2003, θέση 6.

34. Θέση 13 (εικ. 4)

Στην τοποθεσία «Χωροβοεβόδα», στα Β. της σύγχρονης οδού Θηβών-Χαλκίδος, περισυνελέγη το 1963 μία επιτύμβια στήλη κλασσικών χρόνων.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 19, 1964 (έκδ. 1966) : Χρονικά, 202. Symeonoglou 1985, 284, θέση 168. Κουντούρη 2003, θέση 13. Η θέση τοποθετείται σε άλλο σημείο από την Κουντούρη.

35. Θέση 11 (εικ. 5)

Το 1965, κοντά στη διασταύρωση των οδών Θηβών-Μουρικού και Θηβών-Χαλκίδος, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας της Αγροτικής Τράπεζας, αποκαλύφθηκε ακτέριστος κεραμοσκεπής τάφος ελληνιστικών, πιθανότατα, χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 15, 99 (οικ. Αγροτικής Τράπεζας).
Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 11.

36. Θέση 14 (εικ. 4)

Το 1966, στο εργοστάσιο παραγωγής αδελφών Χούνδρη, στα Β. της σύγχρονης οδού Θηβών-Χαλκίδος, σε απόσταση 2 χλμ., περίπου, από την Καδμεία, περισυνελέγη μεγάλος αριθμός επιτυμβίων στηλών, βάσεων και αρχιτεκτονικών μελών κλασσικών χρόνων, ο οποίος συνδέθηκε με τις καταστροφές των μνημείων της πόλεως από τον Αλέξανδρο.

Βιβλ.: Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 233-234 (εργοστάσιο παραγωγής αφ'ών Χούνδρη). Κουντούρη 2003, θέση 14.

37. Θέση 12 (εικ. 5)

Το 1990, στα Β. της σύγχρονης οδού Θηβών-Χαλκίδος, απέναντι από το Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο Θηβών, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας των αδελφών Αικατερίνη, ανασκάφηκαν 18 τάφοι, εκ των οποίων οι μισοί ήταν κλασσικοί και οι υπόλοιποι μισοί ελληνιστικοί (κιβωτιόσχημοι, κεραμοσκεπείς, πυρές και εγχυτρισμός).

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 75 (οικ. αφ'ών Αικατερίνη, ανασκαφή Β. Αραβαντινού).
Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 12.

38. Θέση 4 (εικ. 5)

Το 1991, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Σ. Γρηγοράτου, επί της οδού Θηβών-Μουρικού, στα Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών, αποκαλύφθηκαν 2 κιβωτιόσχημοι τάφοι ελληνιστικών χρόνων.

Αρχείο ανασκαφικών ημερολογίων Θ' ΕΠΚΑ, αρ. 75 (οικ. Σ. Γρηγοράτου).
Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 4.

39. Θέση 7 (εικ. 3-5)

Τα έτη 1996-1997, κατά μήκος της αγροτικής οδού, η οποία κατευθύνεται ΒΑ. προς τις εγκαταστάσεις του Βιολογικού Καθαρισμού Θηβών και ΝΔ. προς τις αποθήκες της

Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών και διασταυρώνεται σε απόσταση 125 μ., περίπου, Β. των σιδηροδρομικών γραμμών με την οδό Θηβών-Μουρικίου, αποκαλύφθηκαν, κατά τις εργασίες κατασκευής του Κεντρικού Αποχετευτικού Αγωγού Λυμάτων, 24 τάφοι, εκ των οποίων ένα μικρό ποσοστό (πρωτογενείς πυρές) ανήκε στους αρχαϊκούς χρόνους, ενώ οι περισσότεροι ήταν ελληνιστικοί. Στο σημείο της διασταύρωσης της αγροτικής οδού με την οδό Θηβών-Μουρικίου, περισυλλέχθηκαν, επίσης, 2 ακέραιοι επιτύμβιοι θριγκοί και τμήματα άλλων 11.

Βιβλ.: Έλ. Κουντούρη, *ΑΔ* 51, 1996 (έκδ. 2001) : Χρονικά, 267-269. Έλ. Κουντούρη, *ΑΔ* 52, 1997 (έκδ. 2002) : Χρονικά, 364-368. Κουντούρη 2003, θέση 7.

40. Θέση 5 (εικ. 4)

Το 1999, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γκιζίνου, επί της οδού Θηβών- Μουρικίου, αποκαλύφθηκαν δύο κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι, κλασσικών χρόνων.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 5 (οικ. Γκιζίνου).

41. Θέση 16 (εικ. 4)

Το 1999, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Κ. Πρεβεζάνου, στην τοποθεσία «Χωροβοεβόδα», ανασκάφηκαν 1 πυρά και 4 κεραμοσκεπείς τάφοι κλασσικών χρόνων.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 16.

42. Θέση 1 (εικ. 2-6)

Το 1999-2000, κατά την ανασκαφή του οικοπέδου ιδιοκτησίας Αθ. Τσάλλα, στα Α. της επαρχιακής οδού Θηβών-Μουρικίου, Ν. των σιδηροδρομικών γραμμών, αποκαλύφθηκαν 185 τάφοι, το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων ήταν κλασσικοί (κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς, κιβωτιόσχημοι και πυρές). Μεταξύ αυτών βρέθηκαν, επίσης, 2 υστερογεωμετρικοί (παιδικοί εγχυτρισμοί), ένας μικρός αριθμός αρχαϊκών (λακκοειδείς και πυρές) και πενήντα, περίπου, ελληνιστικοί (λακκοειδείς, κεραμοσκεπείς, κιβωτιόσχημοι, εγχυτρισμοί και πυρές). Οι τελευταίοι χρονολογούνται από το α΄ μισό του 3^{ου} μέχρι και το β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Αποκαλύφθηκαν, ακόμη, τέσσερις κιβωτιόσχημοι τάφοι της πρώιμης ρωμαϊκής περιόδου (1^{ου} αι. π.Χ.-1^{ου} αι. μ.Χ.). Η θέση αποτελεί συνέχεια της εκτεταμένης θέσεως 2 (ανασκαφή ΟΣΕ).

Βιβλ.: Κουντούρη 2002 και 2003, θέση 1 (οικ. Αθ. Τσάλλα). Έλ. Κουντούρη, *ΑΔ* 54, 1999 : Χρονικά (υπό εκτύπωση)

43. Θέση 2 (εικ. 2-6)

Τα έτη 2000-2002, οι εργασίες κατασκευής ανισόπεδης διάβασης κάτω από τις σιδηροδρομικές γραμμές (ανασκαφή ΟΣΕ), στον οδικό άξονα Θηβών-Μουρικίου, στάθηκαν αφορμή για τη διενέργεια μεγάλης ανασκαφικής έρευνας, κατά την οποία αποκαλύφθηκε το μεγαλύτερο μέχρι σήμερα τμήμα νεκροταφείου ιστορικών χρόνων στη Θήβα. Από τους 843 ανασκαφέντες τάφους, οι περισσότεροι ήταν κλασσικοί (504 τάφοι, ποσοστό 60 % περίπου),

(κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς, πώρινοι κιβωτιόσχημοι, πυρές, εγχυτρισμοί, λάρνακες πήλινες και πώρινες με αετωματικό κάλυμμα). Από τους υπόλοιπους, 270 ήταν ελληνιστικοί (λακκοειδείς, κεραμοσκεπείς, κιβωτιόσχημοι, πυρές και εγχυτρισμοί, ποσοστό 32 % περίπου), 34 αρχαϊκοί (λακκοειδείς και πυρές, ποσοστό 4,3 % περίπου), ένα μικρό ποσοστό (23 τάφοι, ποσοστό 2,5 % περίπου) πρώιμοι πρωτοελλαδικοί, 9 πρώιμοι ρωμαϊκοί (κιβωτιόσχημοι και λακκοειδείς, ποσοστό 0,9 % περίπου) και 3 υστερογεωμετρικοί (παιδικοί εγχυτρισμοί, ποσοστό 0,39 % περίπου). Διάσπαρτα στον χώρο ή εντοιχισμένα σε β' χρήση σε κιβωτιόσχημους τάφους ελληνιστικών χρόνων, βρέθηκαν πάνω από 100 τμήματα επιτουμβίων μνημείων αρχαϊκών, κλασσικών και ελληνιστικών χρόνων. Το νεκροταφείο διέσχισε ευρύτατη λεωφόρος, πλάτους 8 περίπου μ., η οποία ήταν επιστρωμένη με αλλεπάλληλες στρώσεις πατημένου χώματος, ανάμικτου με ποταμίσιμα χαλίκια. Στη θέση της λεωφόρου προϋπήρχε δρόμος τουλάχιστον από την υστερογεωμετρική περίοδο. Τμήμα της αποκαλύφθηκε κατά την ανασκαφή. Από την πύλη των Προιτίδων οδηγούσε στη Χαλκίδα, διακλαδούμενη προς τον Γλίσαντα, την Τανάγρα, το Δήλιον, τον Ωρωπό, την Αυλίδα, με ενδεχόμενους σταθμούς τις πόλεις Μυκαλησσό, Ελεώνα και Άρμα. Ταυτίστηκε με την αναφερόμενη από τον Πausανία *λεωφόρον* : «*Εκ Θηβών δε οδός εις Χαλκίδα κατά πύλας ταύτας εστί Προιτίδας. Τάφος δε επί τη λεωφόρω δείκνυται Μελανίππου...*» (Πaus., *Ελλάδος Περιήγησις*, 9, 18.1). Οι τάφοι εφάπτονταν στα κράσπεδα της οδού και εκτεινότο εκατέρωθεν (στον άξονα Α-Δ), σε πλάτος μεγαλύτερο των 300 μ. και σε άγνωστο μήκος. Η σημερινή οδός προς τη Χαλκίδα περνά μόλις 200 μ. Α. της αρχαίας. Μια διακλάδωση της λεωφόρου αυτής, πλαισιωμένη από σημαντικούς τάφους, οδηγούσε προς τον Γλίσαντα και το σημερινό Ύπατο, ενώ κατευθυνόταν ακόμη βορειότερα προς την παραλία του Β. Ευβοϊκού και την αρχαία Ανθηδώνα. Τμήμα της εντοπίστηκε σε πολύ μεγάλο βάθος, κατά τη διάνοιξη αγωγού αποχέτευσης των ομβρίων υδάτων και ενώ η ανασκαφική έρευνα πλησίαζε στο τέλος της.

Τα κτερίσματα των τάφων (7.000 αγγεία, 2.000 ειδώλια και χιλιάδες μικροαντικείμενα) ήταν ποικίλα και ενίοτε πλούσια. Αντιπροσωπευτικά δείγματα έχουν ήδη δημοσιευτεί.

Η θέση αυτή, όπως και η προηγούμενη θέση 1, αποτελούσαν συνεχόμενα τμήματα του Βορειοανατολικού νεκροταφείου.

Βιβλ.: Αραβαντινός 2003, 2003 α, 2003 β και 2004. Aravantinos 2003. Κουντούρη 2003, θέση 2. Για τους ελληνιστικούς τάφους ανασκαφής ΟΣΕ βλ. Χαραμή 2002. Γενικά για την ανασκαφή βλ. Β. Αραβαντινός, *ΑΙ* 55, 2000 : Χρονικά (υπό εκτύπωση). Για τα ελληνιστικά επιτύμβια μνημεία της ανασκαφής ΟΣΕ βλ. Bonanno-Aravantinos 2003 και *Stele funerarie in poros di età ellenistica da Tebe (Beozia). Nuovi acquisizioni, ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΣ, Studi in memoria di Mauro Cristofani, Prospettiva* (υπό δημοσίευση). Για ορισμένα από τα ειδώλια βλ. Bonanno-Aravantinos 2003 α. Για 2 ερυθρόμορφους κρατήρες της ανασκαφής ΟΣΕ βλ. Bonanno-Aravantinos 2003 β, 243, αρ. 122, 254-255, αρ. 130 και Bonanno-Aravantinos 2004.

44. Θέση 3 (εικ. 3-5)

Το 2001, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Π. Ζουλάμογλου, το οποίο βρίσκεται στη συμβολή των σύγχρονων οδών Θηβών-Μουρικίου και Θηβών-Χαλκίδας, αποκαλύφθηκε τμήμα του εκτεταμένου Βορειοανατολικού νεκροταφείου. Ανασκάφηκαν 88 τάφοι σε πυκνές συστάδες και τμήματα κλασσικού περιβόλου και βάρθρου. Από το σύνολο των ανασκαφέντων τάφων 19 (πυρές) ήταν αρχαϊκοί (ποσοστό 21,6 %), 24 κλασσικοί (ποσοστό 27,3 %) και 20 ελληνιστικοί (ποσοστό 22,7 %). Οι τάφοι της κλασσικής και ελληνιστικής περιόδου ήταν λακκοειδείς, πυρές, κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσχημοι. Είκοσι δύο ακτέριστοι τάφοι (ποσοστό 25 %) δεν ήταν δυνατόν να χρονολογηθούν, ενώ εκτός από τους τάφους ιστορικών χρόνων, αποκαλύφθηκε και μικρή ομάδα τριών εγχυτρισμών της ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου (ποσοστό 3,4 %).

Βιβλ.: Αραβαντινός 2003 (οικ. Π. Ζουλάμογλου). Κουντούρη 2003, θέση 3. Για τις μυκηναϊκές ταφές βλ. Α. Παπαδάκη, Μυκηναϊκές ταφές σε νεκροταφεία ιστορικών χρόνων στη Θήβα, *Συμπόσιο για τη Θήβα* (υπό δημοσίευση).

Το Βόρειο νεκροταφείο

45. Θέση 19 (εικ. 4)

Στην πεδιάδα, η οποία απλώνεται Β. των Θηβών και διασχίζεται από το ρέμα της Δίρκης (σημ. Χρυσορρόας), στην τοποθεσία «Καναπίτσα», 2 χλμ. από τις σιδηροδρομικές γραμμές, ένα τυχαίο εύρημα του Ι. Θρεψιάδη, το 1961, στάθηκε αφορμή για τον εντοπισμό τμήματος νεκροταφείου κλασσικών χρόνων. Το εύρημα -ο κορμός ενός μαρμάρινου λέοντος, με επιγραφή «Αστίας»- χρονολογήθηκε από τον Σ. Κουμανούδη λίγο πριν τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ., πριν την καταστροφή των Θηβών από τον Αλέξανδρο. Βρέθηκε πλησίον μεγάλου βάρθρου, κατασκευασμένου με πώρινους δόμους, επί του οποίου θα ήταν αρχικά στημένος. Γύρω από το μνημείο αποκαλύφθηκαν, το 1963, τάφοι κλασσικών χρόνων, κτερισμένοι με ερυθρόμορφα αττικά αγγεία και περισυνελέγησαν τμήματα επιτυμβίων μνημείων. Το 1966 ανασκάφηκαν 3 ακόμη τάφοι του 5^{ου} αι. π.Χ. (2 λακκοειδείς και 1 κεραμοσκεπής).

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 19, 1964 (έκδ. 1966) : Χρονικά, 200, πίν. 235 β-δ και πίν. 275 β. Σ.Ν. Κουμανούδης, Επιγραφαιά ανέκδοτοι και παρατηρήσεις εις εκδεδομένας, *ΑΔ* 21, 1966 (έκδ. 1967) : Μελέται, 145-146. Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεόνου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 234, πίν. 164 β-γ. Symeonoglou 1985, 259, θέση 59. Sabetai 2001, 33 (αρ. κατ. 31923), πίν. 21-22 και σελ. 89 (αρ. κατ. 190), πίν. 84-85. Κουντούρη 2003, θέση 19.

46. Θέση 20 (εικ. 5)

Σε απόσταση 2 χλμ. Β. των Θηβών, στην τοποθεσία «Δύο Λιθάρια» ή «Δύο Αδέλφια» της περιοχής «Καναπίτσα», στα Δ. της αγροτικής οδού, η οποία οδηγεί από τη συνοικία «Πυρί» ευθέως προς Β., στην πεδιάδα, αποκαλύφθηκαν, το 1967, τα θεμέλια ενός κτιστού τάφου «μακεδονικού τύπου». Η είσοδος του βρισκόταν επί της ανατολικής παρυφής

της αγροτικής οδού, η οποία, από τη διαμόρφωση του εδάφους, φάνηκε ότι ήταν αρχαία. Ο δρόμος του τάφου ήταν κάθετος προς τον άξονα της οδού. Το terminus postquam της κατασκευής του τάφου έδωσε ένα νόμισμα του Φιλίππου Β', το οποίο βρέθηκε στον δρόμο του, λίγο βαθύτερα της θεμελίωσής του.

Βιβλ.: Μαζωνάκη, Φαράκλας 1967, 15-19, πίν. ΙΒ-ΙΓ. Κουντούρη 2003, θέση 20.

Το Νότιο νεκροταφείο

47. Θέση 40 (εικ. 1)

Στον λόφο «Κολωνάκι», Ν. της Καδμείας, στη θέση του εκτεταμένου μυκηναϊκού νεκροταφείου, δύο εκ των θαλαμοειδών τάφων –οι τάφοι 24 και 27- επαναχρησιμοποιήθηκαν κατά την πρωτογεωμετρική περίοδο για την τοποθέτηση νεώτερης ταφής, χωρίς να προηγηθεί ανακομιδή ή παραμερισμός των παλαιότερων ταφών. Ανάμεσα, επίσης, στους μυκηναϊκούς τάφους αποκαλύφθηκαν 20 τάφοι ιστορικών χρόνων, 9 από τους οποίους ανήκαν στην κλασσική, 5 στην ελληνιστική, 1 στη ρωμαϊκή, 1 στη βυζαντινή περίοδο, ενώ 4 δεν περιείχαν κτερίσματα. Οι κλασσικοί τάφοι ήταν πυρές, κιβωτιόσχημοι λαξευμένοι στον φυσικό βράχο, ένας κεραμοσκεπής και ένας εγχυτρισμός νηπίου. Εκτός από αγγεία, ειδώλια και μικροαντικείμενα, βρέθηκαν και 3 πώρινες επιτύμβιες στήλες, από τις οποίες μία έφερε γραπτή παράσταση. Έξι από τους μυκηναϊκούς θαλαμοειδείς τάφους, επαναχρησιμοποιήθηκαν για ταφές κατά την κλασσική περίοδο. Οι ελληνιστικοί τάφοι ήταν λακκοειδείς, λαξευμένοι στον φυσικό βράχο, κεραμοσκεπείς και ένας εγχυτρισμός. Οι τελευταίοι χρονολογούνται από το β' μισό του 4^{ου} μέχρι και το α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

Βιβλ.: Κεραμόπουλλος 1917, 148, 184, 203-204, εικ. 89 και 210-252. Κουντούρη 2003, θέση 40.

48. Θέση 37 (εικ. 6)

Στα Ν. της Καδμείας, στη συνοικία του «Αγίου Νικολάου», βρέθηκε το 1911 ένας κιβωτιόσχημος τάφος ρωμαϊκών χρόνων.

Βιβλ.: Ν. Παπαδάκης. Ανασκαφαί τάφων εν Βοιωτία, *ΠΑΕ* 1911, 140-141. Κουντούρη 2003, θέση 37.

49. Θέση 42 (εικ. 5)

Στη συνοικία «Αγία Τριάδα», στα ΝΔ. της Καδμείας, βρέθηκε το 1920 επιτύμβια στήλη κλασσικών χρόνων και το 1968, στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Ν. Κοκκοντίνη, ανασκάφηκαν 2 κλασσικοί λακκοειδείς τάφοι, λαξευμένοι στον βράχο και καλυμμένοι με επίπεδες κεραμίδες.

Βιβλ.: Κεραμόπουλλος 1920, 29. Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 24, 1969 (έκδ. 1970) : Χρονικά, 177 (οικ. Ν. Κοκκοντίνη). Συμεονογλου 1985, 285, θέση 174. Κουντούρη 2003, θέση 42.

50. Θέση 35 (εικ. 4-5)

Στη συνοικία «Παλαιά Σφαγεία», στα ΝΑ. των Θηβών, στη σημερινή ανατολική περιφερειακή οδό Σοφοκλέους, στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Αλ. Τσάκωνα, ανασκάφηκε, το 1966, ένας λακκοειδής τάφος ελληνιστικών χρόνων, λαξευμένος στον φυσικό βράχο, ακτέριστος, και συγκεντρώθηκαν τμήματα θριγγομόρφων επιτυμβίων στηλών.

Βιβλ.: Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 231-232 (οικ. Αλ. Τσάκωνα). Κουντούρη 2003, θέση 35.

51. Θέση 41 (εικ. 4)

Στον λόφο «Κολωνάκι», στα Δ. της οδού Κιθαιρώνος, στα οικοπέδα ιδιοκτησίας Λ. Ασήμου, Δ. Κωνσταντινίδη και Γ. Στέφα, ανασκάφηκαν, το 1966 και το 1967, 15 λακκοειδείς τάφοι του 5^{ου} αι. π.Χ., εκ των οποίων μόνον ένας βρέθηκε ασύλητος.

Βιβλ.: Β. Φιλιππάκη-Σ. Συμεώνογλου-Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 22, 1967 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 230-231, πίν. 162 δ (οικ. Λ. Ασήμου και Δ. Κωνσταντινίδη). Ν. Φαράκλας, *ΑΔ* 23, 1968 (έκδ. 1969) : Χρονικά, 219, πίν. 165 α-γ (οικ. Γ. Στέφα). Συμεονογλου 1985, 280, θέση 150. Κουντούρη 2003, θέση 41.

52. Θέση 36 (εικ. 4)

Στη συνοικία «Παλαιά Σφαγεία», στα ΝΑ των Θηβών, Δ. της περιφερειακής οδού Σοφοκλέους, αποκαλύφθηκε το 1999, στο οικοπέδο ιδιοκτησίας Γ. Μουλκιώτη, τμήμα κλασσικού νεκροταφείου με 47 λακκοειδείς και κεραμοσκεπείς τάφους.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 36 (οικ. Γ. Μουλκιώτη).

53. Θέση 43 (εικ. 5)

Στον λόφο «Κολωνάκι», στα Α. της οδού Κιθαιρώνος, κατά τις εργασίες τοποθέτησης δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης το 2000, αποκαλύφθηκαν 3 ελληνιστικοί τάφοι, λαξευμένοι στον φυσικό βράχο.

Βιβλ.: Κουντούρη 2003, θέση 43.

Τα Περιφερειακά νεκροταφεία

54. Θέση 48 (εικ. 3-5)

Στα ΝΑ. των Θηβών, στον δρόμο, ο οποίος από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα οδηγεί στις Πλαταιές, αποκαλύφθηκαν το 1911, από τον Ν. Παπαδάκη, 16 τάφοι αρχαϊκών, κλασσικών χρόνων και πρώιμων ελληνιστικών χρόνων.

Βιβλ.: Ν. Παπαδάκης, Ανασκαφαί τάφων εν Βοιωτία, *ΠΑΕ* 1911, 140-141.

55. Θέση 61 (εικ. 8)

Στην τοποθεσία «Μορεόκαμπος» (σημ. Προβατάρι), κοντά στο Καβίρειο, στα ΒΔ. των Θηβών, στο 8^ο χλμ. της παλαιάς εθνικής οδού Θηβών-Λιβαδειάς, περισυνελέγησαν, το 1965, τμήματα επιτουμβίων στηλών κλασσικών χρόνων και ανασκάφηκαν, το 1994, 50 τάφοι, αρχαϊκών και κλασσικών χρόνων. Το νεκροταφείο ανήκε σε οικισμό, η θέση του οποίου τοποθετείται στη λοφοσειρά που εκτείνεται στα Ν.

Βιβλ.: Ε. Τουλούπα, *ΑΔ* 21, 1966 (έκδ. 1968) : Χρονικά, 202. Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 49, 1994 (έκδ. 1999) : Χρονικά, 284-285, σχ. 9. Αραβαντινός 2003.

56. Θέση 56 (εικ. 1)

Το 1973, στη συνοικία «Τάχι» (αρχ. Ποτινιές), 3 χλμ. ΝΔ. των Θηβών, στον αγρό ιδιοκτησίας Σ. Λαλιώτου, μετά από καταστροφή αρχαίων κατά την άροση, έγινε ανασκαφική έρευνα και περισυνελέγη μεγάλη ποσότητα κεραμικής, η μελέτη της οποίας απέδειξε την ταφική χρήση του χώρου από την πρωτογεωμετρική μέχρι και την πρώιμη ελληνοιστική περίοδο.

Βιβλ.: Ανδρειωμένου 1980, 292-294, πίν. 127-129, εικ. 1. Andreiomenou 1989, 257 κ.ε.

57. Θέση 60 (εικ. 7)

Στην τοποθεσία «Αγία Ελεούσα Πυρίου», σε απόσταση 12 χλμ. ΒΔ. των Θηβών, στα Β. της νέας εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας, στον αγρό ιδιοκτησίας Κουτσοβασίλη, ανασκάφηκαν, το 1976, 43 τάφοι, οι οποίοι χρονολογούνται από την υστερογεωμετρική περίοδο μέχρι και τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. Από αυτούς οι 7 ήταν υστερογεωμετρικοί (εγγυτρισμοί νηπίων σε αμφορείς και λακκοειδείς τάφοι ενηλίκων με λίθινες καλυπτήριες), οι 28 ήταν αρχαϊκοί –από τις αρχές του 7^{ου} μέχρι και το γ' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.- (εγγυτρισμοί, πυρές και λακκοειδείς) και οι 10 κλασσικοί –από το β' μισό του 5^{ου} μέχρι και το α' μισό του 4^{ου} αι. π.Χ.- (κεραμοσκεπείς και λακκοειδείς).

Βιβλ.: Α. Ανδρειωμένου, *ΑΔ* 31, 1976 (έκδ. 1984) : Χρονικά, 119-120, πίν. 91 (αγρός Κουτσοβασίλη). Ανδρειωμένου 1995, 139-244.

58. Θέση 45 (εικ. 2-3)

Στη συνοικία «Τάχι» (αρχ. Ποτινιές), 3 χλμ. ΝΔ. των Θηβών, στον χώρο ανέγερσης εργατικών κατοικιών, αποκαλύφθηκε, από το 1993 μέχρι το 1997, νεκροταφείο υστερογεωμετρικών και πρώιμων αρχαϊκών χρόνων. Ανασκάφηκαν 73 πλούσια κτερισμένοι λακκοειδείς και κιβωτιόσχημοι τάφοι και εγγυτρισμοί νηπίων, διατεταγμένοι σε συστάδες. Κοντά σ' αυτούς βρέθηκαν, επίσης, ένα μικρό σύνολο μυκηναϊκών λακκοειδών τάφων, μία θυσία ζώου και ένα βαθύ φρέαρ με πλήθος αγγείων της ύστερης γεωμετρικής και πρώιμης αρχαϊκής περιόδου. Τα ευρήματα του φρέατος συσχετίστηκαν με τις μυκηναϊκές ταφές και

ερμηνεύτηκαν ως αποδοθείσες τιμές και προσφορές των Ποτνιέων προς τους προγόνους τους, όταν, κατά τη χρήση του υστερογεωμετρικού νεκροταφείου, αποκαλύφθηκαν τυχαία στον ίδιο χώρο οι προγενέστερες ταφές.

Βιβλ.: Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 48, 1993 (έκδ. 1998) : Χρονικά, 169-170. Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 49, 1994 (έκδ. 1999) : Χρονικά, 269-271. Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 50, 1995 (έκδ. 2000) : Χρονικά, 295-296. Β. Αραβαντινός, *ΑΔ* 52, 1997 (έκδ. 2002) : Χρονικά, 370 (ανασκαφή ΟΕΚ). Παπαδάκη 2000, 357-369. Κουντούρη 2003, θέση 45.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 1-2

1. Χρονολογική και τυπολογική κατάταξη 238 τάφων του Βορειοανατολικού νεκροταφείου από τις ανασκαφές ΟΣΕ, οικ. Τσάλλα, οικ. Αικατερίνη και «Γέφυρα Μπασιάκου»

Οι τάφοι που σημειώνονται με έντονα γράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά στον κατάλογο του κεφαλαίου V.

Τέλη 4^{ου} αι. π.Χ.

Κεραμοσκεπείς

1. T. B12	ανασκαφή ΟΣΕ	175, 290, 300
2. T. B104	»	175, 290, 300
3. T. B143	»	175, 240, 242, 300
4. T. B253	»	175, 290, 300
5. T. N24	»	175, 300
6. T. N27	»	167, 290, 300
7. T. N52 α (επαναχρησιμοποίηση κιβωτιόσημου τάφου, προϋπάρχοντος από το α' μισό του 4 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	169, 247, 290, 300
8. T. N63	»	175, 290, 300
9. T. N101	»	175, 290, 300
10. T. N173	»	175, 290, 300
11. T. N402 (παιδικός)	»	166, 208, 211, 234, 242, 307
12. T. N434	»	175, 298

Κιβωτιόσημοι

1. T. N20	ανασκαφή ΟΣΕ	98, 203, 209, 214, 229, 231, 234, 242, 250, 254, 259
2. T. N105	»	175, 298
3. T. N201	»	175, 298, 310, 315
4. T. N295	»	168, 175, 250, 298, 311, 315

Πυρές

1. T. B42	ανασκαφή ΟΣΕ	175, 298
-----------	--------------	----------

Α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.

Κεραμοσκεπείς

1. T. B4 (παιδικός)	ανασκαφή ΟΣΕ	171, 248
2. T. B33	»	181, 207, 237, 262

3. T. B44	»	180, 188
4. T. B88	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	181
5. T. B91	»	181
6. T. B145	»	181
7. T. B146	»	181
8. T. B150	»	181
9. T. B156		184, 187, 188, 210, 211
10. T. B162	»	181, 207
11. T. B185	»	181
12. T. B188	»	182, 204
13. T. B209	»	182
14. T. N12	»	203, 211
15. T. N22	»	181, 187, 223, 239, 242
16. T. N37	»	203
17. T. N39	»	190, 191, 237, 240, 262
18. T. N75	»	215, 220, 240
19. T. N118	»	182
20. T. N113	»	109, 185, 219, 221, 233, 234, 235, 236, 240, 248, 258
21. T. N205	»	180, 204
22. T. N208 (παιδικός)	»	171, 186, 248
23. T. N225	»	116, 189, 211, 216, 220, 223, 240
24. T. N255	»	182
25. T. N396	»	188
26. T. N465	»	185, 186
27. T. N507	»	182, 211
28. T. N515	»	182, 235, 236
29. T. N541	»	229, 237, 254, 262
30. T. N569	»	215, 223, 240, 248
31. T. 45	<i>ανασκαφή οικ. Τσάλλα</i>	181, 185, 211
32. T. 80	»	188
33. T. 123 (παιδικός)	»	155, 171, 207, 216, 230, 231, 248
34. T. 175	»	182, 189, 210

Κιβωτιόσχημοι

1. T. B14	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	181, 186, 187, 188
2. T. B48 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' και στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	88κ.ε., 186, 197, 199, 206, 214, 215, 227, 250, 265, 269, 270, 271
3. T. B66	»	181, 200
4. T. B94 (σύγχρονες πολλαπλές ταφές)	»	81, 181, 188, 208, 223, 237, 240, 254, 262, 263
5. T. B151 (σύγχρονες πολλαπλές ταφές)	»	254
6. T. B158 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	84, 183, 193, 194, 197, 198, 202, 223, 224, 248, 255, 256,

7. T. B168	ανασκαφή ΟΣΕ	261
8. T. B174	»	89, 181, 200, 64 96, 181, 188, 207, 213, 217, 223, 233, 235, 236
9. T. B192 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	100, 193, 197, 200, 209, 217, 255, 256
10. T. N51	»	182, 211, 235
11. T. N392	»	182, 204, 210, 235
12. T. 119	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	230, 231, 232, 248
13. T. 14	ανασκ. «Γέφ. Μπασιάκου»	171, 184
14. T. 24	»	181, 210
15. T. 10	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	181, 213, 235, 236
16. T. 11 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	173, 186, 195, 172, 214, 215, 237, 240, 255, 256, 262

Πορές

1. T. B5	ανασκαφή ΟΣΕ	66, 181, 214, 224, 229, 239, 242, 248
2. T. B6	»	181, 211, 219, 240
3. T. B80	»	181, 295
4. T. N216	»	210, 219

Λακκοειδείς

1. T. N103	ανασκαφή ΟΣΕ	
2. T. 76	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229
3. T. 4	ανασκαφή οικ. Αικατερίνη	210

Ταφικά αγγεία

1. T. B260	ανασκαφή ΟΣΕ	175, 219, 220, 240, 248, 253, 254
2. T. B261	»	175, 208, 240, 248, 253

Θήκη

1. T. N211	ανασκαφή ΟΣΕ	175, 226, 227, 233, 234, 240, 248, 253, 254
------------	--------------	---

Β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.

Κεραμοσκεπείς

1. T. B133 (παιδικός)	ανασκαφή ΟΣΕ	249
2. T. B152	»	

3. T. N93 (παιδικός)	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	120,185,199, 106, 171, 185, 187, 207, 208,211, 214, 218, 236, 239, 240, 242, 249, 253, 272
4. T. N104	»	
5. T. N139	»	203
6. T. N184	»	
7. T. N202 (παιδικός)	»	211
8. T. N204	»	
9. T. N224	»	186, 201
10. T. N414	»	
11. T. 57	<i>ανασκαφή οικ. Τσάλλα</i>	
12. T. 82	»	
13. T. 103	»	186
14. T. 117	»	
15. T. 171	»	186, 211, 216
16. T. 174	»	216, 240
17. T. 9 (παιδικός)	<i>αν. οικ. Αικατερίνη</i>	171, 201

Κιβωτιόσχημοι

1. T. B15	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	172
2. T. B90 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)		76, 172, 184, 193, 194, 197, 199, 200, 203, 211, 212, 216, 224, 234, 241, 255, 256
3. T. N120 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	111, 183, 196, 197, 209, 211, 213, 216, 235, 236, 241, 255, 256
4. T. 26 α (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' και στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	130, 133, 173, 175, 183, 198, 211, 216, 225, 226, 227, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 250, 251, 254, 255, 256, 257, 259, 262
5. T. 32	»	171, 182, 201, 210
6. T. 33 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	171, 183, 201, 235, 237, 255, 256, 263
7. T. 104 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	146, 174, 183, 230, 231, 234, 249, 255, 256, 257, 260
8. T. 1	<i>αν. οικ. Αικατερίνη</i>	171, 213

Λακκοειδείς

1. T. B26	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	203
-----------	---------------------	-----

2. T. B154	»	
3. T. N154	ανασκαφή ΟΣΕ	201
4. T. N228	»	207
5. T. N421	»	219, 221, 241
6. T. N536	»	201, 220, 240

Πυρές

1. T. B11	ανασκαφή ΟΣΕ	182, 188, 189, 201
2. T. N73	»	
3. T. N209	»	
4. T. 98	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	

Α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

Κεραμοσκεπείς

1. T. B36	ανασκαφή ΟΣΕ	182, 194, 197, 211
2. T. B39	»	183
3. T. B40	»	211, 236
4. T. B50	»	189
5. T. B49	»	182, 190
6. T. B56 (παιδικός)	»	171, 183, 201
7. T. B61 (παιδικός)	»	171, 183, 201
8. T. B72 (σύγχρονες πολλαπλές ταφές)	»	189, 201, 203, 234, 255
9. T. B89	»	
10. T. B114 (παιδικός)	»	171, 193, 194, 195, 197, 199, 202
11. T. B147	»	183, 189, 211, 235
12. T. B148	»	182, 189, 201, 211, 212 225,226
13. T. B149	»	182, 201, 209
14. T. B169	»	185, 196, 197, 199, 211
15. T. B177	»	182, 202
16. T. N133	»	182, 203
17. T. N134	»	189, 202, 211
18. T. N215	»	183
19. T. N221	»	183, 193, 194, 197, 198, 211, 241
20. T. N256 (παιδικός)	»	171, 194, 197, 207, 250
21. T. N260	»	183, 195, 197, 199, 211, 217
22. T. N285	»	183, 202
23. T. N292	»	182, 184
24. T. N307	»	182, 203, 235
25. T. N308	»	183, 194, 197, 199, 203, 211, 216, 241
26. T. N316	»	182, 224
27. T. N322 (παιδικός)	»	171, 190

28. T. N395	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	183, 193, 197, 199, 217
29. T. N400	»	118, 183, 184, 189, 202, 211, 212, 216, 217, 224, 241, 261
30. T. N416	»	183, 189, 204, 209, 211
31. T. N426	»	183, 201, 236
32. T. N442	»	189, 195, 197
33. T. N451	»	202, 207, 224
34. T. N480	»	183, 190, 202, 224, 236, 250, 259
35. T. N481	»	183, 203, 250
36. T. N487	»	183, 189
37. T. N490	»	122, 183, 189, 198, 211, 215, 217, 241
38. T. N500	»	201, 207
39. T. N508	»	
40. T. 28 (παιδικός)	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	171, 183, 190, 191, 197, 202, 203, 211, 216, 225, 226, 230, 231, 232, 241, 250
41. T. 29	»	211, 249
42. T. 112	»	183
43. T. 113	»	183, 196, 199, 202, 204, 206, 209, 211, 218, 220, 240, 241, 242
44. T. 115	»	182, 183, 196, 197, 199, 202, 211
45. T. 116	»	183

Κιβωτιόσχημοι

1. T. B48 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 3 ^{ου} αι. π. Χ.)	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	72κ.ε., 172, 182, 183, 185, 192, 200, 201, 213, 236, 251, 255, 256, 257
2. T. B51	»	182, 185, 214, 236, 241
3. T. B77	»	182, 201
4. T. B90 (χρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	92κ.ε., 186, 199, 207, 208, 209, 211 213, 214, 217, 226 230, 238, 248, 255 269, 270
5. T. B158 (επαναχρησιμοποίηση τάφου από το α' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	76, 183, 184, 193, 194, 197, 199, 200, 203, 211, 212, 216, 224, 234, 241, 255, 256
6. T. B163	»	183, 211, 250

7. T. B190	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	171, 183, 201, 211, 236, 250
8. T. B192 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	100, 193, 197, 200, 209, 217, 255, 256
9. T. N49 (χρησιμοποίηση τάφου δύο φορές στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	104, 122, 172, 194, 197, 201, 211, 235, 256, 257, 258
10. T. N59 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 5 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	172, 173, 174, 252
11. T. N120 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.) 209, 213, 216, 235, 236, 241, 255, 256	»	111, 196, 197,
12. T. N219	»	183, 237, 262
13. T. N306		173, 183, 184, 249
14. T. N312 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	173, 257
15. T. N359	»	172, 183, 211
16. T. N469 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	172, 182, 183, 206, 207, 209, 257
17. T. N482 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	197,200,206,216 225,255,271
18. T. 26 α (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος <i>ανασκαφή οικ. Τσάλλα</i> από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	133, 173, 175, 183, 198, 211, 216, 225, 226, 227, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 250, 254, 255, 256, 257, 259, 262
19. T. 26 β (χρησιμοποίηση τάφου δύο φορές στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	130, 133, 173, 182, 183, 203, 216, 218, 233, 235, 236, 237, 241, 256, 257, 262, 263
20. T. 27 (χρησιμοποίηση τάφου δύο φορές στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	182, 183, 204, 241, 244, 256, 257, 258 271,272
21. T. 33 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	171, 183, 201, 235, 237, 255, 256, 263
22. T. 40 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στον 1 ^ο αι. π.Χ.)	»	171, 183, 189, 211, 212, 233, 236, 260, 263
23. T. 168	»	183
24. T. 3 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στο β' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Αικατερίνη</i>	171,216, 241, 257

25. T. 11 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Αικατερίνη</i>	172, 181, 214, 215, 237, 240, 255, 256, 262
26. T. Z (χρησιμοποίηση τάφου δύο φορές στο α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. «Γέφ. Μπασιάκου»</i>	182, 189, 195, 197, 198, 203, 209, 230, 231, 232, 250, 256, 257, 258, 261

Λακκοειδείς

1. T. B27	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	183, 196, 211, 235
2. T. B38	»	182
3. T. B41	»	58, 67, 183, 194, 197, 198, 215, 228, 229, 235, 236, 237, 243, 254, 259, 262, 273
4. T. B43	»	58, 70, 183, 193, 197, 211, 227, 228, 243, 254, 262, 273
5. T. B54	»	183
6. T. B57	»	182, 211
7. T. B58	»	
8. T. B157	»	182, 186, 201
9. T. B167	»	183
10. T. B172	»	204, 205, 221, 251, 276
11. T. B181	»	183, 195, 197, 198, 206, 211, 241
12. T. B204	»	182
13. T. N119	»	182
14. T. N167	»	182, 183, 195, 211
15. T. N170	»	183, 190, 191, 211
16. T. N177	»	183
17. T. N189	»	182, 204, 250
18. T. N190	»	183
19. T. N326	»	183
20. T. N344	»	183
21. T. N418	»	183, 216, 217, 241
22. T. 34	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	124, 183, 209
23. T. 43	»	183

Λάρνακα Λίθινη

1. T. N212	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	175, 183, 254
------------	---------------------	---------------

Β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

Κεραμοσκεπείς

1. Τ. Β7 (παιδικός)	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	171, 197, 198, 225
2. Τ. Β17 (παιδικός)	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	171, 183, 197, 198, 225
3. Τ. Β23	»	183, 198
4. Τ. Β28	»	225
5. Τ. Β32	»	183, 197
6. Τ. Β55	»	182, 225, 226
7. Τ. Ν106	»	192, 235
8. Τ. Ν431 (παιδικός)	»	171
9. Τ. Ν473 (παιδικός)	»	171, 182, 183, 207, 241
10. Τ. Ν517	»	183, 185, 197, 211
11. Τ. 28	<i>αν. «Γέφ. Μπασιάκου</i>	183, 190, 191, 197, 202, 203, 211, 216, 225, 226, 230, 231, 232, 241, 250

Κιβωτιόσχημοι

1. Τ. Β48 (γ' επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	72, 172, 182, 183, 190, 191, 197, 202, 203, 211, 216, 225, 226, 230, 231, 232, 241, 250
2. Τ. Β271	»	183
3. Τ. Ν86 (επαναχρησιμοποίηση τάφου στον 1 ^ο αι. π.Χ.)	»	172, 183, 236
4. Τ. Ν100	»	172, 182, 183, 200, 241, 260
5. Τ. Ν191	»	206
6. Τ. Ν223	»	182, 183, 225
7. Τ. Ν300	»	171, 182, 183, 200, 241
8. Τ. Ν312 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	173, 257
9. Τ. Ν469 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.).	»	172, 182, 183, 206, 207, 209, 257
10. Τ. Ν476	»	183, 260
11. Τ. Ν482 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	183, 186, 192, 202, 211, 241, 257
12. Τ. 25	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	183, 211, 234, 260, 262
13. Τ. 26 α (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	»	133, 173, 175, 183, 198, 211, 216, 226, 227, 233, 234, 235, 236, 237, 241, 250, 251, 254, 255, 256, 257, 259, 262
14. Τ. 104 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το β' μισό του 3 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Τσάλλα</i>	1146, 174, 183, 210, 230, 231, 234, 249, 255, 256, 257, 260
15. Τ. 3 (επαναχρησιμοποίηση τάφου προϋπάρχοντος από το α' μισό του 2 ^{ου} αι. π.Χ.)	<i>αν. οικ. Αικατερίνη</i>	171, 216, 241, 257

Λακκοειδείς

1. T. B20	<i>ανασκαφή ΟΣΕ</i>	182, 183, 188, 190, 192
2. T. B52	»	182, 183, 234, 235, 237, 260, 262
3. T. B153	»	192
4. T. B164	»	183, 197, 201, 202, 217
5. T. B171	»	91, 183, 197, 202, 225, 233, 234, 236, 237, 254, 262
6. T. B176	»	183, 198, 211
7. T. N57	»	183, 197, 211
8. T. N76	»	183
9. T. N79	»	183, 251
10. T. N144	»	205
11. T. N146	»	174, 205
12. T. N162	»	183, 198, 225, 226
13. T. N214	»	183
14. T. N293	»	183, 190, 197, 209
15. T. N299	»	183, 211
16. T. N302	»	183, 197, 225, 251
17. T. N501	»	126, 183, 197, 211, 212, 214, 225, 235, 241, 254
18. T. N505	»	174, 183
19. T. N520	»	183
20. T. N535	»	183

2. Κτερίσματα κατά είδη και κατά τάφους

ΚΕΡΑΜΙΚΗ

Τα αγγεία που σημειώνονται με έντονα γράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά στον κατάλογο του κεφαλαίου IV.

Μυροδοχεία

Τέλη 4^{ου} αι. π.Χ.

T. B12 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	175
T. B42 (A1-A2)	»	175
T. B104 (A1)	»	175
T. B253 (A1)	»	180
T. N24 (A1)	»	175
T. N27 (A1)	»	175
T. N52 α (A1)	»	175
T. N63 (A1)	»	175
T. N101 (A1)	»	175
T. N105 (A1)	»	175
T. N173 (A1)	»	175
T. N201 (A1)	»	175
T. N295 (A1)	»	175
T. N434 (A1)	»	175

Α' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.

T. B5 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	175
T. B6 (A1)	»	176
T. B14 (A1, A4)	»	176
T. B33 (A2)	»	176
T. B44 (A1-A2)	»	179
T. B66 (A1)	»	175
T. B80 (A1)	»	176
T. B88 (A1)	»	176
T. B91 (A1)	»	176
T. B94 (A4-A7, A9-A15)	»	300
T. B143 (A2)	»	175
T. B145 (A1-A2)	»	176
T. B146 (A1-A2)	»	176
T. B150 (A1)	»	176
T. B158 (A2, A6)	»	175
T. B162 (A1)	»	181
T. B168 (A9)	»	181
T. B174 (A12-A17)	»	181
T. B261 (A2)	»	181
T. B185 (A1)	»	181
T. B188 (A2)	»	181
T. B209 (A1-A2)	»	181
T. N22 (A2)	»	180
T. N51 (A1, A3)	»	181
T. N118 (A1)	»	181
T. N205 (A2)	»	179
T. N255 (A1)	»	181
T. N392 (A4-A6)	»	181
T. N507 (A2-A4)	»	181
T. N515 (A1)	»	181

T. 45 (A244)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	181
T. 175 (A1)	»	182
T. 10 (BE 21017-21018)	ανασκαφή οικ. Αικατερίνη	181
T. 11 (BE 21030-21033)	»	181
T. 24 (BE 39950-39951)	ανασκ. «Γέφ. Μπασιάκου»	181

Β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.

T. B11 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	182
T. B15 (A1-A4)	»	182
T. B26 (A2)	»	182
T. B85 (A1-A2)	»	182
T. B90 (A5-A8)	»	182
T. B133 (A1)	»	182
T. B152 (A1-A2)	»	182
T. B154 (A1)	»	182
T. B172 (A3)	»	182
T. N73 (A1-A4)	»	182
T. N93 (A9)	»	182
T. N104 (A1)	»	182
T. N139 (A2)	»	182
T. N184 (A1)	»	182
T. N154 (A1-A3)	»	182
T. N202 (A2)	»	182
T. N204 (A1)	»	182
T. N209 (A1-A4)	»	182
T. N224 (A2)	»	182
T. N228 (A2)	»	182
T. N414 (A1)	»	182
T. N442 (A3)	»	182
T. 32 (A520)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	182
T. 33 (A128-A129, A145)	»	182
T. 37 (A242)	»	182
T. 85 (A466)	»	182
T. 98 (A509)	»	182
T. 104 (A595)	»	182
T. 1 (BE 25881, BE 25883-25888)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	182
T. 9 (BE 21023)	»	182

Α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. B27 (A1-A3, A6)	ανασκαφή ΟΣΕ	183
T. B36 (A6)	»	182
T. B38 (A1-A2)	»	182
T. B39 (A2-A8)	»	183
T. B41 (A1-A2)	»	183
T. B43 (A3-A4, A6-A8)	»	183
T. B48 (A1-A2, A16)	»	182
T. B49 (A2)	»	182
T. B51 (A3-A19)	»	182
T. B53 (A1-A5, A7-A15, A17)	»	183
T. B54 (A1-A7)	»	183
T. B56 (A3)	»	183
T. B57 (A2-A6)	»	183
T. B58 (A1-A2)	»	183
T. B61 (A2-A3)	»	182
T. B77 (A1-A2)	»	183
T. B90 (A9-A12)	»	183
T. B147 (A6-A8)	»	183

T. B148 (A3, A5-A6)	ανασκαφή ΟΣΕ	182
T. B149 (A2-A3, A5-A6)	»	182
T. B157 (A2-A3)	»	182
T. B158 (A8-A14, A16-A18)	»	183
T. B163 (A2-A6, A9-A20)	»	183
T. B167 (A1-A2)	»	183
T. B177 (A2)	»	182
T. B181 (A2-A10)	»	183
T. B190 (A2-A3, A5-A9)	»	183
T. B204 (A1)	»	182
T. N119 (A1-A19)	»	182
T. N120 (A1, A3-A5, A9, A11, A13-A14)	»	183
T. N133 (A1-A2)	»	182, 183
T. N167 (A1, A5-A16)	»	183
T. N170 (A3-A5)	»	183
T. N177 (A1)	»	182
T. N189 (A1, A3)	»	183
T. N190 (A1)	»	183
T. N212 (A1-A5)	»	183
T. N215 (A2)	»	183
T. N219 (A2-A3)	»	183
T. N221 (A3-A8)	»	183
T. N260 (A2-A5)	»	183
T. N285 (A1-A4)	»	183
T. N292 (A1)	»	183
T. N306 (A1-A3, A5-A6)	»	183
T. N307 (A2-A4)	»	182
T. N308 (A2, A7, A9-A11, A13-A14)	»	183
T. N316 (A1-A2)	»	177
T. N322 (A2-A7)	»	178
T. N326 (A1-A12)	»	178
T. N344 (A1-A2)	»	178
T. N359 (A1-A3)	»	178
T. N395 (A1-A6, A8-A9)	»	178
T. N400 (A5, A12-A14)	»	178
T. N416 (A4)	»	178
T. N418 (A1-A3)	»	178
T. N426 (A2-A5)	»	178
T. N469 (A1-A3, A6-A10)	»	178
T. N480 (A6-A7)	»	178
T. N481 (A1-A3)	»	178
T. N482 (A3-A14)	»	178
T. N487 (A4, A6-A7)	»	178
T. N490 (A4, A7-A8, A10-A13)	»	178
T. 26 α (A105)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	178
T. 26 β (A116-A126, A771: αρχές 2^{ου} αι. π.Χ.) (A114, A731-A737, A759-A762, A764-A768, A770, A772, A774-A772, BE 36948, BE 36952, BE 37029, BE 37035 : μέσα 2^{ου} αι. π.Χ.)	»	178
T. 27 (A87-A90) (A78, A92-A93, A95)	»	178
T. 28 (A84, A86)	»	178
T. 33 (A127, A174, A185)	»	178
T. 34 (A133-A134, A137-A141)	»	178
T. 40 (A189-A203, A205-A219, A222-A224)	»	140
T. 43 (A240)	»	183
T. 112 (BE 36163)	»	178
T. 113 (A658-A662)	»	175
T. 115 (A683-A685)	»	175
T. 116 (A686-A687)	»	175
T. 168 (A1-A2)	»	176

T. Z (BE 39963-BE39966)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	158
T. 3 (BE 25854-BE 25878)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	153
T. 11 (BE 21037-BE 21042, BE 21029)	»	176

Β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. B17 (A1-A3)	ανασκαφή ΟΣΕ	178
T. B20 (A1)	»	187
T. B23 (A1-A2)	»	178
T. B32 (A1-A4)	»	178
T. B48 (A7-A13, A15)	»	180
T. B52 (A1-A77)	»	178
T. B55 (A2)	»	177
T. B164 (A2-A5, A7-A8, A10)	»	178
T. B171 (A3-A10, A12-A13, A15-A24)	»	178
T. B176 (A1-A2, A5-A12)	»	178
T. B271 (A1,A3)	»	178
T. N57 (A1-A2)	»	178
T. N76 (A3-A15)	»	178
T. N79 (A1-A11)	»	178
T. N86 (A1-A16)	»	178
T. N100 (A1-A21, A23-A54)	»	178
T. N162 (A1)	»	178
T. N214 (A1)	»	178
T. N223 (A1-A3)	»	178
T. N293 (A4-A8)	»	178
T. N299 (A4-A11)	»	178
T. N302 (A3-A14, A16-A19, A21-A35, A38)	»	178
T. N300 (A1-A19)	»	178
T. N473 (A1, A3)	»	178
T. N476 (A1-A73)	»	178
T. N501 (A7)	»	178
T. N505 (A1)	»	178
T. N517 (A5)	»	178
T. N520 (A1)	»	178
T. N535 (A1-A2)	»	178
T. 25 (A146, A148-A184)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	206
T. 26 α (A106-A107, A109)	»	178
T. 104 (A534-A594, A596-A613)	»	143, 144
T. 28 (BE 39976-BE 39977)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	164

Ληκύθια

T. B90 (A11)	ανασκαφή ΟΣΕ	179
T. B156 (A1)	»	179
T. N292 (A2)	»	179
T. N306 (A4)	»	179
T. N400 (A4)	»	179
T. N569 (A1-A3)	»	179
T. 14 (BE 39946-BE 39949)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	179

Αμφορίσκοι

T. B51 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	180
T. B53 (A18)	»	180
T. B169 (A2)	»	180
T. N93 (A8)	»	180
T. N113 (A9)	»	180
T. N465 (A2)	»	180

T. N482 (A9)	ανασκαφή ΟΣΕ	181
T. N517 (A3-A4)	»	304
T. 45 (A245)	ανασκ. οικ. Τσάλλα	180

Κύπελλα καθαρόσχημα

T. B14 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	181
T. B157 (A1)	»	181
T. N208 (A1)	»	181
T. N224 (A3)	»	181
T. N465 (A1)	»	181
T. 103 (A530)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	181
T. 171 (A2, A3)	»	181

Κάνθαροι βοιωτικοί

T. N22 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	182
T. N93 (A7)	»	182

Κύλικες μελαμβαφείς ή με εγχάρακτες επιγραφές

T. B11 (A3)	ανασκαφή ΟΣΕ	184
T. B20 (A3)	»	185
T. B72 (A1)	»	184
T. B147 (A5)	»	184
T. B148 (A1)	»	184
T. N134 (A5)	»	184
T. N225 (A9)	»	184
T. N293 (A1)	»	185
T. N400 (A11)	»	184
T. N416 (A2)	»	184
T. N487 (A2)	»	184
T. N490 (A1)	»	184
T. 40 (A187)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	184
T. 175 (A2)	»	184
T. Z (BE 39961)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	184

Κωνικές φιάλες στον τύπο των «μαστών»

T. N170 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	186
T. 28 (BE 39974)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	186

Ημισφαιρικοί σκύφοι με βάση

T. B20 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	187
T. B48 (A14)	»	187
T. B153 (A1)	»	187
T. N106 (A1)	»	187
T. N482 (A15)	»	187

Ανάγλυφοι σκύφοι

T. B7 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	193
T. B23 (A3)	»	193
T. B27 (A4)	»	191
T. B32 (A5)	»	192
T. B36 (A2)	»	189
T. B41 (A8)	»	189
T. B43 (A1)	»	178

T. B90 (A13)	ανασκαφή ΟΣΕ	194
T. B114 (A1, A2)	»	194
T. B158 (A3, A15)	»	192
T. B164 (A11)	»	192
T. B169 (A3)	»	194
T. B171 (A2)	»	192
T. B176 (A4)	»	193
T. B181 (A12)	»	193
T. B192 (A6)	»	188
T. N49 (A5)	»	189
T. N57 (A6)	»	192
T. N120 (A15)	»	191
T. N162 (A3)	»	193
T. N167 (A17)	»	190
T. N221 (A2)	»	193
T. N256 (A3)	»	189
T. N260 (A7)	»	194
T. N293 (A3)	»	192
T. N302 (A38)	»	305
T. N308 (A3, A12)	»	305
T. N395 (A7)	»	194
T. N442 (A2)	»	190
T. N490 (A16)	»	193
T. N501 (A1)	»	192
T. N517 (A1)	»	192
T. 26 α (A104)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	193
T. 113 (A649)	»	194
T. 115 (A681)	»	194
T. Z (BE 39960)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	193
T. 28 (BE 39973)	»	192

Οξυπύθμενοι αμφορείς

T. B48 (A3-A4, A17)	ανασκαφή ΟΣΕ	195, 196
T. B66 (A2)	»	305
T. B90 (A3)	»	305
T. B168 (A1-A2, A4-A8)	»	305
T. B192 (A2)	»	305
T. N100 (A22)	»	305
T. N300 (A6)	»	305

Άβαφοι αμφορείς

Β' μισό 3^{ου} αι. π.Χ.

T. B11 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	196, 305
T. N154 (A4)	»	196, 305
T. N224 (A1)	»	196, 305
T. N536 (A2)	»	196, 305
T. 32 (A503)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	196, 305
T. 9 (BE 21020)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	196, 305

Α' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. B48 (A5)	ανασκαφή ΟΣΕ	196, 305
T. B53 (A6)	»	196, 305
T. B56 (A2)	»	196, 305
T. B61 (A1)	»	196, 305
T. B72 (A5)	»	196, 305
T. B77 (A3)	»	196, 305
T. B114 (A3)	»	197, 305

T. B148 (A4)	ανασκαφή ΟΣΕ	196, 306
T. B149 (A1)	»	196, 306
T. B157 (A4)	»	196, 306
T. B177 (A1)	»	197, 306
T. B190 (A1)	»	196, 306
T. N49 (A1, A4)	»	196, 306
T. N134 (A1)	»	197, 306
T. N285 (A5)	»	197, 306
T. N426 (A1)	»	196, 306
T. N482 (A2)	»	197, 306
T. N500 (A1)	»	196, 306
T. 28 (A83)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	197, 306
T. 33 (A142)	»	196, 306
T. 113 (A652)	»	197, 306
T. 115 (A680)	»	197, 306

B' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. B164 (A9)	ανασκαφή ΟΣΕ	197, 306
T. B171 (A1)	»	197, 306

Οινοχόες

3^{ος} αι. π.Χ.

T. B26 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	198, 306
T. B133 (A2)	»	198, 306
T. B188 (A1)	»	198, 306
T. N12 (A2)	»	198, 306
T. N37 (A1)	»	198, 306
T. N139 (A1)	»	198, 306
T. N205 (A1)	»	199, 306
T. N392 (A3)	»	198, 306

2^{ος} αι. π.Χ.

T. B72 (A3)	ανασκαφή ΟΣΕ	198, 306
T. B90 (A2)	»	198, 306
T. N133 (A3)	»	198, 306
T. N144 (A1)	»	306
T. N146 (A1)	»	200, 306
T. N189 (A2)	»	198, 306
T. N307 (A1)	»	198, 306
T. N308 (A5)	»	198, 306
T. N416 (A1)	»	199, 306
T. N481 (A4)	»	199, 306
T. 26 β (A112)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	131, 306
T. 27 (A91)	»	131, 199, 306
T. 113 (A657)	»	144, 198, 306
T. Z (BE 39958)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	158, 160, 198
T. 28 (BE 39968)	»	162, 198

Άβαφες λάγνοι

Τέλη 3^{ου} αι. π.Χ.

T. 32 (A502)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	177, 306
--------------	----------------------	----------

A' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. B39 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	306
T. B50 (A1)	»	205

T. B147 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	307
T. B172 (A1, A2)	»	202
T. N120 (A8)	»	307
T. N215 (A1)	»	307
T. N487 (A1)	»	307
T. 33 (A143)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	135

Β' μισό 2^{ου} αι. π.Χ.

T. N191 (A3)	ανασκαφή ΟΣΕ	201
T. N469 (A4)	»	201

Ασκοί

T. B181 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	201
T. 113 (A648)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	201

Αρυτήρες

T. B33 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	202
T. B162 (A2)	»	202
T. B172 (A4)	»	202
T. B174 (A10)	»	202
T. N93 (A3)	»	202
T. N228 (A3)	»	202
T. N256 (A2)	»	202
T. N400 (A9)	»	202
T. N469 (A11)	»	202
T. N473 (A4)	»	202
T. N500 (A2)	»	202
T. 123 (A799)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	202

Κρατήρας

T. N451 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	202
--------------	--------------	-----

Λέβητες

T. B94 (A15)	ανασκαφή ΟΣΕ	203
T. B261 (A1)	»	203

Λοπάδια

T. N20 (A4)	ανασκαφή ΟΣΕ	203
T. N93 (A4, A5)	»	203

Πινάκια

T. B149 (A4)	ανασκαφή ΟΣΕ	204
T. B192 (A5)	»	204
T. N120 (A16)	»	204
T. N293 (A2)	»	204
T. N416 (A5)	»	204
T. N469 (A5)	»	204
T. 34 (A137)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	204
T. 113 (A656)	»	204
T. Z (BE 39959)	αν. «Γέρ. Μπασιάκου»	204

Μόνωτα κιάθια

T. B156 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	205
T. B174 (A9, A11)	»	205
T. N20 (A5)	»	205
T. N37 (A2)	»	205
T. N216 (A4)	»	205
T. N392 (A1-A2)	»	205
T. 32 (A495, A496)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	205
T. 76 (A428)	»	205
T. 104 (A591)	»	205
T.175 (A1)	»	205
T. 24 (BE 39949)	αν. «Γέρ. Μπασιάκου»	205

Άωτα σκυφίδια

3^{ος} αι. π.Χ.

T. B6 (A2, A4)	ανασκαφή ΟΣΕ	206
T. B90 (A15-A16)	»	206
T. N12 (A4, A5)	»	206
T. N22 (A3)	»	206
T. N51 (A2)	»	206
T. N93 (A6α, A6β)	»	206
T. N202 (A1)	»	206
T. N225 (A1-A4, A6-A7, A15)	»	206
T. N507 (A1)	»	206
T. 26 α (A103)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	206
T. 45 (A246)	»	206
T. 171 (A3)	»	206

2^{ος} αι. π.Χ.

T. B27 (A5)	ανασκαφή ΟΣΕ	206
T. B36 (A3-A4)	»	206
T. B40 (A3)	»	206
T. B43 (A2)	»	206
T. B57 (A2)	»	206
T. B147 (A2-A4)	»	206
T. B148 (A2)	»	206
T. B163 (A7)	»	206
T. B169 (A1)	»	206
T. B176 (A3)	»	206
T. B181 (A11)	»	206
T. B190 (A4)	»	206
T. N57 (A4-A5)	»	206
T. N120 (A6-A7, A17)	»	206
T. N134 (A2)	»	206
T. N167 (A2-A4)	»	206
T. N170 (A1, A6)	»	206
T. N221 (A9)	»	206
T. N256 (A1)	»	206
T. N260 (A1)	»	206
T. N299 (A2)	»	206
T. N308 (A4, A6, A8)	»	206
T. N359 (A4)	»	206
T. N400 (A3, A7, A10)	»	179
T. N416 (A3, A6)	»	184, 308

T. N480 (A2, A4-A5)	ανασκαφή ΟΣΕ	206, 309
T. N482 (A1)	»	206, 309
T. N490 (A2, A14-A15)	»	206, 309
T. N501 (A6, A9, A10-A11)	»	309
T. N517 (A2)	»	309, 206
T. 25 (A146)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	309, 206
T. 29 (A80-A81)	»	206, 309
T. 34 (A138-A139)	»	309
T. 40 (A186, A220, A221)	»	309
T. 113 (A650-A651, A653, A655)	»	206
T. 115 (A679, A682)	»	309
T. 28 (BE 39969-BE39971)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	309

Θήλαστρο

T. N402 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	208
--------------	--------------	-----

Λεκανίδες μελαμβαφείς

T. B48 (A6)	ανασκαφή ΟΣΕ	208
T. 1 (BE 25881)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	208
T. 10 (BE 2106)	»	309

Πυξίδες μελαμβαφείς ή γραπτές

T. B5 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	209
T. N20 (A1/A6)	»	209
T. N490 (A3)	»	236
T. N501 (A8)	»	209
T. 11 (BE 21034)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	209

Λύχνοι

Τέλη 4^{ου} αι. π.Χ.

T. N402 (A1)	ανασκαφή ΟΣΕ	211
--------------	--------------	-----

3^{ου} αι. π.Χ.

T. N75 (A2)	ανασκαφή ΟΣΕ	210
T. N225 (A5)	»	211
T. N541 (A1)	»	210
T. 26 α (A102)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	211
T. 123 (A800)	»	211
T. 171 (A1)	»	181, 211
T. 174 (A1)	»	309

2^{ου} αι. π.Χ.

T. N120 (A10)	ανασκαφή ΟΣΕ	211
T. N308 (A1)	»	211
T. N400 (A8)	»	211
T. 26 β (A115, A773)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	211
T. 3 (BE 25880)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	153
T. 28 (BE 39972)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	211

Μελανοδοχεία

T. B90 (A4)	ανασκαφή ΟΣΕ	211
--------------------	--------------	-----

T. N418 (A4)		ανασκαφή ΟΣΕ	211
--------------	--	--------------	-----

Μικρογραφικά αγγεία

T. B164 (A1, A6)		ανασκαφή ΟΣΕ	100, 308
T. B174 (A19)		»	212
T. B192 (A1)		»	212
T. N260 (A6)		»	212
T. N395 (A10)		»	212
T. N400 (A1, A2)		»	212
T. N490 (A5, A6)		»	212
T. 26 β (A763)		ανασκαφή οικ. Τσάλλα	212

Αγγεία με διακόσμηση της κατηγορίας της «δυτικής κλιτύος»

T. N20 (A3)	σκύφος	ανασκαφή ΟΣΕ	315
T. N75 (A1)	κάνθαρος west-slope	»	215
T. N225 (A8)	»	»	215
T. N536 (A1)	κάνθαρος «κορινθιακού» τύπου	»	215
T. 113 (A654)	κάνθαρος τοπικός	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	
T. B6 (A5)	κύλιξ-κάνθαρος	ανασκαφή ΟΣΕ	214
T. N113 (A12)	»	»	214
T. B14 (A3)	κύλιξ	»	183
T. B44 (A3)	»	»	184
T. B50 (A2)	»	»	182
T. B94 (A8)	»	»	182
T. B156 (A3)	»	»	182
T. B174 (A4)	»	»	183
T. N396 (A2)	»	»	183
T. N442 (A1)	»	»	184
T. 80 (A440)	»	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	183
T. B49 (A1)	κωνική φιάλη	ανασκαφή ΟΣΕ	310
T. B172 (A5)	»	»	310
T. N39 (A1)	»	»	185, 186
T. N322 (A1)	»	»	310
T. N480 (A8)	»	»	310
T. B260 (A1)	υδρία	ανασκαφή ΟΣΕ	213
T. N113 (A7)	σταμνοειδής κάδος (situla)	ανασκαφή ΟΣΕ	214
T. N421 (A1)	προχοϊσκη	ανασκαφή ΟΣΕ	214
T. B174 (A18)	λεκανίδα	ανασκαφή ΟΣΕ	213
T. N120 (A12)	»	»	208
T. B51 (A2)	πυξίδα	ανασκαφή ΟΣΕ	209
T. N93 (A1)	»	»	213, 308
T. N490 (A9)	»	»	236

Αγγεία με λευκό επίχρυσμα

T. B5 (A4)	αλάβαστρο	ανασκαφή ΟΣΕ	218
T. B94 (A1-A3)	»	»	218
T. B158 (A5, A7)	»	»	218
T. B174 (A1-A3, A5-A8)	»	»	218
T. N12 (A1, A3)	»	»	218
T. N22 (A2)	»	»	218
T. N113 (A3-A6, A8, A10, A14)	»	»	218
T. N216 (A1-A3)	»	»	218
T. N225 (A12)	»	»	218
T. N515 (A2)	»	»	218
T. N541 (A2)	»	»	218

T. 14 (BE 39945)	αλάβαστρο	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	311
T. B90 (A1)	αμφορεύς	ανασκαφή ΟΣΕ	219
T. B158 (A4)	»	»	197, 219
T. N316 (A3)	»	»	311
T. N400 (A6)	»	»	197
T. N451 (A2)	»	»	197, 219
T. N480 (A3)	»	»	197, 220
T. B7 (A1)	λάγυρος	ανασκαφή ΟΣΕ	220
T. B17 (A4)	»	»	220
T. B28 (A1)	»	»	220
T. B55 (A1)	»	»	220
T. B171 (A11)	»	»	220
T. N162 (A2)	»	»	220
T. N223 (A4)	»	»	220
T. N302 (A15)	»	»	219
T. N501 (A2, A3)	»	»	121
T. 26 α (A101)	»	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 220
T. 28 (BE 39967)	»	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	162, 220
T. N211 (A1)	υδρία	ανασκαφή ΟΣΕ	221
T. 26 α (A100)	»	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125
T. B41 (A9)	σταμν. λουτροφόρος	ανασκαφή ΟΣΕ	70
T. B43 (A5)	»	»	227
T. B41 (A3, A7)	σταμν. πυξίδα	ανασκαφή ΟΣΕ	70
T. B43 (A9)	»	»	117
T. 76 (A249)	καλαθίσκος	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	311
T. B5 (A3)	αλατοδοχείο	ανασκαφή ΟΣΕ	224

ΕΙΔΩΛΙΑ

Τα ειδώλια που σημειώνονται με έντονα γράμματα παρουσιάζονται αναλυτικά στον κατάλογο του κεφαλαίου IV.

T. 28 (E11, E12)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	133, 225
T. 86 (E97)	»	225
T. 104 (E117, E118, E121-E125)	»	140, 225
T. 119 (E245)	»	225
T. 123 (E207)	»	149, 225
T. Z (BE 39956, BE 39957)	αν. «Γέφ. Μπασιάκου»	158, 225

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ - ΑΛΛΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Στελεγγίδες

T. B6 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B32 (1)	»	229
T. B52 (1)	»	229
T. B55 (1)	»	229
T. B57 (1)	»	229
T. B66 (1)	»	229
T. B91 (1)	»	229
T. B104 (3)	»	229
T. B151 (3)	»	229
T. B157 (1)	»	229
T. B158 (1)	»	83, 229
T. B164 (1)	»	229
T. B168 (6)	»	87, 229
T. B192 (1)	»	97, 229
T. N12 (1)	»	107, 229

T. N49 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	100, 229
T. N76 (1)	»	229
T. N86 (1)	»	229
T. N113 (2)	»	105, 229
T. N120 (1)	»	107, 229
T. N139 (1)	»	229
T. N216 (3)	»	229
T. N201 (1)	»	229
T. N212 (1)	»	229
T. N215 (1)	»	229
T. N219 (1 χάλκινη)	»	229
T. N224 (1)	»	229
T. N225 (1)	»	111, 229
T. N299 (1)	»	111, 229
T. N418 (1)	»	229
T. 26 α (5)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229
T. 26 β (3)	»	125, 229
T. 33 (5)	»	125, 229
T. 40 (2)	»	137, 229
T. 104 (1)	»	140, 229

Καρφιά σιδερένια

T. B6	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B23	»	229
T. B36	»	229
T. B40	»	229
T. B51	»	229
T. B55	»	229
T. B57	»	229
T. B66	»	229
T. B77	»	229
T. B91	»	229
T. B147	»	229
T. B148	»	229
T. B158	»	83, 229
T. B163	»	229
T. B167	»	229
T. B168	»	87, 229
T. B169	»	229
T. B172	»	229
T. B174	»	93, 229
T. B176	»	229
T. B190	»	229
T. B192	»	97, 229
T. N12	»	229
T. N51	»	229
T. N86	»	229
T. N93	»	103, 229
T. N100	»	229
T. N119	»	229
T. N120	»	107, 229
T. N133	»	229
T. N190	»	229
T. N209	»	229
T. N225	»	111, 229
T. N228	»	229
T. N302	»	229
T. N308	»	229
T. N316	»	229
T. N392	»	229

T. N465	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. 26 α	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 229
T. 26 β	»	125, 229
T. 40	»	137, 229
T. 104	»	140, 229
T. 3	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	152, 229
T. 10	»	153, 229
T. 11	»	154, 229

Όστρεα

T. B48 (5)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B91 (1)	»	299
T. B147 (2)	»	229
T. B158 (2)	»	229
T. B163 (1)	»	229
T. B171 (2)	»	229
T. B174 (4)	»	229
T. B253 (1)	»	229
T. N86 (1)	»	229
T. N299 (1)	»	229
T. N308 (1)	»	229
T. N501 (2)	»	229
T. N535 (1)	»	229
T. 40 (3)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229
T. 123 (1)	»	229

Κελύφη αυγών

T. B43 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B48 (1)	»	229
T. B54 (1)	»	229
T. B56 (1)	»	229
T. B61 (1)	»	229
T. B149 (1)	»	229
T. B164 (1)	»	229
T. B167 (1)	»	229
T. N119 (1)	»	229
T. N260 (1)	»	229
T. N295 (1)	»	229
T. 26 α (1)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229

Νομίσματα

Χάλκινα

T. B28 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B39 (1)	»	229
T. B56 (1)	»	229
T. B190 (1)	»	229
T. N86 (1)	»	229
T. N113 (1)	»	229
T. N400 (1)	»	229
T. N431 (1)	»	229
T. 26 β (4)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229

Αργυρά

T. B72 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B90 (1)	»	229
T. N113 (1)	»	229
T. 26 α (1)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229

<i>Χρυσές δανάκες</i>		
T. B52 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	229
T. B171 (1)	»	229
T. 25 (1)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	229
T. 104 (1)	»	229
<i>Χάλκινα Κάτοπτρα</i>		
T. B40 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	231, 232
T. B51 (1)	»	231,232
T. B171 (1)	»	231, 232
T. B174 (1)	»	231, 232
T. N86 (1)	»	231, 232
T. N93 (1)	»	231, 232
<i>Χάλκινες φιάλες</i>		
T. B41 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	232
T. B171 (1)	»	232
T. B172 (1)	»	232
T. N39 (1)	»	232
<i>Εξαρτήματα ξύλινων κιβωτιδίων</i>		
Τμήματα ξύλινου κιβωτιδίου		
T. N113	ανασκαφή ΟΣΕ	231
Χάλκινα καρφιά		
T. B174	ανασκαφή ΟΣΕ	93, 231
T. B190	»	231
T. 26 β	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 231
T. 40	»	231
Σιδερένια καρφιά		
T. N113	ανασκαφή ΟΣΕ	229
Χάλκινη κλειδαριά		
T. B174	ανασκαφή ΟΣΕ	231
Χάλκινοι κρίκοι		
T. B174 (2)	ανασκαφή ΟΣΕ	231
T. N113 (3)	»	231
T. 26 α (5)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	231
T. 33 (7)	»	231
T. 10 (3)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	231
Οστέινα επιθέματα		
T. 40	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	231
<i>Κοσμήματα</i>		
Πήλινα επιχρυσωμένα		
T. N211	ανασκαφή ΟΣΕ	230
T. 26 α	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	230
Χρυσά		

T. N211	ανασκαφή ΟΣΕ	230
<i>Χρυσά τρίλοβα φύλλα</i>		
T. 26 α	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 230
T. 26 β	»	125,230
<i>Χάλκινα επιχρυσωμένα</i>		
T. 26 α	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 230
<i>Σιδερένιος όρμος</i>		
T. B27	ανασκαφή ΟΣΕ	230
<i>Χάλκινο ψέλιο</i>		
T. B41	ανασκαφή ΟΣΕ	66, 230
<i>Χάλκινος δακτύλιος</i>		
T. N120 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	230
<i>Σιδερένιοι δακτύλιοι</i>		
T. B41 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	230
T. B190 (1)	»	230
T. 26 β (2)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	230
<i>Χάντρες</i>		
T. B174	ανασκαφή ΟΣΕ	230
T. N113	»	230
T. N515	»	230
T. 26 α	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	230
<i>Χάλκινα κομβία και δισκάρια</i>		
T. B174 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	92, 230
T. N307 (1)	»	230
T. N392 (2)	»	230
<i>Πόρπες</i>		
T. N51 (1 σιδερένια)	ανασκαφή ΟΣΕ	230
T. 33 (1 χάλκινη)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	135, 230
<i>Βελόνες</i>		
T. N49 (1 χάλκινη)	ανασκαφή ΟΣΕ	100, 231
T. N63 (1 χάλκινη)	»	231
T. N106 (1 σιδερένια)	»	231
T. N113 (1 σιδερένια)	»	231
T. N501 (1 χάλκινη)	»	121, 231
T. 10 (1 οστέινη)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	140, 231
<i>Σπάτουλες</i>		
T. B41 (1 χάλκινη)	ανασκαφή ΟΣΕ	66, 231
T. B52 (2 σιδερένιες)	»	231
T. B147 (1 σιδερένια)	»	231
<i>Μολύβδινα βαρίδια</i>		
T. B174 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	92, 232
T. N426 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	232
<i>Πήλινες αγνότητες</i>		
T. B190 (2)	ανασκαφή ΟΣΕ	232

T. N120 (1)	»	107, 232
T. N515 (1)	»	232
<i>Φυσικοί αστράγαλοι</i>		
T. B33	ανασκαφή ΟΣΕ	232
T. B52	»	232
<i>Χάλκινα αγκίστρια</i>		
T. B48 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	71, 232
T. N113	»	104, 232
T. 40 (1)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	137, 232
<i>Χάλκινος αυλός</i>		
T. 33	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	135, 232
<i>Λεπίδα οψιανού</i>		
T. N20	ανασκαφή ΟΣΕ	98
T. N113	»	104
<i>Μολύβδινες πυξίδες</i>		
T. B41 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	66, 231
T. N20 (1)	»	98, 231
T. N480 (1)	»	231
<i>Μολύβδινο κόπελλο</i>		
T. B174 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	92, 231
<i>Χάλκινες πυξίδες</i>		
T. N113 (2)	ανασκαφή ΟΣΕ	104, 231
<i>Μολύβδινο μελανοδοχείο</i>		
T. B171	ανασκαφή ΟΣΕ	88, 228, 232
<i>Όπλα</i>		
<i>Αιχμές βέλους</i>		
T. B52 (1 σιδερένια)	ανασκαφή ΟΣΕ	231
T. B147 (1 χάλκινη)	»	92, 228, 315
T. 11 (1 σιδερένια)	ανασκ. οικ. Αικατερίνη	154, 232
<i>Σιδερένια εγχειρίδια</i>		
T. B94 (1)	ανασκαφή ΟΣΕ	79, 232
T. 26 β (1)	ανασκαφή οικ. Τσάλλα	125, 228, 232
<i>Υφασμα</i>		
T. N113	ανασκαφή ΟΣΕ	104

ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Πίνακας Α

Τέλη 4^{ου} αι. π.Χ.

A/A	Αρ. Τάφου	Είδη καλλωπισμού	Διάφορα	Οργανικά
1	T. B104		3 σιδ. στλεγγίδες, 1 λεπίδα οψιανού	
2	T. B253			1 όστρεο
3	T. N20	1 μολ. πυξίδα		
4	T. N63		1 χ. βελόνα	
5	T. N201		1 σιδ. στλεγγίδα	
6	T. N295			κέλυφος αυγού

Πίνακας Β

Α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Κοσμήματα	Είδη καλλωπισμού	Όπλα	Διάφορα	Οργανικά
1	T. B6					1 σιδ. στλεγγίδα, σιδ. καρφιά	
2	T. B33					αστράγαλοι	
3	T. B48					1 χ. ακίστρι	5 όστρεα, κέλυφος αυγού
4	T. B66			1 χ. κάτοπτρο		2 σιδ. καρφιά	
5	T. B91					1 σιδ. στλεγγίδα, 2 σιδ. καρφιά	1 όστρεο
6	T. B94				1 σιδ. εγχει- ρίδιο		
7	T. B151					3 σιδ. στλεγγίδες	
8	T. B158					1 σιδ. στλεγγίδα, 1 σιδ. καρφί	2 όστρεα
9	T. B168					6 σιδ. στλεγγίδες, σιδ. καρφιά	
10	T. B174		1 χ. κομβίο, 1 γυάλ. χάντρα	1 χ. κάτοπτρο, 1 χ. κλειδαριά, 2 χ. κρίκοι, 1 χ. καρφί		1 μολ. βάρος, 1 μολ. κύπελλο, 9 σιδ. καρφιά	4 όστρεα
11	T. B192			1 χ. κάτοπτρο		2 σιδ. καρφιά	
12	T. N12					1 σιδ. στλεγγίδα, σιδ. καρφιά	
13	T. N39					1 χ. φιάλη	
14	T. N51		1 σιδ. πόρπη			1 σιδ. καρφί	
A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Κοσμήματα	Είδη	Όπλα	Διάφορα	Οργανικά

				καλλωπισμού			
15	T. N113	2 (1 χ. και 1 αργ.)	1 σιδ. πόρπη, 3 πήλ. χάντρες	2 χ. πυξίδες, 3 χ. κρίκοι		2 σιδ. στλεγγίδες χ. ακίστρια, σιδ. καρφιά, 1 λεπίδα οψιανού, κατάλοιπα υφάσματος	
16	T. N211		επιχρυσωμένες πήλ. χάντρες, 1 χρυσό ενώτιο				
17	T. N216					3 σιδ. στλεγγίδες	
18	T. N225					1 σιδ. στλεγγίδα, σιδ. καρφιά	
19	T. N392		2 χ. δισκάρια			2 σιδ. καρφιά	
20	T. N465					25 σιδ. καρφιά	
21	T. N515		1 πήλ. χάντρα			1 πήλ. αγνόθα	
22	T. 123 Τσόλλα						1 όστρεο
23	T. 10 Αικατερίνη			3 χ. κρίκοι		σιδ. καρφιά, 1 οστέινη βελόνα	
24	T. 11 Αικατερίνη				1 σιδ. αιχμή βέλους	1 σιδ. καρφί	

Πίνακας Γ

Β΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ.

A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Κοσμήματα	Είδη καλλωπισμού	Διάφορα
1	T. B90	1 αργ.			
2	T. N93			1 χρ. κάτοπτρο	2 σιδ. καρφιά
3	T. N120		1 χρ. δακτυλίδι		1 σιδ. στλεγγίδα, 1 σιδ. καρφί, 1 πήλ. αγνόθα
4	T. N139				1 σιδ. στλεγγίδα
5	T. N204	1 χρ.			
6	T. N209				σιδ. καρφιά
7	T. N224				1 σιδ. στλεγγίδα
8	T. N228				σιδ. καρφιά
9	T. 26 α Τσάλλα		3 χρ. επιχρυσωμένα άνθη, χρυσά τρίλοβα φύλλα		2 αλαβ. αλάβαστρα
10	T. 33 Τσάλλα				2 σιδ. στλεγγίδες

Πίνακας Δ

Α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Κοσμήματα	Είδη καλλωπισμού	Όπλα	Λιάφορα	Οργανικά
1	T. B27		1 σιδ. όρμος				
2	T. B36					σιδ. καρφιά	
3	T. B39	1 χρ.					
4	T. B40			1 χρ. κάτοπτρο		σιδ. καρφιά	
5	T. B41		1 χρ. ψέλιο, 1 σιδ. δακτυλίδι	1 χρ. σπάτουλα, 1 μολ. πυξίδα		1 χρ. φιάλη, 1 γυάλ. αγγείο	
6	T. B43						κέλυφος αυγού
7	T. B51			1 χρ. κάτοπτρο		1 σιδ. καρφί	
8	T. B54						κέλυφος αυγού
9	T. B56	1 χρ.					κέλυφος αυγού
10	T. B57					1 σιδ. στλεγγίδα, σιδ. καρφιά	
11	T. B61						κέλυφος αυγού
12	T. B72	1 αργ.					
13	T. B77					σιδ. καρφιά	
14	T. B147			1 σιδ. σπάτουλα		σιδ. καρφιά	2 όστρεα
15	T. B148					σιδ. καρφιά	
16	T. B149						κέλυφος αυγού
17	T. B157					1 σιδ. στλεγγίδα	
18	T. B163					σιδ. καρφιά	1 όστρεο
19	T. B167					σιδ. καρφιά	κέλυφος αυγού
20	T. B169					σιδ. καρφιά	
21	T. B172					1 χρ. φιάλη, 1 σιδ. στλεγγίδα, 5 σιδ. καρφιά	
22	T. B190	1 χρ.	1 σιδ. δακτυλίδι	1 χρ. καρφί		2 σιδ. καρφιά, 4 πήλ. αγνόθες	
23	T. N49					1 χρ. βελόνα, 1 σιδ. στλεγγίδα	
24	T. N119					2 σιδ. καρφιά	κέλυφος αυγού
25	T. N133					σιδ. καρφιά	

A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Κοσμήματα	Είδη καλλωπισμού	Όπλα	Λιάφορα	Οργανικά
26	T. N190					σιδ. καρφιά	
27	T. N212					1 σιδ. στλεγγίδα	
28	T. N215					1 σιδ. στλεγγίδα	
29	T. N219				1 χ. αχμή βέλους	1 χ. στλεγγίδα	
30	T. N256	1 χ.					
31	T. N260						κέλυφος αυγού
32	T. N307		1 χ. κομβίο				
33	T. N308					σιδ. καρφιά	1 όστρεο
34	T. N316					σιδ. καρφιά	
35	T. N400	1 χ.					
36	T. N418					1 σιδ. στλεγγίδα	
37	T. N426					1 μολ. βάρος	
38	T. N480			1 μολ. πυξίδα			
39	T. 26 α Τσάλλα	1 αργ.	2 πήλ. επιχρ. χάντρες και 3 κομβία	χ. κρίκοι, χ. καρφιά		5 σιδ. στλεγγίδες, 22 σιδ. καρφιά	κέλυφος αυγού
40	T. 26 β Τσάλλα	3 χ.	χρυσά τρίλοβα φύλλα, 2 σιδ. δακτυλίδια	6 χ. καρφιά	1 σιδ. εγχειρί- διο	3 σιδ. στλεγγίδες, σιδ. καρφιά	
41	T. 33 Τσάλλα		1 χ. πόρπη	χ. κρίκοι		3 σιδ. στλεγγίδες, 1 χ. αυλός	
42	T. 40 Τσάλλα			2 όστρεα- πυξίδα, 4 χ. καρφιά, οστέινα επιθέματα		2 σιδ. στλεγγίδες, σιδ. καρφιά, 1 χ. αγκίστρι	1 όστρεο, κελύφη σαλιγγαριών
43	T. 3 Αικατερί- νη					σιδ. καρφιά	

Πίνακας Ε

Β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.

A/A	Αρ. Τάφου	Νομίσματα	Είδη καλλοπισμού	Όπλα	Διάφορα	Οργανικά
1	T. B23				1-2 σιδ. καρφιά	
2	T. B28	1 χρ.				
3	T. B32				1 σιδ. στλεγγίδα	
4	T. B52	1 χρ. δανάκη	2 σιδ. σπάτουλες	1 σιδ. αιχμή βέλους	1 σιδ. στλεγγίδα, 2 αστράγαλοι	
5	T. B55				1 σιδ. στλεγγίδα, 1-2 σιδ. καρφιά	
6	T. B164				1 σιδ. στλεγγίδα	κέλυφος αυγού
7	T. B171	1 χρ. δανάκη	2 όστρεα-πυξίδα, 1 χρ. κάτοπτρο		1 χρ. φιάλη, 1 μολ. μελανοδοχείο	
8	T. B176				1-2 σιδ. καρφιά	
9	T. N76				1 σιδ. στλεγγίδα	
10	T. N86	1 χρ.	1 χρ. κάτοπτρο		1 σιδ. στλεγγίδα, 2 σιδ. καρφιά	
11	T. N100				σιδ. καρφιά	
12	T. N106				1 σιδ. βελόνα	
13	T. N299				1 σιδ. στλεγγίδα	1 όστρεο
14	T. N302				σιδ. καρφιά	
15	T. N431	1 χρ.				
16	T. N501				1 χρ. βελόνα	2 όστρεα
17	T. N535					1 όστρεο
18	T. 25 Τσάλλα	1 χρ. δανάκη				
19	T. 104 Τσάλλα	1 χρ. δανάκη			1 σιδ. στλεγγίδα, 11 σιδ. καρφιά	

ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ

Πίνακας 1 α **Α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)**

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Ληκόθια αρυβαλ.	Φιάλη	Κύλιξ	Κύπελλο	Λύχνος
1	T. B80	πορά	1					
2	T. B88	κεραμοσκεπής	1					
3	T. B91	»	1					
4	T. B142	»	2					
5	T. B146	»	2					
6	T. B150	»	1					
7	T. B185	»	1					
8	T. B209	»	2					
9	T. N39	»			1			
10	T. N75	»						1
11	T. N103	λακκοειδής	1					
12	T. N118	κεραμοσκεπής	1					
13	T. N208	»					1	
14	T. N255	»	1					
15	T. N569	»		3				
16	T. 80 Τσάλλα	»				1		
17	T. 4 Αικατερίνη	λακκοειδής	3					

Πίνακας 1 β

Α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχείο	Αρυτήρας
1	T. B33	κεραμοσκεπής	1	1
2	T. B162	»	1	1
				Οινοχόη
3	T. B188	»	1	1
4	T. N205	»	1	1
				Κύλιξ
5	T. B44	»	2	1
				Αλάβαστρο
6	T. B158	κιβωτιόσχημος	2	2
7	T. N515	κεραμοσκεπής	1	1
				Οξ. αμφορείς
8	T. B66	κιβωτιόσχημος	1	1
9	T. B168	»	1	8
				Άωτο σκυφίδιο
10	T. N51	»	2	1
11	T. N507	κεραμοσκεπής	3	1
				Κυάθιο
12	T. 24 «Γέφ. Μπασιάκου»	κιβωτιόσχημος	1	1
				Λεκανίδα
13	T. 10 Αικατερίνη	»	2	1
				Πυξίδα
14	T. 11 Αικατερίνη	»	4	1
			Κυάθιο	Μικρογραφικό αγγείο
15	T. 76 Τσάλλα	λακκοειδής	1	1 καλαθίσκος
				Οινοχόη
16	T. N37	κεραμοσκεπής	1	1
				Αλάβαστρα
17	T. N216	πυρά	1	2
			Λύχνος	
18	T. N541	κεραμοσκεπής	1	1
				Αρυτήρας
19	T. 123 Τσάλλα	»	1	1
			Ληκύθια	
20	T. 14 «Γέφ. Μπασιάκου»	κιβωτιόσχημος	3	1
			Οξ. αμφορεύς	Μικρογραφικό αγγείο
21	T. B192	»	1	1 κρατηρίσκος
			Αμφορίσκος	Κύπελλο
22	T. N465	κεραμοσκεπής	1	1
			Άωτο σκυφίδιο	Κύλιξ
23	T. N396	»	1	1

Πίνακας 1 γ

Α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Αμφορίσκος	Άωτο σκυφίδιο
1	T. 45 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1	1	1
				Κύλιξ-κάνθαρος	
2	T. B6	πυρά	1	1	2
				Κυάθιο	Κύλιξ
3	T. 175 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1	1	1
					Οινοχόη
4	T. N392	κιβωτιόσχημος	3	2	1
				Κύπελλο	Κύλιξ
5	T. B14	»	2	1	1
				Οξ. αμφορείς	Αρυτήρας
6	T. B151	»	1	1	1
			Αμφορίσκος		Λεκανίδα
7	T. B48	»	1	2	1
			Αλάβαστρα	Οινοχόη	Άωτα σκυφίδια
8	T. N12	κεραμοσκεπής	2	1	2
			Ληκύθιο	Κυάθιο	Κύλιξ
9	T. B156	»	1	1	1

Πίνακας 1 δ

Α΄ μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχείο	Αλάβαστρο	Κάνθαρος	Άωτο σκυφίδιο		
1	T. N22	κεραμοσκεπής	1	1	1	1		
					Πυξίς	Αλατοδοχείο		
2	T. B5	πυρά	1	1	1	1		
					Κύλιξ	Λέβης		
3	T. B94	κιβωτιόσχημος	11	3	1	1		
			Αμφορίσκος		Κύλιξ-κάνθαρος	Σταμνοειδής κάδος		
4	T. N113	κεραμοσκεπής	1	7	1	1		
			Άωτα σκυφίδια		Κάνθαρος west slope	Κύλιξ	Λύχνος	
5	T. N225	»	7	1	1	1	1	
			Μυροδοχεία		Κυάθια		Αρυτήρας	Λεκανίδα
6	T. B174	κιβωτιόσχημος	6	7	2	1	1	1

Πίνακας 2 α Β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχείο
1	T. B152	κεραμοσκεπής	2
2	T. B154	»	1
3	T. N93	πυρά	3
4	T. N104	κεραμοσκεπής	1
5	T. N184	»	1
6	T. N204	»	1
7	T. N209	πυρά	3
8	T. N414	κεραμοσκεπής	1
9	T. 33 Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	3
10	T. 57 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1
11	T. 82 Τσάλλα	»	3
12	T. 98 Τσάλλα	πυρά	1
13	T. 117 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	7
			Ληκόθιο
14	T. N421	λακκοειδής	1
			Λύχνος
15	T. 174 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1

Πίνακας 2 β Β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Οινοχόη
1	T. B26	λακκοειδής	1	1
				Αμφορεύς
2	T. N139	κεραμοσκεπής	1	1
3	T. N154	λακκοειδής	3	1
				Λεκανίδα
4	T. N120	κιβωτιόσχημος	4	1
5	T. 1 Αικατερίνη	»	6	1
				Άωτα σκυφίδια
6	T. N202	κεραμοσκεπής	1	1
7	T. B90	κιβωτιόσχημος	6	2
				Κυάθιο
8	T. 104 Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	1	1
				Αρυτήρας
9	T. N228	λακκοειδής	1	1
			Λεκάνη	Αμφορεύς
10	T. N451	κεραμοσκεπής	1	1
			Κάνθαρος	
11	T. N536	λακκοειδής	1	1
			Αρυτήρας	Οινοχόη
12	T. 103 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1	1
			Λύχνος	Άωτο σκυφίδιο
13	T. 26 α Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	1	1

Πίνακας 2 γ Β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Κύλιξ	Αμφορεύς
1	T. B11	πυρά	1	1	1
2	T. 9 Αικατερίνη	κεραμοσκεπής	1	1	1
				Κύπελλο	
3	T. N224	»	1	1	1
				Πινάκιο	Οινοχόη
4	T. B133	»	1	1	1
				Κύλιξ	Κύπελλο
5	T. B14	κιβωτιόσχημος	2	1	1

Πίνακας 2 δ Β' μισό του 3^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχείο	Κύπελλα	Άωτο σκυφίδιο	Λύχνος		
1	T. 171 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1	2	1	1		
				Κυάθια	Αμφορεύς	Λάγυκος		
2	T. 32 Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	1	2	1	1		
				Αμφορίσκος	Κάνθαρος	Αρντήρας	Άωτα σκυφίδια	Λοπάδια
3	T. N93	κεραμοσκεπής	1	1	1	1	2	2

Πίνακας 3 α Α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία
1	T. B38	λακκοειδής	2
2	T. B54	»	7
3	T. B58	»	2
4	T. B167	»	2
5	T. B204	»	1
6	T. N77	»	1
7	T. N119	»	18
8	T. N190	»	1
9	T. N326	»	12
10	T. N344	»	2
11	T. 43 Τσάλλα	»	1
12	T. N219	κιβωτιόσχημος	1
13	T. 27 Τσάλλα (α΄ ταφή)	»	4
14	T. 168 Τσάλλα	»	1
15	T. 3 Αικατερίνη	»	24
16	T. 11 Αικατερίνη	»	7
17	T. N212	λίθινη λάρναξ	5
18	T. 112 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	1
19	T. 116 Τσάλλα	»	1
			Ληκύθιο
20	T. N306	κιβωτιόσχημος	1
			Αωτα σκυφίδια
21	T. 29 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	2

Πίνακας 3 β Α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Αμφορείς
1	T. B56	κεραμοσκεπής	1	1
2	T. B61	»	2	1
3	T. B77	κιβωτιόσχημος	2	1
4	T. B177	κεραμοσκεπής	1	1
5	T. N285	»	4	1
6	T. N316	»	2	1
7	T. N426	»	4	1
8	T. 28 Τσάλλα	»	2	1
				Οινοχόη
9	T. N133	»	2	1
10	T. N189	λακκοειδής	2	1
11	T. N307	κεραμοσκεπής	3	1
12	T. N481	»	3	1
13	T. 27 Τσάλλα (β΄ ταφή)	Κιβωτιόσχημος	4	1
14				Λωπα σκυφίδια
15	T. B40	κεραμοσκεπής	3	1
16	T. B57	λακκοειδής	5	1
17	T. B163	κιβωτιόσχημος	17	1
18	T. N359	κιβωτιόσχημος	3	1
				Λάγυρος
19	T. B39	κεραμοσκεπής	7	1
20	T. N215	»	1	1
				Κωνική φιάλη
21	T. B49	»	1	1
22	T. N322	»	6	1
				Υδρία
23	T. 26 α Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	1	1
				Κύλιξ
24	T. Z «Γέφ. Μπασιάκου» (α΄ ταφή)	»	4	1
				Ληκόθιο
25	T. N292	κεραμοσκεπής	1	1
				Μελανοδοχείο
26	T. N418	λακκοειδής	3	1
				Αγγείο φαρμακευτικό
27	T. 26 β Τσάλλα (α΄ ταφή)	κιβωτιόσχημος	22	1
			Λάγυρος	Κύλιξ
28	T. B50	κεραμοσκεπής	1	1
			Αμφορεύς	Αρυτήρας
29	T. N500	»	1	1
			Πινάκιο	Ανάγλ. σκύφος
30	T. B192	κιβωτιόσχημος	1	1

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Πινάκιο	Αρυτήρας
31	T. N59	»	1	1

Πίνακας 3 γ Α΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Αμφορείς	Οξ. αμφορείς
1	T. B48	κιβωτιόσχημος	18	2	1
					Ανάγλ. σκύφοι
2	T. B158	»	10	1	2
3	T. N49	»	5	2	1
					Λάγυνος
4	T. 33 Τσάλλα	»	3	1	1
					Κύπελλο
5	T. B157	λακκοειδής	2	1	1
					Άωτο σκυφίδιο
6	T. B190	κιβωτιόσχημος	7	1	1
					Κόλιξ
7	T. B89	κεραμοσκεπής	2	1	1
					Πινάκιο
8	T. B149	»	4	1	1
				Ανάγλ. σκύφοι	Άωτα σκυφίδια
9	T. B27	λακκοειδής	4	1	1
10	T. N167	»	13	1	3
11	T. N221	κεραμοσκεπής	7	1	2
					Μικρογραφικό αγγείο
12	T. N260	»	4	1	1
13	T. N395	»	8	1	1
				Κόλιξ	Άωτα σκυφίδια
14	T. 40 Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	29	1	3
					Ανάγλ. σκύφος
15	T. N442	κεραμοσκεπής	1	1	1
				Κωνική φιάλη	Άωτα σκυφίδια
16	T. N170	λακκοειδής	3	1	2
				Οινοχόη	Λύχνιοι
17	T. 26 β Τσάλλα (β΄ ταφή)	κιβωτιόσχημος	26	1	2
					Άωτο σκυφίδιο
18	T. N508	κεραμοσκεπής	1	1	1
					Πινάκιο
19	T. 34 Τσάλλα	λακκοειδής	4	2	1
					Αρυτήρας
20	T. N469	κιβωτιόσχημος	8	1	1
				Αμφορίσκος	Πυξίς
21	T. B51	»	17	1	1
			Αμφορίσκος	Ανάγλ. σκύφος	Άωτο σκυφίδιο
22	T. B169	κεραμοσκεπής	1	1	1
			Αρυτήρας		
23	T. N256	»	1	1	1

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Οινοχόη	Ανάγλ. σκύφος	Πινάκιο
24	T. Z «Γέφ. Μπασιάκου» (β' ταφή)	κιβωτιόσχημος	1	1	1

Πίνακας 3 δ Α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τέσσερα έως οκτώ είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Αμφορεύς	Οινοχόη	Ασκός	Κάνθαρος	Ανάγλ. σκύφ.	Πινάκιο	Λωτα σκυφ.
1	T. 113 Τσάλλα	κεραμοσκεπής	5	1	1	1	1	1	1	4
2	T. 115 Τσάλλα	»	3	1				1		2
3	T. B181	λακκοειδής	9			1		1		1
						Οξ. αμφορεύς	Ληκόθιο			Μελανοδ.
4	T. B90	κιβωτιόσχημος	4	1	1	1	1	1		1
				Λάγνος			Λύχνος			Λωτα σκυφ.
5	T. N120	»	4	1			1	1	1	3
6	T. B36	κεραμοσκεπής	1			1		1		2
							Κόλιξ			
7	T. B147	»	3	1			1			3
						Αρυτήρας				
8	T. N487		3	1		1	1			
				Αμφορεύς						
9	T. B72	»	4	1	1		1			
10	T. B148	»	3	1			1			1
11	T. N134	»	2	1			1			1
							Λύχνος			
12	T. N308	»	7		1		1	2		3
							Κόλιξ			
13	T. N416	»	1		1		1		1	2
							Κων. φιάλη			
14	T. N480	»	2	1			1			3
						Σταμν. πυξίδες	Κόλιξ		Μικρ. αγγεία	
15	T. N490	»	7			2	1	1	2	3

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Αμφορεύς	Οινοχόη	Σταμν. πυξίδες	Σταμν. λουτροφόρος	Ανάγλ. σκύφ.	Μικρ. αγγεία	Άωτα σκυφ.
16	T. B41	λακκοειδής	1			2	1	1		
17	T. B43	»	5			1	1	1		1
					Κύλιξ	Αρυτήρας	Λύχνος	Ληκόθιο		
18	T. N400	κεραμοσκεπής	4	1	1	1	1	1	2	3
19	T. N482	κιβωτιόσχημος	10	1			1			1

Πίνακας 4 α Β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με ένα είδος αγγείου)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία
1	T. B271	κιβωτιόσχημος	2
2	T. N79	λακκοειδής	11
3	T. N505	»	1
4	T. N520	»	1
5	T. N535	»	2
			Λάγνος
6	T. B28	κεραμοσκεπής	1
7	T. N431	»	1
8	T. N469	κιβωτιόσχημος	1
			Ημισφ. σκύφος
9	T. B153	λακκοειδής	1
10	T. N106	κεραμοσκεπής	1
			Οινοχόη
11	T. N144	λακκοειδής	1
12	T. N146	»	1
			Λύχνος
13	T. 3 Αικατερίνη	κιβωτιόσχημος	1

Πίνακας 4 β Β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με μεγάλο αριθμό μυροδοχείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία
1	T. B52	λακκοειδής	77
2	T. N100	κιβωτιόσχημος	48
3	T. N300	»	19
4	T. N476	»	73
5	T. 25 Τσάλλα	»	40
6	T. 104 Τσάλλα	»	79

Πίνακας 4 γ Β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με δύο είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Ανάγλ. σκύφος
1	T. B23	κεραμοσκεπής	2	1
2	T. B32	»	4	1
3	T. N76	λακκοειδής	3	1
4	T. N86	κιβωτιόσχημος	17	1
				Λάγυνος
5	T. B17	κεραμοσκεπής	3	1
6	T. B55	»	1	1
7	T. N223	κιβωτιόσχημος	3	1
				Ημισφ. σκύφος
8	T. B48	»	8	1
				Λωτο σκυφίδιο
9	T. N214	λακκοειδής	1	1
			Λάγυνος	
10	T. N191	κιβωτιόσχημος	1	1
				Ανάγλ. σκύφος
11	T. B7	κεραμοσκεπής	1	1
			Ημισφ. σκύφος	Αμφορίσκος
12	T. N482	κιβωτιόσχημος	1	1

Πίνακας 4 δ Β΄ μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τρία είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Μυροδοχεία	Λάγυνος	Ανάγλ. σκύφος
1	T. N162	λακκοειδής	1	1	1
2	T. N302	»	32	1	1
3	T. 26 α Τσάλλα	κιβωτιόσχημος	3	1	1
					Αρντήρας
4	T. N473	κεραμοσκεπής	2	1	1
				Ημισφ. Σκύφος	Κύλιξ
5	T. B20	λακκοειδής	1	1	1
				Ανάγλ. σκύφος	Μικρ. αγγεία
6	T. B164	»	7	1	2
					Λωτο σκυφίδιο
7	T. B176	»	10	1	1
8	T. N299	»	8	1	1

Πίνακας 4 ε Β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. (Τάφοι με τέσσερα έως έξι είδη αγγείων)

A/A	Αρ. Τάφου	Είδος τάφου	Οινοχόη	Λάγυνος	Ανάγλ. σκόφος	Κων. Φιάλη	Λωπα σκυφ.	Λύχνος
1	T. 28 «Γέφ. Μπασιάκου»	κεραμοσκεπής	1	1	1	1	5	1
			Μυροδοχεία			Ληκόθιο		Πυξίς
2	T. N501	λακκοειδής	1	3	1	1	4	1
						Αμφορίσκοι		
3	T. N517	κεραμοσκεπής	1		1	2	2	
						Αμφορεύς		
4	T. B171	λακκοειδής	20	1	1	1		
						Πινάκιο		
5	T. N57	»	2		1	1	1	
							Κόλιξ	
6	T. N293	»	5		1	1	1	